ספרות עזר · אנציקלופדיות · שדי חמד

שדי חמד אסיפת דינים חתן וכלה וחופה

הרב חיים חזקיהו מדיני

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שדי חמד אסיפת דינים חתן וכלה וחופה

הרב חיים חזקיהו מדיני

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שדי-חמד-אסיפת-דינים-חתן-וכלה-וחופה/

הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

מערכת חנוכה א) גרסינן בפרק במה מדליקין (ד' כ"א ע"ב) מאי חנוכה וכו' עד ונעשה נס והדליקו ממנו שמנה ימים וכו' הנה הגאון מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו הביא חקירה בשם הסמ"ג (טעות סופר הוא וצריך להיות הרא"ם בביאורו לסמ"ג כמו שנראה ממה שכתב בתשובת הגאון חכם צבי) מובא בפני יהושע ובחכם צבי סי' פ"ז דלמה הוצרכו לנס הרי טומאה הותרה בצבור והיו יכולין להדליק בשמן טמא ותירץ דעל כל פנים צריכין למיהדר על טהרה היכא דאפשר ובחידושי למסכת שבת כתבתי מאז הימים שדבריו תמוהים דכיון דהחקירה היא דטומאה הותרה בצבור הרי למאן דאמר הותרה בצבור אמרינן ביומא דף ו' ע"ב דאפילו אהדורי אבית אב אחרינא לא מהדרינן אף שבקל היו יכולין לחזור אחריהם וכל שכן לחזור אחר שמן טהור שהוא טורח גדול שלא ימצא בקל שמן כתית למאור שלא היו צריכים לטרוח ואם כן למה הוצרכו לנס כלל והבאתי לשון הגאון פני יהושע שכתב וז"ל לכאורה יש לתמוה כל טורח הנס למה דהא קיימא לן טומאה הותרה בצבור והיו יכולין להדליק בשמן טמא ובשלמא למאן דאמר דחויה היא הכא שפיר קצת מה שאין כן למאן דאמר הותרה דאפילו אהדורי לא מהדרינן עכ"ל (ועי"ש שכתב ליישב דרצה הקדוש ברוך הוא להראות חבתם וכו') דמתבאר שהגאון פני יהושע קבע יסוד קושיתו על פי מאי דאתמר בש"ס דלמאן דאמר הותרה אפילו אהדורי לא מהדרינן ואם כן אין מובן לדברי הרב מוהרצה"ח הנ"ל וגם קשה על דברי שניהם דאיך כתבו בפשיטות דקיימא לן כמאן דאמר טומאה הותרה ולפי הנראה נהפוך הוא וכמו שפסק הרמב"ם ברביעי מהלכות ביאת מקדש דין י"ד כמאן דאמר דחויה היא וכן בדין דקיימא לן הלכתא כרב ששת באיסורי וכמו שכתב מרן כסף משנה שם ובהשמטות הספר כתבתי דבזבחים ד' ל"ג ע"א אמרינן מכלל דתרווייהו (אביי ורבא) סברי טומאה דחויה היא בצבור עי"ש ברש"י ותוספות אלא שהתוספות ביומא דף ו' ד"ה אמר רב תחליפא סברי דרבא אית ליה הותרה וציינתי לעיין בספר ידיו של משה להרב מוהר"ם פריסקו בחידושיו שם אלה הדברים אשר כתבתי מאז ועתה אין אצלי הס' פני יהושע (לשבת) וידיו של משה לעיין בדב"ק והגאון חכם צבי פלפל קצת בהדברי הרא"ם (במה שכתב דעשיית השמן הוי מכשירין ואין דוחין את הטומאה) וסיים ועיקר קושית הרא"ם אינה כלום דאף שדוחה את הטומאה רצה הקדוש ברוך הוא להראות חבתם לפניו ית"ש ועשה להם נס זה עכ"ל:

ולפי מה שהבאתי בקונטריס הכללים במערכת הטי"ת אות כ"ב דהא דטומאה הותרה או דחויה אצל צבור אינה אלא טומאת מת ולא טומאת זבין וכו' תמיהני על הגאונים חכם צבי ופני יהושע ומוהרצה"ח שלא העירו על חקירת הרא"ם על פי זה דשפיר הוצרכו

לנס של שמן מפני שגלוי וידוע לפניו יתברך שכל השמנים נטמאו בשאר טומאות שאינן נדחות מפני הקרבן ומקרוב השגתי ס' ראש יוסף (להגאון פרי מגדים) על מסכת שבת וראיתי בחידושיו לדף כ"א ע"א על מה שאמרו בש"ס תני רמי בר חמא פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהן במקדש שכתב (בד"ה והוי יודע) וז"ל ועיין בראי"ם על הסמ"ג וב"ח ריש הלכות חנוכה הא טומאה בקרבן צבור דוחה טומאה ודוחה שבת ופני יהושע הקשה זה והנה יש לומר דנס נעשה להודיע חבתן של ישראל וכו' ע"כ לענייננו וגם עליה דמר יש לתמוה שלא העיר ממה שכתבתי דרק טומאת מת הוא דהותרה אצל קרבן צבור וגם יש להעיר דמסיגנון הלשון משמע שישוב זה דרצה הקדוש ברוך הוא להראות חבתן חידוש הוא שחדשה תורה דיליה ובאמת כבר קדמוהו רבנן בישוב זה כאמור וגם מה שנראה מדבריו שאף למאן דאמר טומאה דחויה בצבור קשיא וכתב שפני יהושע הקשה כן קשה דבדברי הפני יהושע שהבאתי מבואר דקושיתו היא למאן דאמר הותרה ומשום דלא בעי אהדורי אבית אב אחרינא וכו':

עתה ראיתי למרן הפרי חדש בסי' עת"ר שהביא (בד"ה וכתב הרא"ם) חקירה אחרת בשם הרא"ם דמה הועילו בהפך הנמצא הלא כשם ששאר השמנים נטמאו על ידי היונים גם השמן שבפך נטמא על ידי הכהנים בהדלקתם שהרי היו טמאי מתים ומה בין שאר שמנים לשמן הזה ותירץ הרא"ם שהדליקו על ידי עץ ארוך וכו' והרב פרי חדש כתב דקושיא מעיקרא ליתא משום דשאר השמנים נטמאו בטמאת זבות או בטמאת עבודה זרה וטמאות אלו לא הותרו בצבור אבל טומאת מת דחוייה היא בצבור לגבי הדלקת נרות וכדכתב הרמב"ם בשלישי מהלכות תמידין ומוספין והדלקת הנרות דוחה את השבת ומאה כקרבן שקבוע לו זמן שנאמר להעלות נר תמיד וברור שזהו דוקא טומאת מת ומיהו עשיית השמן שהוא ממכשירי הדלקה אינה דוחה את הטומאה דומיא דמכשירי מילה וכמו שכתב הרא"ם ויש לחלק ממנורה לשמן שאם לא כן איך עשו המנורה עכ"ל ודברי הרב פרי חדש הללו היו בהעלם עין העדה הגאון חתם סופר בחידושיו לשבת על דף כ"א שכתב וז"ל מצאו פך חתום בחותמו של כהן גדול ארשום פה מה שנראה לי דודאי טומאת מת הותרה בצבור אך הם גזרו על העכו"ז להיות כזבים וטומאת זב לא הותרה בצבור והיו חכמי הדור נבוכים מה לעשות אם להעמיד דבריהם במקום ביטול עבודה הדלקה או לא ועשה הקב"ה נס ודלק שמנה ימים מבלי שיצטרכו לבטל הדלקת נרות ומזה הראו להם מן השמים הסכמה על גדרי חכמינו ז"ל ונתחזק הדת ותורה שבעל פה עכ"ל בדף ז' ע"ד ושם בדף ח' ע"ד (בד"ה והנה יש) הביא מה שהקשה הגאון פני יהושע מה צורך לנס הא טומאה הותרה בצבור וסיים והיינו אם עדיין לא גזרו שיהיו נכרים

כזבים לכל דבריהם וליכא אלא משום טומאת מת שהותרה בצבור וכו' עכ"ל ודבריו מכוונים לדברי הרב פרי חדש דלא הותרה אלא טומאת מת ובמה שכתב כמסתפק אם עדיין לא גזרו שיהיו כזבים עיין בפרי חדש דפשיטא ליה שהיתה הגזרה אחר הנס ועיין בתוספות בשבת דף כ"א בד"ה שהיה מונח אם גזרו על הכותים שיהיו כזבים וכו' ועל פי דבריהם הם דברי הגאון חתם סופר ועיין להגאון מוהרש"א מה שתמה על זה דודאי גזרה זו היתה אחר הנס וכו' וחידוש הוא שמרן הפרי חדש לא זכר שר דברי התוספות בזה ואתה תחזה בס' ערוך השלחן סי' עת"ר מה שהאריך הרב לפלפל בדברי הרא"ם ובמה שתמה עליו הרב פר"ח והאריך ליישב דברי הרא"ם ולא פניתי לעיין במילי דמר לך נא ראה את דב"ק:

והנה ספר ביאורי הרא"ם על הסמ"ג שציין מרן הפרי חדש אין מצוי אצלי לעיין בדב"ק ומדברי הגאון עוזיאל מייזליש בספרו עץ הדעת טוב על מסכת שבת בסוגיא דדף כ"א מאי חנוכה דתנו רבנן וכו' נראה שהרא"ם עצמו נרגש מזה (ולפי שאין ספר זה מצוי במדינה זו (קירים) אעתיק דב"ק בזה (בד"ה שם בגמרא מאי חנוכה וכו') וז"ל הקשה הרא"ם איך הדליקו המנורה באותם שמנה ימים שעדיין היו טמאי מתים וטמאו את השמן ומה הפרש בין השמן של אותו פך לשאר שמנים הטמאים והפרי חדש כתב שנטמאו בטומאת זיבה דלא הותרה בצבור אבל שמן שבפך נטמא במת דדחוייה בצבור עכ"ל וכל זה הוא לשיטתו אבל הרא"ם דחה זה וכתב דגם בשאר שמנים אין חשש רק שנטמאו בבגדים של נכרים דהוו מסתמא טמאי מת והדרא קושית הרא"ם לדוכתא וגם דאין זה ברור כל כך דטומאת זיבה לא דחיא בצבור דלא מצינו כן רק גבי פסח ובריש יומא דמפרישין מטומאת ביתו דבועל נדה הוי כנדה והכל מטעם שכתב רש"י ביומא דטומאה היוצאת מגופו חמירא אבל במגע זיבה מהיכא תיתי נימא דחמירא מטומאת מת רק דלמאן דאמר שוחטין וזורקין על טמא שרץ וכל שביחיד אינו נדחה בצבור לא עבדי בטומאה ואם כן מוכרח דגם טומאת שרץ לא נדחה בצבור יש לומר שפיר כמו שכתב הפרי חדש לא כן למאן דאמר אין שוחטין ושפיר גם טומאת נדחה בצבור שפיר יש לומר כמו שכתבתי עכ"ל:

מתבאר מסיגנון לשון הרב שהרא"ם עצמו כבר נרגש דיש לומר לחקירתו דשמא נטמאו בשאר טומאות שאין נדחות או מותרות בקרבן צבור אלא שדחה זו על פי איזה הכרח דלא היה לחוש כי אם לטומאת מת ומה שהרב (עץ הדעת) מסתפק אם גם בשאר טומאת אמרינן דדחויות או מותרות לגבי קרבן צבור הנה מדברי הרמב"ם ברביעי מהלכות ביאת מקדש דין י"ד משמע דרק טומאת מת ולא שאר טומאת עי"ש אך דברי הרב הנ"ל נראים

נכונים וראיתי שהגאון נציב"ב מלך בהעמק שאלה בפרשת וישלחשאלתא כ"ו ס"ק י"ז כתב כדברי הרב הנ"ל וכתב שהרב פרי חדש במחילת כבודו שגה בזה עי"ש גם בהגהות חשק שלמה להגאון מוהרש"ל מוילנא יצ"ו בהש"ס החדשים דפוס רא"ם תמה בזה על מרן הפרי חדש עי"ש דב"ק ולא פניתי להתיישב בדבר זה ויש להתיישב במה שכתבתי בקונטריס הכללים במערכת הטי"ת אות כ"ב ואיה"ש יתבאר במקום אחר בס"ד ועיין עוד לידידי הגאון מוהרש"ל הנ"ל בספרו הבהיר שו"ת בנין שלמה בסוף סי' ג"ן שהאריך בכל זה גם בביאור נחל אשכול (שעל ספר האשכול) בח"ב בהלכות חנוכה ופורים צד כ"א האריך קצת עי"ש דב"ק:

והנה הרב הנ"ל (עץ הדעת טוב) לא גילה לנו מי הכריחו להרא"ם לומר כן וראיתי שהגאון בית מאיר בסי' עת"ר גלי לן טעמיה דמרן הרא"ם וזה לשון הרב בית מאיר והנה איתא בסוגיא דחנוכה במהרש"א בחידושי אגדות קושיא בשם הרא"ם על הסמ"ג הא נטמאו הכהנים בנגיעת הכהן המדליק שהיה טמא מת ומשני שהדליק על ידי פשוטי כלי עץ והקשה מהרש"א דמכל מקום איך נכנס כהן טמא למקדש ועל כרחין לא היתה גירסתו כגירסא שלפנינו על ידי פשוטי כלי עץ ארוך ובודאי גירסתו עיקר כדמתמה הפרי חדש על עץ ארוך כזה כמו שהקשו התוספות ריש חולין (דאין אפשר למצוא עץ ארוך כל כך שעזרה היתה קל"ה אמות וכו') ומכל מקום לא קשיא מידי שהרי הרא"ם כתב תו ואף על גב דהדלקת נרות דוחה טומאה בצבור ואזיל לשיטתיה דהשמנים לא נטמאו מטומאת זיבה מדהוכיח שלזמן הזה עדיין לא היתה הגזרה שיהיו כזבין אלא העלה שנטמאו על ידי טומאת מת וטומאת מת הותרה בצבור ומשני הני מילי בהדלקה דכתיב בה להעלות נר תמיד אבל שמן שהוא ממכשירי הדלקה לא כמו במילה שאין המכשירין דוחה שבת ואם כן שפיר דלא קשה ליה מידי מביאת כהן למקדש דקרבן צבור דוחה טומאה כמו בכל הקרבנות שהכהנים טמאים נכנסים ועובדים רק על השמן שנטמא הוא דקשיא ליה עכ"ל ומבואר טעמו ונימוקו למה שסובר שלא היה לחוש לשאר טומאות כי אם לטומאת מת והנה הגאון בית מאיר שם חפץ למען צדקו לזכות את הרבנים דלי לן מרגניתא טרח וכתב כל דברי הרא"ם בביאורו על הסמ"ג בזה והכי אמר רב ובהיות שהרא"ם על הסמ"ג אינו מצוי אעתיקהו על הסדר ואפרשהו וכו' ואם גאון אדיר שכמותו לא חס על טרחתו ועל זמן ביטול תורתו יד עניי אנן מה נענה אבתריה מדויל ידיה מישתלים ובמדה שמדד מודדין לו ואחורי ארי עני אני בא ואעתיק דב"ק כמות שהם לזכות את הרבים שאין ספר בית מאיר מצוי ביד כל אדם וצדקה תהיה לי לעשות רצון צדיק המאי"ר לארץ לזכות את הרבים בעה"י ואעתיק דב"ק ככתבו וכלשונו וזהו התחיל (הרא"ם) וכתב טמאו כל

השמנים אף על גב דעכום"ז בחייהם לא מטמאו בשום טומאה וגזרות שיהיו כזבים לזמן הזה לא היה וכו' מיהו אף על גב דאינהו גופייהו לא מטמאו בגדיהם מיהו מטמאו ובחזקת טומאה הן עומדים כדתניא בתוספתא דטהרות הלוקח כלים מאומני עכום"ז והמוסר כלים לאומני עכום"ז טמאים מדרס רוצה לומר האידנא בתר גזירת שיהיו כזבים) וטמא מת דכיון דעכום"ז לא מזדהרא ממגע המת סתם כליהם בחזקת טמאי מתים הוו ואם כן כשנכנסו עכום"ז במקדש מסתמא כל הטהרות שבהיכל בספק מגע בגדיהם הוו וטמאים מספק אבל לא משום דההוא דרבי ישמעאל דתניא מזרחית צפונית בה גנזו בית חשמונאי את אבני מזבח ששקצום מלכי יון ואמר רב ששת ששקצום לעבודה זרה משמע ודאי שכבר נהיה הבית ההוא בית עבודה זרה (רוצה לומר לפי שעה אבל ודאי לא נאסר במחובר):

ותניא בתוספתא כלי חרס שהכניס אוירן לבית עבודה זרה טמאים הספסלים והקתדראות שהכניס רובן לבית עבודה זרה טמאים דאף על גב דעבודה זרה אינה מטמאה אלא במגע ובמשא אבל לא באהל כדאמרינן פרק ר' עקיבא (ובא לפרש התוספתא במה נטמאו הכלים) מכל מקום כיון דאי אפשר בלא תקרובות עבודת זרה כדאמר פרק כל הצלמים גבי לא יעבור תחתיה וכריב"ב דאמר תקרובת מטמא באהל כדכתיב ויאכלו זבחי מתים מה מת מטמא באהל אף תקרובות מטמא באהל (כלומר ולהכי נטמאו הכלים בטומאת אהל והוא הדין בבית המקדש אף דלא היה אלא בית עבודה זרה לפי שעה אי אפשר בלא תקרובת ונטמאו כל השמנים באהל) משום (צ"ל ואי משום) דאיתא אבנים לא מיתסרי באותן שקוץ מדאורייתא דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אלא רבנן הוא דגזרו לאסרם לגבוה אף על גב דלהדיוט שרי (כלומר דלהכי תירצו לומר דלפי זה אין ראיה מזה שנעשה בית עבודה זרה אפילו לפי שעה ולא הכניסו בו עבודה זרה כלל): מיהו נהי דאותן אבנים לא מיתסרי משום עבודה זרה מכל מקום מדשקצום לעבודה זרה מסתמא הכניסו שם עבודה זרה העמידו צלם בהיכל ואי אפשר זה בלא תקרובת כדאמר בפרק כל הצלמים ומטמא באהל וטמאו כל השמנים שבהיכל (ועד כאן אזיל הפירוש שהתחיל בו לומר אבל לא וכו') וסתם וכתב אבל משום ספק שמא הכניסו שם טומאה ליכא למיחש דאחזוקי ריעותא לא מחזקינן רוצה לומר דנימא משום ספק זה דאי אפשר בלא תקרובת חשו לטומאת אהל דאחזוקי ריעותא לא מחזקינן והדין עמו כדכתבו תוספות דף י"ג ע"ב בחולין תוך ד"ה תקרובת והא דתנן בפרק כל הצלמים לא יעבור תחתיה ואם עבר טמא ומפרש הגמרא משום דאי אפשר בלא תקרובת ומני ריב"ב הוא וקתני סיפא ואם היתה גוזלת את הרבים טהור אף על גב דטומאת אהל

דאורייתא התם ליכא תקרובת ודאי אלא חששא בעלמא היא והיכי דגוזלות הרבים לא גזרו רבנן ואין לך גוזלת הרבים יותר מזה לחוש לטומאת כל הטהרות הצריך לרבים ובודאי יפה סתר דלהכי טעם זה לא אפשר אלא מטעמו דטומאת הבגדים דידהו מטומאת מת ואם כן ודאי שפיר קאמר בקושיא השניה ואם תאמר דאיך הדליקו באותן שמנה ימים שעדיין היו טמאי מתים הרי טמאו השמן בהדלקתן ומה הפרש יש בין השמן של הפך לבין שאר השמנים שהרי שאר השמנים נמי לא היה עליהם אלא חזקת טומאת מת ואם כן הא ודאי מה דכתב נמי תחלה ואף על גב דהדלקת הנרות דוחה טומאה אי אפשר דקאי אך על מה דהכהנים לא עשו שמן בטומאה וידליקנה דלמה להו לעשות בטומאה ולהדליק הא הוי להם שמן טמא בטומאת מת לרוב אלא ודאי דבאמת קושייתו היה פשוט שהיה להם להדליק השמן טמא שהיה להם כיון שאינו טמא אלא בטומאת מת שדחוייה בצבור:

ואף אם יש מי שירצה לומר שהלשון אבל דלבסוף הוא קצת דחוק לסתירה דבריו הקודמים ולהכי ירצה לומר דמה שהתחיל לכתוב אבל לא הוא טעות סופר וצריך לומר אי נמי משום וכו' ומה שלבסוף כתב אבל משום ספק וכו' הוא ענין בפני עצמו לומר דאי אפשר אלא באחד משני טעמים דאי משום שמא הכניסו שם טומאה שרץ או חתיכת נבלה וטמאו השמנים זה אינו דאחזוקי ריעותא לא מחזיקינן מכל מקום אפילו לטעם השני דמשום טומאת אהל דתקרובת נטמא עליהם נמי שייך דטומאה זו נדחה בצבור דהא כל טומאת אהל דתקרובת לא נשמע לריב"ב אלא מהיקש דמת ומהיכא תיתי דטומאת אהל המת גמור יהיה נדחה בצבור וטומאת אהל דתקרובת לא ובודאי שייך קושייתו דלידחי טומאה (וכן מוכח להדיא סנהדרין ד' י"ב ע"ש בתוספות ד"ה שעיבר) אף על גופי השמן טמא שהיה במקדש וכן קאי קושייתו באמת ואם כן ודאי צריך ביאור מה דמשני שהשמן הוא ממכשירי מצוה: ויראה לעניות דעתי דהכי כונתו דהנה החכם כתב על עיקר הקושיא דלידחי שאינה כלום דאף דקרבן צבור דוחה טומאה הקדוש ברוך הוא רצה להראות חיבתם לפניו ועשה להם נס זה שתהא בטהרה והנה בהרא"מ שם כתב נמי תירוצי הבית יוסף הנ"ל על הדיוק דהא לא היה הנס כי אם בשבעה ימים וכתב נמי יש לומר שחילקו השמן לשמנה חלקים ובכל לילה היו משימים שמינית הפך ונעשה בו הנס ודלוק עד הבקר ואף על גב דאמרינן בפרק במה מדליקין תן לה מדתה שתהא דולקת מערב עד בקר היינו למצוה ולא לעיכובא אי נמי וכו' כנ"ל בב"י נמצא לתירוץ שניה יש לומר דהשיעור לעיכובא נמי הוא ואם נאמר כתירוץ החכם צבי הא אי אפשר לומר התירוץ הראשוןשחלקוהו לשמנה חלקים דהא קשיא איך לא הדליקו לילה

אחת כל הצורך כדי שישאיר לשאר הלילות הא מדינא יכולים להדליק בשאר הלילות בשמן טמא מדהוא קרבן צבור וע"כ לתירץ החכם צבי לבא אך לתירוץ האי נמי שבאמת נתנו לילה הראשון כל הצורך והקדוש ברוך הוא הראה להם חבתם שיהיה בטהרה:

אבל הרא"מ באמת לתירוץ האי נמי ידע לשנויי קושייתו בתירוץ החכם צבי אלא שלתירוץ הראשון שחלקוהו לשמנה חלקים קשיא לו מדוע עבדו הכי משום צורך האידך לילות הא קרבן צבור דוחה ואיך ומשני שפיר יען דלתירוץ זה הא מוכרח דהשיעור אינו לעיכוב ולהכי כתב אבל שמן שהוא מכשירי מצוה כלומר שמן זה שאינו לעיכוב והוי אך כהכשר מצוה שאינו דוחה טומאה ולהכי הוצרכו לחלקו כדי שיהא להם העיקר מצוה לכל התירוצים בטהרה והקדוש ברוך הוא הראה להם חיבתם שיהיה להם כל הלילות השעור דלכתחלה ובטהרה ולשני התירוצים שפיר מקשה מה אהני להו הנס הא מכל מקום נטמא בנגיעת הכהן ומוכרח לתירוצו ומביאת הכהן מעיקרא לא קשיא מידי מדהוא קרבן צבור דדוחה ודוק: תו איתא בהרא"ם ואם תאמר מכל מקום קשיא האיך הדליקו במנורה שהיתה טמאה יש לומר שעשו מנורה של עץ כדתניא ר"י בר' יוסי אומר אף של עץ לא יעשה כדרך שעשו מלכי בית חשמונאי וכתב המהרש"א בחידושי אגדות ולא ידעתי מה תיקן בזה דהא נטמאו המנורה בנגיעה בעשייתה גם בשל עץ שהרי היה למנורה בית קיבול וכן כתב הפרי חדש שעשו מנורה של עץ וקשה טובא דסוף סוף הרי נטמאה כשגמרו לעשותה דהשתא לא הוי פשוטי כלי עץ ונעלם מהם מתניתין דכלים פרק י"ב משנה ב' דאונקליות של מנורת עץ טהור ופירש הברטנורא דהמחובר לטהור כגון מנורת עץ שהיא טהורה וכן פסק הרמב"ם פרק ד' מכלים שלש מדות בכלי עץ שאינה עשויה לקבלה וכו' וכל כלי עץ העשוי לתשמיש שהכלים (להכלים) בלבד הרי זה טהור כגון מנורה של עץ שמשמשת הנר בשעת הדלקה:

ואין לתמוה הרי יש לה בית קיבול שמן שהרי הרמב"ם התחיל וכתב שלש מדות בכלי עץ שאינה עשויה לקבלה ולא כתב בכלי עץ שאין לו בית קיבול אלא שאינה עשויה לקבלה והיינו כדפירש בפרק ב' מכלים בביאורו למשנה ג' כתב הנה כל מה שימנה מכלי חרס שהוא לא יקבל טומאה מה שאין לו בית קיבול או אם מה שיש לו בית קיבול אבל לא נעשה לקבלה ועל זה מסיים שם וידוע שמטה וכסא ושלחן ומנורה כלן אין להם תוך וכן פירש הקרבן אהרן אהברייתא שבתורת כהנים פרשת שמיני אל תוכו את שיש לו תוך טמא ואת שאין לו תוך טהור פרט למטה וכו' ומנורה של חרס וכתב הקרבן עדה (אהרן) דכל אלו אף על פי שיש להם בית קיבול אינם עשויים לקבלה ותרי מילתי' איצטריך להם כדי שיהיו מקבלים טומאה שיהיה ראויה לקבל ועשוים לקבלה: ויראה

לעניות דעתי דמשום הכי לא מיקרי עשויה לקבלה דעשוים לקבלה היינו מה שנעשה לקבל הדבר שהונח לתוכו שיניח תוכו עד עת צריך להדבר להוציאו מתוכו דומיא דשק מה שאין כן זה השמן או הכרים שבמטה לא הונחו שם כדי שישמר או יטולטל על ידי המטה אלא כדי שיונח שם לישכב עליו אדם וכן המנורה לא הונח תוכו השמן אלא כדי שיותלה בו הדלק זה לא נקרא עשוי לקבלה ומה דמצינו דנר של חרס מקבל טומאה כדאיתא בשטת ר"ח סגן הכהנים היינו נר שכולה נעשה לקבלה זו וכולו מקבל השמן ואיך שייך בזה לומר לא נעשה לקבלה הרי כולו לא נעשה אלא בשביל קבלה זו מה שאין כן המנורה שכולה היא פשוט אלא שעל שם קבלה זו תהא מיקרי עשוי לקבל אין קבלה זו חשובה להקרא הפשוט עשוי לקבל ולפי זה א"י למה התמיה הר"ש פרק ב' הנ"ל במשנה ד' על הפנס דאיתא שם שיש בו בית קיבול שמן טמא ושאין בו אלא בית קיבול נר טהור וכתב ותימא מ"ש זה מזה ודחק עצמו מאד ויש לומר דבית השמן היינו שיש בו בית קיבול שמן לבד מבית קיבול שמן דנר אלא שבית קיבול שמן זה הוא עשוי שיהא שמן תמיד שמור בתוכו עד עת הצטרכו להשמן והשפיר חשוב על ידו עשוי לקבל מה שאין כן בית הנר וזה הנראה מהרמב"ם שבפרק י"ח מעתיק דין הפנס בלשון המשנה ולא פירש בו דבר וצריך עיון כל אלה דברי הגאון בית מאיר הנז"ל:

ודאתאן עלה בעיקר החקירה הנזכרת למעלה ראש אות זו למה הוצרכו לנס של פך מאחר שהיו יכולים להדליק בשמן טמא הנה מקרוב השגתי ס' יקר שו"ת חיי אריה לידידי הגאון חיים אריה הורוויץ אבד"ק קראקא יצ"ו וראיתי שבסוף סי' ס"ב הביא קושית הפני יהושע למה הוצרכו לנס הא טומאה דחויה בצבור (אין הלשון מדוקדק במחילת כבוד גאונו שכבר כתבתי למעלה שקושיתו היא למאן דאמר הותרה ולשונו מדוקדק בדב"ק שבסי' ס"ג עי"ש ובסיגנון זה הם דברי הגאון בית מאיר הנ"ל אוחז מזה ומזה) ושתירץ כדי להודיע חבתם נעשה להם נס כדי לקיים מצוה מן המובחר ובסי' ס"ג כתב הרב יצ"ו ומתבאר מדברי רש"י ביומא דף כ"א ע"א ורבינו עובדיא בפרק חמישי דאבות במתניתין דלא נמצא פיסול בעומר ובשתי הלחם וכו' (שכתבו דלא היה אפשר להקריב אחרים תחתיהם שהעומר נקצר בלילה ולא היו מרבים לקצור ושתי הלחם נאפות מערב יום טוב ואין אפייתה דוחה יום טוב) מוכח ודאי שלא היה הנס על טומאה שהותרה בצבור דבכי האי גוונא אמרינן ליה הוה פקח ושתוק כדאיתא ביומא דף ז' והביא מה שהוקשה להתוס' בתענית ד' י"ז דאיך יכנסו כהנים לעבודה כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו והא כולנו טמאי מתים ותירצו דטומאה הותרה בצבור וכו' דמכל זה מוכח שאין בכלל הנס טומאה שהותרה בצבור (עיין שם סגנון דב"ק) ולכן כתב ליישב קושית הפני יהושע

ותורף דב"ק הוא על פי מאי דמבואר בפסחים דף צ"ה ע"ב וכן פסק הרמב"ם דרק טומאת מת הותרה בצבור או נדחית בצבור ולא שאר טומאות והנס היה על טומאת זיבה וכו' אלו תורף דב"ק וכיונה דעתו הגדולה לדברי הקדמונים שהבאתי למעלה.

וברוחב מבינתו בירר הדברים כשמלה אלא שיש מפקפקים בזה כנז"ל ולא איסתייעא לי להתיישב בזה עוד: גם אשו"ר בספר יקר שהשגתי עתה שו"ת כנף רננה להגאון נתן נטע לאנדא אבד"ק אשפיצין יצ"ו שבסי' ע"ז כתב בשם הגאון מראה יחזקאל בסוף הספר ליישב החקירה דלמה הוצרכו לנס והלא טומאה הותרה וכו' על פי מה שכתב בדעת זקנים על התורה בפרשת שמיני שיש לתמוה למאן דאמר דמשום טומאה נשרף השעיר דראש חדש הא היה קרבן צבור דקרב בטומאה ומחלק דאם כבר יש השראת שכינה על זה נאמר השוכן אתם בתוך טומאתם אף שהם טמאים שכינה ביניהם היינו שאינה מסתלקת אבל שיתחיל השראת השכינה בעי קדושה וטהרה וניחא דבימי המילואים התחלת השראת שכינה לא הותרה טומאה ואתי שפיר גם כן צורך הנס דחנוכה שאז היה חינוך בית המקדש מחדש והיה צריך להיות דוקא בטהרה ועל פי זה השיג על מה שכתב הגאון חתם סופר יו"ד סי' רל"ו דאם היה באפשרות להקריב פסח בזמן הזה אין חשש מחמת טומאה דהותרה בצבור והגאון המחבר כתב עם שגוף החילוק הוא דבר חכמה ליישב הך דשעיר ראש חדש אבל מה שהוליד לענין נס דחנוכה והשגתו על החתם סופר הוא דבר שאין מתקבל דכיון דקדושה ראשונה קדשה לעתיד לבא ומקריבין אף שאין בית אלא דבלא מזבח אי אפשר להקריב דהוי כמזבח שנפגם דפסול לעבודה אם כן לא נסתלקה קדושה לגמרי והנה זה עומד אחר כתלינו וכהא דבסוף פרק קמא דיומא דחסרו חמשה דברים בבית שני ואחד מהם שכינה וכן מאי דאמרינן בראש השנה דף ל"א עשרה מסעות נסעה שכינה בוודאי הכוונה שלא תהא השראה גלויה ומפורסמת ומכל מקום לא פסקה קדושה לגמרי ולכן שפיר שייך לומר טומאה הותרה בצבור והאריך עוד בזה שם ובסי' ע"ח עוד ראיתי פלפול עמוק וחריף בעניינים אלו בס' שו"ת רמ"ץ בסי' ה"ן דברי הרב מר נכדו ובסי' נ"ו דברי הגאון המחבר ופנאי לא היה לי להשתעשע בדב"ק לך נא ראה נפלאות מתורתו גם בספר יקר שנדפס עתה שו"ת מנחת ברוך לידידי הגאון אבד"ק קרינק יצ"ו ראיתי בסי' ק"ו ומשם והלאה פלפלא אריכא עמוק וחריף בעניינים אלו ולא איסתייעא לי כעת לעיין בדב"ק הנחמדים ואיה"ש אשובה ארא"ה וזאת לזכרון:ועל חקירת הקדמונים שהנס היה רק שבעה ימים ולמה קבעו שמנה ימים עיין בס' ברכת שלום לידידי הרה"ג מוהר"ר שלום צבי אבד"ק יאנווצא יצ"ו וידידי הרה"ג מוהר"ר חיים יעקב זעליג אבד"ק לובראנץ יצ"ו כתב לי בזה וז"ל חנוכה הראה

מעכ"ת גאונו שיחלאי"ט מקום לס' אסיפת דינים שלו הנה מקום אתי בזה להודיעו מה שזכיתי ליאור מאור תורת פי אאמו"ר עט"ר גאון ישראל שליט"א בישוב קושית הרב"י על קביעות שמנה ימים כי לא היה הנס רק שבעה ימים וכבר נשתברו כמה קולמוסים על זה ואמר הוא שליט"א דהוא הנס מה שהדליק הנר מערבי עד שיעור שיוכל להדליק ממנה האחרים וזה היה גם ביום ראשון ניכר ומיד הבינו שיהיה ברכה בפך להבעיר יותר כי אילולי כן למה ליה לנר מערבי לידלק יותר הרי עיקר הנם רק כדי להדליק ממנו האחרים ודפח"ח עכ"ד יצ"ו:

ובעיקר הקושיא הנ"ל הנה בשאלתות בדרשה דחנוכה שבסוף שאלתא כ"ו בפרשת וישלח כתוב שלא היה בפך להדליק אפילו יום אחד ונעשה נם וכו' ולפי גירסא זו היה הנס גם ביום הראשון והגאון שאילת שלום בביאורו לשאלתות שם באות ל"ה החזיק בגירסא זו וכתב לבאר מה שנראה סתירה לזה ממה שכתב בשאלתות בתחלת שאלתא הנ"ל (בד"ה ברם צריך) דההוא לוגא הוה ביה להדליק חד יומא דיש לומר דאף שנתנו בכלי כדי הדלקת יום אחד מכל מקום נבלע מהשמן בהפך ונחסר וכו' והגאון בהעמק שאלה שם ממאן בגירסא זו וכתב שטעות הדפוס הוא בשאלתות וצריך להיות ולא היה בו להדליק אלא יום אחד וכו' עי"ש טעמו ונימוקו וידידי הגאון מוהרש"ל יצ"ו בספרו היקר בנין שלמה בסי' ג"ן ראו הביא לנו שבספר האשכול הוקשה לו קושית הקדמונים שהנס לא היה כי אם לשבעה ימים ולזה הביא בס' האשכול שבשאלתות גריס ולא היה בו להדליק אפילו יום אחד והיה הנס גם ביום ראשון וכתב הרב יצ"ו לייישב מה שכתב בשאלתות דההוא לוגא הוה ביה להדליק חד יומא עי"ש דב"ק והשגתי ס' האשכול וראיתי שדבריו הם בחלק שני בהלכות חנוכה ופורים סוף צד כ"א וכתב שם ליישב הקושיא אף לפי גירסתינו בגמרא (ולא היה בו להדליק אלא יום אחד) בכמה פנים עי"ש ובשו"ת כנף רננה להגאון נתן נטע לאנדא אבד"ק אשפיצין יצ"ו בסוף סי' ע"ח כתב ישוב לקושיא זו ורמז נחמד על פסוק (דברים ל"ג י"א) ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה מחץ מתניים קמיו שפירש רש"י שהוא רמז לנס חנוכה שהחשמונאים מחצו את היונים עי"ש דבריו הנעימים ובסי' ע"ט האריך יותר:

והנה מרן הבית יוסף תירץ לחקירה הנ"ל שבתחלה חילקו השמן שבפך לשמנה חלקים ובכל לילה היו נותנים חלק אחד ודלק כל הלילה ואם כן גם ביום ראשון היה נס ומרן הפרי חדש הקשה מה ראו על ככה והיה להם ליתן הכל כדי שתדלק כמצותה מערב עד בוקר וכדאמרו בש"ס (בשבת וביומא ובמנחות דף פ"ט) תן לה מדתה שתהא דולקת מערב עד בוקר והרב השואל בשו"ת רמ"ץ סי' נ' העיר על זה דהא היו רשאין לתת השמן

מעט מעט עד חצי לוג וכשנתן חלק שמינית נתמלא תיכף עד חצי לוג וראו תיכף הנס ואף למאן דאמר במנחות דף פ"ט דממעלה למטה שיערו היינו משום דאין עניות במקום עשירות אבל בזמן ההוא אין עניות גדול מזה שלא היה להם אלא פך אחד ודאי היו יכולים ליתן מעט מעט וכתב על דבריו הגאון המחבר הנה זה זמן רב שהרגשתי בזה וכדומה לי שגם בספר פני יהושע כתב כן עכ"ל ואינו מבין הערה זו בעניותי שאם היה אפשר לומר דהנותנים השמן במנורה דעתם היתה ליתן כל השמן שבפך אלא שנעשה הנס ותיכף בתתם שיעור שמינית נתמלא ולא הוצרכו ליתן יותר החרשתי אבל בדברי מרן הבית יוסף מבואר שטרם שהתחילו ליתן השמן במנורה חילקו את השמן שבפך לשמנה חלקים וגם הרב השואל הבין כן בדברי מרן הבית יוסף שאם היה מבין שכונתו שדעת הנותנים השמן במנורה היתה ליתן כל השמן אלא שכשנתנו שמינית נעשה נס וכו' אינו ענין למה שאמרו דמלמעלה למטה שיערו כמובן וכיון שכן הדרא קושית הרב פרי חדש לדוכתא מה ראו לחלק השמן בתחלה דהא ודאי הם לא ידעו שיעשה נס ואין סומכין על הנס והיה להם לעשות כשורת הדין שתדליק מערב עד בוקר גם על מה שכתב עוד הגאון המחבר בזה יש לפקפק בעניותי כמו שיראה הרואה ורבינו המאירי בסוגיא דשבת הנ"ל כתב בשם יש אומרים שחילקו השמן שבפך לשמנה לילות ולא הוטבו דבריהם בעיניו דאין סומכין על הנס והיה להם להדליק כמצותה וכקושית הרב פרי חדש:.

הן אמת שראיתי להגאון חתם סופר בדרשותיו (תורת משה) בדברי אגדה לחנוכה שבפרשת וישב (בד"ה בפסיקתא) שכתב כעין דברי הרב השואל הנ"ל והוא שהביא מה שאמרו בפסיקתא ומצאו שמנה שפודין של ברזל והדליקו נרות וכתב דלכאורה נראה שהוא טעות סופר וצריך להיות שבעה שפודין של עץ ועשו אותם מנורה של עץ כדאיתא בגמרא שבני חשמונאי עשו מנורה של עץ שוב כתב ונראה דלא עשו לה נרות ליתן לתוכן שמן שאם כן הוי כלי עץ שיש להם בית קבול ומקבל טומאה אך הרא"מ בביאור הסמ"ג כתב שהנס היה שמנה ימים שחלקו השמן לשמנה חלקים והקשה הפרי חדש מי נתן להם רשות ומי התיר להם לחלק השמן ולא פר"ח כשיעור אפילו ללילה אחת הלא אין סומכין על הנס ולפענ"ד נראה שלא היה להם בזיכין לצוק לתוכן שמן אלא טבלו שבע פתילות בשמן ונתנום על שבעה שפודין ואם יכלה הפתילה יטבלו פתילה אחרת בשמן עד תום כל השמן ונעשה נס והפתילות הראשונות דלקו כל הלילה וכן בכל לילה ולילה עד שמנה לילות עכ"ל נראה שאין כוונתו ליישב בזה תמיהת הרב פרי חדש אלא כונתו ליישב עיקר החקירה (למה תקנו שמנה והנס היה רק שבע לילות) ואמר

מר דשפיר היה הנס לשמנה וגם עשו כדין כיון שלא היה להם בזיכין וכו' ולא תפול בסגנון זה קושית הרב פרי חדש אבל ודאי לפי סיגנון דברי מרן הבית יוסף שחילקו השמן לשמנה לילות שפיר מתמה הרב פרי חדש.

ודע דבעיקר הנס הנעשה בפך של שמן כאשר מקובל אצל כל ישראל והוא אמת ויציב בלתי שום ספק הנה השגתי ספר קטן הכמות ורב האיכות מרב מופלא בדורנו מוהר"ר אייזיק ליב מעיר קוזניצו יצ"ו אשר בשם נס פך השמן יקרא שכבדני בו הרב המחבר יצ"ו וראיתי שמביא שם שאיזה מהמתחדשים רצו להטיל ספק בעיקר הנס בפך של שמן והרב המחבר יצ"ו יצא לקראת נשק וידיו רב לו להורות נתן כי אין בדבריהם ממש ודחה כל ראיותיהם ובאמת התענגתי מאד בדבריו הנעימים ישרים ומחוכמים כאשר כתבתי לו במכתב תודתי בקבלת ספרו היקר הנ"ל ולא היה עולה על דעתי שיהא שום רב מרבני דורנו מפקפק בדבר ונוטה לדעת המתחדשים חלילה אך עתה (שנת תנז"ר) השגתי קובץ הפסגה היוצא לאור על יד אישי כהן גדול הגאון מוהר"ר הלל דוד הכהן אבד"ק ווילקי מח"ס היקרים ונגש הכהן ועבודת הכהן וממה שכתוב שם במאמר ערוך לנר (שבקובץ הראשון צד כ"א) נודעתי שהיה רב אחד בדורנו שפקפק בדברי הרב המח"ס נס פך השמן אמנם הטיב אשר דבר קריינא דאגרתא בעל המאמר הנ"ל על טוב יזכר שמו מר ניהו הרב הגדול מוהר"ר משה ראזין יצ"ו טרח וכתב להפיץ ולדחות כל דברי הרב הנ"ל וגם הגאון העורך יצ"ו במאמר מערכת דברים (שבצד ח"י) כתב דברים נמרצים לאשר ולקיים מה שמקובל בידינו מאבותינו ואבות אבותינו מהנס הזה ועל דברי הפלפול שבמאמר הנ"ל עיין עוד בהפסגה בקובץ השני במאמר מלואים למערכה (בצד ח"י) ובעיקר הנס עיין בקובץ כנסת חכמי ישראל קונטריס שישי סי' קט"ז דברי מי שגדול הנאמר באברהם הגאון העורך יצ"ו בתוכחת מוסר על המעיזים להכחיש את המקובל ביד כל ישראל מדור דורים:

ב) בעיר הזאת ששמן זית ביוקר נהגו העם להדליק בנרות שעוה שמתקנים גבאי הק"ק ומוכרים להצבור והריוח מזה הוא לקופת הקהל להספיק צרכי ענייי העיר והנה בבואי פה ראיתי שהיו עושים נרות קטנות מאד שאין דולקות שיעור חצי שעה ומוכרים אותם בחצי קאפיק וכונתם רצויה להם להרבות הריוח כי לא ידעו שיש שיעור על זה מצד הדין ודרשתי להם כי לא נכון הדבר לפי שורת הדין שצריך שתהיה דולקת חצי שעה (ואף כי לא נעלם ממני דיש באמתחות הפוסקים דמקילים ובפרט בזמן הזה יעויין בדרכי משה סי' תרע"ב ובית חדש שם ושאר פוסקים מכל מקוסהרי לדעת רוב הפוסקים קיימא לן כשינוייא דאי נמי לשיעורא ושלא לחלק בין זמן לזמן) וברוך ה' שמאז מתקנים אותם

גדולים ומוכרים אותם בקאפיק אחד והם פי שנים מנרות הקודמות וקונים בסבר פנים יפות אשריהם ישראל וגם דרשתי להם כי שמן זית מצוה מן המובחר ואף כי הוא ביוקר מכל מקום לפי הדין אין צריך ליתן שמן הרבה אלא די לכל נר שתי דרה"ם ורביע כמו שכתב הרב שלחן גבוה בסי' תרע"ב סק"ה על פי דברי הכל בו ואף שסיים הרב שלחן גבוה ואף גם זה שיעור מוגבל (נראה דצריך להיות אינו שיעור מוגבל) דהכל לפי השמן ולפי הפתילה וכן הוא לשון הרב בית דוד שהביא שם וז"ל ולפי זה לא שייך ליתן שיעור שמינית ביצה (כדכתב הכל בו שהביא בשלחן גבוה שם) לחצי שעה כי מי יודע איזו פתילה היא השמנה היא אם רזה שתספיק שמינית ביצה שמן לחצי שעה אלא עיקר הדבר הוא שיתן שמן לחצי שעה כל אחד לפי פתילתו וסיים הרב שלחן גבוה דמה שכתוב בבית דוד השמינית ביצה הוא שלשה דרה"ם ורביע הוא טעות הדפוס וצריך להיות שתי דרה"ם ורביע הנה עם שהאמת כן הוא דהכל לפי הפתילה כמו שכתבו הרבנים על כל פנים פשוט שאם ירצה לעשות פתילה דקה מן הדקה כדי שיספיק לו שמן שתי דרה"ם ורביע או אף פחות מזה רשאי ואם כן ודאי נכון וישר שיקיים המצוה בשמן זית שהוא מצוה מן המובחר ויתן בנר שמן כפי השגת ידו ולפי השמן יעשה הפתילה בענין שידליק חצי שעה דאין שיעור לפתילה גסה או דקה וקצת תימה על הרב שלחן גבוה שלא הזכיר שכדברי הכל בו כתב הרב שלטי הגבורים הביא דבריו הרב מגן אברהם בסק"ג דשיעור השמן הוא שמינית ביצה וספר בית דוד אין מצוי אצלי לראות דב"ק ואולי הזכיר שם את השלטי הגבורים והרב יד נאמן בדף וי"ו ע"ב (בדפי הספר נסמן ה' במקום וי"ו) הביא שכן כתב הרב כפתור ופרח בפרק ט"ז דף צ"ה ע"א דשיעור שמן נר חנוכה הוא שמינית ביצה ולא ראה שכן כתבו בכל בו ושלטי הגבורים) ותמה על דבריו שהרי אמרו שחצי לוג הוא לילי טבת הארוכות לא לזמן שהיום והלילה שוים שהם י"ב שעות וכלומר שאם כן בציר ליה מהאי שיעורא וסיים ויש ליישב בדוחק ואני הדל מבני ציון אנכי ואם זכרוני אינו מכזיב גם בלילי טבת אין הלילות ארוכות הרבה על שתים עשרה שעות כי אם איזה רגעים כשהאויר צח וברור ולשיעורא זוטא כי האי לא חש ולחומרא לא דק ויתכן שזו היתה כונתו במה שכתב שיש ליישב בדוחק:

וכן כתב הרב חסד לאברהם במעיין שני נהר ח"ן ושיעור זמן הדלקת נר חנוכה אמרו רז"ל שהוא חצי שעה ולא יספיק לכל נר שני דרה"ם ורביע (נראה דתיבת ולא יותרת הכב"ד וכנטול דמי וצריך להיות ויספיק לכל נר) והענין שהחצי לוג שלשה בצים וכל ביצה י"ח דרה"ם ויעלו נ"ד דרה"ם לכל נר וזה השיעור היה מדליק כל נר כל הלילה וכשתחשוב שבעה פעמים נ"ד לשבעה נרות יעלו לשיעור שע"ח וחלקו אותו השמן לשמנה לילות

והיו נותנים בכל לילה בכל נר משקל שבעה דרה"ם חסר רביע כנזכר מסכ"י (מספר כתיבת יד) וזמש"ל עכ"ל (והביא תור דבריו הרב פתח הדביר בסי' ק"ץ בקיצור עי"ש בדף קצ"ח ע"ב הרי שכתב גם הרב דהשיעור לנר חנוכה הוא לכל נר שני דרה"ם ורביע וכתב עוד שם דהשמן טהור שנמצא בפך בבית המקדש בחותמו של כהן גדול היה שע"ח דרה"ם והיו נותנים בכל לילה בכל נר ונר משקל שבעה דרה"ם חסר רביע שזה השיעור מספיק לשעה וחצי שהוא שמינית הלילה ונעשה בו נס שהיה מדליק והולך כל הלילה עכ"ל וזה כאחד מהתירוצים על מה שהקשו הקדמונים שכיון שהיה בפך כדי להדליק יום אחד אם כן לא היה הנס אלא שבעה ימים ולמה קבעו שמנה ועל תירוץ זה כבר תמה מרן הפרי חדש בסי' עת"ר (בד"ה ומקשו) דכיון דאמרינן תן לה מדתה שתהא דולקת מערב עד בוקר מה ראו לחלק את השמן לשמנה לילות כלומר והיה להם ליתן כל השמן ללילה אחת שהיו מקימים מצות הדלקה על כל פנים לילה אחת לא כן כשחלקו השמן לשמנה לילות הרי לא יקיימו מצות הדלקה בשום לילה מהן וכן כתב סברא זו הרב מגן אברהם בריש סי' תרע"א נראה דמי שאין לו שמן הרבה יתן באחד שמן כשיעור זמן המותר יחלק לכולם שאם יעשה לכולם בשוה לא ידלק אף אחד כשיעור עכ"ל וכבר כתבתי על חקירה זו לעיל באות א' (מד"ה ועל חקירת הקדמונים והלאה):

עוד חקרו הקדמונים בפך שמן טהור שנמצא בבית המקדש והיה בו כדי להדליק יום אחד וכו' שיש לתמוה על הכהן הגדול (שהצניע הפך) מה ראה על ככה ועוד אמאי לא הצניע כלי יותר גדול וכתב מרן חיד"א בקונטריס אחרון שבמחזיק ברכה סי' תרע"ב אות ב' שבספר כף ונקי כתיבת יד תירץ שהיה מנהגם להניח השמן בצלוחיות קטנות בכל צלוחית שיעור הדלקת לילה אחת וכולן חתומות בחותם כהן גדול ולוקחין צלוחית בכל לילה להדלקה וכשבאו יונים טמאו כלן ונעלם מהם פך זה בהשגחה אלקי"ת ושוב מצא בספר תבנית היכל ס"ג פ"ג כדבריו שכך היו נוהגים זהו תורף דברי הס' כף ונקי וסיים מרן חיד"א והנאהני: ותלמידי הבחור יוסף הלוי בכ"ר יהודה הי"ו (המכונה יה"ל) הראני מה שכתב בזה הרב עיקרי הד"ט בסוף סי' ל"ה בשם תשובת פני אריה סי' מ' ע"ש: נחזור לענינינו שמתבאר מדברי כמה רבנים הנז"ל שלפי חשבון חצי לוג שבמנורה שיעור השמן לנר חנוכה הוא שתי דרה"ם ורביע ומה שכתב בזכרנו לחיים ח"א במערכה זו בשם ריא"ז בשלטי הגבורים שהביא דבריו הרב כנסת הגדולה בסי' תרע"ב דשיעורו שמינית הביצה (וסיים) דהיינו שני דרה"ם וטינ"ק אחד טינ"ק הוא רביע הדרה"ם כידוע לנו הספרדים (פרענקין) וציין בזכרנו לחיים לעיין בס' בית דוד דף קכ"ג ולפי הנראה כונתו למה שכתב בשמו הרב שלחן גבוה שהבאתי דבריו למעלה שוב נדפס זכרנו לחיים

ח"ב וראיתי שכתב באות ב' (אחר שציין למה שכתב בח"א שהוא שני דרה"ם ורביע) ומה שציינתי שם לס' בית דוד שלשה וטינק אחד (ליתנהו להני מילי בזכרנו לחיים ח"א) טעות סופר וצריך להיות שני דרה"ם וטינק אחד ולא היה אצלו בו בפרק ס' שלחן גבוה לכן לא ראה שכבר הגיה כן שם ועוד הביא (בזכרנו לחיים) שהרב שעפטל בספר דרך חיים למר בריה דרב שני לוחות הברית כתב שהוא דראמ"ה אחת ועוד מצא שהרב שדה הארץ בחלק שלישי דף כ"ב סוף ע"א כתב בשם הרב חסד לאברהם שהוא שבעה דרה"ם וסיים ואין עמדי הספר הזה לראות מהיכן בא לו שיעור זה ואין ספק שלא ראו הפוסקים הנז"ל דברי ריא"ז שבשלטי הגבורים ואילו ראו דבריו לא היו כותבין השיעורין הנז' ולדידן דברי ריא"ז עיקר עכ"ל וכבר כתבתי למעלה שיש עוד רבנים דסברי הכי הכל בו וכפתור ופרח וחסד לאברהם ומכל מקום יש להעיר עליו דנקיט עיקר לדינא כשיעור הנ"ל וזה תמה אחרי שראה דברי הרב בית דוד והרי מסיק דאי אפשר ליתן שיעור קצוב והכל לפי הפתילה וכן כתב הרב שלחן גבוה כנז"ל:

גם הרב מגן אברהם אחר שהביא מה שכתב בשלטי הגבורים דהוא שמינית ביצה סיים ואמר ובאמת הכל לפי עובי הפתילה והגאון עמודי אור סי' מ' כתב שהאחרונים תפסו על המגן אברהם דכיון דאמרו חז"ל חצי לוג שמן לכל נר שפיר יש לנו לשאר לפי ערך זה לחצי שעה וכערך זה תהיה הפתילה וכתב שמדברי המגן אברהם נכונים על פי מה שמתבאר מדברי התוספות במנחות דף פ"ט ד"ה ושיערו שכתבו דבימות הקיץ עשו פתילה גסה ובחורף פתילה דקה ומתחלה שיערו בפתילה בינונית) דעל כרחין מה ששיערו בבינונית אינו מן התורה שאם כן היה להם לעשותה כן גם בחורף ולהוסיף שמן דהא מדת השמן לא נאמר בתורה ועל כרחין דמן התורה אין שיעור לא לשמן ולא לפתילה שכל שהוא דולק אפילו דקה מן הדקה קיים מצות הדלקת הנרות ואם כן יפה כתב המגן אברהם דלנר חנוכה אין לדקדק בשיעור השמן בעובי הפתילה כיון שגם במנורה אין השיעורין מן התורה עכ"ל ועוד כתב בביאור הדברים בזה ובספרים הנמצאים אצלי (מפרשי השלחן ערוך) לא ראיתי כעת מי שערער על דברי הרב מגן אברהם ועל כל פנים עינינו רואות שהרב עמודי אור כתב הנפק על דברי הרב מגן אברהם דהכל לפי הפתילה וכן מתבאר מדברי הרא"ם שהביא הרב ערוך השלחן בריש סי' תרע"ב וז"ל(אחר שכתב בשם השלטי גבורים וכל בו ששיעור השמן הוא שמינית ביצה) והרא"ם כתב דלא נתנו שיעור לשמן דבפתילה גסה צריך יותר מבדקה אבל במנורה נקט שיעור משום דפתילות המנורה לא היו יכולות להיות רק כשיעור פיות המנורה עכ"ל מתבאר דבנר של חנוכה הכל תלוי כפי הפתילה והפתילה תהיה מה שתהיה רק

שידליק חצי שעה ולפי הנראה נעלמו דברי הרא"ם הללו מעיני הרבנים כנסת הגדולה ובתי כנסיות שכתב בשם כנסת הגדולה דשיעור השמן הוא שמינית ביצה וכו' ובמגן אברהם כתב דהכל לפי עובי הפתילה עכ"ל וק"ל ועיינתי בשדי הארץ ח"ג דף כ"ב סוף ע"א שציין בזכרנו לחיים וראיתי שכתב שם וז"ל והכא בנר חנוכה בעינן כלי כל דהוא שיחזיק שיעור השמן שהוא שבעה דרה"ם חסר רביעי כמו שכתב הרב חסד לאברהם וכיון שאינה עומד בפני עצמו אין להדליק בקליפת בצים ואגוזים וכו' ע"כ לענייננו (מה שכתב בזכרנו לחיים בשמו שבעה דרה"ם לחומרא לא דק) אמנם נראה ודאי שהרב שדה הארץ במחלת כבוד תורתו לא דק בזה (משום דלאו להאי דינא נחית) והרי עינינו הרואות בדברי הרב בגופן שלהן שלא כתב שיעור דשבעה דרה"ם חסר רביעי אלא לנרות המנורה בזמן הנס שמתחלה חילקו השמן לשמנה לילות בכל לילה ד"ן דרה"ם ובכל נר שבעה דרה"ם פחות רביע שיעור שידליק שמינית הלילה אבל לנר חנוכה כתב מפורש שהוא שמינית ביצה לחצי שעה כמו שהעתקתי למעלה את דב"ק וס' דרך חיים למר בריה דרב של"ה אין אצלי ואם מה שכתב דראמ"ה אחת.

הוא מה שאנו קורים דרה"ם הא ודאי דברי תימה הם מאחר שבדברי הקדמונים שלטי הגבורים וכל בו וכפתור ופרח מפורש שהוא שמינית הביצה וביצה היא ח"י דרה"ם לכן אני אומר שדרה"ם לחוד ודראמ"ה לחוד מי שנמצא אצלו ספר התורה הזה ישכיל בכונתו: ומה שכתב הרא"ם דפתילות המנורה היו רק כשיעור פיות המנורה ומתבאר שסובר שהפתילות היו שוות בכל זמן הנה אין מצוי אצלי ספר הרא"ם על הסמ"ג (שלפי הנראה בביאורו לסמ"ג הוא שכתב כן) לראות אם הזכיר דברי התוספות במנחות דף פ"ט ד"ה ושיערו על פי דברי הירושלמי שאמרו דבקיץ היו עושים פתילה גסה ובחורף פתילה דקה ומיהו כששיערו בתחלה שיערו בפתילה בינונית עיין להרב תוספת יום טוב בפרק ט' דמנחות משנה ג' (בד"ה מחצי לוג) ושכן כתב הרמב"ם דהשיעור בפתילה בינונית עי"ש ולהרב מחצית השקל על דברי הרב מגן אברהם הנ"ל ובשו"ת עמודי אור הנ"ל: ג') אם מותר להדליק נר חנוכה בשמן שריפה (שמן תרומה שנטמאת) הנה בהגהות הרב מוהר"ץ הירש חיות לשבת על דף כ"א ע"א (בהגהות הנ"ל נסמן בטעות דף כ"ו וגם הובאו דברים אלו אחר החידושים לדף כ"ה) על מה שאמר רב הונא פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בשבת אין מדליקין בחנוכה כתב וז"ל עיין פני יהושע שהקשה בשמן שרפה מאי איכא למימר והנה בש"ס דף כ"ג אמרו הטעם שאין מדליקין בשמן שריפה משום שמצוה עליו לבערו גזרה שמא יטה ופירש רש"י כיון דשמן שרפה הוא וחושש שמא יבא לאכלה משום הכי יטה כדי שיתבער מהר ולכאורה קשה אם כן איך

שרי להדליק נר חנוכה בשבת אף בשמן טוב והרי שמן שבנר אסור בהנאה דהוקצה למצותו ואם כן ניחוש שיטה כדי שיתבער מהר וצריך לומר דבכל הדלקת נר חנוכה לא גזרו כדאמרינן בפסחים דף יו"ד ע"ב הוא עצמו מחזיר עליו לשורפו לא גזרינן שמא יאכל הכי נמי לא שייך כאן שמא יטה דכל עיקר מחזיר לקיים מצות נר חנוכה וכיון דקיימא לן כבתה זקוק לה (לאו דוקא אלא כלומר כיון דסבירא ליה לרב הונא כבתה זקוק לה וכן היא כונתו במה שכתב להלן ואנן קיימא לן כבתה זקוק לה) וצריך שידליק כשיעור ואם יתבער מהר לא ידליק כשיעור וזה דוקא בסתם שמן אבל בשמן שרפה כיון דיש עוד איסור אכילה דשמן שרפה והוא איסור אחר שייך שמא ישכח כיון דאיכא עוד איסור בשמן שרפה ויבא לשכוח את האיסור על ידי מצות הדלקת נר חנוכה ואם כן שוב בחול אסור להדליק בשמן שרפה משום דמחזיר עליו לשרפו ויבא להטות ולא ידליק כשיעור ואנן קיימא לן כבתה זקוק לה ובזה מיושב קושית התוספות דלמה ליה טעמא דמותר להשתמש לאורה דילמא אסור להשתמש לאורה ורק דסבירא ליה כבתה זקוק לה ושמנים אלו לא ידליקו כשיעור משום דשמנים גרועין הם אבל לפי מה שכתבתי ניחא דצריך להך דמותר להשתמש לאורה משום שמן שרפה שהוא שמן טוב ולא יכבה מאליו ואם אסור להשתמש לאורה למה אסור בשמן שרפה כקושית הפני יהושע אבל אי אמרינן מותר להשתמש לאורה שוב שייך בחול גם כן שיטה כדי שיתבער מהר ולא ידליק כשיעור עכ"ל: ובחידושי לשבת כתבתי ליישב קושית הגאון פני יהושע הנ"ל וגם מה שהקשה הגאון מהר"ץ הירש חיות בהגהותיו לשבת דף כ"ה סוף ע"ב (אמאי דתני ר' שמעון בן אלעזר אין מדליקין בצרי ואמר.

רבה טעמא מתוך שריחו נודף גזרה שמא יסתפק ממנו) וז"ל ולפי מה דאמרינן דכל השמנים שאסורים בשבת הוא הדין לחנוכה הנה גם בצרי אף על גב דבחול ליכא חשש דמסתפק ממנו ויהיה חייב משום מכבה אכן קיימא לן דנר חנוכה שהוקצה למצותו אסור בהנאה ושייך חשש שמא יסתפק ויהנה מהאיסור אכן על מה שאמרו לעיל דאסור להדליק בעטרן מפני שריחו רע גזרה שמא יניחנה ויצא ובחנוכה אשר היה מדליקין מבחוץ לא ידעתי מדוע יאסר להדליק בעטרן לנר חנוכה וצ"ע עכ"ל והנה מאי דקשיא ליה בעטרן טפי מצרי אינו מובן לכאורה דכיון דאיסור ההדלקה בצרי בשבת הוא משום שריחו נודף והרי בחנוכה שמדליק בחוץ ובעל הבית עומד בפנים לא יהא ריחו נודף ולא יבא להסתפק ממנו ולמה יאסר להדליק בצרי בחנוכה וצריך לומר שסובר הרב שיש לחוש שמא יסתפק ממנו בשעת הדלקה (אף שזה דוחק כי הוא חששא רחוקה) ולעיקר קושיתו כתבתי שם דנראה דגם מאן דאמר דשמנים שאסור להדליק בשבת אסור להדליק

בחנוכה מודה בשמן צרי דאף דאסור להדליק בשבת משום שמא יסתפק ממנו לא אסרו אלא בדבר שיש לחוש שיבא לידי חיוב חטאת דהוי מכבה כדתניא המסתפק משמן שבנר חייב משום מכבה אבל בנר חנוכה דאף אי נימא דאיכא למיחש שמא יסתפק כיון דאף אם יסתפק ליכא אלא איסור דרבנן לא אסרו ומה שאמרו דשמנים שאסור בשבת אסור בחנוכה היינו בשמנים שפיסולם משום שאין נמשכין אחר הפתילה וסובר דכבתה זקוק לה לא כן היכא דפיסולייהו משום איזה גזרה דבכי הא אי לא שייכא ההיא גזרה בנר חנוכה לא אסרו להדליק בהם ועוד נראה דכשאמר רב הונא שמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת אין מדליקין בהם בחנוכה האי כללא ליתיה אלא בהנהו שמנים השנויים במשנתינו אבל הא דצרי דברייתא היא ור' שמעון בן אלעזר תני לה אולי לא שמיע ליה לרב הונא כלל ולא מצי יהיב כללא אלא במידי דשנוי במשנה וידוע לכל אבל בברייתות אפשר שסובר שיש שמנים שנויים באיזו ברייתא דאסורים בשבת ומותרים בחנוכה וכעין זה כתבו הראשונים במאי דכייל שמואל כל פטורי שבת פטור אבל אסור דאינו אלא לפטורים השנויים במשנה כמו שכתבתי במכתב לחזקיאו בכמה מקומות (כרשום במפתחות הספר) וגם בעניינים אחרים משתמשים הראשונים בסברא זו ואי הכי לא נפלאת היא לומר כן גם על דברי רב הונא ותירוץ זה לא יגהה מזור לקושית הגאון פני יהושע וכתבתי ליישב שתיהן בחדא מחתא על פי מה שכתבתי דלא אמר רב הונא דשמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת אין מדליקין בחנוכה אלא בשמנים שפיסולם משום שאין נמשכין אחר הפתילה ומשום דסבר כבתה זקוק לה אבל בשמן שריפה דטעמי דפיסול דידיה בשבת הוא מטעמים אחרים שנאמרו בש"ס דף כ"ג ע"ב ואין טעם הפיסול משום שאין נמשכין אחר הפתילה על זה לא אמר רב הונא ומודה רב הונא שכיון שאין הטעמים שייכים בחנוכה מותר להדליק בשמן שרפה בחנוכה וחילוק זה מדברי רבותינו האחרונים הוא נלמד שכתבו כן מפורש בדין הדלקה בדבר שאינו ראוי למלאכת שמים עיין בשו"ת בית שלמה א"ח סי' ח"ק ובתורת חסד לגאון בדורנו יצ"ו בסי' ס' והבאתי תורף דב"ק בקונטריס הכללים במערכת הלמד אות פ"א (עיין לקמן אות י"ד שהבאתי שם מה שכתוב במערכה הנ"ל):והנה מדברי הרב מוהר"ץ הנ"ל מתבאר שסובר שאסור להדליק בשמן שרפה בחנוכה ויש לתמוה עליו שלא זכר שהרמב"ם בפרק אחד עשר מהלכות תרומות דין י"א כתב מפורש דמי שאין לו שמן חולין להדליק נר חנוכה מותר להדליק בשמן שרפה והוא מהירושלמי דתרומות כיעויין שם ודוחק לומר דאין לו שאני וצריך לומר שסובר הרב דדוקא לרב הונא הוא דאין מדליקין בשמן שרפה כשם שאין מדליקין בשאר שמנים שאין מדליקין בהם בשבת והרמב"ם פסק

דמדליקין בשמן שרפה לפי מאי דקיימא לן דפתילות ושמנים שאין מדליקין בהם בשבת מותר להדליק בהם בחנוכה דכמו כן נמי מותר להדליק בשמן שרפה בחנוכה אך מדברי הרשב"א בחידושיו לשבת על דף כ"ג ע"ב הביא דבריו הרב מטה אהרן במערכת התי"ו דף ד"ש (ד"ה וכן) גבי מאי דפליגי בטעמא דתנן ולא בשמן שרפה דרבה אמר גזרה שמא יטה וביום טוב נמי אסור אטו שבת ורב חסדא אמר לשמא יטה לא חיישינן אלא מוקי מתניתין ביום טוב שחל להיות בערב שבת ומשום שאין שורפין קדשים ביום טוב על זה כתב בשם הרב דמה שהכניס הש"ס הך פיסקא דולא בשמן שרפה באמצע דיני חנוכה משום דשייך לחנוכה בשבת חנוכה אליבא דרבה עי"ש משמע דגם לרבה אינו אסור בחנוכה אלא בשבת דחנוכה אבל לא בחול דלא כמו שהמציא הרב מוהרצה"ח דלטעמא דשמא יטה גם בחול דחנוכה אסור ומה שכתבתי למעלה דמה שאמר רב הונא פתילות ושמנים שאין מדליקין בהם בשבת וכו' אינו אלא לשמנים שפיסולם משום שאין נמשכין אחר הפתילה הנה עתה ראיתי לרבינו מוהרימ"ט בחידושיו לשבת שכתב וז"ל ואם תאמר והא שמן שרפה בכלל שמנים האסורים ם חשיב וטעמא מפרש בגמרא מתוך שמצוה עליו לבערו גזרה שמא יטה ובחנוכה בחול לא שייך האי טעמא ויש לומר דאפתילות ושמנים שאסורים בשבת דוקא קאמר דטעמא לפי שאין מדליקין יפה אבל שמן שרפה אפילו ביום טוב נאסר כדקתני סיפא שאין שורפין קדשים ביום טוב ומצאתי בירושלמי סוף תרומות מי שאין לו שמן חולין מדליק בשמן שריפה בחנוכה וכו' ובישראל מיירי דמייתי לה אמתניתין דמדליקין בבתי כנסיות בשמן שרפה עכ"ל הרי דפשיטא ליה דמותר להדליק נר חנוכה בחול בשמן שרפה ומה שאמרו פתילות ושמנים וכו' קאי אפיסולים דמשום שאין מדליקין יפה דוקא וחידוש הוא שלא הזכיר דברי הרמב"ם בהלכות תרומות הנ"ל ועל פי דברי מרן מוהרימ"ט הנ"ל יש להכריח לדעת הרשב"א דשמן צורי מותר להדליק בחנוכה וכי קאמר רב הונא שמנים שאין מדליקין בשבת אין מדליקין בחנוכה אין צורי בכלל והוא שראיתי להרב שדה יצחק בחידושיו לשבת על דברי התוס' בד' כ"ו ד"ה ולימא שכתב וז"ל תוספות בד"ה ולימא מר מפני שהוא עף ויהא בהול על ממונו ויבא לכבות ותימא דהוה ליה למימר אפילו בחול נמי ליתסר עכ"ל קושייתן היא לפי פירושם דכוונת אביי באומרו מפני שהוא עף רצה לומר ויהא בהול על ממונו ויבא לכבות דהכי משמע דאירי דוקא בשבת אבל מפירוש רש"י משמע דפריך סתמא בין בחול בין בשבת שכתב שהוא עף ונדבק בכותלי הבית ומדליק את הבית והרשב"א תירץ דהכי קאמר ליה ולימא מר מפני שהוא עף ואין מדליקין בו כלל קאמר דהא לא קתני אין מדליקין בצרי בשבת אלא סתמא ויש

במשמע שאין מדליקין בו כלל אמר ליה חדא ועוד קאמינא חדא מפני שהוא עף ואפילו בחול אסור ועוד יש איסור נוסף בשבת מפני שמסתפק ממנו עכ"ל הרי דלהרשב"א אין מדליקין בצרי אף רב הונא אלא לשמנים שאין אסור להדליק בהן אלא בשבת אם כן צרי לא נאסר לנר חנוכה משום מצות הדלקת נר חנוכה ולא נכלל זה בכלל מה שאמר שמנים שאסרו חכמים בשבת אין מדליקין בחנוכה אלא שאין מדליקין בצרי בחול מפני שהוא עף ובשבת מתוך שריחו נודף:

ודרך אגב אודיע צערי על מה שראיתי למרן הבית יוסף בא"ח סי' סד"ר (על מה שכתב רבינו הטור דאין מדליקין בצרי מפני שריחו נודף ושמא יסתפק ממנו) וזה לשונו ורבינו לא כתב טעם דמפני שהוא עף לפי שאינו ענין לשבת דמשום הכי לא הזכירו רבא גם קן ומפני כך לא כתב גם כן הא דתניא אין מדליקין בנפט לבן בחול ואין צריך לומר בשבת מפני שהוא עף אף על פי שכתבוהו בצרי אף בחול ואם כן לפי מה שכתב מרן מוהרימ"ט דלא אמר הרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפרק חמישי עכ"ל ותמיה לי היכי פשיטא ליה דאינו ענין לשבת והלא מפורש בדברי התוספות שהוא ענין לשבת שהרי כתבו שיהא בהול על ממונו ויבא לכבות ועמד להם בתימה למה לא אמרו שאסור אף בחול ואף שלפי מה שפירש הרשב"א אין זה ענין לשבת לחוד אלא גם בחול אסור ויתכן שכן סובר רבינו הטור וכן פירש הרב בית חדש דברי הגמרא (לדעת רבינו הטור וכיונה דעתו לדברי הרשב"א הנ"ל) וז"ל ורבינו לא כתב לטעם מפני שהוא עף לפי שהוא מפרש חדא ועוד קאמר דהכי פירושו ודאי איכא חדא טעמא מפני שהוא עף שאין להדליק בו אפילו בחול אלא דבשבת איכא עוד טעמא דאסור משום שמא יסתפק דמשום הכי לא הזכיר רבא אלא הך טעמא דאית ביה איסור שבת עכ"ל מכל מקום לא היה למרן הבית יוסף לכתוב כמדבר על הידוע שאינו ענין לשבת מאחר שהתוספות לא פירשו כן והיה לו לכתוב בסיגנון לשון הרב בית חדש אלא שגם זה דוחק לדעתי הקצרה דמסתמא דרכו של רבינו הטור להיות נמשך אחר פירוש רש"י ותוספות ובפירוש רש"י לא הזכיר חול והתוספות כתבו בפירוש שהוא טעם לשבת ומסתמא הבינו כן גם בפירוש רש"י ואם אין דעתו לפרש כן היה לו לכתוב בפירוש:

ודאתאן עלה אם מותר להדליק נר חנוכה בשמן שרפה הנה הרב מטה אהרן בחלק שני כלל קמ"ג דף ש"ג ע"ג (אחר שהביא סוגית הש"ס בטעמא דאין מדליקין בשמן שרפה דרבה אמר מתוך שמצוה לבערו גזרינן שמא יטה ורב חסדא מוקי מתניתין ביום טוב שחל בערב שבת) כתב דהרשב"א בחידושיו כתב דקיימא לן כרב חסדא דמתניתין ביום טוב שחל בערב שבת עסיקינן אבל בשבת דעלמא מותר דלשמא יטה לא חיישינן והיא

גזרה חלושה והיינו משום דתנא מסייע לרב חסדא דבשבת מותר וברור שכן דעת כל הפוסקים שכתבו כל פיסולי שמנים דאין מדליקין בשבת והשמיטו שמן שרפה והיינו משום דסברי דהלכה כרב חסדא וכן הרמב"ם בפירוש המשנה מפרש לה למתניתין כרב חסדא וגם הר"ם פירש למתניתין כרב חסדא (נראה דתיבת ר"ם היא טעות סופר וצריך להיות לר"ע והוא ראשי תיבות רבינו עובדיה שכן פירש רבינו עובדיה דמתניתין ביום טוב שחל בערב שבת) והביא דבירושלמי איכא מימרא דאליבא דרב חסדא אסור להדליק בשמן שרפה גם בשבת דעלמא משום שריפת קדשים בשבת אף שנשרפת מאליה בשבת וכתב דלא קיימא לן הכי ושוב הביא שהרדב"ז בחידושיו על הרמב"ם פרק י"א מהלכות תרומות הלכה י"ט (על מה שכתב הרמב"ם מי שאין לו שמן להדליק נר חנוכה מדליק שמן שרפה שלא ברשות כהן) כתב ונראה לי דבשבת של חנוכה אין מדליקין שמן שרפה דאין שורפין קדשים בשבת דלא עדיף מנר ביתו ותנן אין מדליקין בשמן שרפה ותמה עליו דהא לרב חסדא דקיימא לן כוותיה מותר להדליק בשבת דעלמא וכן בנר חנוכה מותר גם בשבת וסיים שדברי הרדב"ז נפלאו ממנו וכתב עוד דאף דלרבה דאמר גזרה שמא יטה אסור להדליק בשמן שרפה בשבת דחנוכה וכמו שכתב מפורש הרשב"א בחידושיו אליבא דרבה מכל מקום אנן לא קיימא לן אלא כרב חסדא ומותר בשבת דחנוכה ודברי הרדב"ז לא זכיתי להבינם עכ"ל:

והרב לשון לימודים בחלק יו"ד סי' ד' דף ו' ע"ד בהדי דקעסיק בדין חמאה שנאסרה משום בשר בחלב וכתב להוכיח דאין מדליקין בה נר חנוכה משום דמיכתת שיעורה כתב ואין להקשות מדאמר רב בשבת דף כ"א פתילות ושמנים שאין מדליקין בהן בשבת מדליקין בחנוכה בין בחול בין בשבת והא שמן שרפה אחד מהשמנים שאין מדליקין בהם בשבת וקאמר דמדליקין בהם בחנוכה אף על גב דתרומה טמאה לשריפה קיימא ולא אמרינן דמכתת שיעורה (ושקיל וטרי קצת בטעמים שנאמרו בדין שמן שרפה וסיים ליישב וז"ל) דאפשר דמעולם לא התיר רב להדליק בשמן שרפה והוא מוכרח בלא ימנע אי סבירא ליה לרב דטעמא דשמן שרפה שמא יטה אם כן בשבת דחנוכה ודאי אסור ואי סבירא ליה כרב חסדא דמתניתין ביום טוב שחל בערב שבת אם כן בשבת דעלמא שרי ואינו בכלל שמנים שאסרו חכמים להדליק בשבת אלא ודאי דאשאר שמנים קאי ואף שיש לדחות זה מכל מקום כיון דפשט מילתיהדרב הוא דאיירי בשאר שמנים מי מכריחינו לומר דאיירי נמי בשמן שרפה אלא לעולם סבירא ליה דשמן שרפה אף על פי שמותר להדליק בשבת אסור להדליק בחנוכה אף בחול משום דבעינן שיעורא שתדליק חצי שעה וכיון דאסור בהנאה מכתת שיעוריה עכ"ל וכתב כן להכריח שלא כדעת הרב

שער אפרים שכתב להתיר חמאה שנאסרה משום בשר בחלב להדליק ממנה נר חנוכה ואיהו סבר דאסורה משום דמיכתת שיעורא עי"ש ותמיה לי שנראה שנעלמו מעיני קדשו מה שאמרו בירושלמי דתרומות ופסק כן הרמב"ם דמותר להדליק בחנוכה בשמן שרפה ואף למה שהביא הרב מטה אהרן הנ"ל בשם הרדב"ז דבשבת של חנוכה אסור מכל מקום בחול מיהא מודה דשרי וליכא משום מיכתת שיעורא ומה שהכריח שאין שמן שרפה בכלל דברי רב דאי סבירא ליה כרבה הרי לרבה אסור בשבת של חנוכה וכו' הנה אמת דלרבה אסור בשבת דחנוכה וכדכתב הרב מטה אהרן בשם הרשב"א והרב מכל מקום מדבריהם למדנו דלרבה נמי אינו אסור אלא בשבת דחנוכה אבל בחול מותר ולא אמרינן כתותי מכתת שיעוריה וכבר הבאתי דברי הרב מוהרימ"ט דמתבאר שסובר דבחול דחנוכה מותר להדליק בשמן שרפה ולדידן מותר להדליק בשמן שרפה גם לשבת דחנוכה בערב שבת לפום מאי דקיימא לן כאוקמתא דרב חסדא דמתניתין דלא בשמן שרפה ביום טוב שחל בערב שבת מיירי וכדכתב הרב מטה אהרן וכן ראיתי בספר ראש יוסף למס' שבת להגאון פרי מגדים שבסוגיא דדף כ"ד ע"א ובד"ה כתב) הביא דברי הרשב"א בשם רבו במה שהכניס הש"ס הך פיסקא באמצע הלכות חנוכה כנז"ל וסיים ולדידן מותר להדליק בנר חנוכה שמן שרפה דלא חיישינן שמא יטה ואפילו בערב שבת כדאמרן עכ"ל וכן דברי הרב לשון לימודים בזה צריכים עיון לדעתי הקצרה:

והנה מה שכתוב למעלה בענין זה היה כתוב אצלי מזמן רב (כמו שרמזתי לזה בחלק דברי חכמים בסי' מ"ו אות ד') ושוב השגתי ספר ראש יוסף (להגאון פרי מגדים) על מסכת שבת וראיתי שבסוגיא דדף כ"ו ע"א כתב (בד"ה והוי יודע) שמדברי הרמב"ם בפרק י"א מהלכות תרומות מוכח דדוקא כשאין לו שמן אחר מותר להדליק שמן שרפה הא יש לו שמן אחר אסור והוא מהירושלמי והקשה דמה ראיה מהירושלמי דסובר מותר להשתמש לאורה לכן ביש שמן אחר אסור אבל להרמב"ם דפסק אסור להשתמש לאורה אם כן אף יש לו אחר לישתרי דמצות לאו ליהנות ניתנו וכתב דמזה מוכח כשיטת הרז"ה דמצות דרבנן ליהנות ניתנו שוב ראה שהגאון פני יהושע כתב דתרומה טמאה אסור להפסידה ואם כן יש לומר דאיסור זה הוא מדרבן ואסור רק ביש לו שמן אבל באין לו אחר לא גזרו במקום מצוה ותורף דברי הגאון פני יהושע ראיתים בס' עץ הדעת טוב (שהשגתי מקרוב) בסוגיא דשבת ד' כ"א שהביא קושית המפרשים במאי דאמר רב הונא שמנים שאמרו אין מדליקין בשבת אין מדליקין בחנוכה דהא איכא שמן שרפה וכו' ובמשנה למלך פרק ג' מהלכות תרומות כתב דאפשר דבחול חיישינן כיון דמותר להשתמש לאורה דילמא אתי לאיסתפוקי מינה אך בפני יהושע כתב דלמאן דאמר אסור

להשתמש לאורה אינו רשאי להדליק בשמן שרפה דמביאו לבית הפיסול שהרי מותר השמן עושה לו מדורה ושורפו ואסור להפסיד שמן תרומה והרב המחבר כתב דלכאורה אין זה מספיק שהרי יכול להדליק בשמן שרפה ולא יתן בה אלא כשיעור הצריך ולכן כתב דלמאן דאמר אסור להשתמש לאורה גם בשעה שדולקות למצותה הוי מפסיד להשמן שרפה דשלך יהא בעינן בתרומה והרי אסור ליהנות בה שום הנאה והנאה דקיום המצוה לא הוי הנאה דמצות לאו ליהנות ניתנו ובעינן הנאה דתשמיש ממש (ולא זכר שר שיטת הרז"ה דמצות דרבנן ליהנות ניתנו ולשיטתו נסתרה דרכו) ועוד האריך שם בעניינים אלו וביאר יפה שאין שייך בשמן שריפה דין כתותי מכתת שיעוריה דלא אמרינן הכי אלא בדברים שיש להם שיעור לחשיבות כשיעורין לטומאה וכדומה אבל בחנוכה אין שיעור לשמן רק שתהא דולקת חצי שעה וכל שדולקת זמן זה לא שייך לומר כתותי מכתת והאריך שם בענינים אלו ולא איסתייעא לי כעת להתיישב בדב"ק:

אך את זה אגיד שראיתי בשו"ת הגאון רמ"ץ בסי' נ' שהביא מה שכתב הגאון שער אפרים לאסור משום כתותי מכתת שיעוריה וכתב שבתשובת שב יעקב סי' נ' תפס עליו דבנר חנוכה לא הקפידו כי אם שידליק חצי שעה לפרסם הנס ומה בכך דמכתת שיעוריה מכל מקום דלק חצי שעה ונתפרסם הנס ואין זה דומה לשופר ולולב שצריך שיעור מן התורה וכתב על דבריו דבמנורה הקפידה התורה על השיעור כדכתב הר"ן בריש פרק שני דשבת דנר חנוכה תקנו דומיא דמנורה ואם כן יש לומר דתקנו להצריך שיעור שמן חצי שעה וכיון דקפדו אשיעורא לא מהני ביה מידי דמכתת שיעוריה אלא דכל כי האי מילתא הוה ליה להרב שער אפרים לבאר ושוב כתב דאף שנאמר דבמנורה הקפידה התורה על השיעור מכל מקום לא מיסתבר למימר דגם בנר חנוכה תקנו כן משום דומיא דמנורה (כדכתב הר"ן לענין דאסור להשתמש לאורה) דהא בכמה דברים לא תקנו דומיא דמנורה דבנר חנוכה כבתה אין זקוק לה ומדליקין בכל השמנים ולאו דוקא בשמן זית ולא כל הלילה כבמנורה וגם בגוף האיסור להשתמש לאורה נראה מדברי הש"ס בדף כ"ב דהוא משום ביזוי מצוה גם הר"ן כתב שם טעם זה רק לענין לאסור גם תשמיש דמצוה דהיה מקום לומר דלא חשיב ביזוי מצוה צדד לומר כיון דחז"ל הוצרכו לתקן שלא להשתמש לאורה משום ביזוי מצוה שוב לא חלקו בין תשמיש דרשות לתשמיש דמצוה משום לא פלוג שיהיה דומיא דמנורה והמתיק עוד הדבר דדוקא במצוה אחת כגון להדליק מנר לנר לא הוי ביזוי מצוה אבל במצוה אחרת הוי ביזוי למצוה זו אבל אין סברא לומר דסברת הר"ן דגם למילי אחריני תקנו דומיא דמנורה וזה ברור ואם כן אין מקום לקושית בעל שער אפרים מהא דרב סבר דמדליקין בכל השמנים אלו בחנוכה וגם

שמן שרפה בכלל דהא כתותי מכתת שיעוריה כדכתב שב יעקב דבנר חנוכה לא קפדינן בעצם על השיעור רק שיהא דולק חצי שעה לפרסם הנס ועיין בתוספות עירובין דף פ' דלחי כשר אף בדבר שעומד לשרפה (אמר המחבר עוד יש איזה הוכחות דלא תקנו דומיא דמנורה ממש עיין בשו"ת בית יצחק שהבאתי לקמן אות טו"ב וצריך להתיישב במה שכתב רבינו בעל המאור בריש פרק שני דשבת [בד"ה למ"ד אסור וכו'] דלרב דאמר אסור להשתמש לאורה הטעם משום דעשהם לנרות חנוכה כנרות המנורה כיון שהן זכר למנורה והטילו עליהן קדושה ואיסור הנאה כהשמן והפתילות של המנורה וכו' ובדברי הרמב"ן והר"ן עי"ש) ואמנם בהא דאמר רב חסדא דאין מדליקין בשמנים אלו בשבת שהקשה הפני יהושע דבכללן הוא שמן שרפה ובשבת אין מדליקין מחשש שיטה כיון דמצוה עליו לבערו אבל במקדש בחול למה אין מדליקין ובזה אתי שפיר דבמקדש יש לומר דיש קפידא על השיעור ובשמן שרפה יש לומר מכתת שיעורא כבאתרוג של תרומה טמאה שכתב הר"ן האי טעמא ודוק עכ"ל הרב רמ"ץ מדבריו למדנו שמה שחידש הרב עץ הדעת טוב דבנר חנוכה אין הקפידא בשמן שיהא בו שיעור אלא שידליק חצי שעה וכו' של כת הקודמים הוא וכיונה דעתו לדעת הגאון שב יעקב וגם הרב רמ"ץ הוא שר המסכים לזה והעתקתי כל דבריו משום סיום לשונו שכתב דבמקדש יש לומר דיש קפידא על השיעור וכו' ולא ידעתי מאי שיאטיה דמקדש הכא דהא הרב מירי בהא דאמר רב חסדא (בגוף הספר כתוב דאר"ח ומובן שהוא ראשי תיבות דאמר רב חסדא) אין מדליקין בשמנים אלו בשבת וכונתו לפי הנראה היא למאי דאמרינן בדף כ"א סוף ע"א ורב חסדא אמר מדליקין בהם בחול אבל לא בשבת ולא מיירי בהדלקה במקדש ואולי טעות סופר הוא ודבריו הם על הא דאיתא התם מקמי הכי נמי תני רמי בר חמא פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת אין מדליקין בהן במקדש וכן צריך להגיה בדבריו ואמנם בהא דתני רמי בר חמא דאין מדליקין בשמנים אלו במקדש שהקשה הפני יהושע וכו' וצריך לעיין בגוף דברי הגאון פני יהושע לראות אם דבר בזה להקשות אהא דתני רמי בר חמא פתילות וכו' אין מדליקין בהם במקדש:

שוב ראיתי שמדברי הגאון מוהר"ץ הירש חיות מתבאר שלא איירי בפני יהושע בהא דתני רמי בר חמא שכתב וז"ל פתילות ושמנים וכו' אין מדליקין במקדש קשה דהא במתניתין נזכר שמן שרפה שאסור בשבת משום שמא יטה או משום שאין שורפין קדשים ביום טוב וזה אין שייך במקדש דאיירי בחול וכי האי גוונאהקשה הפני יהושע לקמן לענין חנוכה ובפרט דנקט הטעם שתהא שלהבת עולה מאליה וזה לא שייך בשמן שרפה שהוא שמן טוב עכ"ל והרי הוא כמבואר דבפני יהושע לא נזכרה קושיא זו אההיא

דאין מדליקין בהן המקדש רק הרב מוהר"ץ הוא דקשיא ליה הכי ועל כל פנים יהיה המקשה מי שיהיה נראה שיפה השיב הרב לקושיא זו דבמקדש יש לומר דבעינן שיעורא וכו': אלא דתמיה לי הדל איך לא הרגישו הרבנים הנ"ל דעל כרחין לומר דלא גרסינן בהא דרמי בר חמא שמנים כלל אלא פתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בשבת אין מדליקין בהן במקדש כמו שמתבאר מדברי הרמב"ם בהלכות תמידין ומוספין פרק שלישי דין ט"ו שפסק להא דרמי בר חמא ולא הזכיר אלא פתילות מוכח דבגירסתו היתה רק פתילות וכן היא באמת גירסת רבינו חננאל בש"ס דפוס רא"ם) תני רמי בר חמא פתילות שאסרו חכמים להדליק בהן בשבת אסור להדליק בהן במקדש ומוכרחים אנחנו לגירסא זו ליישב מה שהקשה רבינו עקיב"א בגליון הש"ס וז"ל שמנים ופתילות קשה אמאי נקט שמנים הא במקדש אין מדליקין אלא שמן זית זך ולא מצא מענה על זה לפי שלא ראה הגאון גירסת רבינו חננאל ושמוכח כן מדברי הרמב"ם הנ"ל ובהגהות וחידושי הרש"ש (בש"ס דפוס ראם) כתב בזה וז"ל עיין בגליון הש"ס ולי נראה דאשגרת לישן הוא וגדולה מזו כתבו התוספות ריש פרק ג' דמכות ועיין תוספת יום טוב יבמות פרק ט' משנה ג' עכ"ל ובהגהות מצפה איתן כתב על קושית הגליון הש"ס הנ"ל ולא קשיא מידי דמלבד המנורה היו מדליקין כמה נרות במקדש (וכתב הרב המגיה אף דסמיך אקרא דלהעלות נר תמיד מכל מקום נראה דאכל הנרות קאי וכו') ותימה הוא שלא הרגישו דלא גרסינן שמנים כדמוכח מדברי הרמב"ם ובהגהות יפה עינים כתב נראה דלא גרסינן שמנים דהא בעינן שמן זית זך כדאיתא בפרק כל קרבנות הצבור (הגרל"ב עכ"ל וכיוון אל האמת כמו שמפורש בגירסת רבינו חננאל וכדמוכח מדברי הרמב"ם וכן ראיתי להגאון רב"ך בהגהות מראה כהן שכתב בילקוט תצוה סי' שע"א לא גריס שמנים ואולי נפל הטעות מהא דחנוכה לקמן וכן הוא ברמב"ם פרק ג' מתמידין ומוספין וידידי הגאון מוהרש"ל יצ"ו בהגהות חשק שלמה הוכיח במישור מדברי רבינו המאירי שגם הוא לא היה גורס שמנים מדמסיים ואמר ובשמנים מיהא לא הוצרכה ללמדה לענין מקדש שהיה שמן זך כתית עכ"ל ואי הכי ליתא לקושית הרב מוהרצה"ח מעיקרא כמובן:

וראיתי להגאון שואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ב סי' כ"ד בד"ה ובזה אמרתי דבר נחמד) שהאריך קצת על קושית הפני יהושע בהא דאמר רב הונא שמנים שאין מדליקין בשבת אין מדליקין בחנוכה דהא איכא שמן שרפה ושכבר קדמי מרן מוהרימ"ט ושהגאון בשו"ת ארבעה טורי אבן סי' י"ב הראה הירושלמי דתרומות וכו' וגם בספר הים התלמוד בהקדמה דף ו' כס פלפלא חריפתא בעניינים אלו ולא פניתי לעיין בדב"ק לכו חזו אף גם השגתי ספר יקר ברכת אברהם להגאון אברהם אביש וראיתי בפרשת מקץ הן ל"ו

הובא אל הקודש פלפלת נאה למר נכדו הלא הוא ידידי הגאון הישיש מוהר"ר יוסף לעוושטיין אבד"ק סארעצק יצ"ו בסוגיא דחנוכה וערך עליה שבע קושיות שנתקשו בה רבותינו ראשונים ואחרונים ומכללן הקושיות משמן שרפה ומצרי וברוחב מבינתו עמד בפר"ש לפרש הסוגיא ויישב כל הקושיות בסקירה אחת ועמד לו כמה פרפראות לחכמה בסוגיא דחנוכה והובא שם בדף צ"ג ע"א חקירת חכם הגאון מר אביו מה נשתנית מצות הדלקת נר חנוכה שיש בה מהדרין ומהדרין דמהדרין מה שאין כן בשאר מצות וישנו בנותן טעם לשבח לך נא ראה את דב"ק גם בספר מנחת ברוך לידידי הגאון אבד"ק קרינק יצ"ו בסי' ק"ט סוף ענף ד' כתב ליישב חקירה זו לפי דרכו עי"ש דב"ק: ובדין חמאה שנתבשלה בקדרה של בשר שכתבו רבני האחרונים בשם הרב שער אפרים שחקר אם מותר להדליק בה נר חנוכה או אסור משום דמיכתת שיעורה הנה כבר הבאתי למעלה (בד"ה והנה מה שכתוב) מה שביארו הגאונים עץ הדעת טוב ושב יעקב ושו"ת רמ"ץ דלא שייך בזה מיכתת שיעורה דאין השיעור בהשמן אלא בההדלקה ועיין בענין זה לידידי הגאון עמודי אש יצ"ו בסי' ו' אות יו"ד (בד"ה בשו"ת) ולדידי הגאון אבד"ק קראקא יצ"ו בשו"ת חיי אריה סי' ס"ג ולידידי הגאון מוהרש"א רעזעכטא יצ"ו בס' ביכורי שלמה בהשמטות הספר סי' ב' אות כ"ג ושם בסי' ג' בתשובת ידידי הגאון אבד"ק לבוב יצ"ו ונדפסה גם בספרו בית יצחק יו"ד ח"ב סי' קמ"ה שקלו וטרו על דברי הגאון שער אפרים הנז"ל וכן בשו"ת הגאון מהר"ם שיק בא"ח סי' י"ד והבאתי דב"ק בקונטריס הכללים במערכת הכ"ף אות צ"ה וגם במערכת הלמ"ד אות פ"א הזכרתי קצת ספרים המדברים בזה עי"ש (נעתק לקמן באות י"ד):

ובמה שהתיר הגאון שער אפרים להדליק נר חנוכה בחמאה הנ"ל ראיתי בס' מנחת קנאות בקונטריס מנחת פתים שכתב בסי' תרע"ג שבא"ז תמה דהא אסור משום בישול דיש בישול אחר בישול בבשר בחלב ובפרי מגדים סי' פ"ז כתב דבשר בחלב בכל גווני חייב על בישול שני אף ביבש או בלח רותח ומצא בפירוש רגמ"ה דף ח"ק ע"ב (בד"ה ובבא מיורה גדולה) שכתב דבבשר בחלב אין בישול אחר בישול זולת היכא דלא נתבשל כל צרכו בבישול ראשון אז חייב על בישול השני ופירושו מרווח מאד בסוגיא שם עכ"ל ולא פניתי לעיין בדב"ק דאולי לא אמר אלא לענין חיוב אבל איסורא מיהא איכא בכל גוונא: ובדין הדלקה בצרי ובשמן שרפה ראיתי עתה בס' קרית חנה סי' מ"ד תשו' ארוכה להגאון פני יהושע (הראשון) אשר השיב להרב המחבר בעניינים אלו ולא איסתייעא לי כעת לעיין בדב"ק עי"ש שלפי הנרא' הן בנין וסתירה לכל הפילפול הכתוב למעלה: ד) שמן שנפל בו עכבר ויש בו ששים לבטלו אלא שהוא מאוס אם מותר להדליק בו נר

חנוכה נסתפק בזה הרב דברי מנחם נר"ו בסי' תרע"ג ואחר שאסף וקבץ כל הסברות שנאמרו בפוסקים בסי' קנ"ד סעיף י"ב וביו"ד סי' ק"ד סעיף ב' בדין עכבר שנפל לשמן אם כשר להדליק ממנו בבית הכנסת או לא נסתפק אם דין הדלקת נר חנוכה שוה להדלקה בבית הכנסת והוכיח מכמה מקומות בפוסקים דכי הדדי נינהו ואם כן כיון דרוב הפוסקים סוברים דאף אם יש בו ששים אם מאוס עליו אסור משום הקריבהו לפחתיך הכי נקיטינן ואסור להדליק ממנו נר חנוכה ואם הוא מאוס לו ואינו מאוס לאחרים או שמאוס לאחרים ואינו מאוס לו בתר דידיה אזלינן להקל ולהחמיר אלו תורף דב"ק עי"ש וצריך להתיישב אם שייך לומר בזה בטלה דעתו אצל כל אדם כדאמרינן בכמה דוכתי ויש לעיין במה שרשמתי בקונטריס הכללים במערכת הבי"ת אות ע"ט עי"ש בשדי חמד ח"א:

ובמקום אחר כתבתי לענין דבר שמאוס לאחרים ואינו מאוס למקיים המצוה אם יש בזה משום הקריבהו לפחתיך וכן בהיפך אם מאוס לו ואינו מאוס לאחרים הנה הגאון פרי מגדים בסימן קנ"ד באשל אברהם ס"ק י"ט כתב בשם הרב אליהו רבה גבי הדלקה בבית הכנסת בשמן שנפל בו עכבר ונמאס השמן שפסק מרן שם בסעיף י"ב שאסור להדליקו דאם מאוס לדידיה אסור להדליקו ואם אין מאוס לדידיה אף שמאוס לאחרים שרי להדליק וסיים ונכון הוא דלא כדמשמע לכאורה מא"ז ויראה דלכל נר מצוה נר חנוכה ונר שבת וכדומה אסור אם הוא מאוס עכ"ל ונראה שהוא מסכים לדעת הרב אליהו רבה דבדידיה תליא מילתא אם מאוס לו אסור ואם מאוס לאחרים ואינו מאוס לדידיה מותר והשוה כל נרות מצוה לנר בית הכנסת ובכולם הדין כנז"ל אמנם שם במשבצות סק"י רפיא בידיה אם יש להשוות נר בית הכנסת ונר שבת וחנוכה אהדדי שכתב וז"ל ועדיין צ"ע דאפשר לבית הכנסת כל שמאוס לאחרים הקריבהו לפחתיך ודוקא לביתו נר שבת וחנוכה ויא"ץ שרי כל שאין מאוס לדידיה עכ"ל הרי דלא פשיטא ליה דבנר בית הכנסת יהיה מותר משום שאינו מאוס לדידיה וס' אליהו רבה אין מצוי אצלי ומשמעות הדברים הוא דכי שרינן כשאינו מאוס לדידיה אף שמאוס לאחרים (לדעת הרב אליהו רבה גם בנר בית הכנסת ולדעת הרב פרי מגדים בנר ביתו שבת חנוכה ויא"ץ) היינו אף אם מאוס לכל העולם כל שאינו מאוס לדידיה שרי ולא אמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם ולפי זה נראה דסברי דלא כדעת הרב פרי חדש שהבאתי במערכת הבי"ת אות ע"ט הנז"לא ץ]ש ו דדבר מאוס לכל העולם אף שאינו מאוס לדידיה איכא משום בל תשקצו דבטלה דעתו אצל כל אדם דאם כן גם לגבי מצוה הוה לן למימר דבטלה דעתו ואיכא משום הקריבהו וכו' וכל שכן שסברתם היא דלא כהרב כנסת הגדולה שהבאתי שם

דסובר דכל שמאוס לרוב העולם אף דלא מאיס לדידיה וגם איכא מיעוטא דלא מאיס להו איכא משום לא תשקצו דבטלה דעתו אצל רוב ככל אדם וזהו שציינתי שם לעיין בפרי מגדים הנ"ל שנראה שדעתו ודעת הרב אליהו רבה דבדידיה תלי ולא משגחינן ברוב או כל בני אדם אמנם עתה נראה דאין סברא לומר כן ולכן נכון לפרש בכוונתם דמה שכתבו דכשמאוס לאחרים ואין מאוס לדידיה שרי היינו דוקא כשאינו מאוס לכל העולם ועל כל פנים מתבאר מדבריו שבמשבצות דבמצוה שהיא לאדם בביתו ואין שום שייכות לאחרים בה אם הדבר מאוס לרוב העולם ואינו מאוס לדידיה אין בזה משום הקריבהו וכו'.

ותמיה לי על הגאון כתב סופר בחלק א"ח סי' פ"ח שהביא מה שכתב הר"א מגארמיזא בשק של קמח שישבו עליו התרנגולים דאינו מחמיץ ומיהו ירקד הבצק הנדבק לחוץ והשאר מותר ושנחלקו בטעם דבעי ריקוד שהרב בית חדש כתב שהוא משום מיאוס והרב טורי זהב כתב דמאי דבעי ריקוד הוא משום כיון שעושה בו מצות אכילת מצה וסעודת יום טוב אין ראוי לנהוג בזיון דאיכא משום הקריבהו לפחתיך וכתב על זה בכתב סופר ולצאת בו ידי חובתו יש נפקא מינה בין טעם הבית חדש לטעם הטורי זהב והוא על פי מה שכתב בפרי חדש יו"ד סי' ס"ד וכללא כייל לנו דבר דמאוס לרוב העולם ולא מאוס לדידיה ליכא משום בל תשקצו דלא אמרינן בדבר זה בטלה דעתו אצל כל אדם חוץ אם מאוס לכולי עלמא ואי מאים לדידיה לחוד נמי איכא משום בל תשקצו ועיין פרי מגדים א"ח סוף סי' קנ"ד במשבצות שהעלה לענין מצוה גם אם לדידיה לא מאוס אי מאוס לאחרים איכא משום הקריבהו לפחתיך דבר שנמאס לבני אדם עי"ש ומלתא דמסתברא הוא לפי זה לשיטת הבית חדש דמשום דמאוס ואיכא בל תשקצו אם אינו מאוס לדידיה ומאוס לרוב העולם ליכא משום בל תשקצו ומותר לאכול אכילת רשות ומצוה אבל לטעמא דטורי זהב גם אם לא מאוס לדידיה ומותר לאכילת רשות מכל מקום למצוה איכא משום הקריבהו כיון דמאוס לאחרים עכ"ל והנה מלבד שהרב פרי מגדים לא החליט לומר דבמאוס לאחרים ולא מאוס לדידיה שיש בו משום הקריבהו ולפי הנראה לא ראה הרב כתב סופר דברי האליהו רבה שהביא בפרי מגדים באשל אברהם הנז"ל שסובר שגם למצוה אם אינו מאוס לו אף שמאוס לאחרים שפיר דמי ועוד אף למה שצדד במשבצות דכל שמאוס לאחרים לא מהני למצוה נראה דהיינו דוקא במצוה ששייכה גם לאחרים כהדלקת בבית הכנסת אבל אכילת מצה שאוכל כל אחד בפני עצמו דומה להדלקת נר שבת ויא"צ וכיוצא שבזה נראה דגם הרב פרי מגדים מודה לסברת הרב אליהו רבה דכל שאינו מאוס לדידיה אף שמאוס לאחרים שרי ליה: ושם

בכתב סופר הנ"ל כתב להוכיח דבדבר שיש בו משום הקריבהו לפחתיך אפילו בדיעבד לא יצא ידי חובת המצוה וביאר עוד דאף דבר שאינו מאוס בעצמו רק מצד האיסור נקרא מאוס ואינו יוצא בו ושקיל וטרי בדברי הרמב"ם ומרן כסף משנה בפרק ב' מהלכות איסורי מזבח הלכה יו"ד וגם בדבר שאינו אסור אלא מדרבן עובר משום הקריבהו מדברי קבלה כיון דיש בו איסור לדידיה הגם דרק מדרבנן אסור לו כיון דאין ראוי לו איכא משום הקריבהו לפחתיך הירצך בדבר שאין ראוי לו לעצמו ולא גרע איסור דרבנן מדבר מאוס שאין בו איסור דשייך ביה משום הקריבהו: ה) אין להדליק נרות חנוכה קצתם משעוה וקצתם משמן זית שהרואה אומר שהן של שני בני אדם כן כתב הרב שער אפרים בסי' ט"ל והביא דבריו הרב באר היטב בסי' תרע"ג ומרן חיד"א שם בס' ברכי יוסף אות ב' פקפק מאד על דבריו וכתב דדעתו להקל עי"ש ובשערי תשובה.

גם הרב דברי מנחם באות ז הביא לנו שכן כתב הרב מטה יהודה בקונטרים שבט יהודה בהלכות אבלות ד' ל"ה ע"ד וז"ל ועל דבר ששאל כת"ר בנרות חנוכה שמדליקין קצתן נר שמן וקצתן נר שעוה ודאי אין כאן בית מיחוש כלל כיון דמסדרין אותם במקום הקבוע לחנוכה וכל שכן דעל פי הדין בנר אחד בכל לילה סגי עכ"ל וכלומר וכיון דאין כאן אלא חשש שיחשדוהו שאינו עושה כמהדרין אין לחוש לזה אחרי שאף אם יחשדוהו אינו בדבר הנוגע לעיקר המצוה אלא להידור וכמו שכתב מרן חיד"א דלא מצינו שגזרו אלא כשיש לחוש שיאמרו שלא קיים המצוה (דלצרכו אדלקא וכיוצא) ואין לנו לגזור מדעתינו ועוד שהרי כתבו הפוסקים ששני בני אדם המדליקים יניח כל אחד נרותיו במקום אחר וכשהן במקום אחד נודע שהן מאדם אחד ובפרט שעתה אנו מדליקין בפנים וכו': ובעיקר הדלקת נר חנוכה בנרות של שעוה שמדליקין בהן במקומות שאין שמן זית מצוי לפי שגם נרות של שעוה אורן צלול כמו שכתבו הפוסקים הנני להודיע מה שראיתי עתה בספר חדש מנחת קנאות להרה"ג מאיר אריק אבד"ק יאזלאוויץ יצ"ו בקונטריס מנחת פתים שכתב בסי' תרע"ג בשם רבינו המאירי לשבת דכל שמן עדיף משעוה כיון דהנס היה בשמן ולפי זה כמעט בטלה הדלקה בנרות שעוה בזמן הזה שלפי הנראה אף ששמן זית אינו מצוי בכל עיר ובכל מדינה או שמצוי ביוקר שאר השמנים נמצאים לרוב ובזול ומנהג הרבה בני אדם הן עוד היום להדליק בנרות של שעוה נראה שהוא לפי נתפשטו דברי רבינו המאירי בעולם שדבריו טובים ונכוחים מילתא בטעמא.

שוב ראיתי שכדברי רבינו המאירי כתב הרב עטרת זקנים בסי' תרע"ג בשם הגאון מהר"ל בס' נר מצוה דמאחר שהנס נעשה על ידי שמן צריך לקיים ג"כ המצוה על ידי שמן אבל בנרות של שעוה או חלב לא מקרי נר רק אבוקה ופסול לנר חנוכה כי נר ואבוקה תרי

מילי נינהו וכו' ומר קעסיק על מה שכתב הרמ"א שמן זית מצוה מהמובחר ואם אין שמן זית מצוי מצוה בשמנים שאורן זך ונקי ונוהגים במדינות אלו להדליק בנרות של שעוה וכו' עי"ש.

ומצאתי בספר האשכול ח"ב בהלכות חנוכה ופורים צד כ"א שכתב תשובה לגאון מה ששאלתם אבוקה של שעוה לא חזי לן מעולם מאן דאדליק בשעוה בבי שמשי וכל רבוותא היו אוסרין וכן כתב הגרי"ץ בתשובה ובחנוכה נמי לא ידליק באבוקה של שעוה ואף דקיימא לן פתילות ושמנים שאמרו אין מדליקין בשבת מדליקין בחנוכה בין בחול בין בשבת וכו' מכל מקום אבוקה בחנוכה אסור דאמר רבא מילא קערה שמן והקיפה פתילות כפה עליה כלי עולה לכמה בני אדם לא כפה עליה כלי עשאו כמו אבוקה אפילו לאחד נמי אינו עולה שמעת מינה במדורה אינו יוצא עכ"ל משמעות הדברים הוא שמה שאוסר הוא משום אבוקה אבל אם הוא נר יחידי מסתמא אינו נקרא אבוקה ואף אם הוא של שעוה כשר לנר חנוכה אך הגאון בנחל אשכול שם נסתפק בזה בכוונת הגאון ושקיל וטרי בזה עי"ש והיינו מפני שמשמעות לשון הרב עטרת זקנים הוא שנר של שעוה או חלב אף אם הוא יחידי מיקרי אבוקה וראיתי למרן חיד"א בברכי יוסף בסי' תרמ"ג אות ד' וז"ל כתב ארחות חיים דהמדליק נרות שעוה צריך לעשותן ארוכות ומאן דאסר נרות שעוה לא חש לקימחיה וכבר מחי לה אמוחא בספר אליהו רבה עכ"ל (מסופקני בתיבות אלו ומאן וכו' לקמחיה אם הם דברי הארחות חיים או דברי עצמו ואין ספר ארחות חיים מצוי אצלי) ולפי הנראה לא ראה מרן חיד"א דבר רבינו המאירי בזה שאם כן היה מביא דב"ק ללמוד מדבריו שני דברים.

א) דנר שעוה כשר הוא לנר חנוכה שלא כדברי האוסר. ב) שעל כל פנים כשאין שמן זית מצוי אם יש שאר שמנים ונר שעוה עדיפי שאר שמנים מנר שעוה לפי שהנס נעשה בשמן: ו) אם הדליק את הנרות בערב שבת ונכבו קודם קבלת שבת כתב הרב תרומת הדשן ופסקו מרן בסי' תרע"ג סעיף ב' דגם בענין זה אמרינן הדלקה עושה מצוה וכבתה אינו זקוק לה והרב טורי זהב האריך לפקפק בזה ומסיק דמן הדין חייב לחזור ולהדליק בלא ברכה דלא כמו שכתב הרמ"א דהרוצה להחמיר יחזור וידליק בלא ברכה דלאו ברצונו תלי עי"ש והרב מאמר מרדכי כתב שאין דברי הטורי זהב מוכרחים והרב שערי תשובה ציין לעיין בזה בשו"ת בית אפרים סי' ס"ג שכתב ליישב מה שיש להקשות בדבריהתרומת הדשן והטורי זהב ולא רמז לנו הכרעת דעת לענין דינא אם כפסק הרמ"א או כדעת הרב טורי זהב וגם הרב דברי מנחם בהגהת בית יוסף ציין לעיין בס' שבת של מי בקונטרים יעקב לחק דף ו' אות מ"ב ואין מצויים אצלי לעיין בדב"ק אמנם ראיתי

להרב שואל ומשיב במהדורא תניינא ח"ב סי' כ"ד שהאריך בדין זה ומסיק דדברי הרב תרומת הדשן ברורים ונכונים עי"ש גם השגתי ספר יקר דרך המלך (החדש) לגאון בדורנו אבד"ק ראווא יצ"ו והוא חיבור על הרמב"ם וראיתי שם בהלכות חנוכה פרק ד' הלכה ה' שפלפל בחכמתו הרמה בדין זה בתשובת רבינו התרומת הדשן ומסקנתו שדינו אמת על פי דברי רבינו הנמוקי יוסף גבי פלוגתא אי אשו משום חציו בבבא קמא דף כ"ב שהקשה היכי שרי להדליק הנר עם חשיכה והדלקתה הולכת ונגמרת בשבת והוי כאילו הבעירה בעצמו בשבת כדחשבינן אשו משום חציו כאילו בידו הבעירו וכו' והשיב דלא קשיא שהרי חיובו משום חציו כזורק חפץ שבשעה שיצא החפץ מידו באותה שעה נעשה הכל ולא חשבינן ליה מעשה דמכאן ולהבא דאי חשבינן ליה הוה לן למיפטריה דאנוס הוא שאין בידו להחזירה וכו' אלא לאו שמעת מינה דלאו כמאן דאדליק השתא בידים חשבינן ליה אלא כמאן דאדליק מעיקרא משעת פשיעה חשבינן ליה וכן הדין לענין שבת דכי אתחיל מערב שבת אתחיל וכמאן דאגמריה בידים בההיא עידנא דלית ביה איסור חשיב עכ"ל ומעתה יש לומר דזה שמדליק הנר חנוכה בערב שבת כדי שתדליק בשבת דכמו דלענין איסור שבת אמרינן דכי אתחיל מערב שבת אתחיל וכמאן דאגמריה בידים בההיא עידנא דלית ביה איסורא הכי נמי אמרינן במצות נר חנוכה בערב שבת בעת שמדליק הנר מבעוד יום חשוב שנגמר המצוה ושוב שפיר יש לומר כבתה אין זקוק לה שכבר נגמרה מצות הדלקה וכמו דאמרינן גבי נר חנוכה בחול דכיון דהדלקה עושה מצוה אם כבתה אין זקוק לה דחשוב שנגמר המצוה כן הכי נמי בערב שבת חשוב שנגמר המצוה:

והנה אף דקיימא לן כמאן דאמר הדלקה עושה מצוה לא אמנע טוב מה שנסתפק הגאון בשו"ת רמ"ץ סי' נ"א (משום יגדיל תורה) למאן דאמר הנחה עושה מצוה אי בעינן שיהיה נדלק על כל פנים מכח בן אדם כמו בשחיטה ביו"ד ס"ג ומסתבר דבעי דאי לאו הכי ליכא היכרא לרואים וכן משמע מהש"ס דקאמר והשתא דהדלקה עושה מצוה הדליקה חרש שוטה וקטן לא עשה כלום משמע שאם הנחה עושה מצוה בעינן על כל פנים שידליקה חרש שוטה וקטן ולא בדלקה מאליה ואין כאן מקום להאריך כיון דלא נפקא מינה לדידן עכ"ל: וכן נסתפק עוד הגאון רמ"ץ בסוף סי' ד"ן למאן דאמר כבתה זקוק לה אם צריך לברך כשמדליקה וכתב צדדי הספק דאפשר דדמי להדין שבא"ח בסי' ח' דמברך על כל לבישה אף שהיה דעתו בשעת הברכה ללבוש בגד השני או יש לדמותו לברכת הריח בסי' ריז דאם היה דעתו עליו אין צריך לברך אף שיוצא ונכנס אחר כך לחנותו של בשם ועיין בסוף סי' תרל"ט והמגן אברהם כתב לחלק דשם לובש בגד אחר

לכן מברך פעם שנית אבל בריח מבשמים שהריח מקודם מריח גם עתה ואם כן גם בנר חנוכה שמדלקין אותו הנר שהדליק מקודם אף דבריח אינו עושה מעשה חדש והכא מדליק שנית מכל מקום המגן אברהם מדמי ליה הך דפשט בגדו ולבשו אחר כך וכן ביצא מהסוכה ונכנס לה אחר כך דהוי מעשה חדש וגם יש לומר דדמי למה שכתב רבינו תם שהובא בסוף סי' תרל"ט בברכת סוכה על אכילה פוטר הישיבה והטיול דהוי טפילה לגבה והכי נמי אף דזקוק לה יש לומר דאינו רק טפל לגבי עיקר הדלקה ורצה להוכיח מדברי הרשב"א בתשובה שהביא הר"ן בפרק שני דשבת ומרן הבית יוסף בסי' תרע"ג גבי מי שלאחר שהדליק בא לתקנה וכבה אותה בשוגג שהשיב דאינו חייב להדליקה דהדלקה עושה מצוה וכבתה אינו זקוק לה ואם בא להדליקה אינו מברך דמצות הדלקה כבר עברה והיינו משום דכבתה אינו זקוק לה משמע דלמאן דאמר זקוק לה היה צריך לברך שוב כתב דעל כרחין השואל היה מסופק דאף דקיימא לן כבתה אין זקוק לה היינו כשדלקה מעט ואחר כך כבתה אבל אם תיכף בשעת הדלקה תיקנה שתדליק וכבתה אולי לכולי עלמא מחויב להדליקה פעם שנית דהוי כלא הדליקה כלל ובכי האי גוונא יש סברא דצריך לברך אף אם נאמר דלמאן דאמר כבתה זקוק לה אין צריך לברך שנית משום דשאני התם דהוי טפל למצוה דהדלקה ראשונה כמו דלדעת רבינו תם הוי ישיבה וטיול בסוכה טפל למצות אכילה אבל לסלקא דעתין דשואל דאף דקיימא לן כבתה אין זקוק לה מכל מקום כשבשעת הדלקה נכבה הוי כלא הדליקה כלל והדלקה השנית היא עיקר ולא נוכל לקרותה טפל כיון שאין כאן עיקר ולזה השיב הרשב"א דגם בזה אינו זקוק לה ואם יחמיר אינו מברך עליה דמצות הדלקה גם בכי האי גוונא כבר עברה ומדינא אין זקוק לה כמו בדלקה מעט ושוב נכבית אבל למאן דאמר כבתה זקוק לה יש לומר דאין צריך לברך שנית משום דהוי טפל לגבי עיקר המצוה דהדלקה ראשונה כמו בסוכה לדעת רבינו תם הנ"ל וגם יש לומר דשאני התם דדעתו של אדם כן וכן דרכם ליישב ולטייל בסוכה אבל בזה לא עלתה על דעתו שתכבה כמו שאמרו דאין אדם מצפה שתכבה נרו ודוק ולפי שאין נפקא מינה לדינא לדידן קצרתי: ז) כתב הרב חסד לאברהם במעין שני (עין הקורא) נהר ח"ן וז"ל דע כי בנרות חנוכה יש תנאים האחד באיזה כלי ראוי לנר חנוכה דע שחמשה עשר מיני כלים ראויים לנר חנוכה וכל הקודם קודם מהם משובח משום זה אלי ואנוהו א') כלי זהב.

ב') כלי כסף. ג') נחושת קלל דומה לזהב.

ד') נחושת אדום. ה') של ברזל.

ו') של בדיל. ז') עופרת וכלי חרס מצופה באבר.

(ח'.
ט'.
יו"ד.
י"א.
חסרים בדפוס שלפני). י"ב) כלי חרס בלתי מצופה וצריך שיהיה חדש.
י"ג) קליפות רימון. י"ד) קליפות אגוז הנדי.
ט"ו) קליפות האלון ואלו קליפות צריך לעשותם כלי כמו כף מאזנים או שראוי למוד בהם פלפל וכיוצא אבל קליפות בצלים ובצים וכיוצא אין ראויים להדלקה וכל הט"ו כלים הנזכרים שאינן יכולין לעמוד בלא סמיכה אינן ראויין לנר חנוכה והרב יד נאמן בדף י"ד ע"א כתב דמשמע דטעמו מפני שאין לו תורת כלי ואין כאן נר ויש לחוש לדבריו באלו העששיות שאנו מדליקין שאין להם בית מושב שאין להם תורת כלי כיון שאין ראויות לישב מאליהן ולכן יש ליזהר ליקח לנר חנוכה אותן עששיות שיש להם מושב למטה ונראה שאין לחוש לזה כיון שאלו העששיות.
תחלת עשייתן כך דין כלי יש להם כדתנן בפרק ד' דמסכת כלים משנה ג' שולי קרפיות ושולי קוסים הצדוניים אף על פי שאין יכולין לישב שלא מסומכין טמאין שלכך נעשו מתחלתן אלמא כל שמתחלתו נעשה על צורה זו כלי גמור מיקרי והנה משמעות לשון הרב חסד לאברהם הנ"ל הוא דמה שכתב דקליפי בצים אין ראויים לנר חנוכה היינו שמן הדין אין ראוים אך בס' בן פורת יוסף להרב מוהר"י קובו בדף נ"א ע"ב כתב בשם הרב אדמת קדש בח"ב סי' ו' בזה הלשון קליפי בצים כשרים לנר חנוכה אף אם לא יחליפם בכל לילה ובסוף דבריו הביא שמצא בס' חסד לאברהם דעל פי הסוד אין מדליקין עכ"ל ואין בידי ס' אדמת קדש לראות דברי קדשו ומדברי הרב חסד לאברהם שהעתקתי הרי הוא כמבואר דדינא קאמר ולא על פי הסוד וכן ראיתי למרן חיד"א בברכי יוסף סי' תרע"ג אות ו' שכתב שהרב אדמת קדש נסתפק בקליפי בצים לנר חנוכה וכתב ראיה להתיר וראיתו יש לדחות ובסוף הביא מהרב חסד לאברהם דקליפי בצים ובצלים אין ראוים לנר חנוכה וכתב הרב אדמת קדש דלענין הלכה אליו שומעין ואין מדליקין בהם עכ"ל מוכח ודאי דדינא קאמר ומה שחסר בחסד לאברהם הנ"ל איזה כלים מן המנין הראני תלמידי הבחור רפאל לאבוק הי"ו בהרב משה ליב שו"ב נ"ע שהרב עיקרי הד"ט בסי' ל"ה אות י"א הביא דברי הרב במילואים וכלי חסר מצופה באבר נמנה לעצמו וכלי זכוכית וכלי עץ וכלי עצם:

וחקר הרב (יד נאמן) שם למה לא הזכיר רבינו הקדוש במשנה דיני חנוכה ביחוד כמו דיני מגילה ופורים ורק אגב גררא נזכר בבבא קמא ר' יהודה אומר בנר חנוכה פטור וכו' עי"ש שנשאר בתימה וכמדומה לי שבילדותי ראיתי בס' שבת של מי שחקר כן ואינו עתה אצלי וראוי לשום לב ודעת בדבר הזה כי הלא דבר הוא:ח) שוכר בית בחוצה לארץ דפטור ממזוזה כל שלשים יום ובתוך השלשים יום פגע חנוכה והניח נר חנוכה בצד ימין כדין מי שאין לו מזוזה בפתחו דמניח נר חנוכה בימין ויומא דמישלם זימנא הוא עדיין בתוך ימי חנוכה ויקבע מזוזה בימין כדינה כתב גדול בדורנו מר קשישא מרנא מוהר"א פלאג"י נר"ו בספרו הבהיר ויען אברהם בשו"ת א"ח סי' מ"ה דיטול נר חנוכה מימין ויקבענו בצד שמאול והמזוזה בימין ואין בזה משום קרש שזכה לינתן בצפון וכו' דאדעתא דהכי קבעו בצד ימין על מנת ליטלו ממקומו ביומא דמישלם זימנא דמזוזה ואינו נכון שיניח שתיהן בצד ימין שלא לשנות ממה שכל העולם עושים ושלא יחשדוהו שעושה שלא כדין דלאו כולי עלמא ידעי יומא דמישלם זימנא דמזוזה: ט) באות זו אכתוב בסיעתא דשמיא "שלשה שריגי גפן פוריה אשר שלח לי אישי כהן גדול ידידי הגאון מוהרש"ל הכהן מח"ס היקר בנין שלמה יצ"ו בזמנים שונים במכתב לחזקיאו בימי חנוכה חידושי תורה דיליה עמו עוז ותושיה" ואלו הן:

א') בנוסח אמירת הנרות הללו איתא במסכת סופרים הנרות הללו קדש הם והועתק בהרא"ש פרק ב' דשבת ובטור סי' תרע"ו ולכאורה הדברים מתמיהים דהא מבואר בשבת ד' כ"ב ע"א דנר חנוכה אין בו משום קדושה דמתמה שמואל על רב אסי וכי נר קדושה יש בו ומסקינן דעיקר הטעם שלא יהיה מצות בזויות עליו ועל כל פנים פשוט דקדושה אין בהם ואיך תקנו לומר הנרות הללו קודש ועלה בדעתי ליישב דמדברי מסכת סופרים אלו סיעתא גדולה לדעת הרב בעל המאור שכתב באמת דלרב דאמר אסור להשתמש לאורה הטעם משום דעשהום לנרות חנוכה כנרות המנורה כיון שהוא זכר למנורה והטילו עליהם קדושה ואיסור הנאה כמו השמן והפתילות של המנורה והלכך אף תשמיש דמצוה אסור (והר"ן הכריע מזה דגם תשמיש דמצוה איכא בזיון משום דמצות מבטלות זו את זו והרמב"ן והרא"ש כתבו הטעם משום דהרואה יאמר לצרכו הוא דאדלקה אבל להרב בעל המאור אין צריך לכל זה כלל) אבל רב אסי פליג וסובר דנר אין בו משום קדושה ולכן אינו אוסר רק להרצות מעות דהוא תשמיש בזוי יעויין שם בבעל המאור והרמב"ן במלחמות (וצריך לומר דלא גרים שם רב אסי אמר רב דאם כן תקשה דרב אדרב ודוחק לומר דאמוראי נינהו אליבא דרב רק גריס כגירסת הרא"ש אמר רב אסי לחוד וכן כתב בהגהות מוהרי"ב או מוהרי"ז שם דכן הוא גם גירסת רש"א) ולענ"ד יש

לומר דכן היא דעת המסכת סופרים הנ"ל דנר יש בו משום קדושה וכדעת רב לפי פירוש בעל המאור אך הרב בעל המאור פסק כרב אסי ולפי מה שכתבתי הוא ראיה דהלכה כרב וזה נראה לי גם כן דעת השאלתות שפסק דמותר השמן אסור בהנאה אחר חנוכה וטעון שרפה ותמה הר"ן דלמה גרע מעצי סוכה לאחר החג דמותר בהנאה דכל תשמישי מצוה מותר לאחר שבטל מצותה ומה שתרץ דהתם יודע שלאחר החג בטל המצוה אבל הכא אינו יושב ומצפה מתי תכבה נרו הדבר תמוה דאדרבא בהדיא אמרינן בביצה ד' ל' ע"ב גבי נר שבת דאדם יושב ומצפה מתי תכבה נרו ועי"ש בפירוש רש"י:

הן אמת דהתוס' בשבת ד' מ"ד ד"ה שבנר הקשו גם כן כקושית הר"ן וכתבו לחלק גבי נר חנוכה אינו יושב ומצפה מחמת חביבות הנס אבל הר"ן לא הזכיר הך סברא כלל וגם בלאו הכי תמוה דמה שייך לענין איסור ביזוי מצוה אם יושב ומצפה או לא דאטו בדעתו הדבר תלוי דכל זמן שהמצוה לא פסקה לא מהני מה שהיה יושב ומצפה דמכל מקום איכא בזוי מצוה ואם כבר פסקה ובטלה המצוה מאי איסורא איכא ומאי נפקא מינה אם חשב בדעתו דלא תבטל המצוה והך סברא לא נאמר בגמרא שם רק לענין איסור מוקצה בשבת ויום טוב דאסור מצד דלא אמרינן היה מוכן מאתמול ושם שייך הסברא אי יושב ומצפה או לא ודברי הר"ן ותוס' תמוהים אצלי לפי שעה אבל לפי מה שכתבתי לפי דעת המסכת סופרים ובעל המאור דנר חנוכה מיקרי קדש ואסור בהנאה עולה לנו דברי השאלתות והגאונים כמין חומר דאינו ענין לסוכה אלא תשמישי מצוה כ ואף דסמכו חז"ל אקרא דחג הסוכות שבעת ימים להשם מכל מקום אינו רק על השבעה ימים דהא בקרא דסמכו עליה שבעת ימים כתיב (ובפרט לדעת הסוברים דהוא מן התורה וכמו שכתבו התוס' בביצה ד' ל' ע"ב ד"ה אבל יש לומר בפשיטות דגזרת הכתוב היא דאינו אסור רק לז' ימים) אבל בנר חנוכה דעשהום כנרות המנורה נשאר בקדושה לעולם כמו המנורה (ואף דרבנן במעילה דף ד' דישנן במנורה לא נהנין ולא מועלין מכל מקום אסור מדרבנן מיהת רק דקרבן מעילה ליכא) והרי"ף שכתב דלאחר שדלקה כשיעור מותר להשתמש לאורה יש לומר דלשיטתו אזיל דגריס במימרא דאסור להרצות מעות נגד נר חנוכה ר"י אמר רב ואם כן אי אפשר לומר דפליג אמימרא דרב דלעיל דאם כן תיקשי דרב אדרב ועוד דהא כל זה על כרחין צריך לומר דלא פליגי ומוכח דאין בו משום קדושה רק כדי שלא יהא מצות בזויות עליו וכן כתב הר"ן דהרי"ף פליג על הגאונים (ומיהו הרא"ש דהביא לדברי הרי"ף ולדברי השאלתות ע"כ צריך לומר דמחלק בין להסתפק לאורו ובין להסתפק מגוף השמן וגבי מנורה נמי יש נפקא מינה בזה דהא קול ומראה וריח אין בו משום מעילה וכן מצאתי בעה"י בספרי' דמר נ"י [מכתב לחזקיאו] בחידושיו לשבת

שם שכתב כעין סברא זו ממש ויישב בזה קושיית הגאונים חפץ ה' וחקי חיים אך לא הביא ראיה לחילוק זה אך לפי מה שכתבתי מבואר להדיא דיש חילוק דהא במראה אין בו מעילה עיין בתוס' סוכה נ"ג ד"ה בוררת) או כמו שתי' הב"י ומאד תמיהני על הר"ן שכתב בטעמו של רב דאסור להשתמש לאורה כדברי הרב בעל המאור ואם כן מאי הוצרך לדחוק בדברי השאלתות וכן מה שהקשה דלמה אסור להשתמש בתשמיש מצוה וצריך עיון גדול עכ"ד הכהן הגדול יצ"ו:

ואנא דאמרי בהורמנותיה דמני"ר שיחל"א עיקר תמיהתו בנוסח זה לא נפלאת היא בעיני שהרי גם לשיטת הרמב"ן ודעמיה אף על פי שלא הטילו על הנרות קדושה גמורה כקדושת הנרות שבמקדש מכל מקום הנרות הללו דין תשמישי מצוה יש להם דאף על פי שנזרקין לאחר מצותן בשעת מצותן נוהגים בהם קדושה שלא יהיו מצות בזויות עליו ונוהגים בהם כדברים שבקדושה ואסורין בתשמישי חול בשעת מצותן כמו שכתב הרמב"ן בפירוש ושפיר שייך לומר עליהן קדש שהם קדש בשעת מצותן מיהא שלא להשתמש בהן וכו' והרואה יראה דמה שיישב הגאון יחיה אינו מתיישב אלא דברי המסכת סופרים אבל מה נענה לדעת הפוסקים דנר אין בו קדושה כלל וכן לדעת בעל המאור דפוסק כרב אסי דנר אין בו קדושה ואפילו הכי אמרינן הנוסח כמו שנאמר במסכת סופרים הנרות הללו קדש הם: אמנם לפי מאי דכתיבנא בעניותין אתי שפיר לדברי הכל ומה שכתב הגאון יחיה דצריך לומר דבעל המאור גריס אמר רב אסי לחוד ולא אמר רב אסי אמר רב דאם כן קשה דרב אדרב ודוחק לומר אמוראי נינהו הנה אמת נכון דאין דרך הש"ס בכיוצא בזה לקבל שכר על השתיקה אלא מקשי ומתרץ אמוראי נינהו וכמו שכתב הרשב"א בחידושיו לשבת על ד' ל"ט ע"ב גבי כללא דהלכה כסתם משנה דלא שתיק הגמרא בשום דוכתא דפסק ר' יוחנן דלא כסתם מתניתין דלא ליקשי ליה אלא מקשי ליה ומשני אמוראי נינהו וכו' כמו שכתבתי בשמו במכתב לחזקיהו שם וכיוצא לזה כתב הרדב"ז בספר יקר תפארת בפרק א' מהלכות שמיטה ויובל והביא דבריו הרב יד מלאכי בכלל תרמ"ד דליכא לתרוצא תרי תנאי אליבא דר"א דאם כן לא הוה שתיק הש"ס מינה וכתב ביד מלאכי שכן כתב הרב שארית יוסף בנתיב המתרץ כלל ה' על פי דברי הרבינו פרץ שבתוס' במסכת נזיר ד' מ"ט סוף ד"ה ומשני (אלא שהרב יד מלאכי הביא מדברי התוס' בשאר דוכתי דסברי דאין קפידא לשנויי הכי מסברא דנפשין עי"ש ומכל מקום כל שלא ראינו מפורש דגירסת הרב בעל המאור אמר רב אסי אמר רב ניחא לן טפי למימר דגריס אמר רב אסי לחוד כגירסת הרא"ש):

שוב ראיתי להרב מקנה אברהם במהדורא בתרא באות ס' שהביא דברי הרשב"א שבחידושיו לשבת הנ"ל וכתב על זה דהרשב"א גופיה בחידושיו לגטין ד' כ"ה ע"ד מתרץ מדנפשיהאמוראי נינהו (חידושי הרשב"א הנ"ל אין בידי) ושכן כתב הר"ן וכו' ושכן כתב הרז"ה בהשגותיו על ספר בעלי הנפש להראב"ד שבספר תורת השלמים ד' ל"ה ע"א עי"ש ואחרי שכן היא דעתו שם לא דחיק לן למימר לשיטתו שבס' המאור אמוראי נינהו אליבא דרב ומכל מקום נראה דהאמת הוא דגירסת הבעל המאור היא כגירסת הרא"ש אמר רב אסי בלחוד שכן מתבאר מדברי הרמב"ן במ"ש אחר שהשיג על הבעל המאור וז"ל ואפילו אם היה הפירוש שפירש בעל המאור נכון על כרחו הלכה אסור להשתמש לאורה דנקיטינן כר"ז אמר רב מתנא אמר רב שמדליקין בכל השמנים וכו' וטעמא משום דאסור להשתמש לאורה וכו' ואפילו פליג רב אסי אדרב ורי"ו נקיטינן דתלמיד הוה לגבייהו ואין הלכה כתלמיד במקום הרב וכו' עי"ש הרי כתב מפורש דאף לשיטת הרב בעל המאור אית לן למינקט דאסור להשתמש לאורה אף אם נאמר דרב אסי פליג אדרב אין הלכה כתלמיד וכו' ואי גירסת בעל המאור היא אמר רב אסי אמר רב אין מקום להכרח זה כמובן אלא ודאי מוכח דגרסי אמר רב אסי לחוד ותמיה לי על הגאון נר"ו כי אחרי שידיו ממשמשות בדברי הרמב"ן הללו איך לא השגיח להכריח דבריו מדברי גדול אדוננו הרמב"ן ולא היה צריך למ"ש בהגהות מוהרי"ב שכן גריס מוהרש"א: ומה שהקשה על מה שכתב הר"ן דאין אדם מצפה מתי תכבה נרו שהוא היפך סוגיא מפורשת בביצה ד' ל' ע"ב דאמרינן אדם מצפה מתי תכבה נרו האמת קושיא עצומה היא ותגדל התימה כי הרואה יראה דהר"ן עצמו בענין זה באותו פרק באותו מקום (בד"ה אי נמי לשיעורא) זכר עשה סוגיא זו לענין סוכה ונוייה שנפלו בחג שאסורין ומרן הב"י בסי' תרע"ב הביא דברי הר"ן וכן כמה מרבני האחרונים ולא רפרף אדם על דבריו והרי הוא בבל יאמר שנעלם מעיני כל העדה סוגיא בדוכתא אמנם הדבר ברור לעניות דעתי דדעת הר"ן כמו שכתב הרב פרי חדש בסי' תרע"ז ס"ד דדוקא לר' שמעון הוא דאמרינן בש"ס אדם יושב ומצפה מתי תכבה נרו אבל לרבנן לא אמרינן הכי וכיונה דעתו לדעת גדולים שכן כתב הרב המאירי בחידושיו לשבת בפרק במה מדליקין (בריש הלכות חנוכה בד"ה זה שביארנו שאסור) שאין הלכה כדברי האומר אדם יושב ומצפה מתי תכבה נרו עי"ש ואולי נוכל לומר שגם התוס' בפרק כירה ד' מ"ד שכתבו הטעם משום חביבות הנס סברי דאין הלכה כמאן דאמר אדם יושב ומצפה שתכבה נרו אלא שכתבו טעם מרווח מלתא דשוי גם למאן דאמר אדם מצפה שתכבה נרו ועל כל פנים בדעת הר"ן נראה לי הדל פשוט שאפשר לומר כן.

ושם (בדברי הרב המאירי) אתה מוצא דמה שביאר הגאון הנ"ל יחי' בדעת השאלתות דמשום דסברי שיש בהן קדושה החמירו להצריך שריפה לשמן הנותר וכו' כיונה דעתו לדעת הרב המאירי שכתב וז"ל ויש באים בה מטעם איסור הנאה וקדושה גמורה הואיל והן זכר לנרות ולשמן הכל הקצהו מדעתו לגמרי והרי הן כנויי סוכה ולא עוד אלא שמפריזים עד לאסור בהנאה אף לאחר מצותן ואם נשאר שמן בראשונה וכו' ואם נשאר באחרונה עושה לו מדורה ושורפה במקומו וכו' עכ"ל הרי שכתב מפורש שדעת הגאונים המצריכים שריפה באחרונה היא משום שיש בנרות קדושה גמורה וכדברי הגאון יחיה ועוד ראיתי במכתב הגאון הנ"ל יחיה שעמד בנוסח ההזכרה (על הניסים וכו') ובאר עליה הכהן דברים נכוחים וחתים במכתבו ואסיים בברכה הקב"ה יעשה לנו נסים ונחזה בשובו לציון ברחמים ובהמ"ק יבנה על תלו ונודה לשמו הגדול תמיד אכי"ר כה דברי הדו"ש בלונ"ח וקשור באהבתו הצעיר מפרחי כהונה שלמה הכהן מו"ץ בפ"ק ווילנא.

שוב נדפס ספרא דמארי בנין שלמה וראיתי שם בקונטריס תיקונים והוספות ד' יו"ד ע"ג שכבר העלה על משב"ח הדפוס את דבריו הנעימים בענין זה עי"ש: עתה השגתי ספר כנף רננה להגאון נתן נטע לאנדא אבד"ק אישפיצין יצ"ו וראיתי פילפול עמוק וחריף בסימן ב' בהא דאמר שמואל וכי נר קדושה יש בו ועיקר דבריו הוא על דברי רבינו הטור ומרן הבית יוסף בסי' כ"א לענין אם מותר להשתמש בציצית ומענין לענין נשא ונתן באורך בדינים אלו ואסוף דינא העלה דאף דבציצית קיימא לן דרק בעוד שמצותן עליהן אסור להשתמש בהם משום ביזוי מצוה אבל אחר כך מדינא מותר לזרקן לאשפה רק שהמדקדקים נזהרים מכל מקום בנר חנוכה דהוי תשמיש קדושה אסור לזרוק הנותר משיעור הדלקה במקום בזיון אלא שורפו כמבואר בסי' תרע"ז סעיף ד' ועיין שם במגן אברהם ס"ק י"א דתשמישי קדושה אסור לנהוג בהם מנהג בזיון ומזה ראיה לדעת הטורי זהב ריש סי' תרע"ב דמיירי בנותר מן הצריך דכשיש מותר אף לדעת מוהרי"א דהוי מוקצה מחמת מצוה אבל תשמיש קדושה מיהא לא שייך בהמותר ולמה ישרוף ישפך לאשפה ובסי' תרס"ד סעיף ח' הושענא שבלולב נזרקת ודאי אחר החג כלתה קדושתו כבטורי זהב סי' תרל"ח סק"ג דאין הקדושה בעצי סוכה רק לשבעה ימים ועיין שם במגן אברהם סק"ט אלו תורף דב"ק:

ב') תמיה לי על הרמב"ם בפרק ג' מהלכות חנוכה הלכה י"ד שכתב שם דאם אשה או קטן מקרין אותו את ההלל עונה אחריהן מה שהן אומרים ופשוט דהוציא זה מהמשנה דסוכה דף ל"ט ומדכתב זה בהלכות חנוכה משמע להדיא דגם בהלל דחנוכה אין אשה יכולה לצאת בקריאת הלל לאיש ותמהני טובא דהלא ודאי כמו דאמרינן דנשים חייבות

בנר חנוכה משום שאף הן היו באותו הנם הכי נמי חייבות בהלל דחנוכה מהאי טעמא ואם כן כמו דאמרינן בשבת בדף הנ"ל דאשה ודאי מדלקת ומוציאות גם לאיש הכי נמי בהלל מוציאות גם לאיש והמשנה דסוכה הנ"ל הא מיירי בהלל דסוכות דפטירי מצד דהוי מצות עשה שהזמן גרמא כמו דפטירי ממצות לולב (והא דלא הזכיר ר"י רק הדלקת נר חנוכה נראה לי דרבותא קא משמע לן דלא מיבעיא הלל דבא על הנס דנצחו לאויבים ובטלו גזרתם דודאי נשים חייבות שאף הן היו בכלל הגזירה אלא אפילו הדלקת נר חנוכה דבא על הנס דשמן דאין לנשים חלק בקרבנות ובהדלקת הנרות והא כולם באים מתרומת הלשכה ונשים פטירי ממחצית השקל דמהם היו מביאים כל קרבנות צבור מכל מקום חייבים) ורציתי ליישב דטעמו של הרמב"ם משום כיון דהלל בא על נצחון המלחמה לא שייך זה בנשים דלאו בני כיבוש נינהו וכי האי גוונא כתב בס' החינוך דנשים פטורין ממצות עשה דזכירת עמלק משום דמשמע מקרא דמצות עשה דזכירה היא סבה וגרם למצות עשה דתמחה לעמלק ונשים פטורות ממצות עשה דתמחה דלאו בני כיבוש נינהו אבל קשיא לי על זה דהא גבי פורים נמי עיקר קריאת המגילה והסעודה הוא משום נצחון המלחמה וביום שנחו מאוביהם עשאוהו יום משתה ושמחה וזה לא שייך בנשים דלא הלכו במלחמה ואף על פי כן חייבות במשלוח מנות ובכל דיני הפורים משום דגם הם היו בכלל הגזירה דלהשמיד להרוג ולאבד ואם כן זה שייך גם במעשה דחנוכה וכמו שכתב הרמב"ם בריש הלכות חנוכה שגזרו גזירות על ישראל וכו' ופשטו ידם בממונם ובנותיהם וגם זה אין לתרץ דהרמב"ם סובר כדעת הבה"ג שהובא בתוס' במגילה ד' דנשים אינן חייבות רק בשמיעה ולכן אינן מוציאות לאיש ואם כן יש לומר דגם בהלל כן דזה אינו תירוץ על הרמב"ם דהא פסק להדיא בריש פרק א' דמגילה דמוציאות גם לאיש במקרא מגילה ועוד יש לי תירוץ על הרמב"ם בדרך החידוד והפלפול ואין כאן מקום לקבל אריך ובמכתבו מיום עשרה בטבת תנז"ר כתב מלואים למכתבו הנ"ל וז"ל על התמיה שכתבתי על דברי הרמב"ם בפרק ג' מהלכות חנוכה וכתבתי שם שלשה אופנים ליישב קושיא זו אבל אינן עולות יפה לדעת הרמב"ם בעצמו ואמנם כעת נראה לי ליישב דאף שחייבות בהלל דחנוכה מכל מקום אינן חייבות לומר כל הלל המצרי שתקנו חז"ל לומר על הנס דאפשר דאף אם אומרים פרק אחד שהוזכר בו הודאה והלל על הניסים סגי בהכי כמו בתפלה דאף דנשים חייבות מכל מקום כתב המגן אברהם בסי' ק"ו דמה שנהגו רוב נשים שאין מתפללין בתמידות משום דאומרים מיד בבוקר סמוך לנטילה איזה בקשה ומדאורייתא די בזה דאף להרמב"ם דתפלה דאורייתא מכל מקום די בפעם אחת ביום ובאיזה נוסח שירצה ע"ש ואם כן אף בהלל דחנוכה

אף שחייבות מצד שאף הן היו באותו הנס מכל מקום די שיאמרו מזמור אחד שנזכר בו דברי הלל ושבח להקדוש ברוך הוא על הנסים ולפיכך אינם יכולים להוציא לאיש כן נראה לי ליישב דברי הרמב"ם:ג') כתב בשלחן ערוך סי' תרע"ו סעיף ג' דמי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק וכו' כשרואה נר חנוכה מברך שעשה נסים ושהחיינו ואם אחר כך בליל שני או שלישי בא להדליק אינו חוזר ומברך שהחיינו עכ"ל והוא מדברי תשובה אשכנזית שהובא בבית יוסף וכתב שם הטעם משום דזמן אומרו אפילו בשוק כדאיתא בעירובין דף מ' וכן הגר"א בביאורו ציין על דין זה עירובין ד' מ' ע"ב ולכאורה יש לתמוה דמאי ענין זה לזמן אומרו אפילו בשוק דהתם מיירי בזמן דיום הכיפורים דליכא שום מעשה ביום הכיפורים דיהא צריך לברך עליה זמן ועיקר הזמן הוא אינו רק על שהחיינו והגיענו ליום הקדוש הזה והלכך יכול לאומרו אפילו בשוק אבל בזמן דרגל של חג הסוכות מפורש בהדיא בש"ע בסי' תרמ"א בהג"ה דאם קידש בליל ראשון בביתו ובירך זמן כשאוכל בסוכה צריך לחזור ולברך זמן משום הסוכה והוא מדברי הר"ן בפרק לולב וערבה בשם הראב"ד והביא ראיה מהא דמברכין זמן על הלולב ואף שכבר בירך זמן בלילה ולכאורה הא לא גרע משבירך בשוק ועל כרחין צריך לומר דזמן דרגל אינו פוטר לשאר מצות זמניות שמחוייב באותו הרגל ומה דאין מברכין זמן על אכילת מצה נראה דכיון דבעת שמקדש ומברך זמן כבר מונח המצה על השלחן אמרינן דדעתו גם על מצות אכילת מצה ואפשר דאם דבעת שקידש לא היה לו מצה ואחר כך הביאו לו מצה אפשר דבאמת צריך לברך זמן פעם שנית משום המצה וצריך עיון בזה (ומה שמצויין שם בביאורי הגר"א על דינו של הר"ן דהוא גמרא שם ואם לאו כשיכנס בה מברך שתים לא הבנתי דבריו כלל דמאי ראיה משם דהא התם מיירי דלא בירך זמן כלל אבל אם בירך זמן בביתו לא מיירי שם מידי) ואם כן כשמברך על הראיה הא אינו מקיים בזה מצות הדלקה כלל ועל כרחין דהזמן שמברך הוא על שהגיע לימי הנס והיאך יוצא בזה כשמדליק ומקיים מצות הדלקת נר חנוכה והוא דומה ממש למי שבירך זמן על הרגל בביתו ואחר כך נכנס לסוכה דכתב הר"ן דצריך לחזור ולברך זמן משום הסוכה ונמצא דשני דינים הללו סותרי אהדדי.

ויתכן אחר העיון בזה קצת נראה דלא קשיא מידי דהנה לכאורה תמוה בהא דאמרינן דדוקא אם רואה נר חנוכה מברך שעשה נסים ושהחיינו אבל באינו רואה כלל אינו מברך כלל (ומשמע דאפילו אם יודע שלא יהיה לו נרות להדליק כל ימי חנוכה) ואמאי הלא קיימא לן דזמן אומרו אפילו בשוק ובלי ספק ברגלים אם יודע שלא יהיה כוס לברך עליו זמן אומרו אפילו בשוק ובשלמא שעשה נסים יש לומר דלא נתקן רק בעושה מעשה

או דרואה פרסום הנס ותדע דלא מצינו גבי פורים שיברך שעשה נסים כשאין לו מגילה וגם לא ישלח מנות אבל בזמן שאומרו אפילו בשוק למה לא יברך אפילו אינו רואה כלל וכן קשה דלא מצינו גבי פורים דאם אין לו מגילה וגם אינו משלח מנות דיברך זמן על היום וזה אין לומר דזמן מברך אפילו אינה רואה והא דנקט הרואה היינו משום דהרואה מברך שתים דהא ליתא כלל דאם כן הוה ליה לומר בפירוש דהמדליק מברך שלש והרואה מברך שתים אינו מדליק ואינו רואה מברך אחת ולכן מכל הלין מוכח דחנוכה ופורים לא שייך כלל דיברך זמן על עצם היום ואף שאינו מקיים שום מצוה כלל דשאני רגלים וראש השנה ויום הכיפורים דהם ימים קדושים ואסורים בעשיית מלאכה ואם שובת ואינו עושה כלום גם כן מקיים עשה דשבתון והלכך צריך לברך זמן משום עצם היום וזמן הזה שפיר יכול לברך אף כשהולך בשוק דהא גם כשהולך בשוק הוא מקיים עשה דשבתון ואין צריך לזה כוס כלל רק דלכתחלה תקנו רבנן לברך זמן בשעת קידוש משום שאז מקבל עליו קדושת היום ולפיכך אינו פוטר זמן דסוכה משום דמצות השביתה ברגל ומצות סוכה הם שתי מצות נפרדות ואין אחד פוטר את חבירו כמו דאינו פוטר זמן דסוכה לזמן דלולב אם לא כששתיהן לפניו (ונראה באמת דאם לא בירך זמן על הסוכה ואחר כך נטל הלולב בתוך הסוכה ודעתו לאכול אחר כך בסוכה בוודאי דזמן דלולב פוטר גם לסוכה ופשוט הוא) אבל בחנוכה ופורים שאין להם קדושה כלל ומותרים בעשיית מלאכה לא שייך לברך זמן על עצם היום כלל רק בעת שמקיים מצות היום ואם אינו מקיים כגון שאין לו שמן להדליק או שאין לו מגילה בפורים וגם אינו יכול לקיים מצות שמחה ומשתה ומשלוח מנות על מה יברך זמן והא דמברך על הראויה היינו משום דעיקר מצות נר חנוכה הוא משום פירסומי ניסא ולפיכך צריך להדליק על פתח ביתו מבחוץ כדי שיהיה הכל רואין ומשבחין להקב"ה וכיון שהוא גם כן מן הרואין יש לו חלק במצוה ולפיכך שפיר מברך שעשה ניסים ושהחיינו ולפיכך נראה לי דאם רואה נר חנוכה לאחר שדלק חצי שעה דכבר נעשית מצוותה אינו מברך ועוד דכיון דאם רוצים הבעלים לכבותה או להשתמש לאורה הרשות בידם לא נחשב אז הנרות כנר מצוה רק כנר הרשות בעלמא ולא שייך לברך עליהם מיהו יש להסתפק אם לא בירך זמן בלילה כלל דאפשר דצריך לברך זמן בעת אמירת הלל דהא לא גרע מקריאת המגילה דמברכין עליה זמן ולחד מאן דאמר קרייתא זו הלילה ומיהו יש להסתפק אם צריך לברך זמן שנית בליל ב' בשעת הדלקה דשתי מצות מיוחדות הן ולא דמי למברך זמן בשעת הראיה דברכת זמן שמברך אז הוא גם כן על מצות הדלקה וכמו שכתבתי לעיל אבל הכא מצוה אחרת היא או דלמא כיון דההלל והדלקת נר חנוכה הכל תקנו חז"ל בשביל הנסים

שנעשו בימים ההם ואם כן אפשר דנחשבו כמצוה אחת וצ"ע הנלע"ד כתבתי בעז"ה כ"ד ידידו הדו"ש שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ווילנא: ד) אחר שהכינותי בעה"י לשלוח קונטריס זה להדפיס איה"ש קבלתי עוד חידושי תורה מהגאון הנ"ל יצ"ו בענייני דחנוכה ואלה דב"ק ובהיות שאין רצוני להוציא את הנייר ריקם ראיתי למלאות הגליון בחד"ת שכתבתי בענין חנוכה זה קרוב לשלשים שנה וזה הוא.

כתבו הטור והשו"ע בסי' תרע"א סעיף ב' כמה נרות מדליק בלילה הראשון מדליק אחת מכאן ואילן מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל האחרון יהיו שמנה ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר נכתב על זה הרמ"א בהג"ה ויש אומרים שכל אחד מבני הבית מדליק ונרשם הרמב"ם והיינו לפי מה שכתב הרמב"ם בעצמו אבל הרמב"ם הביא דמנהג ספרד הוא כמו שכתב המחבר דאפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר ובזה נסתלק מה שכתב הטורי זהב שזה חידוש שהספרדים נוהגים כתוספות והאשכנזים כרמב"ם דאין זה חידוש כלל שהספרדים כבר נהגו כן משנים קדמיניות קודם שיצא תורתם של בעלי התוספות על פני תבל דהרי הרמב"ם כבר מצא מנהג זה בבני ספרד בימיו: וגם מה שהאשכנזים נוהגים כרמב"ם אין זה כדברי הרמב"ם לגמרי דהרי הרמב"ם כתב דבעל הבית בעצמו מדליק נרות כמנין בני הבית והלכך ליכא היכרא לימים הנכנסין אבל האשכנזים רוצין לצאת לשתי הדעות והלכך כל אחד מבני הבית מדליק בפני עצמו ומקיימין ההידור ראשון דנר לכל אחד ואחד וגם שפיר איכא היכרא דימים הנכנסים דכיון דכל אחד מבני הבית מדליק במקום מיוחד ובזה יוצאין גם דעת התוספות (ועיין היטב בגליא מסכת להגאון מו"ה דוד זצ"ל אב"ד דנאהוורדאק מה שכתב בזה) והנה לכאורה יש לתמוה על הטור והמחבר במה דהשמיטו לדין דהמהדרין דנהי דהמהדרין מן המהדרין לית להו הידור ראשון מכל מקום הוה ליה לכתוב דין זה דנפקא מינה למי שאי אפשר לו לקיים כמהדרין מן המהדרין לכל הפחות יעשה כמהדרין (והרמב"ם בפרק ד' מהלכות חנוכה העתיק באמת כלשון הברייתא וכתב גם כן דין דמהדרין נמי והן אמת הרמב"ם לשיטתו דסבירא ליה דהמהדרין מן המהדרין אית להו נמי הידור ראשון בנר היה מוכרח להביא דין דמהדרין ואמנם אף הטוש"ע דלית להו הידור ראשון מכל מקום הוה להו להביא דנפקא מינה טובא היכא דאי אפשר ליה וכנ"ל) וצריך לומר דסבירא להו דלאחר שתקנו דין מהדרין מן המהדרין תו בטל דין מהדרין לגמרי ואם אי אפשר לו להיות מהמהדרין מן המהדרין סגי דידליק נר אחד בכל לילה נר איש וביתו ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו רק נר אחד: ואכן אם כן תקשה על מה שהעתיק שם בסעיף ו' דנר שיש לה שני פיות עולה בשביל שנים ולכאורה היכא משכחת לה.

הא שם בסימן הנ"ל בסעיף ה' פסק כשיטת רש"י דמצות נר חנוכה הוא להדליק על פתח הבית ואם כן היאך משכחת לה דיהיה עולה לשני בני אדם שדרים בבתים מיוחדים דהא יהיה לזה א ולזהמשמאל וכמו שהקשו התוספות שם על רש"י ומיהו רש"י בעצמו נשמר מזה ופירש דמיירי למהדרין שעושין נר לכל אחד ואחד ואתי שפיר אבל המחבר דלא הביא דין דמהדרין כלל ועל כרחין דסבירא ליה דדין מהדרין אינו נוהג האידנא כלל ואם כן הדרא הקושיא לדוכתיה דהאיך משכחת לה דיהא עולה לשני בני אדם ואין לומר דמשכחת לה דאם דרים שני בני אדם בבית אחד שחלוקין בעיסתן דכתב הרב המגיד בפרק ד' מהלכות חנוכה דמחוייבין להדליק כל אחד בפני עצמו דהא ליתא כלל דוודאי לדעת התוספות והטוש"ע דסברי דדין מהדרין ליתא משום דבעינן היכרא דימים הנכנסים על כורחין גם בחלוקין בעיסתן אין צריך נר לכל אחד ואחד דאם יצטרך נר לכל אחד אכתי לא יהיה היכרא דיאמרו דעתה נזדמן אחד בבית שחלוק בעיסתו: ושוב נשאתי את עיני וראיתי דהטור בעצמו הרגיש בזה וכתב דעולה לשנים ופירש מיום ראשון ואילך עכ"ל ופירש הבית יוסף משום דרש"י פירש למהדרין שמדליק נר לכל אחד, ואנן לא סבירא לן לדין דמהדרין ולכן הוצרך לפרש דמיירי מיום ראשון ואילך ועל פי זה יש לומר דגם הבית יוסף בשו"ע כיון כן דמה שכתב עולה לשנים גם כן כיון לפירוש זה.

ומיהו אכתי קשה דמכל מקום היאך יפרשו לדברי רבא דאמר בהדיא דעולה לשני בני אדם ונראה לי דהטור לא היה גורס בדברי רבא דעולה לשני בני אדם רק עולה לשנים סתמא וראיה לזה מדכתב בתחילה עולה לשנים ופירש על זה מיום ראשון ואילך ואם איתא דמה שכתב בתחילה עולה לשנים גם כן הוא דברי עצמו לא שייך לעשות פירוש על דברי עצמו והוה ליה לומר בתחילה דעולה לשתי נרות ותו לא יצטרך לפירוש אלא ודאי דמתחלה העתיק לדברי רבא ואחר כך כתב על זה פירוש וכו' אלמא דהיה הגירסא לפניו בדברי רבא עולה לשנים ותו לא ופירש על זה דרוצה לומר מיום ראשון ואילך: אלא דקצת קשה דאם רבא רוצה לומר דעולה לשתי נרות הוה ליה לומר דעולה לשתים דהא נר לשון נקבה היא דכן מתחיל בתחלה נר שיש לה שתי פיות עולה לשנים והאיך מתחיל בלשון נקבה ומסיים בלשון זכר וכן מצינו בש"ס בכמה דוכתי דנר הוא לשון נקבה כמו בביצה ל"ב חותכה באור בפיו שתי נרות וכן במקרא נמצא נר בלשון נקבה ועיין תוספות פסחים ז ע"ב ד"ה ונרות מנר: ואולי דטעות סופר נפל בטור וצריך לומר באמת דעולה לשתים והרמב"ם בפרק ד' מהלכות חנוכה הלכה דהעתיק למימרא דרבא דעולה לשני בני אדם גם כן לשיטתו אזיל דהעתיק דין דמהדרין וסובר דמהדרין מן המהדרין סבירא

ליה נמי להידור ראשון ולא חייש להיכירא ומשום הכי שפיר משכחת לה דעולה לשני בני אדם הדרין בבית אחד והיינו לדין מהדרין דמדליקין נר לכל אחד ואחד ואף דדרין בבית אחד דהוי לשניהם בשמאל ע"כ מה שכתבתי שם ועוד הארכתי בזה אבל כאן אין מקום להאריך יותר וד' שנותיו דמר יאריך בטוב ובנעימים כנפשו ורצונו ורצון ונפש ידידו הדו"ש ומברכו בברכת כהנים שלמה הכהן מו"ץ דפ"ק ווילנא:

יו"ד) ביום ראשון של חנוכה לא נמצא כהן בבית הכנסת כי אם כהן אחד אלמון והמנהג הוא באיזמיר דאם שכהן פנוי שלא נשא עדיין אינו נושא כפיו לבדו מכל מקום אם הוא אלמון נהגו שם שנושא כפיו לבדו והגם שמהראוי הוא להודיע להאלמון שלא ישא כפיו לבדו כמו שמתבאר מדברי רבינו האר"י ומדברי הזוהר הקדוש בס' ויקרא ובהאדרא דהאזינו דברכאן לא מישתכחן על ידיה ואין בזה משום שינוי מנהג כיון שהוא בשב ואל תעשה ואפילו אם היה קום עשה הרשות נתונה בכיוצא לזה וטיבותא היא כדי שישום אל לבו לישא אשה ולא יהיה שרוי בלא ברכה מכל מקום ביום ראשון של חנוכה לא רצה לשנות המנהג ולומר לו שלא יעלה שאם כן יצא לחוץ מבית הכנסת ולא ימצא בבית הכנסת בעת קריאת ס"ת ומאחר שהקריאה היא בפרשת ברכת כהנים שהיא ראויה להכהן לא רצה לשנות המנהג ביום זה כן כתב גדול בדורנו הרה"ג המפורסם מוהרא"ף נר"ו בס' ויען אברהם סי' מ"ו ואחרי שלדעתו כמו זר נחשב בעיניו המנהג שנהגו בעירו להעלות לנשיאות כפים כהן אלמון יחידי עד שכתב שראוי לבטלו איני מוצא טעם בעניותי מה נשתנה יום ראשון של חנוכה ואם היתה קריאת התורה סמוך לגמר תפלת י"ח החרשתי אמנם הרי צריך לגמור את ההלל קודם קריאת התורה ואדהכי והכי יש זמן פנוי שיחזור הכהן לבית הכנסת ויוכלו להגיד לו שכן יעשה יצא לחוץ טרם יצא ויחזור בעודם קורין ההלל או סמוך לו מלפניו: יא) לפי מנהג האשכנזים על פי דברי הרמ"א לקרות מיום שני של חנוכה ואילך בכל יום קריאת שני נשיאים ביום שני קורין נשיא שני ושלישי וכן על זה הדרך) נשאל הרב צמח צדק מליבאוויץ בחלק א"ח סי' ס"ח אם גם בשבת שבחנוכה יקראו להמפטיר שני הנשיאים והשיב שלא יקראו אלא נשיא אחד השייך ליומו משום דמה שקורין הקריאה של נשיא של מחר הוא לפי שצריך לקרות לתורה שלשה עולים וניחא להו שתהיה קריאה חדשה אבל במפטיר שאין קורא בשל חנוכה אלא עולה אחד די בקריאת נשיא שביומו וכן מצא במוהרי"ל שפסק כן גבי ראש חדש לקרות להרביעי ביום הששי לבד וממילא הוא הדין למפטיר בשבת והוא פשוט: יב) בענין מקום ההפסקות של העולים לספר תורה ביום שמיני של חנוכה הנה מרן בסי' תרפ"ד סתם וכתב שביום שמיני מתחיל מוביום השמיני וגומר כל

הסדר ופרשה ראשונה של בהעלותך ולא פירש איזהו מקומן של ההפסקות לכל אחד מהעולים ומסתמיות הלשון משמע שיתנהגו הכהן והלוי ביום שמיני כדרך שהתנהגו ביום שני ומשם והלאה אבל על קריאת הישראל יש לומר שהוא גם כן יתנהג כבשאר ימים לחזור קריאת ביום השמיני וגם יסיים כל הפרשה ופרשה ראשונה של בהעלותך או אפשר דכיון דיש לפניו הרבה עוד לקרות אינו צריך לחזור פרשת וביום השמיני.

והצד הראשון נראה יותר מסתמיות הדברים ובסדר קריאת האשכנזים על פי דברי הרמ"א והרב הלבוש ודאי אין להסתפק ביום השמיני שיעשו כדרך שעושים בשאר הימים כהן ולוי בפרשת היום והישראל יקרא מן ביום התשיעי והלאה וכן מפורש בשערי אפרים שער ח' אות ע"ט ובעיקר חילוף המנהגים בזה עיין במסכת סופרים פרק כ' ובדברי הרב המפרש נחלת יעקב שהוכיח דהמסכת סופרים סובר שצריך לקרות כל השלשה עולים בקרבן היום דלא כמנהג האשכנזים לקרות השלישי הקריאה של מחר ונתן טעם למנהג זה) וחפשתי בס' הנמצאים אצלי סביב השלחן ולא ראיתי מי שדבר איך להתנהג בזה זולת ראיתי להרב דברי מנחם שציין לעיין בזה למוהר"ם בר ברוך בתשובות הקצרות בהלכות חנוכה בסוף הספר ד' ע"ו ע"ב וחיים שאל ח"א סי' ק"י ומעשה אברהם ד' ל' ע"א ואין גם אחד מצוי אצלי לעיין בדב"ק ודעתי הקצרה נוטה דלדידן דנהגינן כפסק מרן יש לנו לקרות לכהן וללוי וביום השמיני כבשאר הימים ויחזור הישראל ויקרא וביום השמיני ומשם והלאה וכן אני מורה ובא לשואלני דבר זה: שוב השגתי ספר ויקרא אברהם להרב אח"א וראיתי בסי' ל' שציין למה שכתב בזה בספרו השומר אמת בסי' ז"ך אות ד בשם מרן חיד"א בשו"ת חיים שאל וז"ל ביום שמיני של חנוכה לכתחלה קורא כהן ולוי בקרבן היום וישראל חוזר וקורא אותו ומושך והולך עד לבסוף עכ"ל ועל זה כתב שראה בס' מעשה אברהם שהקשה על מרן חיד"א ממה שכתב מוהר"ם בר ברוך בשם מוהר"י סג"ל שהכהן קורא ביום השמיני וביום התשיעי ולוי קורא וביום העשירי וביום אחד עשר וישראל קורא וביום שנים עשר וכל הסדר וכו' ושלכן לא מלאו לבו לבטל המנהג והרב המחבר נר"ו ביאר קושיתו ויישבה וסיים ומנהגנו הוא על פי הטור וש"ע סי' תרפ"ד וכן כתב הרד"א וכן הוא במסכת סופרים פרק כ' עכ"ל ומובן ממה שכתב בשם הרב מעשה אברהם דמנהג איזמיר (מקום הרב מעשה אברהם) הוא כמו שכתב בתשובת מוהר"ם בר ברוך שהכהן קורא ביום השמיני וביום התשיעי ולוי עשירי ואחד עשר וישראל שנים עשר וכל הסדר.

ואיני מבין מהטעם לשינוי זה אם בכל יום נוהגים כמרן (כאשר הוא מסתמא שנמשכים אחר פסק מרן) היה להם לנהוג כן גם ביום השמיני לחלק קריאת וביום השמיני לכהן

וללוי שזה ודאי משמעות דברי מרן ואם בקריאת הישראל היו נוהגים להקרות לו מן וביום התשיעי והלאה עד גמירא החרשתי דבזה אין לנו הכרע כל כך בדברי מרן כמו שכתבתי למעלה (אלא דיותר מסתבר דכוונת מרן שגם ביום השמיני יחזור הישראל ויקרא קריאת הכהן והלוי כאמור) אבל לשנות ביום השמיני לגמרי משאר הימים לא ידעתי למה ולפי הנראה זהו כונת הרב אח"א להשיב על דברי הרב מעשה אברהם עי"ש וכתב עוד הרב ויקרא אברהם שם וז"ל וראיתי בס' שערי אפרים סי' ח' שכתב באות ע"א סדר קריאתה מבואר בסידורין ובש"ע סי' תרפ"ד ע"כ ובודאי כונתו שאין קורין בכל יום אלא בסדרו של יום בלבד ואילו שם באות ע"ט כתב כהן קורא ביום השמיני עד מלאה קטורת ולוי משלים הקרבן וישראל קורא מן וביום התשיעי עד לבסוף ע"כ והוא על פי מה שכתבו הגהות מיימוניות והארחת חיים והרבנים שהזכרתי אבל לדידהו בכל יום נמי עושין כן אבל אם נהגו כמנהגינו אמאי הוצרכו ביום השמיני לשנות והא מנ"ל עכ"ל ועמו הסליחה דאין מקום לתמיהתו ודברי הרב שער אפרים ברורים ונכונים שהם נוהגים כמו שכתב הרמ"א דכהן ולוי קורין שניהם בקריאת היום והישראל קורא קריאה של יום מחר ולדידהו ודאי ביום שמיני גם כן יתנהגו באופן זה שכהן ולוי ישלימו ביום השמיני והישראל יקרא וביום התשיעי ומשם והלאה וזה פשוט ותכל תלונתו מעליו: עתה ראיתי דברי מרן חיד"א שבס' חיים שאל שהביא הרב מעשה אברהם והוא שכתב בשם הרב מוהר"ם מזרחי דנראה בעיניו דביום שמיני יקראו כהן ולוי כבכל יום והישראל יחזור מתחלת וביום השמיני וסיים כל הסדר (מסתמא כונתו שיקרא גם כן פרשה ראשונה מבהעלותך כדכתב מרן) ובזה נמצאו שלשה עולים קורין בפרשת וביום השמיני ובו בפרק חלקו עליו שאר הרבנים דכל קפדת הרב פרי חדש היינו שיקראו בנשיאים אבל אין צריך כלל דשלשה העולים יקראו בשמיני והכהן יקרא ביום השמיני וביום התשיעי ולוי ביום העשירי ואחד עשר והישראל ביום שנים עשר עד גמירא או כיוצא בזה ועל זה הביא מרן חיד"א מה שכתבו הגהות מיימוניות והארחת חיים והאליהו רבא ומסיק הראת לדעת כי מה שכתב הרב מוהרמ"מ כיוון לדעת קדושים אלא שהם נוהגים בכל יום לקרות השלישי של יום ומחר והרב הלבוש ישנו בנותן טעם ומשום הכי כתבו דביום השלישי קורא משם עד סוף ולדידן שאין אנו קורין אלא דבר יום ביומו לכתחלה יש לקרות השלשה בפרשת ביום השמיני ולסיים עמו כן עשה את המנורה עכ"ל ועל זה כתב הרב מעשה אברהם ומנהגינו בק"ק בק"ח יב"ץ (נראה דרק באותו בית הכנסת נהגו כן לא כמו שהבנתי מתוך מה שכתבו בויקרא אברהם הנ"ל) הוא כדכתב מוהר"ם בר

ברוך ואף שהרב חיים שאל כתב לכתחלה וכו' לא מלאני לבי לשנות מנהג ותיקון עכ"ל הא למדת שיש לכל מנהג הנ"ל סמוכים דרבנן ונהרא נהרא ופשטיה.

יג) ביום ראש חדש טבת שיש שני שירים ליום שיר של חנוכה ושיר של ראש חדש נחלקו הפוסקים בשני שירים אלו איזה מהם להקדים אם של ראש חדש משום תדיר או של חנוכה משום פרסומי ניסא כידוע הלא בספרתם ובספר הבהיר ויקרא אברהם להרב אח"א נר"ו ראיתי בשו"ת א"ח סי' כ"ט שאחר שהזכיר סברת הפוסקים הנ"ל העד העיד שבעיר הקודש צפת תוב"ב מחלקים השירים לשתי התפלות דהיינו אחר תפלת שחרית בחזרת הספר תורה להיכל אומרים השיר של חנוכה ואחר תפלת מוסף אומרים שיר של ראש חדש וקלסיה להאי מנהגא וישנו בנותן טעם לשבח על הסדר הזה ולא בהיפך כי המוסף אינו שייך לחנוכה כלל ושחרית היא התפלה השייכה לחנוכה לכן אומרים בה שיר של חנוכה ושיר של ראש חדש דכתיב ביה עשה ירח למועדים שמכפר כשאר מועדים כדכתב רבינו הטור ובמוסף אומרים זמן כפרה לכל תולדותינו לכן נכון לאומרו אחר המוסף אלו תורף דב"ק יצ"ו והוא מנהג יפה ועם כי לא רציתי לשנות לצבור ממה שנהגו בזה כתבתי זאת למי שירצה לנהוג בעצמו כן כי נכון הוא:

יד) נרות שעושים מחלב ויש בהן תערובת שומן חזיר אם מותר להדליק בנרות אלו לנר שבת ונר של חנוכה נשאל על זה גדול בדורנו הגאון אבד"ק פרעמישלא יצ"ו בספרו בית יצחק בחלק יו"ד סי' קמ"ה ובתשובתו פלפל במאי דאמרינן בשבת ד' כ"ח ע"א לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד אם דוקא לתפלין הוא דלא הוכשר וכו' או דילפינן לכל המצות מתפלין דלפי מה שכתבו הרבנים מגן אברהם ואליהו רבה דילפינן כל התורה מתפלין נראה דאין להדליק בנרות הללו לשבת ולחנוכה ומצא שפלפל בזה הגאון מוהרש"ק בהקדמה לספר שנות חיים בדרך חיים דרך א' ושכתב מסברא דכיון דעומד לשריפה לא קפדינן משום הא דלא הוכשרו למלאכת שמים וכו' ומר ניהו הגאון המחבר יצ"ו הכריח כן מן הירושלמי שהביאו התוס' בסוטה ד' י"ז ע"ב גבי כתיבת המגילת סוטה על עור בהמה טמאה דמתבאר דלולא הטעם דשמא תאמר איני שותה ונמצא השם גנוז בעור טמאה הוו מודו כולי עלמא דשרי למיכתב פרשת סוטה על עור בהמה טמאה ומהא תיקשי לן להסוברים דכל התורה ילפינן מתפלין היכי שרי למיכתב פרשת סוטה בעור טמאה אלא על כרחין למימר דדוקא כשהדבר קיים הוא דהוי גנאי למצוה שתהיה על עור בהמה טמאה אבל מגילת סוטה דלמחיקה קיימא לית לן בה והוא הדין לשמן כיון דלהדלקה קיימא לא חיישינן ויישב בזה קושית הגאון מוהר"ץ הירש חיות גבי שמן קיק דלפי מאי דאמרינן שמנים שאין מדליקין בשבת

מדליקין בנר חנוכה מבואר דמדליקין נר חנוכה בשמן קיק וקיק הוא עוף טמא כדאמרינן בחולין ד' ס"ג ואם כן להסוברים דילפינן כל התורה מתפילין אמאי שרי להדליק בשמן קיק ולהנ"ל ניחא כיון דלשריפה קיימא לית בה משום לא הוכשרו למלאכת שמים וכו' ואי משום הקריבהו לפחתך דמהאי טעמא כתב הרמ"א ביו"ד סוף סי' ק"ד דאסור להדליק נרות בית הכנסת בשמן שנפל בו עכבר הא לאו מילתא היא דאין זה אלא כשהדבר מאוס מחמת עצמו ולא במה שמאוס מחמת איסור וכן כתב בבשמים ראש בכסא דהרסנא סי' ש"ך אלו תורף דב"ק וחידוש הוא שלא הזכיר מדברי הגאון חתם סופר בא"ח סי' ט"ל שהאריך בעיקר דבר זה דלא הוכשרו למלאכת שמים וכו':

ואני ההדיוט בקונטריס הכללים במערכת הלמ"ד אות פ"א כתבתי בדין זה בס"ד ומידי דברי בו הנה הבאתי תורף דברי כמה רבנים שדברו בדרך כלל בהא דלא הוכשר למלאכת שמים ומהם שדברו בפרט בדין הנרות הללו וראיתי נכון להעתיקו פה לפי שמדבריהם אנו למדים הלכה למעשה ואלה הדברים: לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד הכי אמרינן בפרק במה מדליקין דף כ"ח ע"א וכתב הרב מגן אברהם בסי' תקפ"ו סק"ג (על מה שכתב הרמ"א דשופר מבהמה טמאה פסול) בשם הרב עולות שבת דלא קיימא לן כהא דלא הוכשרו וכו' וכתב על דבריו שלא עיין בשבת ד' כ"ח והטעם דאיתקש כל התורה לתפלין כדאיתא בקדושין ד' ל"ח עכ"ל ודברי הרב עולת שבת (כפי מה שהביא בשמו הרב מחצית השקל) הם שהכריח דלא קיימא לן כהא דתני רב יוסף לא הוכשרו וכו' מדדרשינן לתפלין שיהיו מעור בהמה טהורה מדכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך מן המותר לפיך ואם איתא לדרב יוסף למה לי קרא מיותר לתפלין תיפוק לי' דכל מלאכת שמים לא הותרו אלא מעור בהמה טהורה בלבד ומה שכתב הרב מגן אברהם שלא עיין בשבת כוונתו דשה עמוד ב' כשאמרו דהא דתני רב יוסף לא הוכשרו וכו' היינו לתפלין שיהיו מעור טהורה פרכינן תפלין בהדיא כתיב למען תהיה תורת ה' בפיך ומשנינן לרצועות והיינו דמלמען תהיה תורת ה' בפיך לא ילפינן אלא מידי דבכתב אבל רצועות הוה אמינא דשרי קמשמע לן דרב יוסף דלא הוכשרו וכו' דאף במידי דלית ביה כתיבת תורת ה' טהורה בעינן אלמא דרב יוסף נמי אית ליה הא דלמען תהיה תורת ה' וכו' ומה שכתב הרב מגן אברהם דאיתקש כל התורה לתפלין ביאר בכונתו שבא לתרץ מה שקשה לפי האמת למה ליקרא בתפלין כיון דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא של טהורה לזה כתב דהא דרב יוסף גופיה מתפלין הוא דילפינן דהא בלאו הכי הוקישה כל התורה לתפלין לענין מצות עשה שהזמן גרמא שנשים פטורות כדאיתא בקידושין וכו' ובזה כתב ליישב מה שהתפלא הרב חמד משה על דברי הרב מגן אברהם

דהא דמקשינן כל התורה לתפלין לא איצטריך אלא לענין מצות עשה שהזמן גרמא אבל לענין טהורה בהדיא כתיב קרא תורת ה' בפיך והאי בפיך גבי תורת ה' כתיבא וכו' אלו תורף דב"ק נמצינו למדין דהא דלא הוכשרו למלאכת שמים וכו' בפלוגתא מיתנייא אי נקיטינן הכי או לא דלהרב עולת שבת לא קיימא לן הכי אלא בתפלין וכל דבר שבכתב דילפינן מדכתיב תורת ה' בפיך מן המותר לפיך אבל בשאר מידי דמצוה לא בעינן שתהיה בטהורה ולהרב מגן אברהם כן הדין בכל המצות דבעינן בטהורים: ותמיה לי קצת על הרב מגן אברהם שבסי' ח' סק"ו מביא בשתיקה בשם הרב שני לוחות הברית נהגו לעשות עטרה מחתיכת משי לסימן שאותן ציציות שלפניו יהיו לעולם לפניו כמו שאמרו קרש שזכה לינתן בצפון לעולם בצפון עי"ש והלא משי הוא דבר הבא מדבר טמא כמו שכתב רבינו בחיי בפרשת תרומה דמה שלא נמצא משי בנדבת המשכן הוא משום שיוצא מן התולעת ולא הוכשרו למלאכת שמים אלא דבר טהור ואם כן לדעת הרב מגן אברהם דבכל המצות בעינן שיהא מדבר המותר היכי שתיק להאי מנהגא והיה לו לערער שאין נכון לעשות חתיכה זו ממשי כי אם מדבר אחר לסימן לפי שהמשי יוצא מן הטמא.

והרב מחצית השקל כתב שהרב לחם חמודות קרא תגר על מנהג זה שעל ידי זה נראה שעיקרו נעשה לכיסוי הראש וכו' ומדלא ערער מטעם שהמשי יוצא מן הטמא נראה לכאורה דקאי בשיטת הרב עולת שבת דלא קפדינן בשאר מצות אלא שיש לדחות דעדיפא מינה קאמר דאף אם רוצים לעשות חתיכה כזו לסימן מדבר טהור אם הוא דבר שפטור מציצית אין לעשות כן מפני שעל ידי זה נראה שעיקרו נעשה לכיסוי הראש וכו' אבל מה שהרב מגן אברהם מביא המנהג לעשות חתיכה ממשי ולא ערער בדבר תמוה לכאורה לשיטתו שבסי' תקפ"ו הנ"ל: וגדולה מזו יש לתמוה דהא קיימא לן בסי' ט' סעיף ג' דציצית של משי פוטר בטלית של משי ולפי דברי הרב מגן אברהם דבעינן בכל המצות שתהיינה בטהורים היכי מכשרינן טלית וציצית של משי שהוא דבר הבא מן הטמא ומצאתי שכבר העיר בזה הגאון חתם סופר בא"ח סי' ט"ל מדין חוטי משי לטלית של משי (ואביא דב"ק להלן איה"ש) וכתב דבציצית דאינו אלא מצוה בעלמא ולאו מידי דקדושה הוא לית לן בה ואין זה מן הישוב לדעת הרב מגן אברהם דבכל המצות קפדינן שתהיו בטהורים וגם קשה עליו מהא דחתיכת משי לטלית כאמור ואין אצלי ספר חמד משה (שציין בחתם סופר) לעיין בדב"ק ולפי מה שכתב בחתם סופר דאף במידי דאית ביה קדושה כצרכי בית הכנסת וכיוצא דבעינן בטהורים מכל מקום אי אישתני ונעשה אריג לית לן בה ושלא כדעת רבינו בחיי (עיין לקמן בד"ה וכתב עוד)

לא קשיא מידי מההיא דחתיכת משי כמובן ועוד יש לחלק בין מצוה עצמה לדבר שאינו אלא תשמיש למצוה דבתשמיש למצוה לא קפדינן אטהורים אף אי פשיטא לן דבמצוה גם כן קפדינן שיהיו בטהורים כמו שכתב בסי' תקפ"ו דכל המצות ילפינן מתפלין שתהיו מדבר טהור מכל מקום בדבר שאינו אלא תשמיש לא קפדינן אלא במידי דאית ביה משום קדושה דבה אין חילוק בין גוף דבר הקדושה לתשמישי קדושה (עיין לקמן בד"ה ועל ראיית הגאון):

ומצאתי שהגאון פרי מגדים בסי' ל"ב במשבצות ס"ק כ"ח חקר גם הוא מהא דחוטי משי לטלית של משי וז"ל הנה מתפילין יליף כל התורה כולה ולכל מצוה מן המותר בפיך ועיין תקפ"ו במגן אברהם ג' וקשיא לי אם כן בגד מצמר ארנבים וגמלים וכדומה תהא פסול לציצית וזה לא שמענו וכפי הנראה משי מתולעת תוכיח שנראה שהוא מגופו עיין סי' ט' וכי תימא לא הוכשרו למלאכת שמים היינו קדושה לאפוקי ציצית מצות נינהו הא בורכא דשופר יוכיח גם כן מצוה ואפילו הכי פסול בהמה טמאה עיין מגילה כ"ו ולעיל סי' כ"א בבית יוסף ומיהו המעיין בר"ן ריש פ"ב דראש השנה במשנה שופר מלאכת שמים הוא דלזכרון כלפנים דמי וההוא דתחש בשבת כ"ח ע"ב משמע דאין זה היקש גמור אם כן אתי שפיר ציצית דמצוה לא יליף מקדושה ואתי שפיר דברי הט"ז אות כ"ז דרצועות הלכה למשה מסיני כי היקשא לאו היקש גמור הוא עיין אליהו רבה תקפ"ו אות ח' ולבוש כתב כן רצועות הלכה למשה מסיני עכ"ל הרי שהוקשה לו מהא דמשי לטלית וציצית ולא נתקררה דעתו אלא על פי מה שמדברי הר"ן מתבאר דבשאר מצות לא קפדינן אטהורים וצריך לבאר קצת דב"ק שהם בקצירת האומ"ר ונראה דמה שציין מגילה כ"ו ובית יוסף כ"א מקום הציון הלז הוא קודם מה שכתב הא בורכא וכו' והציון הוא על מה שכתב דציצית מצות נינהו כדתניא במגילה דף כ"ו ע"ב תשמישי מצוה נזרקין ומפרש דציצית תשמישי מצוה הוא וגם מרן הבית יוסף שם בהכי מיירי ואף דבברייתא הזכירו גם שופר (ואם כן הציון שייך גם במקומו) מכל מקום כיון שמציין לבית יוסף ושם לא נזכר אלא ציצית נכון לומר שציונו הוא על ציצית וקצת קשה במה שכתב וכי תימא וכו' דאחר שכבר ציין לדברי המגן אברהם סי' תקפ"ו איך הוה סלקא דעתין לומר כן והלא עין רואה בדברי המגן אברהם דכל התורה והמצוה ילפינן מתפלין לכן נראה שהציון להמגן אברהם מקומו מושכר אחר מה שכתב דשופר יוכיח וכו' וכאשר מזדמן שגגת המעתיק בדברים שכותב המחבר על הגיליון ומכניסם בפנים שלא במקומן ונראה בעליל שלא ראה הרב פרי מגדים דברי רבינו בחיי הנ"ל (שכתב שמשי הוא מגוף התולעת ושמפני זה לא היה במשכן וכו') ולכן כתב כמסתפק שכפי הנראה משי הוא מגוף התולעת וכו':

ומה שכתב ומיהו המעיין בר"ן ריש פ"ב דראש השנה אין לתרגם הראשי תיבות של פ"ב לא פרק שני ולא פרק בתרא כי דברי הר"ן שציין הם בפרק ראוהו בית דין ואולי קורא אותן פרק שני לפי שהוא שני להלכות הרי"ף שפרק שני דראש השנה ליתיה בהלכות ודברי הר"ן שציין הם שם בראש הפרק אמתניתין שוה היובל לראש השנה (בד"ה ומיהו) וכונתו לסתור סברת הרב מגן אברהם דילפינן לכל המצות מתפילין דבעינן טהורים ואילו מדברי הר"ן מתבאר בהיפך שהרי כתב ומיהו אף על נב דמסקינן חוץ משל פרה אפשר דדוקא בטהורים אבל בטמאים לא דהא אמרינן בפרק במה מדליקין לא הוכשרו למלאכת שמים אלא של בהמה טהורה בלבד ושופר מלאכת שמים דהא אמרינן כיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי ומיהו לאו ראיה גמורה היא דהתם משמע דמשכן גופיה לא גמרינן מההיא דלא הוכשרו למלאכת שמים דהא אמרינן בההיא שמעתא מאי הוי עלה דתחש ולפיכך צריך עיון עכ"ל ומתבאר דאף למאי דסליק אדעתיה דהר"ן למילף מההיא דלא הוכשרו וכו' אינו אלא לשופר ומשום כיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי משמע ודאי דבשאר מצות דלאו לזכרון קאתו לא סליק אדעתיה למימר בהו דלא הוכשרו וכו' אלא גם בטמאים אפשר לקיימן וכל שכן למה שסיים הר"ן דמשכן גופיה לא גמרינן מההיא וכו' וזה כנגד היסוד של הרב מגן אברהם דבכל המצות בעינן טהורים דילפינן מתפילין וכו' ובזה מיישב הרב מה שהרבנים לבוש וטורי זהב כתבו דרצועות תפלין בעינן בטהורים מהלכה למשה מסיני ולא כתבו מטעם ההיקש כן נראה ביאור דבריו ומוכח דלא סבירא ליה כדעת הרב מגן אברהם:

אלא דממה שכתב באשל אברהם סי' תקפ"ו סק"ג נראה קצת דאינו חולק על המגן אברהם והוא שכתב שם ועולת שבת הקשה דלא קיימא דמלאכת שמים בעינן ממותר בפיך דאם כן למה לי קרא בתפלין תורת ה' בפיך תירץ מגן אברהם דמתפלין יליף כל התורה כולה בהיקשא דבעינן מותר בפיך ועיין אליהו רבה עכ"ל ומדפירש דבריו ולא ערער עליו דעל כל פנים מדברי הר"ן מתבאר שלא כדברי המגן אברהם (כמו שכתב בסי' ל"ב הנ"ל) נראה דמודה לו בזה דשפיר ילפינן כל התורה מתפלין להצריך טהורים בכל המצות (וספר אליהו רבה אין אצלי): גם הרב מקראי קודש הביא דבריו מרן חיד"א בברכי יוסף שם אות ה' (בד"ה וחזיתיה) פשיטא ליה הכי והצריך עיון על מה שנסתפק הר"ן גבי שופר אי בעינן טהור בדוקא משום דמשמע בפרק במה מדליקין דמשכן גופיה לא ילפינן מהא דלא הוכשרו וכו' דמאי מספקאליה הלא אף דאמרינן דלא אמר רב יוסף לא הוכשרו וכו' אלא לתפלין הא אמרינן בפרק קמא דקידושין דהוקשה כל התורה לתפלין ואין היקש למחצה ואם כן כשם שתפלין בעינן בטהורה הכי נמי

בשופר וכסוגיא דקידושין אית לן למינקט וכו' אלו תורף דב"ק (שם בתחלת האות כתב בשמו שהקשה מדאמרינן מאי הוי עלה דתחש מוכח דהא דרב יוסף אינו אלא לרצועות ואם כן שופר מטמאה כשר ולמה הניח הר"ן בצריך עיון וכתב שתירץ לזה ולא הביא תירוצו ושוב הוקשה לו בהפך מסוגיא דקידושין עי"ש) הרי דפשיטא ליה דבכל מידי דמצוה בעינן טהורים ומרן חיד"א הליץ בעד הר"ן דמסוגיא דקדושין אין הכרע משום דיש לומר דמהיקשא דתפלין לא מצינן למילף אלא דכל מידי דבכתב לא יהיה נכתב אלא בעור טהורה כתפלין אבל מידי דליתיה בכתיבה כגון שופר מנא לן דבעינן שיהיה מטהורה וכו' והאריך קצת ורמז לדברי הרבנים מגן אברהם ועולת שבת וכתב שדברי העולת שבת תמוהים וכו' עי"ש דב"ק שנראה שדעתו גם כן דהא דלא הוכשרו וכו' איתיה בכל המצות:

ומדברי הרב בתי כנסיות בקונטריס בית אבטינס בית ט"ז דף מ"ב מתבאר גם כן שסובר שבכל המצות הדין כן שתהיו בטהורים דשם שקיל וטרו בדברי הרמב"ם בראשון מהלכות כלי המקדש דין ב' דמור הכתוב בשמן המשחה הוא דם הצרור בחיה והוא הנקרא מוחק שקורין אותו אלמישקלי והביא מה שכתב הרב פרי חדש דמוסק מותר באכילה משום דהוי עפרא בעלמא ושהאריך הרב פרי חדש לברר ההיתר באכילה מטעם זה ותמה עליו וז"ל (בד"ה העולה) מכלל דברי הרב פרי חדש דשריותא דמוסק הוי משום דהוא עפרא בעלמא ואי משום הא קשיא טובא דמה לו להטריח להביא ממרחק לחמו הרי תורה מן השמים היא במקרא שכתוב בסדר תרומה דכתיב וזאת התרומה וכו' ותכלת וארגמן ותולעת שני וכו' הרי דהוכשר תולעת שני שהוא שרץ למלאכת שמים אף על גב דלא הוכשר למלאכת שמים אלא מן המותר בפיך כדאיתא בשבת ד' כ"ח גבי תחש ובדף ק"ח ובמכות ד' י"א ובמנחות ד' ו' (לא מצאתי שם מזה) לפי שהוקשה כל התורה כולה לתפלין כדאיתא בכתובות (צריך להיות בקידושין) ד' ל"ה אלא ודאי דהיינו טעמא דתולעת שני דנעשה עפרא בעלמא ושרי למלאכת שמים וכאמור וזו לא היתה צריכה לפנים עוד כתב (בד"ה ומיהו) וז"ל ומיהו מהנהו דוכתי דאמרינן דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא דבר המותר על כרחין צריך לומר לדעת הרמב"ם דהמור שרי באכילה וכדעת רבינו יונה ולא דמי לחלב ודם דהוכשרו למלאכת שמים דשאני (חלב ודם) דמצותו בכך עכ"ל הרי שסובר הרב דהא דלא הוכשרו וכו' הוא בכל המצות ולאו דוקא בדבר שיש בו כתיבת תורת ה' אלא שאין מדבריו הכרח שיסבור כן בכל המצות כשופר וציצית וכיוצא כי אם בדבר שיש בו קדושה (כמו שאכתוב להלן בס"ד שיש חילוק בזה) ואם כן בשאר מצות שאין בהן קדושה אולי יסבור הרב דלא קפדינן אטהורים (ובמה שכתב

לענין המור עיין במה שרשמתי בזה לקמן בד"ה ומקרוב): וקצת קשה במאי דפשיטא ליה דתולעת שני הוא שרץ ומדשרי במקדש מכריח דמידי דהוי כעפרא בעלמא לית לן בה ונעלם ממנו מה שכתב רבינו בחיי בפרשת תרומה לא מצינו משי בנדבת המשכן לפי שהוא יוצא מגוף השרץ שהוא התולעת ולא הוכשר למלאכת שמים אלא דבר טהור כעין שאמרו בתחש וצבע תולעת השני אינו מגוף התולעת אלא מתוך הגרגרים שהתולעת בתוכו עכ"ל אשר מדבריו הללו שתים זו שמענו.

א') דצבע תולעת השני אינו מן השרץ עצמו אלא מהגרעינין. ב') שאם היה מגוף השרץ לא היה ראוי למשכן אף שנעשה עפרא בעלמא וזה כנגד יסוד הרב וגם רש"י על פסוק אם יהיו חטאיכם כשנים (ישעיה א' י"ח) פירש תולעת הוא גרעינין שצובעים בו אדום ויש בכל גרעין תולעת נראה שכוונתו שהיו צובעים בהגרעין שיש בו תולעת ולא שהיו צובעים בתולעת עצמה וכן הבין מדברי רש"י הנ"ל גאון עזנו מופת דורנו הגאון זכר יהוסף אבד"ק שאוויל יצ"ו בפירושו לשיר השירים סי' ד' על פסוק כחוט השני שפתותיך וז"ל ועיין פירוש רש"י ישעיה א' י"ח שנעשה זה הצבע מן גרעינין שעל אילנות ובכל גרעין נמצא תולעת והוא מביא יופי וכו' (מה שכתב גרעינין שעל אילנות לא פורש לי כעת מנא ליה שהוא מן האילנות) ומלשון הרמב"ם בהלכות פרה אדומה בפרק שלישי הלכה ב' שכתב והתולעת היא הגרגרים האדומים ביותר הדומים לגרעיני החרובים והן כמו האוג ותולעת כמו יתוש יש בכל גרגיר מהן עכ"ל הבין מדבריו הגאון מוהר"ש לאנדא בנודע ביהודה תניינא א"ח סוף סי' ג' שכוונתו כדמשמע מדברי רש"י הנ"ל דהצבע הוא מהגרגרים ולא מהשרץ עצמו וכתב שם שבקאנקאדרנסאס והרד"ק בשרשים שרש תולע מחלק ומונה תולעת שהוא בריה רמש הארץ בפני עצמו ותולעת שהוא מין צבע בפני עצמו ואם כן לפי כל האמור מתיישבת תמיהת הרב בתי כנסיות על מרן הפרי חדש במה שטרח להוכיח דדבר שנעשה עפרא בעלמא מותר ולא הביא מקרא מלא מתולעת השני וכו' כמובן (שוב ראיתי שגם הרב נחמד למראה שהזכרתי לקמן בד"ה ועיינתי] תמה על הרב בתי כנסיות בזה עי"ש בדף צ"ט ע"ב):

הן אמת דמלשון הירושלמי בפרק ט' דכלאים הלכה א' (בדף ל' סוף ע"א מדפוס זיטאמיר) לפי מה שפירש הרב פני משה מתבאר שהצבע היה מגוף התולעת דזה לשון הירושלמי מה שני תולעת דבר שיש בו רוח חיים אף כל דבר שיש בו רוח חיים וכתב הרב פני משה מה שני תולעת מילתא אחריתי היא ודריש שני תולעת דכתיב בבגדי כהנים ופירושו שהצמר צבוע בדם התולעת וקאמר דהוא הדין בכל דבר שבא מרוח חיים וצבעו אדום כמהתולעת עכ"ל הרי שכתב שהצמר צבוע בדם התולעת ומשמע ודאי

שכונתו בדם התולעת עצמו ולא בהגרגרים שיש בהן תולעת ומתבאר ממה שכתב שם במראה הפנים שהבין כן גם מלשון הרמב"ם שבהלכות פרה אדומה הנ"ל שהצבע הוא מדם התולעת עצמה ולא כמו שהבין הרב מוהרש"ל בנודע ביהודה הנ"ל ולדברי הרב מוהרש"ל צריך לפרש דמה שאמרו בירושלמי מה שני תולעת דבר שיש בו רוח חיים רוצה לומר גרגרים שנמצאים בהם דבר שיש בו רוח חיים ולא שהשני תולעת הוא מדבר שיש בו רוח חיים עצמו והוא דוחק לפרש כן בלשון הירושלמי:

ועיינתי בספרים וראיתי שהרב נחמד למראה בח"א ד' צ"ו ע"ד עמד בענין זה והוא שעל לשון הירושלמי דכלאים הנ"ל כתב בשם הרב מוהר"א ליב שפירש מה שני תולעת דבר שיש בו רוח חיים היינו צבע בדם התולעת אף תכלת היינו שיש בו רוח חיים והוא חלזון ולא סמים אחרים עכ"ל וכתב שיש לחקור איך אפשר שהוכשר למלאכת שמים תולעת שני שהוא מדם השרץ וכן התכלת בדם דג טמא שהוא חלזון וכו' הלא לא הוכשר למלאכת שמים וכו' ורצה לומר דהיכא דגלי קרא שאני דחשיב מצותו בכך על דרך שאמרו במנחות ד' ה' ע"ב גבי טרפה שתהא אסורה לגבוה מקל וחומר דלהדיוט ואמרינן חלב ודם יוכיחו ודחינן מצותן בכך שאני והכי נמי נימא גבי תכלת ותולעת שני אלא שחזר בו דמסוגיא דשבת ד' כ"ח מוכח דלא אמרינן הכי שהרי במאי דבעי בגמרא תחש שהיה בימי משה אם היה טהור קאמר רב יוסף מאי תיבעי לך תנינא לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד וכו' ומאי קושיא דלמא טמא היה והיכא דגלי קרא ומצותו בכך שאני שוב הביא מה שכתב רבינו בחיי בפרשת תרומה דמה שלא היה משי בנדבת המשכן לפי שיוצא מהשרץ שהוא התולעת ולא הוכשר למלאכת שמים אלא דבר טהור וצבע תולעת השני לא היה מגוף התולעת אלא מגרגרים שהתולעת בתוכם וכתב שגם הרב מנחה בלולה כתב כדברי רבינו בחיי שצבע תולעת שני היה מהגרגרים שיש בהם תולעת ושהמפרש תולעת שני שהיא מין משי (כדכתב הרבינו אברהם אבן עזרא בריש פרשת תרומה על פסוק ותכלת וארגמן ותולעת שני בעבור תולעת אמרו רבים כי הוא משי) טועה לפי שהוא יוצא מהשרץ ולא יתכן לנדבת המשכן דהיוצא מהטמא טמא (ועיין לקמן שיש לתמוה על פירוש זה שהרי גם בבגדי כהונה נאמר תולעת שני ובגדי כהונה אינם אלא צמר ופשתים) וכתב עוד (בנחמד למראה) שהרב מעם לועז בסדר תרומה כתב כן בשם מר זקנו הגאון מוהר"ם בן חביב בתשובה כתיבת יד וכן כתב (בדף צ"ז ע"ג בד"ה ועיין עוד) בשם הרב הון עשיר שהוכיח בספר מעשה חושב שתולעתשני הוא אדום וכו' אלא כשהוא מן המובחר מראיתו נוטה לשני תולעת והוא הצבע הנעשה מהגרעין עצמו שבתוכו התולעת וכו' ועוד האריך הרב נחמד

למראה בענייניים אלו ולא יכלתי לעיין בכל דב"ק ואתה תחזה ורק זה אומר כי מה שכתב בשם הרב מעם לועז בשם מר זקנו שסובר שהוא מן הגרגרים ולא מהתועלת עצמו הנה לפי מה שהעתיק בשמו אין נראה לי כן והמעיין בדב"ק את אשר יבחר יקרב (ועיין לקמן בד"ה ומקרוב השגתי וכו' מה שהבאתי בשם ס' שפוני טמוני חול בזה):

ודע דבמה שכתבתי למעלה (בד"ה ותמיה לי קצת וכו' ומשם והלאה) דמשי יוצא מהתולעת ומפני זה לא היה משי בנדבת המשכן הנה אחר זמן ראיתי דברי הרב נחמד למראה הנ"ל ובדף צ"ו ע"א הביא מה שכתב רבינו בחיי דמשי לא היה במשכן מפני שיוצא מן הטמא והקשה על זה וז"ל ולכאורה קשה על דבריו ממאי דכתיב ביחזקאל סי' ט"ז ואנעלך תחש ואחבשך בשש ואכסך משי ותרגם יונתן ויהבית מסן דיקר ברגליכון וקדשית מנכון כהנייא למיהוי משמשין קדמי במצנפן דבוץ וית כהנא רבא בלבושי צבעונין ע"ש הרי דהוכשר משי שהוא מהתולעת למלאכת שמים בלבושי כהן גדול ואפשר לומר דלא קשיא והוא דהבגדים הללו אמרינן במדרש שיר השירים על פסוק וריח שלמותיך כריח לבנון וז"ל שאל ר' אליעזר בר שמעון בר' יהושע בן לוי חמוי אמר ליה מהיכן היו לובשין כל אותן ארבעים שנה שעשו ישראל במדבר אמר ליה ממה שהלבישום מלאכי השרת הדא הוא דכתיב ואלבישך רקמה וכו' והרב יפה קול שם הביא משם התנחומא שאמרו ואלבישך רקמה בשעה שאמרו נעשה ונשמע ירדו ששים רבוא של מלאכי השרת והלבישום ובמדרש איתא שבגדים אלו היו מעשה נסים והשתא כיון דמעשה שמים הן ודאי דהאי משי דכתיב בקרא טהור היה דהרי אמרו בסנהדרין ד' ט"ן ע"ב אין דבר טמא יורד מן השמים דאם ישנו טהור הוא וכעין מה שכתב רש"י שם ודוק עכ"ל הרב ולי הדל לא הונח לי בישובו ובעיקר קושיתו נראה לי דלפי מה שתרגם התרגום אין כונת הכתוב לומר שהלביש את הכהן הגדול בבגדי משי ממש דהיכן מצינו בגדי משי לכהונה והלא אין בגדי כהונה אלא צמר או פשתים כמו שביאר הרא"ם בריש פרשת תרומה (פסוק ד') ומשנה שלמה שנינו בריש פרק בתרא דכלאים אין הכהנים לובשים לשמש במקדש אלא צמר ופשתים ופסק כן הרמב"ם בשמיני מהלכות כלי המקדש הלכה י"ב עי"ש ולכן אמר בגדי צבעונים ולא אמר בגדי משי ככתוב או כלך למען דמפרש ולא בכלך דתנן בריש פרק במה מדליקין שהוא משי דבאמת אין הכהן גדול לובש בגדי משי כלל ואם כן אין קושיא מעיקרא כן נראה לי פשוט:

הן אמת שראיתי להרב מוהר"י אבראבנאל בפרשת תרומה (ד מ"ח ע"ב בדפוס הרבני יואל לעבנזאן ווארשא תבר"ך) שכתב עוד אמר תכלת וארגמן ותולעת שני והרלב"ג כתב שהיה כל זה צמר צבוע במראות והצבעים ההם ואינו נכון כי הצמר קרא אותו הכתוב

עזים אבל התכלת והארגמן ותולעת שני הם כולם משי והתכלת הוא המשי הצבוע בצבע הדומה לים והארגמן הוא המשי הצבוע אדום והתולעת השני הוא המשי שהוא נאה כפי תולדתו ואין לו צבע אחר עכ"ל והנה בדברי הרמב"ם בפרק שלישי מהלכות פרה אדומה הלכה ב' מפורש שתולעת שני הוא צמר צבוע בתולעת והתולעת היא הגרגרים האדומים ביותר וכו' ובשמיני מהלכות כלי המקדש הלכה י"ג כתב תכלת האמורה בכל מקום היא הצמר הצבוע כעצם השמים וכו' והארגמן הוא הצמר הצבוע אדום ותולעת שני הצמר הצבוע בתולעת הרי מפורש כדברי הרלב"ג ועם שגם על דברי הרמב"ם יאמר הרב שאינו נכון כמו שאמר על דברי הרלב"ג על כל פנים היה לו להביא דעת הרמב"ם שהיא כדעת הרלב"ג ורבינו אברהם אבן עזרא בריש פרשת תרומה כתב שתכלת וארגמן הם צבעים על צמר ועוד תמיה לי שלפי דבריו משמע ודאי שגם תכלת וארגמן ותולעת שני האמור בפרשת תצוה בבגדי כהונה גם הם כולם משי הצבוע בצבע תכלת וכו' והלא תלמוד ערוך הוא בידינו דבגדי כהונה אינם אלא צמר ופשתים כדתנן בפרק בתרא דכלאים ופסק כן הרמב"ם כנז"ל והוא פלא איך תקפה עליו משנת"ו ולא זכר שר אשר שנו חכמים במשנה הנ"ל וגם לא ראה שרבינו בחיי כתב שלא נזכר משי בנדבת המשכן לפי שלא הוכשר למלאכת שמים אלא טהורים ומסתברא כוותיה כמו שכתב הרב מנחה בלולה הנז"ל (בד"ה ועיינתי) ודברי הרב מוהר"י אבראבנאל תמוהים לדעתי הקצרה:

וראיתי עוד שם (בנחמד למראה) בדף צ"ז ע"ג שכתב שהרב גינת ורדים בחלק א"ח כלל ב' סי' ט"ז כתב בשם הרב מוהר"ם בן חביב דספר התרומה והרא"ש שמתירים לתפור יריעות הספר תורה במשי חולקים על רבינו בחיי וסוברים דמשי טהור הוא שמריר התולעת הוא ולא מיתסר באכילה ואין לו שום טעם והוא כעפר בעלמא ושיש להקשות על רבינו בחיי מתכלת ושקיל וטרי אם חלזון הוא תולעת או דג טמא עי"ש (מד"ה וחמותי ראיתי וכו' והלאה) וכבר הבאתי לקמן (בד"ה אלא דקשה) מה שעמד בענין זה הגאון חתם סופר בסוף סי' ט"ל על מה שכתב הרמ"א בדרכי משה שנוהגין לתפור ספר תורה בחוטי משי ושניחא ליה דמיירי בחוטי משי צבועין דהוי שינוי שאינו חוזר לברייתו וכלומר דבחוטין כמות שהן כולי עלמא מודו שאין לתפור בהם וכו' עי"ש: ומה שכתב הרב ובתי כנסיות) ולא דמי לחלב ודם דמצותו בכך שאני אם כוונתו לומר דשאני חלב ודם דגלי קרא דשרו למזבח הדבר תמוה לדעתי הקצרה שהרי בסוגיא דשבת ד' כ"ח ע"א דאמרינן תחש שהיה בימי משה מיבעיא ליה טהור היה או לא פריך רב יוסף מאי קמבעיא ליה פשיטא דטהור היה דהא לא הוכשרו למלאכת שמים אלא של טהורה ולדברי הרב מאי קושיא דילמא טמא היה ומצותו בכך שאני כיון דגלי קרא דתחש כשר

למשכן אף אם הוא דבר טמא היכא דגלי גלי וכמו שכתב הרב נחמד למראה בדף צ"ז ע"א (לפי דרכו) והבאתי דב"ק לעיל (בד"ה ועיינתי בספרים) ועוד אינו מובן איך מכריח הרב היתר המור לדעת הרמב"ם על פי הא דלא הוכשרו וכו' דהתם נמי נימא מצותו בכך שאני ודאתאן עלה על כל פנים למדנו שדעת הרב בתי כנסיות היא דהא דבעינן טהורים לאו דוקא בדבר שיש בו כתיבת תורת ה' כתפלין וכיוצא כמו שנראה דעת הרב עולת שבת אלא כדעת הרב מגן אברהם דהוקשה כל התורה לתפלין (ועיין לקמן בד"ה וביאר עוד): והגאון חתם סופר בא"ח סי' ט"ל האריך בדין זה במה שנראה מדברי הפוסקים בסי' קנ"ג (בדין אתנן זונה לצרכי בית הכנסת) דמדמו בית הכנסת למקדש ואם כן נראה לכאורה דכי היכי דבמקדש בעינן מן המותר בפיך הכי נמי בבית הכנסת ובתשמישיה בעינן מן המותר בפיך ואי הכי קשה מאי בעי הש"ס בשבת ד' כ"ח ע"ב אלא הא דתני לא הוכשר למלאכת שמים אלא עור טהורה למאי הלכתא וכתבו התוספות דמשמע לש"ס דאתי לאשמועינן שום צורך הוראה לדינא ונדחקו בש"ס בזה וקשה דנימא דנפקא מינה לצרכי בית הכנסת והביא מה ששמע מקשים לפי מה שכתבו התוספות ביבמות ד' ק"ב ד"ה ואנעלך דמנעל של חליצה בעינן מעור טהורה אם כן הוה ליה לש"ס למימר דהא קמשמע לן רב יוסף דתחש טהור היה ונפקא מינה למנעל של חליצה וכתב דלזה יש ליישב דכיון דמאי דבעינן של טהורה במנעל של חליצה לא כתיבא באורייתא דמשה ועוד דאתא יחזקאל מאן אמרה וצריך לומר דהלכה למשה היא ויחזקאל אסמכה אקרא ואי הכי הוה ליה לרב יוסף להזכיר ההלכה אבל קושיא קמייתא קשיא אלו תוד"ק מה שכתב ששמע מקשים וכו' שמועה זו נאה היא מוצאת בנודע ביהודה מהדורא תניינא חלק אהע"ז סי' קנ"ב וסי' קנ"ג עי"ש שהאריכו הגאונים הנודע ביהודה ומר בריה ליישב קושיא זו וכעת איני זוכר אם מזכיר הגאון חתם סופר את הנודע ביהודה תניינא ועיין בזה בהגהות וחידושים להרא"ם הורוויץ בש"ס החדשים דפוס רא"ם ואחר זמן רב ראיתי שהרב מראה הנוגה בדף ל"ג ע"ב הביא קושיא זו בשם חידושי ר' עקיבא ושקיל וטרי טובא במה שיישב לקושיא זו מר בריה בחידושי רע"ק הנ"ל ואינו מצוי אצלי לעיין בדב"ק.

ועוד תמה (בחתם סופר) איך מצאנו ידינו ורגלינו בכל צרכי בית הכנסת שאנו עושין ממשי והוא מתולעת שטווה חוטין מרוקה כקורי עכביש וכתב רבינו בחיי בפרשת תרומה דמה שלא מצינו משיבנדבת המשכן הוא משום דלא הוכשר למלאכת שמים וכו' ואם כן איך הותר לעשות ממשי צרכי בית הכנסת ומעיל לספר תורה ומה שהותרו חוטי משי לעשות ציצית לא קשיא דדוקא לתשמישי קדושה כגון תפלין ספר תורה מזוזה

ומשכן וכדומה הוא דמקפדינן ולא לתשמישי מצוה כמו שמתבאר מדברי הר"ן ריש פרק ראוהו בית דין לענין שופר מבהמה טמאה דמה שנסתפק בו הוא משום דשופר כיון דלזכרון אתי כלפנים דמי הא לאו הכי לא הוה מספקא ליה משום דבתשמישי מצוה לא קפדינן וכן כתב בספר חמד משה סי' תקפ"ו ולכן לא קשה מציצית דמצוה בעלמא היא ולאו מידי דקדושה אבל מצרכי בית הכנסת קשה ותירץ כיון דהר"ן גופיה מספקא ליה אם עלתה ההלכה דלא הוכשרו אלא טהורין לגבי משכן והניח בצריך עיון ומדברי הרשב"א בחידושיו לשבת בשם רבינו האיי מתבאר דהוכשרו למלאכת המשכן גם עור דטמאה אף דמסקינן דתחש טהור היינו דקושטא הכי הוא אבל לא מפני שלא הוכשר וכו' דאף אם היה טמא הוה כשר (עיין בזה לקמן בד"ה ומקרוב) ועל כל פנים מספיקא לא נפיק ובבית הכנסת דרבנן אזלינן לקולא ולכן משתמשים לצרכי בית הכנסת במשי אלו תורף דב"ק:

ויש להעיר לכאורה על מה שנראה מדב"ק שמבין מדברי רבינו האיי שהביא הרשב"א דלכל מילי ילפינן ממשכן דכי היכי דלמשכן כשר אף מעור טמאה הכי נמי בכל דבר קדושה ומצוה דנראה שאינו מוכרח ואעתיק לשון הרשב"א שראיתי דב"ק בברכי יוסף שם בד"ה אך אוסיף) והם על מאי דאיבעיא לן בעור בהמת טמאה אי מטמא באהל ומסיק רבא מברניש דאתי בקל וחומר מנוצה של עזים שאין מטמא בנגעים ומטמא באהל המת קל וחומר לעור טמאה שמטמאה בנגעים שמטמאה באהל המת ואהא פרכינן אלא הא דתני רב יוסף לא הוכשרו וכו' למאי הלכתא ומסקינן לרצועות ועל זה כתב הרשב"א מצאתי בתשובת רב האיי גאון השתא קמיבעיא לן הואיל וקם ליה קל וחומר דרב הונא מברניש ולמדנו דעור מטמא טומאת אהל הילכך כמו דגמרינן אהל המת מגזרה שוה דאהל אהל ממשכן מה להלן צמר ופשתים וכו' הכי גמרינן אהל דמשכן מאהל המת מה להלן עור בהמה טמאה אף באהל דמשכן עור בהמה טמאה הרי מן הדין הזה הוכשר למשכן עור דטמאה ואם כן הא דתני רב יוסף לא הוכשרו וכו' למאי הלכתא הואיל ולאהל משכן הוכשר עור בהמה טמאה ומפרקינן לתפלין עכ"ל ולפי דברי הגאון כי בעי תלמודא מאי הוי עלה היינו אי גמרינן גזרה שוה משכן מאהל המת כדסלקא דעתין או דילמא לא גמרינן גזרה שוה בכי האי גוונא ופשיט דהיה התחש טהור ואם כן לא גמיר משכן מאהל המת אבל כולהו מילי בכלל לא הוכשרו אלא בטהורין ולא איסתפק לתלמודא אלא בתחש משום דסלקא דעתין דליגמור משכן מאהל המת ולפי זה הוא הדין בשופר דבעינן מבהמה טהורה כן פירש דבריו מרן חיד"א בברכי יוסף שם וביאר בזה מה שהר"ן הניח בספק אם שופר דטמאה כשר או לא והיינו משום דפשטא דסוגין

משמע דלא איתמר הא דלא הוכשרו וכו' אלא לרצועות ולא למילתא אחריתי ומשום הכי בעי בתחש ולפי זה שופר מבהמה טמאה כשר אבל יש מקום לפרש כדמתרגם לה רבינו האי גאון ולפי זה שאני תחש דיש מקום ללמוד גזרה שוה מאהל המת ויוצא מן הכלל אבל שאר מילי כולהו בכלל הכלל דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא טהורים ושופר מטמאה פסול והיינו דאיסתפק ליה להר"ן ולפי פירוש זה דעת רבינו האי גאון היא שלכל דבר נאמר הא דתני רב יוסף לא הוכשרו וכו' אלא מטהורה והר"ן הוא דמספקא ליה וכיון דלפי דברי רבינו האי גאון הדין פשוט דגם בשאר דברים איתא להא דרב יוסף אף דהר"ן מסתפק בזה מסתברא דיש לתפוס הדין כפי דעת רבינו האי גאון כדקיימא לן בכיוצא בזה דהיכא דלמר פשיטא ליה ולמר מספקא ליה נקיטינן כמאן דפשיטא ליה אף אם הפשיטות הוא לקולא כמו שכתבתי בכמה מקומות ועיין במה שרשמתי בזה בקונטריס כללי הפוסקים סי' ט"ז אות י"ט ובמקומות שציינתי שם ובפרט שהרשב"א הביא דברי רבינו האיי בשתיקה כהודאה והר"ן לא הזכיר מדבריהם כנראה שלא ראה דבריהם ואם היה רואה אולי לא היה מסתפק בזה (נחזור לדברי הגאון חתם סופר):

וכתב עוד ליישב מה שמשתמשים במשי לצרכי בית הכנסת משום שנארג ונעשה ממנו בגד אישתני ופנים חדשות באו לכאן ואהני ליה שינוי זה להשתמש ממנו לכל דבר שבקדושה וזה שלא כדברי רבינו בחיי הנ"ל וציין לעיין חות יאיר סי' קס"א והביא מה שכתב הראב"ד בראשון מהלכות כלי המקדש גבי מור שבשמן המשחה שהוא עשב וכו' ולא רצה לקבל מה שכתב הרמב"ם שהוא דם חיה וכו' דמתבאר שסובר הראב"ד דלא מהני שינוי לזה (שהרי לדברי הרמב"ם הרי הוא דם שנעכר ונעשה בושם ואין הראב"ד מודה לו) וכתב לחלק דהתם איסורא במילתא קאי ובתר מעיקרא אזלינן והיוצא מהטמא טמא לעולם מה שאין כן משי שנשתנה בידי אדם ונעשה ממנו בגד וכיוצא אפשר דמועיל ועוד הא התם פליגי עליה גדולי עולם ויש לסמוך עליהם בדרבנן מיהת: ושוב הוקשה לו שהרי הראב"ד קאי על דברי הרמב"ם ודברי הרמב"ם הם גבי שמן המשחה ואין המור נשאר בו במתכונתו כי משתנה ומתבטל בכמה סממנים ואם כן מוכח דלהראב"ד לא מהני שינוי והאריך קצת לפלפל בזה ותירץ דאף דהרמב"ם שם עסיק בשמן המשחה מכל מקום הרי המור נצרך גם לקטורת ושם נאסר דם משום ממשקה ישראל מן המותר לישראל וכו' ובזה ביאר היטב לשון הראב"ד שנתקשה בו במה שנראה שדעתו לאסור אף דם של חיה טהורה וגם מאי שנא דם חיה דנקט והלא לגבי איסור דם אין חילוק בין חיה לבהמה וכו' ומסיק דשפיר משתמשים לצרכי בית הכנסת במשי דיש לסמוך

אהנך דעות דלא בעינן בצרכי מצוה מן המותר בפיך או משום שנשתנה ונעשה ממנו בגד ושינוי מהני וכו':

אלא דקשה מה נענה למה שכתב בדרכי משה יו"ד סי' רע"ח וסי' ר"פ דנוהגין לתפור ספר תורה בחוטי משי ומה שטווין החוטין לא חשיב שינוי לענין זה שהרי אסור לתפור בגידין מבהמה טמאה אף שנטוו ונעשו חוטין כמו שכתב המגן אברהם בסי' ל"ב ס"ק ס"ה אלמא דלא חשיב שינוי והלא ספר תורה דבר שבקדושה הוא ולכולי עלמא בעינן מן המותר בפיך וכתב ליישב דצריך לומר דמיירי בחוטין צבועים בצביעה דאינו חוזר לבריתו ולכן מיקרי שינוי ופלפל בחכמתו הרמה בדין זה אם הטוייה חשיבא שינוי וסיים דלכל הנ"ל עדיין צריך תלמוד ושוב ראה בספר בני יונה סי' רע"ו פלפול ארוך לאסור תפירה במשי מטעם הנ"ל אבל בעמודים היקל משום שלדעתו אין צריך כלל לתפור אלו תורף דב"ק ואין הכרע בדבריו כל כך אם תופס לעיקר כדעות הסוברים דלא בעינן דבר טהור אלא למידי דקדושה ולא בשאר מצות אלא שנראה קצת שיותר נוטה דעתו לסברא זו:

אמנם הגאון מוהר"ש לאנדא בנודע ביהודה מהדורא תניינא בחלק א"ח סי' ג' (בד"ה אמנם יש לדחות) נראה דפשיטא ליה דבמצות לא בעינן שתהא קיומן בדבר טהור והוא ששם נשא ונתן על מה שנשאל ברצועות של תפלין שמושחין העורות בשומן דגים טמאים אם יש חשש דצריך להיות מן המותר בפיך ואחר שנשא ונתן בדין אי חזותא מילתא היא והאריך ורצה להוכיח שאפילו בדבר שהמצוה היא בחזותא לא שייך בו מן המותר בפיך ממה שהיה במשכן ובמקדש תכלת בפרוכת ובבגדי כהונה ותכלת וצבע הוא מדם חלזון שהוא תולעת ושקיל וטרי בזה אם חלזון הוא תולעת או דג שיש לו סנפיר וקשקשת והוא טהור וכתב להביא ראיה מתולעת שני שכתב הרמב"ם בשמיני מהלכות כלי המקדש הלכה י"ג דתולעת שני הוא צמר הצבועה מתולעת ומשמע שהוא תולעת ממש (אלא שבסוף הסימן הביא דברי הרמב"ם שבהלכות פרה אדומה הנ"ל ופירש גם דברי הרמב"ם הללו לכונה זו עי"ש) שוב כתב לדחות דאף שהיה במקדש ומשכן ובגדי כהונה דברים הנצבעים מדבר טמא אין להביא ראיה על רצועות ותפלין דהא דלא הוכשרו למלאכת שמים וכו' נלמד מלמען תהיה תורת ה' בפיך וזה שייך דוקא בדבר שהוא תורה עצמה שיש בו כתב כתפלין וכיוצא ובתים של תפלין שיש בהם שי"ן וברצועות אף דליכא כתב דדלי"ת ויו"ד של רצועות לא מיקרי כתב עיין תוספות מנחות ד' ל"ה (בד"ה אלא תפלין) ועל כרחין טעמא דרצועות הוא הואיל והן תשמיש קדושה כדכתבו התוספות שם ואם כן הואהדין משכן ומקדש ובגדי כהונה שהם גם כן תשמיש

קדושה מכל מקום יש לומר דטעמא דרצועות הוא הואיל ונטפלין לבתים של תפלין ובתים הם תורה עצמה שיש בהן ארבע פרשיות ושי"ן ולכך דינם שוה להיות מהמותר בפיך אבל מקדש ובגדי כהונה שהם תשמישי קדושה לית בהו קפידא להיותן מדבר טהור הואיל ואינן תורה עצמה ולכך הותר הצביעה מדבר טמא מה שאין כן בתפלין ורצועות יש לומר דגם הצביעה צריך להיות מדבר טהור: וכתב דלכאורה יש להביא ראיה לזה מסוגיא דשבת ד' כ"ח ע"ב דאמרינן מאי הוי עלה דתחש וקשה מאי מספקא ליה הא מדתני לא הוכשרו למלאכת שמים אלא טהורה מוכח דתחש טהור היה כמו שרצה רב יוסף לפשוט בעיא דר' אלעזר דתחש טהור היה מהבריתא דלא הוכשר וכו' דאם לא כן לא היה כשר למלאכת המשכן אלא מוכרח לומר דמברייתא זו אין הכרח כלל משום דלענין רצועות נשנית שהם נטפלין לבתי תפלין שהם תורה עצמה בזה צריך להיות טהור אבל תחש שהיה למשכן שפיר יש להסתפק אי טהור הואיל ומשכן לאו תורה מיקרי והביא דברי הרב מגן אברהם שבסי' תקפ"ו סק"ג הנ"ל וכתב לדחות תמיהתו על הרב עולת שבת וז"ל ולדעתי דברי העולת שבת אתיין שפיר דמכח הבעייא דמאי הוה עלה דתחש מוכח דלא קים לן הא דרב יוסף דמדמי משכן עם תפלין וספר תורה ומזוזה שהם תורה עצמה וקאמר על כל התורה דלא הוכשר אלא מדבר טהור וכן מצאתי בר"ן בפרק ראוהו בית דין דמספקא ליה אי גם בשאר מצות שייך הא דלא הוכשרו כו' וכתב דמגמרא מוכח דאפילו במשכן היה מותר דבר טמא עי"ש בר"ן הרי מוכח דדוקא בתפלין קיימא לן האי דינא הואיל ואית בהו תורה והרצועות הם נטפלין להם אבל בשאר תשמיש קדושה ותשמישי מצוה יש לומר דמותר אף מדבר טמא דאם לא כן מאי קא מספקא ליה להגמרא אי תחש טהור היה הא מוכח מברייתא דר"י דלא הוכשרו.

אלא ודאי דאין לדמות שאר תשמישי קדושה לתפלין כנ"ל: ועוד הקשה על המגן אברהם דסובר דגם לענין שיהיה מדבר טהור הוקשה כל התורה לתפלין מה יענה לסוגיא דסוכה ד' כ"ג ע"א בפיל קשור כולי עלמא לא פליגי דכשר לדופן סוכה ופיל לאו מן המותר לפיך הוא ואפילו הכי מותר לדפנות של סוכה ומה בין סוכה לשופר ואף דיש לדחות דשופר חמור כיון דלזכרון הוא כלפנים דמי מכל מקום לדברי המגן אברהם דהוקשה כל התורה כולה לתפלין יהיה פיל פסול לדופן סוכה אלא ודאי דלהאי מילתא שיהא מן המותר בפיך לא הוקשה כל התורה לתפלין ועוד ראיה מהרמב"ם בראשון מהלכות כלי המקדש דמור הוא דם הצרור בחיה וכו' וכתב מרן כסף משנה שכיון שנשתנה מצורת דם נעשה כעפר בעלמא ומעתה אי אמרת דבכל מלאכת שמים צריך מן המותר בפיך קשה מאי מהני שנעשה עפרא בעלמא וכו' אלא ודאי דדרשה דלמען תהיה תורת ה' בפיך

אינה אלא בדבר שיש בו כתב אבל שאר תשמישי קדושה אינה בכלל דרש זה כדעת העולת שבת ועיין בזה לקמן בד"ה שוב הביא בדף יו"ד ובד"ה ועל ראיית הגאון):

שוב כתב דיש לומר דדבר שהוא תשמיש קדושה צריך גם כן להיות מן המותר בפיך דאף דלתשמיש מצוה אין צריך להיות מן המותר כמו שהוכחתי למעלה מכל מקום דבר שהוא תשמיש קדושה צריך להיות מן המותר ויש לומר שזהו טעם מאי דבעינן ברצועות מותר בפיך שהם תשמיש קדושה כדמשמע מדברי התוספות במנחות ד' ל"ה ד"ה אלו תפלין וכו' ומה שמסתפק בש"ס מאי הוי עלה דתחש יש לומר הואיל ותחש לא היה כי אם להגן מפני גשמים מספקא ליה אי גם תחש יש לו שייכות להמשכן עצמו והוי תשמיש קדושה להיות מדבר טהור או דילמא מכסה תחש לא מיקרי משכן כיון שאינו אלא להגן מפני גשמים וכו' אלו תורף דב"ק ומתבאר שכן דעתו בבירור דבמידי דמצוה לא בעינן מן המותר בפיך ונראה מדבריו שלא ראה בגוף דברי הרב עולת שבת שמדבריו נראה שהרב עולת שבת כתב לחלק בין משכן וכל מידי דקדושה לבין שאר מצות ולזה כתב להוכיח כסברתו מסוגיא דשבת ומדופן סוכה וכו' ואילו מדברי העולת שבת שהביא הרב מחצית השקל לא משמע שזו היא כונתו כמובן ועל כל פנים דעתו מבוררת דדוקא בדבר שיש כתיבת תורת ה' הוא דקפדינן שיהא מן הטהור וכן מצאתי שהעיד על עצמו שזו היא דעתו שכן כתב בהגהותיו לספר דורש לציון בדרוש י"א קרוב לסופו (בד"ה והנה על מ"ע שהזכ"ג) וז"ל ולפי מה שביארתי בתשובתי בנודע ביהודה תניינא דמאי דקיימא לן לא הוכשרו למלאכת שמים אלא דבר טהור זהו דוקא בדבר שהוא תורה עצמה דהיינו שיש בו כתב אבל שאר תשמישי מצוה מותר להיות אפילו מדבר טמא ואף דמסקינן במכות ד' י"א דהוקשה כל התורה לתפלין שיהא מן המותר בפיך היינו כל התורה שיש בה כתב כדכתב רש"י שם בד"ה כי איתקוש שיהיו נכתבים על עור דבר טהור אבל לא לענין שאר תשמישי מצוה וכו' עכ"ל הרי שכתב מפורש שכן היא דעתו באמת:

ובהגהות הגאון מוהר"ץ הירש חיות לשבת על דף כ"א על מאי דאמר רב חסדא בסוף ע"א פתילות ושמנים שאין מדליקין בהן בשבת מדליקין בהם בחנוכה בחול אבל לא בשבת כתב וז"ל קשה לפי דמפרש שמואל לעיל דשמן קיק היינו שמן של עוף אשר קיק שמו ובש"ס (חולין ס"ג ע"א) מחשב קיק בין עופות טמאים ועיין ערוך ערך קיק כפי שרמז עליו מהרי"ף שם בהגהותיו לחולין ועיין רא"ש כאן דהביא בשם ירושלמי תני דבי רבי ישמעאל ואת הקאת זו הקיק אם כן איך אפשר להדליק בו בחנוכה הרי קיימא לן דלא הוכשר לכל מלאכת שמים רק דבר טהור בלבד לקמן ד' כ"ח ע"ב ואיך אפשר

להכשיר שמן קיק דהוא עוף טמא למצות נר חנוכה ועיין במג"א א"ח הלכות ר"ה סי' תקפ"ו סעיף ג' ובעיקר הדבר עיין בתשובות נודע ביהודה מהדורא תנייא סי' ג' חלק א"ח מה שהאריך בזה דלא נאמר דין דלא הוכשרו למלאכת שמים רק דבר המותר בפיך רק בס"ת ותפלין ורצועות ולא בשאר כל התורה עי"ש ויש להוסיף עוד דוקא תפלין ורצועות דמיקרי תשמישי קדושה ואתקש לתורה אבל בשאר מצות לא נקראו רק תשמישי מצות וקילו בזה דמותר בהם אף דבר שאסור בפיך ועיין מגלה כ"ו ע"ב תשמישי מצוה נזרקין ועיין מנחות מ"ג ע"ב דרצועות מיקרי תשמישי מצוה עכ"ל ומתבאר שגם הוא מסכים למה שכתב בנודע ביהודה תניינא דלא קפדינן בקיום המצות שיהא בדבר טהור דוקא ומה שכתב ויש להוסיף עוד וכו' הנה כבר העתקתי תורף הדברים שבנודע ביהודה הנ"ל והנה עיניכם רואות שכבר כתב שם לחלק בין תשמיש דקדושה לתשמיש דמצוה ואין כל חדש ובעיקר קושיתו איך מדליקין נר חנוכה בשמן קיק וכו' הנה קושיתו היתה צודקת אם שמואל דאמר עוף אחד יש בכרכי הים וקיק שמו הוא חיה אומר דמדליקין בו בחנוכה אבל באמת שמואל לא עסיק בדין הדלקת נר חנוכה כלל ומאן דעסקי בה הם רב ורב חסדא ואימור דסברי כשאר אמוראי דשמן קיק היינו קיקיון דיונה וכיוצא ועיין לקמן שכן כתבו איזה רבנים ליישב קושיא זו והוא פשוט:

גם ממה שכתב הגאון בהגהות הרש"ש (בש"ס החדש דפוס רא"ם) בחידושיו לשבת ד' כ"ח נראה קצת שסובר דבמצות שאין בהן כתיבה לא קפדינן שתהיו בדבר טהור והוא שעל מאי דאמרינן ואלא הא דתני רב יוסף לא הוכשרו וכו' למאי הלכתא כתב הקשה בס' ב"א אמאי לא קאמר דנפקא מינה למגילת סוטה וכו' ולא קשיא מידי דהא נמי תיפוק ליה מלמען תהיה תורת ה' בפיך וכו' עכ"ל ואכתי תיקשי דאיצטריך דרב יוסף לשאר מצות ואין לומר דסובר דכל המצות ילפינן מהיקשא דתפלין וכדעת הרב מגן אברהם דאם כן מגילת סוטה נמי אף אי לא הויא תורה ולא הוה נפקא מלמען תהיה ידעינן דבעיא טהור אלא ודאי נראה שסובר דבשאר מצות פשוט דאין צריך טהור והספר ב"א (שכתב בשמו) לא ידעתי איזה ספר הוא ואם הוא בית אפרים אין מצויי אצלי לעיין בד"ק שאם לא הזכיר דברי הרב מגן אברהם יש לתמוה עליו ועל קריינא דאגרתא שלא זכרו שרים את דב"ק: ובעיקר מה שכתב דנפקא מינה למגילת סוטה וכו' הנה העתקתי דברים ככתבן בחידושי הרש"ש בלי שום מגרעת והדברים צריכים ביאור מגילת סוטה היכא רמיזא והרב סמך על המעיין בס' ב"א למי שנמצא אצלו ולכן קיצר בהעתקת דבריו ואני הדל אבא אחרי הקוצרי"ם לבאר כונתו והיא שלפי הנראה כונתו למאי דאיתא בירושלמי פרק שני דמסכת סוטה הלכה ד' והובא בתוספות בסוטהד' י"ז בד"ה לא על

הלוח דתני ר' אליעזר בן שמוע אומר אין כותבין מגילת סוטה על עור בהמה טמאה ואי הכי נימא דנפקא מינה מדרב יוסף למגילת סוטה ועל זה מיישב הגאון הרש"ש דהא כמי נפקא מלמען תהיה וכו' והוא ישוב נכון ולי הדל נראה דיש ליישב על פי מה שאמרו שם עוד דר' שמעון חולק אדרבי אליעזר בן שמוע ואמר כיון דמגילת סוטה למחיקה נתנה למה אינו כותב על עור טמאה ונראה דר' שמעון אזיל לשיטתיה דסבירא ליה בעלמא כל העומד לזרוק כזרוק דמי וכן בכל כיוצא לזה ומתבאר ממה שרשמתי לעיל במערכת הכ"ף אות קמ"ב דשלמים וכן רבים נקטי להלכה בזה כר' שמעון ואם כן לדידהו אתי שפיר דצא מצי הש"ס למימר דהא דרב יוסף אתי למגילת סוטה דהא קיומא לן כר' שמעון דמתיר לכתבה על עור טמאה מכיון דלמחיקה עומדת:

ואף דאיתא תו התם תני ר' אלעזר בר' שמעון אומר רואה אני דברי ר' אליעזר בן שמוע מדברי אבא שמא תאמר איני שותה ונמצא השם גנוז בעור טמא ואולי בזה יש לנו לפסוק כדעת ר' אלעזר בן שמוע דמגילת סוטה צריך לכתבה על עור טהורה לפי שר' אלעזר בר' שמעון סובר כמותו נראה ודאי דלא מפני זה נוכל לומר דהא דרב יוסף איצטריך למגלת סוטה דהא ודאי אינו אלא סלסול בעלמא ולא מעיקר הדין ומדאורייתא הוא דמסתמא ר' אלעזר ברבי שמעון בשיטתיה דאבוה נקיט בעלמא דכל העומד לזרוק כזרוק דמי (עיין בדברי האור זרוע הגדול בחידושיו לע"ז שהבאתי במערכת הכ"ף שם) והכא נמי כל העומד לימחק וכו' ואם כן אין לומר דהא דרב יוסף איצטריך למגלת סוטה כיון דאין זה מן הדין והשתא דאתינן להכי נוכל לומר דגם ר' אלעזר בן שמוע דאמר אין כותבין מגלת סוטה על עור טמאה לא מן הדין קאמר אלא מטעמו של ר' אלעזר בר' שמעון ור' אלעזר בר' שמעון לפרש טעמו הוא בא ואם כן גם לר' אלעזר בן שמוע אין לומר דאיצטריך דרב יוסף להכי כמובן ובלאו הכי נראה דלא קיימא לן כר' אלעזר בן שמוע מדלא הביא הרמב"ם דין זה כמו שהעיד הרב קרבן העדה בשיירי קרבן שם וכיון שלא הזכיר הרמב"ם שאין כותבין אותה על עור טמאה ממילא משמע דכותבין אותה גם על של טמאה (אך לקמן הבאתי מה שכתב בס' ע"ה להשיג על הרב קרבן העדה שלא ראה שהרמב"ם בפרק ג' מהלכות סוטה הלכה ח' פסק כר' אלעזר בן שמוע דמגלת סוטה צריך לכתבה על עור טהור עי"ש בד"ה והביא מה שכתב ואחר שראיתי דברי הרמב"ם חזרתי בי וכתבתי דמוכח מדברי הרמב"ם ומרן בכסף משנה דמה שאוסר ר' אלעזר בן שמוע הוא מן הדין ולא משום גזרה דשמא לא תשתה עיין בקונטריס אסיפת דינים במערכת חנוכה אות י"ד שכתבתי עוד בזה בס"ד:

נחזור לדאתאן עלה אם הא דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא בטהורים איתיה גם בשאר מצות שאין בהן כתב ונראה לדעתי הקצרה שמתבאר מדברי הריטב"א בחידושיו לשבת דבמצות שאין בהם כתב תורת ה' לא נאמר הא דרב יוסף והוא דאמאי דאמרינן בדף כ"ח ע"ב דהא דרב יוסף איצטריך לרצועות של תפלין ופרכינן והאמר רב יצחק רצועות שחורות הלכה למשה מסיני ומשנינן נהי דגמרי שחורות טהורות מי גמירי כתב הריטב"א וז"ל ואם תאמר ונילף נמי רצועות מתורת ה' בפיך דהא ברצועות נמי איכא דל"ת ויו"ד יש לומר דהנהו לא בכתבה הן אלא קשר בעלמא ובתוספות אמרו לקמן בפרק במה אשה (ד' ס"ב ע"א) דדל"ת ויו"ד לאו הלכה גמירי להו ודייקי לה מהא ואין צורך עכ"ל ומתבאר שכונת הריטב"א לומר דאף אי נימא דיו"ד ודל"ת שברצועות הלכה למשה מסיני הן לא קשיא לן דנילף רצועות מתורת ה' משום דלאו כתב נינהו ואם איתא דכל המצות אף שאין בהן כתב ילפינן מתפלין דבעינן טהורים אכתי תיקשי ליה דרצועות נמי ילפינן מתפילין גופייהו דלא גריע רצועות דאית בהו דל"ת ויו"ד (אף שאינן אלא קשר בעלמא) משאר מצות אלא ודאי מוכח שדעת הריטב"א דדוקא במצוה שיש בה כתב הוא דקפדינן בטהורים:

וכן מתבאר יפה בתשובה שבס' בשמים ראש סי' ש"ך וז"ל אם מותר לכם במדינתכם (שאין שמן מצוי) להדליק חלב שלוקחים מן העכום"ז לפי שאמרו שהוא מעורב בשומן חזיר שכן החזירים מצויים יותר מבהמות טהורות תשובה לא יהא אלא שומן חזיר עצמו מנין לאסור ואי לאו דאמרה תורה למען תהיה תורת ה' בפיך היו כותבים ספר תורה על עור חזיר ואף על גב דהתם עור ולאחר העיבוד והכא האיסור עצמו הרי חלב נבלה וטרפה יעשה לכל מלאכת גבוה ואף על גב דטמאה לא הותר למלאכת גבוה שאני ומכל מקום כל מילי דבי כנישתא ישראל קדושים נהגו בו סלסול כעין דהוי במקדש אבל לחוש לספק תערובת לא עכ"ל הרי דפשיטא ליה לרבינו בעל התשובה דדוקא בספר תורה וכיוצא (שיש בה כתיבת תורת ה') הוא דקפדינן בטהורים אבל במצות דעלמא לית לן בה ולא סבירא ליה כדכתבו הרב מגן אברהם ודעמיה דילפינן כל התורה כולה לענין זה מתפלין ואף במידי דאית ביה קדושה כמילי דבי כנישתא מתבאר מדבריו שלא מן הדין הוא להקפיד שיהא בדבר טהור רק שישראל הקדושים נהגו סלסול בזה אבל במצוה דלית בה סרך קדושה אף מנהגא ליכא ומובן מדברי התשובה הנ"ל דשאלתם היתה על הדלקת נר בית הכנסת ולכן לולא שהוא ספק תערובת ולספיקא לא חיישינן לא היה ראוי להתיר לפי מה שנהגו סלסול במילי דבי כנישתא אבל בשאר הדלקת נר מצוה (של שבת ושל חנוכה) אין שום פקפוק לדעתו:

ומצאתי שהגאון בית שלמה בחלק א"ח סי' ח"ק נשאל אם מותר להדליק נר חנוכה בנרות העשויים מחלב יען כי דרכם בעתות הללו לערב בו חלב חזיר וכתב הרב השואל שבספר החיים כתב לאסור משום שאף במצוה דרבנן קפדינן אהך דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא מן המותר בפיך והשיב ספר הזה לא ראיתי ולדעתי אין מקום ספק שמותר להדליק בהן דלא מצינו קפידא בש"ס רק לענין תפלין בפרק במה מדליקין דכתב רחמנא למען תהיה תורת ה' בפיך אלא שבהגהת הרמ"א ובדרכי משה סי' תקפ"ו כתב להחמיר בשופר מבהמה מטעם זה והוא מדברי הר"ן (העתיק לשון הר"ן וסיים) הרי אף הר"ן לא נסתפק להחמיר רק בשופר ולא בשאר מצות אף במצוה דאוריתא ודברי המגן אברהם שם שכתב להשיג על העולת שבת משום דכל התורה איתקש לתפילין תמוהים והם היפך מדברי הר"ן דאם כן בשאר מצות נמי נימא הכי ובהר"ן מבואר דלא נסתפק להחמיר רק בשופר משום דלזכרון אתי גם מה שהשיג על העולת שבת במה שכתב דלא קיימא לן כהך דלא הוכשרו וכו' ותמה עליו דלא עיין בשבת ד' כ"א ע"ב באמת דברי העולת שבת נכונים כדכתב הר"ן בסוף דבריו דמהש"ס שם מוכח דבמשכן גופיה לא קפדינן בזה דהא בעי שם ובמסקנא מאי הוי עלה דתחש ועיין בנודע ביהודה תניינא א"ח סי' ג' באריכות כלל הדבר שאף בשופר גופיה נסתפק הר"ן אם יש להחמיר אמנם כיון שכתב בדרכי משה שיש להחמיר ובהגהה סתם להחמיר בשופר פשיטא שיש להחמיר אבל בשאר מצות דאורייתא מעיקר הדין יש להקל ועיין בפרק לולב הגזול בתוס' שם אלא שאחר שנראה מדברי המגן אברהם שדעתו להחמיר בכל מצות דאוריתא לא הייתי נחפז כל כך להקל אבל במצות דרבנן פשיטא שאין להחמיר כלל אף אם נאמר דגם לענין זה הוקשה כל התורה כולה לתפלין הלא במצות עשה שהזמן גרמא דאמרינן הכי בסוף פרק קמא דקידושין דהוקשה כל התורה וכו' דעת רש"י דלא נאמר זה אלא במצות דאוריתא ולא בדרבנן כדמוכח מדבריו בברכות ד' כ' ע"ב ואף שהתוספות הקשו עליו מהלל וכן יש להקשות ממגילה וחנוכה דלולא שאף הן היו באותו הנס היו פטורות (עיין במה שכתבתי בזה לקמן במערכת המ"ם אות ק"ט ורמזתיו במערכת הכ"ף אות ק"מ) מכל מקום פשיטא דבדרבנן יש להקל וסיים דבריו כל זה אני אומר לעת עתה בגוף הדין בלי עיון כלל ועוד חזון למועד להשיב באריכות (ותשובה זו היתה בשנת תר"ה והתשובה שבסי' ק"ט היתה בשנת תר"ל):

ושם בסי' ק"ט נשאל גם כן בשמן זית שנתערב בו שומן חזיר אם מותר להדליק נר חנוכה או חיישינן להא דלא הוכשר למלאכת שמים וכו' והשיב כבר נשאלתי על זה ממופלג אחד והביא דברי הספר החיים שחיבר הגאון מוהרש"ק שאסר להדליק מטעם הנ"ל

והשבתי אז להיתר שדברי המגן אברהם הם תמוהים נגד מה שמבואר בדברי הר"ן שלא נסתפק אלא בשופרדלזכרון אתי מבואר דבשאר מצות לא אמרינן הכי ומיהו במצוה דרבנן ודאי יש להקל דהא הר"ן מספקא ליה דאף במשכן נראה ממסקנת הש"ס דלא קפדינן בזה וכו' ואם כן במצות דרבנן יש להקל וצרפתי דעת רש"י במצות עשה דרבנן דלא הוקשו לתפלין ואם כן גם לדברי המגן אברהם לא שייך לומר הכי במצוה דרבנן וכתב בשם הרב השואל שהביא ראיה מדתנן להדלקת נר שבת ולא בשמן קיק ושמואל מפרש דהוא שומן מעוף קיק ומייתי הרא"ש בשם הירושלמי ואת הקאת זו הקיק ומבואר דלא פסיל ליה במתניתין אלא משום שאין נמשך אחר הפתילה ותיפוק ליה דעוף טמא הוא וכן הביא מדתנן ולא בכלך ומפרש בש"ס דהוא פיסולת של משי ומשי בא מרוק התולעת ומשום הכי לא היה משי במשכן כדכתב רבינו בחיי ואפילו הכי לא פסלה מתניתין אלא משום שהאור מסכסכת בהן כדאיתא בש"ס משמע דמשום שהוא טמא לית לן בה משום דלא הוכשר וכו' וכתב שהרב השואל האריך מאד:

וכתב על דבריו דאין ראיות אלו מכריעות לא מיבעיא לדעת רוב הפוסקים שבבית יוסף ריש סי' רס"ד דכל הני דאסור להדליק בהן אף אם יש שם נרות כשרות אסור להדליק באלו משום שמא יטה אם כן ודאי אין ראיה דיש לומר דיצא ממצות נר שבת שהדליק נר או נרות משמן ואם כן מטעמא דלא הוכשר היה מותר להדליק שאר הנרות משמן קיק וכלך ומשום דאין נמשכין ושמא יטה אסור אלא אף להפוסקים דכשיש כשרות אחרות שם לא חיישינן לאלו שמא יטה כיון שיש נרות אחרות אכתי איכא נפקותא אם אלו הנרות ארוכות יותר מנרות הכשרות דלטעמא דלא הוכשר מותר להדליק כיון דיצא ידי חובתו בנרות הכשרות ומשום שמא יטה אסור דהא אחר כך כשיכבו הכשרות יש חשש שמא יטה אמנם היה לו להביא ראיה לפי דרכו מדאמרינן בש"ס פתילות ושמנים שאין מדליקין בהן בשבת מדליקין בחנוכה ומשמע דבכל אלו שנשנו במשנה (מדליקין בנר חנוכה) ושמעת מינה דמותר להדליק נר חנוכה משמן טמא אך אין ראיה דיש לומר דהני אמוראי לא מפרשי שמן קיק כשמואל אלא כשאר אמוראי ואינו משמן של עוף טמא גם בפירוש כלך יש לומר דסברי כשמואל דכולכא שמיה אלא דמדברי הרמב"ם בהלכות שבת משיג ופסק בהלכות חנוכה דכל הפתילות והשמנים כשרות לנר חנוכה אלא ששם לא כתב הא דאסרו חכמים להדליק בשבת אלא כתב ואף שאין השמנים נמשכין וכו' ואין האור וכו' ואם כן יש לומר דדווקא בהני שמנים ופתילות שפסולים בשבת מהאי טעמא הוא דמדליקין בחנוכה אבל בבא מהטמא לא וסיפא פירושא דרישא היא ומיהו על כרחין בלאו הכי הרמב"ם לא סבירא כהא דרבינו בחיי דהא פירש דמור

שבשמן המשחה הוא דם חיה טמאה וכן פירש הטור א"ח סי' רט"ז ואפילו הכי כשר למקדש וכבר הביא זה בנודע ביהודה שהוכיח מדברי הרמב"ם בהא דמר דלמסקנת הש"ס דקאמר מאי הוי עלה דתחש אף במקדש לא קפדינן אהא דלא הוכשרו ועל כל פנים לענין נר מצוה דרבנן ודאי דיש להקל וגם ראית כת"ר ממנעל של חליצה מעור טמאה דחלקו רוב הפוסקים על רבינו תם ואף רבינו תם לא אסר אלא משום דלא קרוי מנעל רק מבהמה טהורה מהא דואנעלך תחש ותיפוק ליה משום דלא הוכשרו היא ראיה נכונה ועיין נודע ביהודה תניינא אהע"ז סי' קנ"ב וקנ"ג ומה שהאריך כת"ר בדברי הטורי זהב סי' ק"ד סק"ד והפרי מגדים שם הנה גם במנחת יעקב כלל כ"ב כתב כן בדברי הרשב"א והר"ן דבחדא לריעותא דהיינו באם אסור באכילה אף דלא מאיס או דמאיס אף דמותר אסור להדליקו בבית הכנסת אלא דמה שרצה הפרי מגדים להעמיס כן בכוונת הטורי זהב זה אין נראה כמו שכתב כ"ת וכן משמע מדברי המנחת יעקב שלא הבין כן בדברי הטורי זהב ומכל מקום דוקא בעכבר שייך לומר כן דאף דעכשיו אינו מאוס מכל מקום כיון דגוף עכבר מאיס ועל פי הדין יהיב טעמא ממילא הוי מאיס ואסור לגבוה משום הקריבהו נא וכו' אבל בשאר שומן איסור אף בשומן חזיר לא שייך לומר כן דלא מאיס רק איסורא הוא דרכיב עליה וכן כתב הפרי מנדים שם וכבר אמרו חז"ל אל תאמר אי אפשי בבשר חזיר אלא אפשי ואבי שבשמים גזר עלי אבל בעכבר הא אמרו בש"ס בעבודה זרה דמאיס ובדילי אינשי מניה וזה ברור אלו תורף דברי הגאון בית שלמה:

ובשו"ת תורת חסד לגאון בדורנו יצ"ו בסי' ס' נשאל גם כן בשמן זית שמערבין בו שומן חזיר ויש ספק אם יש ששים כנגדו אם מותר לנר חנוכה או פסול משום דלא הוכשר למלאכת שמים אלא טהורים והרב השואל כתב בשם ס' שנות חיים למוהרש"ק ראיה להתיר משמן קיק וכו' וכתב לדחות ראיתו דמאן דאמר מדליקין בחנוכה משמנים שאין מדליקין בשבת יסבור דשמן קיק אינו מעוף טמא וכו' (כמו שדחה בבית שלמה) ועוד כתב לדחות אחר שהאריך בדין שמן שריפה אם שייך לאסרה משום מיכתת שיעורה ונשא ונתן בדברי הרב שער אפרים בדין חמאה שנאסרה בהנאה אם מותרת לנר חנוכה ומתוך פלפולו העלה דיש לומר דהא דאמר רב הונא שמנים שאין מדליקין בשבת אין מדליקין בחנוכה וכן הא דאמר רב דמדליקין בהם בחנוכה מיירו לענין שמנים שאסרו בשבת משום שאין נמשכין אחר הפתילה דבזה שייך לדון גם כן אם יאסרו לנר חנוכה אבל לענין שמן שרפה דמטעם אחר אסור להדליק בו בשבת מזה לא מיירו כלל הני אמוראי לענין נר חנוכה ולא נכלל זה בכלל שאר השמנים ולפי זה הכי נמי יש לומר לשמן קיק אפילו תימא דיש בו איסור משום שאינו מותר בפיך.

מזה לא מיירו כלל הני אמוראי לענין נר חנוכה ולא מוכח מידי מכאן שוב כתב: ואין להוכיח דמותר מדתני דאין מדליקין בשמן קיק בהדי שמנים שאין מדליקין משום שאין נמשכין אחר הפתילה דמשמע שאם שמן קיק היה נמשך אחר הפתילה היה כשר להדליק לנר שבת אף שהוא מצוה ומינה נלמוד לנר חנוכה דכשר דזה אינו דיש לומר דנפקא מינה באם אין לו שמן אחר חוץ משמן קיק שאם היה נמשך אחר הפתילה נהי שלא היה יוצא ידי חובת נר שבת משום דבעינן מן המותר בפיך מכל מקום היה מותר לו להדליק אבל משום שאין נמשך אחר הפתילה אסור להדליק בו שמא יטה וכן נפקא מינה באם עבר והדליק בשמן זה שאסור להשתמש לאורו כדכתב הרמ"א בריש סי' רס"ד ועוד נפקא מינה באם יש לו נר אחר כשר שיוצא בו ידי חובת נר שבת דמשום שאין נמשך אחר הפתילה אסור להדליק בשמן זה אלא דזה תליא בפלוגתא וכו' (האריך קצת במחלוקת הפוסקים בדין שמנים שאין מדליקין בהם אם מותר להדליק בהם כשיש לו נר כשר): ואחר שדחה ראיה הנ"ל עמד לבאר בעיקר הדין דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא טהורין והביא דברי הרמ"א בדין שופר מבהמה טמאה בסי' תקפ"ו ושהמגן אברהם שם סובר כן להלכה בכל המצות משום דאיתקש כל התורה לתפלין ובכולהו בעינן מן המותר בפיך והעתיק דברי הר"ן יכתב דשתים זו שמענו מדברי הר"ן.

א') דמספקא ליה בשופר מבהמה טמאה דלפי המסקנא מאי הוי עלה דתחש משמע דבמשכן גופיה לא אמרינן הך דלא הוכשר וכו' וממילא בשופר וכדומה כשר מטמאה.

ב') דאף אם נפסול שופר מטמאה היינו משום כיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי משמע בשאר מצות כשר מטמאה גם כן והביא מה שכתב בתשובת נודע ביהודה דהא דלא הוכשרו למלאכת שמים וכו' היינו דוקא דבר שיש בו כתב וכו' והחזיק דבריו אך על ראיתו מפיל דכשר לדופן סוכה כתב דמלבד דיש לדחות דאין מזה ראיה דדוקא בדבר שיש בו כתב הוא דבעינן מן המותר בפיך דיותר יש לומר ולחלק בין תשמישי קדושה לתשמישי מצוה דדוקא בתשמישי קדושה בעינן מן המותר בפיך דומיא דתפלין אבל לא מתשמישי מצוה וכמו שכתב שם בנודע ביהודה עצמו ועוד יש לומר דהא דרב יוסף דלא הוכשרו וכו' לא שייך אלא במצוה שצריכה להיות בעור בהמה צריך להיות העור ממין המותר באכילה כיון דעיקר דרשה דמן המותר בפיך היינו שיהא רק ממין המותר בפיך כדכתבו התוס' בשבת דף ק"ח ד"ה איזה וכן הוא בירושלמי פרק קמא דמגילה הלכה ט' אם כן יש לומר דזה שייך בתפלין וספרים שנכתבים על עור בהמה וכן רצועות של תפלין שהן מעור וכן בשופר שהוא מקרן בהמה בזה צריך שיהיה העור או הקרן בהמה שיש בה היתר אכילה שיהא מהמותר בפיך מה שאין כן במצוה שאין צריך שום עור מבהמה

כמו דפנות שלסוכה שכשרים מעצים ואבנים דלאו מידי דבר אכילה נינהו בזה לא שייך שיהא מן המותר בפיך וכו': ועוד כתב לדחות הראיה מדופן סוכה מפיל דהא סוגיא ההיא מיירי אליבא דר' מאיר ור' יהודה והכריח דאינהו לא סבירא להו הא דהוקשה כל התורה לתפלין וכו' ולכן אמרינן שפיר אליבא דר' מאיר ור' יהודה דמודו בפיל קשור דכשר לדופן סוכה וכו' ושקיל וטרי קצת במה שכתב הרב מגן אברהם דגם לדבר המותר בפיך הוקשה כל התורה לתפלין וכו' ושקיל וטרי בדברי הר"ן בראיתו מסוגיא דמאי הוה עלה דתחש ובמה שמקשים על סברת רבינו תם דמנעל של חליצה צריך להיות מכשרה מסוגיא דשבת דאם כן למה לא אמרו דהא דרב יוסף איצטריך למנעל של חליצה ודחה מה שתירץ לזה בחתם סופר א"ח סי' ט"ל ושהסכים בחתם סופר לחלק בין תשמישי קדושה למידי דמצוה דבקיום המצות לא בעינן מן המותר בפיך וסיים: ולענין דינא מאחר שעיקר דבר זה להצריך בשופר שיהיה מטהורה דוקא הוא מדברי הר"ן והר"ן גופיה כתב זה רק דרך ספק על שופר דכיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי אבל בשער מצות משמע דלא מספקא ליה להר"ן כלל ובודאי מותר אף מטמאה וכמה סברות וחילוקים יש לומר בזה כמו שביארנו ולענין מצות נר חנוכה דהוי מדרבנן יש לומר דאין צריך כלל שיהיה מן המותר בפיך ואף לדברי המגן אברהם הנ"ל דסבירא ליה שהוקשה כל התורה לתפילין דכל זה הוא רק במצוות דאורייתא כמו שהוקשו לתפלין מקרא הנ"ל מה שאין כן במצוה דרבנן יש לומר דלענין זה לא נימא כל כך דכעין דאורייתא תקנו בכל תנאי המצוה בכי האי גוונא ועיין בגיטין ד' ס"ה ריש ע"א דאיכא מאן דאמר דבמצות דרבנן שאין לה עיקר בדאורייתא לא אמרינן כעין דאוריתא תקנו יותר נכון לומר לפי מאי דקיימא לן ולא לומר דאיכא מאן דאמר עיין במה שכתבתי במערכת הכ"ף אות ק"מ בזה) ואף אם נגבב כל החומרות ולומר דאולי גם במצות נר חנוכה צריך להיות מן המותר בפיך על כל פנים הוי לכל היותר ספיקא דדינא ואם כן בנדון דידן שיש עוד ספק אולי יש ששים בהשמן זית נגד השומן חזיר והוא היתר גמור אם כן יש ספק ספקא להתירו לנר חנוכה ובפרט שיש כאן כמה צדדים וסברות להתיר בלאו הכי ולכן אין להחמיר בזה כלל עכ"ל ומתבאר שדעתו דמעיקר הדין אין חשש בשמן טמא לחנוכה דלא בעינן מן המותר בפיך במידי דמצוה שאין בה כתב ואין בה קדושה:.

ולענין עמודי הספר תורה למאן דאמר דשני עמודים שבספר תורה מעכבים נסתפק הגאון רב"ך בס' ראשית בכורים בסי' יו"ד ד' כ"ה (בד"ה ואת"ל) אם מותר לעשותם מדבר שאינו מותר בפיך כגון מעצמות בהמה וחיה טמאה דאף שכשרים מעץ מכל מקום אם עשאם מעצם נראה דצריך לעשותם מעצמות טהורה דוקא כמו ביריעות שעל המשכן

שכשרים מפשתן ואם נעשו מעור היה צריך להיות מטהורה דוקא כבשבת ד' כ"ח ועיין נודע ביהודה תניינא סי' ג' לענין פיל לדופן סוכה ואף שעצמות אין ראויים לאכילה ואין בהם איסור תורה כלל וכו' אבל הרי גם בשופר נסתפק הר"ן משום דקיימא לן לא הוכשרו למלאכת שמים וכו' ואף דהר"ן שם נסתפק בדבר משום דמשמע בשבת שם דמשכן גופיה לא גמרינן מההיא דלא הוכשרו וכו' אבל כבר דחי לה רב האיי גאון בתשובה משום דהתם ס"ד דמשכן יליף בגזרה שוה ממת דנפקא לן מקל וחומר לעור טמאה משום דדבר הלמד בקל וחומר חוזר ומלמד בגזרה שוה ועיין ביאורי הגר"א סי' תקפ"ו סק"ד וכבר כתב המגן אברהם שם סק"ג דעיקר הטעם משום דאיתקש כל התורה לתפילין ובעינן מהמותר בפיך ובברכי יוסף שם האריך ואם כן הכי נמי בספר תורה דבעי מהמותר בפיך נראה דאין לעשות העמודים מעצמות של טמאה והאריך קצת בזה וכתב שאין להביא מדברי רש"י במגילה ד' כ"ד גבי תפלין שציפן זהב שכתב דאמעיט נמי מקרא דלמען תהיה בפיך שיהא מבהמה טהורה דוקא ואם כן בעמודים דכשרין משל עץ או משל כסף אם כן על כרחין צריך לומר דבעמודים לא שייך טעמא דמן המותר בפיך כלל אבל באמת ליתא דהרי מסוגיא דמכות דף י"א מוכח להדיא דאף מאן דסבר בספר תורה היקשה דמן המותר בפיך אפילו הכי מכשיר בפשתן אף על גב דודאי מודה בגידי טמאה דאסור גם בספר תורה שאינו מהמותר בפיך ועל כרחין דלא שייך למעוטי מהמותר בפיך דבר שאינו בר אכילה כלל כמו פשתן או זהב רק במה שהוא בא מדבר הנאכל כגון עור או עצם מבעל חי הוא דממעטינן מהך קרא דבעינן שיהיה בא מדבר המותר באכילה דוקא ודברי רש"י דמגלה תמוהים בזה ועיין רש"י מנחות ד' מ"ב ובתוספת רבינו עקיבא איגר במשנה דמגילה שם וקדמו בנודע ביהודה מהדורא קמא סי' א' ועל כל פנים פשוט שאין שום ראיה מכסף לעצם טמאה כלל כמו שכתבתי ושוב האריך מאד בחריפות ובקיאות מענין לענין עד שלא יכלתי לעמוד בתכלית כוונתו למה שנסתפק (בעמודי ספר תורה אם מותר לעשותם מעצם בהמה טמאה) עי"ש דב"ק ומתוך מה שהעתקתי בשמו נראה שדעתו נוטה לסברת הרב מגן אברהם דבכל המצות קפדינן שתהיו בטהורים:

ומה שציין לתוספות רעק"א במשנה דמגילה היינו דגבי מאי דתנן בפרק הקורא את המגילה עומד משנה ח' ציפן זהב ונתנה על בית אונקולי שלו הרי זו דרך החיצונים ופירש רבינו עובדיה ציפן זהב וכו' והכתוב אומר למען תהיה תורת ה' בפיך מן המותר לפיך שיהא הכל מעור בהמה טהורה ולא מזהב כתב על זה כן כתבו רש"י והר"ן אבל לכאורה אינו מספיק דאטו זהב מן האסור לפיך וברש"י במנחות ד' מ"ב ע"ב כתב על

ציפן זהב דהטעם דעור בעינן דאפילו קשירתן אינן אלא רצועות במינו כדאיתא בפרק הקומץ ד' מ"ה ואחר כך גבי תלה עליה עור בהמה טמאה כתב רש"י דבעינן מן המותר בפיך ובסנהדרין ד' מ"ה ע"א כתב רש"י על ציפן זהב דפסולות דהלכה למשה מסיני הוא עכ"ל תוספת רעק"א ולזה כתב הגאון רב"ך שכבר קדמו בנודע ביהודה ודבריו הם שם (בד"ה והנה גם הר"ן) שתמה בזה על רש"י והר"ן דאטו זהב אסור לפינו הוא ומה איסור והיתר שייך בו עי"ש גם מר בריה דרבינו עקיב"א בגליון מוהרש"א בש"ס החדשים (דפוס רא"ם) בסוגיא דמגילה ד' כ"ד ע"ב על דברי רש"י הנ"ל כתב קשה וכי זהב דבר האסור בפיך ובמנחות כתב רש"י דהא אפילו רצועות בעינן מן העור ובפרק נגמר הדין ד' מ"ח כתב רש"י דהלכה למשה מסיני שיהיו הבתים משל עור עכ"ל ולא זכר ש"ר מדברי הגאונים נודע ביהודה ומר אביו בתוספותיו הנ"ל ובאמת כבר קדם לכולם הרב קול הרמ"ז במגילה שם וז"ל אבל רש"י בפרק נגמר הדין כתב דהלכה למשה מסיני הוא והכי מסתבר דאטו זהב אסור לפינו והרי מעשים בכל יום שמזהיבים המאכל בלוחי זהב דקים עכ"ל: ומצוה להביא מן החדש אשר ראיתי ישוב נכון לדברי רש"י והר"ן והרע"ב הנ"ל בספר חדש (הוא אצלי כי זה היום ראשון שהגיע לידי) שארית יוסף להרה"ג מוהר"ר יוסף פיאנטניצקי מעיר לאמזא יצ"ו ובחידושיו למגילה ד' כ"ד כתב וז"ל מתניתין ציפן זהב וכו' פירש רש"י דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך וגם הרע"ב כתב נמי דנפקא מהאי קרא מן המותר לפיך וכתב הגרע"א בחידושיו למשניות וזה לשונו אבל לכאורה אינו מספיק דאטו זהב מן האסור לפיך וכו' ע"כ.

ואפשר דכונתם כעין דאמרינן פסחים (דף ל"ה ע"א) דבאורז ודוחן אינו יוצא ידי מצה משום שנאמר לא תאכל עליו חמץ וכו' דברים הבאים לידי חימוץ דוקא הכי נמי יש לומר דבעינן דוקא דברים השייכים בהו לבוא לידי איסור פיך עיין מכות דף י"א ע"א דפליגי התם ר' מאיר ור' יהודה בספר שתפרו בפשתן חד פסיל דיליף מתורת השם בפיך ואיתקש כל התורה לתפלין מה תפלין הלכה למשה מסיני לתופרן בגידין וכו' ואידך כי איתקיש למותר בפיך להלכותיו לא איתקיש שמעינן מהתם דמתורת השם לחוד לא מצינא למיפסל תפירת פשתן אלא הא ילפינן שאין נכתבין על עור טמאה וכדפירש רש"י שם והיינו כקושית הגאון דאטו פשתן מין האסור לפיך ומאן דאסר סבר כיון דניתנה הלכה לתופרן בגידין דוקא הרי גלי לן דאינו כשר אלא דבר הראוי לבא לידי איסור פיך וזה נמי נכלל בקרא דתורת ה' בפיך וכמפורש דמי ופסקינן נמי כוותיה כדמסיק התם אמר רב חזינן וכו' ולית הלכתא כוותיה ואם כן שפיר כתבו רש"י והרע"ב (והר"ן) לענין ציפן זהב דנפקא לן מהאי קרא דתורת ה' בפיך:ולפי הנראה לא ראה הרב הנ"ל יצ"ו דברי

מרן הבית יוסף בסי' ל"ב (בד"ה כתוב בסמ"ק ובא"ח ובהגהות מיימון) שעל מה שכתבו הסמ"ק וארחות חיים והגהות מיימוניות ויש מקפידין שאין כורכין אותם אלא בקלף כשר כתב דקשה הרי תני בברייתא מטלת ובמטלת לא שייך כשר ופסול ותירץ ואפשר דכל מילי דתפלין בעינן מן המותר בפיך שלא יהא מדבר פסול והילכך אם בא לכרכן בקלף צריך שלא יהא מדבר פסול אבל במטלת דלא שייך ביה פסול שפיר דמי הרי דאף דקאמר דלכל מילי דתפלין בעינן מן המותר בפיך בכל זאת במטלת שפיר דמי אף על גב דלאו מין דבר אכילה הוא שמעת מינה דמן המותר בפיך לא שמעינן למעט מידי דלאו בר אכילה הוא ועיין לקמן בד"ה שוב הביא בדף יו"ד וכו' ובד"ה שוב הוקשה לו):

ומקרוב השגתי ספר שט"ח וראיתי שדבר בדין זה דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא של טהורים וגם בספרו ע"ה שהשגתיו ביחד עם הס' הנ"ל ראיתי שהאריך בזה ואם כי לא אוכל עתה לחזור על לימודי הנ"ל לשאת ולתת באיזה דברים שיש להעיר לא אמנע טוב לרשום איזהו מקומן של שבחי"ם אשר דבר בזה להקל על המעיין טורח החיפוש הנה אחר שהאריך להוכיח דחלזון שהיו משתמשים ממנו למלאכת המשכן ולמצות ציצית לא היה ממין הצב (כמו שכתב הגאון תפארת ישראל שהביא שם) אלא היה דג טמא שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת הוקשה לו בדף ט' ע"ב (בד"ה הן אמת) איך הוכשר למשכן ולציצית וקרא כתיב למען תהיה תורת ה' בפיך גבי תפלין והוקשה כל התורה לתפלין כדכתב מגן אברהם בסי' תקפ"ו סק"ג שבכל מצות שבתורה בעינן מן המותר בפיך ואף דמדבעינן מאי הוי עלה דתחש הוכיח הר"ן דבמשכן גופיה לא בעינן מן המותר בפיך אין מזה סתירה לסברת המגן אברהם והוא על פי מה שכתב בחידושי הרשב"א שם בשם רבינו האיי גאון וכו' (דבריו בזה הם כדברי הגאון חתם סופר שהבאתי למעלה בד"ה ועוד תמה בחתם) ואם כן מדמשכן אין ראיה משום דבמשכן לא קפדינן שיהיו בטהורים ומיושב בזה מה שהוכשר תולעת שני במלאכת המשכן דהוא דם תולעת דהוי שרץ הארץ (כבר כתבתי למעלה מד"ה וקצת קשה במאי וכו' והלאה אם תולעת שני הוא דם השרץ עצמו או מהגרגרים שיש בהם תולעת) וכן המור בקטורת שכתב הרמב"ם שהוא דם הצרור בחיה (עיין לעיל בד"ה ומדברי הרב בתי) ולא הונח לו במה שכתב שם מרן כסף משנה בהלכות כלי המקדש פרק א' הלכה ג' להליץ בעד הרמב"ם מהשגת הראב"ד משום שנשתנה מצורת דם ונעשה עפר בעלמא משום דאכתי קשה דנהי דבכי האי גוונא אין בו משום ממשקה ישראל מן המותר לישראל מכל מקום ליתסר משום דבעינן מותר בפיך ובמאי דבעינן מותר א במידי דלאו בר אכילה כשערות ועור הבהמה אסור בטמאה אלא הטעם הוא משום דבמשכן לא קפדינן שיהיו בטהורים (כדבריו כתב

הגאון מוהרש"ל בנודע ביהודה מהדורא תניינא בחלק א"ח סי' ג' עי"ש בד"ה ועוד ראיה מהרמב"ם בפ"א מכלי מקדש):

שוב הביא בדף יו"ד ע"א הראיה שהביא בשו"ת נודע ביהודה מדכשר פיל לדופן סוכה שהבאתי למעלה (בד"ה ועוד הקשה על המגן אברהם) וכתב לדחות דדוקא במצוה שצריכה להיות במידי דבר אכילה כתפילין ורצועות ושופר הוא דאמרינן מן המותר בפיך אבל בדפנות לסוכה דכשרים מעצים ואבנים אין שייך בהו משום מן המותר בפיך וכתב ששוב ראה לאחד מגדולי זמנינו שכתב כן אולי כונתו למה שכתב בשו"ת תורת חסד שהבאתי למעלה בד"ה ואחר שדחה ראיה או למה שכתב בראשית בכורים שהבאתי למעלה בד"ה ולענין עמודי הספר תורה) ובכלל דבריו כתב ליישב מה שכתבו רש"י והר"ן במגילה ד' כ"ד גבי ציפן זהב דהפיסול הוא משום מן המותר בפיך שתמה בזה בנודע ביהודה מהדורא קמא סי' א' וכי זהב אסור לפיך הוא דלא קשיא מידי ודבריהם קילורין לעין דלא שייך לומר מותר אלא בדבר ששייך בו לשון איסור וכיון דכתיב תורת ה' בפיך שהכונה מן המותר בפיך למדנו שצריך להיות מדבר ששייך בו היתר או איסור לפיך ואם כן שפיר ממעטינן מזה זהב הא לעיל בד"ה ומצוה להביא) והכריח כסברת רש"י והר"ן מהא דבשבת ד' ק"ח ע"א שאל קרנא לרב מנין שאין כותבין אלא על עור בהמה טהורה אמר לו דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך ומה זו ראייה שאין כותבין אלא על עור טהורה הא מבפיך לא שמעינן אלא למעט עור טמאה אבל אפשר שיכתוב על נייר פשוט שאינו מעור כלל אלא ודאי מבפיך ממעטינן נמי נייר משום דבעינן דבר הראוי להיות אסור או מותר לפיך וכדרך שדרשו בחגיגה ד' כ"ו ע"ב על השלחן הטהור מכלל שהוא טמא שאם לא היה מקבל טומאה לא היה שייך לומר עליו טהור הכי נמי אם אינו ראוי למאכל אין שייך לומר עליו מותר בפיך ועל פי כל האמור קיים סברת הרב מגן אברהם דבכל המצות בעינן מן המותר בפיך אך אינו אלא במצוה שצריכה להיות בדבר הבא מן הבהמה כתפילין שופר וציצית אבל לא במצוה שאפשר לקיימה בדבר שאינו בא ממין בהמה כדופן סוכה וכיוצא וכתב ליישב מה שהוכשר תכלת לציצית עי"ש (על דבריו בזה הביא בספרו ע"ה בדף מ"ז אות ט"ו מה שהשיגוהו ועי"ש מה שהשיב על השגתם וכתב שמצא בחידושי חתם סופר למסכת שבת שהעמיס סברא זו דמידי דלאו בר אכילה הוא אימעיט ממן המותר בפיך כדברי התוספות בשבת דף ע"ט בד"ה תפילין אגויל מי כתבינן יעי"ש שדבריו מוכרחים שכך היא שיטת התוספות וכו').

ובספר עין התכלת מביא מה שהשיגו רבני דורנו על דבריו שבס' שט"ח בכמה דברים והוא כתב להצדיק דבריו בכל פרט ופרט וליישב תמיהותיהם על כל פרט ובנוגע לדין

שלפנינו (לא הוכשר למלאכת שמים וכו') כתב בדף ל"ז אות ט' שהשיגו עליו שלמים וכן רבים שמתבאר מדברי רש"י בשבת ד' כ"ח גבי תחש דהא דלא הוכשר למלאכת שמים וכו' אינו אלא בדבר שיש בו קדושת כתב והשיב שהוא לא בא אלא ליישב לדעת המגן אברהם שבכל המצות קפדינן אטהורים דאיתקש כל התורה לתפילין שאם כן איך הוכשר חלזון למשכן ולציצית ועוד הקשו עליו שהרי מדברי הר"ן מתבאר דרק בשופר הוא שיש לומר שיהא מבהמה טהורה משום דכיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי אבל לא בשאר מצות והשיב דציצית נמי לזכרון קאתי (לא משום דכתיב וראיתם אותו וזכרתם אלא משום) דאמרינן בסוטה ד' י"ז ובחולין ד' פ"ט דרש רבא בשכר שאמר אברהם אם מחוט ועד שרוך נעל זכו בניו לחוט תכלת וכו' אלא חוט תכלת מאי היא פירש רש"י מה הנאה איכא ומשני דתניא מה נשתנה תכלת וכו' מפני שתכלת דומה לים וים לרקיע ורקיע לכסא הכבוד וכפי פירוש רש"י שבחולין שכשהקדוש ברוך הוא מסתכל בכסא הכבוד במצוה זו ששקולה ככל המצות כלומר ועל ידי זה מרחם על ישראל ומושיעם וכו' ואם כן מצות ציצית לזכרון קאתי דומיא דשופר.

ועל ראיית הגאון מוהרש"ל שבנודע ביהודה מדפנות הסוכה דפיל כשר לדפנות כתב באות י"א שרב אחד תירץ דעד כאן לא אמרינן דלא הוכשרו וכו' אלא במצוה עצמה ולא בהכשר מצוה ודפנות הכשר מצוה נינהו והשיב על דבריו דלא היא ודפנות גוף המצוה הוו וכו' (מדברי שניהם מיסתייעא מאי דכתיבנא לעיל בד"ה וגדולה מזו וכו' שיש לחלק בין מצוה עצמה לתשמישי מצוה שהרי גם הרב המחבר לא נחלק עליו אלא משום שדפנות חשיבי גוף המצוה כמובן) וכתב שיש להקשות על סברת הרב מגן אברהם מטלית וציצית של משי ומשי יוצא מן הטמא הוא כדכתב רבינו בחיי וכו' (עיין לעיל בד"ה ותמיה לי קצת ומשם והלאה) ומהירושלמי ריש פרק בתרא דכלאים דממעט צמר גמלים לבגדי כהונה משום שיש לו שם ליווי ותיפוק לי משום דלא הוי מותר בפיך (לשון הירושלמי שם הכי הוא הייתי אומר אפילו פשתן של ים אפילו קנבוס תלמוד לומר צמר ופשתים מה צמר שאין לו שם ליווי אף כל דבר שאין לו שם ליווי ומנין שאין לו שם ליווי וכו' עי"ש שלא הוזכר צמר גמלים בזה כי אם אחר כך לענין אחר ר' יונה עילה בשם ר' לעזר צמר ופשתים שטרפן אסור כיצד הוא עושה מביא ליטרא ועוד צמר גמלים ומבטלן ואינו ענין לבגדי כהונה) ומדתנן בריש במה מדליקין לא בלכש ולא בכלך והוא משי וטעמא לפי שהאור מסכסכת וכו' ותיפוק לי דנר שבת מצוה וגם קשה דאמרינן בש"ס דמדליקין בחנוכה ואמאי הא לאו מותר לפיך הוא וגם בדרבנן אמרינן הכי דכל דתקון רבנןכעין דאורייתא תקון וניחא ליה דבמצוה שאינה צריכה

להיות במידי דבר אכילה לא קפדינן בהכי אלא דאכתי קשה משמן קיק וכו' ויישב דמאן דסבר מדליקין בהן בחנוכה מפרש שמן קיק כשאר הפירושים שבש"ס ואינו עוף טמא ואי נמי דלא אמרו אלא בשמנים שמה שאין מדליקין בהם בשבת הוא לפי שאין נמשכין אחר הפתילה ושמן קיק נמשך אחר הפתילה ומה שאין מדליקין בשבת הוא משום האי טעמא דאינו מותר לפיך וגם לחנוכה אין מדליקין (כיונה דעתו בכל זה לדברי הרבנים בית שלמה ותורת חסד שהבאתי למעלה):

ואנכי לא ידעתי מה הוקשה לו משמן קיק אחר שכתב לחלק דלא בעינן שיהא בטהורים אלא במצוה שצריכה להיות בעור או בדבר אחר מבהמה אבל במצוה שאפשר לקיימה שלא במין בהמה אפשר לקיימה גם בטמאים אם כן גם משמן קיק לא קשיא שהרי שעוה אף דאין מדליקין בשמן שעוה מכל מקום מותר להדליק בנר של שעוה וכן המנהג במקומות שאין שמן מצוי עיין בסי' תרע"ג ס"א וגם לנר שבת מותר להדליק בנר שעוה כמבואר בדברי הפוסקים בסי' רס"ד הרי דלא בעינן להדלקת נר שבת וחנוכה מידי דבר אכילה דשעוה לאו מידי דאכילה הוא ולכן אף בשמן טמא שפיר דמי ולא בעינן בזה מן המותר בפיך הן אמת שגם מדברי הגאון תורת חסד הנז"ל נראה קצת שסובר שמשמן קיק לולא מה שתירץ (שאין פיסולו משום שאין נמשך אחר הפתילה וכו') הוה קשיא לן מהא דבעינן מותר בפיך למאן דאמר דשמן קיק הוא מעוף טמא מדלא כתב ליישב קושיא זו על פי מה שכתב לחלק בין מצוה שצריכה להיות במין בהמה וכו' אך לדעתי הקצרה נראה פשוט דעל פי חילוק זה לא קשיא תו משמן קיק שהרי הדלקה כשרה במידי דלאו ממין בהמה הוא כמו שכתבתי: ובשם רב אחד כתב ובדף ט"ל ע"א) שהקשה על המגן אברהם מהירושלמי דסוטה שהבאתי לעיל (בד"ה ובעיקר מה שכתב) דאי בכל המצות בעינן מותר לפיך מאי טעמיה דר' שמעון דמתיר לכתוב על עור טמאה ולמה ליה לבריה למימר שמא תאמר איני שותה ונמצא השם גנוז בעור טמא תיפוק ליה דבעינן מותר בפיך והרב המחבר כתב ליישב דר' אלעזר בן שמוע דאמר אין כותבין אותה על עור טמאה נוכל לומר שהוא משום דבעינן מותר לפיך ורבי שמעון דאמר כיון דלמחיקה ניתנה למה אינו כותב הכי קאמר כיון דעיקר מצותה היא המחיקה ומטעם זה אינה מטמאה את הידים כדאיתא התם מקמי הכי אם כן לא חשיב העור מגוף המצוה דניבעי מן המותר בפיך ובזה מיישב מאי דלא אשכחן במנעל של חליצה שיהיה של עור טהורה משום מן המותר בפיך דאפילו רבינו תם שהביאו התוספות ביבמות ד' ק"ב דצריך שיהא של טהורה אתי עלה משום דתחש כתיב ולא אמר משום מן המותר בפיך והיינו משום שאין המנעל גוף המצוה אלא החליצה היא המצוה ואף דלגבי מיכתת

שיעוריה לא מהניא האי סברא וקיימא לן חלצה בסנדל של עיר הנדחת חליצתה פסולה מכל מקום לענין מן המותר בפיך אית לן האי סברא וכו':

והביא מה שכתב הרב שיירי קרבן שהרמב"ם לא הביא מה שאמרו בירושלמי דמגילת סוטה בעיא על עור טהור ותמה עליו שלא ראה דברי הרמב"ם בפרק ג' מהלכות סוטה הלכה ח' שכתב כותב המגילה על עור טהור לעיל בד"ה ואף דאיתא וכו' נמשכתי אחר דברי הרב קרבן העדה ועתה רואה אני שהאמת כן הוא שמפורש בדברי הרמב"ם דמגלת סוטה כותבה על עור טהור ומרן כסף משנה מראה מקום הוא לדברי הירושלמי הנ"ל):

וכן ראיתי שכתב גאון עזנו אבד"ק קאוונא יצ"ו בס' עין יצחק בחלק א"ח סי' ה' אות ז"ך שנעלם מהקרבן העדה דברי הרמב"ם בהלכות סוטה הנ"ל ואנכי חזו"ן הרבתי שכבר קדם רב גדול בדור שלפנינו לערער על הרב קרבן העדה שנעלם ממנו פסק הרמב"ם בהלכות סוטה הנ"ל מר ניהו הרב מראה הנוגה עיין בדב"ק בדף ל"ג ע"א ושם ראיתי שהתפלא על מה שפסק הרמב"ם כהירושלמי הזה והלא מש"ס דילן מוכח דלית ליה דפרשת סוטה בעיא עור בהמה טהורה והוא מדאמרינן בשבת ד' כ"ח ע"ב אלא הא דתני רב יוסף לא הוכשרו וכו' למאי הלכתא ונדחק הש"ס לאוקמה לרצועות ואמאי לא קאמר למגלת סוטה אלא ודאי דמגלת סוטה לא בעיא עור טהור ואם כן קשה היכי שביק ש"ס דילן ופסק כירושלמי ותירץ הרב דאולי יש לומר שסובר הרמב"ם דש"ס דילן לא בעי למימר דהא דרב יוסף איצטריך למגלת סוטה שאינה נוהגת בזמן הזה ועדיפא מינה משני דאיצטריך לרצועות דהוא מידי דשכיח בזמן הזה אלו תורף דב"ק ודבריו דחוקים בעיני ויותר נכון לומר לדעת הרמב"ם בפשיטות דמגילת סוטה בכלל תורת ה' היא ולא איצטריך דרב יוסף להכי וכדכתב הגאון הרש"ש שהבאתי למעלה (בד"ה גם ממה שכתב הגאון) או דיש לומר דבעי הש"ס למימר דאיצטריך דרב יוסף אליבא דכולי עלמא לאפוקי סוטה דלר' שמעון כותבין על עור טמאה ובלא זה גם כן במחילת כבוד תורתו אין שום תמיהה על הרמב"ם דבודאי בדבר המפורש בירושלמי ולא נמצא סתירה מפורשת בש"ס דילן לא יוכל לדחות המפורש בירושלמי מפני הוכחה כזאת שיש לדחות בכמה פנים.

ובדף מ' ע"ב כתב דיש להעיר על סברת המגן אברהם דבמכות ד' י"א בספר שתפרו בפשתן דפליגי ר' מאיר ור' יהודה חד אמר כשר וחד אמר פסול מאן דאמר פסול דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך ואיתקש כל התורה לתפלין מה תפלין הלכה למשה מסיני לתופרן בגידים אף כל לתופרם בגידים ואידך כי אתקש למותר בפיך להלכותיו לא איתקש עיין שם בפירוש רש"י ואי כדעת המגן אברהם אינו מובן לפי מה שביאר במאמר

שט"ח מדברי רש"י והר"ן דגם במידי דלאו בר אכילה כגון זהב ממעטינן מן המותר בפיך (כנז"ל בד"ה שוב הביא) אם כן למה הוצרך בש"ס לסיים מה תפלין הלכה למשה מסיני לתופרן בגידים וכו' תיפוק ליה מדכתיב למען תהיה ואיתקש כל התורה לתפלין דבעינן מן המותר בפיך וממילא אימעט נמי פשתן דכיון דלאו מידי דבר אכילה הוא לא הוי מן המותר בפיך ובתפלין גופייהו למה לי הלכה תיפוק ליה מתורת ה' בפיך אלא משמע דלאו בכל המצות בעינן מן המותר בפיך רק בכתב הוא דבעינן מן המותר בפיך ויישב ע פי מה שכתב ליישב קושית המהרש"ל בנודע ביהודה מדכשר פיל לדופן סוכה דדוקא במצוה דבעינן שתהיה קיומה במידי דמין אכילה הוא דקפדינן אטהורים ולא בדבר שאפשר להתקיים גם במידי דלאו בר אכילה אם כן בתפירת תפילין וספר תורה אי לאו הלכה לא הוה איכפת לן משום מן המותר בפיך דאף דבעינן תפירה אבל לא מצינו דקפיד שתהיה התפירה במין מאכל: ומלבד זה נראה דהא דשלא מן מותר בפיך פוסל אינו אלא בדבר שהוא מחלקי המצוה ומעכב בהמצוה אבל בדבר שאינו מהלכות וחלקי המצוה ואינו מעכב בהמצוה רק שעושין לנוי וחיזוק הדבר אין שלא מן המותר בפיך פוסל בו ומצא בספר בני יונה שכתב כן בסי' רע"ח לתפירת עמודי הספר תורה במשי דכל שאינו לעכב כי אם לתוספת שמירה ויפוי לא מיפסל ביה מה שאינו מן המותר וציין לספר חקרי לב יו"ד ח"ג סי' קכ"ג ולפי זה אי לאו ההלכה דתפלין בעו תפירה וכן ספר תורה אי לאו הלימוד בהיקשה מההלכה דבעי תפירה אף שהיה נצרך לתפירה לנוי ולחיזוק לא היה פוסל בו שלא מן המותר בפיך:

וביאר עוד ובדף מ"ב ע"ב) דלפי שיטת רש"י והר"ן שבכל דבר שאינו ראוי לאכילה שייך לפסול משום מן המותר בפיך (כנז"ל בד"ה שוב הביא) אם כן למה הוכשר דיו של מימי עפצים וקנקנתום לכתיבת ספרים תפילין ומזוזות כדכתב הרמב"ם בראשון מהלכות תפילין ואף רבינו תם שפוסל דיו של עפצים מודה בשל קנקנתום ואמאי הא לאו מידי דחזי לאכילה הוא והרי בכתיבה לכולי עלמא קפדינן אלמען תהיה וכו' מן המותר בפיך וזה שאינו ראוי לאכילה ליפסל משום מן המותר בפיך ויישב דכיון דהלכה למשה היא לכתוב בדיו ויש סמך מדכתיב ואני כותב על הספר ובדיו והוראת דיו הוא כל שהוא שחור ביותר כמתבאר מדברי הזהר הקדוש בפרשת תרומה ד' ק"ט ע"א ברעיא מהימנא על פסוק ועשו ארון עצי שטים שדיו הוא מלשון די שהוא הסבלנות והשפלות וכו' אם כן ודאי שדיו של קנקנתום נכלל בכלל הכתוב ואני כותב על הספר ובדיו ולא שייך למיפסל משום מן המותר בפיך וגם בדיו של עשנים היו מטילים קנקנתום כדמשמע בעירובין ד' ט"ז ובסוטה ד' כשהייתי לומד אצל ר' מאיר הייתי מטיל קנקנתום לתוך

הדיוואז היה נהוג דיו של עשנים ואפילו לר' ישמעאל נראה דרק מדרבנן אוסר משום פרשת סוטה דסובר מוחקין לה מן התורה כמו שכתבו התוספות שם בד"ה ולהכי לא שייך למיפסל משום מותר בפיך שהרי מצותו בכך (עיין לעיל בד"ה ומה שכתב הרב בתי כנסיות וכו' ובד"ה ועיינתי בספרים וכו' ואתה תחזה מה שיש להעיר על תירוץ זה דמצותו בכך ומה שכתב שגם בדיו של עשנים היו מטילים קנקנתום וכו' יש להעיר שדבריו בזה הם כתדע מן הקושיא שהרי גם על זה יש לנו לדון למה היו מטילים בדיו של עשנים את הקנקנתום ולא חשו משום מן המותר בפיך ולא זו הדרך להביא ראיה מן הקושיא):

שוב הוקשה לו (בדף מ"ג ע"א) דממה שכתב מרן הבית יוסף בסי' ל"ב בדין כריכת התפילין שכתבו הסמ"ק ודעמיה שיש מקפדין שלא לכורכן אלא בקלף כשר (שהבאתי לעיל בד"ה ולפי הנראה) מתבאר דלא פסלינן מידי דלאו בר אכילה משום מן המותר בפיך וכתב ליישב דדוקא המעכב בדיעבד משום מן המותר בפיך הוא דקפדינן במידי דלאו בר אכילה הוא אבל בדבר שאינו מעכב בדיעבד כגון כריכת קלף לא קפדינן במידי דלאו בר אכילה הוא: ובעיקרא דהאי מילתא דמן המותר בפיך הביא בדף מ"ג ע"ב שהעירו על זה איך אדם והבל ונח הקריבו קרבן לה' והרי לא הותרו לאכול בשר כדאמרינן בסנהדרין ד' ט"ן ע"ב אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה דכתיב לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ ולא חית הארץ לכם ואיך הותר להם להקריב מה שאינו מותר בפיהם והאריך בזה וכתב בדף מ"ה ע"א ליישב דהא דלמען תהיה בפיך לישראל הוא דנאמר ולא לבן נח אלו תורף הדברים אשר ראיתי להביא משני הספרים הנ"ל מה ששייך למה שעסקנו באות זו והאריך עוד בדין החלזון ולא נטפלתי עתה לעיין בדב"ק בזה: עוד השגתי עתה (בשאלה) ס' חדש דברי צבי להגאבד"ק אבארניק שנדפס בשנת תר"ן וראיתי שבסי' תקפ"ו (על דברי המגן אברהם שכתב בשם העולת שבת דלא קיימא לן כהא דלא הוכשרו למלאכת שמים וכו') כתב ולדעתי מוכח משבת שם דלא קיימא לן דלא הוכשרו וכו' דהא בדף כ"א ע"א דאיבעייא לן תחש אי טמא היה או טהור היה ואמר רב יוסף מאי תבעי ליה תנינא לא הוכשרו וכו' ושם ע"ב מאי הוי עלה דתחש ופשיט ליה דטהור היה ואם איתא דפסקינן דלא הוכשר למלאכת שמים אלא טהורה מאי מיבעי ליה בתחש פשיטא דטהור היה דהא נצרך למלאכת שמים אלא ודאי שמעת מינה דלא פסקינן להההיא דמלאכת שמים עכ"ל וכבר העתקתי למעלה (בד"ה ומה שכתב ומיהו המעיין בר"ן) דברי הר"ן בענין זה ותמיה לי על הגאון הנ"ל שלא ראה דברי הר"ן שמכוונים למה שכתב הוא עצמו ופסקו של הרמ"א ודברי

הרב מגן אברהם מקורם מדברי הר"ן ואיך לא עיין במקור הדין בהדי דקעסיק באותו פרק באותו מקום: הנה הבאתי כל הכתוב לחיים בקונטריס הכללים במערכת הלמ"ד בענין זה ועיניך הרואות דדעת הרבה מרבני האחרונים הנז"ל להתיר להדליק בנרות או שמן שיש בו תערובת שומן חזיר משום דלא קפדינן אהא דלא הוכשרו למלאכת שמים וכו' אלא במצוה שיש בה כתיבת תורת ה' או במצות שיש בהן קדושה אבל לא במצות דעלמא כדמוכח מדברי הר"ן שלא נסתפק אלא במצות שופר כיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי ולדעת הגאון בעל ספרי שט"ח ע"ה גם מצות ציצית לזכרון אתיא ושייך בה מן המותר בפיך כמו שכתבתי בשמו למעלה (בד"ה ובספר) אבל בשאר מצות דעלמא לא קפדינן משום מן המותר בפיך ולכן בנר חנוכה ונר שבת נמי שפיר דמי להדליק גם בשמן שאינו מותר בפיך וגם יש שכתבו דאף למאן דקפיד בכל המצות מכל מקום לא קפדינן משום מן המותר בפיך אלא במצות דאורייתא ולא במצות דרבנן כנר חנוכה וכיוצא והגאון בית יצחק יצ"ו המציא טעם אחר להתיר על פי דברי התוספות בשם הירושלמי במגילת סוטה דכיון דלמחיקה נתנה מותר לכתבה על עור טמאה ואף מאן דאסר אינו אלא שמא תאמר איני שותה ונמצא שם גנוז על עור טמא וזה לא שייך בשמן וכו' וכתב גם בשם הגאון מוהרש"ק בספר שנות חייס הנ"ל שכתב מסברא דנפשיה דבהדלקה כיון דלשריפה ניתנה לא קפדינן משום מותר בפיך וכו' והוא כתב על דבריו שנראה לו שהראיה מהירושלמי נכונה מאד.

ולא תעזוב נפשי לשאו"ל מה שיש להעיר קצת בדברי הגאון פחד יצחק יצ"ו (בשו"ת בית יצחק הנז"ל בראש אות זו. א') במה שתלה קושיתו (מדברי ר' שמעון בירושלמי דמתיר לכתוב מגלת סוטה על עור טמא) לדעת הר"ן ומגן אברהם וכו' שסוברים שהוקשה כל התורה לתפלין ולפי הנראה גם להחולקים בזה וסוברים דלא הוקשה כל התורה לתפילין אלא לענין מצות עשה שהזמן גרמא מכל מקום במצוה שיש כתב כולי עלמא מודו דאינו מותר אלא בטהורים דכל שיש בה כתיבה נכלל בלמען תהיה תורת ה' בפיך ואם כן גם מגלת סוטה בכלל ותיקשי לכולי עלמא ומה גם למה שכתבו מרבני האחרונים הנז"ל דבמידי דקדושה כגון צרכי בית הכנסת וכיוצא אף במצוה דאין בה כתיבה לא שרי אלא בטהורים ואם כן יש לומר דנר חנוכה שאנו אומרים הנרות הללו קודש הן אף דלאו קדש ממש נינהו מכל מקום חשיבי קצת כדברים שיש בהן קדושה דקפדינן בהו אטהורים.

ב') במה שמתבאר מדב"ק שסובר שגם ר' אלעזר בן שמוע דאסר לכתוב מגלת סוטה על עור בהמה טמאה טעמו משום שמא תאמר איני שותה ונמצא השם גנוז בעור טמא ומזה בא ללמד שבשמן להדלקה שאין שייך חשש שם גנוז וכו' שפיר דמי וכן מתבאר

יפה מדברי הגאון יצ"ו שם באות ב' במה שנסתפק במגילה שנכתבה על עור טמאה אם פסולה וכתב דמסתברא דפסולה וכו' וכו' וסיים אך להירושלמי הנ"ל דר' שמעון מתיר לכתוב מגלת סוטה על טמאה משום דלמחיקה עומד ור' אלעזר בן שמוע סובר אין נכתבת שמא לא ימחק ונמצא שם כתוב על טמא משמע דעיקר הקפידה בשביל השם וכיון דמגילה אין בה שם אולי מותר על עור טמאה עכ"ל הרי מפורש יוצא מדב"ק שסובר שטעמו של ר' אליעזר בן שמוע אינו אלא משום שמא השם מוטל בבזיון ור' אלעזר בר' שמעון מפרש טעמו ונימוקו של ר' אלעזר בן שמוע ובאמת שכן הייתי חושב גם אני ההדיוט דר' אלעזר בר' שמעון מפרש טעמו של ר' אלעזר בן שמוע שהוא משום שמא לא תשתה וכו' אך זאת היתה לי קודם שראיתי דברי הרמב"ם בשלישי מהלכות סוטה הלכה ח' אבל מדברי הרמב"ם שכתב מביא מגלה של עור טהור כמו ספר תורה וכותב עליה בלשון הקדש בדיו שאין בו קנקנתום לשמה של אשה כמו הגט עכ"ל מוכח ודאי שסובר שמגלת סוטה מן הדין צריכה להיות על גבי טהורה משום שדינה כספר תורה ולא משום גזרה בעלמא וחשש בזיון לספר תורה ואם כן מוכרחים אנו לומר שסובר הרמב"ם דר' אלעזר בר' שמעון טעמא דנפשיה הוא דקאמר ואין זה טעמו של ר' אלעזר בן שמוע אלא טעמו משום דמגלת סוטה בכלל תורת ה' היא וכיון שר' אלעזר בר' שמעון הכריע כדבריו אף אם אינו מטעמו פסק הרמב"ם כמותו ולפי זה מוכח דלהלכה אין חילוק בדין זה בין דבר העומד להתקיים לדבר העומד למחיקה דבמאי דבעינן מן המותר בפיך אף אם עומד לימחק או לישרף אין לעשותו אלא בטהורים ואזדא ליה טעם ההיתר של הגאון יצ"ו: ג) נראה לי הדל דאף לרבי שמעון דמתיר לכתוב על עור טמאה משום שניתן למחיקה אין ללמוד מזה היתר לקיים המצוה בדבר טמא למאן דסבר דקפדינן בכל המצות שתהיו בטהורים דמגלת סוטה אינה אלא כהכשר מצוה אבל הדלקת נר חנוכה ונר שבת הדלקה עושה מצוה שגוף המצוה מתקיימת בזה אם כן יש לומר דגם ר' שמעון מודה (אי סבירא לן דגם במצות דרבנן קפדינן אמותר בפיך) דאינה אלא בדבר טהור.

וראיתי שם באות ב' כתב שאחד מהמחברים כתב דאף לדעת המגן אברהם דבעינן בכל המצות ממותר בפיך מכל מקום במצות דרבנן לא בעינן מן המותר בפיך וכתב להוכיח בהיפך וצדד בדבר דיש לומר כל דתקון רבנן כעין דאוריתא תקון וכו' ונמשך מזה לענין כתיבת מגילה על עור טמאה אי שפיר דמי או דיש לומר מגילה דברי קבלה וכדברי תורה דמו וכו' וגם באות ד' דבר מזה ורשמתי דב"ק במקום אחר כי אין כאן מקומו ובמה שכתב משום כל דתקון רבנן כעין דאוריתא תקון יש להעיר עליו דלפי הנראה סוגיין אזלא דלא אמרינן הכי אלא במצוה דרבנן שיש לה עיקר מן התורהעיין מה שרשמתי

בקונטריס הכללים במערכת הכ"ף אות ק"מ בענין זה וכבר הובא למעלה (בד"ה ולענין דינא מאחר) דברי הגאון מלובלין בספר תורת חסד חלק א"ח סי' ס' דלענין מן המותר בפיך לא נימא כל כך כעין דאורייתא תקון ותו לא מידי (ובמה שכתב שאין לחוש משום הקריבהו לפחתיך אכתוב בזה להלן איה"ש עיין בד"ה ומה שכתב הגאון): ובאות ד' הביא מה שכתב הרב מוהרש"ל בנודע ביהודה תניינא א"ח סי' ג' דבכל המצות שאין בהם כתיבה ולא קדושה לא בעינן מן המותר בפיך ומני"ר יצ"ו כתב להוכיח כן דהנה להר"ן ודאי אסור ליקח נעל לחליצה מבהמה טמאה דהוי מצוה ואין צריך למה שכתבו התוספות ביבמות ד' ק"ב ד"ה ואנעלך תחש דילפינן מתחש דבעי בטהור עיין נודע ביהודה תניינא אהע"ז סי' קנ"ב דבלא זה פסול לחליצה לפי זה הוא הדין גט דהוי מצוה להרמב"ם (ומטעם זה כותבים על איסורי הנאה דמצות לאו ליהנות ניתנו כמבואר בבית חדש ובחלקת מחוקק סי' קכ"ד) אין לכתוב על עור טמאה והרי מבואר במשנה כתבו על יד של עבד כשר אף דעבד לא הוי מן המותר בפיך להפוסקים דאף מת נכרי ועבד אסור בהנאה ועל כרחין דלא בעינן מן המותר בפיך בשאר מצות ואין לומר דעור האדם ודאי לא אסור מן התורה כדכתבו התוספות נדה נ"ה דמכל מקום האדם גופיה לא הוי ממין המותר בפיך והרי עור בהמה טמאה כשנתיבשה אין בה איסור טומאה ורק מכל מקום לא הוי ממין המותר בפיך והוא הדין אדם לדעת האוסרים בשר אדם נכרי ועל כרחין בשאר מצות לא בעינן מן המותר בפיך וזו ראיה נכונה עכ"ל יצ"ו ועם כי לדעתי הקצרה יש הרבה לפלפל בדב"ק בזה ואיה"ש אכתוב במקום אחר כתבתי דב"ק לרגל מלאכתי למען דעת שהגאון הנ"ל יצ"ו דעתו מסכמת לדעת הרבנים עליונים למעלה דלא בעינן בכל שאר מצות מן המותר בפיך:

ומה שכתב הגאון (בית יצחק) יצ"ו ואי משום הקריבהו לפחתיך דמהאי טעמא אסור להדליק בבית הכנסת בשמן שנפל בו עכבר אין זה אלא כשהדבר מאוס מחמת עצמו ולא במה שמאוס מחמת איסור וכן כתב בבשמים ראש סי' ש"ך הנה לנדון שנשאל הגאון דהיינו להדלקת נר חנוכה אין אנו צריכים לחלק בין דבר מאוס מחמת עצמו למאוס מחמת איסור דאף אם נאמר שגם במאוס מחמת איסור אסור מכל מקום אין ראיה מההיא דשמן שנפל בו עכבר וכו' דיש לומר דלהדליק בבית הכנסת דחשיבא מצוה דאית בה קדושה חמיר מה שאין כן במצוה בעלמא וכמו שכתב הגאון מוהרש"ל בנודע ביהודה תניינא סי' ג' לחלק לענין דינא דלא הוכשרו למלאכת שמים וכו' בין מצוה שיש בה קדושה למצוה שאין בה קדושה וכן כתב הגאון חתם סופר בסי' ט"ל לחלק בזה כאמור למעלה ומה שקשה לכאורה לחילוק הגאון יצ"ו מהא דקיימא לן בא"ח סי' רצ"ז

ס"ג וביו"ד סוף סי' ח"ק שקים מלאים בשמים שמשימים הנכרים תוך קנקני היין אף על פי שמותר להריח בהם אין מבדילין עליהם והיינו משום דמאוס לגבוה והרי בשמים הללו לא מאיסי מחמת עצמן אלא מחמת איסור אלמא דגם מחמת איסור הוי מאוס לדבר מצוה וכן קשה לכאורה מדקיימא לן בסי' י"א סעיף ח' המשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית והיינו משום דמאיס למצוה אלמא דמחמת האיסור חשיב מאוס אמנם יש לומר דהיינו דוקא במאוס מחמת איסור עכומ"ז או יין נסך דהוי אביזרא דידה כמו שכתבו כן רבני האחרונים אבל מחמת איסור אחר כל שאינו מאוס בעצמו לא הוי מאוס למצוה:
ומה שכתב עוד הגאון בית יצחק בשם הבשמים ראש סי' ש"ך כונתו למה שכתב בכסא דהרסנא על דברי התשובה דסי' ש"ך (שהבאתי למעלה בד"ה וכן מתבאר יפה מתשובה) וז"ל עיין א"ח סי' קנ"ד ויו"ד סי' ק"ב בב"י ורמ"א ואחרונים ואין רבינו חולק על הדין דעכבר הנמצא בשמן דעיקר טעמא התם משום מאיסותא פירוש שהשומן בעצמו מאוס עכשיו מכח העכבר ולא שהאיסור עצמו ע"י (אולי צריך להיות עב"י והיא תיבת עביד) נמאס מחמת איסורו שהנבילה מגונה היא וכן החזיר אבל החלב וכן שומן החזיר בעינו אינו מאוס ובהכי איירי וכו' אבל כאן תשמיש בגופו של דבר ואין להביא לדבר מצוה הנקראת קדושה דבשר האסור להדיוט ואין להאריך דודאי הדעת נותנת שאין האיסור ממאסו לדבר קדושת בית הכנסת ולא עדיף השמן הזה מאתרוג של ערלה שהוא מצוה שחייבו חכמים ביום טוב שני ויוצאים בו ואין לחלק בין איסור לאיסור עיין במגן אברהם באתרוג שבלע דבר איסור וכו' עכ"ל ודבריו ברור מללו שיש לחלק לענין מצוה בין דבר המאוס מחמת עצמו לדבר שאינו מאוס בעצמו אלא שמחמת איסורו הוא לנו כמאוס וזה כשר לדבר מצוה ואפילו לדבר שיש בו קדושה לולא שישראל קדושים נהגו סלסול בדבר שיש בו קדושה כדכתב בגוף התשובה שבבשמים ראש הנז"ל: אמנם מדברי הרב פרי מגדים במשבצות סי' ל"ב ס"ק ז"ך מתבאר שסובר שגם אם אין הדבר מאוס בעצמו בכל זאת מחמת האיסור נחשב מאוס שכתב נסתפקתי עור של איסור הנאה שור הנסקל ועבודה זרה מה דינו לבתים ולתפלין וכו' עיין באבן העזר סי' קכ"ד בחלקת מחוקק ובית שמואל והוא הדין תפילין דאותיות פורחות באויר באם הקלף מדבר הטעון שריפה ומיהו בלאו הכי ה"ז (הרי זה) מאוס למצוה כמו שופר של ע"ז וכו' עכ"ל הרי דכייל ותני עור של שור הנסקל ושל ע"ז ועל שניהם הוא אומר דבלאו הכי מאיס למצוה אף על גב דעור של שור הנסקל אינו מאוס מחמת עצמו וגם אין בו אביזרא דע"ז ובכל זאת קאמר דמאיס למצוה (דדוחק לומר שדבריו אלו הם רק לגבי עור של ע"ז) ומביא ראיה לזה מדין שופר של ע"ז אלמא פשיטא ליה דאף בדבר שאינו מאוס בעצם ואף אין בו

משום אביזרא דע"ז חשוב מאוס מחמת האיסור ואם כן לדבריו יש לומר דהוא הדין לנר שיש בו תערובת שומן חזיר (ואין בו ששים לבטלו דמסתמא בהכי הוא דמיירי הגאון בית יצחק יצ"ו כמובן) דהוי מאוס מחמת האיסור ואינו כשר להדלקת נר חנוכה ואולי יש לדחות שמאוס מחמת איסור לא חשיב מאוס לגבי מצוה דרבנן וזה דוחק מכמה אנפי: ויותר נראה לומר דמאי דמשמע מדברי הרב במשבצות הנ"ל דגם מחמת האיסור הוי מאוס למצוה אינו אלא באיסור שאסור גם בהנאה כשור הנסקל וע"ז וכיוצא אבל באיסור בעלמא שמותר בהנאה גם הוא מודה דאינו מאוס לגבי מצוה מחמת האיסור.

אלא שמדברי הרב פרי מגדים בסי' תרע"ג באשל אברהם סק"א מתבאר שמחמת איסור אף שאסור בהנאה לא חשיב מאוס למצוה שכתב לבאר איזה פרטי דינים ואלו הם שמן ערלה ותרומה טמאה צריך עיון אם נימא מיכתת שיעוריה דבעי חצי שעה או דילמא כל להדליק שרי ועיין בשס"ה בלחי ובתוספות עירובין ואיסורי הנאה שריין במצות אף דרבנן דלאו ליהנות ניתנו דלא קיימא לן כהרז"ה וכו' ושופר ולולב ביום שני בנדר הנאה יוצא בו שמנים שאין מדליקין בשבת מדליקין בחנוכה אמתניתין קאי ולא הזכרו במשנה איסורי הנאה במקום שמשימין חמאה בחלב ועושים נרות שרי לנר חנוכה דלאו ליהנות ניתנו עיין שו"ת שער אפרים עכ"ל הרי מפורש יוצא מדבריו אלו שדבר שאינו מאוס מחמת עצמו כגון שמן של ערלה ותרומה טמאה ושל בשר בחלב מותרים להדלקת נר חנוכה משום דמצות לא ליהנות ניתנו ולמה לא יהיו אסורים משום מאוס לדבר מצוה אלא מוכרח שסובר הרב שדבר שאינו מאוס בעצם אין האיסור משוי ליה למאוס אף שהוא אסור בהנאה וכן מתבאר מדברי הרב שער אפרים שהתיר להדליק בנר האסור מחמת בשר בחלב מטעם דמצות לאו ליהנות ניתנו ומדלא חייש משום מאוס למצוה מוכח דמחמת האיסור לא חשיב מאוס (ועיין במה שרשמתי למעלה באות ד' בדין חמאה שנאסרה משום בשר בחלב ובמה שכתב הרב אשל אברהם דלא הוזכרו במתניתין איסורי הנאה יש לתמוה הא תנן בהדיא ולא בשמן שריפה והיינו תרומה טמאה ולפי הנראה כאן שנה רבי אליבא דרב חסדא בדף כ"ג סוף ע"ב דמוקים למתניתין ביום טוב שחל בערב שבת עי"ש ודוחק) וזה שלא כמו שנראה מדבריו בסי' ל"ב במשבצות הנ"ל דבאיסורי הנאה כשור הנסקל וע"ז אסורלמצוה וצריך עיון ולפי זה אשכחנא תנאי דמסייע להגאון בית יצחק יצ"ו והם הרבנים שער אפרים ופרי מגדים הנ"ל דנקטי הכי דבמה שאינו מאוס בעצם לא אמרינן דליהוי כמאוס לדבר מצוה מחמת האיסור וצריך להתיישב במה שכתבו התוספות בפרק כיסוי הדם דף פ"ט בד"ה והתניא דאף אם נאמר דשרי לכסות בעפר ע"ז לכתחלה כמו בשל עיר הנדחת לא דמי כיסוי לחליצה דלענין

כיסוי לא חיישינן ממאי דמאיס והרב תורת חיים שם כתב על דבריהם דאין סברא לומר כן דכיון דמאיס מחמת איסור הוא אין לחלק בין מצות כיסוי לשאר מצות וכו' לכן נראה דדוקא בעפר עיר הנדחת הוא דמכסין לכתחלה כיון דאפרה לאו מע"ז קאתיא לא מאיסא אבל בעפר ע"ז עצמה אסור לכסות משום דמאיס עכ"ל נמצא דלדעת התוספות לא בכל המצות קפדינן משום מאוס אף באיסורי ע"ז ולהרב תורת חיים בדבר של עיר הנדחת לא קפדינן אף דאסור בהנאה ורק בשל עכומ"ז הוא דקפדינן משום מאיס כל זה כתבתי על פי מה שכתוב בפרי מגדים שלפני (הוא דפוס ווארשא שנת הפרי מגדים לאורח) דברי המשבצות בסי' ל"ב כמו שכתבתים למעלה אך עיינתי עתה בפרי מגדים דפוס זיטאמיר שנת תרכ"ג וראיתי שבמקום מה שכתוב בדפוס וארשא ומיהו בלאו הכי ה"ז (שפתרונו הרי זה) מאוס לגבוה כתוב בדפוס זיטאמר בלאו הכי ע"ז מאוס וכו' ופתרון ע"ז היינו עכומ"ז ולפי זה מוכח מדבריו שבסי' ל"ב דדוקא מה שאסור משום לתא דע"ז הוא דחשיב מאוס משום האיסור וכונת הרב לפשוט חדא מתרתי דהוה מבעיא ליה בעור של שור הנסקל ושל ע"ז ופשיט חדא מיהא דעור של ע"ז בלאו הכי פסול משום מאוס וכלומר אבל בעור של שור הנסקל לא אמרינן שהוא מאוס והיינו משום שאינו מאוס בעצמו ולפי זה גם מדבריו שבסי' ל"ב אנו למדין שדעת הרב היא שאפילו דברים האסורים בהנאה לא חשיבי מאוס למצוה (כל שאינו מאוס בעצם) ודבריו מתאימים והיו לאחדים עם מה שכתב בסי' תרע"ג הנ"ל שמתבאר שסובר שכל שאינו מאוס בעצם אף אם אסור בהנאה לא חשיב מאוס למצוה וכדעת הרב כסא דהרסנא שהביא הרב בית יצחק יצ"ו ולמדנו עוד דאף במצוה שיש בה קדושה כבתים של תפילין ועור התפלין לא חשיב מאוס לגבוה משום האיסור:

ואני אמרתי בחפש"י בספרן של צדיקים בזה וראיתי שהרב פתח הדביר בחלק ג' בסי' רס"ד אות ה' אחר שהאריך בדין מאוס לגבוה ומאוס למצוה כתב בדף ע"ב ע"ד (בד"ה אלא) שכל מה שכתב לא נצרך אלא להתלמד במקום אחר לפי שנראה דמאיס לגבוה לא שייך אלא באיסור עכומ"ז שנתבטל אבל בשאר איסורים שנתבטלו לא שייך מיאוס שהרי כל הבעיות דבעו בש"ס בעבודה זרה דף מ"ז אי מאיסי למצוה כולהו גבי עכומ"ז איירו וכן מה שכתב מרן בסי' י"א סעיף ח' וסי' קנ"ד סעיף י"א וסי' תקפ"ו סעיף ג' וסי' תרמ"ט וביו"ד סי' לק"ט כולהו באיסור עכומ"ז איירו גם תשובת הרשב"א ביין נסך דאביזרא דעכומ"ז הוא איירי והגם שכתב בתוך דבריו דכל שיש בו איסור מעורב אפשר דממאיס למצוה ולא כתב להדיא איסור עכומ"ז מכל מקום עין רואה דנדונו בסוג עכומ"ז איירי ואם כן באיסור הנאת ערלה דנתבטלה מה מיאוס שייך בה וכן ראיתי להרב שער

אפרים סי' ל"ח שכתב להדיא ברישׁ התשובה דטעם מאוס לא שייך בשאר איסורי הנאה רק בעכום"ז מטעם דמאיס לגבוה ואחר שהניח יסוד זה הביא ראיה להתיר בנדונו מפרק לולב הגזול דף ל"ד דתנן אתרוג הגזול וכו' של ערלה ותרומה טמאה פסול ובגמרא יהיב טעמא על אשירה ועיר הנדחת דמכתת שיעוריה וערלה לפי שאין בה היתר אכילה או שאין בה דין ממון ופירש רש"י לאו שלכם הוא מוכח טעמא דכתב רחמנא לכם הא לאו הכי הוה אמינא דגם ערלה ותרומה טמאה כשר לאתרוג אף שאסור בהנאה אף שהיא מצוה דאורייתא כל שכן בנדונו שהיא מצוה דרבנן עי"ש וכדבריו נראה לי לדקדק מדברי הרב פרי מגדים במשבצות סי' ל"ב אות ז"ך נסתפקתי עור של איסור הנאה שור הנסקל או עבודה זרה מה דינו לבתים ולפרשיות וכו' ומיהו בלאו הכי ע"ז (עבודת כוכבים) מאיס לגבוה כשופר של עכום"ז וכו' הרי דאחר שקבע ספקו על שור הנסקל ועבודה זרה פשיט ליה לפסול בעכום"ז משום מאיס ולא אהני ליה האי טעמא גם לשור הנסקל שמעת מינה פשיטא ליה דדין מאיס לא נאמר למצוה אלא באיסור עבודה זרה, לבד ולא שאר איסורין אפילו איסורי הנאה כשור הנסקל אלו דברי הרב פתח הדביר שם:

ומובן שהיתה גירסתו בפרי מגדים כגירסת דפוס זיטאמיר הנ"ל ואילו ראה הרב דברי הרב פרי מגדים באשל אברהם סי' תרע"ג הנ"ל היה שמח לקראתם שמשם מתבאר יפה שדעתו לדינא כמו שדקדק מדברי שבסי' ל"ב דדוקא בדבר שיש בו סרך עבודה זרה הוא דשייך לומר דאינו כשר למצוה (כמו שאינו כשר לגבוה) אבל מחמת איסור אחר לא הוי מאוס למצוה ובמה שכתב (בפתח הדביר) ואם כן באיסור ערלה דנתבטלה מה מיאוס שייך בה וכו' יש לפקפק דמשמע דכונתו לומר דערלה אם לא נתבטלה מיהת שייך בה מיאוס ולזה מביא שכן ראה להרב שער אפרים וכו' וקשה שמדברי הרב שער אפרים מתבאר דכי אמרינן דמשום איסור אחר לא חשיב מאוס היינו אף אם לא נתבטל האיסור שהרי נדונו לפי הנראה הוא מה שכתב בשמו הרב באר היטב ברישׁ סי' תרע"ג שנשאל אי שרי להדליק נר חנוכה בחמאה שנתבשלה בקדרה של בשר בן יומו שנאסרה מחמת שלא היה ששים ופסק דמותר עכ"ל הרי דאף כשלא נתבטל האיסור הנאה סובר הרב דאין משום מאוס לגבוה בשאר איסורין חוץ מאיסורי עבודה זרה וכן בדין מהראיה שהביא מאתרוג של ערלה וכו' וכן מתבאר מדברי הרב פרי מגדים לפי מה שדקדק מדבריו שסובר דבעור של שור הנסקל ליכא משום מאוס למצוה אלמא דבגוף האיסור עצמו סברי מרנן השער אפרים ופרי מגדים דליכא משום מאוס לגבוה וכל שכן בתערובת אף אם לא נתבטל האיסור נראה פשוט דלדעתם אין חשש משום מאוס למצוה כל שאינו

מאיסורי עבודה זרה שלא כמו שנראה מדברי הרב פתח הדביר שדוקא באיסור דעלמא שנתבטל הוא דליכא משום מאיס למצוה:

וכתב הרב (פתח הדביר) שם להכריח מסוגיית הש"ס בזבחים דף ע"א ע"ב אמתניתין כל הזבחים שנתערבו בחטאות המתות וכו' תנינא חדא זימנא כל האסורין לגבי מזבח וכו' עד אי מהכא הוה אמינא הני מילי קדשים דמאס אבל חולין דלא מאיס איסורי הנאה ליבטלו ברובא וכו' חשיבי ולא בטלי וכו' דשאר איסורין דבטלי הא מאיסי לגבוה אף דלאו מאיסורי עבודה זרה נינהו ועוד הוכיח כן מדברי הירושלמי בפרק קמא דביכורים הלכה ב' עלה דתנן התם דהגזלן אינו מביא ביכורים מצוה כגבוה הן או אינן כגבוה וכו' ודחה ראית הרב שער אפרים מש"ס דסוכה הנ"ל דיש לומר דאיצטריך טעמא דאין בו דין ממון כדי לפסול אפילו בדיעבד ושוב כתב ליישב סברת הרבנים הנ"ל דדוקא לקרבן הוא דמוכח מהש"ס דזבחים דגם בשאר איסורי הנאה איכא משום מאיס לגבוה וכן ביכורים דהוו קרבן אבל לא לא למצות דלגבי מצוה לא אמרינן מאיס אלא בעבודה זרה ואביזרא: שוב כתב דמכל מקום אין סברתם מוסכמת שהרי הרב הלבוש בסי' תרמ"ט סעיף ד' בדין אתרוג המורכב כתב דכיון שנעשה בו עבירה מאיס למצוה ומביא ראיה מבהמת כלאים לקרבן אלמא סבירא ליה דמצוה שוה לקרבן לאסור משום מאיס אף בשאר איסורין וכן מוכח מדברי הרב טורי זהב בסי' י"א סק"ח שפסל ציצית גזולה משום מאיס למצוה ורצה לומר דלא פליגי דהרב הלבוש והרב טורי זהב כתבו כן למצוה דאוריתא אתרוג וציצית אבל בנר חנוכה דאירי הרב שער אפרים מודו לסברתו דלא אמרינן מאיס אלא לגבי עבודה זרה ולא הונח לו לפי שמדברי הרב שער אפרים לא משמע שסובר לחלק כן אלא גם בדאוריתא סובר דלא אמרינן מאיס למצוה בשאר איסורין וכן דעת הרב פרי מגדים בדין עור של שור הנסקל לתפילין ונמצא שהמחלוקת במקומה עומדת ומסיק בנר שבת דאירי ביה הרב (בנר של שמן ערלה) דלענין הלכה יש להחמיר שהרי הרב צמח צדק סובר דעונג שבת הוי דאוריתא (והדלקת נר שבת בכלל עונג שבת) והרב משבצות זהב כתב דבריו בסי' רס"ד גבי נר שבת וכיון דהוי דאוריתא שייך דין מאוס לגבוה גם בשאר איסרין דלאו עבודה זרה נינהו והגם דהרבנים שער אפרים ופרי מגדיסהנ"ל לא סברי הכי יש להחמיר כהרבנים לבוש וטורי זהב דרב גובריהו ורב חילייהו אלו תורף דב"ק בענין זה.

ונראה מדבריו דבנר חנוכה שהיא מצוה דרבנן אליבא דכולי עלמא נקטינן כדכתב הרב שער אפרים דבדבר שאינו מאוס מצד עצמו אלא מחמת האיסור יש לחלק בין איסורי עבודה זרה לשאר איסורין דבשאר איסורין לא קפדינן בנר חנוכה משום מאוס

למצוה מחמת האיסור וכן בדין שהרי לא מצינו חולק על סברא זו ומדברי הרבנים לבוש וטורי זהב אין סתירה שהרי הם אמרו כן במצוה דאורייתא כלולב וציצית אבל במצוה דרבנן נוכל לומר שגם הם מודים לדעת הרב שער אפרים ומה גם דמצינו להרב כסא דהרסנא שבבשמים ראש שהביא הגאון בית יצחק יצ"ו שסובר דלא נאמר כלל דין מאוס לגבי מצוה אלא במאוס מצד עצמו ולא במאוס מחמת איסור ומשמע שסובר כן אף במצוה דאוריתא ועל כל פנים במצוה דרבנן נראה ודאי דשפיר דמי לסמוך על זה לענין דינא דקמן בנרות או שמן שיש בהם שומן חזיר דמותר להדליק בהן נר חנוכה: ומצאתי את שאהבה נפשי ידידי הרה"ג מוהרש"א רעזעכטא יצ"ו בספרו הנחמד ביכורי שלמה שנדפס חדש ממש בהתשובות אשר בהשמטות הספר בסי' ב' שפלפל בחריפותו ובקיאותו בתשובת הגאון מפראמישלא (בספרו בית יצחק הנ"ל) יצ"ו ועם כי אין בידי עתה לעיין היטב בדב"ק בכל זאת איידי דחביבים לי ארשום תורף דבריו ואם יש לי להעיר אכתוב בס"ד מה שנראה לדעתי הקצרה ואלה הדברים באות א') הביא מה שכתב בבית יצחק דלכאורה נראה דאין להדליק נר שבת וחנוכה בדבר טמא על פי דברי הר"ן והרמ"א ומגן אברהם בסי' תקפ"ו וביאר בכונתו שמה שהוצריך להביא מדברי הרמ"א ומגן אברהם הוא שבדברי הר"ן יש לומר דדוקא בשופר הוא שסובר כן מטעם כיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי אבל בשאר מצות מודה הר"ן דלא קפדינן ולזה הביא מדברי הרמ"א ומגן אברהם ועל זה כתב באות ב') לדחות דיש לומר שגם הר"ן סובר שבכל המצות בעינן מן המותר בפיך ומה שהוצרך לומר בשופר הטעם דכלפנים דמי הוא לפי שהיה סלקא דעתין לומר דכמו שאין בשופר הגזול משום מצוה הבאה בעבירה לפי שאין המצוה בגופו אלא בקול ואין גזל בקול כדאיתא בירושלמי ובהרמב"ם הכי נמי אין להקפיד בו בטהור לפי שאינו אלא בקול משום הכי הוצרך לומר דכיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי ואינו אלא בטהור אבל בשאר מצות דבגופו הוא יוצא פשיטא ליה להר"ן דאינו אלא בטהור: ולי ההדיוט בהורמנותיה דמר יש לפקפק בדבריו.

א) איך הפה יכולה לדבר דפשיטא ליה להר"ן דבשאר מצות קפדינן אטהורים (והיינו משום דהוקשה כל התורה לתפילין וכדעת הרב מגן אברהם דמשמע ליה הכי מסוגיא דקידושין דכי היכי דאיתקש כל התורה לתפילין למצות עשה שהזמן גרמא הכי נמי איתקש לטהורין) דהא חזינן דהר"ן מסיק בשופר בצריך עיון משום דבמשכן גופיה מבעיא לן מאי הוי עלה דתחש כמו שהעתקתי לשונו למעלה (בד"ה ומה שכתב ומיהו המעיין בר"ן) ואם כל הסלקא דעתין דהר"ן בשופר הוא משום שאינו יוצא אלא בקול ולזה כתב דכלפנים דמי ולכן שפיר קפדינן ביה נמי כמו בשאר מצות אם כן מה מקום

להצריך עיון בשופר ומאי שנא מכל המצות דפשיטא לן דקפדינן בהו אטהורים ואיך נוכל לומר דבתחש גופיה מספקא ליה לש"ס דמי גרע דבר שבמשכן משאר כל המצות דבעינן בטהורים: ב') אי פשיטא לן בכל המצות דבעינן טהורים משום דהוקשה כל התורה לתפילין מי שם פה לחלק מדעתו ולהוציא מצות שופר מכלל ההיקש דכל התורה כולה ובפרט להקל על פי זה ולהכשיר טמאים לשופר משום שאינו יוצא בגופו אלא בקול הא ודאי לא מסתברא כלל:

ג') ואם תמצא לומר דסברא אלימתא היא ומפקא להיקשא אם כן מאי אהני לן דכיון דלזכרון קאתי כלפנים דמי דכי כלפנים דמי מאי הוי הלא כי היכי דמהניא האי סברא לאפוקי שופר דלא נילף מהיקשא דכל התורה הכי נמי יש לומר דאהניא למעוטי שופר משאר דברים שבמשכן משום שאינו אלא בקול ואם הר"ן נתכוון למה שכתב הרב יצ"ו היה צריך להביא איזה דבר שבמשכן שאינו אלא בקול ואפילו הכי קפדינן בטהורים אלא ודאי מוכח דלא אסיק אדעתיה דהר"ן שיש לחלק בזה ולדמות מאי דבעינן טהורים לדין מצוה הבאה בעבירה ולומר דבדבר שאין בו משום מצוה בעבירה כגון שופר הכי נמי אין בו קפידא שיהיה בטהורים אלא דברי הר"ן הם כפשטם דלולא הטעם דכלפנים דמי לא היה מקום להסתפק בשופר אם מותר בטמאים משום שבמצוה שאין בה כתיבת תורת ה' לא קפדינן שתהיה בטהורים וכמו שהבינו כמה מרבנן קדישו שרשמתי למעלה בענין זה ועל הרב מגן אברהם המה ראו כן תמהו שמדברי הר"ן מתבאר היפך סברתו וגם על הרמ"א בהגהה הן רבים אשר היו תמהי"ם איך פסקיה בסכינא חריפא דפסול והלא הר"ן מסיק בצריך עיון והוא עצמו בדרכי משה כתב דטוב להחמיר דמוכח דשלא מן הדין הוא זה אלא מצד חומרא בעלמא ולכן כתבו שבשעת הדחק שאין לו שופר אחר כי אם שופר מטמאה כשר עיין להרבנים דברי מנחם ופרי מגדים באשל אברהם בסי' תקפ"ו תוך סק"ג ובשאר מפרשי השלחן ערוך וכל זה נראה שלא כדברי הרב יצ"ו שהרי לדבריו הר"ן פשיטא ליה דבכל המצות קפדינן בטהורים ומאי דהוה סליק אדעתין להקל משום שאינו אלא בקול כבר דחאו הר"ן משום דכלפנים דמי סוף דבר לדעתי הקצרה אין דבריו מוכרחים ונכונים בזה במחילת כבוד תורתו הרמה:

ותורף דברי פלפולו הזך שבאות ג' וד' הוא שהביא מה שכתב הגאון בית יצחק יצ"ו בטעם היתר נר חנוכה במה שאינו מותר בפיך דכמו שאמרו בירושלמי כיון דלמחיקה עומדת מותר לכתבה על עור טמאה והכי נמי בנר כיון דעומד לשריפה לא קפדינן משום מותר בפיך ולזה הביא מה שכתב הגאון מנחת חינוך בפרשת נשא מצוה שס"ה (בדף י"ב ע"ב תוך ד"ה ונתיישבתי) שלפי דברי הירושלמי הנ"ל נראה דאם עבר וכתבה על

עור טמאה כשרה כי מחמת המגילה לא הקפידה תורה רק מחמת הגניזה אבל כשרה היא גם פשוט שאם כתב על טמאה מצוה שימחקנה וישקה אותה שאם יכתוב אחרת יצטרך לגנוז את זו ונמצא שם גנוז על עור טמא לכן ודאי ימחוק מגילה זו וכתב על דבריו דאף שדבריו ברורים כשמש בדעת הירושלמי מכל מקום אין נראה כן להלכה שהרי מלשון הרמב"ם בשלישי מהלכות סוטה מביא מגילה של עור טהור כספר תורה וכותב עליה מוכח שדינה כספר תורה ממש דמפני זה דקדק וכתב כספר תורה ואף אם נכתבה בדיעבד על עור טמאה לא מהני מידי דלא כדמשמע מהירושלמי לפי טעמו ולמד כן הרמב"ם מדקיימא לן בש"ס דילן דהוקשה כל התורה לתפילין כדכתב המגן אברהם ואף להחולקים על המגן אברהם בזה מכל מקום במצוה שיש בה כתיבת תורת ה' מודו דבעינן מן המותר ומגילת סוטה גם היא כתיבת תורת ה' דכיון דלא מצינו בש"ס דילן לחלק בין לא ניתנה לימחק וכו' מוכח דש"ס דילן לא סבירא ליה כהירושלמי בחילוק זה ונקיטינן כש"ס דילן לכן כתב הרמב"ם שדינה כספר תורה ואם כן אף בדיעבד לא מהני אלו תורף דב"ק שם:

שש אנכי על אמרותיו כי הוא תנא דמסייע למה שכתבתי אל ההדיוט על דברי הגאון בית יצחק יצ"ו דמלשון הרמב"ם מוכח דמן הדין צריכה מגילת סוטה עור טהור כספר תורה אלא דבהא חלוק עלי כי אני הדל כתבתי שהרמב"ם סובר דטעמו של ר' אלעזר בן שמוע דאמר אין כותבין מגילת סוטה על עור טמא הוא משום שדינה כספר תורה דבמידי דאיכא כתב קפדינן ודאי אטהורים ור' אלעזר בר' שמעון לאו טעמיה דר' אלעזר בן שמוע קאמר אלא סברא דנפשיה להכריע כר' אלעזר בן שמוע דאף אי נימא כדסבר אבוה דכיון דלמחיקה ניתנה משונה מגילה זו משאר כתב שבתורה מכל מקום משום שמא תאמר איני שותה ונמצא השם גנוז על עור טמא יש להצריך עור טהור ולפי זה פסקו של הרמב"ם מקורו טהור מדברי הירושלמי ופסק כר' אלעזר בן שמוע משום דר' אלעזר בר' שמעון קאי כוותיה א שאין שוים בטעמם ומה גם דאפשר לומר דלקושטא גם ר' אלעזר בר' שמעון סובר דמן הדין צריך לכותבה על עור טהור כספר תורה ולדבריו דר' שמעון קאמר דאף אי נימא דמשום שניתנה לימחק אין דינה כשאר כתב שבתורה מכל מקום משום חשש בזיון יש להצריכה עור טהור זו היא שיטתי לדעת הרמב"ם:אמנם לא כן היא שיטת הרב בכורי שלמה יצ"ו אלא כולהו תנאי דבירושלמי הנ"ל סברי מרנן דבמגילת סוטה כיון שניתנה למחות לא קפדינן מדינא אטהורים רק משום חשש שמא תבא לידי בזיון אם לא תאבה האשה לשתות דר' אלעזר בן שמוע ור' אלעזר בן שמעון חיישי להכי ור' שמעון לא חייש להכי ולפום שיטתיה שפיר קאמר דכיון דש"ס דילן לא

סבירא ליה הכי דהא לא אשכחן בש"ס דילן דמפליג בין כתב שלא ניתן לימחק לכתב שניתן לימחק נקיטינן כתלמוד דידן וכל לגבי דידי כוותיה דידי מסתברא דהכי משמע לי דעת מרן כסף משנה שהרי דינו של הרמב"ם הנ"ל את מקורו הערה מהש"ס ירושלמי הנ"ל ובשלמא לדידי ניחא אבל לדברי הרב יצ"ו דש"ס דילן פליג על הירושלמי במה שנוגע לענין מן המותר בפיך דהירושלמי לית ליה הא דמן המותר בפיך למגילת סוטה כיון שניתנה לימחק וש"ס דילן אית ליה מן המותר בפיך גם במגילת סוטה שניתנה לימחק (כן כתב שם גם באות ה' דפליגי תרי תלמודי בהכי עי"ש) והרמב"ם פסק כש"ס דילן אינו נכון מה שמרן כסף משנה מראה מקום לדברי הרמב"ם הנ"ל (דמוכח דסובר דבעינן במגלת סוטה ממותר בפיך כמו בספר תורה) לדברי הירושלמי הנ"ל דהא אדרבא מהירושלמי מוכח דאין הפיסול משום דבעינן מן המותר בפיך אלא משום חשש בזיון ונפקא מינה לדיעבד וכו' כמו שהביא הרב יצ"ו בשם הרב מנחת חינוך אבל לפי שיטתי אתי שפיר דודאי גם הירושלמי סובר להא דמן המותר בפיך גם במגילת סוטה וזהו טעמו של ר' אלעזר בן שמוע ופסק הרמב"ם כמותו כאמור:

ובאות ה' כתב להסביר מחלוקת ר' שמעון ור' אלעזר בן שמוע על פי פלוגתא דכל העומד לזרוק וכיוצא כזרוק דמי דר' שמעון סובר כל העומד לזרוק כזרוק דמי בדבר העומד לכך דהיינו שמצוה לזרקו וכיוצא ור' אלעזר בן שמוע נמי סובר גם כן כל העומד לזרוק וכו' כזרוק דמי אלא שסובר דמגילת סוטה לא הויא עומדת לימחק דשמא לא תאבה האשה וכו' ולהלכה לא קיימא לן כר' שמעון שסובר כל העומד לזרוק וכו' כמבואר באהע"ז סי' קכ"ד בבית שמואל ולכן פסק הרמב"ם דלא כר' שמעון אלו תורף דב"ק וגם בזה כיונתי אני הדל לדעת הרב יצ"ו כמו שכתבתי בחלק הכללים הנ"ל (בד"ה ובעיקר מה שכתב) אפס כי עז מה שכתב בפשיטות דקיימא לן דלא כר' שמעון בהא דכל העומד וכו' תמיה לי איך כתב כן ובאמת אינו פשוט לומר כן כמו שמתבאר להמעיין בכל מה שרשמתי בחלק הכללים במערכת הכף אות קמ"ב הנ"ל: שוב רצה להוכיח דש"ס דילן בשבת ד' כ"ח סובר דמגילת סוטה כיון דלמחיקה ניתנה מותר לכתבה על עור טמא שאם לא כן למה לא תירצו בש"ס דהא דתני רב יוסף לא הוכשרו למלאכת שמים וכו' איצטריך למגילת סוטה ודחה זה על פי דברי הגאון בהגהות הרש"ש (שהבאתי בחלק הכללים במערכת הלמ"ד אות פ"א שנעתקה בקונטריס זה למעלה בד"ה גם ממה שכתב) דמגלת סוטה נפקא מלמען תהיה תורת ה' וכתב שצדקו דבריו דהא אמרינן דסוטה מוחקין לה מן התורה (בסוטה ד' כ' ע"ב) ואם כן דמיא לספר תורה וסיים אם כן מוכח שסוברים הבית אפרים והגהות הרש"ש שדעת ש"ס דילן דפרשת סוטה דומה לתורה וצריך ממותר

בפיך כמו בתורה ועיין הגהות מצפה איתן שם שהקשה דמאי בעי בש"ס מאי הוי עלה דתחש הא מאי דהוה הוה עי"ש ולפי מה שהעליתי אתי שפיר כיון דנפקא מינה גם לענין מגילת סוטה ע"כ דבריו יצ"ו ודבריו אלה נפלאו ממני שהרי עדיין לחלוחית הדיו קיימת שכתב שצדקו דברי הגאון הרש"ש דודאי מגלת סוטה בכלל למען תהיה תורת ה' בפיך היא ואם כן איזה נפקא מינה איכא מדרב יוסף למגילת סוטה מאחר דגם היא נפקא לן מתורת ה' בפיך ועוד האריך שם במה שכתב הגאון בית יצחק יצ"ו לענין מגילה על עור בהמה טמאה ובדין מגילת סוטה שכתבה בלילה וכיוצא ולא פניתי לעיין בכל זה כעת:

ועל הראיה שהביא הגאון בית יצחק דלא קפדינן בשאר מצות שתהיו בטהורים מדכותבין על יד של עבד וכו' כמו שכתבתי למעלה (בד"ה ובאות ד' הביא) נשא ונתן ידידי הרה"ג בכורי שלמה שם באות י"ט והלאה ובאות כ"ב כתב לדחות ראיתו על פי מה שכתב בתורת חסד סי' ס' (שהבאתי בקונטריס הכללים מערכת הלמ"ד אות פ"א בד"ה ואחר שדחה ראיה הנ"ל) דדוקא במצוה שצריכה להיות בעור בהמה או בשאר דבר ממין בהמה הוא דקפדינן שתהיה בטהורים אבל מצוה שאפשר לקיימה בעצים ואבנים כדופן סוכה וכיוצא לא בעינן שתהיה בדבר טהור וכתב שגם בספר חקר הלכות אות מ כתב חילוק זה ואם כן נסתרה ראית הגאון בית יצחק יצ"ו מההיא דגט על יד של עבד דהא בכתיבת גט לא בעינן עור דגם נייר כשר כדאיתא באהע"ז סי' קכ"ד ס"ב ונייר לאו בר אכילה ולכן אין צריך מן המותר בפיך אלו תורף דב"ק יצ"ו וכתב שבספר חקר ההלכות יישב בזה הקושיא משמן קיק עי"ש ובמה שכתבתי בקונטריס הכללים הנ"ל בענין זה על דברי הספר ע"ה (בד"ה ואנכי לא ידעתי) וגם במה שהבאתי שם בשם הגאון ראשית בכורים (בד"ה ולענין עמודי הספר תורה וכו' ומשם והלאה):

ובסוף התשובה העלה הרה"ג בכורי שלמה יצ"ו דנרות או שמן שיש בו תערובת שומן חזיר יש לאסור לנר חנוכה משום דמאיס למצוה ואיכא משום הקריבהו נא לפחתיך כדכתב הרשב"א ופסקו הרמ"א ביו"ד סי' ק"ד סעיף ב' ובסימן ק"ח סעיף ו' בפלפלים שמשימים הנכרים בתוך קנקני היין לתת טעם ביין אף דמותר להריח בהם לפי שאין היין נותן בהם ריח ואין עושין כן ליתן היין טעם בתבלים אלא אדרבה ליתן התבלים טעם ביין ושרי להריח מכל מקום לבשמים דהבדלה אסור משום הקריבהו לפחתך כיון דמאוס למצוה ותמה גם על הגאונים שער אפרים (שפלפל בחמאה שנאסרה משום בשר בחלב אם כשרה לנר חנוכה) ותורת חסד ומוהרש"ק שהעלו להקל בשמן שיש בו תערובת דבר אחר ולדעתו מפני האיסור וגם בלא האיסור הוא דבר מאוס אסור לגבוה משום הקריבהו

לפחתיך אלו תורף דב"ק והמעיין בגוף תשובת הגאון בית יצחק יצ"ו יראה שכבר נרגש מזה וכתב בשם תשובת בשמים ראש דאין לאסור דבר מאוס משום הקריבהו לפחתך אלא כשהדבר מאוס בעצמו ולא כשהוא מאוס מחמת האיסור וכמו שכתבתי לעיל בשמו (בתחילת אות זו) וראיתי שם (בבכורי שלמה) בסי' ג' תשובת הגאון בית יצחק יצ"ו מה שהשיב על כל דברי הרב המחבר יצ"ו בכלל ועל דבר זה גם כן כתב לו שכבר הזכיר זה בתשובתו וחפץ הייתי להעתיק תורף דברי הגאון בית יצחק מה שהשיב לדברי הרב המחבר אך לא איסתייעא לי כי הוצרכתי לפסוק עתה ואיה"ש אשובה אראה לעיין בכל מה שפלפל בענין זה כדרכו בקודש:

אך בזאת מה שנוגע מדבריו לענין דינא הנני מעתיק בזה דברי סיום תשובתו וז"ל (באות כ"ב) והנה לענין דינא כתב כת"ר דאסור להדליק נר של שבת ושל חנוכה בנרות שיש בהם תערובת חזיר מטעם שכתב הרשב"א בח"ג סי' רל"ד והובא ביו"ד סי' ק"ח בשק של פלפלין שמשימין בקנקני יין נסך אסור לבשמים דהבדלה משום הקריבהו לפחתיך וגם משום דמאיס לגבוה כמו בעיא דמשתחוה לדקל מהו למצוה ותמה על שער אפרים וכו' הנה בספרי (בית יצחק) שם הבאתי דברי הבשמים ראש דלא מצד איסור מאיס לגבוה (צריך לומר למצוה) שהרי אתרוג האסור באכילה מותר לצאת בו רק משום דמצד עצמו וכן כתב הפרי מגדים בסי' ק"ד במשבצות סק"ד והביא ראיה משער אפרים הנ"ל דמותר להדליק בחמאה עם חלב (בציירי) ולדבריהם צריך לומר דהרשב"א בתשובה דוקא בבשמים של יין נסך אוסר דהוי כעבודה זרה ומאוס לגבוה ושיש הקריבהו נא לפחתיך דמאיס מצד עכומ"ז או דמאיס מצד הליכלוך של יין כדכתב הפרי מגדים בא"ח סי' רצ"ג אות ו' (אמר המחבר כיונה דעת הגאון לדברי הרב פתח הדביר שהבאתי למעלה שכתב בדעת הרשב"א בתשובה דמה שאוסר הוא דוקא בדבר של עכומ"ז או של יין נסך דהוי אביזרא דעכומ"ז והכריח כן מדלא מצינו במסכת עבודה זרה ד' מ"ז ע"א ובדברי הפוסקים שכתבו מאוס למצוה אלא בעניינים של עכומ"ז וסיים הגאון בית יצחק יצ"ו) אך לטעם השני נראה דמצד תערובת איסור להריח להבדלה אך יש לחלק דבחלב דבלאו הכי אסור ומכל מקום מותר להדליק עלכן אין לפקפק מצד תערובת איסור ואינו דומה לבשמים והא דבסוף סי' ק"ד דאסור להדליק משום שבעצם מאוס כדכתב הפרי מגדים לכן לדינא נראה לי דבנרות של שבת אין להקפיד אם יש בחלב תערובת משומן חזיר אך בנרות של חנוכה כיון דהוו דומיא דנרות המנורה אין להדליק בנרות הללו עכ"ל יצ"ו וזה שלא כדעת הרב פתח הדביר שהבאתי למעלה (מד"ה ואני אמרתי בחפשי וכו' ומשם והלאה) שמתבאר שבנר שבת יש להחמיר לפי מה שכתב הרב צמח צדק דעונג

שבת הוא מן התורה והדלקת נר בכלל עונג שבת הוא ומשמע דבנר חנוכה דעתו להקל כמו שכתבתי למעלה (בד"ה ונראה מדבריו) ודעתי העניה נוטה כעת לפי כל האמור למעלה דמותר להדליק בשמן כזה לנר חנוכה אך למעשה ידעתי כי איני כדאי לחלוק על גדולים ממני בתורה ויראה תרוייהו רבנן קדישי יחיו ואם ירצה ה' אשוב לעיין עוד בזה בל"ן אדהכי והכי הנה עתה קבלתי ס' בית יצחק יו"ד ח"ב ששלח לשמי הגאון המחבר יצ"ו (והוא עתה אבד"ק לבוב) וראיתי תשובתו בענין זה בסי' קמ"ה וכפי אשר ראיתי בהשקפה ראשונה הן הן הדברים אשר דבר בקדשו בבכורי שלמה בהשמטות סי' ג' הנ"ל לך נא ראה את דב"ק:

ובעיקר דין הקריבהו לפחתיך וכו' אי איתיה בדבר שאינו מאוס מצד עצמו אלא מחמת האיסור ראיתי להגאון כתב סופר בחלק א"ח סי' פ"ח דנקיט דגם מה שמאוס מחמת איסור אפילו באיסור דרבנן שייך ביה משום הקריבהו לפחתיך מדברי קבלה עי"ש דב"ק ורמזתיו בקונטריס פאת השדי בחלק הכללים במערכת הה אות ט"ז: והנה מדברי כל הרבנים הנז"ל דשקלו וטרו בנרות של חלב שמערבין בהן שומן חזיר אם כשרות לנר חנוכה או לא משום דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא של בהמה טהורה כנז"ל משמע דבנרות של חלב שאין בהן חשש תערובת שומן חזיר פשיטא להו דמותר אף דחלב אסור לפיך הוא מכל מקום הא לא קפדינן אלא שיהיה ממין המותר בפיך ועור בהמה שהיא נבלה וטרפה כשר לתפילין כיון שהוא מבהמה טהורה אף שבהמה זו שהיא נבלה וטרפה אסורה לא קפדינן אלא אמין בהמה טהורה והכי נמי בחלב כיון שהוא מבהמה טהורה אין לחוש במה שהוא עצמו אסור ולכן מקום ספקתם לא היה אלא בכשיש בחלב תערובת שומן חזיר כן הייתי מבין בכונתם: אמנם עתה (שילהי שנת תרנ"ו] השגתי ס' פאת השדה שו"ת לרב גדול בדורנו (נדפס בלבוב שנת תרמ"ב) וראיתי בסי' כ' שנשאל על הנרות שקורין מללי קערצען שאורן צהיר מאד אך מוחזקות שמערבין בהן חלב בהמה ודעת הרב השואל דאסורות לנר חנוכה לפי מה שכתב הרב מגן אברהם בסי' תקפ"ו דהוקשה כל התורה לתפילין להיות מן המותר בפיך.

והרב המחבר כתב שמצא בנודע ביהודה תניינא סי' ג' שדחה דברי המגן אברהם מדפיל כשר לדופן סוכה והוא כתב בכוונת המגן אברהם דווקא בדבר הצריך להיות מן העור וכיוצא אשר אי אפשר להיות אלא או מדבר המותר או מדבר האסור בזה אמרינן דאיתקש כל התורה לתפילין להיות מן המותר וכן בשופר דבהכרח צריך להיות מבעל חי לכן צריך מן המותר אבל בדבר שאפשר לעשות מעצים ואבנים שפיר יכול להיות גם מדבר שאינו מותר והיינו טעמא דדופן סוכה וכן בנר חנוכה כיון דאפשר שיהיה מדבר

שאינו מותר ואינו אסור אין שייך ביה מן המותר בפיך וראיה ברורה מדמצינו דאוסר תנא דמתניתין להדליק בחלב ואמרו פתילות ושמנים שאין מדליקין בשבת אין מדליקין בחנוכה משום דחיישינן דיכבה וכבתה זקוק לה ואם איתא דצריך נר חנוכה להיות מן המותר בפיך אם כן בלאו הכי נמי אסור להדליק בחלב לפי שאינו מותר בפיך ועוד הביא מה שכתב מרן כסף משנה בראשון מהלכות כלי מקדש הלכה ב' (על מה שכתב הרמב"ם דמור הוא דם חיה והשיגו הראב"ד דאין הדעת מקבלת דיכנס למקדש דם חיה טמאה) דכיון דנשתנה צורתו נעשה כעפר מותר ובכל הנרות הנעשים מחלב כתב בכרתי סי' צ"ב סקל"ב שהוא נותן טעם לפגם ואפשר שנפסל מאכילת כלב ונעשה עפר ואם כן אין איסור ואף שבנודע ביהודה השיג על זה דמי גרע זאת משער שצריך להיות רק מבהמה טהורה אך בנדון דידן החלב הוא מבהמה טהורה רק שאסור באכילה וכיון שנעשה עפר שוב הוי גם כן מן המותר בפיך ולא חיישינן שמא נתערב בתוך המיללי גם חלב מבהמה טמאה שכבר כתב המגן אברהם בסי' ל"ב ס"ק ס"ו דרוב בהמות הנאכלות טהורות הן לכן מותר להדליק בהן בלי פקפוק אלו תורף דב"ק והרבה יש לי להרהר בדב"ק ואין הפנאי לבאר ועל כל פנים הנך רואה שגם הרב הנ"ל מסכים לדינא דמותר להדליק בנרות של חלב אף שאסורות באכילה אלא שהוא בא מטעם שנעשה עפר בעלמא לפי דברי הגאון בפליתי ומדברי הרבנים שהבאתי בענין זה בדין הנרות של חלב שיש בהן חשש שומן חזיר נראה דמשום החלב לא חיישי כלל כיון שהוא מבהמה טהורה אף אם לא נאמר שהחלב חשוב כעפר בעלמא: טו) יש להסתפק בנר חנוכה אי בעינן לכם דהיינו שיהיה לו דין ממון ובש"ס משמע דבעינן שיהיה השמן שלו דאמרינן דבעי להשתתף בפרוטה אמנם אין שום סברא דבעי נר חנוכה שיהא שוה פרוטה וכבר הראתי בספרי לא"ח סי' צ"ט אות ג' דברי התוספות רי"ד דערבה לא בעי שיהא שוה פרוטה והוא הדין נר חנוכה ולענין לכם כיון שמצינו דלולב ביום טוב שני לא בעי לכם הוא הדין נר חנוכה ובשער אפרים נסתפק באיסור הנאה כגון בשר בחלב אי יוצא לנר חנוכה הואיל דמצות לאו ליהנות ניתנו ואי בעי לכם ודאי אינו יוצא ומשמע דפשיטא ליה דלא בעינן דין ממון בנר חנוכה והיתר אכילה ודאי לא בעינן מדיוצא בשמן שרפה לחד מאן דאמר אך גם דין ממון נראה דלא בעינן ויוצא בשמן של מעשר שני ודוק בכל זה כה דבר האיש אדוני האר"ש ידידי הגאון אבד"ק פרעמישלא יצ"ו בספרו הבהיר בית יצחק בחלק יו"ד סוף סי' קמ"ה והנה עם כי אין ספר שער אפרים אצלי מכל מקום ממה שכתבו רבני האחרונים בשמו הייתי מבין שדעתו בפשיטות דלא בעי לכם בחנוכה (לא כדכתב הגאון יצ"ו דמשמע דפשיטא ליה וכו') שכתב לענין חמאה שנאסרה משום בשר בחלב הא

נקיטינן מצות לאו ליהנות ניתנו והביא ראיה מדפסלינן אתרוג של ערלה משום שאין בו דין ממון ובעינן לכם אלמא דבמצות דלא בעינן לכם שרי באיסורי הנאה משום דמצות לאו ליהנות ניתנו והרי זה כמבואר שסובר דבנר חנוכה לא בעינן לכם.

ובספר בכורי שלמה הנדפס חדש ממש לידידי הרה"ג מוהרש"א רעזעכטא יצ"ו בתשובות שבהשמטות הספר בסי' ב' אות כ"ד כתב על דברי הגאון בית יצחק הנ"ל יצ"ו וז"ל ומה שהביא דיש להסתפק בנר חנוכה אי בעי לכם ובש"ס משמע דבעי שיהיה השמן שלו מדבעי להשתתף לפרוטה זכה לכוין בזה לדברי גדול אחד הובא בספר זכר יהוסף בריש פרק במה מדליקין והגאון המובהק יד"ן בעל זכר יהוסף שליט"א פלפל בדבריו בדברים נפלאים עכ"ל ובסימן ג' הביא תשובת הגאון בית יצחק על כוללות דבריו שבסימן ב' ונדפסה תשובתו גם בספרו בית יצחק יו"ד ח"ב (שנדפס מקרוב) בסי' קמ"ה עי"ש: טז) חקרוה שרים הובא בספר שארית יעקב להגאון יעקב יצחק ויטעם סי' א' דהיאך מברכין שהחיינו כשחל ליל ראשון של חנוכה בשבת דמדליקין מבעוד יום דעדיין לא הגיע הזמן הזה ואייתי בידיה ראיה לחקירה זאת מדברי הר"ן בספירת העומר ומה שתירץ שם דברכת שהחיינו מתחיל משעת ההכנה העששית ונתינת השמן כמו בעשיית הסוכה ולי נראה דכיון דהוא חצי שעה קודם הלילה כשם דבאותו פרק מקבל השבת מתוספת שבת ולרגעים תבחוננני כנר שבת מדליק תיכף ולסברת הרב שדי חמד זו החומרא היא באשה ולא באיש דהדלקת נר שבת קבלה עליה השבת נקוט מיהא דעת הזמיר הגיע להדלקה ואי בקבלת שבת מבעוד יום דנו בה לקריאת המגילה ולספירת נדה ולמי ששכח להתפלל וכיוצא כמה מילי איך לא יחשב לזה שקבל חנוכה מבעוד יום ומה גם דעיקר הברכה על הראייה כמו שהביא בספר מועד לכל חי סי' ז"ך ומכוין בברכת שהחיינו בעוד לילה עד שתכלה השמן ולשיטתו איך ניחא ליה בברכת שעשה נסים לאבותינו שאומר בזמן הזה וחקירתו היא על ברכת שהחיינו בלבד ואיתא בזוהר הקדוש פרשת בשלח דדרשו וקראת לשבת עונג מבעודיום ובודאי דמזה נפקא להו תוספת שבת עכ"ד גדול בדורנו הגאון המפורסם מוהר"א פלאגי יצ"ו בס' פדה את אברהם בד' ז' ע"ב אות ח' מה שציין לשדי חמד הוא בחלק דברי חכמים סי' קכ"ט וספר שארית יעקב הנ"ל לא ראיתיו ויפה העיר עליו גדול הנאמר באברהם יצ"ו על מה שקבע חקירתו על ברכת הזמן ולא על ברכת שעשה נסים ועל מה שכתב דתוספת שבת נפקא לן מוקראת לשבת עונג יש להעיר עליו ואין כאן מקומו:

ובאמת שהחקירה נכונה בין על ברכת שעשה נסים (ושייכה חקירתו בכל שבת שבחנוכה אף כשחל יום ראשון של חנוכה בשאר ימים) ובין על ברכת שהחיינו למה לא

תקנו לברך אותן בליל שבת דבשלמא ברכת להדליק צריך לברך אותה לכתחלה עובר לעשייתה כמו בכל המצות שמברך עליהן עובר לעשייתן אבל שעשה נסים ושהחיינו שאינן אלא ברכת השבח אין בהן דין זה לברך עובר לעשייתן כמו שכתב הרא"ש בפרק הרואה סי' כ"ג וז"ל והא דאמרינן בפסחים דף ז' ע"ב כל הברכות (המצות) מברך עליהן עובר לעשייתן היינו ברכת המצות שאומר בהן וציונו צריך לברך להקדוש ברוך הוא תחלה על מה שציונו וקרבנו לעבודתו אבל ברכות של הודאה ושבח יכול לברך אחר כן ויישב בזה מה שמברכין ברכות שבפרק הרואה אחר עשייתן עי"ש ומרן כסף משנה בריש פרק שלישי מהלכות מילה כתב סברא זו לדעת הרמב"ם במה שנראה מדבריו דברכת האבי הבן אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו מברך אחר המילה שהוא מטעם זה לפי שכיון שאינה ברכת המצוה אלא ברכת שבח לא בעינן בה עובר לעשייתן גם הר"ן בפסחים שם כתב (בד"ה והאי כללא דשמואל) דדוקא בברכת המצות אבל ברכת השבח כגון אותן שבפרק הרואה ודאי לאו עובר לעשייתן מברכינן להו וכו' אלא שהוקשה לו מה שאמרו בירושלמי גבי ברקים שאם היה עומד בבית הכסא ושמע ברקים אם יכול לצאת ולברך תוך כדי דבור יצא ואם לאו לא יצא דנראה מזה דברכת השבח נמי אינו יכול לברך אחר כדי דיבור ומפני זה הוצרך ליישב הברכות דפרק הרואה משום שהן על בריתו והנהגתו של עולם וכו' וכתב רבינו במעדני יום טוב בברכות שגם הרא"ש ביומא כתב כדברי הר"ן וכו' עי"ש שנראה שסובר שהר"ן חזר בו ממה שכתב בתחלה דבברכת השבח לא אמר שמואל דצריך לברך עובר לעשייתן:

אמנם מדברי הר"ן שם במה שכתב אחר כך ובד"ה ולענין) נראה דלא חזר מסברתו הראשונה שהרי כתב לענין ברכת נישואין שהרמב"ם כתב בפרק שני מהלכות אישות שצריך לברך קודם נישואין וכן דעת הרמב"ן וסיים הר"ן ולא מפני שהוא בכלל מה שאמרו כל המצות מברך עליהן עובר לעשיה שהרי אלו ברכות השבח הן אלא מפני שחופה יחוד היא ובעינן ראויה לביאה וכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה עכ"ל נראה שסובר דהאי כללא שריר וקיים דלא בעינן עובר לעשיה אלא בברכת המצות ולא בברכת השבח ואם כן ברכת שעשה נסים וברכת שהחיינו שהן ברכת השבח למה לא תקנו לברך אותן בליל שבת מאחר דלא בעינן בהו עובר לעשייתן הן אמת דבסי' תרע"ו סעיף ב' על מה שכתב מרן דבשאר לילות מברך שתי ברכות כתב הרמ"א בשם מוהרי"ל שיברך כל הברכות קודם שידליק (לא ידעתי מדוע שמר את הדבר עד סעיף ב' והיה לו לכתוב זאת בסעיף א') וכתב הרב טורי זהב דבעינן ברכה עובר לעשייתה מתבאר שסוברים דכללא דמברך לעשייתן איתיה נמי בברכות השבח וזה היפך שיטת הרא"ש

והר"ן הנ"ל שכתבו דבברכת השבח והודאה לא בעינן עובר לעשייתן ודוחק לומר דכיון שברכות אלו נתקנו לברכן בשעת עשיית המצוה נגררות אחר ברכת המצוה וצריך לברך גם אותן עובר לעשייתן כדרך שמברך ברכת המצוה עצמה דמנא לן לחלק בהכי:

שוב ראיתי מה שכתב הרא"ש בפרק קמא דכתובות סי' י"ב יש שכתבו שצריך לברך ברכת אירוסין קודם קידושין כדאמרינן כל הברכות (המצות) מברך עליהן עובר לעשייתן ויש שכתבו שצריך אחר האירוסין דילמא הדרה בה והויא ברכה לבטלה ועוד שבכל המצות לפי שמזכירין עשיית המצוה מברכין עליהן עובר לעשייתן אבל כאן אין מברכין אשר קדשנו לקדש האשה וכיון שאין מזכירין עשיית המצוה אין צריך לברך עובר לעשייתן עכ"ל והיה נראה שדעת הרא"ש מסכמת לסברא שניה לא מפני מה שהביא סברא זו באחרונה כמו שכתב הגאון קרבן נתנאל שם דבלאו הכי נמי נראה כן לפי מה שכתב בפרק הרואה הנ"ל דלא אמרו לברך עובר לעשיה אלא בברכת המצות וזו סברת הויש שכתבו שהביא הרא"ש כאן אלא שהגאון קרבן נתנאל הכריח שדעת הרא"ש כהיש שכתבו הראשון עי"ש אלא שמכל מקום אין מזה סתירה לסברתו שבפרק הרואה דיש לומר דמה שדעת הרא"ש מסכמת כן הוא מטעם שכתב הר"ן לדעת הרמב"ם והרמב"ן כנז"ל ועל כל פנים נראה מדברי הרא"ש דסברא הראשונה סוברת שגם בברכות שבח והודאה בעינן עובר לעשייתן וכן נראה דעת הרב המגיד בשלישי מהלכות אישות הלכה כ"ג (שעל מה שכתב הרמב"ם לברך קודם הקידושין כדרך שמברכים על כל המצות וכו') כתב וז"ל זה מבואר בכמה מקומות כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן וכו' מוכח שסובר שגם על ברכות שהן שבח והודאה כברכת אירוסין דאירי הרמב"ם נאמר הכלל דמברך עובר לעשייתן וכמשמעות פשט לשון הרמב"ם וכן מתבאר שסובר הרב לחם משנה שם בדעת הרמב"ם שהוקשה לו על מה שכתב מרן הבית יוסף ביורה דעה בריש הלכות מילה שדעת הרמב"ם לברך ברכת להכניסו בבריתו של אברהם אבינו אחר המילה דהרי היא אחר עשייתה ואנן בעינן עובר לעשייתן וניחא ליה שסובר הרמב"ם כדעת רבינו תם שכתבו התוספות בפסחים ובשאר דוכתי דכשאין המברך עושה המצוה אלא איש אחר הוא העושה המצוה (כמילה שהמוהל עושה המצוה ואבי הבן מברך להכניסו) אינו מברך קודם העשיה שמא יחזור בו האחר ותהיה ברכתו לבטלה וכו' עי"ש מוכח דלולא זה אף ברכת שבח והודאה יש לברך עובר לעשיה (דברי הרב לחם משנה בזה קשים לדעתי העניה והרבה יש לפלפל בכל זה ואיה"ש יתבאר במקום אחר על כל פנים) למדנו מהנז"ל דיש סוברים שגם ברכת שבח והודאה כשמברך העושה המצוה צריך לברך עובר לעשייתה ואם כן יש לומר דלחוש לסברא זו כתב רבינו

מוהרי"ל שצריך לכתחלה לברך כל הברכות עובר לעשייתן (וכן דעת מרן בשלחן ערוך סי' תרנ"א סעיף ה' ועיין בריש סי' תקפ"ה ולסברא זו אתי שפיר מה שלא תקנו לברך שתי ברכות אלו בליל שבת והוצרכו לתקן לברך אותן עם ברכת המצוה לפני הדלקה): ולעיקר החקירה הנ"ל איך מברכינן בערב שבת שהחיינו והגיענו לזמן הזה ועדיין לא הגיע הזמן שהרי מדליק מבעוד יום נראה דשפיר מיקרי זמנה בעת ההיא דשלש שיטות נאמרו בזמן הדלקת נר חנוכה והעריך אותם הכהן ידידי הגאון מוהרש"ל יצ"ו בספרו הבהיר בנין שלמה בסי' ב"ן.

א') שיטת הרי"ף ובעל ההלכות דזמנה לכתחלה משתשקע החמה וכו' אבל מכל מקום לענין דיעבד אינו מעכב רק שתהא דולקת באותו זמן אבל ההדלקה בעצמו אינו מעכב בדיעבד אם הדליקה ביום ואין צריך לכבותה. ב') שיטת הרמב"ם צריך לכבותה ובערב שבת דמדליק קודם הוא משום דאי אפשר בענין אחר והיה תקנת חכמים כן דבערב שבת ידליק מקודם ויוצא בזה ונפקא מינה בין שתי השיטות אם היה אנוס וצריך לצאת לדרך אם יכול להדליק ביום להרמב"ם אינו יכול להדליק ולהרי"ף מותר דהוי כדיעבד. ג') שיטת הר"ן הנ"ל דשקיעת החמה לאו דוקא דהוא הדין דיכול להדליק מקודם ואם כן אין צריך כלל שידלק כשיעור אחר השקיעה עי"ש ולכל הדברות נראה דמה שאנו מדליקין בערב שבת סמוך לשקיעת החמה שאי אפשר בענין אחר וזהו זמן שתקנו חכמים ביום הזה שפיר הוי זמנה ושייך לומר שהחיינו וכו' לזמן הזה וכבר נודע שדעת רבינו התרומת הדשן במדליק בערב שבת וכבו הנרות דאין צריך לחזור ולהדליקן שגם בזה אמרינן כבתה אין זקוק לה משום דחשבינן להההיא שעתא זמן מצותה ביום הזה וכן הסכימו רבני האחרונים כמו שרשמתי לעיל באות ו' בס"ד ושפיר שייך לומר שהגיענו לזמן הזה טו"ב) כלי שהשמן דולק בו בלא פתילה רק מונח טס קטנה וזכוכית קנה חלל דק בתוכו אם יוצאים בנרות כאלו למצות נר חנוכה מי בעינן דומיא דמנורה שהיה בו שמן ופתילהנשאל על זה ידידי הגאון מוהרי"ץ שמעלקיש יצ"ו בספרו הבהיר בית יצחק יו"ד ח"ב סי' ל"א וכתב בשם הרבנים השואלים בהביאו ראיה ממאי דמבואר בסי' תרע"ג שאין צריך להחליף הפתילות כל שבעה ואילו במנורה מבואר במנחות דף פ"ח ע"ב (נר שכבתה וכו' נדשן הפתילה וכו') דבעי פתילה חדשה אלמא לא בעינן בחנוכה דומיא דמנורה ועוד הביאו ראיה מדלא בעינן דוקא שמן זית וכל השמנים כשרים מוכח דלא בעי דמיא דמנורה והוא יצ"ו כתב לדחות ראיתם הראשונה והשנית נח לו ועוד כתב לפלפל בענין זה ומענין לענין וחזר לאותו ענין וכתב בסק"ז והנני חוזר לגוף הדין כיון דלא בעי דומיא דמנורה ממש דהרי כל השמנים כשרים לכן גם בלא פתילה יוצאין אם

דולק יפה אך כיון דאמרינן דשמן זית מצוה מן המובחר הוא הדין דמצוה מן המובחר בשמן ופתילה וכן לענין נר שבת וביחוד לפי מה שכתב הבדרשי דהאדם נמשל לנר כמ"ש וכו' התורה והאדם חיבור' נר אלקים נשמת אדם התורה להב מתפרד משביב יושב שמים והאדם בשני חלקיו אבוקה נמשכת אורה גוו פתילה נפתלת ונשמתו שמן זית זך בהצמדם והסכמתם ימלא הבית אורה בודאי מצוה מן המובחר להדליק שמן ופתילה אלו תורף דב"ק ועיין בשו"ת הגאון רמ"ץ סי' נו"ן בענין אי בעינן בנר חנוכה דומיא דמנורה והבאתי תורף דב"ק לעיל באות ג' (בד"ה אך את זה) ומדברי הרב עץ הדעת טוב שהבאתי שם (בד"ה והנה מה שכתב) מתבאר גם כן דלא בעינן דומיא דמנורה שהרי כתב שאין שיעור לשמן דחנוכה ואלו בשמן דמנורה הא בענין שיעורא וכן הבאתי למעלה באות ב' דברי כמה רבנים שכתבו דאין שיעור לנר חנוכה רק שתהא דולקת חצי שעה.

ח"י) שכח לברך על הדלקת הנרות וניכר קודם שהדליק כולן נשאל רבינו עקיב"א במהודרא תניינא סי' י"ג אף יש לו לברך או לא והשיב דברכת על הנסים ושהחיינו אף שמיד שהדליק הנר גמר מצותה מברך אותם דלא גרע מרואה דמברך נר חנוכה דפשיטא דאף אם לא בירך בתחלת ראייתן מברך בעוד שרואם הכי נמי כן ואף להסוברים במדלקת אשתו עליו בביתו אינו מברך על הראיה היינו כיון שיוצא בהדלקה אם כן הדלקתה וברכתה כאילו הדליק הוא בביתו לא כן כשהדליק ולא בירך מהיכא תיתי דנימא דגרע כחו במה שהדליק מאילו לא הדליק והיה מחוייב בברכת נר חנוכה מצד רואה וכי בשביל שהדליק גם כן פקע ממנו חיוב זה ואף דבהגהות ש"ע כתב בשם מוהרי"ל דיברך כל הברכות קודם שיתחיל להדליק היינו לכתחלה אבל דיעבד נראה דמברך נס וזמן ואדרבה משם קצת ראיה מדהוצרך הרמ"א (בסי' תרע"ו) לכתוב דין זה כאן דהא פשיטא דהוא בכלל כל המצות דמברך עובר לעשייתן אלא ודאי דלענין נם וזמן לא שייך כל כך עובר לעשייתן ולזה השמיענו דמכל מקום לכתחלה יברכם תחלה ויש לדחות ומכל מקום הסברא ק נראית כמו שכתבתי: אך לענין ברכה להדליק לכאורה כבר גמר מצותה כשהדליק נר אחד דמה שמוסיף הוא מחמת הידור מצוה דאין שייך לברך עליו ואין להביא ראיה דשייך לברך על הידור מדמברכין כל בני הבית אף דמדינא נר איש וביתו זה אינו דשאני התם כיון שרוצה להיות מהמהדרין כונתו שלא לצאת בשל זה המדליק וממילא חייב מדינא כדכתב מגן אברהם תרע"ז סק"ט וכו' אבל לענין מספר הנרות כשהדליק נר אחד יצא ידי המצוה והתוספת רק מכלל מהדרין יש לומר דאין שייך לברך עליו והביא מה שכתב הרב פרי חדש בסי' תרע"ב נשאלתי היה עומד ליל

ז' וסבור שהוא ליל ו' והדליק ששה וכו' שמתבאר דנקט לסברא פשוטה דמשום הידור אין שייך לברך והאליהו רבה בסוף סי' הנ"ל כתב לדייק דצריך לברך ולדינא נראה בנדון דידן יש לסמוך ולברך דיש לצדד עוד דאף בנזכר אחר גמר הדלקתו דיברך כיון שצריך שיעור עד שתכלה רגל מן השוק ואם נתן בה שמן פחות משיעור לא יצא אפילו בדיעבד עיין בסי' תרע"ה אם כן כל משך הדלקתו עדיין מצותו קיימת נמשך והרא"ש בפרק קמא דפסחים סי' ג' מדמה נר חנוכה לציצית ותפילין דיש שיהוי במצותם ואם כן כמו בציצית ותפילין מברך גם אחר הנחתם דעדיין עוסק במצותם הוי כמו קודם עשייתן כן יש לומר בנר חנוכה ואף דיש לחלק וכו' ויש לומר דנר חנוכה מקרי עברה מצותה כיון שאם כבתה אף אחר רגע אין מוטל עליו להדליקו ולא דמי למזוזה ולולב וכו' מכל מקום כיון דכיילינהו הרא"ש בחדא לקרותם שיהוי מצוה יש לומר דמקרי עובר לעשייתן גם דעת כמה פוסקים דבכל ברכות אם לא בירך עובר לעשייתן מברך אחר כך עיין שפתי כהן יו"ד סי' י"ט סעיף ג' אם כן בנדון דידן בצירוף הני סברות.

א') דעת האליהו רבה דמברך על ההידור. ב') כיון דמיקרי שיהוי מצוה משך הדלקתם יש לומר דמקרי עובר לעשייתן.

ג') דעת הפוסקים אם לא בירך עובר לעשייתן מברך אחר כך מכל זה נראה לסמוך בנדון דידן דיברך אך אם קודם שהדליק הנוספות כבו הראשונות דבזה ליכא סניף הנ"ל (דמכח שיהיו מצוה מקרי עובר לעשייתן) כיון דכבתה ואזדא מצותה לגמרי הדרינן לפסקא דרבוותא הנ"ל האליהו רבה והפרי חדש אם מברכין על ההידור וספק ברכות להקל אלו תורף דב"ק: והגאון פרי מגדים במשבצות סי' תרע"ו סק"ב כתב וז"ל ואם הדליק כל הנרות יראה דלא יברך אחר כך ככל הדברים מצוה שאין לה משך זמן דלא יברך אחר כך וזמן אומרו בליל שני הא לאחר הדלקה בליל ראשון לא ואימתי שיזכור היינו בליל שלישי ואילך דברכות הללו לא נתקנו כי אם מהדלקה ולא דמי לזמן דרגל שאומרו אפילו בשוק ועיין פרי חדש כאן ועיין מגן אברהם תע"ג א' ומיהו יש לומר שעשה נסים ושהחיינו הרואה נמי מברך אותו כבס"ג הוא הדין כאן אף על פי שהדליק כל שלא בירך בהדלקה מברך על הראיה אבל ברכה להדליק לא דכבר עבר ומיהו אם הדליק נר אחד יש לומר מברך אשאר נרות בליל שני ואילך ואף על גב דנר ראשון רק מצוה והשאר למהדרין כבסי' תרע"א מכל מקום הא כתב המגן אברהם אות א' בשם הב"י תרע"ג דהברכה קאי על כולן ומשמע אם לא דעתו לברך מברך אשאר ועיין אליהו רבה ואי"ה שם יבואר ומכל מקום צ"ע מאחר דמצוה ליכא רק למהדרין עכ"ל גם בספרו ראש יוסף למסכת שבת בסוגיא דדף כ"ג ע"א כתב בענין זה וז"ל נסתפקתי בליל שני

או שלישי שמדליק כמה נרות והדליק אחד ולא בירך אם יברך על הנותרים הואיל ולא הוה כי אם מהדרין וכו' שוב ראיתי ממה שכתב הבית יוסף תרע"ב בשם א"ח אם שכח והדליק רק נר א' ידליק ב' ולא יברך כי דעתו על כולן משמע הא לאו הכי צריך לברך על השאר והביאו המגן אברהם תרע"ו אם כן כל שכן כשלא בירך קודם הדלקה יברך אחר כך כשיש לו עוד להדליק שאר נרות כו' ואם שח בין נר לנר ראוי לברך שנית וצ"ע בזה ועיין בתרנ"א בארבע מינים אם שח מברך שנית וכאן צ"ע גם צ"ע כל מצוה שיש לה משך זמן מברך לאחר עשיה כמו סוכה ותפילין וציצית הוא הדין נר חנוכה יש לה משך זמן אף על גב כבתה אין זקוק לה מכל מקום מצוה הוה ואי"ה בפריי יבואר זה:

והנה במה שהעיר רבינו עקיב"א על הרמ"א למה הוצרך לכתוב כאן דמברך לפני הדלקה דהא פשיטא שהיא בכלל כל המצות שמברך עליהם עובר לעשייתן וניחא ליה דאיצטריך משום ברכת על הניסים ושהחיינו דאין שייך בהו כל כך עובר לעשייתן ולא ביאר שיחתו זו שיחה נאה דאם כן מנא ליה לרבינו מוהרי"ל (מקור דברי הרמ"א) שצריך לברך אותן לפני ההדלקה הנה מתוך מה שכתבתי אני הדל לעיל אות ט"ז מתבאר יפה דהיה מקום לומר שאין צריך לברכן קודם ההדלקה כדעת הסוברים דברכת שבח והודאה אינה בכלל הכלל דכל המצות מברך עובר לעשייתן ואשמועינן דצריך לברכן עובר לעשייתן לחוש לדעת הסוברים שגם בברכת שבח והודאה אמר מר שמואל שצריך לברך קודם עשייתן עי"ש ובעיקר הערתו הנה אמת כי מצינו למרן בש"ע במצות שכתב לברך עליהן (כי יש מצות שלא הזכיר לברך עליהן כמתנות כהונה ושילוח הקן ומעקה וכיוצא) שאף שבסימן כ"ה סעיף ח' כייל לן כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן חזר וכתב כן גם בסי' קנ"ח גבי ברכת על נטילת ידים עי"ש בסעיף י"א אך יש לומר דהוצרך לכתבו שם משומדבר שנתחדש שם שנהגו לברך אחר הניגוב וכו' ובריש סי' תל"ב כיון שהוצרך להשמיענו נוסח ברכת הבדיקה שהיא בעל פתח ואמר קודם שיתחיל לבדוק יברך אשר קדשנו וכו' וכן בסי' תקפ"ה גבי ברכת שופר וכן ביו"ד סי' י"ט בברכת שחיטה הוצרך לכתוב שיברך קודם שחיטה לפי שהיה סלקא דעתין שלא לברך עד אחר שחיטה שמא תתנבל בידו ותהיה ברכתו לבטלה כמו שכתב שם הרב בית חדש עי"ש ובסי' כ"ח גבי ברכת כיסוי הדם כתב לברך קודם הכיסוי לאפוקי מסברת רבינו בעל הלכות גדולות שסובר לברך ברכת כיסוי אחר גמר המצוה עי"ש בטור ובית יוסף ובסי' תרנ"א סעיף ה' הוצרך לכתוב שיברך קודם משום שכלל שתי הברכות על נטילת לולב ושהחיינו (וכמו שעשה הרמ"א בהא דקמן) ובסי' תכ"ב סעיף ב' בא לומר שמברכין על ההלל תחלה וסוף וכן בסוף סי' תפ"ז גבי הלל בליל פסח ובסימן תרצ"ב לענין מגילה

אי משום שכלל גם ברכת הנס והזמן ואי משום שרצה לומר דמברך לפניה ולאחריה הנה בכל המקומות הללו יש מקום לומר דמפני סבה כתב מרן לברך בתחלה ולא סמך על מה שכתב בסי' כ"ה בדרך כלל דכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן ולכן בסי' תקכ"ז בעירובי תבשילין שלא היה לו שום סבה לכתוב לברך קודם הנחתו לא כתב כן וסמך על הכלל ואם כן יפה כתב רבינו עקיב"א דלולא שהוצרך הרמ"א לומר שגם ברכת הנם והזמן צריך לברך מעומד לא היה כותב לברך ברכת המצוה תחלה שכבר ידוע זה מהכלל שבידנו כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן כמו שבאמת מרן עצמו בסי' תרע"ו לא פירש שיברך ברכת ההדלקה קודם הדלקה אף שבודאי ברכת להדליק צריך לברכה מקודם וכן ביו"ד סי' שכ"ח כתב בשעה שיפריש חלה יברך וכו' ולא פירש שתהיה קודם ההפרשה וכן בסי' ק"כ סעיף ג' יברך על טבילת כלי וכו' ולא פירש שיברך קודם הטבילה ובסי' רפ"ט לענין מזוזה כתב בא לקבעה וכו' ויברך אשר קדשנו וכו' ולא כתב שיברך קודם הקביעות וכן בסי' רס"ה סתם וכתב המל מברך אשר קדשנו וכו' ולא כתב שיברך קודם המילה ובסי' רצ"ד סעיף ו' גבי פדיון נטע רבעי ויברך בשעת פדיון וכו' וכן בסי' ש"ה סעיף יו"ד בשעה שנותן הפדיון לכהן מברך וכו' ובסי' שכ"א סעיף ו' גבי פדיון פטר חמור מיד כשמפרישו מברך עליו ומתבאר מכל זה שאין דרך לכתוב בפירוש בכל מקום שצריך לברך עובר לעשייה רק בשביל איזה סבה מזכיר לברך בתחלה אלא שמצינו למרן שבסי' תפ"ט בברכת העומר איכפל תנא לאשמועינן דיברך בתחלה אף שלא היה שום צורך לזה לא סמך על הכלל שבידינו כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן וכן ביו"ד סי' אש"ל סעיף ע"ח גבי הפרשת תרומות ומעשר המפריש וכו' מברך קודם שיפריש וכו' ומכל מקום היכא דאיכא למידרש דרשינן ואין להאריך:

יט) במה שנחלקו הפוסקים בהדלקת נר חנוכה במוצאי שבת אם להקדימה להבדלה או להקדים ההבדלה להדלקה זה כמה שנים אשר נהגתי על פי הסכמת רבני האחרונים להקדים ההבדלה דהכי עדיף מטעמים שנאמרו בדב"ק עיין בסי' תרפ"א בדברי הרב טורי זהב שהאריך להוכיח דמעלה דתדיר קודם דוחה למעלה דאפוקי יומא מאחרינן ועוד הסביר דכיון שמברך להדליק נר חנוכה הרי פורק ממנו בזה עול שבת וכו' עי"ש דב"ק והרב פרי מגדים במשבצות שם כתב שכמדומה לו שהרב אביו נהג כדברי הרב טורי זהב להבדיל בביתו קודם ההדלקה וסיים וכן אני נוהג ואין לגעור בשום אדם כי יש לו על מה לסמוך גם הרב מחצית השקל אחר שהביא תורף דברי הרב טורי זהב סיים וכן כתב בא"ר (באליאו רבה) בשם תי"ט (לפי הנראה רק בשם תי"ט קאמר ואיהו לא סבירא ליה הכי כמו שמתבאר מדברי מרן חיד"א בברכי יוסף שאכתוב להלן איה"ש)

וכן הסכים פרי חדש לדעת טורי זהב ובבית הכנסת אין לשנות שום מנהג ובביתו דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד והרב מאמר מרדכי אף שכתב שמנהגם הוא להדליק קודם ההבדלה בין בבית הכנסת בין בבית סיים והרבה מן האחרונים נחלקו על מרן ומור"ם בזה והרב ערוך השלחן הביא דברי הראב"ד שבספר תמים דעים סי' קע"ד ושהאורחות חיים והכלבו בהלכות הבדלה והלכות חנוכה נראה דעתם שמסכימים עם הראב"ד ורבינו חננאל שהרי כתבו המנהג להדליק קודם ואין ראוי לעשות כן וכו' וכן כתב הפרי חדש דלאחר אפוקי יומא במעשה עדיף וכן הסכים הרב בית דוד סי' תע"ד גם הרב רב דגן בנימוקיו כתב בשם הרב בית דוד סי' תע"ד שהסכים לענין מעשה שיבדיל קודם ושכן הוא מנהג שאלוניקי וכן הוא מנהגינו וגם כתב דבבית הכנסת יבדיל תחלה עכ"ד הרב רב דגן: גם הרב שלחן גבוה העלה להבדיל קודם ושמח שמצא שכיונה דעתו לדעת מר רבו הרב בית דוד בכל ראיותיו ושדחה שם מה שכתב הרמ"א לחלק בין בית הכנסת לביתו עי"ש ומרן חיד"א במחזיק ברכה כתב שהרב מר וקציעה כתב דהגאון מר אביו היה מלעיג על המדליק קודם אך כתב (שהוא מר וקציעה) אחר העיון נתברר לו ההיפך ודחה כל דברי הטורי זהב באריכות וגם כתב שהראב"ד לא הקפיד אלא על ברכת מאורי האש ורק מאורי האש מברך קודם שידליק אבל ברכת הבדלה מודה דמאחרינן לה ושהאריך בזה ומרן חיד"א כתב שלא זכר שבתמים דעים סי' קצ"ד הביא דברי הראב"ד בסי' קע"ד (העתיק דברי קדשו וסיים) ומדבריו מוכח שסובר דאומר כל ההבדלה קודם הדלקת נר חנוכה היפך מה שכתב הרב מר וקציעה בדעת הראב"ד ואף שהוא קאי על מה שכתב בשלטי הגבורים בשם הראב"ד שהביא הטורי זהב ובתמים דעים כתוב הרב אב"ד נראה שגם הראב"ד שכתוב בשלטי הגבורים בענין זה הוא הרב אב"ד אף שאין נראה כן מהכנסת הגדולה ומכל מקום הרי הרב אב"ד חמיו של הראב"ד קפיד על מאורי האש וכתב שמבדילין קודם ומוכח כל ברכת ההבדלה כדאמרן והרואה יראה מה שכתב הרב מר וקציעה דיש לדחות דבריו ואין מופת להכריח להדליק מקודם ותיסגי לתת פנים למאן דאמר דמדליק קודם ומאן דעבד כמר עבד וכדכתיבנא בברכי יוסף ובברכי יוסף כתב דרבים נהגו כסברת הרבנים טורי זהב ופרי חדש להבדיל קודם ואחר כך להדליק דאפוקי יומא במעשה עדיף וראה שהרב אליהו רבה האריך לקיים מנהגם להדליק קודם וכתב דבכל מה שכתב ליישב מנהגם אין בו דבר לחייב לנהוג כן רק שהרב טרח ומיישב מנהגם ומי שנהג להבדיל קודם יתמיד כסברתו ומנהגו ובשאלת יעב"ץ סי' נ"ב כתב שהגאון אביו היה מלעיג על המדליק קודם הבדלה וכן עיקר כדכתיבנא דאין למחות במי שנהג להבדיל קודם והוא הדין דאין למחות במי שמדליק קודם דיש לו על מה

לסמוך ונהרא נהרא ופשטיה וסיים שהרב בית דוד בסי' תע"ד כתב שהרב פרח מטה אהרן מנהגו שהיה מבדיל תחלה.

והרב ישועות יעקב האריך מאד לפלפל בדברי הרב טורי זהב ודחה סברתו וראיותיו וסיים סוף דבר הגם שאיני כדאי לדחות דברי הטורי זהב ובפרט שפה קהלתינו הוקבע המנהג כמותו כי אתריה דרב הוא אמנם נראה לי שבמקומות שנהגו להדליק קודם הבדלה יש להם על מה שיסמוכו ואין לבטל מנהגם עכ"ל ומרן החבי"ף בספר רוח חיים כתב כסברת הטורי זהב ופרי חדש וא"ז וי"א (ויד אהרן) וערוך השלחן הוא מנהגנו להבדיל תחלה ואחר כך הדלקה וציין לעיין בספר מועד לכל חי סי' ז"ך אות י"ז ובספר והוכיח אברהם ח"א בפרק של חנוכה וחמד משה וחלקו של ידיד ונזירות שמשון ומשחא דרבותא ובקונטריס אחרון שם ואשל מפרי ומספרי דבי רב שבעה כוכבי לכת הנ"ל אין גם אחד מצוי אצלי וספר א"ז שציין אם הוא ס' אליהו זוטא הנה ממה שכתב מרן חיד"א בשמו בס' אליהו רבה נראה שדעתו מסכמת לדעת הסוברים להדליק קודם הבדלה היפך ממה שפסק באליהו זוטא כדעת הטורי זהב כדכתב ברוח חיים בשמו ואולי חזר בו באליהו רבה או שלא כתב אלא ליישב המנהג אף שהוא אינו סובר כן ומי שנמצאים אצלו שתי התורות זוטא ורבה ישכיל בכונתו והרב דברי מנחם ציין לעיין בזה בס' קול אשכנזי ד' כ"א (נ"א) ע"ב והרב יפה ללב יצ"ו אחר שהביא פסק הטורי זהב להבדיל בביתו קודם ואחר כך להדליק כתב וכן כתב בשיירי כנסת הגדולה ולענין מעשה בספר מטה משה סי' תתקצ"ג כתוב דהנכון להדליק אחר ההבדלה ומה שכתוב בבאר היטב החדש דבספר אליהו רבה העלה דלעולם מדליקין תחלה ודחה דברי הטורי זהב עין רואה להרב בס' אליהו זוטאשכתב בסוף דבריו נראה לי שאין לשנות בבית הכנסת מהמנהג אבל כל יחיד בביתו יבדיל ואחר כך ידליק וכמנהג מקומות הכלבו וכן מנהג עירנו איזמיר להבדיל בבית תחלה ואחר כך להדליק וכן הוא מנהג שאלוניקי וקושטא וכן המנהג בעיר הקודש ירושלים תוב"ב כמו שכתב הרב שמו משה בסוף סי' י"ד וכן עיקר ואל תתמה על מה שכתב בשיירי כנסת הגדולה שאין המנהג כן וגם בכנסת הגדולה כתב דנהוג עלמא כדכתב רמ"א דאפשר שזה היה בזמנו ואחר כך נשתנה המנהג אלו תורף דב"ק ומדברי הרב דברי מנחם נראה קצת דלזה נוטה דעתו להבדיל קודם הדלקה:

הא למדת דשלמים וכן רבים מרבני האחרונים נקטי לדינא בזה דלא כפסק מרן והרמ"א ומעידים בגדלם שכן מנהג הרבה מקומות עלית על כולנה מנהג עיר קדשנו ירושלים תוב"ב ועל פי זה גם אני הדל נהגתי מאז להבדיל ואחר כך להדליק וכן אני מורה ובא

ואף שראיתי שהרב נהר שלום הרבה להשיב על כל דברי הרב טורי זהב גם הרב בית מאיר כתב דממה שאמרו בירושלמי ופסקו מרן בש"ע סי' תרפ"א סעיף א' דאין מבדילין בנר חנוכה שאין נהנין לאורו ואין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו מוכח כדעת מרן והרמ"א שאם לא כן הרי דין זה ללא צורך שהרי בלא זה מבדילין קודם הדלקה ועיין בעטרת זקנים אף שיש לדחוק שרצה לבאר אם אחד הבדיל והדליק שלא יבא אחר ויבדיל על נרות אלו מכל מקום הפשט כדעת השלחן ערוך עכ"ל מכל מקום לא נטיתי מסברת הפוסקים שהזכרתי למעלה כי ברבים היו ועל הוכחת הרב בית מאיר מלבד מה שדחה הרב יש לומר דהוצרכו לאשמועינן למי שלא היה לו יין להבדיל והדליק נר חנוכה וסמך על מה שהבדיל בתפלה ולא בירך מאורי האש כי מצפה שיביאו לו ויסדר כולן על הכוס והדליק נר חנוכה טרם שיעבור עיקר זמנה ואחר שהדליק הובא לו יין ורוצה להבדיל על הכום כל הברכות לזה אמרו שלא יבדיל על נרות אלו כיון שאסור לו ליהנות מהן ועל כל פנים כיון שיש לדחות אף אם הוא דוחק אין זה הכרח ברור ויש לנו לתפוס כדעת רובא דמינכר מרבני האחרונים הנז"ל דהעיקר הוא להבדיל בתחלה ואחר כך להדליק ואף לענין מקרא מגילה שהבין הרב טורי זהב בדעת הראב"ד שהביא הרב שלטי הגבורים בפרק במה מדליקין דקריאת המגילה קודמת להבדלה וישנו בנותן טעם לחלק בין הדלקת נר חנוכה לקריאת המגילה דבהדלקה כיון שמברך להדליק נר לא נוכל לומר שעדיין קדושת שבת עליו לכן ראוי להקדים ההבדלה משום דתדירה אבל במגילה אף שהדליקו נרות לקריאת המגילה מכל מקום לא ברכו על הדלקתן ואינו נראה שפורק ממנו עול שבת וכו' הנה הרב ערוך השלחן כתב שדברי הראב"ד מבוארים בספר תמים דעים סי' קע"ד דגם במגילה סובר להבדיל קודם והביא מה שפירש הרב שיירי כנסת הגדולה בסי' תרצ"ג בכונת הראב"ד וכתב על דבריו שאין נראה כן מדברי הארחות חיים והכל בו בהלכות הבדלה והלכות חנוכה שכתבו בשם הראב"ד ורבינו חננאל דאין לקרות מגילה עד אחר הבדלה דאין לברך על האור אחר שמילא עיניו אלמא חד טעמא הוא וכו' אלו תורף דב"ק והשגתי עתה ספר האשכול עם ביאור נחל אשכול וראיתי בחלק שני בהלכות חנוכה ופורים צד כ"א שכתב ונר חנוכה במוצאי שבת ראינו רבים מברכין קודם הבדלה ולי הכותב נראה שטעות בידם שאין שום עסק בעולם קודם הבדלה ואילו היה אפשר להבדיל קודם שידליק הנר שמברכין עליו מאורי האש לא היינו מאחרין ההבדלה ומה שאמרו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו לא אמרו לאחר הבדלה אלא לעשות נר יפה שיהיה מבחין בין מטבע למטבע לראות כל דבר יפה ואם עושין כן משום זריזין מקדימין למצות הבדלה נמי מצוה כמו נר חנוכה

והיא ראשונה לכל מעשה ואין מעבירין על המצות דכך אנו אומרי' נמי הכי בהבדלה ומקרא מגילה הבדלה ראויה להקדי' מזה הטעם שאין שום מעשה קודם הבדלה אבל הקורא המגילה ומילא עיניו מן האור מתחלת המגילה וניזון ממנה עד סופה ואחר כך מברך בורא מאורי האש כמו שנהגו בעירנו לא נכון הדבר וכתב שם הגאון נחל אשכול דמה שבשלטי הגבורים מביא שדעת הראב"ד להבדיל קודם נר חנוכה ולא זכר מגילה הטעה את הטורי זהב לחלק ביניהם ונתן טעם לדעת הראב"ד וכו' והנך רואה משם וכאן הראב"ד ורבינו חננאל ואשכול סוברים שאף במגילה יבדיל קודם שאין ראוי לברך על המאור אחר שמילא עיניו ממנו וכוונתו שאף שבמגילה צריך נרות למצוה דקראה על פה לא יצא ונהנה בתכלית ההנאה מאש ואיך יברך אחר כך להכי לא שייך הכא אפוקי יומא מאחרינן דכבר נפק שבת על ידי הנרות שהדליק ואין לומר יברך על הנר ויקרא מגילה ואחר כך יבדיל דהא קיימא לן כר"י פסחים נ"ד סודרן על הכוס אבל שם בפסחים גבי יקנה"ז לקידוש אין צריך נר ואינו מדליקו בשעת מעשה אלא אי איתיה קמן מברך כדאמרינן בברכות דף נ"ג אין מחזירין על האור כדרך שמחזירין על המצות וכן נמי ספירת עומר מודו הני רבוותא דסופר קודם הבדלה שעדיין אין צריך ליהנות מן הנר ולא כדכתב טורי זהב משום דבתחלת לילה ראוי לברך משום תמימות והבדלה אינה אלא לאחר שהוסיף מחול על הקודש דאם כן במגילה נמי יאחר ההבדלה ובפרט להראב"ד דהתחיל מבעוד יום יצא עכ"ל הרי מפורש שדעת הראשונים הנ"ל שגם במגילה הדין כן להבדיל קודם קריאת המגילה:

ודאתאן עלה לענין הדלקה והבדלה מצאתי דאתא לידאי ס' נחמד שו"ת מחנה ישראל לרב גדול בדורנו (נדפס בשנת תרמ"א) מוהרי"ש ניימאן וראיתי בח"ב בדף פ"ו ע"ב והלאה האריך מאד בפילפול חריף לדחות ראית הרב טורי זהב משום דתדיר קודם ואמר מר דאין שייך תדיר קודם אלא כשרוצה לעשות עתה את התדיר אבל כאן שאינו רוצה להבדיל משום דמאחרינן אפוקי יומא אם כן מקרי לא הגיע זמן התדיר ואין תדיר וגם על מה שהסביר הרב טורי זהב דכיון שמדליק ומברך על ההדלקה אין שייך לומר שאינו פורק עול שבת וכו' הרבה להשיב ועוד כתב טעם אחר להקדים ההדלקה להבדלה משום פרסומי ניסא והאריך בכל זה ואכתוב רק דברי מסקנתו לדינא וז"ל הגם שאיני כדאי להכריע ולהורות לאחרים כן על כל פנים לעצמי אני נוהג להדליק נר חנוכה קודם הבדלה זולת לפעמים שאין הפתילות מזומנים מערב שבת וצריך לעשות אותם במוצאי שבת אזי מחמת שגם למנהגינו שמדליקין נרות תכף אחר הבדלה בתפלה עם כל זה במלאכות גמורות אנו נזהרין שלא לעשות רק אחר הבדלה על הכוס ואפשר עשיית

פתילות מלאכה גמורה חשובה לזה אז הייתי מבדיל קודם כמו שכתב המגן אברהם באם שכח אתה חוננתנו מטעמו כיון שיש אומרים לעולם להבדיל קודם והגם שהביא האליהו רבה בשם המהרי"ל שאין נכון לעשות פעם כך ומשיג על המגן אברהם בזה כבר כתבתי לעיל דעת המגן אברהם דלא שייך זה אלא בקביעות לעשות פעם כך ופעם כך לא במקרה וכן דעתו בכמה מקומות ועיין בסי' תקנ"ט סעיף ז' דאפילו במקום שיש חשש איסור לא חיישינן במידי דלא קביעי עיין בטור א"ח שם כל שכן כאן דאין כאן איסור כלל דיש אומרים דלעולם מבדילים תחלה דיכולין לנהוג כן והמר"ל לא כתב דאי לעשות פעם כך אלא לדעתו שסובר שמהראוי לעולם להבדיל תחלה ואפילו מי שרוצה להדליק תחלה ולהבדיל אחר כך כדעת שאר הפוסקים הסוברים כן ולזה אמר דלמא ישכח להבדיל בתפלה וידלק נר חנוכה קודם הבדלה על הכוס ויעשה איסור לזה אמר שמהראוי לעולם להבדיל תחלה אבל למה שביארתי שמעיקר הדין ראוי להדליק נר חנוכה תחלה וכי בשביל שמא ישכח פעם אחד יעשה בכל פעם שלא כדין אלא אמרינן שלעולם יעשה כדין ואם ישכח יבדיל קודם ואי משום שמא ישכח לגמרי וידליק נר חנוכה כולה הא לא חיישינן והנלענ"ד ברור כתבתי שאין לנטות מדברי הרמ"א ז"ל ומנהגים עכ"ל וכמדומה לי דאילו הרב הנ"ל הוה חזי אמבוהא דספרי דאייתינה לעילא חבל נביאים מרבני האחרונים (ויש שכתבו שכן דעת איזה ראשונים הראב"ד ורבינו חננאל וכו') הוה הדר ביה שכן ראוי להיות חוזר וכל לגבי דידן ודאי אין לנו לזוז ממנהגנו להבדיל קודם ההדלקה כדעת רבנן בתראי הנז"ל וכמנהג כמה מקומות הנז"ל כ) בנוסח הברכה אם לומר להדליק נר חנוכה או נר של חנוכה הנה הרב הון עשיר בסוף פרק הכונס אמאי דתנן ר' יהודה אומר בנר חנוכה פטור כתב בנר של חנוכה לא קתני אלא בנר חנוכה שמעת מינה דהכי גרסינן בש"ס בברכתנר חנוכה לאפוקי ממאן דגרסי ואמרי נר של חנוכה בברכתה דמשמע דהנר באה מחנוכה אבל הנר עצמה אינה חנוכה שלמה וכדדייקינן בש"ם בשבת דף כ"ט ע"ב על פתילת הבגד דמדלא תני פתילה של בגד שמעת מינה דאין פתילה זו חלק מבגד גדול אלא הבגד עצמו שהוכפל ועשאוהו ועדיין בגד הוא והכא נמי הנר אינה חלק מחנוכה גדולה בפרט בליל ראשון אלא הנר היא החנוכה כולה ממש ואפילו בכל הלילות כל הנרות כאחד הוי מצות חנוכה ואכולהו מכוין בתיבת נר דקאמר בברכתו נמצא דלעולם האי נר דמזכיר בברכתו אינו חלק חנוכה אלא הוא כל החנוכה ולפיכך אינו ראוי לומר נר של חנוכה ולא דמי לברכת נר של יום טוב ושל יום הכיפורים ושל שבת דהתם אין כל מצות הימים ההם תלויים בנר לבד עד שנאמר שהנר הוא כל מצות היום ההוא אלא חלק קטן מחלקי המצות הנהוגות בימים ההם

לכך אתי שפיר למימר נר של שבת וכדומה דומיא דפתילה של בגד אבל בחנוכה אין בה מצות אחרות כי אם הדלקת הנר בלבד נמצא שהנר בחנוכה היא החנוכה עצמה לכך שייך לומר נר חנוכה כמו פתילת הבגד ודוק כי הוא דקדוק אמיתי ועיין בספרי משנת חסידים מפתח הכוונת סדר מועד מסכת חשון וכסלו פרק ד' פסקא ג' עכ"ל ולפום ריהטא אינו מובן מה שכתב דבחנוכה ליכא אלא מצות הדלקה ולא מצות אחרות והא איכא הלל והודאה וקריאה בספר תורה ונראה דילמד סתום מן המפורש בדברי מרן חיד"א במחזיק ברכה סי' תרע"ו וז"ל (אחר שציין למה שכתב בברכי יוסף שמנהגנו לומר נר חנוכה כדכתב מרן ובשבת נר של שבת וכתב הטעם והביאו הרב שערי תשובה) ואפשר עוד לומר דבחנוכה ליכא מעשה אלא בנרות ולא ענין אחד במעשה כלל וזהו נר חנוכה דחנוכה הוא הנר דוקא מה שאין כן בשבת דיש בו כמה מצות מעשיות כגון סעודה וקידוש ובגדים נאים וכיוצא ואחד מהמצות היא הנר וזהו שאומרים נר של שבת דשבת יש בו כמה דברים וזה אחד מהם והיינו נר של שבת הנודע בכמה עניינים לא כן חנוכה דאין בו מעשה אלא הנר ודוק ועיין מה שכתב הרב שאלת יעב"ץ בסוף ספר לוח ארש ד' ס"ח ע"א עכ"ל ולפי הנראה גם הרב הון עשיר לכך נתכוון במה שכתב דבחנוכה אין בה מצות אחרות וכו' כלומר מצות מעשיות אחרות אין בה ושני נביאים מתנבאים בסגנון אחד:

והנה הרב באר היטב ברישׁ סי' תרע"ו ציין לעיין בשו"ת הלק"ט ח"א סי' ג' (אחר שהביא לומר שלחנוכה תיבה אחת) ולא הוה ידענא מאי אמר רב הלק"ט בזה כי אינוי מצוי אצלי ועתה ראיתי בשו"ת כנף רננה סי' פ"ב קרוב לסופו (בד"ה ועיין בספר) שכתב בשמו לומר להדליק נר חנוכה והסוד בראשי תיבות נח"ל עכ"ל והגאון כנף רננה שם הביא תורף דברי הרב הון עשיר וביאר דבריו שאף בשאר לילות שיש נרות הרבה כל הנרות נמשכות אחר הנר האחד שהוא העיקר וכל הנרות כחד חשיבי ומכל מקום אנו אומרים הנרות הללו אנו מדליקין וכו' לפי שבאמת הן נרות הרבה והוקשה לו מה שכתב דכל מצות חנוכה היא הנר דהא איכא קריאת הלל שהיא גם כן בקום עשה וכתב ליישב דבאמת גם קריאת הלל נמשך אחר הנר דאיתא בפסיקתא פסקא דחנוכה למה קורין הלל דכתיב אל ה' ויאר לנו והאריך קצת בדברים טובים ונכוחים:

כא) כתב מרן בסי' תרע"א אפילו עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק וכתב הרב באר היטב אבל אינו חייב להשכיר עצמו כמו בארבע כוסות ולא הראה מקום מוצא דין זה דנר חנוכה קיל מארבע כוסות והרב המגיד ברביעי מהלכות חנוכה דין י"ב העדיף כח נר חנוכה מארבע כוסות והרב לחם משנה כתב דשניהם שוים

ולא היה לו להרב המגיד ללמוד בכל שכן אלא בהוא הדין ובשו"ת כנף רננה סי' פ"ד ביאר הגאון יצ"ו דעת הרב המגיד דאף שבארבע כוסות נמי איכא משום פרסומי ניסא מכל מקום עיקר הפרסומי ניסא אינו בארבע כוסות דרבנן אלא במצה ומרור ופסח והגדה שהן מדאוריתא וארבע כוסות הוי רק חלק מחלקי המצות דפרסומי ניסא אבל נר חנוכה היא כל המצוה דפירסום נס דחנוכה ולכן עדיף מארבע כוסות ואף לדברי הרב לחם משנה על כל פנים נר חנוכה לא גרע מארבע כוסות ואם כן קשה מנא ליה להרב באר היטב דאינו חייב להשכיר עצמו בשביל נר חנוכה ואחר שכתב להסביר שיש לחלק בדין להשכיר עצמו להקל בנר חנוכה מארבע כוסות מסיק בצריך עיון גדול לדינא כי באמת משמע מדברי הרב המגיד דנר חנוכה עדיף מארבע כוסות ועל שינוי הלשון שבשלחן ערוך מסי' תע"ב לסימן תרע"א אין להעמיד כי בסי' תע"ב העתיק מרן לשון רשב"ם ובסימן תרע"א העתיק לשון הרמב"ם אלו תורף דב"ק ולפי הנראה הרב באר היטב כתב כן על פי דברי הרב עולת שבת שהרואה יראה להרב מאמר מרדכי שכתב בשם הרב עולת שבת כדברי הרב באר היטב ומה שהשיג הרב כנף רננה על זה כיונה דעתו לדעת הרב מאמר מרדכי שכתב על דברי הרב עולת שבת ואין דבריו נראים דמדאמרינן שחייב למכור כסותו כל שכן שחייב להשכיר את עצמו ועוד כבר נתבאר שדין זה נלמד מארבע כוסות ולהרב המגיד נר חנוכה חמיר מארבע כוסות וילפינן מנייהו בכל שכן לנר חנוכה דחייב ואין לנו להמציא חילוקים ובסימן תע"ב העתיק לשון הרשב"ם וכאן העתיק לשון הרמב"ם ובשניהם הדין שוה אלו תורף דב"ק גם הרב דברי מנחם הביא דברי הרב מאמר מרדכי גם הרב ערוך השלחן כתב משמע דחייב להשכיר עצמו כמו בארבע כוסות וכן מוכח מתשובת הריב"ש סי' קי"א דאין שום עני פטור וציין לעיין בס' אליהו רבה ואינו מצוי אצלי וכן ס' עולת שבת לעיין בדב"ק ועל כל פנים דעת שלשת הרועים הנ"ל שוה דחייב להשכיר עצמו גם לנר חנוכה דלא כהרב עולת שבת וכדנוטה דעת הגאון כנף רננה:

כב) נר חנוכה דקיימא לן שאם הניחה למעלה מעשרים אמה דפסולה כתב הרד"א דרמוז בתורה שנאמר זאת חנוכת המזבח ביום עולה ק"ך רמז לעשרים אמה שהם ק"כ טפחים וכתב על זה הרב שלחן גבוה בסי' תרע"א ס"ק י"ד ולא ידעתי פירושו וחשבונו איך עולין ארבע תיבות הללו למנין ק"כ עכ"ל והטיב אשר דבר הרב מוהרא"ק והובאו דבריו בס' משק ביתי דף פ"ו ע"ב דשתי תיבות זאת חנוכת אינן מן המנין רק אהמזבח ביום הוא דקאמר שעולה ק"כ והוא פשוט: כג) נר חנוכה שנתן בה שמן כשיעור חצי שעה ודלק יותר נשאל הגאון בשו"ת רמ"ץ סי' ב"ן אם מותר להשתמש כנגדה אחר החצי שעה וכתב שהרב השואל הביא דברי שילטי הגבורים בפרק שני דשבת שהובאו במגן אברהם סי'

תרע"ז סק"י דמסופק בזה לאסור ומר ניהו הרב המחבר אחר שהאריך לפלפל בענין זה ואביזריה הלכה זה העלה (בסק"ד) וז"ל ומעתה נבא לנדון השאלה וכו' דמעיקרה דדינא יש לאסור דהרי השמן הזה שכפי הרגילות היא שיעור לחצי שעה אקציה למצותו ובמה נסתפק בזה הש"ג אחרי שכבר הכריע דאין השאלתות מחולק עם הרי"ף ושניהם סברי דבשיעור הצריך להדלקה אסור להשתמש אף שנכבה משום דאקציה לשמן זה למצותו ואף שיכבה אסור להשתמש בו אף דשכיח קצת שיכבה דהרי אין מדליקין בחנוכה בשמנים שאינם נמשכים היטב אחר הפתילה למאן דסובר כבתה זקוק לה ואף על פי כן לפי מאי דקיימא לן דמדליקין בהם משום דכבתה אין זקוק לה אסור להשתמש בו אף שיכבה מטעם דלא אסיק אדעתיה כזאת ואקציה כל השמן למצותו ואפילו לדעת הר"ן דסבירא ליה דהרי"ף מתיר אפילו בלא נתן שמן רק כשיעור ונכבה בתוך השיעור היינו משום דשכיח קצת שיכבה כמו שכתבתי לעיל ולהכי יש לומר דלא אקציה להשמן מתשמישו אם יכבה אבל לא מסתבר דאסיק אדעתיה שידלק יותר מהרגילות ולא אקציה כזאת מדעתו ולכן לא מיבעיא בשעה שדולק שאסור להשתמש נגדו דהרי רש"ל מחמיר בזה מצד מראית עין שהרואה יסבור דאפילו בתוך השיעור מותר להשתמש נגדו כמבואר בטורי זהב בסי' תרע"ב ובמגן אברהם בסק"ד והיינו אף בנתן שמן יותר מהשיעור אלא אף בשיכבה מעצמו גם כן אסור ליהנות ממנו מעיקרא דדינא וראיה לזה ממה שכתב הרשב"א בתשובה הובא בבית יוסף דלדעת הרי"ף דמותר להשתמש בנר חנוכה אחר שדלק כשיעור אסור להדליק בשמנים אלו שאין נמשכין אחר הפתילה רק בשיעור מצומצם דאי לאו הכי יש לחוש שיטה כשישתמש בו אחר השיעור ואכתי יש לחוש דילמא יקרה שידלקיותר מהרגילות אלא ודאי דגם בזה אסור ואם תאמר דאינו אסור רק דלא חששו חז"ל לזה משום דלא שכיח אם כן גם האי גברא לא אסיק אדעתיה הך מילתא דלא שכיח ואקציה לכל השמן הזה למצותו כמו שכתבתי לעיל וצריך לומר דספקו של השלטי גבורים היא כיון דאין רגילות שידלק יותר אין לתלות בזה רק מסתמא טעה ונתן שמן יותר משיעור לחצי שעה ובזה כבר כתב דגם הגאונים מודים בזה להרי"ף דמותר וגם זה דוחק קצת דלדברי המגן אברהם בסי' תרע"ב סק"ג דאי אפשר לקצוב בזה שיעור השמן דתליא בעובי הפתילה יש מקום לומר כן שטעה אבל דעת השלטי גבורים שם מקודם דיש לחשוב ולקצוב השיעור אם כן הטעות מילתא דלא שכיח ואולי סובר דמכל מקום הוא שכיח יותר מלתלות שדלק יותר מהרגילות והוי מוקצה בטעות דלא הוי מוקצה כמבואר ביצה כו' עי"ש ויהיה איך שיהיה כאשר שאל מעלתו אם לשמש נגדו בעוד שדולק אין נפקא מינה בספקו של השלטי גבורים דהרי רש"ל אוסר בזה משום

מראית עין אף בנתן בודאי יותר מהשיעור כמו שכתבתי לעיל וגם במגן אברהם בסי' תרע"ז בסק"י חוכך להחמיר בזה מדינא עכ"ל:

כד) נהגו בכל המקומות להדליק נר חנוכה בבית הכנסת להוציא מי שאינו בקי ואינו זריז בזאת גם כי הוא הדור מצוה ופרסום הנס וזכר למקדש כן הוא לשון הכלבו בהלכות חנוכה בסי' מ"ד ובטור סי' תרע"א כתב ובבית הכנסת מניחה לדרום זכר למנורה וכו' וכתב מרן הבית יוסף ומה שכתב שמניחין נר חנוכה בבית הכנסת נראה שתקנו כן מפני האורחין שאין להם בית להדליק בו כמו שתקנו קידוש בבית הכנסת משום אורחים דאכלו ושתו בבי כנישתא וכן כתב הכל בו וכתב טעם אחר שהוא כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם שיש בזה פירסום גדול וקידוש שמו יתברך כשמברכים אותו במקהלות עכ"ל מרן ונראה דמה שכתב שכן כתב הכלבו אין כונתו על הטעם אלא אעיקרא קאי (אמה שכתב הטור שמניחים נר חנוכה בבית הכנסת) וקאמר שגם הכל בו כתב כן כלומר שמניחים בבית הכנסת ולא מהטעם שכתב מרן אלא מטעם אחר שהוא כדי לפרסם וכו' והיינו דלא כתב מרן וכתב עוד טעם אחר וכו' רק כתב וכתב טעם אחר כאילו אמר ולא הטעם שכתבתי) ואישי כהן גדול בספרו הבהיר בנין שלמה יצ"ו בסי' ג"ן הבין שכונת מרן לומר שגם הכל בו כתב כטעמא די טעים איהו גופיה ותמה עליו שבכל בו לא נזכר טעם זה כלל ולי הדל נראה פשוט כמו שכתבתי: ומה שפקפק בטעם מרן הבית יוסף בלא ימנע דאם האורחים דרים באכסניא בבית אחר שיש שם בעל הבית שמדליק נר חנוכה הרי צריכים להשתתף בפריטי כדקיימא לן בסי' תרע"ז ופשיטא שאין יוצאין במה ששומע בבית הכנסת ואם הם דרים בחדרים הסמוכים לבית הכנסת כדמיירי בקידוש כמו שכתבו התוספות בפסחים דף ק"א ד"ה דאכלי אם כן מחוייבים להדליק בפני עצמם דהא מבואר בסי' תרע"ז דאם יש לו פתח פתוח לעצמו אינו יוצא במה שישתתף עם הבעל הבית אלא צריך להדליק בפתחו ואולי דמיירי שהחדרים שאצל הבית הכנסת אין להם פתח אחר לחוץ רק נכנסין ויוצאין שם דרך פתח בית הכנסת והוא דוחק עכ"ל נראה דיתכן לומר דאף שהחדרים הסמוכים להבית הכנסת המיוחדים לאורחים יש להם דרך כניסה ויציאה מבחוץ אין צריכים להדליק בפני עצמם שכיון שכל עיקר מה שחייבו להדליק למי שיש לו פתח לעצמו אינו אלא מפני החשד הנה בחדרים האלו המיוחדים להאורחים ובשבילם הוא שנתקן להדליק בבית הכנסת (לפי טעם מרן) אין כאן חשד דהכל יודעים שאין בחדרים הללו אלא אורחים שאין להם בית דירה אחרת ושפיר יוצאים בההדלקה שבבית הכנסת ומה שהקשה על טעם הכלבו (להוציא מי שאינו בקי) דעל כרחין כונתו שאינו בקי לברך ואם

כן איך יוצא בהדלקה של בית הכנסת הא יכול להדליק בעצמו ולבקש מאחר שיברך בשבילו כמו בכל הברכות שסופר מברך ובור יוצא והצריך עיון הנה לפי מה שהעתקתי לשון הכל בו להוציא מי שאינו בקי ואינו זריז בזאת (ואולי נכון לגרוס במצות) נראה דלישנא דלהוציא שאינו בקי אשגרת לישן הוא ועיקר הטעם הוא להוציא את מי שאינו זריז במצוה זו ולא יחוש להדליק נר בביתו לזה תקנו שתהיה הדלקה בבית הכנסת ויצאו בה אותם שאין זריזים במצות: ושם חקר הגאון יצ"ו במה שנוהגים בכמה מקומות בבתי כנסיות ובתי מדרשות להדליק נרות חנוכה גם בבוקר בעת תפלת שחרית על מה הוטבע מנהג זה שהרי כל הטעמים שנאמרו בפוסקים על מה שתקנו להדליק בלילה בבית הכנסת לא שייכי בהדלקה בבוקר וישנו בנותן טעם לשבח כדי לצאת ידי דעת הרמב"ם בשלישי מהלכות תמידין ומוספין דבהטבת המנורה דשחרית היתה גם הדלקה אם מצא שכבו הנרות וכו' והאריך לפלפל בדין זה בחריפות ובקיאות כדרכו בקודש לך נא ראה דבריו המצודקים.

מדבש ונופת צופים מתוקים. הלכות מרובות דולה ומשקה מים עמוקים.

האל יתברך יקבץ נדחי עמו ישראל כולם צדיקים ודלתי שמים יפתח ויצו שחקים. לקבל עתירתינו פתח לנו שערי גאולה.

ריוח והצלה. וכן דוד עבדך יבא ויגאלנו במהרה בימינו (לפ"ק) אז' ישיר משה ובני ישראל את השירה בתופים ומחולות בקולות וברקים:מערכת חתן וכלה וחופה א) שמעתי שבעיר הסמוכה חדשים מקרוב התחילו לעשות החופה (חופה זו שאנו אומרים באות זו עם שיש מחלוקת בפוסקים מה נקרא חופה ועיין להרבנים אשדת הפסגה בשו"ת אה"ע סי' ד' וסי' ה' וזכר דבר במערכת הבי"ת שבחאה"ע לענין ברכת חתנים ורוח חיים בחאה"ע סי' ס"ב אות י"א.

כונתינו בזה על שפורשים יריעה ע"ג כלונסות והחתן והכלה עומדים תחתיה ומקדשה שם ומברכים שם ברכת אירוסין ונישואין שזה נקרא חופה במקומות אלו כמ"ש הרמ"א בסי' ה"ן ס"א) בתוך בית הכנסת הקדושה ותמיה לי כי מדברי הגאון חתם סופר בסי' צ"ח מתבאר יפה דאיכא קפידה לעשותה בחצר בית הכנסת תחת אויר הרקיע לסימנא טבא להתקיים ברכת אברהם אע"ה כה יהיה זרעיך ואשר לא חפץ בברכה ונרחק ממנו מתכוין ללמוד מדרכי המצרים וכו' עי"ש ואולי סמכו במה שראו שכתב הרב פתחי תשובה באה"ע סי' ס"א סקי"א דמשמע מדברי רמ"א ביו"ד סי' שצ"ח ס"ג דעושים החופה בבית הכנסת אבל תמיהני על גדול שכמותו שלא עיין במקור הדין והוא מהגהות מיימניות שהביא מרן בב"י שם ולא כתב בבית הכנסת רק בבית הנישואין ואף אם נפרש בבית

הנישואין תחת תקרת הבית ממש לא באויר ושמעינן מיהא דאין קפידא שיהיה דוקא באויר השמים תחת הכוכבים מ"מ אין מזה ראיה להתיר בבית הכנסת דיש חשש שנראה כמתכוין לדרכי המצרים הנ"ל וכיון שבמקור הדין כתוב בבית הנישואין בהכרח לומר דבהרמ"א הוא טעות הדפוס אף שבאמת זה דוחק ובפרט שעינינו הרואות שגם בדברי הרבנים לבוש שם ובית שמואל סי' ל' סק"ט (שציין הרב פ"ת) וחכמת אדם בכלל קס"ו אות ג' (ויש דפוס שהושמט ממנו כמה כללים ודברים אלו הם בכלל קנ"ב אות ג') כתוב כבדברי הרמ"א יש שכתוב בו בית הכנסת מפורש ויש שכתוב בהכ"ן על כרחנו לקבל הדוחק מטעם שכתבתי וממה שנזכר פעם שנית בדברי הרמ"א בבית הכנסת והוא בשם מוהרי"ל בידאי אין שום ראיה מזה לדידן שכבר באר הגאון חתם סופר שם דמה שכתוב בתשובות מוהר"ם פאדווא בענין זה ומשמע מדבריו דעושים החופה בבית הכנסת היינו לדידהו שעושים חופת מאיי"ן וכו' ומוהרמ"ף היה תלמיד מוהרי"ל ואם כן לפי דברי החת"ס אין ראיה מלשון מוהרי"ל ומה שמשולש בדברי הרמ"א בהכ"ן והם דברי עצמו (שכתב ומ"מ נראה דאבל יכול לברך ברכת אירוסין ונישואין תחת החופה שבבית הכנסת) נמשך אחר לשון מוהרי"ל לפי מנהגם ולא חש לדקדק בזה מאחר שאין כאן מקומו וסמך על מה שכתב באבן העזר סי' ס"א כי שם ביתו וגם הרבנים הנ"ל נמשכו אחר לשון הרמ"א כן נראה לענ"ד ומצאתי להגאון מוהר"י ליפשיטץ בפירוש המשניות הנקרא תפארת ישראל שכתב בתחלת סדר מועד בכללי שמחות אות ב' (דף מ"ד ע"ב מדפוס ווארשא) וז"ל ואגב דאתא לידן נימא בה מילתא דמ"ש רמ"א ביו"ד סי' שצ"א ס"ג וכו' הנה מדכפל רמ"א ושילש בלשונו חופה שעושין בבהכ"ן על זה סמכו החדשים אשר עליהם אנו בושין אשר כל מגמתם לדמות אותנו לצד שלא נוכל לידמות ואמרו דש"מ דכך יפה לנו לעשות החופה בבהכ"נ אמנם מלבד שיש איסור לעשות החופה בבהכ"נ מכמה טעמים שלא נאריך בהם כאן הנה תלו עצמם בקורי עכביש דכל מה שנזכר בדברי רמ"א כאן בית הכנסת במקור מקומו טהור ליתא לא בהגמ"י שהביא רב"י דשם נזכר בבית הנישואין וכן בד"מ כתב בפירוש ברחוב העיר ונראה שטעות המדפיס הוא שהרי מימינו לא ראינו ולא שמענו נוהגים כן לעשות החופה תוך בית הכנסת אלא שבשניהם היה כתוב בב"ה ור"ל ר"ת בבית הנשואין או בחצר בית הכנסת שהוא רחוב העיר וטעה המדפיס שברצותו מרחיב ברצותו מקצר וכתב בבית הכנסת וניכרים דברי אמת עכ"ל עיניך הרואות דפשיטא ליה להרב הנ"ל דיש איסור לעשות החופה בבהכ"נ וגם פשוט בעיניו שט"ס הוא בדברי הרמ"א ועם שלא הזכיר מדברי הרבנים לבוש ובית שמואל הנ"ל בהכרח לומר שגם בדבריהם הוא ט"ס ואם כן חלילה לשנות המנהג הקדום:

הן אמת שעיקר מנהג שהזכיר הרמ"א לעשות החופה תחת אויר השמים והחזיק במעוזו הרב חתם סופר כנז"ל לא נהגו כן במקומותינו בערי תוגרמה כאשר ראיתי בעיני בעיירות גדולות עלית על כולנה מקום מולדתי עיק"ו ירושת"ו מנהג פשוט ביניני הספרדים (פרענקין) הי"ו לעשות החופה בין לאלמון בין לבחור עם בתולה בתוך הבית ממש ולא בחצר וכבר העיד מרן החבי"ב בכנסת הגדולה סי' ס"א הגב"י אות ב' שאין נוהגין כן עי"ש ובעדת הקירימצאקים שבמקומות אלו הי"ו ראיתי שחופת בתולה או בחור עושים בחצר תחת אויר השמים ושל אלמון ואלמנה עושים בתוך הבית ולא ראיתי לשנות מנהגם זה ועכ"פ האשכנזים הי"ו שכבר פשט המנהג ביניהם כדברי הרמ"א ודחי אין נכון להם לשנות מנהגם מחצר לבית וכל שכן לעשות החופה בבית הכנסת הקדושה שיש בזה איסור מן הדין ובפרט בימים האלה ובזמן הזה אשר מחשבתם נכרת מתוך מעשיהם להדמות לצד שלא נוכל להדמות דודאי יש לאסור כמו שכתב הרב הנ"ל.

גם ראיתי בספר ל"ה שנדפס מקרוב לאחד מרבני דורנו יצ"ו שכתב בח"ב דף כ"ד ע"ב (מדפוס לבוב) בשם הגאון אמרי אש ח"א סי' י' אודות החדשות אשר מבקשים להקים חופת חתנים וכלות בתוך בית הכנסת הנה בהכ"ן שנבנה סתם יש איסור מדין התלמוד והרמב"ם בשו"ת פאר הדור וכו' ואף אם יבנו מחדש בית הכנסת על דעת כן לעשות החופה בתוך הבהכ"ן דבר אשר לא נהגו בו אבותינו הקדושים גם אם לא ידענו שום טעם אין לנו לסור מדרכיהם אף כי בזה יש בו סייג וגדר וכו' מעולם לא באנו יחד בעת התפלה אנשים ונשים וכי יעשו כן בעת נישואין תתחלל קדושת המקום ואימתו בכך מלבד כי אין לנו לקנאות באחרים הלא כל חכמי לב יכירו וידעו כי זה אשר אנחנו במשך שנים רבים בקרב רבים ומפוזרים בכל קצוי ארץ ובחסד ה' עלינו עוד שמותינו עלינו.

הסיבה אלהית היא השגחתו יתברך עלינו וכו' ואולם הסיבה הטבעית היא הסייגים והגדרים והמנהגים וכו' עכ"ל (ושם בצ"ה) דף נ"ו ע"ב ואילך הן לו הובא פסק בית דין המחזיקים בכל תוקף לאסור איסר להעמיד החופה בבהכ"נ רק תהיה תחת השמים וחתימי עלה קרוב למאה רבנים) ועוד אסרו שם איזה דברים שרצו לחדש מעתה והרב המחבר ל"ה שם בדף ט"ן סוף ע"ב הודיע כי הפסק דין הנ"ל נעשה שם בתוגרמא מתחלה בחרמות גדולות ונוראות (במקום שיש רשות לזה מצד השררה ככתוב להלן) ששמתו והחרימו מכל העולמות בעוה"ז ובעוה"ב כל אשר יעבור על דברים אלו וגזרו והחרימו בחרמו של משה רבינו ובגזירת יהושע בן נון ובכל תקף חרם של רבינו ב"י המובא באבקת רוכל וחרם רבותינו הצרפתים המובא במוהר"י מינץ וכל בו וגזרו על פתם ויינם וכו' והרעישו שמים וארץ פמליא של מעלה ופמליא של מטה בדברים הבוערים כאש

מתלקחת גפרית ולהבות בחרם גמ"ט רמ"ח הנכנס ברמ"ח אבריו של אדם ולהבדילם מעדת ה' מעתה ועד עולם אך בהיות שהוא נגד דינא דמלכותא להחרים לכן אמרו את חקי המלך אשמור ואת חקתיו נקבל וכו' יעיש"ב (ושם בל"ה ח"א דף מ"ט ע"א כתב בשם הגאון מוהר"ר מרגליות בשו"ת מחולת מחנים סי' ד' שמברר איסור נתינת החופה בבכה"ן אחד שעוברים בזה איסורי תורה ב' שהוא נגד דין של שולחן ערוך ועוד כתב שם טעמים בהשכל ודעת ומסיים שם וא"כ הם עוברים בשבע לא תעשה המבוארים וכו' עכ"ד) ומאחר עלות כל זה פשיטא ודאי דאם יש כח בידינו לבטל מנהג זה במקום שנהגו כן מימי קדם כך היא חובתינו והם כי לא להזכיר להנהיג כן מחדש ואף אם יאמרו דאין כונתם להתדמות להמצרים אלא מפני טעם אחר אסור וכמו שכתב שם בשם הגאון הנ"ל בשו"ת הנ"ל סי' ה' לענין עקירת הבימה מאמצע בהכ"נ יעיש"ב ותמיהני על הרב הישיש שם נר"ו שהוא רב הכולל והוא המסדר הקידושין איך יניח להנהיג כן וכן לא יעשה חדשות בארץ לשנות ממנהג אבותינו לקדושים אשר בארץ המה אפילו בדבר שאין שום נידנוד איסור כל שכן בדבר הזה אשר גדולי עמודי ויסודי עולם אנשי שם צווחי כי כרוכייא ומחוו במחוג גודל האיסור לפי חומר שבו מי יבא אחרי המלכים האדירים גבורים במלחמתה של תורה להתיר את אשר אסרו בכח גדולוביד חזקה כי כן אם לעצתי ישמע הרב הנז' נר"ו הנני להודיעו את כל הכתוב בספר וישתדל לבטל דבר הזה וכלל גדול מסר לנו הגאון חתם סופר החדש אסור מן התורה בכל מקום ויחזיר עטרה ליושנה להיות כמקדם לעשות החופה בחצר בית הכנסת תחת אויר השמים ויתברכו בברכת אברהם כה ירבו וכה יוסיפו ככוכבי השמים לרוב ברב עז ושלום (כל הכתוב למעלה היה בדעתי לשלוח להרב הנז"ל ולא אסתייעא מילתא כי ביני וביני נתבקש בישיבה של מעלה תנצב"ה):

ומלבד הטעמים שכתבו הרבנים לאסור לעשות החופה בבית הכנסת עצמה כנז"ל עוד יש טעם נכון לאסור שהרי כתב הרמ"א בש"ע אורח חיים סוף סי' פ"ח שהמנהג במדינות אלו כסברא הראשונה שהביא שם דאין לאשה נדה בימי ראייתה ליכנס לבית הכנסת וכו' או ליגע בספר ורק בימים נוראים שרבות בנות מתאספות שם לא נהגו להחמיר כי יהיה להן עלבון גדול שכולן בפנים והן מבחוץ וכתב הרב פתחי תשובה ביו"ד סס"י קצ"ה בשם ס' חמו"ד כ"י נהגו נשים שלא לילך לבית החיים להתפלל בימי נדתן ונכון הוא ע"כ הנך רואה שנתפשט המנהג כל כך עד שעשו לו סייג וגדרו שלא לילך אף לבית עלמין וק"ו שהיו נזהרים שלא תכנס טומאה בבית מקדש מעט שכולו קדש קדשים ואם כן איך אפשר להנהיג תרתי דסתרי כי בכל ימות השנה אסורות כפי המנהג שלא

ליכנס לביהכ"נ ועתה ביום החופה כי יבואו על החופה נשים רבות עם הכלה ולא יבצר מהן אשר לא טהרה ממקור דמיה והיא לא תעמוד בחוץ מפני העלבון וגם הכלה עצמה לפעמים נכנסת לחופה וטומאתה בשוליה והרי זה אסור כפי המנהג הנ"ל וכיון שעד עתה לא נהגו ליכנס לבהכ"ן בשאר ימות השנה כי אם בימים נוראים וכיוצא שהאסיפה בהן היא על צד ההכרח אם כן גם יום זה של החופה בכלל האיסור הוא ומי יתיר להן דבר שנהגו בו איסור מעולם ומשנים קדמוניות וידוע דמנהג שנהגו על פי סברת איזה פוסק שקבלו עליהם סברתו העובר עליו חשיב עובר על נדר מדאורייתא עיין להגאון חת"ס בחיו"ד סי' ק"ז ואם כן איך אפשר לשנות המנהג ולהתיר איסור תורה חלילה וכבר ראיתי למרן החבי"ף בספר חקקי לב בחלק א"ח סי' ג' שעל מה שהתחילו לנהוג בעירו איזה אנשים יראי ה' שבפרק הכונס את בתו לחופה מעבירין אותה דרך אחת מהבתי כנסיות שבעיר והכלה נכנס לבהכ"ן ומנשקת הארון הקודש ומדלקת נרות שם ותצאן כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות משם לבית החתן ליכנס לחופה נשאל אי שפיר דמי לנהוג כן והשיב דלא שרי לנהוג כן והביא מה שכתב הרב החסיד בשלמי צבור בקונטרס חלבי השלמים דף י"ג ע"ג דכשם שאסור לכהן לבא אל המקדש ביאה רקנית כן אסור בבית הכנסת ליכנס שלא לצורך כי בתי כנסיות הם מקדש מעט וכו' ועוד שהרי כתב הרמ"א דאשה נדה לא תכנס לבהכ"ן וכו' והביא סמך לזה מדברי הזוה"ק בפרשת שמות דף ג' ע"א תלתא אינון דדחיין שכינתא וחד מנייהו טומאת נדה דלית מסאבו תקיפא בעלמא כמסאבו דנדה וכו' מכל אתר דאזלין אתדחיא שכינתא מקמייהו וכו' וכתב הרב המקבל הרמ"ז דכל אתר לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות דאף שהשכינה קבועה בהם אתדחיא משם וזהו נדה נד ה' ואף דדברי הזה"ק הם המדברים על שוכב עם נדה מ"מ למדנו דנדה טומאתה חמורה ואינו בדין שתכנס למקום מקדש מעט וכתב ששמעו בקולו ולא נתנו מקום להמנהג להתפשט אלו תוד"ק ובס' רוח חיים באה"ע סי' ס"ב אות ב' כתב דאף דנראה מתשו' הרב מוהר"ם מינץ בסי' ק"ט דף קכ"ז ע"ב שיש נוהגים להוליך החתן והכלה לחצר בהכ"ן לעשות מיי"ן פשוט דאין מזה ראיה להתיר להכניס הכלה לתוך בית הכנסת והוא הדין או כל שכן להנהיג לעשות חופה בבהכ"ן ואין לזה שום צורך והכרח בודאי דגם טעם זה חזי לאיצטרופי בהדי שאר הטעמים שכתבו הרבנים לאסור איסר וישתקע הדבר ולא יאמר וכן ראיתי בהיותי בעיר לא רחוקה מכאן שהעמידו החופה בחצר בית הכנסת ולא בבהכ"ן עצמה ובזה ודאי אין קפידא וכמו שכתבו הרבנים מוהרמ"מ וחת"ס הנ"ל שכן הוא המנהג ועל מה שכתב בחקקי לב הנ"ל עיין בס' לב חיים דף קנ"ה ע"ב בהשמטות לס' חקקי לב:

שוב נדפס שו"ת שואל ומשיב מהדורא תליתאה ומצאתי שם בח"א סי' קפ"ב שכתב והנה מה אומר ומה אדבר אשר שינו המקום של אה"ק בכותל דרומית הנה יפה כתב מעלתו בכל מ"ש כי יש כמה טעמים שאין לשנות אף גם בזה נותנים יד לפושעים החדשים שמשנים ג"כ המקומות בבהכ"ן ועושים חופה בבית הכנסת וכל מה שטרחו הגאונים הצדיקים לבטל מעשיהם והוא רק משום שאין לשנות המנהג מקודם ואם יבא לשנות ישתנה כל הדינים חלילה וע"כ אם בנקל שיעשה האה"ק כבתחלה ודאי מה טוב ואם חלילה אין מקום להכריחם לזה לא יחזיק במחלוקת כי בעוה"ר פשתה המספחת וכ"א עושה במה לעצמו וה' ירחם עלינו וישלח לנו משיח צדקנו ובימין צדקו ינחנו עכ"ל עיניך הרואות יקר סהדותא רב גדול הדור האחרון מעיד בגדלו שהגאונים הצדיקים טרחו לבטל מעשיהם והחדשים בשם פושעים חדשים יכנם ולמה לא נשתדל גם אנחנו לעשות כמעשי הצדיקים להגיד לעם בני ישראל.

כי דבר זה אסור לנו לעשותו וידעתי כי תלי"ת לא נמצא בעיר הנ"ל ובמדינתנו אנשים פוקרים המכעיסים את ה' ובוזים את דברו חלילה בשאט בנפש בדבר שאין בקיומו נזק ולא בהעדרו תועלת ורק רצונם להתדמות מחסרון ידיעתם שיש בזה איסור חמור ומובטחני שאם יגידו להם את דבר המשפט יקבלו בסבר פנים יפות ולא יתנו כתף סוררת כי כל העדה כלם קדושים.

ומידי דברי בזה אמרתי אעלה על הספר אשר קרה לי בעיר הזאת בענין העמדת החופה כן באו הנה שני המחותנים נגידים מעיר אחרת לעשות חופה לבניהם פה העירה (כי מפני סיבה לא רצו לעשות החופה במחנם) והזמינו אותי לסדר הקידושין כנהוג והלכתי והיה שלג וקור גדול באותו יום והש"ץ שהביאו עמהם לחש באזני כי המחותנים והחתן והכלה מפונקים וחלושים וקשה להם מאד לעמוד תחת אויר השמים על סידור הקידושין ולכן רוצים לעשות החופה בתוך הבית ורמז לי כי אנשים נגידים כאלו לא יקשיבו אם יאמר להם שלא לעשותה בבית וכשם שמצוה לומר דבר הנשמע וכו' אמרתי הנה הגאון החסיד חת"ס קרא המקרא הזה וכל בני ישראל יוצאים ביד רמ"א (כלומר שנוהגים כמנהג שהזכיר הרמ"א לעשות החופה תחת אויר השמים) והנגידים הללו מכלל בני ישראל המה וכל בני ישראל לרבות הנגידים ומהלך רב הלכו בעגלה בעוד הקור גדול ולא תאונה עליהם רעה בפרט עתה כי עוסקים ממש במצוה שומר מצוה לא ידע דבר רע ואם כי אין בכחי להכריחם על זה אך גם אין בכחם להכריחני לבטל דעתי והריני שב אל ביתי כאשר באתי ולא אהיה בהחופה כלל ואשריהם ישראל קיימו מה

שקבלו כבר אבותיהם והסכימו שלא לשנות המנהג ועשינו החופה תחת אויר השמים כדת משה וישראל:

ומקרוב נדפס ספר תורת חסד חלק א"ח לגאון בדורנו יצ"ו וראיתי בסי' ל"ז שנשא ונתן אם נשים חייבות בזכירת מעשה עמלק וצריכות לשמוע פרשת זכור וכו' וכתב באות ה' דחכמים לא תקנו קריאה בספר תורה אלא להאנשים אבל נשים יוצאות בקריאה בפה ובסיפור בעלמא וסיים ואין ראוי להחמיר ולהצריכן לשמוע קריאת פרשת זכור בצבור כי הוא חומרא דאתי לידי קולא שאין זו דרך ישרה כלל שיבואו נשים על האנשים לבית הכנסת של אנשים לשמוע קריאת פרשת זכור בשבת זו וגם אין לטלטל הספר תורה להוליכה לבהכ"נ דנשים מאחר שלפי הדין אינן חייבות וכו' אלו תורף דב"ק הנך רואה שאף בדבר שיש קצת סברא להחמיר להצריך גם לנשים קריאה בצבור כיון שלפי האמת הן חייבות בעיקר מצוה זו בכל זאת כתב הרב יצ"ו שלא זו דרך ישרה שיבואו אנשים ונשים ביחד אף שהוא בשעת קריאת התורה שכל העם יושבים באימה ויראה כנתינתה בסיני וק"ו בעידן חדוה ושלא לצורך שום מצוה דבודאי אם תבואנה הנשים המקושטות ומבושמות בין האנשים ויבא גם השטן בתוכן ומידי הרהורי עבירה לא יצאו בלתי שום ספק ולכן חובה מוטלת להרחיק הכיעור ולהרים מכשול מדרך עמבני ישראל האל יתברך יהא בעודנו על דבר כבוד שמו והרב שערי תשובה בסי' קנ"ג ס"ק ז"ך כתב בשם שו"ת מאמר מרדכי סי' ג' וד' שצריך לתקן שיהיה דרך לעזרת אנשים בפני עצמו שלא יצטרכו לילך דרך חדר המיוחד להתפלל בו נשים כדאיתא בסוף סיכה וכתב על דבריו שהוא פשוט והנה שו"ת מאמר מרדכי אין אצלי לראות מה הציון הלז לסוף סוכה ובדרך השערה אני אומר שכונתו למאי דתנו רבנן בדף נ"א סוף ע"ב (עם כ אינו צודק כל כך לשון סוף סוכה) בראשונה היו נשים מבפנים ואנשים מבחוץ והיו באים לידי קלות ראש התקינו שיהיו נשים יושבות מבחוץ ואנשים מבפנים ועדיין היו באים לידי קלות ראש התקינו שיהיו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה וכו' והלא דברים ק"ו ומה לעתיד לבוא שעסוקין בהספד ואין יצר הרע שולט בהם אמרה תורה אנשים לבד ונשים לבד עכשיו שעוסקים בשמחה ויצר הרע שולט בהם על אחת כמה וכמה ומזה למד הרב מאמר מרדכי והסכים לדבריו הרב שערי תשובה שצריך לתקן שתהא דריסת רגל האנשי' בפני עצמו ולא דרך בית הנשי' ואם אמרו כן שלא בשעת שמחה הדברי' ק"ו בעידן חדוה דשכיח קלות ראש טובא שצריך לתקן שלא להיות ביחד אנשי' ונשי' לכל הפחות במקו' המקודש כמו שנזהרי' בכל השנה שנשי' יושבות מלמעלה ואנשי'

מלמטה וכיון שאי אפשר שלא יהיו אנשי' ונשי' יחד בעת החופה צריך להשתדל על כל פנים שלא יהא זלזול זה בבית ה' המקודש:

והנה עתה נשאלתי מרב אחד מידידי יצ"ו שבמקומו כבר נהגו לעשות החופה בתוך הבית הכנסת ומסתפק אם מותר לנגן בכלי זמר גם כן לכבוד המחותנים ואלה דברי מכתבו נצרך לי תשובת כת"ר אם כתורה עשיתי מה שפסקתי וזהו אם מותר לנגן בעת החופה והחופה בבית הכנסת עם כלי זמר הנקרא פיס ארמני ועיקר השאלה אם מותר לנגן בבהכ"ן בכלי זמר והשבתי להיתרא בעזה"ש כי רק עוגב אסור הנקרא ארגל ומטעם המבואר בתשו' חת"ס והביא כת"ר בשדי חמד מערכת בית הכנסת סי' ב' ובעת התפלה וכמבואר שם בסי' פ"ד ח"ו ובסי' פ"ו ומש"ה לא היה עוגב במקדש אבל לא בעוגב וגם לא בתפלה רק לשמח חתן וכלה ולכבודם כי המחותני' אנשי שם גבירי' רופאי' וגם בהם עורכי דיני' בודאי מותר כי הלא מבואר במהרי"ק דכל דבר שהוא משום כבוד מותר וכן כתב הר"ן בפ"ק דעכומ"ז הובא דבריה' ביו"ד סי' קע"ח ס' א' ברמ"א ועיין בסנהדרין נ"ב ובהגר"א סק"ז וא"כ חזינן דאפילו בדבר שנהגו העכומ"ז רק אם יש לזה תועלת מותר לישראל וא"כ כ"ש בכלי זמר שאינו ארגיל בודאי מותר והח"ס בעצמו בס' פ"ו (בד"ה ונבהלתי) מחלק בין לשמח חתן וכלה לתפלה וכתב שם דלא ראיה להתיר מס' של"ח בא"ח דמתירין לאמר לעכומ"ז לנגן כדי לשמח חו"כ דאין דמיון היתר גופנית כמו לשמח חתן וכלה להיתר שבות לצורך גבוה דחמיר יותר וראיה דאוכל נפש מותר ביו"ט ונדרי' ונדבות אין קרבין ביו"ט וכו' יע"ש.

שוב מצאתי בשדי חמד שם סי' ט' שכת"ר הביא דמגלחין בבהכ"ן בתופים ומסיק כת"ר משום מצוה וא"כ לשמח חתן וכלה בודאי מצוה וראיה שמתירין שבות וע"ד החופה בבהכ"ן באמת לא ניחא לי כי מבואר בח"ס סי' צ"ט לאיסור וכן בעוד איזה מקומן הביא לאיסור וגם ביד שאול כתב דפוגם בקדושת בהכ"ן אך לי אמרו בפה שנהוגים זה כמה דמעמידין החופה בבהכ"ן וגם עוד לפני הגאון הוה כן ואפשר דזהו דרך כבוד כי אצל גביר אזי החופה בבהכ"ן וא"כ הוי דינו כמו שהבאתי לעיל מהר"ן ומהרמ"א אבל עיקר השאלה אם מותר לנגן כלי זמר בבהכ"ן ויודע אני שבעיר גדולה מברכין נר חנוכה בבהכ"ן בכלי זמר וגם בבהכ"ן הגדולה כן וגם שמחת בית ה"ש וסיום הש"ס או סיום התורה: קיצור הדברים כי לדעתי לא אסור כלי זמר אחר שהוא לא עוגב וגם לשמח חתן וכלה לבד ואין כאן שום חשש כלל וא"כ פיס ארמאני שהוא כעין פיאנינע מותר בלא שום פקפוק כלל לנגן עליו בעת החופה בבהכ"ן ואכפל בקשתי להשיבני ק בזה עכ"ד יצ"ו: וזאת אשר השבתי לו.

אשר שאל ממני הדל אם יפה הורה להתיר לנגן בכלי זמר (ולא בעוגב) בבית הכנסת הקדושה בעת החופה שנעשית בתוך בהכ"ן אודיע לכת"ר כי בעיר הזאת מקפידי' הישמעאלים שלא להביא מנגנים בתוך בית תפלות' בשום זמן והמנהג להוליך הכלה בנבל וכנור וכשעוברי' דרך בית תפלותם פוסקי' נגינת' עד שיעברו הרחק מבית תפלותם כן מקפידים הישמעלי' וגם הנוצרי' זולת הקאטוליקי' וזה נחשב להעדר כבוד וגם אני ההדיוט איני מניח שינגנו בחצר בהכ"ן כשמביאים הכלה וכמדומה לי שגם בעיק"ו ירושת"ו כן המנהג ומה שהבאתי בשדי חמד שעשו התגלחת בבהכ"ן בתופים ובמחולות כמו שכתב הרב שלחן גבוה יתכן שהכונה שעשו בפרסום גדול ואין דעתי העניה נוחה בהיתר זה כלל ואיני מופנה לעיין בזה אשר לפום ריהטא אף אם יהיה מותר מן הדין כל שהאחרים מקפידים מעשותו בבית תפלתם יש למנוע בבהכ"ן הקדושה שלנו ואם רצון כת"ר שאשאל מאיזה רבנים כן אעשה ואודיעהו תשובתם איה"ב אף שאם יתירו לא אבטל דעתי העניה ואין רצוני שיקרא שמי בהיתר זה כלל אך בעיקר עשיית החופה בתוך בהכ"ן רע עלי המעשה וצויתי לנתק מקונטריסי את אשר כתבתי בזה לפני שנים רבות על אשר שמעתי שנעשה בעיר הסמוכה זה כעשרים שנה ה"ח הי' וקשה מאד ליתן להעתיק כי אין לי זולת הכותב הי"ו ויש לו מלאכה מרובה ועתותיו ספורות לכן אבקש מכתה"ר למהר להחזיר לי הדפים שאני שולח לכתה"ר שניתקו מקונטריסי ותנוח דעתי כן עשיתי ושלחתי לו את כל הכתוב למעלה באות זו מראש ועד סוף: חזר הרב הנ"ל יצ"ו ויבקשני במכתבו השני לשאול על זה מגדולי דורנו יצ"ו חוות דעתם בזה כאשר הבטחתיו כן עשיתי ושלחתי דברי שאלתו ואת אשר השבתי לו אני הדל לגאון עוזנו הגאון המופלא וכבוד ה' מלא יוסף עינינו וידידינו אבד"ק שאוויל יצ"ו ואלה דברי תשובתו ע"ד שנשאל מרב אחד הנה כאשר השואל מידידיו וכאשר ידעתי את דרכו מכבר שלא לגלות שם השואל בלי רשיונו ואשר אולי לא הרשה לו לגלות שמו בפני זולתו וכנראה שהשואל הוא רב באחד מהקלות שהיה שם הרב מלבי"ם כפי מכתב השואל שאמרו לו שנהוגים כן בפה מכבר וגם לפני הרב היו נוהגים כן ואחרי שכתו"ר השיב לו תשובתו בהחלט ושגם אם אולי איזה רבנים יתירו לא יבטל דעתו ואין רצונו שיקרא שמו בזה כלל ולכן למותר לבא בזה במכתב לכתו"ר רק להבטיחו להשיב להרב השואל אם ידרוש ממני בעצמו שיחפוץ לדעת איך דעתי באיזה אופן שיהיה ועכ"פ אחשב למותר להשיב לכתו"ר בעבור זולתו מהשואלים ובפרט בדברים שדשו בהם רבים ואם רצון השואל להיות רואה ואינו נראה קשה עלי מאד הטורח לכתוב לכתו"ר באותיות רש"י

ואם אולי יחפוץ השואל בתשובתי בארוכה יוכל לפנות אלי באורח ישר בעצמו בלי העלם שמו אלה הדברים יוכל להשיב להרב השואל בשמי ודי בזה.

ועתה אשיב בקצרה ע"ד כתו"ר בזה הנה מה שכתב כל שהאחרים מקפידים לעשותו בבית תפלתם יש למנוע בבהכ"ן שלנו וכפי שהביא כי בעירו מקפידים הישמעאלים שלא להביא מנגנים בבית תפלתם שנחשב להם להעדר כבוד זולת הקאטולים ולכאורה למ"ש בשו"ת הר הכרמל חא"ח סי' י"ט בשם תשו' דרכי נועם סי' ט' להתיר לשתות טיטון בלי פקפוק ביום התענית אלא בט"ב יש לאסור משום היסח הדעת מאבילות וגם יש קצת חה"ש מחמת שאחרים אוסרין לעצמן השאיבה ביום תעניתם וע"ז השיב דאין כאן משום היסח הדעת וכמבואר שם ומחמת חה"ש מי יודע למה עושין כן כו' א"ו מה לנו לחוש למנהגם נאסר ביו"ט מלאכה שאא"פ לעשותו מעיו"ט מפני חה"ש דהא אוסרין כל מלאכה כה"ג בפרט במדינתינו אין האחרים נוהגים איסור בתעניתם וליכא חה"ש וכו' יעש"ב ועיין במגדל עוז מהרי"ע אבן בוחן פנה א' אות קי"ד מש"כ על הס"ח סי' תנ"ג והארכתי במקא"ח ורק שאינו ענין לזה שגם האחרים מהדרין שיהיה העבודה שלהם בבהכ"ן באימה ובלי ממוצעים אחרים המביאים לידי היסח הדעת וקלות ראש דאיכא נמי חה"שכשעושים בית המקודש למקום הוללות וכמג"א סי' רמ"ד סוס"ק ח' לענין בנין בהכ"ן בשבת בקבלנות שהגדולים לא רצו להתירו כי בזמן הזה אין נותנים לשום אדם לעשות מלאכתו בפרהסיא ביום חגם ואם נניח אנחנו לעשות איכא חה"ש וכו' ואף דבעבודת הקרבן קיי"ל דעיקר שירה בפה וכלי לבסומי קלא כערכין י"א ע"א ומ"מ בתפלה שהוא במקום עבודה שבלב אין מקום לעניינם וכמו שאין מקום להעמיד הלוים למשוררים כמו בעבודה ורק להתפלל בכובד ראש:

וגם מה שמצאנו בדברי הימים ב' שהיה דרכם בשובם ממלחמתם בנצחונם שהיה דרכם להעיר לבב העם להודות בכלי זמר ובתופים ומצלתים וגם בזה אין הכרח מהכתובים שהיו הכלי זמר ממש בשעת אמירת הודו וגם בשירת מרים אפשר שהמחולות המצלתים היו קודם השירה ובפרט שאין דמיון משירי הודאה לבקשת תפלה ותחנונים דודאי שצריך להיות בכובד ראש ועיין במשנת חכמים בהלכות עכומ"ז ל"ת מ"ה ביבין שמועה מה שהעיר על השיורי קרבן יר"ו סו"פ במה אשה במה שהביאו הפוסקים לאסור כל הני משום דרכי האמורי משום דאבד זכר האמוראים וכו' וע"ש בהשגתו לפמש"כ הרמב"ם דכל אלו שאסרה תורה היינו שלא להאמין בדברי כזב שהאמינו בו וא"כ אדרבה אם אלה שלא נגה עליהם אור תורה עזבו דברי מרמה כאל כש"כ עלינו שלא להחזיק בזה יעש"ב בדף קי"ד ע"א והכ"נ לדידן בדברים שמחזיקים לדרך מוסר שלא לעשות במקום

המקודש להתפלל ולבקש רחמים ושראוי למנוע מדבר המראה התנשאות וכדרז"ל ממעמקים קראתיך שיעמוד במקום נמוך ויתפלל כו' ועל כי"ב נאמר והי' כנור ונבל ותוף וחליל וכו' ואת פועל ה' לא יביטו ודרז"ל כמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם ובכלל צווחו קמאי גם על הנגונים מהחזנים שמשמיעי' בבהכ"נ ובפרט לשורר בשירי אחרים וכמ"ש בבכור שור תענית ט"ז ע"ב בפ' היתה לי נחלתי כו' נתנה עלי בקולה וכו' שאלו הלכו לבתי תיאטריאות לשמוע שיר כסילים אין בידם כ"א עון מושב לציים בפ"ק דע"ז אבל עתה שהם עושים שחוק ועונג זה בבית המקודש לה' ובמקום תפלה ובתוך התפלה וכו' הקריבהו לפחתך שליח להעתיר עבורך ותשלח על ידו מנחה פירות יפים ובדרך תאכלו הפירות ולא נשאר כ"א העוקצים והעלים כו' כן הדבר הזה אתם הנהגים מקולו ודבר שפתי התפלה אך למחסור אחת ידבר בלא כוונה רק להשמיע קול הנגון ושתים יבליע ונוטל שכר שבת בהבלעה יעש"ב ועיין שו"ת חת"ס חא"ח סוס"י ר"ה ושאילת יעבץ ח"ב ר"ס ק"ו ובמגדל עוז להרי"ע בשער עליית ד"א פ"ח בד"ה בהכ"ן צריך להשמר שלא להלכד ברשת מנהג ההמון כו' ובעליית יחוד המעשה פ"ה בד"ה ונאמר למלך כו' ואכמ"ל בפרט זה ועכ"פ התפלה בבהכ"ן בכלי זמר הוא איסור מצד עצמו ודרך גאות כפורק עול מורא גבוה מה שצריך להיות ההיפך בהכנעה וכובד ראש נוסף על זה חה"ש בפרהסיא וכמ"ש כתו"ר שיחי':

ויותר אני מתפלא על השואל שהביא בשמו של הח"ס מה שלא היה ולא נברא שכותב שלא אסר רק בכלי זמר עוגב שיש לו שם גנאי והיינו מה שכתב בליקוטי ח"ס ח"ו סי' פ"ו ופ"ט על מה שדרשו תחלות לנגן בעוגב בבהכ"ן שאף שהכנור הותר במקדש ומ"מ העוגב נאסר שאולי שמא קא גרים מלשון עגבים כמו שאינו מכניס מ"ר להכלבו שהובא בט"ז סי' קל"ב ס"ק ה' כו' ובאמת בזבחים צ"ה ע"ב מפורש שהיו מי רגלים ממש ודלא כהי"א שהביא הכלבו ואפשר דלא ס"ד לערבו רק לחייב העושה כמתכונתו אף כששנה ושפה לצפורן במ"ר וע"ש בכנסת ישראל וכבר השיגו בבאר שבע בכריתות ה' וכתב שאלו המפרשים ירדו אל מעין זה שלא היה ולא נברא והעלו בידם מי רגלים וחלילה לפרש כן כי שיבוש גדול וטעות גמור הוא אם מסברא מה העדר כבוד יש מכח השם שיש למים אלו של מעין זה אם לא יזכר כלל השם מ"ר על אלו מים בכניסתו למקדש וגם גמ' ערוכה בפרק דם חטאת דמפרש אותו מ"ר ממש כו' וכ"פ הרמב"ם פ"ח ממעה"ק כו' ובירו' פ' טרף בקלפי והלא מ"ר יפין לה אלא מפני שאין מכניסין ריח רע לעזרה והרי הלבונה ריח רע ומנוי עם סמני הקטורת עכ"ל:

אמר המחבר חח"מ מה ס' באר שבע אין אצלי ומתוך מה שהביא בשמו הרב בתי כנסיות בקונטרס בית אבטינס בית ל"ו דף נ"ו ע"א מובן שלא סמך הרב באר שבע לדחות פירוש היש מפרשים על מאי דמשמע מהסוגיא דפרק דם חטאת דף צ"ה דיש לומר דהכי פריך דהא אין מכניסים מי רגלים במקדש כלומר מים צלולים ממעין ששמו מי רגלים וכל שכן מי רגלים עצמן ורק הכריח מהירושלמי בפרק טרף בקלפי דאמרו להדיא אין מכניסין מי רגלים במקדש מפני שריחן רע וגם מרן חיד"א בברכי יוסף א"ח סי' קל"ב אות ח' כתב בשם הרב ב"ש שהביא ראיה מהירושלמי הנ"ל (ולא הזכיר ראיתו מזבחים הנ"ל) וכתב על זה וז"ל ומקרוב נדפס ס' ארחות חיים וראיתי שכתב מי רגלים כמשמען ויש אומרים מעין ששמו מי רגלים ומימיו עזין מאד וריחן רע אבל מי רגלים ממש חלילה שלא עלה על לב אדם לשרות בהם סמני הקטורת עכ"ל וכפי זה דגם המפרש שהוא מעין הוא אומר שריחן רע לא קשיא מידי והשיכותי מעליו את תלונת הרב באר שבע והסברא נותנת דמי מעין זה דומים למי רגלים וסרי ריחייהו ריחן נודף סרח העודף דאי לא מעין זה מאין זכה לשם עכ"ד הרב ברב"י ונמצא לפי זה דאין שום סתירה להמפרש כן והרב בתי כנסיות שם (בד"ה ולדידי) כתב וז"ל ולדידי חזי לי להכריח מתלמודא דידן ואסברא לה מדאמרי' בשבת בפר"ע לענין הוצאה דפ"ט ע"ב במתני' המוציא עצים וכו' מ"ר כו' כדי לכבס בגד קטן והיינו מ"ר ממש דאי מי מעין צלולים הא תני לה חדא זימנא בריש המוציא יין דע"ו ע"ב מים כדי לשוף בהן את הקלור דבציר משעורא דלכבס בגד קטן ואם איתא להא דתנו רבנן מ"ר מי מעין ששמו מ"ר היכי סתם לן תנא דמ"ר כדי לכבס בגד קטן והוא אפילו בצלולין אלמא משמע דסתם מ"ר הם אמרו מ"ר ממש דאי לא הוה ליה לתנא לפרש ולא למסתם והכי משמע בבתרא די"ט ע"ב דמ"ר דשנו חכמים סתם הוי שתן לא מ"ר של מעין ודו"ק עכ"ל הרב בתי כנסיות: ולפי מה שהביא מרן חיד"א בשם הרב ארחות חיים דלדברי המפרשים מי רגלים מי מעין וכו' סרוחים הם אף שהם צלולים נראה דגם מסוגיא דשבת הנ"ל אין סתירה לדבריהם דמה שהכריח הרב בתי כנסיות דמאי דתנן מי רגלים כדי לכבס בגד קטן על כרחין מי רגלים ממש הם דאם לא כן אלא מי מעין הם כיון שצלולים הם הרי הם בכלל מים דתנן בדף ע"ו ע"ב מים כדי לשוף בהם את הקילור אינו מוכרח לפי שיש לומר דמים דתני התם היינו מים יפים שיעורן כדי לשוף את הקילור אבל מים סרוחים הללו ששמן מי רגלים שיעורן כדי לכבס בגד קטן ושפיר נוכל לומר דמאי דתנן בדף פ"ט מי רגלים כדי לכבס בגד קטן היינו מי מעין ששמו מי רגלים: הן אמת דאף דיש לדחות ראיה זו לפי סגנון שהכריח הרב בתי כנסיות כנז"ל מ"מ נראה דהאמת הוא דמי רגלים ממש הוא מאי דתנן כדי לכבס בגד קטן דהא אמרינן שם בדף צ'

ע"א תנא מי רגלים עד בן ארבעים יום ועי"ש בתוספות ופשט הדברים מורים דמי רגלים ממש הם אך בכל זאת נראה לי הדל דאין מסוגיא זו סתירה לדברי המפרשים דודאי אין כונת המפרשים לומר דבכל מקום ששנו חכמים מי רגלים הכונה למעין ששמו מי רגלים דהא מהיכא תיתי למימר הכי ורק במי רגלים שאמרו גבי קטורת לא מסתברא להו למימר שהיה שום סלקא דעתין לומר שיהיו מי רגלים ממש כשרים לשרות בהם סמני הקטורת לכן מפרשים שהוא מעין ששמו מי רגלים אבל בעלמא מודו דמי רגלים דתני תנא יתכן לפרש מי רגלים ממש ולפי זה גם מסוגיא דבבא בתרא דף י"ט דמוכח דמי רגלים דתני התם הם מי רגלים ממש אין ממנה סתירה כמבואר ורק מה שהיה מקום לסתור דברי המפרשים הוא מהש"ס דזבחים והירושלמי דיומאדמיירי בברייתא דסמני הקטורת וכבר נתיישבו כנז"ל: נחזור לדברי תשובת הגאון יוסף עינינו שיחל"א).

ועכ"פ לא כתבו הח"ס רק להוסיף עוד בהפלגת האיסור ויהיב טעמא שבחרו החדשים במין עוגב אבל עיקר האיסור בכל מיני כלי זמר ומטעם אחר וכמש"ש מפורש בסי' פ"ד שממה שראינו שאבותינו מתקני תפלות לא תקנו בכלי שיר אע"ג שמאתנו יצא השיר בעבודת בהמ"ק שמ"מ לא ניחא להו בהכי מטעם מיום שחרב בהמ"ק כו' וכמ"ש איך נשיר שיר ה' על אדמת נכר ולשלול אפי' לפני ה' ואם הותר קצת לשמח חתן וכלה כי המה עגומי הגלות והותר לשמחם אבל בבית ה' אין שמחה לפניו וכ"כ ר"ס פ"ו דעיקר החיוב בפומא והוא מעכב ולבסומי קלא מוסיפים לשורר בכלי שיר שהוא יותר ערב וחשוב וא"כ אחר החורבן די לנו לשורר זכר למקדש בשירא דפומא שהי' מעכב אבל זמרא דמנא שאינו מעכב ואית ביה שמחה יתירה מנ"ל שהותר וכן העלה שם סי' פ"ט דאף דלהדיוט הותר לשמחת חתן וכלה אבל לגבוה נאסר משחרב בהמ"ק בזימרא דמנא ורק בפומא דליכא שמחה כולי האי וגם עיקר מצוה בבהמ"ק הי' בפומא ע"כ נשאר גם הוא במקדש מעט וא"כ מפורש בדבהח"ס דאין שום היתר בזימרא דמנא בבהכ"ן וממילא דמלבד איסור החופה בבהכ"ן איכא נמי איסור מיוחד מכלי זמר בבהכ"ן שלא הותר במקדש מעט משחרב בהמ"ק ומה שכותב השואל שנהגו בעיר פלונית בהקלויזין זה מביא לידי גיחוך וכי יוכלו לומר שהי' נהוג כן מכבר בדורות הקודמים בעת שהיו שם גדולים מפורסמים אולי נהגו שם ההמון מעצמם בהיותם בסומים בשמחת בה"ש וסיום הש"ס וסיום התורה ובפרט שידוע שאין שם וכו' ואין שואל כלל בעצתם באיזה ענין גדול ואפשר שלא ידעו כלל מזה וגם אם ידעו אין בידם למחות ואין שומעים להם גם בענינים יותר חמורים והלא בעיר פלונית אשר הרב דשם אהוב להאשכנזים מאד מ"מ יש שם ארגעל כנהוג ואין בידו למחות כי האשכנזים לא ישמעו לו רק אם יקיל

להם ומה שהוא כרצונם ולבד כל זה מה בכך אם גם המו"ץ דשם לא אסקי אדעתיה שיש איסור לזמר בבהכ"ן ובפרט בתפלה שיש איסור בלא"ה גם זולת דהח"ס וכנ"ל:

ומלבד כל זה יפה כתב כ"ת שבמקומות שעושין החופה בבהכ"ן ובפרט בכלי זמר בא הרבה לידי קלות ראש עם נשי חבריהם מה שבלתי נאות להעלות על הכתב ומלתא דלדידהו לא הוי מומא כו' וגם הרה"ח שי"ר מפראג אשר החדשים מתכבדים ומתפארים בו ואשר ראיתי נדפס ממנו לאחר פטירתו מכתב שכתב לאחד מאוהביו במ"ע הצופה להמגיד בשנת חמש עשרה לצאתו לאור בגליון מ"ד אחרי שכותב הן אמנם רבים כיום המתפרצים בארצות אשכנז ומהם גם הקוראים עצמם רבנים ובאמת אוי לה לרבנות זו שמקברת את עצמה ואני הראיתי פה גלוי לכל העדה והארץ כי כרחוק מזרח ממערב כן רחוק דרכי מדרכיהם ומחשבותי ממחשבותיהם כו' וכבר הודעתי לכת"ר כי לא יחשבני בזה לאוהב חדשות בכל ענייני הדת ולאות וכו' ואחרי שהאריך להראות עד כמה עמד בפרץ שלא להתיר קטניות בפסח גם בשנת הבצורת ולא חת מאימת החדשים אשר הפילו עליו אימים והוא עמד מנגד להם ולא התיר ולא יתיר ואחרי כ"ז כותב) ונשען על כל זה ערכתי לייעץ אל כ"ת אשר בדבר הנדרש כו' יעש"ב ואשר אם כי נטה מדרך הסלולה בנטיית אהבת החדשות ומ"מ כותב גם הוא רק יצוה להכריח באזהרה על ביאת הנשים בבהכ"ן מלבד אמות הזוג ושושבינין וכמ"ש מהרי"ל שרק אמותן של החתן וכלה הולכות ושאר הנשים היו ממתינות בפתח בהכ"ן כו' ואשר לא שם על לבבו הפרצה מענין כזה בבהכ"ן ואשר לא יועיל ההכרזה מלהרחיקם בעת שהותרו גם השושבינות ואשר גם לפי דבריו בימי מהרי"ל לא נהגו הנשים לעשות שושבינות ואפשר שגם אמותן לא הלכו בימי נדותן ועכ"פ גם הרה"ח שי"ר אשר מפני שמו ינחתו החדשים ואשר נענע להם בזה בראשו ורצה להחזיק הרע במיעוטו וכידוע מנהגם של המהדרים לעשות חופה בבהכ"ן ובפרט בכלי זמר שעשוי להיות בתערובות אנשים ונשים במקום המקודש ולעבור על איסור קריבות בכמה עניינים ובפרט במחולות וכמו שהאריך בשו"ת זכרון יוסף חא"ח סי' י"ז יע"ש באריכות בעובדא דידי' והעיקר מחפצם לחקות אחרי זולתם שלדעתם צריך שיהי' ההתקשרות במקום מקודש וע"י המכהן בראשם ובפרט אשר יבושו לעשות ככתוב במשפטי ישראל ואשר לפעמים המקום אינו נקי כל כך לפני חצר בית הכנסת אשר באמת ראוי להשגיח על זה:

ומה שכתב הרב השואל שכוונתם רק משום כבוד שמי שהוא עשיר נושאין לו פנים לעשות בבהכ"ן אמת הדבר שחושבים זאת לכבוד וביותר להראות אשר ידם תקיפה לכוף את רועי הדת לעשות כנימוסיהם אם אין להם עוז בנפשם לא לפרוץ גדר והנה

דהח"ס בחאה"ע ח"א סי' צ"ח ידועים ויעויין שם עוד בחלק ששי בליקוטי ח"ס סי' צ"ג בתשובת הגר"מ מינץ בתוכחתו לאח"ר ממעשיו המקולקלים ולא טובה השמועה וכו' וביחוד מה שהוא עושה בחופת חתנים לעמוד אותם לפני הארון ברית ה' כו' ואשר כנראה כל התאמצות שלהם לעשות החופה בבהכ"ן כדי שתהיה החופה לפני אה"ק שעי"ז נעשה הקשר ולא להיות כעמא פזיזא ועיין בתפארת ישראל על משניות בפתיחה לסדר מועד בסופו בדיני שמחות אות ב' במ"ש רמ"א סי' שצ"א ס"ג דבחופה שעושין בבהכ"ן שמברכין שם ברכות אירוסין ונישואין מותר האבל להיות שם כו' ויש מחמירין שיעמוד האבל חוץ לבהכ"ן לשמוע הברכות ומ"מ מותר האבל אחר ז' לברך ברכת אירוסין ונשואין תחת החופה שבבהכ"ן הנה מדכפל ושינה חופה שעושין בבהכ"ן על זה סמכו החדשים וכו' אשר כל מגמתם לדמות אותנו למי שלא נוכל להדמות ואמרו דש"מ דכך יפה לנו אמנם מלבד שיש איסור בדבר זה מכמה טעמים אשר לא נאריך בהם כאן הנה תלו א"ע בקורי עכביש דכל מה שנזכר בדברי רמ"א כאן בית הכנסת במקור מקומו טהור ליתא בהגמ"י שהביאה ב"י דשם נזכר בבית הנשואין וכ"כ בפירוש בד"מ ברחוב העיר ונראה שטעות המדפיס הוא דהרי מימינו לא ראינו ולא שמענו נוהגים כן לעשות החופה תוך בית הכנסת אלא דבשניהם הי' כתוב בב"ה ור"ל בבית הנשואין או בחצר בית הכנסת וטעה המדפיס וכתב בבית הכנסת עכ"ל:

ובשו"ת יאודה יעלה חא"ח סי' ל"ח הביא ג"כ מהב"ח באו"ח סי' קע"ד כשמברכין ברכת אירוסין ונשואין בחופה לפני בהכ"ן אמרינן וכו' אמנם לעשותו בבהכ"ן בדוקא חושש אני לאיסור דאורייתא ובחוקותיהם וכו' הרי להקים מצבה אסרה התורה בלאו אף שהיתה חביבה לפני הקב"ה בימי האבות כמ"ש רש"י ורמב"ן בארוכה מהספרי ר"פ שופטים (ובהג"ה מבן המחבר וכמ"ש הרמב"ם פי"א מע"ז הי"א ועיין בט"ז א"ח סי' ח') וממילא אין ראיה כלל מ"ש מהרי"ל מנהג מגינצא דמאן יימר שהי' אז מנהג וחק קבוע אצלם כן מלבד זה וכי בכל מנהגי מהרי"ל אנו עושין כמוהו בזמנו ובמדינתו ומהרי"ל עצמו לא כתב שיש לנהוג כן אלא כתב שכן הי' מאז מנהג מגינצא לבד כו' ובקדושין נ"ב א' אשה בעזרה מניין כו' ושמא תפרוס נדה עיין בעיתותא כמו בסוטה ועיין בראש יוסף ריש חולין וכו' ומפני תערובות נשים ונשים במקום קדוש ואם היא בנדותה אינה הולכת ג"כ לבהכ"ן נשים (ובסי' פ"ח, בא"ח שאפילו לעז"נ אין נכנסות בימי זילופן וכמ"ש רמ"א ולבוש כסברא הראשונה אין בימים שיהיה להם צער גדול התירה מדוחק לסמוך ארש"י) ואסור לשנות מנהג ק"ו מתפלה במ"א סי' ס"א מהירושלמי אעפ"י ששלחנו לכם סדר התפלות אל תשנו כו' וגם לפרסם שמחה של מצוה וכן כתוב ישמע בערי יהודה ובחוצות

ירושלים קול ששון וכו' קול מצהלות חתנים מחופתם יע"ש עוד טעמים אשר לא רציתי להאריך יותר בהעתקת דברים ובהג"ה מבה"מ האריך בדבר הנאסר מחמת סייג וגדר מהנהגת אבותינו ובפרט בגדר תערובות אנשים ונשים יחדו עיין בסוכה נ"א תקון גדול עשו שיהיו אנשים למטה ונשים למעלה כו' וק"ו בשעת שמחה כו' ובא"ח סי' תקכ"ט מחוייבים ב"ד להעמיד שוטרים שלא יתקבצו אנשים ונשים וק"ו בבהכ"נמקדש מעט עיין רד"ק בפ' ואהי' להם מקדש מעט וספר יראים סי' שס"ד דמורא בהכ"ן כמורא מקדש כו' ובתשובה מאהבה ח"א סי' רכ"ט בשם הזהר אשה בבית ה' בית תפלת האנשים כהעמדת פסל עכ"ל ועיין בא"ח סי' צ' סי"ט ובצרור החיים מאמר כסוי חטאה שמנהגנו לתקן בהכ"ן שנ' למעלה כסוכה נ"א ב' ורמב"ם פ"ח מלולב:

ועיין שו"ת מהר"ם שיק חאה"ע סי' פ"ז כי אדרבא מזה שנראה במקצת מקומות שהיה החופה בבהכ"ן בימי מהרי"ל מוכרח שבכוונה ומדעת הוציאו לעשות אותה מחוץ לבהכ"ן יהיה מטעם פריצות או מאיזה טעם שיהיה זה כמה מאות שנה שהנהיגו לעשות החופה שלא בבהכ"ן ועלינו לקיים המנהג וכמ"ש הרמב"ם ריש הל' ממרים ועדיף עכ"פ ממנהג בני ביישן שאמרו בו אל תטוש תורת אמך ומ"ש הב"ש סי' ל' לקדש בבהכ"ן זה לכאורה נגד התוס' קדושין נ"ב ע"ב דלא רגילי ליכנס בעזרה כדי להתקדש דבזיון הוא וא"כ בודאי גם בבהכ"ן כן הוא ועכ"פ אם רוצים לשנות המנהג ולדמות לאחרים כאשר הוא באמת טעם רוב המשנים ועוברים באיסור דאורייתא ככתוב ברמב"ם פי"א מע"ג מקרא דהשמר פן תנקש וכו' ועיין בספר מחולת המחנים סי' ד' כו' כו' עי"ש ולבל יאמרו שהשבועה היא הקנין ולא החופה ושאדרבא הקנין נגמר בכל מקום על קידושי ש"פ ואין אנו צריכים שום מקום מקודש לקיים החו"ק כי בכל מקום עיני ה' צופות וכמ"ש גם לבן ליעקב ראה ה' עד ביני וביניך ובתענית ח' בבחור ובתולה שכרתו ברית להזדווג ולקחו חולדה ובור שהי' לפניהם לעדים ואם היה מנהג להיות בבהכ"ן מדוע בטלוהו וע"כ משום סייג והרחקה מגדר של הרהור וכמו שפטרו את בני החופה מהנחת תפילין בשעת החופה משום גדר והיה מחניך קדוש ששם מצוי ההרהור וכדינא דגמ' ומובא בא"ח סי' ל"ח ואפי' בשעת מילה לא יביאו הנשים את התינוק לבית הכנסת ורק על המפתן יעמדו עכת"ד בקצרה והאריך עוד בהר תבור אות י"ז לחזק דבריו באריכות הלשון: לאחר גמר מכתבי נודעתי שכמעט אין חילוק כלל בניגונם רק שהארגיל עשוי לדרוך עליו בעת הגבינה אבל כולם משירי נכר כו' כו' הנני חותם ואו"ש יוסף זכריה שטערין:

אחר איזה ימים שלח ידו שנית הגאון הנ"ל יצ"ו בענין זה וז"ל נידון החופה בבית הכנסת אמלא עוד את דברי מהרשום אצלי בזה במ"ש באה"ע סי' ס"א לעשות החופה

תחת השמים והוא עד"ש בהוריות י"ב וכריתנת ו' ובש"ע ר' הלכות ר"ה לאכול בריש שתא דברים מתוקים דסימנא מלתא ועיין בספר מאורי אור בחלק בן נון בחדושיו לסוף קידושין וז"ל ואגב אזכרה מנהג אשכנז ופולין ומהרי"ל באשכנז מגנצא כתב שעשו בבהכ"ן על התיבה ושלא יסתור הרמ"א באה"ע סי' ס"א תחת השמים ע"כ כוונתו אם אין מקדשין בבהכ"ן מבלי מקום כמ"ש בד"מ שנהגו באין מקום בבהכ"ן הלכו לחצר בהכ"ן למזרחא מוכח כל דינים ומנהגים שבסי' ההוא כתובים בספרו ד"מ והנך י"א לא נזכר כלום ולא ציין בש"ע מבטן מי יצא והרי שכיח העתק תלמיד לעצמו ונשמט בפנים תוך הדפוס וכמ"ש ב"י על הטור בדוכתא טובא עכ"ל:

ועיין במכ"ע הצופה להמגיד שנת תרל"ב גליון מ"ג ששם כתוב בלא כף וכוונתו בית המשתה וכ"נ מלשון הד"מ יו"ד סי' שצ"א שמהרי"ל ציוה לאבל שיצא חוץ לב"ה בשעת ברכה וכהוראת לשון הטור שמציין עליו שהוא מבית המשתה ומזה נראה ג"כ שעשו החופה בבית המשתה והנ"ש שלא הזכיר מהד"מ אולי לא הי' בידו כאשר גם הכה"ג כתב כ"פ שאין בידו הד"מ עכ"ל ועיין בשו"ת נחלת שבעה סי' מ"ב שהשיב לו הבה"ז ואין ספק שלא עיין בגוף הטור והב"י וע"ש בצופה גליון מ"ד שלפי הבנתו לשון עד שיכנס לחופה לא יוכל להתקיים שעל זה כתב שהכניסה ההיא תחת היריעה שעל הכלונסות או במקום שנוהגין לילך לבהכ"ן הרי כניסה ממש ואם לבית המשתה אין זה כניסה לכלה כי שם מקומה וגם מה לשון מוליכין שם והם על טויו"ד סימן שצ"א ואם על בית המשתה מה זה שכתב מהרי"ל שיצאו האבלים חוץ לב"ה בשעת הברכה ולמה יכנסו שם כלל מתחלה וגם שבמהרי"ל הלכות נישואין ומביאין הכלה עם כ"ז עד פתח ב"ה וממתנת עד שמוליך הרב את החתן על המגדל ב"ה ואמה של החתן ושל הכלה היא הולכת ועומדת אצלה על המגדל בשעת הברכה כו' אך לאלמנה הברכה בחצר ב"ה אצל פתח ב"ה וגם מבואר שם בתחלה כ"פ בית הכנסת ולא בר"ת וז"ל וכל זה בבית שעושין החתונה אבל בחופה שעושין בבית הכנסת כו' יש מקומות שמחמירין להיות האבל עומד כל יב"ח חוץ לבהכ"ן לשמוע הברכות (הגהות מהרי"ל) ומ"מ נראה דאבל יכול לברך ברכת אירוסין ונשואין תחת החופה שבבית הכנסת והם דבריו בד"מ ובלבוב עושין החופה באולם של פני בהכ"נ אך היא מכוסה ומקורה ומה שחושש כ"ת שיבואו אנשים ונשים גם לזה היה המהרי"ל משים בלבו שרק אמותן של החתן והכלה הולכות ושאר אנשים היו ממתינות בפתח בהכ"ן ומה מהרמב"ם הל' בהכ"ן שגם הספד אסור בבהכ"ן כיון שמיועדין רק לתפלה הנה רק בצרכי יחיד ליחיד אבל לא של רבים והותר

שם כל סעודת מצוה בסי' קכ"א ס"ק ה' בשם סמ"ג עכ"ל הרה"ח שי"ר ועיין בהצופה שנת ט"ז גליון (נ') ו' ובצופה ש"ע גליון ל' ובגליון מ"ד:

ועל כל פנים גם לפי דבריו בימי מהרי"ל לא נהגו הנשים לעשות שושבינות ואפשר שגם אמותן לא היו הולכות בימי נדתן ובפרט לפי מנהגנו לעשות חופת נדה והשושבינות מכניסין והולכין עמהן נשים ובתולות כמו בתי טטריאות ונוהגין קלות ראש בבהכ"ן כנודע וכסוכה נ"א ב' תקון גדול התקינו וכו' וכ"כ הרמב"ם פ"ח מלולב הי"ד ובברק השחר בלקוטים בסוף המיוחס להגר"א מפי השמועה המנהג שהחתן הולך לבית הכלה ובמה יקנה אותה שמעמידין החופה בחצר בהכ"ן ומעמידין שם את החתן ובזה קונה מקומו כי הקהל מקנין לו המקום ואח"כ מביאין הכלה לרשותו ובזה קונה אותה עכ"ל: ובנחלת שבעה במשפטי הכתובה סי' י"ב אות ט' ומקצת קהלות מקדשין בבהכ"ן ומוליכין החתן והכלה לבהכ"ן לחופה כו' ועיין ב"ש סי' ל' בסק"ט גיטין וקדושין שאני דרגילין לעשות בבהכ"ן וע"ש באבני מילואים ס"ק ח' ודוקא לענין גיטין וקידושין דרגילין בבהכ"ן ומשום דהנ"ל מצוה הו"ל דין סימטא כו' ולמעיין בתשובת ריב"ש סי' ר"ה שנקיט רק הלשון מ"מ בהכ"ן הרי הוא כסימטא לענין גיטין שהרי רגילות הוא שעניינים כאלה נעשים שם הויא לגבי גיטין כסימטא לגבי הנחת כלים והב"ש כנראה הבין מדבריו שעניינים כאלה גם על קידושין שהי' הנהוג כן בימי מהרי"ל ועיין בשו"ת יוסף דעת מהשו"מ סו"ס י"ט מה שנחלקו הקדמונים מה היא חופה בדברי העיטור הובא בב"י אה"ע סי' ס"א וכו' ועיין בתוס' סוכה כ"ה ב' ד"ה אין שמחה אלא בחופה וב"י אה"ע סו"ס פ"א וט"ז ס"ב ס"ק ז' ועיין בשאילת יעבץ ח"ב סו"ס קע"ב ושו"ת קול שאל שאלה ד' דף כ"ח ע"ב ועיין ט"ז יו"ד סי' שמ"ב ס"ק א' בד"ה אחר הדברים כו' ועיין בספר אמרי שפר מוהר"ר נפתלי אשכנזי מצפת שנדפס בווינציאה שנת שס"ח בדרוש לחתן ולאכסניא בדף (ר"ה) י"ג ע"ב וז"ל ואפשר שמטעם זה נהגו לעשות חופה כעין אהל מלמעלה לחבר את האהל להיות אחד שתהא שכינה ביניהם כמו שהיתה שכינה באהל מועד שהוא המשכן שהגינה שם בשעת המנין מעה"ר כו' ובקצת ארצות נוהגין שעושין החופה בעזרת בהכ"ן שהיא בית התפלה ותמיד מצויים שם עשרה דכל בי' י' שכינתא שריא עכ"ל:

ונראה מזה שגם בזמנו לא היה מנהג קבוע בכל מקום רק בקצת מדינות ועיין בשו"ת הר תבור דף כ"ד ע"ב שמנה מיני שמות איסור בנתינת חופה בביהכ"נ תערובות פגול בבהכ"ן וכו' ובבהמ"ק היו מבדילין אלו שתי המשפחות וכן בפ' נצבים עשה מחיצה בין כל איש ישראל ובין נשיכם ובזה"ז הכלה גדולה בשנים ואפילו הכלה בלבדה בלתי

שושבינות לבהכ"ן יהי' בזה חשש הרהור במקום קדוש והוא נגד דין הכתוב והיה מחניך קדוש ולא יהיה בך ערות דבר להרחיק הקדושה מכל דברערוה ולכן בטלו ב"ד שלפנינו זה יותר משתי מאות שנה לבלתי תהיה החופה בבהכ"ן וידוע שבימי מהרי"ל היו משיאין את בנותיהן בקטנותם טרם הגיעו לימי הבגר קודם היותן בני י"ב שנה ומחצה ולכן יכולה היא לבדה ומבלי שושבינות לילך עם הרב לשם אל המגדל לבהכ"ן כו' וגם טומאת נשים נדות הבאות שם בזמן הזה ואפי' אם רק הכלה תבא לשם הלא לפעמים היא בעצמה נדה שבזה"ז הגיעו לפרקן בעת נשואין וגם נוהגין ליתן חופת נדה ועיין ב"י סי' פ"ח ולבוש ורמ"א ובפרט תה"ד אוסרין זולת בימים נוראים ועי"ש בח"א ובפרט שעיקר מגמתם להדמות וכו' יעש"ב עכ"ד הגאון יצ"ו במכתבו השני עלץ לבי בראותי בקיאותו הנפלא דכל רז לא אניס ליה שבעהי"ת כיונה דעתי העניה בכמה דברים אשר כתבתי מאז מדעתי לדברי הרבנים שהביא הגאון יצ"ו בשני מכתביו הנז"ל מספרים שלא ראיתים ולא ידעתים מעודי כאשר יראה המתבונן במה שכתבתי ובמה שהביא הגאון יחיה:, אף גם זאת הראוני עתה בהמליץ תרנ"ד נומר קט"ז כתוב שבעיר וואזנעסענק פלך חערסאן היה ריב על זה כי הרב אב"ד דשם יצ"ו אסר לעשות חופה בתוך בית הכנסת והיו מתנגדים להוראתו ושאלו בטליגראמה להרה"ג הגדול רבינו יצחק אלחנן ספעקטר אבד"ק קאוונא זצ"ל אם מותר לעשות חופה בבית הכנסת והשיב על ידי הטליגראף כדברים האלה אסור.

צריך לעשות חופה תחת כפת השמים. וכאשר באה תשובה זו חדל ריב ומדון כי גם המתנגדים הרכינו ראשם אלה הדברים אשר בהמליץ הנ"ל: גם בהצפירה התרנ"ד נומער מאתים ותשע הראוני מאמר משא ומתן ע"ד המנהג שכתב סופר אחד בשם המגיד שהרש"ל ראפאפורט מפראג כתב כי לפנים בישראל היתה החופה בבית הכנסת ביראת הכבוד ובהדרת קודש השושבינין החתן והכלה ובני משפחתם וברוב כבוד והדר ודרך ארץ ונימוס התהלכו בבית אשר קדוש יאמר לו אבל בימים אחרונים אשר חוצפא סגיא ויבואו האנשים על הנשים ויפרצו בבית ה בחורים ובתולות ופריצי עם תקנו לעשות במבוא הבית הכנסת וכו' והסופר הביא בשם ספר מקור המנהגים וז"ל מעמידין החופה במקומות שונות או תחת אויר הרקיע או בבית הכנסת או בבית החתונה ולכולם מצאנו היתר העמידה וכו' (ביאר העמידה בבית החתונה ושוב כתב) העמידה בבית הכנסת נמצא ברמ"א סי' שצ"א ס"ד בשם הגה"מ וז"ל החופה שעושים בבהכ"ן שמברכין שם ברכת אירוסין ונישואין וכו' גם בנחלת שבעה סי' י"ב סעיף ט' כתב דבקצת קהלות מקדשין בבית הכנסת ומוליכין החתן והכלה לבית הכנסת לחופה ובמוהרי"ל הלכות

נישואין כתוב לבחור ובתולה העמידו על מגדל בית הכנסת ולאלמון או אלמנה בחצר בית הכנסת וכו' (ביאר העמדה ברחוב העיר וסיים) הנה בזה כל מקורי הדברים וכל הדעות הראשונים והאחרונים ונוכחנו לדעת כי גם הרמ"א אשר מפיו אנו חיים נוטה לכאן ולכאן ורפיא בידיה (כי באה"ע סי' ס"א סעיף א' כתב דיש אומרים לעשות החופה תחת השמים וכו') ואם כן אין בזה משום פורץ גדר מר כדאתריה ומר כדאתריה וכו' ע"כ תורף הדברים.

והני מילי דהרש"ל ראפאפורט נכונים בטעמם דאף אם מן הדין מותר גוף סידור הקידושין לעשות בבית הכנסת מ"מ כיון שבדור האחרון חוצפא סגיא אסור לעשות זאת בבית הכנסת ולכן אף אם נהגו מימי קדם לעשות החופה בבית הכנסת ראו והתקינו לבטל המנהג וקבעו לו מקום במבוא או בחצר בית הכנסת ואם אמרו כך לעקור ולבטל מה שנהגו מקדם על אחת כמה וכמה במקומות שלא נהגו כן מימי קדם ורוצים לחדש דבר לנהוג מנהג זה כבנדון המוזכר בראש אות זו דפשוט דיש למחות בידם וכמו שכתבתי בס"ד ומה שהביא בספר מקור המנהגים מדברי הרמ"א ביו"ד סי' שצ"א דעושים החופה בבהכ"ן הנה ס' מקור המנהגים לא ראיתי ולא שמעתי ממנו ונאמן עלינו הדיין הגאון חתם סופר בסי' צ"ח שציינתי בראש אות זו שכתב בהחלט שדעת הרמ"א לעיקר דיש לעשות החופה תחת אויר השמים לסימן ברכת אברהם ככוכבי השמים לרוב ודברי מוהרי"ל שהזכיר במקור המנהגים כבר הביאם בחתם סופר ועל פי דבריו נתיישבו לו דברי מוהר"מ מינץ הנראים כסותרים בענין זה כמו שיראה הרואה בגוף דב"ק: ודברי הרמ"א שביו"ד סי' שצ"א כבר הבאתי בתחלת אות זו מה שכתב הרב תפארת ישראל שטעות סופר הוא והיה כתוב בדברי הרמ"א בב"ה והוא ראשי תיבות בבית הנישואין כמו שהוא הלשון במקור דברי הרמ"א וחשב המעתיק שהוא ראשי תיבות בית הכנסת וכתב כן וכו' ומלבד זה אין ראיה מדברי הרמ"א ומוהרי"ל ונחלת שבעה הנ"ל ולפי מה שכתב בהמגיד בשם מוהר"ש ראפאפורט שבזמן קדמון שהיו חרדים לדבר ה' והיו עושים החופה בבית הכנסת ביראת הכבוד והדרת קודש וכו' לא כן עתה חוצפא סגיא וכו' אם כן אין ראיה מדברי הקדושים הנ"ל לימים האלה ובזמן הזה וכמו שהאריך הגאון זכר יוסף יצ"ו בלהבות דב"ק שהבאתי למעלה: וכן כתב לי רב אחד מידידי יצ"ו שבעיר פלונית היו נוהגים קלות ראש וחוצפה יתירה בעידן חדוה הכנסת כלה לחופה וכו' לכן ראו לתקן שתהיה החופה בבית הכנסת כי הוא מקום מקודש ולא יבואו אנשים על הנשים וכל הבאים בית ה' יושבים ביראת הכבוד וכו' ואלה דברי המכתב אדוני שאל על מה שראה בספר פ' שמשמעות הדברים שפה העירה המנהג לעשות החופה בבהכ"ן

וארי דורש אם כך הוא המנהג להודיעו טעמו של דבר והנה כבר בא מפורש הדבר בספר הנז"ל במקום אחר כן ונכון הדבר כי על כן רבו העושים החופה בבהכ"ן והטעם יען כי בעשותם החופה בבית היו באות הנשים המזומנות בלבוש של מחול וריקוד כך לרקד לפני הכלה והחתן אחר החופה מה שאין כן בהעשות החופה בבהכ"ן שבאות בלבוש מכובד וצנוע עוד זאת כי בהיות החופה בבית היה תערובת גדולה אנשים ונשים בחורים ובתולות גם כי בבית היו עושים החופה בלילה.

ועוד טעמים רבים שלא ניתנו ליכתב עכ"ד יצ"ו ועם כי לא נחה דעתי העניה בתיקון זה והטעמים שהזכיר אינם מכריחים לעשות החופה בתוך בית הכנסת ממש והיה להם לתקן שתהיה החופה בחצר בית הכנסת כמו שנוהגים כן במקומות הללו וכיון שאין שם ריקודים ומחולות לא היו הנשים באות בלבוש הבוז המיועד לריקוד ומחול וגם חשש תערובת אנשים ונשים אין כל כך בחצר בית הכנסת אשר באים שם לשעה קלה והיו מוכרחים לעשות החופה ביום כמו שמוכרחים לעשות החופה ביום בהיותה בבית הכנסת עצמה (כי לפי הנראה אין דרכם של בני אדם הללו לצאת ברחובות קריה ללכת לבית ה' בלילות ולכן הטעמים שהזכיר נרפים הם והכמוסים שלא רצה לגלותם אין לי לדון עליהם: ואשר כתב בספר הנ"ל וז"ל עתה נהגו חשובי ונכבדי הקהלה לעשות החופה בבית הכנסת והוא מנהג נאה ונכון שיתברכו החתן והכלה במקום קדוש בבית אלקים ועיין חתם סופר סי' צ"ח שכתב שראו רבותינו הקדמונים שראוי לברך השבע ברכות במקום קדוש וקבוע להתפלל והוא דבר מוסבר ואמתי עכ"ל הנה הרואה דברים אלו ידמה בדעתו שדעת הגאון חתם סופר כי נכון הדבר לעשות החופה בתוך בית הכנסת וזה סותר מה שכתבתי אני הדל בראש אות זו בשמו דאיכא קפידא שלא לעשות החופה בתוך בית הכנסת אבל באמת המעיין בדברי הרב בגופן שלהן ישכיל שאין זו דעתו והאמת הוא כאשר כתבתי בשמו וארשום פה תורף דבריו והוא זה.

נשאל אם נכון לשנות מנהג קדמונים ולעשות החופה בבית הכנסת הקדושה ובתשובתו הביא מה שכתב הרמ"א בסי' ס"א יש אומרים לעשות החופה תחת השמים לסימן טוב שיהא זרעם ככוכבי השמים ושור דבריו בתשובת מוהר"ם מינץ סי' כ"ט ודבריו צריכים ביאור שנראים כסותרים דממה שכתב בתחלה מתבאר שהיו נוהגים לעשות החופה בתוך בית הכנסת ממש (העתיק שם לשונו המורה על זה) ואילו ממה שכתב שם אחר כך מתבאר שהיו עושים החופה באויר בחצר בית הכנסת (העתיק שם לשונו המורה על זה) ומוהר"ם מינץ היה תלמיד מוהרי"ל ולכן עיין במוהרי"ל ועל פי הכתוב בר והרי"ל ביארשאין סתירה בדברי מוהר"מ מינץ כי היו נוהגים לעשות שתי חופות היינו בתחלה

חופת מאיי"ן וזו היו עושים באויר השמים בחצר בית הכנסת וחופה השנית היינו שבע ברכות בתוך בית הכנסת עצמה ונתן טעם על עשיית חופת מאיין באויר לסימן טוב שיהא זרעם ככוכבי השמים וטעם לחופה שבע ברכות בבית הכנסת כדי שיתברכו שבע ברכות במקום קדוש מקום קבוע להתפלל וזה דוקא בבתולה דאיכא תרווייהו מאיין וחופה אבל באלמנה דליכא מאיין ראו לעשות החופה עם ברכותיה תחת השמים לסימן ברכה (שיהא זרעם ככוכבי השמים) כי חשבו טעם זה עיקר ומזה למד רמ"א במדינות אלו וכל מדינות וגלילות פולין ורוסיא דלא נהגו העולם בחופת מאיי"ן אם כן על כרחין להעמיד החופה של כלונסות בחצר בהכ"ן תחת השמים לסימן ברכה ותמה על מנהג אשכנז שגם עכשיו נוהגים בחופת מאיי"ן ובכל זאת עושין גם החופה של שבע ברכות תחת הרקיע בחצר בהכ"ן ואין שום מקום בכל אשכנז שעושים חופה בבהכ"ן והלא מתבאר מהנ"ל שכשעושין שתי חופות עושין חופה של שבע ברכות בבית הכנסת.

ויישב דחצר בהכ"ן של מקום אשכנז דשכיחי אורחים המתפללים בחצר בית הכנסת חשיב מקום מקודש כבית הכנסת עצמה והוה ליה מקום קבוע להתפלל שם ואיכא תרווייהו לסימנא טבא ככוכבים ומקום מיועד לתפלה וברכה וסיים בהא סלקינן כל ישראל יוצאים ביד רמ"א להעמיד החופה תחת השמים לסימנא טבא להתקיים ברכת אברהם ואשר לא חפץ בברכה ותרחק ממנו מתכוין ללמוד מדרכי המצרים וכו' והמתאוים נברכת אברהם יהיו צאצאי מעיהם כמותם אלו תורף דב"ק: הרי מפורש שאין דעתו נוחה לשנות מנהג הקדום ולעשות החופה בבית הכנסת אלא באויר השמים ומדבריו למדנו שכן פשט המנהג עתה בכל מושבות בני ישראל לעשות החופה באויר בחצר בית הכנסת אף באשכנז שעושים חופת מאיין גם עתה מ"מ אין עושים חופת השבע ברכות בתוך בית הכנסת כאשר התנהגו מימי קדם וכתב שדעת הרמ"א שהטעם האמור על עשיית חופת השבע ברכות בתוך בית הכנסת שהוא מפני שראוי שיתברכו במקום מקודש אינו טעם כעיקר אלא העיקר הוא שראוי לעשות תחת כפת השמים ולכן כשאי אפשר לקיים שני הטעמים (דהיינו בזמן הזה שאן עושין שתי חופות) תופסים העיקר לעשות החופה תחת אויר השמים ולא משגחינן על הטעם שיהיו מתברכים במקום מקודש ובכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך כתיב ולכל הדברות מבואר שמה שכתבתי בשמו הוא האמת ודלא כמו שנראה מדברי הספר הנ"ל וגם מדברי מר בריה הגאון כתב סופר מתבאר שכן דעת הגאון מר אביו עיין לקמן (בד"ה ודע דבכתב סופר) והוא האמת ויציב: ועל כל פנים גם מדברי הרב הכותב הנ"ל יצ"ו למדנו שכל עצמם של בני אותה העיר ששינו המנהג שהיו נוהגים לעשות החופה

בבתיהם והתקינו שתהיה בבית הכנסת לא תקנו כן אלא משום מיגדר מילתא שלא ינהגו העם קלות ראש בעת הכנסת הכלה כי במקום קדוש כל העם יושבים באימה ויראה מה שאין מתנהגים כן כשעושים החופה בבתיהם אבל כשיש לחוש שינהגו קלות ראש גם בהיות החופה בבית הכנסת ונוסף גם הוא שיחללו קדושת המקום ודאי דאסור לעשות החופה בבית הכנסת והימים הראשונים היו טובים שהיו מתנהגים ביראה וכבוד בבואם אל הקודש פנימה לא כן עתה בעונותינו לכן אין להתיר כלל:

ונראה שבסדר הזה היו מתנהגים בהעמדת החופה בבית הכנסת (ביראת הכבוד ובנימוס ודרך ארץ) בעיר אשר נשאל עליה הגאון כתב סופר בחלק אהע"ז ולכן כתב שיש בזה משום שינוי מנהג שנהגו לעשות החופה תחת כיפי השמים כמו שכתב הרמ"א וכו' ואף בענין זה כתב לאסור כמו שאביא דב"ק להלן בס"ד אבל אם היו נוהגים קלות ראש בעת הכנסת כלה בבית הכנסת כמו שהוא במקומות אלו בזה לא הוצרך לדבר כלל כי דבר פשוט הוא דאסור וזה ברור ולענין אם מחוייבים דייני העיר לריב ולהתקוטט עם בני ב העיר (הרוצים לסדר חופה וקידושין בבית הכנסת) אף אם על ידי זה תקופח פרנסתם הקצובה להם מקופת הקהל הנה הרב השואל שבשו"ת כתב סופר בחלק אהע"ז סימן מ"ז כתב כיון שהעמדת החופה תחת כיפי השמים לאו דינא הוא רק מנהג ישראל כנראה מדברי הרמ"א לא צריכי דייני העיר לריב עם אנשי העיר על זה כי על ידי זה תקופח פרנסתם וכו' וציין לעיין בשפתי כהן יו"ד סי' זק"ן סק"ג (שכתב לחלק דהא דאמרינן דכדי שלא לעבור על מצות ה' צריך לבזבז כל ממונו אינו אלא לעבור על לא תעשה אבל משום ביטול מצות עשה אינו חייב לבזבז יותר מחומש) והגאון המחבר כתב לו שעל ראיה זו יש לפקפק ויותר היה לו להביא מה שכתב המגן אברהם בסי' תר"ח סק"ג בשם ספר החסידים שאם על ידי תוכחה ישנאנו וינקום ממנו אין צריך להוכיחו אלא דגם מזה אין ראיה משום דדברי הס' חסידים אינם אלא לגבי אדם לחבירו ומשום מצות הוכח תוכיח את עמיתך וכו' אבל מי שיושב על כסא רבנות ונתקבל לפקח על עסקי העיר להורותם דרך החיים להוכיח ולייסר אותם בדברים ולהעמיד הדת בכל מאי דאפשר לא יחוש על עצמו רק על כבוד השם יתברך יהיו עיניו ולבו תמיד וכבר אמרו האי צורבא מרבנן דמרחמו ליה בני מתיה משום דלא מוכח להו במילי דשמיא וכו' וסיים דבענין זה לא כל המקומות והעתים שוים ולכן אי אפשר לייעץ לחבירו אלא כל אחד יראה אשר לפניו והשם יתקנהו בעצה טובה לכבוד שמו הגדול:

שוב כתב (בד"ה עד כה) באם לא יקובלו דבריהם ויתקנו לעשות החופה בבית הכנסת אם יש איסור למסדרי קידושין דהרב השואל פשיטא ליה דשרי כיון שגם אם ימנעו

דייני העיר מלסדר קידושין הרבה קלי הדעת ימצאו שיסדרו קידושין בבית הכנסת עבור מחיר כסף ואם כן אין בזה משום לפני עור כמבואר בפרק קמא דע"ג וכתב לו שנעלם ממנו דהרמ"א ביו"ד ריש סי' קנ"א כתב שתי דעות אם מכל מקום אסור מדרבנן ומסיים ובעל נפש יחמיר לעצמו ולפי דברי הש"ך שם אין שום מחלוקת דהסוברים דאיכא איסור דרבנן הוא דוקא בישראל והסוברים דליכא איסור כלל מיירו בעכומ"ז אם כן בישראל לכ"ע אסור מדינא ולכן בנדון זה אסור מדינא מדרבנן ושוב כתב לצדד על פי מה שכתב בדגול מרבבה שם דדוקא בשוגג הוא דאיכא איסור דרבנן מפני שבית דין מצווים להפרישו ולא במזיד ואם כן בנדון שלנו דאחר שפרסמו שאין לבטל מנהג של ישראל תורה הוא שוב כשלא ישמעו ולא יאזינו נראה לכאורה דאין למסדר קידושין שום איסור אלא דדברי הדגול מרבבה צריכים עיון וכו' האריך קצת לפלפל בדברי הדגול מרבבה וסיים שדברי הדגול מרבבה מפוקפקים במה שכתב לחלק בין שוגג למזיד) וסיים היוצא לנו מכל זה דבנדון דידן אסור לסדר קידושין משום מסייע ידי ע"ע אלא דיש לומר כיון שיש בו מפני דרכי שלום כמו שכתב מעלתו ומבואר בגיטין דבדרבנן התירו מפני דרכי שלום לסייע ע"ע וכל שכן בדבר הזה שהוא מנהג דמותר ומכל מקום אני נבוך אם זה דומה למסייע דש"ס בגיטין דף ס"א ובע"ג נ"ה דכאן המסדר הקידושין הוא העושה מדבר ומקיים ומבלעדו לא יהיו הקידושין במעמד ההוא אולי גרע הרבה ממסייע ואיני מחליט רק כמסתפק וכל זה במקום שאינו אלא מנהג בלבד אבל במדינותינו כו' עמ"ש יש בזה כמה לאוין של ח"ה ועל השמר פן איכה יעבדו הגוים האלה וכו' השמר לך פן תנקש אחריהם בפרט כי מעשה חופה וקידושין הוא ממצות התורה שיש בה עבודת יוצר הכל יתברך שמו ע"כ דברי הגאון בזה ומה שכתב על דברי הגאון דגול מרבבה במה שכתב לחלק בין שוגג למזיד עיין עוד בכתב סופר חלק יו"ד סימן פ"ג מה שהאריך בזה גם אני ההדיוט כתבתי בס"ד בענין זה בקונטרס הכללים במערכת הוי"ו אות כ"ו ס"ק ג' עי"ש (מד"ה והנה לעיל וכו' ומשם והלאה):

ודע דבכתב סופר הנ"ל בתחילת התשובה כתב להרב השואל בזה הלשון הנה כבר העדתי במכתבי הקודם כי יש בידי תשובה בענין העמדת החופה בבית הכנסת מאאמ"ו מאוה"ג זצ"לועתה בבוא שנית דברי מעלתו בענין זה צויתי להעתיקה והנה היא לוטה בזה ועיניו יחזה מישרים דעת קדוש עליון כבוד רבו ז"ל עכ"ל אך שם לא נעתקה התשובה ההיא וכפי המובן אין כונתו על דברי החתם סופר באהע"ז סי' צ"ח הנז"ל בראש אות זו (שאם כן היה די לו להראות מקום לתשובה ההיא שכבר היא בדפוס או על כל פנים להזכיר שהיא התשובה שבחתם סופר) אלא תשובה אחרת היתה בידו בפרק כל כתבי

הקודש להגאון חתם סופר ואין אתנו יודע את אשר דבר בקדשו בתשובה ההיא ואחרי שדעת הגאון כתב סופר דדבר זה אסור מן הדין כמו שמתבאר מדברי תשובתו הנז"ל אין שום ספק שגם דעת הגאון חתם סופר בתשובה ההיא כן היא ולכל הדברות תימה בעיני שלא הזכיר התשובה דסי' צ"ח הנ"ל:

ומה שכתבתי למעלה (בד"ה וכן כתב) בשם רב אחד יצ"ו שראו לתקן הפרצה על ידי שיעשו החופה בבית הכנסת וכו' הנה מצאתי כיוצא בו בכתב סופר שם שכתב (בד"ה ועוד) מ"ש מע"כ למצוא פתח חרטה על מנהג ישן להעמיד החופה לפני חצר בית הכנסת דבאים בערבוביא יחד אנשים ונשים ואין ראויים לברך ברכה שהכל ברא על פי מה שכתב הבית שמואל בשם הב"ח סי' ס"ב ס"ק י"א דבחדר שיש אנשים ונשים לא נכון לברך שהשמחה במעונו דאין שמחה במעונו כשיצר מתגבר ולפי מה שכתב רש"י כתובות דף ח' ע"א דברכה שהכל נתקן בשביל שמתאספים יחד לכבוד ה' לגמול חסד מזכירים חסדי ה' כי ברא בחסדו הכל לכבודו ולדברי הב"ח איה כבוד ה' במקום תגבורת היצר ולכן טוב בבית הכנסת שלא יבואו רק השושבינים אלו דבריו אומר אני לא יבקש ולא יבדוק ח"ו במומים במקום גדולי עולם מוסדי דור וחזי מה עמא דבר ולא פקפק אדם על זה ובאמת אינו מן המדומה כי הב"ח דיבר דבריו כשהם בחדר יחד באים בערבוביא באין משגיח צופה ומביט והוא אחרי אכלם ושתם כדי שבעם ומתוך שמחה וחדוה יש תגבורת היצר ואין ראויים לברך שהכל ברא לכבודו וכל זה לא שייך בשעת החופה ועוד חילוקא רבה איכא דברכת השמחה במעונו קאי על שמחה זו של חתן וכלה ואומרים שהשמחה זו במעונו ולא שלנו רק שלו ואין ראויים לברך כך במקום שיש תגבורת היצר איה שמחה לפניו יתברך שמו שמחה נהפכה לתוגה רחמנא ליצלן אבל ברכת שהכל ברא קאי על תחילת הבריאה ברא לכבודו לעבדו ולשמור מצותיו ולגמול חסד וכיון שעיקר כונת האסיפה לכבוד ה' ורובם העומדים שם כך כוונתם מברכים שברא לכבודו הכל בתחלת הבריאה ואין כאן זכר אסיפה זו של עתה כן נראה לי פשוט ומכל מקום בודאי טוב ונכון בלאו הכי לתקן שלא יבאו בערבוביא ויקרא לו גודר גדר משובב נתיבה לשבת ויעויין תוספות סוף קידושין:

ב) מה שנהגו לשבר כוס בשעת החופה והוא מנהג קדום והזכירוהו רבותינו התוס' בריש פ' אין עומדין דף ל"א ע"א אם צריך שיהיה כוס של זכוכית או אפשר בשל חרס רשמתי לעיל במערכת זיי"ן אות ח' ועי"ש מה שכתבתי עוד בזה בס"ד והנה מנהג זה הזכירו מרן בב"י אה"ע סי' ס"ה בשם הכל בו (דברי הכל בו הם בהלכות תענית) שכתב שפשט המנהג לשבר הכוס אחר ז' ברכות וכתב מרן החבי"ב בכנה"ג שם וז"ל וע"ז פשט

המנהג וכו' נ"ב וכ"כ התוס' בע"ז וע' בהר"ם מינץ סי' פ"ו וק"ט עכ"ל ירא אנכי ההדיוט לומר על גדול שכמותו שטעות נזדקר לפניו כי נראין הדברים שראה מ"ש בתשו' הרמ"מ בסי' פ"ו וז"ל ואיתא בתוס' ע"ז מכאן נהגו לשבור זכוכית בנישואין עכ"ל והבין מדבריו שבתוס' במס' עבו"ז כתבו מכאן נהגו וכו' ולרוב טרדתו בענייניים עמוקים לא שם אל לבו לחפש איה מקום כבוד דברי התוס' וסמך על עדות הרב מוהרמ"מ וכתב ע"ד מרן הב"י שכ"כ התוס' בע"ג כנז"ל ואולם במכתה"ר זה טעות בהבנת דברי הרב מוהרמ"מ ומ"ש ואיתא בתוס' ע"ז הוא ר"ת על זה (לא עבודה זרה כמו שהבין) וכונתו לדברי התוס' על ההיא דפרק אין עומדין דאייתי כסא דמוקרא ותבר קמייהו וכו' שהביא הרב מוהרמ"מ שם ואחר שהעתיק כל דברי הש"ס בזה כתב ואיתא בתוס' ע"ז ר"ל על זה והיינו אההיא עובדא כ"כ התוס' וזה פשוט לענ"ד ואם כי לא אוכל להעיד שלא נמצא דבר זה בתוס' במס' עבו"ז כי לא ראינו אינו ראיה ואם אני בער ולא אדע איזהו מקומן יבא חריף ובקי זריז ונזכר וימצא כתוב בתוס' דמס' ע"ג מ"מ פשיטא לי דלא יתכן שכונתו להתוס' במסכת ע"ג דלמה לו להביא ממרחק לחמו והרי דברי התוס' בפ' אין עומדין לפניו או לפחות ירשום שתי המקומות וגם היה לו לציין לכל הפחות באיזה פרק ולא לכתוב סתם דאיתא בתוס' ע"ז וזה ברור לענ"ד וראיתי להרב יקהיל שלמה שכתב ע"ד הכנה"ג וכעת לא מצאתי בתוס' ע"ז להא מילתא כ"א בתוס' במסכת ברכות דף ל"א וכו' כמ"ש הרב כס"א בסי' ל"ד אות ג' ואולי ט"ס הוא בכנה"ג וצ"ל תוס' ברכות ולא נתקררה דעתי בהגהתו כלל והאמת נ"ל כמו שכתבתי והמעיין יבחר ובמה שכתבתי שם שצריך שיהא הכוס ששוברין אותו כוס יפה שוה כסף וכו' ראיתי עתה להרב מעשה אברהם בחאה"ע סי' ה' (בד"ה ומיהו צריכים) שראה בימיו איזה אנשים שהברכות היו מברכים על כוס נאה ויפה ואחר הברכות מביאים כוס אחר פגום ורע כדי לשברו והרע לו מאד וחרה אפו בהם והרעיש ע"ז וכתב עוד דאין חילוק בשבירת הכוס בזמן החופה בין בחור ובתולה לאלמון ואלמנה וכן המנהג פשוט:

ומה ששוברין כוס של ברכת אירוסין ולא כוס של ברכת נישואין כתב הרב מוהר"ם מינץ בסי' ק"ט דהטעם הוא משום דכוס של ברכת נישואין אתי לגמר הזיווג ומברכים לו והתקין לו ממנו בנין עדי עד ולא מסמנא מילתא לשבר כוס של נישואין שמורה ח"ו לשבירת הבנין וכתב הרב כנה"ג שם דאם ברכת האירוסין אינה סמוכה לברכת נישואין כמו שיש מקומות שיום שלפני החופה סמוך למנחה מברכין ברכת אירוסין בבית הכלה וביום החופה מברכים ברכת נישואין בבית החתן צריך לשבר גם כוס של נישואין דבעינן במקום גילה שם תהא רעדה אבל אם מברכים ברכת אירוסין וברכת נישואין סמוכות

אין לשבר כוס של נשואין מטעם שכתב הרמ"מ ואם יש מקומות שאעפ"י שמברכים שתיהן סמוכות שוברין שתי הכוסות היינו מפני שמתחלה היו נוהגים לברכן נפרדות כנז"ל ואף שאח"כ הנהיגו לברכן סמוכות לענין שבירת הכוסות נשארו במנהגם הראשון וראוי לבטל מנהג זה דכיון שמברכין שתיהן סמוכות אין להניחם לשבר כוס של נשואין אלא כוס של ברכת אירוסין בלבד: ג) כתב הרב שבט מוסר בליקוטים שאחר הדרושים שמעתי ממוהר"ן רוזליו שאמרו בחלום שהשותה טיטון תחת אפריון של חתן וכלה דלעוה"ב.

נענש בסימוי עינים רמז לדבר עשן בחופה למה כלומר אין ראוי לעשן שם עשן ונסתפק הרב חינא וחסדא בח"א בהשמטות הס' דף ל"ח אות ט"ו אם הקנה שמעשן בו הוא ארוך הרבה הרבה והמעשן הוא בפנים ואין העשן נכנס תחת האפריון אלא יוצא לחוץ אם מותר וכתב דאף דמתוך דברי הרב הנז' נראה דמותר מ"מ לענין מעשה צ"ע דאין לנו עסק בנסתרות: ד) בענין התענית שנוהגים שהחתן והכלה מתענים ביום חופתן כמ"ש הרמ"א באה"ע סי' ס"א ראיתי מ"ש הרב כנה"ג בסי' ס"ב בהגהט"ו אות ט"ו בשם הרב מוהר"י ברונא בתשו' כ"י וכבר נדפסו תשובותיו והיא בסי' צ"ג ולפי שאני רואה שיש נפ"מ בין מ"ש בשמו הרב כנה"ג למ"ש בתשו' המודפסת ראיתי נכון להעתיק דברי טובים השנים ככתבם וכלשונם וז"ל הרב כנה"ג יש נוהגים שהחתן והכלה מתענים ביום הנישואין עד אחר הברכה וי"א הטעם משום דהוי סליחה דידהו שנמחלים עונותיהם משום דחתן דומה למלך ואמר בסנהדרין ומלך נידון בכל יום הר"י מברונא בתשו' כ"י וי"א הטעם שמא ישתכר ולא יהיה דעתו מיושבת עליהם בשעת הקדו' וכ"כ מהר"י מברונא בתשו' כ"י וסיים שלא ישתכר או שלא יאמר שנשתכרו וקדו'טעות הן ויש כמה מיני חששות ולפום להאי) טעמא המשיא בתו הקטנה צריך האב להתענות הר"ם מינץ סי' ק"ט גם בתשו' מהר"י מברונא כתב דין זה דהאב בשם מהרי"ל ז"ל.

א"ה לפי הטעם האחרון אם ברכת הקדושין אינן ביום ברכת הנישואין אין מתענין ביום הנישואין אלא ביום האירוסין עוד יש חילוק ביניהם שלפי הטעם הא' צריך להתענות כל היום דיום סליחה דידיה הוא אבל לפי טעם האחרון אחר הקדושין מותר לאכול וכן ראיתי נוהגין שלא לאכול כל היום וטעם אחר כתב מהר"י מברונא בתשו' כ"י משום דליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא לכך מתענה לבטל הפורעניות ע"כ ואיכא נפקותא בין האי טעמא אם יתענה כל היום או לא ודו"ק שמעתי שכתוב בחידוש דרשות בכמה"ר שלום שאכל ביום חופתו שהיתה בחנוכה ושמא משכה עד הלילה ואסור להתענות בחנוכה ושוב שמעתי שאחיו נשא אשה בר"ח וצוה לו להתענות אע"ג דר"ח דאורייתא

וע"כ הטעם דחופת אחיו היה בשחרית דשפיר מצי למיכל אחר החופה וחופתו דמהר"ש היה בערב או שמא אירע לו דהוצרך לאכול מחמת זקנה או חולי או בולמוס וע"כ לאו תענית גמור הוא שהרי אכיל מיד אחר החופה ונ"ל דהיכא דאירע יום החופה בי"ד דאדר הא' וכ"ש בחנוכה ופורים או ר"ח שיעשו החופה בשחרית ולא יאכל עד אחר חופתו מהר"י מברונא ז"ל בתשו' כ"י עכ"ל הכנה"ג:

מתבאר מדבריו דהרב מוהר"י מברונא סבר וקביל טעמא קמא (לפי שהוא יום סליחה להם) ולפי מ"ש הרב כנה"ג דלטעם הראשון צריך להתענות כל היום א"כ צ"ל דמ"ש בתחלת דבריו דמתענים עד אחר הברכה ר"ל שמברכין בסוף היום ואז פוסק תעניתו וכן מ"ש דאיכא נפקותא לטעמא דליכא כתובה וכו' משמע שכונתו לומר שלטעם זה צריך הוא להשלים תעניתו כיון שהוא לבטל מעליו פורעניות כמו לטעם דיום סליחה דידהו אמנם מדברי הרב מוהרי"ב בתשו' שבדפוס מתבאר יפה דכל עיקר מנהג זה להתענות ביום החופה אינו אלא עד אחר הברכה ולפי שלטעם דיום סליחה דידהו יש לדון שצריך להתענות כל היום וזה לא יתכן שהרי כל עיקר המנהג אינו אלא עד אחר הברכה לכן דחה הטעם ההוא בשתי ידים וא"כ צ"ל דגם לטעם דליכא כתובה דלית בה תיגרא כי בו בחר הרב מוהרי"ב אינו מתענה כי אם עד אחר הברכה כן מתבאר מדב"ק שכתב וז"ל נשאלתי אם חתן רשאי לאכול ביום חופתו והשבתי כבר פשוט המנהג בכל ישראל דלא יאכל עד שיצא מחופתו ושמעתי הטעם שלא ישתכר או שלא יאמרו שנשתכר בשעת קידושין וקדושי טעות הוו או כמה מיני חששות וערמומ' דרגילים בשעת חופתן וכדי שיראה את מי מקדש הוא דמצוה לראותה טרם קידושין כדאיתא בפ"ב דקידושין ושמעתי שכתוב בחדושי דרשות כמהר"ר שלום מגי' אושטט שאכל ביום חופתו שהיתה בחנוכה ושמא משכה עד הלילה ואסור להתענות בחנוכה מגילת תענית ושוב שמעתי שאחיו נשא אשה בר"ח וצוה לו להתענות אע"ג דר"ח חשוב דאורייתא וחמיר טפי כדאמרי' בפ' סדר תענית ותיפוק לי דה"ל יום שלפני ר"ח ומשני שאני ר"ח שהוא דאורייתא וד"ת אינם צריכים חיזוק אלמא דחשוב דאורייתא דלא למתענה בר"ח מ"מ אמר לאחיו להתענות א"כ ע"כ צ"ל הטעם דלגבי אחיו הוא בחופה (ושמעתי בשם מהרי"ל בקטנה שאביה מקבל קדושיה שהאב צריך להתענות הילכך ע"כ הטעם משום שכרות) בשחרית דשפיר מצי למיכל אחר החופה וחופתו דמהר"ש בערב כדכתיב או שמא אירע לו אונס דהוצרך לאכול מחמת זקנה או חולי או בולמוס וע"כ לאו תענית גמור הוא שהרי אכיל מיד אחר החופה ונ"ל דכי בעי למיכל אחר החופה ולא מתפלל ענינו במנחה ובינקותי אמרתי הטעם שהחתן מתענה משום דאמרי' בסנהדרין דמלך

נידון בכל יום וחתן דומה למלך והואיל ויומא דדינא הוא לגביה בעי מתענה כמו ביום כפור ומהאי טעמא יש בני אדם דמתענים בר"ה לפי שיום הדין הוא וליתא להאי טעמא דא"כ יתענה עד צאת הכוכבים ועוד שמעתי לפי דאמרינן בגמרא המתעלה עונותיו נמחלין וכיון דעולה לגדולה סליחה דידהו וי"א שמא אולי יגרום החטא ויתבטל ומקבל עליה תשובה וצערא בעלמא עד דסיים חופתו והדר אכיל ועוד אמרתי בימי חורפי הטעם דאמרו בפ"ב דנדה ובפ' ר' עקיבא ליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא דכל מצוה דלא קבלו ישראל בשמחה וכו' א"כ כך נגזרה ביה גזירה דנטילה ביה פורענות לפיכך מתענה לבטל הפורענות לכן נ"ל היכא דאירע יום החופה בי"ד דאדר הראשון וכל שכן בחנוכה ופורים ור"ח שיעשו החופה בשחרית ולא יאכל עד אחר חופתו כנ"ל ישראל מבורנא עכ"ל.

עיניך הרואות דטעם דהוי יום דין וסליחה כאן שנה רבי בילדותו ושוב הדר ביה רב מהאי טעמא ואמר מר דליתא להאי טעמא דא"כ יתענה עד צה"כ כלומר וזו לא שמענו וא"כ מ"ש בתחלה שפשט המנהג שמתענה עד שיצא מחופתו הכונה עד אחר הברכה ואף אם עוד היום גדול אינו צריך להתענות אלא שיגמור הברכה ותו לא וכיון שלא דחה הטעם שכתב בימי חרפו (דליכא כתובה דליכא תיגרא) כמו שדחה הטעם שאמר בינקותו מונח דגם לטעם שאמר בימי חרפו אין צריך להתענות כל היום דלבטל הפורענות סגי בעינוי כל דהו ונמצא לפי זה דאין מקום להצריך להתענות כל היום אלא אם לא נעשית החופה עד הלילה אבל אם נעשית החופה בעוד היום גדול יכול לאכול אחר גמר הברכה ולפי זה מה שראה הרב כנה"ג נוהגים שלא לאכול כל היום ומשמע ודאי דאף אחר הברכה לא אכלו עד הלילה אין מקום לחומרא זו כלל דאינה אלא לטעמא דיום הדין ומאן שמעת ליה דאמר האי טעמא מוהרי"ב הנ"ל והרי איהו גופיה תבריה לגזיזיה ואמר דליתא להוא טעמא והן אמת כי אחרי כתבי עיינתי בשו"ת הרב מוהר"ם מינן סי' ק"ט וראיתי ששם כתב י"א הטעם משום דהוי סליחה דידהו שנמחלים עונותיהם וי"כ דידהו כדדרשינן על הא דויקח את מחלת (כונתו למ"ש בירושלמי דבכורים כמ"ש בביאורי הגר"א בסי' ס"א והוא בפ"ג הלכה ג' תני חכם חתן ונשיא גדולה מכפרת וכו' חתן וילך עשו ויקח את מחלת וכי מחלה שמה והלא בשמת שמה אלא שנמחלו לו כל עונותיו) וי"א הטעם שמא ישתכרו וכו' סגנון לשון הרב כנה"ג שטעם הסליחה כתבו בשם מוהרי"ב וטעם השכרות כתבו בשם מוהר"מ מינץ ושכ"כ מוהרי"ב גרם לי להבין שטעם הסליחה לא כתבו מוהרמ"מ אבל אין האמת כן כמבואר בתשו' הרב מוהרמ"מ שני הטעמים האלה ומ"מ נ"ל דמאחר שגם בדברי מוהרמ"מ כתב שנהגו להתענות ביום הנישואין עד אחר הברכה שמשמעות הרבים הוא שבגמר הברכה אף אם תהיה בעוד

היום גדול הותר להם לאכול ולשתות אין לנו הכרח דס"ל דלטעם שהוא יום סליחה שלהם צריכים להשלים תעניתם אף אחר גמר הברכה דשפיר נוכל לומר דלא ס"ל כסברת הרב מוהרי"ב אלא כיון שנכנס לחופה והוא יו"ט שלהם מותר להם לאכול אף לטעם זה וכמו שכן ראיתי להרב חכמת אדם בכלל קכ"ט אות ב' שכתב וז"ל נוהגין שהחתן וכלה מתענים ביום חופתם י"א הטעם משום שהוא יום ישתכר וא"צ להתענות אלא עד אחר החופה אף שהחופה בעוד יום גדול ואף לפי הטעם שהוא יום סליחה אך אחר החופה הוי יו"ט עכ"ל וגם מדברי מוהרי"ל מוכח דס"ל הטעם משום שכרות כמ"ש מוהרי"ב וא"כ אין מקום לחומרת הראיתי נוהגין שכתב הרב כנה"ג.

וגם לפי הטעם שכתב הרב מטה משה בסוף הס' (בעמוד גמילות חסדים חלק ג' בהכנסת כלה אות ב') בשם רבינו הרקח וז"ל מה שמתענים עד לאחר הברכה מצאתי באגדה שמצוה חביבה עליהם כדרך שעושים חסידים הראשונים שהיו מתענים על מצוה החביבה כגון לולב ושאר דברים עכ"ל נראה ודאי דאחר כניסה לחופה אין צריך להתענות כמו בלולב שאינו מתענה אחר שעשה המצוה וקצת מוכח מדברי הרב מ"מ שסובר שגם לטעם סליחה א"צ להתענות כל היום שקודם שהביא דברי הרוקח כתב דטעם שמתענים החתנים הוא משום שהוא יום סליחה וכפרה וי"א כדי שלא ישתכר ויבא לידי קידושי טעות ומדלא כתב שום נפ"מ בין אלו הטעמים נראה קצת דס"ל דכי היכי דלטעם שכרות ולטעם חיבוב מצוה אין צריך להתענות כי אם עד שיכנס לחופההכי נמי לטעם דיום סליחה סגי בעינוי כל דהו ועיינתי בדברי הרקח בסי' נג"ש וכתב ואחר הברכה נותנים להם לאכול דבש וגבינה על שם דבש וחלב תחת לשונך ומשמעות הדברים הוא שתכף לברכה מאכילים אותם ואין מתענים עוד:

ועוד תמיה לי על אותם שנהגו להתענות אף אחר החופה ועל הרב כנה"ג שלא ערער על דבריהם שנעלם מהם דברי הרב תה"ד בסי' קנ"ז והביא דבריו מרן הב"י ברס"י תקס"ב והרב הפרישה שם ופסק כן הרמ"א בהגהה דחתן יתפלל ענינו קודם שיכנס לחופה ואז יוכל לטעום מכוס של ברכה והרב ב"ח שם בסוף הסימן כתב דהחתנים שמתענים דנהיגין בתענית ממש שהרי מתענים אפילו במקצת ימים שאין אומרים בהם תחנה אין להם לשתות מכוס של ברכת אירוסין ונשואין קודם צה"כ אם לא שהתנו מתחלה שלא להשלים והתה"ד פסק בסתם דיכול לשתות ואפשר ס"ל כיון דנהוג כן הוה ליה כמי שהתנה שלא להשלים והמחמיר להתנות בפירוש תע"ב עכ"ל הרי דכל הרבנים הנז"ל נקטי דשרי להו אחר הברכה לאכול ולשתות אלא דהרב ב"ח ס"ל דעל צד היותר טוב יתנו שלא להשלים ומאחר שלא נמצא מפורש מי שיסבור בהיפך איני מבין מה מקום

לחומרא זו ועיקר תענית זה אינו אלא מנהג בדורות האחרונים ואף אם היה מי שכתב בפירוש דצריך להשלים אחר גמר הברכה היה ראוי לתפוס כדעת המיקילין כי ברבים היו ובפרט שכן דעת המאורות הגדולים מרן והרמ"א אשר בית ישראל נכון עליהם והרב ב"ש בסימן ס"א סק"ז כתב במוהר"מ מינץ איתא ב' טעמים א' משום דהוא יום סליחה דידהו ונמחל עונותיהם לפי זה ראוי להשלים התענית וכ"כ הב"ח בסס"י תקס"ב ב' שמא ישתכרו ולא תהיה דעתם מיושבת עליהם לפ"ז אין להשלים וכ"כ בהגהה ש"ע (היינו בסי' תקס"ב הנ"ל) הנה מ"ש דלטעם הראשון ראוי להשלים הוא סברא דנפשיה דבמוהרמ"מ לא כתב מזה וכבר כתבתי דלי ההדיוט אין הכרח לומר כן ומ"ש שכ"כ הב"ח כבר העתקתי דברי הרב ב"ח דמתבאר דאם התנה אין צריך להשלים ואף בלא התנה יכול לאכול אחר גמר הברכה דהוי כאילו התנה ורק על צד היותר טוב צריך להתענות ולא ס"ל דצורך התענית הזה הוא להשלימו כשאר תענית וא"כ צ"ל או דס"ל דהעיקר כטעם השני או דאף לטעם הראשון די במה שיתענה עד גמר הברכה ותימה על הרב חכ"א שכתב דאף לטעם הראשון אין צריך להשלים ולא ראה דברי הרב בית שמואל שכתב בהיפך ועכ"פ כוותיה דמר מסתברא כדכתיבנא ומצאתי שהרב פרמ"ג בריש סי' תקע"ג כתב וז"ל ועב"ש בסי' ס"א אות ו' לטעם מחילה ישלים ולטעם שיכור נ"ץ ועסי' תקס"ב ס"ב בהגהה וי"ל דמ"מ קצת כפרה הוי ואין משלים דיו"ט שלו הוא עכ"ל אף הוא היה מתכוין לומר דגם לטעם כפרה א"צ להשלים דלא כהרב"ש:

וראיתי להרב מג"א בסי' תקט"ן ס"ק י"א שכתב בשם כנה"ג וז"ל וכתב הר"ש הלוי חתן סיום תענית צבור לא ישלים תעניתו אעפ"י שהיה בידו לדחות הנישואין אבל בתוך ז' ימי משתה משלים ומיירי במקום שלא נהגו לצום ביום החופה עכ"ל וס' כנה"ג א"ח אין אצלי והרב מחצה"ש בשאר דבריו דבמקומות הנוהגים לצום ביום החופה משלימים וכמ"ש הב"ש בסוס"י ס"ב דלא כרמ"א בהגהה לקמן סי' תקס"ב עכ"ל דמתבאר לפי זה דדעת הרב כנה"ג היא דהעיקר כטעם הראשון שבמוהר"ם מינץ דהוא משום דהוי יום סליחה דלפי טעמו צריך להשלים ובעיני יפלא דמאחר דהרב מוהרי"ב דחה טעם זה בטענה שא"כ היה צריך להשלים ומובן שבאמת אין צריך להשלים א"כ אף שמוהרמ"מ כתבו מ"מ כיון שלא כתב מפורש שצריך להשלים היה ראוי לתפוס שאין צריך להשלים בפרט שכן דעת כל רבנן קדישי הנז"ל ומלבד זה תמוה בעיני מי חמיר תענית זה שאינו אלא מנהג מת"ץ (אף אם הרב מוהרש"ה מיירי בת"ץ נדחה) שמשום ת"צ אין צריך להשלים ומשום תענית זה צריך להשלים ודוחק לפרש דר"ל דאם הוא מקום שנוהגים

לצום ולהשלים צריך להשלים דהוי כנדר להתענות וזה נדור ובא מחמת המנהג דמלבד שאין כן משמעות הלשון וגם לא מסתבר לענ"ד לומר כן:

וממה שהעיד מרן החבי"ב בכנה"ג אה"ע הנ"ל שראה נוהגים שלא לאכול החתן כל היום אנו למדין דמנהג זה שהזכיר הרמ"א וכלהו רבנן קדישי הנז"ל (להתענות החתן והכלה ביום חופתו אף שמרן בש"ע לא הזכירו מ"מ יש מקומות גם הספרדים נוהגים כן דמסתמא מ"ש שראה נוהגים וכו' עינו ראה אצל הספרדים וכן נראה מדקדוק לשונו שבכנה"ג א"ח סי' תקס"ב שהביא דבריו הרב זכור לאברהם בח"א דף קח"ן ע"א שהביא בשם מוהר"ש הלוי דחתן וכלה שנכנסים לחופה ביום תענית צבור מתענים ומשלימין כיון דרוב חתנים מתענים ביום הנישואין ואף דמ"ז כתב שלא ישלים י"ל דלא אמר כן אלא בתענית דחוי או במקום שאין נוהגים החתנים להתענות ביום הנשואין וכתב ע"ד וברור הוא שלא התיר אלא בתענית שאירע ביום הנשואין אבל בתוך שבעה ימי החופה משלים תעניתו ולא ראיתי מנהג כזה וכמדומה לי שמנהג קושטא אפילו בנדחה משלים תעניתו אעפ"י שקושטא מקום שנהגו שלא להתענות ביום הנשואין הוא עכ"ל הנה מלבד שהרב מוהרשה"ל העיד שרוב חתנים מתענים גם מדברי הרב כנה"ג שפרט את קושטא ולא אמר דרך כלל אעפ"י שאין מנהגנו להתענות מוכח דיש מקומות אצל הספרדים שנוהגים כן ויש לתמוה עמ"ש הרב עיקרי הדט בחא"ח סי' י"ז אות ח"י בשם הרב בית יהודה ח"ב סי' כ"ג חתן שנשא בע"פ והוא בכור ועדיין לא פדה את עצמו ועלו בידו שתי מצות של נשואין ופדיון אינו חייב להתענות דכבר כתב מוהרשה"ל שיכול בכור לבטל תעניתו משום סעודת מצוה וכתב הרב פר"ח דאפילו התרה אינו צריך כ"ש כשהוא עצמו בעל השמחה ואינו רשאי להחמיר על עצמו ומ"ש הרמ"א באה"ע דנוהגין החתנים להתענות יום א' כדי שימחלו עונותיו אין לסמוך ע"ז ולא נהגו העולם בכך עכ"ל ובודאי שמ"ש שלא נהגו העולם בכך כונתו על הספרדים אבל ודאי האשכנזים נוהגים כן כמו שמתבאר מדברי הרבנים תה"ד ומוהר"מ מינץ ומוהרי"ב והרמ"א וכל האחרונים אבל תימה איך יעיד דרך כלל שלא נהגו בכך והלא מדברי הרבנים מוהרשה"ל וכנה"ג למדנו שיש מקומות שנוהגים כן גם הספרדים ואין במשמע לשונו דמ"ש ולא נהגו העולם בכך אכעין נדון דידיה הוא דקאמר דודאי זהו מלתא דלא שכיחא שיהא חתן וצריך לפדיון ולא שייך בזה מנהג ואיך שיהיה במקומות שנהגו להתענות אם אין ידוע שנהגו גם כן להשלים אף אחר החופה נראה דיכולים לסמוך על הרבנים הנז"ל שאין צריכים להשלים אחר החופה וממה שהעיד הרב מוהרשה"ל שרוב החתנים מתענים ומשלימין אין הכרח דאלאחר החופה קאמר דאפשר שכונתו שעושים החופה בתחלת הלילה אבל אם עושים

החופה מבע"י מותרים אחר החופה אם אין ידוע שמנהגם להחמיר גם בזה האופן וכתב הרב חכ"א וה"ד הרב פ"ת בסי' ס"א סק"ט דאם אחרו החופה עד שעה או שתים בלילה יש לסמוך על טעם ראשון וא"צ להתענות כי אם עד צה"כ כי מאחר שתענית זה לא הוזכר כלל בגמרא י"ל מעיקרא לא קבלו להחמיר יותר משאר תעניות ואעפ"כ יש ליזהר שלא לשתות משקה המשכר קודם החופה ודבריו נכונים ויש להוסיף שיש לסמוך על הטעם שבחר בן הרב מוהרי"ב משום דליכא כתובה דלא רמו תיגרא ולבטל הפורענות וכו' דלזה ודאי תענית יום שלה יועיל לבטל הפורענות ולא תאונה רעה אליהם ונגע לא יקרב באהליהם:

ומדברי הרבנים הנז"ל מתבאר דבמקום שנהגו להתענות החתן והכלה שוים בזה אמנם בעיר הזו ראיתי בעדת הקירימצאקים הי"ו שהחתנים בלבד מתענים ולא הכלות רק מיעוטא דמיעוטא ואף שלא מצאתי בספרים מנהג זה הנחתים במנהגם ובאמת לולא דמיסתפינא להתיר מה שנהגו בו היה מן הראוי להתיר להם כי נמשך מזה צער גדול להחתנים לפי מה שנהגו (ולא עלתה בידי לבטלו) שביום החופה מזמינים בבית החתן את הבחורים קרוביו וכל אוהביו ואוכלים ושותים ושמחים בריקודים ותוף וכנור ומוליכים את החתן לבית המרחץ ושוהים שם כמה שעות ומביאים את החתן לביתו ואוכלים ושותים ששים ושמחים בתופים ובמחולות עד שעת החופה ולפעמים תתאחר החופה עדשעה או שתים בלילה (ולא עלתה בידי לקבוע מסמרות שתהיה החופה ביום דוקא כמו שאנחנו הספרדים בערי תוגרמה נוהגים כן לחוש לדעת הסוברים דאין קידושין בלילה) ובמקום גילה שם תהא רעדה החתן יושב כאבל בין החתנים אפילו בימי תקופת תמוז החתנים מתענים והם אוכלים לפניהם מעדנים אלא שאחר שנהגו החתנים הללו להתענות חלילה להתיר להם אך בזאת נאותה לי להורות לחתניי ותלמידיי יחיו שיתענו קודם יום החופה בסמוך לה ולא יתענו ביום החופה ותענית זה יעלה להם לרצון לפני ה' לשני הטעמים האמורים בענין ודוקא להם הוריתי כן כי ידעתים נאמני רוח ולא יפרסמו הדבר ולא יצא תקלה לא ישתו ולא ישתכרו כי לכל העם איו להורות כן שלפי מנהגם הנ"ל ודאי יש חשש גדול ישתו וישכרו עם הדודים ורעים ויתכן שמפני זה הנהיגו אבותיהם הקדושים מנהג זה רק להחתנים ולא להכלות כי בבית הכלה אין שום משתה ושמחה ביום החופה אבל בבית החתן דשכיח שכרות ע"י המשתה ושמחה שעושים שם יש לחוש שגם החתן ישתכר ולכן הנהיגו שיתענו החתנים דוקא שבהם יש לחוש לשכרות ומלבד כל החששות שהזכירו הפוסקים בשכרות החתן לקידושי טעות וכו' עוד יש לחוש שתהפך השמחה לתוגה ח"ו ע"י שיקיא אכילתו ושתייתו כאשר יקרה

כן להרבה ממסיביו ובני עליה הניכרים בכוסס בישוב דעתם הנם מועטים ויש אשר ע"י שכרות יריב איש את רעהו ויקלל את יומו וכבר הזהיר ע"ז גאון עזינו הרב חינא וחסדא בד' האחרון שבח"ב כי לא יראה ולא ימצא שכרות בכל ימי החופה לא החתן ולא המסובין מפני חששות אלו ואז תהיה שמחתם שלמה ואיש על מקומו יבא בשלום ובס' דברי מנחם סוס"י תקס"ב ראיתי שכתב בשם ספר הרי בשמים דף ע"ו ע"ג שאסור להתענות ביום שמחת לבו אלא מתענה קודם החופה ותאזרני שמחה שמצאתי סעד למה שהנהגתי את תלמידי יחיו בדברי מנחם שם יש קצת גמגום במ"ש בשם ההרי בשמים ואין בידי ספר זה לראות את דב"ק ואולי יש איזה חיסור ויתור לשון עי"ש) איברא דלטעם רבינו הרוקח דהוא משום חיבוב מצוה נראה דצריך שיהיה התענית ביום החופה דומיא דלולב אלא שלא ראיתי לרבני האחרונים שהביאו דבריו זולת הרב מטה משה כנז"ל וראיתי שהעיר בזה במאמר הלכות גדולות לידידי הגאון אד"ר יצ"ו בספר כנה"ג החדש בחלק שלישי שנדפס עתה עי"ש בצד ל"ב אות ט' וכתב דלמדנו מדברי הרוקח דאין חיוב התענית אלא עד אחר החופה ונראה דמשמע ליה דלשאר הטעמים צריך להתענות אף אחר שנכנסו לחופה עד צה"כ וכבר כתבתי למעלה בשם כמה מחברים דלא לבד לטעם דמשום חשש שכרות מותר תכף אחר החופה אלא גם לטעם כפרה וסליחה אין צריך להתענות אחר החופה דיו"ט שלו הוא עוד כתב שם דנלמוד מהרוקח דהכלות פטורות וכתב שזה יש לדחות קצת וכן דעתי העניה דלטעם זה גם הכלות מתענות דלדידהו נמי איכא מצוה דשבת וגם כיון שעיקר מצות האיש בה מקיימת מצוה מיקריא ושייך חיבוב מצוה עוד כתב דלמדנו דאינו מצד הדין רק ממדת חסידות ובעניותי דבריו אלו נפלאו ממני דחיוב מן הדין מי איכא למ"ד הא ודאי לכל הטעמים אין כאן חיוב מן הדין ועיקרו אינו אלא מנהג בעלמא ומתוך מה שכתבתי מתבאר דבכמה מקומות לא נתפשט מנהג זה וחיוב מן הדין מאן דכר שמיה עוד כתב דנלמוד דטעימה שרי כמו קודם הלולב ושקו"ט קצת בזה ומסיק בצ"ע ואני אומר ערביה דמר ני"ר יצ"ו ערבא צריך דבלולב עצמו אינו פשוט דטעימה שרי עיין במה שהבאתי בקונטרס זה במערכת ארבעה מינים (בשדי חמד ח"א) סי' ג' אות כ"ב ושם בהשמטות הספר אנכי העירותי בדברי רבינו הרוקח שכתב גבי לולב שהיא משנת חסידים והפוסקים בסי' תרנ"ב כתבו בלשון אסור עי"ש ותימה על הגאון אד"ר יצ"ו שלא העיר בזה:

ובימים שאין בהם תחנונים לא נתברר לי מנהג בני העיר הזאת ואני מורה להקל בהם ובפרט ביום ר"ח אף דהרמ"א כתב בסי' תקע"ג דמתענה בר"ח ניסן לפי שהוא תענית צדיקים שבסי' תק"פ נראין בעיני דברי הרב נהר שלום שם כיון דלהתענות

בימי החופה אינו אלא מנהג ולא נזכר בגמרא כלל ותענית בר"ח נזכר בגמרא ומדברי הרמב"ם משמע דהוא מדאורייתא י"ל דמי שאינו נוהג להתענות התעניות דסי' תק"פ לא יתענה ביום חופתו בר"ח ניסן וכיון שבעיקר המנהג בעיר הזו יש לפקפק כמש"ל ובימים שאין אומרים תחנה לא נתברר המנהג ושואלים הלכה כפעם בפעם ראוי להקל להם אך באזהרה שלא ישתה החתן משקה המשכר יין ושכר וכיוצא וגם שלא ירדוף אחר המותרות רק שלא יהיה שרוי בתענית כמ"ש הרב ב"ש בסימן ס"ב אות ו' וכ"כ בספר רוח חיים בסימן תקע"ג בשם הרב כר"ש: וכתב הרב פ"ת בשם הרב כרם שלמה שנוהגין שהחתן אומר במנחה אחר תפלת י"ח קודם שעקר רגליו כל סדר הוידוי כדרך שמתפללים ביוה"כ ואף בר"ח ושאר ימים שאין מתענים הורה לעשות כן עי"ש ובמקומות אלו אף אצל האשכנזים הי"ו לא ראיתי שעושים כן אף בחופות שנזדמנו בהן מרבני אשכנזים הי"ו שנראה מזה שלא נתפשט המנהג שהזכיר הרב כר"ש בכל מקומות מושבותיהם ונהרא נהרא ופשטיה ועיין לעיל במערכת וידוי אות ג' מה שהבאתי לענין וידוי ביום ר"ח ושאר ימים שאין בהם חחנונים:

ודע דבעיקר הטעם שכתבו הקדמונים לתענית החתן ביום חתונתו לפי שיום סליחה וכפרה הוא לו שנמחלים עונותיו ראיתי לשעבר באיזה ס' שפקפק שא"כ למה לא ינהגו כן כל מי שעולה לגדולה שהרי בדברי רז"ל נזכר גם מי שעולה לגדולה שנמחלים עונותיו ומעולם לא שמענו מי שעולה לגדולה ושררה שמתענה ביום עלותו לגדולה (כעת איני זוכר מי בעל דברים וכמדומה לי שלא מצא ישוב לזה) ונ"ל הדל ליישב דהנה לשון הירושלמי בפ"ג דביכורים ה"ג הוא תני תנא חכם חתן נשיא גדולה מכפרת ויליף כולהו מקראי חכם מדסמיך והדרת פני זקן לוכי יגור אתכם גר מה גר מוחלין על כל עונותיו אף חכם שנתמנה מוחלין לו על כל עונותיו חתן דכתיב ויקח את מחלת בת ישמעאל וכי מחלת שמה אלא שנמחלו לו כל עונותיו נשיא בן שנה שאול במלכו שנמחלו עונותיו כתינוק בן שנה נמצא שבכולם אמרו בכולל לשון כפרה ובפרטות אמרו על כולם לשון מחילה גם לשון המדרש בראשית רבה סוף פרשת תולדות הוא כן מחלת שמחל לו הקב"ה על כל עונותיו ולשון כפרה הוא לשון קינוח ונקיון ולשון מחילה הוא שנמחל לגמרי כמ"ש מרן הב"י ביו"ד רס"י רכ"ח בשם תשו' המיוחסות להרמב"ן סי' רס"ב שמה שאומרים בהתרת נדרים מחול לך ר"ל שיהא כאילו לא היה שחכם עוקר הנדר מעיקרו אמנם גבי חתן מצינו בתלמודין (יבמות דף ס"ג ע"כ אמר ר' חמא בר חנינא כיון שנשא אדם אשה עונותיו מתפקקים שנאמר מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה' ופירש"י מתפקקים נסתמים וכתב הרב מוהר"י פינטו בדרשותיו ס' חיי שרה הביא דבריו הרב

נחמד למראה בח"א דף קצ"ז ע"ג שדקדקו חז"ל לומר שעונותיו נסתמים לומר שאינן נמחלים אלא תלוים ועומדים אם לא ישוב לכסלה מוטב ואם ישוב מגלגלין עליו את הכל ופוקדים לו עונותיו ראשונים ונמצא לפי זה דפליגי גבי חתן ש"ס דילן עם הירושלמי והב"ר הנ"ל אבל גבי חכם ונשיא לא מצינו דפליגי ונוכל לומר דלכ"ע עונותיהם נמחלים לגמרי ולכן רק גבי חתן דלפי דברי ש"ס דילן הדבר תלוי ועומד נהגו להתענות לעורר את לבבו לשוב אל ה' תשובה שלמה ולא יהא הדבר תלוי ועומד אלא ימחלו לו עונותיו מחילה גמורה כי עת רצון היא לגבי חתן להיות תשובתו רצויה ומקובלת בעת ובעונה הזאת ושב ורפא לו וכל עונותיו אשר עשה לא יזכרו לו והיו כלא היו: ה) חתן וחמיו שלא יהיו משם אחד כנודע מצוואת ר"י החסיד ז"ל כתב ע"ז הרב נודע ביהודה אה"ע במ"ת סי' ע"ט וה"ד הרב פתחי תשובה יו"ד סי' י' קט"ז סק"ו דכל צוואתו לא היתה אלא לזרעו אחריו ולשאר אנשים אין לחוש עי"ש ועיין הרב משק ביתי אות ר"ח שהרב סדר הדורות בשם שמואל הוכיחדלא היו נזהרים בזה בזמן התלמוד וכתב עליו דראייתו יש לדחות והמחמיר תע"ב ובא וראה מעשה גדול ונורא שהביא ה"ה מופה"ד ביוסף אומץ סי' ל"ו אות ב' שאירע להם לפי שלא חששו לסברת ר"י החסיד עיש"ב מ"ש ג"כ בשאר צוואותיו וכתב דהיודעים צריך לחוש ושומר נפשו ירחק ומי שאינו יודעם שומר פתאים ה'.

אלה הדברים אשר מצאתי כתוב בקונטרס זכרונותי משנים קדמוניות ועתה בשובי לעיין בזה חפשתי בספר משק ביתי בקשתיהו ולא מצאתיהו ואיני יודע איזה ט"ס הוא בקונטריסי (אחר זמן רב מצאתי דברי הרב עשק ביתי והם בסי' ר"ד עי"ש) וגם ספר יוסף אומץ אין אצלי בעיר הזאת והשגתי ספר סדר הדורות ודבריו הם בסדר תנאים ואמוראים בשמואל סבא חמוה דרב שמוחל בר אמי (סוטה יו"ד ע"ב) שכתב נראה מזה שלא היו נזהרים שלא יהיה שם חמיו וחתנו אחד אשר הזהיר ע"ז בספר החסידים עכ"ל ומדבריו נלמוד דלא ס"ל כמ"ש הנו"ב דהצואה לא היתה כי אם לזרעו) ושם במערכת הרי"ש (בשם ר"מ בר תמרי) הביא מ"ש במנחות כ"ט רע"ב ראמי בר תמרי דהוא חמוהי דרמי בר דיקולי וכו' וצריך להבין מה היתה דעתו שלא כתב להוכיח מזה דבזמן הש"ס לא היו נזהרים בזה דלא מסתברא למימר דלפי שזה מלא (לאל) וזה חסר ורמיא ליכא קפידא דאחרי שאין הרגש במבטא אידי ואידי חד שמא חשיב ונראה שטעמו לפי ששם הביא הש"ס דחולין דף ק"י ע"ב דהגירסא שם רמי בר תמרי דהוא רמי בר דיקולי ול"נ שם דהוא חמוהי וא"כ אין סתירה עמ"ש הסה"ח מזה דאולי גריס במנחות ג"כ כבחולין הנ"ל ובאמת בשיטה מקובצת (בש"ס דפוס רא"ם) במנחות הגיה רמי בר תמרי דהוא רמי בר דיקולי וכן הגיה הרב מעדני מלך (ע"ד הרא"ש בהלכות ס"ת סי' ט"ו) וכ"כ בחי' הרש"ש

שם (בש"ס דפוס הנ"ל) ובסוגיא דתולין הנ"ל כתוב עה"ג דבמנחות דף כ"ט איתא דהוא חמוהי וכו' ותימה בעיני שנעלם ממנו דהרי"ף והרא"ש בהלכות ס"ת גרסי דהוא רמי במקום חמוהי דרמי כמ"ש הרב מע"מ ומנאתי בס' ידות נדרים ביד שאול סי' ר"מ אות ד' שהק' עמ"ש בספר החסידים מההיא דמנחות ששם החתן וחתנו שוים וכתב אמנם בחולין דף ק"י הגרסא דהוא בר דיקולי והגאון מוהרי"ף שם ציין שיש להיות כמו במנחות שהוא חמוהי דרמי בר דיקולא ולענד"ן שהוא להיפך ובלא"ה מ"ט יש שהוצרכו לציין החותן בהחתן וע"כ שהיו לו ב' שמות והוצרכו לתארו שהוא אחד וכן אמרו בפסחים דף קי"ב צ"ל קי"ג סוף ע"ב) הוא יוסף בר הוצל וע"ש שהיה להם כמה שמות והוצרכו לומר שהוא אחד עכ"ל הנך רואה שגם מעיני דמני"ר נעלם גירסת הרי"ף והרא"ש ודברי הרב מעד"מ ושם כתב שתמרי ודיקולי שם אחד הוא אלא שיש קורין אותו על שם העץ דקל ויש קורין אותו על שם הפרי תמרי ומה שהבין בדעת הגאון בציונו שר"ל שיש להיות כבמנחות אינו מוכרח שזו כונתו שא"כ היה כותב כצ"ל לפי שבחולין הוא כך אבל האמת שאין שייך להגיה סוגיא אחת עפ"י סוגיא אחרת דמאי אולמא דהאי מהאי ואיפוך אנא וגם הרב מעד"מ לא היה מוכרח להגיה לולא שראה שכן גירסת הרי"ף והרא"ש והגאון מוהרי"ף שלא ראה גירסתם.

איך יגיה בחולין אם לא יהיה לו איזה הכרח אבל האמת לענ"ד שאין כונתו להגיה רק להודיענו השינוי שבשתי הסוגיאות ומה שכתב דבלא"ה מה טעם יש וכו' אין מזה הכרח לענ"ד דאפשר דהחתן היה מצויין ומפורסם בימים ההם יותר מחותנו ומפרסמים אותו ע"י חתנו המפורסם כאבוה דשמואל ורב מרי בר רחל ויואב בן צרויה וכיוצא ולפי שיטתו לא ידעתי מה יענה להההיא דסוטה שמואל סבא חמוה דרב שמואל בר אמי דבשלמא בההיא דרמי בר תמרי דנמצאו גירסאות מוחלפות בשתי מקומות בש"ס נכריע מכח סברתו כגירסת הש"ס בחולין רמי בר תמרי דהוא רמי וכו' (ולא חמוה דרמי אבל בההיא דסוטה שלא נמצאו גירסאות מוחלפות הא ודאי לא נוכל לבדות גירסא חדשה שמואל סבא דהוא רב שמואל בר אמי מה שלא נמצא כן בש"ס במקום אחר או בדברי הראשונים שגורסים כן אבל בודאי דהנכון להגיה כן בש"ס שלפנינו אחרי שראינו שגירסת הרי"ף והרא"ש כן ונעלמה מעיני דמר גירסתם וגם ההיא דשמואל סבא ודברי הרב סדר הדורות ועיין לידידי הגאון זכר יהוסף נר"ו בחי' למס' ברכות דף מ"ד וק"ל ועיין לקמן (בד"ה עוד זאת למודעי ובד"ה גם מצאתי):

ודאתאן עלה (בעיקר צוואת ר"י החסיד לחתן וחמיו שלא יהיו משם אחד) הנה מרן מוהרד"ף בספר מזמור לדוד סי' קט"ז דף קי"א ע"ב הביא הדברים שהזהיר עליהם הרב

האר"י ז"ל ובכללם כתב שאין טוב לאדם לישא אשה ששמה כשם אמו יעי"ש ומוכח ודאי דאזהרה זו לכל אדם היא וא"כ ודאי דיש לחוש ואף שי"ל דלא הזהיר רבינו האר"י אלא בכלה וחמותה וכיון שאין אתנו יודע טעם הדבר אולי דוקא בכלה וחמותה מצאה הקפדה מקום לנוח ויתכן שלפי שראה רבינו האר"י ההיא דסוטה שהוכיח מזה הרב סדר הדורות דבזמן הש"ס לא היו נזהרים שלא יהיו החתן וחמיו בשם אחד וכן ההיא דמנחות לפי גירסא שלפנינו דהוא חמוה דרמי בר דיקולי לא מלאו לבו להזהיר ע"ז שלא יהא נראה כחולק עמ"ש בש"ס ולכן דוקא בכלה וחמותה שלא נמצא בש"ס שהיו משם אחד שפיר גזרתו אבל לא בחתן וחמיו מ"מ אנכי הרואה למרן החבי"ף בספר ברכת מועדך לחיים ריש דרוש א' לשבת כלה שהביא צוואת ריה"ח שלא ישא אשה ששמו כשם חמיו וסיים ע"ז וכתב בספר מזמור לדוד שזו היא אזהרה גם מרבינו האר"י והביא ע"ז מ"ש מרן חיד"א בספר יוסף אומץ בסי' ז"ל אחר שהביא אזהרה זו דחתן וחמיו לא יהיו בשם אחד והגם דרבים לא חשו ע"ז אני הגבר ראה שלא הצליחו ואין זווגם עולה יפה הן במיתה ב"מ הן במיני חלאים רח"ל עכ"ד שביוסף אומץ וכל קוטב דרשתו בס' ברכת מ"ל היא על חתן וחמיו עי"ש מוכח דמשמע ליה דאזהרת רב האר"י היא בין באיש בין באשה ועיין לקמן בד"ה והנה מה שכתבתי) ועם שדברי רבינו האר"י הם בלשון לא טוב ומשמע שאינו אלא כעצה טובה בעלמא ואין איסור בדבר מ"מ יתכן שיש איסור גם כן קצת ראיה לזה מדכתיב לא טוב היות האדם לבדו ודרשינן ביבמות דף ס"א ע"ב מניה דאסור לאדם להשהות בלא אשה: והרב חינא וחסדא בח"ב דף רכ"ה ע"א הביא מ"ש הרב נו"ב הנ"ל ולא נחה דעתו במ"ש דלא נאמרה צוואתו אלא לזרעו ועל מה שהוקשה לו עמ"ש שלא ישא בת אחותו שהוא היפך האמור בש"ס יישב דהצוואה אינה אלא כשנושאה משום יופי והאריך קצת להסביר הדברים ושוב הביא מ"ש הרב הון רב בסי' י"א שעמד ע"ד ריה"ח בזה מכמה מקומות בש"ס ושסיים דבמה שמצינו בש"ס היפך דבריו יש לנו לסמוך על רבותינו בעלי התלמוד ואל תשיבני, ממ"ש הרב יוסף אומץ דהתם ה"ט משום שאמר שאינו חושש לצוואת ריה"ח ושהרב הגדול מוהר"ם סוזין השיב ע"כ דברי הרב הון יוסף ודעתו דכיון שהוא בשוא"ת יש לחוש ומאן דבעי למיהוי חסידא ליקיים כל כי הני מילי בשוא"ת ואין למו מכשול ושהרב הון יוסף חזר וכתב כבראשונה והרב חינא וחסדא טרח ליישב ולקיים דברי החסיד שלא יהיו מופרכים ממ"ש בתלמוד אך בחלקות ישית בין זמן התלמוד שהיה זכותם רב וזכות גדול אלים והאידנא אחסור דרי וכתב דבשנים קדמוניות לא היו מקפידין בעירו כ"כ בצוואת אלו אמנם בימיו ע"י מעשה מרב ועצום שנענש רח"ל ותלה הדבר על שעבר על צוואה זו

קיימו וקבלו ומקפידים על זה הרבה ולפעמים יפסידו ממון לבטל קשר השידוכין וכו' ולכן הטוב והישר הוא ליזהר בזה אלו תוה"ד שבספר חינא וחסדא ואין בידי שו"ת הון יוסף לחזות בנעם מילתייהו דרבנן קדישי והרב מו"ח נקי"ט ליה בקיצרי וילך אחרי הקוצרים ולא השמיענו טעמם ונימוקם.

והשגתי עתה ספר צמח צדק פסקי דינים להגאון מליבאוויץ וראיתי שהוא תנא דמסייעא להרב חינא וחסדא והוא שבדף רי"ג ע"ב עמד על צואת החסיד בחתן וחמיו בשם אחד וכתב דלכאורה קשה מהש"ס דסוטה דף יו"ד שמואל סבא חמוה דרב שמואל וכן במנחות דף כ"ט וכו' ומאחר שהאמוראים לא היו מקפידים על זה נראה דאין להקפיד עיין תרומת הדשן סוף סי' רי"א שכתב על מ"ש בספר החסידים נגד הגמרא איקלסמוך עליו ועיין בית חדש יו"ד סי' קע"ט ס"ד אמנם באמת יש לומר דאין ראיה מהגמרא דהנה בספר החסידים בסי' תע"ז כתב על שאר ענייני זיווגים שיש למנוע מהם כן ענין השער וצריך רחמים גדולים להפוך השער מעניינו עכ"ל ואם כן יש לומר דהכי נמי בענינים אלו ולכן אין להביא ראיה מהאמוראים דנפישי זכותייהו והיו מובטחים שלא יזיק להם וגדולה מזו מצינו בר' חנינא בפרק קמא דחולין דף ז' עכ"ל והוא כמו שכתב הרב חינא וחסדא ומתוך מה שכתבתי למעלה מתבאר מה שיש להעיר על הרב צמח צדק במה שהביא מההיא דמנחות ואין להאריך (ובקונטרס הכללים במערכת הכ"ף אות ק"ד העירותי כן על דברי הגאון שאילת שלום מהדורא תניינא סי' רמ"ג עי"ש): ומצאתי אחר זמן בספר חיים ושלום ח"ב (למרו החבי"ף) תוך סי' י"ג בדף ע"ז ע"ב שהודיענו קצת טעם הרבנים הון יוסף ומס' המלך הנז"ל שכתב שהרב הון יוסף בסי' ט' עמד ע"ד ריה"ח בכמה צוואות בענין הזיווגים והביא דברי הנו"ב ובסוף העלה דבדבר שמפורש בתלמוד אין לחוש להחמיר כדברי סה"ח וע"ז השיבו הרב מוהר"ם סוזין כי מ"ש הרב נו"ב שאסור לשמוע לדברי הסה"ח כשדבריו הם נגד התלמוד הפריז על המדה שהרי בכמה דברים אנחנו עושים כדברי רבינו האר"י והם היפך דברי הש"ס והגאונים ולמה יגרע כחו של ריה"ח כי הוא ידע סודן של דברים והחמיר בשואת"ע וכל הצוואות המנגדות למ"ש בש"ס הן בשואת"ע ואין בזה שום איסור בקיום דבריו ומי לא ישמע אליו כיון שאין שום איסור לקיים דבריו וחזר הרב הון יוסף והחזיק דבריו ממ"ש הרדב"ז בישנות ח"א סי' פ' דכל מקום שהקבלה חולקת על התלמוד אית לן למינקט כתלמוד דידן וכל הזיווגים דמדינא שרו והיו נכונים הרוצה יסמוך ע"ד רז"ל בתלמוד ודברי סה"ח צ"ע כי הם נגד התלמוד ועמ"ש הרב מס' המלך שאנו עושים בכמה דברים כרבינו האר"י כתב כיוצא בה שמעתי שהרב מוהר"ש ויטאל הקשה עב רבינו האר"י שכתב שתחום שבת הוא אלף

אמה והוא היפך התלמוד והצריך עיון יעי"ש בס' הכונות ועמ"ש מרן חיד"א (שהבאתי דבריו לקמן בד"ה ומרן חיד"א לחוש לעין הרע השיב הרב הון יוסף אנא מזרעא דיוסף קאתינא דלא שלטא בן עינא בישא ובלבד שיכוין לבו לשמים עכ"ל ובעניותי רואה אני דברי הרב מס' המלך ומרן חיד"א נכונים ומדברי הרדב"ז אין הכרח לכעין נדו"ד דהרדב"ז מר הוא דאמר דדבר המפורש היתרו בש"ס והקבלה אוסרתו נקטינן כדברי הש"ס להורות הלכה לרבים והמחמיר תע"ב ובנדון זה אם היה מפורש בש"ס שזיווגים אלו מותרים ולא היה במה לתלות שיש חילוק מזמן לזמן וכיוצא היה ג"כ הדין כן להורות היתר לרבים ושהמחמיר תבא עליו ברכה אבל מאחר שלא נמצא מפורש בש"ס כן לומר זיווג פ' וזיווג פ' מותרים ורק מתוך המעשים הנזכרים בש"ס אנו למדין דמותרים ויש לתלות בחילוף הזמנים או בכח זכות תורתם וכיוצא הלא טוב לנו לכוף ראשנו כאגמון לקבל דברי החסיד כי רב גובריה וכל מה שנרבה להביא הוכחות מעובדי שבש"ס שלא כדבריו היא הנותנת להכריע הכף לזכות דלאו קטיל קני הוה וחלילה לומר עליו כי לא ידע ונעלם ממנו את הנגלות לנו תלמוד ערוך הוא בידינו לא אחת ולא שתים וע"כ למשכוני אנפשין ולקיים ולהעמיד דבריו שיהיו דברי חכמים קיימים.

צא ולמד מההיא דרמי בר תמרי הנז"ל שחשבו איזה רבנים לראיה דבזמן הש"ס לא היו זהירים בזה לפי שלא ראו גירסת הרי"ף והרא"ש דהוא רמי וכו' תחת חמוהי דרמי וכו' ולכן בכיוצא לזה יש לנו לקיים דברי החסיד כיון שאין מפורש בש"ס היפך דבריו ממש ובאופן שלא נוכל לומר לא ראי זה כראי זה שבש"ס מיירי בהכי והחסיד בלאו הכי) וזה דעת הרב נו"ב ג"כ דצריכים אנו למשכוני אנפשין להעמיד דבריו כפי מה שיראה לחכמיה יודעי בינה אך בחלקות ישיתו למו בין דין לדין ולא לדחות דבריו באמת הבנין ומה שהקשה בחיים ושלום שם עמ"ש מרן חיד"א (לחלק דבזמן התלמוד הוו שכיחי כל כי הני זיווגי טובא ולא הוה למיחש לעין הרע) דאדרבא איפכא שמעינן בש"ס בכמה דוכתי דבזמן קדמון היו חוששים ועתה אין חוששין כדאמרינן והאידנא דדשו בה רבים שומר פתאים ה' נראה דאין מזה הכרח לדבר שיש לומר שמה שלא חשו בזמן הש"ס הוא לפי שלא היה מקום לחוש החשש שיש לחוש בזה"ז: שוב השגתי שו"ת השיב משה וראיתי שם בשו"ת אה"ע סימן ס"ט שהביא הרב צוואת ריה"ח שלא יהיו שני מחותנים משם אחד והקשה ע"ז מדאמרינן בברכות דף מ"ב ע"א רב יהודה הוה מיעסק ליה לבריה בי רב יהודה בר חביבי ופירושו ידוע ועיין בברכות דף כ"ה ע"ב שם רב אחא איעסק ליה לבריה וכו' ועיין כתובות דף ס"ב ע"ב רבי איעסק לבריה בי רבי חייא ועי"ש ברש"י ופירושו מוכרח בש"ס שם בתר הכי דקאמר יתבי וקא מעיינו במשפחות רבי וילמד

סתום מן המפורש כי כך דרכה של תורה עיין לקמן (בד"ה שוב ראיתי שבספקו) מה שהבאתי בזה הרי דשני מחותנים היו בשם אחד ואיך חשש לדבר המנגד בש"ס שחכמי התלמוד לא חששו לזה וניחא ליה וז"ל וי"ל בזה דהא לא איריא דהא אנחנו רואים כמה וכמה בני אדם ששם הקודש שלהם יהודה וכיוצא ושם לע"ז שלו הרגיל בפי המון עם הוא שם אחר ואולי גם בימיהם היה כן וא"כ לק"מ דהא בתלמוד ודאי דלא נזכר רק שם הקודש וא"כ יכול להיות דאחד מהם היה שם שלו הנקרא בפי ההמון שם אחר ולכך התחתנו עכ"ל ועם כי בעניותי לא ידעתי מנין לו פשיטות זה דבתלמוד לא יזכירו אלא שם הקודש דאם הוא מתפרסם בפי כל בשם חול שלו מה קפידה יש לרבותינו בעלי הש"ס שלא להזכירו בשמו המפורסם וחניכה שהכל קורין בו מ"מ גברא רבה אמר מילתא דמייתבא דעתין מכל התמיהות מכמה מקומות בש"ס שנמצא מהם התנגדות לצוואותיו בענין שלא יהיו שוים בשמותיהם וא"כ מ"ש הרדב"ז שכל מקום שהקבלה חולקת על הש"ס אית לן למינקט כהש"ס אינו ענין לכאן דאין ללו הכרח שצוואת החסיד הן נגד הש"ס דיש ליישב כנז"ל:

ועל מ"ש הגאון נו"ב די"ל דלא אמר כן החסיד אלא לזרעו השיב הרב חיים ושלום שם ואין דעתי נוחה בזה כי סתם קאמר ואדרבא אותם צוואות שהם לזרעו פירש שם בהדיא שהם לזרעו דוקא (והביא הדברים שבצוואות הללו והם בצואה כ"ח וז"ל וס"א וס"ה עי"ש) משמע הא סתמא לכל ישראל נאמרו ועוד ראיה אחרת דבסה"ח עצמו בסי' תע"ז ששם נאמרו הצוואות בענין זיווג סיים וכתב וכל הירא את דבר ה' לא יעסוק בזה דש"מ שדבריו נאמרו לכל הירא את דבר ה' ולא לזרעו דוקא וזה ברור עכ"ל ולי ההדיוט במחכתה"ר אין מכל זה סתירה לדברי הרב נו"ב דודאי אם הצוואות הללו היו דברי ר"י החסיד עצמו והיה כותב צוואה זו לזרעי וכן זו וזו הא ודאי היה הכרח גמור על השאר שנאמרו לכל אדם אבל כיון שאין הדבר כן ולא מידו נגזרו וכותב הצוואות בעצמו מסתפק באיזו מהן אם הם דוקא לזרעו כיעי"ש א"כ כשיקשה עלינו באיזו מהן שהיא מנגדת למ"ש בש"ס הרשות נתונה ולא נפלאת היא לומר דדוקא לזרעו היא ומה שהכריח ממ"ש בספר החסידים עצמו וכתב שהוא ברור כנז"ל לי הדל אין שום הכרח כלל שהרב חושב שסיום דברי החסיד על הכלל כולו אמורים כי הירא את דבר ה' לא יעסוק בהן ואני אומר שסגנון הלשון מורה דאדסליק מניה דוקא קאי ואעתיק לשונו וזהו וכן שני אחים אחד נשא אשה אמר אחיו לאחד עסוק שיתנו לי אחות אשת אחי או בתה או אשה או האב לקח אשה ואמר הבן עסוק שיתן לי אחותה או בתה כל הירא את דבר ה' לא יעסוק בזה עכ"ל והמעיין בדב"ק בגופן שלהן עין בעין יראה שלא כתב לשון התעסקות

כי אם בצוואה זו ועליה הוא דקא מזהר שלא יהא ירא ה מתעסק להיות סרסור בדבר וזה פשוט לענ"ד ואין מקום לדחייתו סברת הרב נו"ב מחמת זה:

ולענין מעשה גם מרן החבי"ף שם העלה דאפילו בצוואה שלדברי הש"ס יש מצוה באותו הזיווג כנושא בת אחותו שאמרו בש"ת שהוא מצוה וריה"ח צוה שלא יהא בת אחותו יכול אדם לחשוך עצמו מזיווג כזה בשואת"ע בסתם ואין בזה שום קפידא שכמה בני אדם אף שיש מצוה בזיווגם לקרב את קרוביווכו' הם נמנעים מאיזה סיבה שתהיה שלא ישתוו הדעות ואין נוחים זה לזה וכיוצא וכתב שם בשם הרבנים תורת חסד סימן רס"ח וצרור הכסף סי' ו' שפסקו דשני אחים לשתי אחיות ורוצה אחד להפריד השידוך מחשש צוואת ריה"ח דפטור מן הקנס ואף שהרב שב יעקב בסי' כ"ג (הביא דבריו שם) פסק דחייב בקנס וכן דעת מרן החבי"ף שם דבכל זיווג שנמצא ההיתר מפורש בש"ס מי שרוצה להחמיר על עצמו חייב לשלם הקנס מ"מ משמע דגם הרב שב יעקב מודה דלכתחלה יש לחוש לצוואת ריה"ח שלא להזדווג בזיווגים כאלו וגם בסי' צ"א (בשו"ת חיים ושלום הנ"ל) בענין נישואי בת אחותו שכתוב בצוואות ריה"ח שלא ישא בת אחותו הביא מה שמקשים ע"ז מהש"ס וממ"ש בספר החסידים עצמו בסי' תפ"ח וכתב לקיים דבריו דדוקא כשנושא לשם מצוה ולא לשם יופי או ממון הוא דאיכא מצוה על דרך שאמרו ביבמה דאם מיבם לשם נוי וכו' כאילו פוגע בערוה וכי' ולתשובה זו נראה שרמז בספרו לב חיים ח"ב סוס"י כ"ו עי"ש:

שוב ראיתי שבספרו רוח חיים בחאה"ע סי' ס"ב אות י"ג הביא מ"ש מרן חיד"א ביוסף אומץ שראה מעשים שלא הצליחו בזיווגם וכתב הוא ע"ז וגם אני ראיתי הרבה מאד בעירנו זאת אנשים שהיה שמם כשם חותנם ולא הצליחו מהם במיתה ומהם בעוני ומהם בלא בנים ולכן שומר נפשו ירחק ויש מתחכמים לשנות השם וזה כתוב שם בצוואות סי' ז"ך סמוך לזה וז"ל ואם נשאת ישנה שם האחד אולי יש תקוה עכ"ל ומאחר שריה"ח כתב בדרך ספק אולי יש תקוה מי יכנס בספיקא במילתא דאיכא למיחש לסכנה ומה גם שכתב ואם נשאת דמשמע דוקא אם נשאת הלא"ה אף ששידכה יוציאנה ושוב הביא מ"ש בתשו' שב יעקב דכמה גדולים לא הקפידו אפילו לכתחלה וגם הביא תשו' הנו"ב הנ"ל הרי שכתב מפורש דיש לחוש לצוואות אלו ומעיד שראה כמה בני אדם שלא הצליחו בזיווגם בענין זה ולא נתקררה דעתו במה שמתחכמים ע"י שינוי השם דמלבד שהוא ספק אולי יש תקוה כמ"ש החסיד בעצמו וגם שאין זה אלא לכשנשאת ושם ציין לעיין בשם הגדולים ד' א' וכוונתו ששם מביא הראב"ד השני שהוא מר חמיו של הראב"ד בעל ההשגות ומוכח מזה דהראשונים לא הוו קפדי בהכי ומ"מ אין מזה הכרח לדידן

דלא ניחוש לה ושם ראיתי בדף ל"ד ע"א שהקשה בשם מר בריה הרב פחד יצחק נר"ו כקושית הרב השיב משה הנז"ל ואעתיק דבריו לקמן באות היו"ד איה"ש: והנה מה שכתבתי דמשמע דגם הרב שב יעקב מודה דלכתחלה יש לחוש לצוואה זו כתבתי כן לפי שלא ראיתי גוף דב"ק שאין מצוי אצלי רק ראיתי מ"ש בשמו לענין הקנס שו"ר כי טעות הוא בידי כי הרב צמח צדק החדש) בחאה"ע סי' קמ"ג כתב בשמו שנשאל בשם החתן והמחותן שהיו שוים והשיב ששמע מכמה גדולי רבנים שלא הקפידו ע"ז אפילו לכתחלה משום שי"ל שצוואה זו של החסיד היא רק לזרעו אמנם מה שכתבתי בעניותי (בד"ה ודאתאן עלה) שיש לומר דהרב האר"י שהזהיר בזה כמ"ש בשמו בס' מזמור לדוד לא הקפיד אלא על כלה בחמותה דוקא הנה ראיתי בצ"ץ שם סעד לדברי שכתב וז"ל וכן השיב כאאזמו"ר שגם בענין אם שם הכלה כשם חמותה שבזה יש קפידה יותר משאר שמות שוים לפי שזה הוזכר בספר משנת חסידים ג"כ בדף פ"ה ע"א ולא הוזכר שם עוד דבר כלל ואפשר שהיא מהאר"י ז"ל ולא נזכר שם שיהיה זה לזרעו דוקא משא"כ בצוואת ריי"ח שזהו רק לזרעו עכ"ל אחר זמן רב השגתי ספר צמח צדק פסקי דינים וראיתי בדף ריי"ג סוף ע"ב שכתב שב"י סי' כ"ג משמע דאין להקפיד עמ"ש בצואת החסיד אמנם דו"ז ההגריי"ל אמר לי משם רבינו הגאון שהקפיד ביותר שלא יהיה שם כלה כשם חמותה (יותר מעל שמו כשם חמיו) משום שזה נת' במשנת חסידים והמשנת חסידים לא העתיק רק דברי האר"י אם כן מסתמא ראה זה בהאר"י ומשום הכי הקפיד ביותר ואמר שהוא סכנה עכ"ל וכבר כתבתי למעלה (בד"ה ודאתאן) שמרן מוהרד"ף כתב על צוואה זו שהיא מרבינו האר"י:.

ומרן חיד"א בפירושו לספר החסידים בסי' תע"ז מפרק כלאחר יד מה שקשה באיזה מצוואותיו שנמצא בש"ס בהיפך וז"ל ומ"ש בסמוך שני אחים נשואים לשתי אחיות וכו' הרב כנה"ג אה"ע סי' ס"ב כתב דיש לחוש לזה ומיהו קשה מהש"ס בברכות דף מ"ד פ' זוגות אחים כהנים נשואים לפ' אחיות זוגות כהנות וכן לקמן משיא בת אשתו לבנו מצאתי הגהה כ"י דהא רב אחוה דר' חייא וכו' בפ"ג דמ"ק ובסנהדרין וי"ל דעל הרוב קאמר ע"כ ואין מחוור ולי הדל נראה דכשם ששינוי המקומות ושינוי הזמנים גורם לכמה דברים כגון הרפואות שבש"ס שעתה אינן מועילות גם לענין זוגות שהיה סכנה ושוב ליכא קפידה כלל גם לענייניים אלו נשתנה וגברה הסט"א מעין הרע בזה דוק והאריך שבתי וראה דעיקרא קושיא ליתא דבו בפרק מרבית העם שנות דור ודור נהגו זיווגים אלו ושכיחי טובא ולא היה עה"ר בזה אך עתה דלא אשתכח הרוצה לעשות זיווג כזה

יש בו עה"ר ושומר נפשו ירחק מזה דאיכא עה"ר ודוק עכ"ל הרי גילה דעתו דיש לחוש לצוואות אלו ושומר נפשו ירחק.

והרב יד שאול שם (עמ"ש מרן היה שם אביו כשם אחרים משנה שמם אם הוא שם שהוא פלאי שאין הכל רגילים לקרות בו) כתב יש מזה סמך גדול למה שנזהרים העולם לזווג כשכלה וחמותה יש להם שם אחד וכן חתן וחמיו ונוהגים כן עפ"י סה"ח סי' תע"ז אבל שם אינו מבואר כן אלא במשולשים וגם י"ל דלא צוה אלא לזרעו עיין נו"ב וכו' ומכאן יש להם סמך דמה יעשו בהזכרת שמם ואף דלא קי"ל כרמב"ם כמ"ש ש"ך סק"ג היינו באי אפשר בע"א אבל לכתחלה למה לא נחוש לדברי הרמב"ם עכ"ל הרי גילה דעתו דעת עליון דיש לחוש בדבר ומעיד בגדלו שהעולם נזהרים בזה ויש להם סמך מצד הדין אלא דטעם זה לא יתכן כי אם לבני האשכנזים כי זה דרכם לקרות הזיווגים זה לזה בשמותיהם וכשתקרא את בעלה משה (כשם אביה) יהא נראה כקוראה את אביה בשמו והאשה ההיא תשא את עונה כמזלזלת בכבוד אביה וכן בבת כששמה כשם חמותה אבל למנהג בני הספרדים כדרך העולם שהביא הרב כנסת הגדולה באהע"ז ריש סי' א' בשם דרשות מוהר"י בליקוטים שהזיווגים אין מזכירין שמותיהם כשקורין זה את זה ובדרך זו מתנהגים גם בימינו בינינו הספרדים בערי תוגרמה כאשר ראיתי במקומות שהייתי בהן אין מקום לטעם זה כמובן ומצד אחר גם כן אין שייך טעם זה אלא למקומות שמקפידים שלא לקרות שם בנו כשם אבא בעודנו חי ורק אחר מות אביו קורא את שם בנו כשם אביו וכן לגבי האם אבל במקומותינו שאדם קורא את בנו בשם אביו אף כשהוא חי וכן את בתו בשם אמו אף אם האב והבן דרים בבית אחד והאיש קורא את בנו משה כשם אביו הזקן משה בפני אביו כמה פעמים ואינו נמנע וכן קורא את בתו צפורה כשם אמו בפניה בין בשם דקטנות (משה גי"ק) ובין בשם עצמו (משה) אלמא לא קפדי בהכי אם כן אין שייך זה לגבי חתן וחמיו כמובן (ועיין בקונטרס הכללים במערכת הכ"ף אות ק"ד בשם שאילת שלום תניינא סימן רמ"ג):

אמנם מדברי הרב חת"ס באה"ע סס"י קט"ז מתבאר דבקפידא תליא מלתא ומאן דלא קפיד לא קפדין בהדיה וז"ל ע"ד מי שרוצה לידבק בבן טובים בחור וטוב אלא דחייש מ"ש העולם משום שמות הבחור עם חותנו ושם אמו כשם אם המשודכת מאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיה ובפרט דאיכא כאן זכות תורה דאפילו אדבית עלי מתכפר בתורה וגמ"ח מכ"ש כי באמת לא מצאתי חשש זה בסה"ח כ"א בסי' תע"ז שם נאמר דלא ישאו האב והבן ובן הבן שלש נשים ששמות שלשתן שוות ותו לא נמצא דבר וזהו חבורו של ריה"ח ש"מ דליכא קפידא במידי אחרינא ויהא זיווגם עולה יפה עכ"ל מתבאר מדבריו

דלא בנדונו (דא כא זכות תורה) בלבד ס"ל דאין לחוש אלא ללמד על הכלל כולו יצא דאין לחוש למאן דלא קפיד והרב שם אריה בשו"ת אה"ע סי' ס"ה נשאל על חתן וחמיו משם אחד ויפה כחו להתיר אף למאן דקפיד מתרי טעמי חדא די"ל דלא אמרה ריה"ח אלא במשולשים כמ"ש הרב חכמת אדם ועוד כיון דמפורש בש"ס סוטה דף יו"ד ע"ב שמואל סבא חמוה דרב שמואל ושם כתב ובגוף הענין הארכתי בתשובהולפי הנראה כונתו למ"ש בחיו"ד סי' ז"ך שהאריך מאד בעניינים אלו בחריפות ובקיאות גדולה וראיתי שם (בד"ה ונחזור לענין ראשון) דמסיק בדרך כלל על כל הצוואות דמשנת חסידים היא ומאן דלא קפיד לא קפדין בהדיה ואין בזה איסור רק הירא וחרד לנפשו וחושש לזה תע"ב וזה מסכים למה שנראה מדברי הר חת"ס הנ"ל שבדרך כלל מאן דלא קפיד לא קפדין בהדיה ועם כי לא פניתי לעיין בכל בקיאותו כי בא לו בארוכה מענין לענין מ"מ לדעתי העניה יש לכל אדם לחוש בדבר לכתחלה כדברי הרבנים הנז"ל שסוברים כן וכמדומה לי שבהיותי בעיר גדולה ש"ח וש"ס היה רב מופלא שם ובת היתה לו והשיאה לבחור בן תורה וירא שמים והוא אחד מידי"ן וכעת רב מובהק ויר"ש מאד ומתנהג בחסידות יצ"ו והיה שמו כשמו ולא חשש בדבר ונחלה החותן והיה מדוכא ביסורין ותכהן עיניו כל ימיו עד יום שנסתלק תנצב"ה והיו תולים בזה כן רשום בזכרוני אך לא אוכל להעיד כן בבירור עכ"פ הטוב והישר הוא להתנהג כמ"ש הרבנים הנז"ל למיחש מיהא בעי ומה שכתבתי למעלה שנראה מדברי הרב חת"ס דלמאן דלא קפיד ליכא למיחש מידי עתה ראיתי להרב פ"ת באה"ע סי' ב' סק"ו שאחר שהביא תשו' החת"ס הנ"ל כתב דבס' כרם שלמה כתב שהגידו לו שהגאון חת"ס עשה הלכה למעשה לשנות שם החתן מפני שהיה שמו כשם חותנו ותו אין בית מיחוש וכתב ע"ז הרב פ"ת וצ"ל מה שלא הזכיר מזה בתשו' הנ"ל לפי שהיה שם טעם דזכות תורה לא הוצרך לעצה אחרת עכ"ל.

הרי דלמעשה גם הרב חת"ס חייש לה והצריך שינוי שם ואולי בנדונו הוה קפיד ולכן הוצרך לשנוי השם ועיין לקמן באות ז (בד"ה ומה שכתבתי) שהבאתי דברי הגאון מליבאוויץ בספר צמח צדק לענין שינוי השם אי מהני ועוד כתבתי באותיות שאחר זו אם יש לחלק איזה חילוקים בענין זה לך נא ראה: ודע שאחר שכתבתי כל הנז"ל עיינתי בקונטרס הציונים.

שלי וראיתי שרשמתי לעיין בעניינים אלו בקובץ יגדיל תורה בכמה מקומות ועיינתי שם והם בקונטרס ד' סי' ל"א אות ג' ובקונטרס ט' בסי' קכ"ח אות א' ובקונטרס יו"ד סי' קמ"ה אות יו"ד ושם סי' קנ"ח אות ל"ב וראיתי מראות נגהים נפלאות מתורתם של רבנן קדישי גאוני דורנו יצ"ו וקצת הערות אשר הערותי בעניותי מצאתי בדב"ק בתוספת

מרובה לך נא ראה חריפותם ובקיאותם כי רב הוא ומנייהו ומינן יגדיל תורה כי אין מדרש בלא חידוש כאשר עיני הרואה תחזינה מישרים:

עוד זאת למודעי אני צריך כי בבואי לעיר הזאת ראיתי בעדת הקירימצאקים הי"ו שאינם יודעים מצוואות הללו כלל כלל לא והרבה זיווגים מהם נגד הצוואות (חתן וחמיו בשם אחד שני מחותנים בשם אחד שני מחותנים מתחתנים שתי פעמים בן ראובן בבת שמעון ובן שמעון בבת ראובן שני אחים נושאים שתי אחיות חופת שני בניו בשבוע אחת וכמה חתנים בשבוע אחת וכולם בבהכ"ן הגדולה לפי תקנת קדמוניהם וכל אחד נוטל ס"ת בזרועו וקורין לו פרשת ואברהם זקן בס"ת שלו ועוד כיוצא בהן) מהם שכבר נשאו נשותיהם והולידו בנים ובני בנים ומהם משודכים ואחר שדשו בה רבים לא רציתי לגלות להם ולהזהירם על העתיד לבא כי חוששני שלא יהא לבם נוקפם והדמיון פועל ואגרום עליהם קללה חלילה ומהם שלא יחושו כלל ויהיו מזידים ומוטב שיהיו שוגגים ובאמת מה יעשו אלה אשר כבר בנו ביתם אם ע"י חופה וקידושין אם ע"י שידוך וקישור כנהוג ואין בידם לתקן דבר רק יהא לבם נוקף להם על זה לכן אמרתי הנח להם לישראל ויש להם עמודים חזקים לסמוך עליהם שסוברים דבקפידא תליא מילתא ומי שאינו מקפיד ואינו יודע שומר פ"י ולא תאונה עליהם רעה מעתה ועד עולם אכי"ר (עיין לקמן בד"ה עה) ועתה בשנתנו התרנ"א יצא לאור ס' כנסת הגדולה חדש מחברת ד' והראני ידי"ן החביב לנצ"ח תלמידי וחתני רנ"י מאמר אחד שם (צד פ"ד) ובאות ז כתב רב אחד בדורנו יצ"ו בענין צוואה זו והשיג על מרן חיד"א בפירושו לסה"ח סי' תע"ז שהביא הרבה סתירות מהש"ס נגד צוואת ריה"ח ונכנס לדוחקים ולא הביא דברי הנו"ב במ"ת באה"ע סי' ע"ט אשר היה לנגד עיניו וכאשר העיד ע"ז בספרו שה"ג ערך נודע ביהודה אלו דברי רב המשיג יצ"ו ואני אומר כי ממנו נעלם כי מרן חיד"א היתה מנוחתו כבוד בשנת התקס"ז וס' נו"ב מה"ת לא היה למראה עיניו כי נדפס ראשונה בשנת תקע"א ורק ידע מפי מגידי אמת שיש לו להגאון נו"ב עוד תשו' בכת"י ואת"ל ראהו באקראי אין זה מן התימה אם לא ראה דבריו בזה אחרי כי לא היתה הס"ת הזה לפניו תמיד לעיין בו לעת הצורך ותלי"ת אני בקי קצת בספר מרן חיד"א שבידי ולא ראיתי מעולם שהזכיר שו"ת נו"ב מה"ת כמו שמזכיר הרבה את הנו"ב (סתם והוא המהד"ק) בס' מחזיק ברכה אות היא כי לא ראה את גוף החבור רק כתב מה שנודע לו וכן דרכו בקדש בהרבה מקומות בס' שה"ג ואין מקום להשגת רב המשיג יצ"ו גם מה שהשיג שם ע"ד ידידי הגאון זכר יהוסף יצ"ו בחי' לברכות דף מ"ד במה שהביא ראיה ממנחות דף כ"ט שכבר קדמו הגאון מוהרי"ש נאטאנזאן בהסכמתו לספר שמירת הנפש הנה ס' זה לא ידעתיו

ואם נדפס אחר שנת תר"ך או אף קודם לזה בסמוך (כאשר אדמה כי לא הובא באוצר הספרים) אין מקום להשגתו כי עם שהגאון זכ"י יחי' זריז ונזכר כל רז לא אניס ליה איננו צופה עתידות וספרו הנכבד נדפס בשנת כת"ר והחידושים שלו בטח נכתבו לפני כמה שנים ומה שיש להשיג עליו הוא שלא זכר שר מדברי הרב סדר הדורות (בשם שמואל סבא) וגם קצת יש לתמוה עליו שלא ראה דברי היד שאול בסי, ר"מ (אם נדע שהיה בידו ס' הנ"ל כשכתב ח"י) כמו שרמזתי למעלה (בסוף ד"ה הראשון שבאות זו) ובלי ספק אם יש בידו ס' אלה ליד שאול ושמירת נפש) אחר שהדפיס ספרו ראה דבריהם והודיע בקונטרסו ואנחנו לא נדע.

וראיתי עוד שם שכתב דלפי הגירסא בש"ס ראמי (באלף) אין כאן ראיה וכבר כתבתי למעלה דלא מסתברא לחלק בהכי כיון שאין נרגש במבטא וראיתי עוד שם שהביא בשם ספר דקדוקי סופרים שהגירסא בכ"י מינכען במנחות הנ"ל רמי בר תמרי דהוא רמי בר דיקולי ושכן גירסת הרי"ף והרא"ש בהלכות ס"ת וכו' ואין סתירה לריה"ח מש"ס הנ"ל וכו' עי"ש ודבריו נכוחים בזה וכמו שכתבתי בראש אות זו עפ"י דברי הרב מעדני מלך וגירסת השטמ"ק במנחות ותו ל"מ עוד ראיתי שם בהכנסת הנ"ל בצד 167 אות יו"ד שכתב רב אחד יצ"ו שנ"ל שבאלו הצוואות חלו בהן יד אחד מהקראים וכתב כן לפי מ"ש בספר דור ודורשיו עי"ש שהכריח כן מדמצינו בכמה צוואות מאלו שהן היפך המפורש בתלמוד ואין דעתי העניה נוחה בזה וכבר האריכו רבנן קדישי ליישב הדברים שיהיו דברי החסיד קיימים וס' דור ודורשיו לא ידעתי מי הוא ואין להאריך: אחר איזה ימים שכתבתי הנז"ל ע"ד המשיג עמ"ש בזכר יהוסף הודעתי זה במכתבי להגאון המחבר יצ"ו ואלה דבריו בנוגע לפרט זה מ"ש בענין צוואת רי"ח על חתן וחמיו בשם אחד שראה בחוברת מאחד שהשיג על מ"ש בספרי זכ"י ברכות מ"ד ממנחות כ"ט שכתב שכבר קדמני הגרי"ש נט"ז בהסכמתו לשמירת הנפש ואני תמה מאד כי סמיות עינים כאן מהמשיג כי ההסכמה על קונטרס הנ"ל נכתב ביום ג' ר"ח כסלו תרל"ב והדפסת הקונטרס היה בשנת תרל"ד בלבוב אצל ר' אברהם ניסן זיס ואף שבפתח השער כתב הס' הלז נדפס כ"פ והדפסתיו מחדש עם הוספות ותיקונים מהמחבר ועכ"פ ההסכמה מהרב דלבוב נכתבה בשנת תרל"ב וכנ"ל וז"ל מש"ש לענין חתן וחמיו שלא יהיו בשם אחד יעויין בשו"ת אמרי אש חיו"ד סי' ס' וגם אני הבאתי ממנחות כ"ט דהחתן וחמיו היו שם אחד לפי גיר' הרי"ף עכ"ל וכנראה היא הדפסה הראשונה גם מהס' בשנת תרל"ב כפה"נ מההסכמה ורק לא אדע מי המשיג לברר אם לא נדפס השגתו בטעות הדפוס וצ"ל בהיפך שכבר הקדימו בס' זכ"י כי קשה בעיני לחשוד לשום מאן דהוא שלא יראה חתימתו של

הרב מלבוב ושלא ראה בס' זכ"י שגמר הדפסתו היה סמוך לסוף שנת תר"ך והגם כי הייתי יכול לציין כ"מ לאין מספר מה שנמצא בספריו שואל ומשיב (אשר במה"ק הוא בשנת תרכ"ח) ואשר כבר נמצא בספרי זכ"י כעניינים יותר נכבדים וגדולים אך אני דן אותו לכף זכות כי לא עיין במקומות הללו בספרי ואשר הוא ברמזלא דילי אשר קדמתיו אנכי ומה שהעיר כ"ת שלא ראיתי דברי היד שאול סי' ר"מ הנה הס' ישנו אצל א' מפה והוא במרחק רב מביתי ואין רצוני לעכב את מכתבי מצד זה לכתו"ר במה שאין כדאי להרבות דברים ואם כי זה דבר חדש אצלי אשר כנראה לפי מכתבו נדפס ספרו יד שאול קודם ספרי זכ"י.

ומה שהזכיר כתו"ר מהסה"ד בשם שמואל סבא וט"ס בלשונו וצ"ל שמואל בר אמי שכתב שנראה מזה שלא היו נזהרים וכו' ועיין בשו"ת שם אריה חאה"ע סי' ס"ה שהזכיר ג"כ מהסה"ד שהביא ראיה זו מסוטה יעש"ב. אמר המחבר חח"מ מה.

על דבריו אלו כתבתי לו במכתבי ביום כ"ח מנ"א תרנ"א בזה"ל בקונטריסי אסיפת דינים במערכת חתן וכלה הבאתי דברי הרב סדר הדורות והוא מדפוס ווארשא תרל"ח ושם הוא דבור בפני עצמו שמואל סבא. שם הבאתי מאז שו"ת שם אריה והשיב משה וקובץ יגדיל תורה קונטרס ד' שהזכיר כ"ג יחי' (ועוד בקונטרס ט' ויו"ד) אמנם ס' אבני צדק שאילת שלום אמרי אש דבר משה ולפי הנראה לא זה הוא להרב מוהר"ם אמארילייו ספרדי פרענקין) טוב טעם ודעת באור הר"י חיים שהזכיר כ"ג יחי' לא ראיתים ולא ידעתים כלל.

וגם כתבתי לו מה שכתבתי למעלה שאין דעתי נוחה במ"ש רב אחד בדורנו יצ"ו (במאמר אומר השכחה שבכנסת הגדולה הנ"ל) שבספר החסידים חלו בו ידי איזה מהקראים וכו' עכ"ד מכתבי בנוגע לפרט זה ואשוב לסיים דברי הגאון יצ"ו) ואלו הייתי יודע מהסה"ד הייתי מביאו ג"כ לראיה שמחזיק ג"כ שלא לחוש לזה ואף שמצד הראיות הנ"ל אין סתירה מוחלטת לדברי הר"י חסיד וכאשר בספרי זכ"י לא כתבתי ראיות אלו רק ענין שאין חושש רק למשולשים וכמ"ש בסה"ח בעצמו וא"כ אין מקום לדבריהם שכתבו להשיג מזה על הס"ח כשחתן וחמיו בשם אחד גם הראיה שכתבתי מברכות מ"ב בשמות המחותנים מצאתי אח"כ בשו"ת השיב משה אה"ע סי' ס"ט שכתב דהתם היה השם הקדש יודא והשם הלע"ז היה לו שם אחר דליכא חשש עינא בישא יעי"ש כי אין ספרו כעת תח"י שכמדומה שגם ספרו נדפס אח"כ.

גם ראיתי בשו"ת אבני צדק תאה"ע סי' ר' שהביא משו"ת אמרי אש יו"ד סי' ס' שהוכיח מסוטה יו"ד ע"ב שזה לא נאמר רק לזרעו והוא כ' דהתם נמי אפשר שהיה א' שמו

בלה"ק שמואל ובפי כל מכונה זוינוויל וכדומה איזה כינוי וכו' ושוב דחה למ"ש בס"ח סי' תע"ז דאין קפידא רק במשולשין ומ"ש עוד בסי' ו' וגם בסי' יו"ד דלפי מ"ש בהשיב משה חאה"ע והבו דלא לוסיף עלה וכל שיש איזה שינוי ממ"ש בצוואה הולכין להקל ובס"ח כ' ב' בא' ששמותיהן שווין לא יזדווגו יחד בילדיהן וכו' אבל במדינה זו שהחתן והכלה גדולים ובעלי דעה יכולים להתחתן זא"ז אף ששמות אביהן שוין ובפרט ששם כ' שזה ספק אם לזרעו או לכ"א וכו' וע"ש עוד בסי' י"א ובסי' י"ב שהגם שבמשנת חסידים מבואר בשם כלה וחמותה יש קפידא בלא משולשין וכו' וע"ע בשו"ת שאילת שלום תנינא דנדפס בשנת תרמ"ה סי' רמ"ג שהביא ג"כ מסוטה יו"ד ע"ב ומנחות כ"ט ע"ב והביא שבשו"ת דבר משה מה"ק סי' כ"א הר' מזה לנגד צוואת רי"ח ודחה דבריו דשם לא היו שוים לגמרי דבסוטה י"ל דלהאב היו קוראין בשם רב שמואל וכן בהא דמנחות חמוהי היה שמו ראמי בא' וחתנו רמי בלא אל"ף והיה שינוי בקריאת שמם יע"ש ובע"י הגירסא של רמי הראשון ג"כ בלא אל"ף.

וביתר דבריו כבר הקדמתיו במאמר בכבוד הלבנון ואכמ"ל ובכלל ראיתי בהרבה ספרים שכ' הראיה ממנחות ומסוטה שנדפסו זמן רב אחר הדפסת הזכ"י ואשר כבר נתפרסם זאת ממני במכתב לשואלים בערך קרוב לעשרה שנים מקודם וע"ע בשו"ת חת"ס חאע"ה ח"א סו"ס קט"ז ועיין בשו"ת טוב טעם ודעת תליתאה סוס"י רס"ג ואסיים רק בקצת הערה במנחות כ"ט ע"ב ע' בראש"ש בהלק"ט רמי בר דיקולי דהוא רמי בר תמרי ובאו"ז הגדול בהלכות תפלין אות תק"ן דהוא רמי בר דיקולי וי"ל שהי' הא' שם אמו כמו אבא בר מרתא דהוא אבא בר מניומי וכי האי גוונא וכן לד"ק בת מטרד בת מי זהב עיין באור הר"י חיים דהי' א' כא' יע"ש או שקצתם קראו לו בהוראת תמרי בארמית דהוא דקל במקום תמר והמדפיסים מחסרון הבנה הגיהו חמוהי וכו' והמעיין יבחר ובהיות הכתיבה עלי לטורח ובפרט בעניינים כאלו הנני מפסיק בין הפרקים עכ"ד הגאון יצ"ו במכתב הנ"ל וכבר כתבתי שאין ספר שמירת הנפש מצוי אצלי ולא הבנתי מה שכתב בהסכמה מהגאון דלבוב שהביא ממנחות דף כ"ט שהיו חתן וחמיו משם אחד לפי גירסת הרי"ף והלא לפי גירסת הרי"ף וכן היא גירסת הרא"ש וכמה גדולים שהזכרתי למעלה שלא הוזכר חמוה אלא רמי וכו' דהוא רמי וכו' אין שום הוכחה דחתן וחמיו היו משם אחד כמובן (עיין לקמן במכתב שני מהגאון זכר יהוסף יצ"ו שהבאתי בד"ה ואנכי הדל): ואנכי הדל כתבתי לו כי שמחתי שכיונתי לדעת עליון אשר בכלל הערותי על דברי הגאון יד שאול אנכי הערותיו גם בזה (ככתוב למעלה בראש אות זו) אך בלא שום בקיאות כי אם מסברא בעלמא ומני"ר שיתל"א יאר פניו אתנו בבקיאות נפלא כדרכו בקדש והעתקתי לו דברי

הערתי ז"ל כנז"ל (בראש אות זו) שוב כתב לי עוד במכתב אחר מיום כ"ד מנ"א תרנ"א בענין זה וז"ל נידון מה שהעיר כ"ת מה"ד שאול סי' ר"מ כבר הודעתי לכת"ר שאיננו אתי רק מזמן רב שהיה אצלי בשאלה והערותי אז איזה הערות על קצת עניינים שראיתי שם וגם ראיתי אז דבריו בסי' ר"ץ על הבא"ש שהזכרתי לכתו"ר.

מכבר בנידון השאלה מכתיבת ס"ת לקראים. ועתה בהגיע אלי מכתבו במה שהעיר עליו ולא היה אז בידי להשיגו תכף ולא רציתי לעכב את מכתבי מצד זה ולמחרתו הובא אלי בשאלה וראיתי בסימן ר"מ ס"ק ד' לענין לשנות שמם לחוש לדעת הרמב"ם וכבר הערותי ג"כ בזה מכמה שנים והארכתי קצת גם בשו"ת שאילת שלום בתנינא האריך בזה קצת ועיקר הענין ראיתי ביד שאול שהעיר ג"כ במנחות כ"ט ומהגהות הר"י ברלין בחולין ק"י ע"א שהעיר ממנחות שנזכר חמוהי ועתה בינותי מ"ש בהסכמתו לקונטרס שמירת הנפש עפ"י גירסת הרי"ף שכונתו על הגר"י פיק וכבר הבאתי במכתבי הקודם מהרא"ש בהלק"ט והא"ז דלא גרסי ג"כ במנחות חמוהי ושכנ"ל עיקר וכמשש"ב וכעת ראיתי בי"ש שכתב ג"כ שלדעתו להיפך דבלא"ה מ"ט יש שהוצרכו לציין החותן והחתן וע"כ שהיו לו ב' שמות והוצרכו לתארו שהוא אחר וכן בפסחים הוא יוסף בר הוצל וכו' עכ"ד ועיקר קושיתו היא שגיאה וכדאשכחן אנרא חמוה דר' אבא חולין ק"ד סע"ב רב ייבא חמוהי דאשיין בר נדבך ב"ב כ"ב ע"ב וירושלמי פ"ק דתענית הלכה ו' ר' שמאי חמוהי דריב"ל יע"ש וניחא הירושלמי מ"ק פ"א הלכה ה' ר' פיטרס חמוהי קמא דריב"ל ר' ינאי חמוהי דר' אמי ירושלמי שבת פי"ז סוף ה"ז ובמה"פ ר' יוסא חמוהי דר' אמי ירושלמי פ"ד דעירובין ה"ו אבימי בר נאזי חמוה דרבינא ב"ק קט"ו א' ובירושלמי ברכות פ"ק בפסקא וחכ"א עד חצות ור' תחליפא חמוהי וכו' וכן בכ"מ לאין מספר שם הבן על האב כמו רמי בר חמי אבוה דאמי כתובות כ"א ע"ב ועיין שבת קנ"ו א' וחולין צ"ב א' וצ"ג א' וס"ד ב' וע"ש ל"ח א' רש"י ד"ה אבוה דבר אבוברם מכירין היו את האב ולא את הבן וכה"ג ר' חנן חתני' דרב חולין צ"ה ב' ועיין ערכין ט"ז ב' ר"י בן זריז בן חמיו של רם חולין ו' ע"ב ועיין שבת קמ"ז ב' ועוד כי"ב לאין מספר עכ"ל ועוד כתב לי במכתב אחר בענין זה במכתבו מיום ב"א ג"ד לירח אלול תרצ"א) וז"ל השו"ת דבר משה מהדו"ק סי' נ"ח לענין שם חתן וחמיו שוים הוא מהגאבד"ק הארענדענקא שאין ספרי תחי' (רק ספרו האחרון שו"ת אורין תליתאי) ורק ראיתי בשו"ת שאילת שלום תניינא מהגר"ש טויבעס ד"ק יא"ס בסי' רמ"ג שהזכיר זאת בשמו גם מה שהזכרתי בשם טוב טעם ודעת מהרה"ג ר"ש קלוגר מבראד מהדורא תליתאה סוף סי' רס"ג ובמכתבו נכתב באור הר"ר חיים אשר בא מטעות הכתיבה בר"ת הרש"ק ואעתיק את לשונו ובנדון השידוך שלו

כבר השבתי לכמה מקומות שבאם אחד יש לו שם אחר בצירוף שם השוה להשני אין קפידא וכו' עכ"ל.

ויותר מזה לא נמצא שום חידוש בדבריו ובתשו' הארכתי עוד הרבה מכמה ראיות והוכחות וקצתה נפשי להאריך יותר במה שדשו בהם רבים ואשר בעת כתיבתי בזכ"י דמיתי כי אנכיהמעיר הראשון בהראיות באשר גם הסה"ד לא היה אז בביתי רק לעתים רחוקים אשר המשיג היה יכול להשיג עלי יותר מכ"מ אשר חקרתי בכמה סוגיות אשר גם הסה"ד העיר עליהם אם כי אין שנים מתנבאים בסגנון אחד וכל אחד בא בראיות שונות וכמדומה ונדון סתירת דברי היד שאול שמחתי שכיוונו לדעה אחת אם כי בכותבי הבאתי עוד כמה וכמה ראיות ממקומות שונות אשר מפאת נחיצת העת בעש"ק קצרתי בסוף מכתבי ולא ראיתי תועלת להעתיקם בשלימות ומה שהזכיר מסופר אחד שבס"ח חלו בו ידי איזה קראים אנכי לא ראיתי את ספר הכנסת ולכן לא אדע מי הסופר ומה טעמו אשר קרוב יותר לומר וכו' כי הסופר נפתה לדעת החדשים אשר אין דעתם נוחה במה שדעת זקנים נוחה מהם בחסידות ואולי כונתו על איזה ענינים מהצואות אשר אם כי אין לחוש עליהם כ"כ ובפרט מי שאינו מן זרעו אבל חלילה להוציא לעז כזה והארכתי במק"א עכ"ד יצ"ו: ועל מה שכתבתי למעלה (בד"ה עוד זאת למודעי') דהקרימצאקים הי"ו אין יודעים מצוואות אלו והרבה זיווגים מהם נגד הצוואות ואחד מהם שמתחתנים שתי פעמים בן ראובן בבת שמעון ובת שמעון בבן ראובן הנה השגתי עתה ספר צמח צדק פסקי דינים להגאון מליבאוויטש וראיתי בדף רי"ג ע"א שאין קפידא בזה וז"ל בצוואת החסיד אות ל"ג לא יתחתן אדם ב"פ עם חברו בן ובת בת ובן ואני שדכתי את בני המופלג ישראל נח עם ב"ג אף שכבר שדכתי בתי לב"ג הנ"ל וסמכתי על שו"ת נ"ב מ"ת סי' ע"ט בחאה"ע שכתב וז"ל הוא אומר שלא ישאו אב ובנו ב' אחיות ורב פפא ובנו נשאו ב' אחיות כו' אבל האמת כי האסיד לזרעו אחריו צוה וכו' עכ"ל ואמנם בפרט בצוואה זו יש להוכיח דודאי רק לזרעו צוה כתב שם דב' אחים לב' אחיות ג"כ לזרעו צוה דוקא ופשוט דהא דלא יתחתן בן ובת בת ובן קיל מב' אחים לב' אחיות דהא התם נמי איכא חיתון פעמיים וגם הענין שוה ב' אחים וב' אחיות וה"ל קפידא יותר א"כ כיון דגם התם אין קפידא רק לזרעו כש"כ בנד"ז ועיין בסי' תע"ז מ"ש והרבה כיוצא באלו י"ל דנכלל בזה הא דסי' ל"ג הנ"ל דחיתון פעמיים א"כ הוא קיל ממש"ש בפי' ב' אחים לב' אחיות וא"כ ודאי דוקא לזרעו דלמד סתום מהמפורש וגדולה מזו בשו"ת שב"י סי' כ"ג בחאהע"ז אפי' ע"ד שמבואר שם שספק אם רק לזרעו כו' כתב אין לחוש כשנעשה ואפי' לכתחלה לא הקפידו רבנים וגדולים ע"ש כ"ש בנ"ד דמוכח דודאי רק לזרעו:

גם במה שכתבתי למעלה (בד"ה עוד זאת למודעי) על בני העיר הזאת שאינם יודעים מצוואות אלו שאין להרעיש עליהם על זה ושומר פתאים ה' הנה עתה השגתי ספר יעלזו חסידים לרבין חסידא מוהר"א פאפו (בעל ספר פלא יועץ ועד ספרים רבים) וראיתי שבהעתקתו צוואות רבינו יהודה החסיד בענין הזוג שלא יהיו שם החתן וחמיו וכלה וחמותה בשם אחד וכו' כתב וז"ל והן אמת כי ענייני הזיווגים נגזרים מן השמים וכאשר נגזר מן השמים הקב"ה מגלגל שלא יהיה להם ידיעה מצוואות אלו ומזדווגים ולכן אין לגלות ולא תאונה עליהם רעה כי שומר פתאים ה' אבל מי שיש לו ידיעה חלילה לו שלא לחוש לדברי הרב כי גדול כבודו ומי שאינו חושש לדבריו כדאי הוא להתחייב שלא יהיה זיווגו עולה יפה עכ"ל והוא תנא דמסייען דבכל כי האי השתיקה יפה: ואם יש לגעור במי שרוצה לעשות שידוך בזיווג שיש בו משום צוואת ר"י החסיד הנה הרב חינא וחסדא בח"ב דף רכ"ו ע"ב כתב דמסתברא דגוערין בו על דרך שכתב הרב יד אהרן בא"ח סי' קמ"א בהגהת ב"י בדף ל"ו ע"א (על מה שכתב מרן בב"י בשם הר"מ והרב המרדכי דאב ובן אין מניחים לעלות לס"ת אף דמותר מפני עין הרע) דכיון שיש חשש סכנה מוחין בידו אף אם רוצה לעלות והביא ראיות לדבר וכן כתב מרן חיד"א בברכי יוסף והכא נמי יש לומר דכוותא ומה גם בצוואה דחתן וחמיו וכלה וחמותה משם אחד שמלבד צוואת רבינו יהודה החסיד איכא נמי אזהרת הרב האר"י וכן כתב הרב המפורסם יפה ללב יצ"ו בחלק הששי הנספח לספר לב חיים ח"ג בדף מ"ט ע"א וכתב שבספרו יפה ללב בחלק רביעי סי' ס"ב אות י"א דף כ"ב ע"ב כתב שבאלו הצוואות שהם משום עין הרע וגורם מיתה כדאיתא בבבא מציעא דף ק"ז ע"א צ"ט מתים מעין הרע וכו' ובזה כתב ליישב מה שנראה סתירה ממה שכתוב בצוואות החסיד אות כ"ו למה שכתב בספר החסידים בסי' תע"ז לחלק בין משולשים לאינם משולשים וכו' עי"ש:

עוד הביא ביפה ללב מה שכתב הרב חינא וחסדא בדף רכ"ו ריש ע"ג שנראה לכאורה שאם יש שינוי בשמותיהם כגון שאחד נקרא אליה בלא וא"ו והשני אליהו בוא"ו וכן אם אחד נקרא גרשון בנו"ן והשני במ"ם דכיון שיש שינוי ביניהם בשמות שפיר דמי וכו' וכתב על דבריו שיש לחלק בזה בין אליה ואליהו לגרשון וגרשם דאליהו ואליה שם אחד הם כמו חזקיה וחזקיהו וכדומה אבל גרשון וגרשם שני שמות מוחלקים הם וראיה ממה שכתב מרן באה"ע סי' קכ"ט סעיף כ"א דמי ששמו גרשם במ"ם וכתבו גרשון בנו"ן או בהיפך אינו גט ובסעיף כ"ב כתב אם לא נודע אם שמו אליה או אליהו יכתוב אליהו ואם כתב אליה לא פסל ועוד הביא איזה ראיות לזה וסיים דאף שכן נראה פשוט מכל מקום לפי שלשמע אזן אין העולם מדקדקים בקריאת השמות בין מ"ם לנו"ן טוב

להחמיר גם בזה ואני הדל כתבתי למעלה בתחלת אות זו דאין סברא לומר בשם רמי וראמי שלפי שזה מלא וזה חסר שיהיו נחשבים לשתי שמות לענין זה כיון שהאל"ף נחה ואינה נרגשת במבטא ושוב הבאתי שכתבו תשובות מרבני האחרונים ליישב ההיא דרמי בר דיקולי וכו' דחשיבי שני שמות ולדבריהם נראה דכל שכן גרשון וגרשום אלא שנראה שדברי הרב יפה ללב נכונים שיש להחמיר גם בזה והובא ביפה ללב שם דברי הרב אליא אבואלעפיא יצ"ו בענייניים אלו ובדף ג"ן ע"א וע"ב פקפק על דברי הרב המחבר יצ"ו בזה ולבסוף הסכים לדעתו עי"ש: איש ואשה ששמותיהם שוים היינו שמחה שהוא שם לאיש וגם לאשה שאל על זה הרב נתן נטע הכהן אבד"ק ראשיץ יצ"ו מהרה"ג ראשון לציון יש"א ברכה יצ"ו הובא בספרו מעשה איש בחלק ח"מ סי' ז' דף פ"ח ע"ג (בד"ה בעת) וז"ל נצרך לי לדעת אם יש איזה חשש בחתן וכלה ששמותיהם שוה היינו שמחה והיתה תשובת המחבר יצ"ו על זה בדף פ"ט (בד"ה ועל מה שנסתפק) אם כונת שאלתו בשביל צוואת רבינו יהודה החסיד שהם שתי שמות שוות בבית אחד כל לגבי דידי איכא למיחש שלא ישא מי ששמו שמחה אשה ששמה שמחה להמדקדקים לקיים צוואת החסיד וכבר האריכו הפוסקים בצוואות אלו עכ"ל ואני הדל חפשתי ולא מצאתי צוואה זו בצוואות ר"י החסיד בס' החסידים שבידי ואם האמת הוא שישנה בכלל הצוואות יפה אמר רב שצריך לחוש לזה ואחד מהם ישנה שמו ולא תאונה אליהם רעה:

ו) חתן וחמיו שלא יהיו משם אחד כתב הרב חכמת אדם כלל קכ"ג אות י"ד וה"ד הרב פתחי תשו' יו"ד סי' קט"ז סק"ו דדוקא כשהם משולשים כגון ראובן ששם חמיו ראובן ואם יקח זה ראובן החתן חתן ששמו ראובן לא יצליח וכן אשה ששמה רבקה וכו' וכ"כ להדיא בסה"ח סי' תע"ז והעולם טועים בזה ע"כ וכ"כ הרבנים יד שאול סי' ר"מ סק"ד ושם אריה סי' ס"ה שהבאתי באות הקודמת וכן נראה מדברי הרב חת"ס באה"ע סוס"י קט"ז שהבאתי שם אך מדברי כמה רבנים שהבאתי באות הקודמת מתבאר דלא שמיע להו לחלק בכך ודברי הסה"ח עצמם צריכים ביאור דמתחלת דבריו אדם שלקח אשה ושמה רבקה ובנו לקח אשה ושמה רבקה לא יצליחו משמע אף בלא שילוש שוב כתב תמצא היא לא תצלח שהיא משולשת וכו' או הוא משולש וכו' (שוב ראיתי בספר החסידים דפוס ישן כתוב אדם שלקח אשה ששמה רבקה ובנו לקח אשה ששמה רבקה וכן בן בנו וכו' לא יצליחו תמצא היא לא תצלח שהיא משולשת וכו' ונראה דבדפוס חדש נשמט וכן בן בנו) ובקובץ יגדיל תורה קונטרס יו"ד סימן קמ"ה אות יו"ד כתב רב גדול בדורנו יצ"ו שבחבורו שבעיתמרים והוא באור רחב על סה"ח (לא זכינו לאורו) האריך בזה והביא מכמה שו"ת שמה שהעולם נזהרים אפי' באינם משולשים אינם טועים כלל דלא

כהרב חכ"א וידידי הרה"ג אם לבינה יצ"ו בעל ספר נר למאור במכתב אחד כתב לי שמנהג העולם להקפיד גם באינם משולשים והבאתי דב"ק דבריו לקמן בסוף אות ז:

עתה (שנת תרנ"ה השגתי ספר יפה ללב חלק הששי הנספח א לספר לב חיים חלק ג' וראיתי שם בדף מ"ו ע"ב שנשאל רב גדול (אבד"ק רודים) יצ"ו בראובן שרוצה להשיא בתו לחתן ששמו כשמו אי שפיר דמי והשיב שבעירו לא היו חוששים בזה בשנים קדמוניות ועתה על ידי שחכם אחד פרסם ברבים צוואת ר"י החסיד קבלו היהודים ליזהר בזה וכתב דהדין עם הקדמונים שלא היו נזהרים בזה לפי שלא נאמרה צוואה זו אלא כשהם משולשים כדכתב הרב חכמת אדם וכמפורש בגוף ספר החסידים סי' תע"ז ולא יפה עשה אותו חכם שפרסם מה שכתוב בצוואה ולא עיין בגוף הספר וגרם צער הרבה להאבות למצוא זיווגים שאין השמות שוים (חתן חמיו וכלה לחמותה) שלא כדין ועמד מתמיה על הרבנים נודע ביהודה ומרן חיד"א ומרן החבי"ף בספר לב חיים ח"ב סוף סי' כ"ו ובחיים ושלום ח"ב סי' י"ג לקדושים אשר בארץ המה שהבינו דברי הצוואה בזה שהיא גם לשאינם משולשים וכן תמה על רבני דורנו אשר הם חיים יחיו בספר אברהם את ידו דף ע"ז ויפה תלמוד ח"א דף כ' ע"ד דנקטי נמי הכי ולא דקו רבנן דלא נאמרה הצוואה אלא במשולשים זהו תורף דב"ק:

והרב המחבר יצ"ו השיב שגם בעירו אזמיר יע"א לא היו נזהרים בצוואה זו בימים הראשונים אך בימיו נתפשטה על ידי סבה שרב עצום השיא בתו לחתן ששמו כשמו ובמעט הימים החתן חליש ותלה הדבר על שעברו על הצוואה ומאז נתפשטה הצוואה ומקפידים הרבה עד שלפעמים מפסידים ממון רב להפריד הזווג מחמת זה כדכתב הרב חינא וחסדא בח"ב דף רכ"ה ע"ב וכדכתב מרן חיד"א בספר יוסף אומץ סי' ל"ז דחתן וחמיו שלא יהיו בשם אחד וכן כלה וחמותה אף שרבים לא חשו עינו ראה מעשים שלא הצליחו בזיווגם והיה אחד שאמר שאינו חושש לזה ומת החתן בקיצור שנים והכלה אזלא ומדלדלא ועל מה שכתב הרב השואל בשם הרב חכמת אדם השיב כהלכה שמלבד צוואת רבינו יהודה החסיד אית לן צוואת רבינו האר"י כמו שכתב מרן מוהרד"ף במזמור לדוד דף קי"א סוף ע"ב שהזהיר רב האר"י שאין טוב לאדם לישא אשה ששמה כשם אמו ובדבריו אין לפרש דלא קפיד אלא במשולשים ואף שלא נזכר שם שלא יהיו חתן וחמיו בשם אחד הרי בצוואת ר"י החסיד שניהם נסקרים בסקירה אחת (חתן וחמיו וכלה וחמותה) ושוו אהדדי ומה שהביא מספר החסידים סי' תע"ז לא שמה מתיא דהתם מיירי בנשא אביו אשה ששמה רבקה ובן הן לו נשא גם כן אשה ששמה כשם אשת אביו שאינה אמו וכן בן בנו לקח אשה ששמה גם כן כשם האשה שניה שלקח אביו שאינה

אמו וקם אתלת שלש נשים מאב ובן בנו שאינן אמותיהם של בנו ובן בנו וזה האופן הוא מה שכתב שלא יצליחו שהיא משולשת וכן מה שכתב שם או הוא משולש וכו' אירי נמי באופן זה וכיון שאין להם קורבה קרובה כחתן וחמיו וכלה וחמותה לא קפדינן אלא בתלתא וכאשר ביארתי בספרי יפה ללב חלק ד' באהע"ז סי' ס"ב אות יו"ד ומה שציין בצוואות לעיין בסי' תע"ז הכוונה לעי"ש שהוא ענין אחר ולא כענין הכתוב בצוואות אלו תורף דב"ק ואין אצלי ס' יפה ללב ח"ד לעיין בו איזה סמך מצא לפירוש זה כי הדברים סתומים וחתומים ואין במשמעותם כונה זו כלל:

וכתב עוד שמאחר שבדברי רבינו האר"י מצינו אזהרה זו וכתב לא טוב לאדם וכו' והכונה שהוא רע כדאמרינן בשבת בפרק שואל דף קמ"ט ע"ב על פסוק גם ענוש לצדיק לא טוב אין לא טוב אלא רע פירש רש"י לא טוב וכיון שאינו טוב הרי הוא רע והכא פי צדיק יהגה שאין טוב ומשמע שהוא רע ואף לפי שיטתם בכונת צוואת ריה"ח שאינו אלא במשולשין מכל מקום כיון שבאזהרת הרב האר"י אין גילוי מזה מידי ספיקא לא נפקא ולא עבדינן לסכנתא פירוקא דחמירא סכנתא וכו' כדכתב בחינא וחסדא דף רכ"ה משם ספר יש נוחלין ובשם הרב רל"ץ מוהר"ם סוזין בתשובתו שבספר הון יוסף והסכים לזה הרב חינא וחסדא ובזה אישר וקיים דרשת החכם לפרסם צוואת ריה"ח שכך היא חובתינו לשמור ולעשות ככל הכתוב בצוואותיו ומה גם בזאת דאשתכח בכתבי רבינו האר"י דקאי כוותיה ועוד הביא שהרב מר אביו בספר רוח חיים אה"ע סי' ס"ב אות ך' ובספר זכירה לחיים ח"ב פרשת לך לך דף ז' ע"ב הביא משם הרב אליהו הכהן (בעל ספר שכט מוסר) בספרו מגלה צפונות פרשת שמות פשיטא ליה דאף על שניהם לבד חתן וחמיו כלה וחמותה יש לחוש ועל מה שכתב שמצטערים הרבה מחמת זה למצוא זיווגים וכו' השיב דלא מבעיא בעיר גדולה שנמצא שיוכל לישא אשה שאין באותו זיווג קפידא כלל אלא אף בעיר קטנה שאין נמצא בה על כל פנים ימצא זיווג מעיר אחרת וכו' וכו' ע"כ תורף דב"ק:

ושם בדף נ"א הובאו דברי הרב אליה אבואלעפיא יצ"ו מסכים לסתור דברי הרב חכמת אדם והוסיף לומר דלכאורה היה נראה דהגאון חת"ס באהע"ז סוף סי' קט"ז קאי כוותיה ושוב דקדק מתוך דבריו שלא ראה כלל מה שכתוב בצוואות ר"י החסיד רק שמע שאומרים העולם שלא יהיו משם אחד וכו' ומדלא הזכיר כלל את הצוואות אות היא כי היה בידו ספר החסידים דפוס ישן שלא נדפסו בו הצוואות וכו' ולדידן דחזינן הכתוב בהצוואות הכי אית לן למינקט וכו' ואני אומר דאף שלא הזכיר את הצוואות לשונו הטהור שכתב ובאמת לא מצאתי בס' החסידים כי אם בסי' תע"ז וכו' ותו לא נמצא

דבר וזהו חבורו של ר"י החסיד עכ"ל מורה באצבע שכונתו לשלול מה שכתוב בצוואות וכונתו שאף שכתוב כן בהצוואות הנה הצוואות לא מיד החסיד נגזרו כי אם אחר כתב כן בשמו ויותר יש לנו לסמוך על הכתוב בספר החסידים עצמו כי זהו חבורו של ר"י החסיד זהו למעוטי הצוואות שלא כתבן בעצמו כן נראה לי פשוט בכונתו ולכן כתבתי אני הדל למעלה שגם מדברי הרב חת"ס נראה שסובר כדעת הרב חכמת אדם דאין קפידא אלא במשולשים וכבר הבאתי באות ה' (בד"ה אחר איזה ימים) שגם בשו"ת אבני צדק תופס כן לחלק בין משולשים לאינם משולשים וכן כתב בשו"ת אבן הראשה סי' ל"א בשם האחרונים והבאתי דבריו לקמן באות ז (בד"ה גם מצאתי) ולא נפלאת לומר שכן גם דעת החת"ס:

שוב כתב ליישב דברי הצוואות שלא יהיו סותרים למה שכתוב בסי' תע"ז והוא דבסי' תע"ז מיירי אחר מיתת הראשונות דבתלתא חמירא מילתא ומדוייק כן לשון הכתוב שם הנמצא הוא לא יצליח דכוונתו דאפילו אם אינן בעולם חמותה של שניה וחמותה של שלישית מכל מקום הנמצא לא יצליח ומה שכתוב בצוואה בסתם ומשמע דאפילו בחתן וחמיו או כלה וחמותה שוים בלתי משולשים יש קפידא היינו כשהן בחיים ואני הדל עיינתי בשני ספרים שיש בידי משני דפוסים ואינו כתוב בהם הנמצא הוא לא יצליח (כמו שכתב הרב י"ו) אלא כתוב תמצא היא לא תצלח שהיא משולשת או הוא משולש עוד כתב דבסי' תע"ז הכוונה דבתרי יחול העונש על אחד משניהם אבל אם שילשו ייענש המשולש בדוקא מלבד העונש אשר על אחד משנים הראשונים ועוד פירש דבשנים כתוב בצוואה ואם נשאה ישנה אולי יש תקוה ובסי' תע"ז במשולשים אין להם תקוה וכל הדרכים הם דחוקים וחוץ מפשטן ומכל מקום לדינא ודאי צריך לחוש למה שנראה ממשמעות דברי הצוואות לרבינו יהודה החסיד וכמו שכתבתי באות ה' שכן דעת כמה מרבנן בתראי ובפרט בהגלות לנו אזהרת רבינו האר"י:

ז) דעת הרב נו"ב במ"ת סי' ע"ט וה"ד הרב פ"ת ביו"ד סי' קט"ז סק"ו דאם אינם שוים בשם העצם שניתן להם מלידה או בשעת המילה אלא שוים בשם השינוי מחמת חולי אין חשש בזה גם לזרעו של החסיד ולא הביא טעמו ונימוקוואבא אחריו למלאות דבריו כי טעם הרב בזה הוא דכמו שמצינו בער"פ דף ק"ט ע"ב לענין זוגות שאמרו כוס של ברכה לטובה מצטרף ולא לרעה הכי נמי בשם זה שנתברך בו לברכה ניתן ולברכה מצטרף שאם היה מזדמן לו אשה ששם אביה כשם העצם שלו היה יכול לקחתה ששם שנתברך מצטרף לטובה והרי יש לו שם חדש אבל אם מזדמן לו אשה ששם אביה כשם החדש שלו אז שם זה שניתן לברכה אינו מצטרף לרעה ויכול לקחתה ולא יזיק לו שם וה החדש

ולברכה ניתן שם זה ולא לקללה ועוד דאל"כ הרי היום יקח איש אשה ולמחר יחלה וישנה שמו לשם חמיו ויגרש בזה את אשתו או יחוש כל ימיו לסכנה ואין זה דרכי נועם ולא נתיב שלום הא ודאי שלא היתה כונת החסיד אלא על שם העצם שהוא שם העריסה ולא על שם המתחדש ומלבד כל זה הרי רוצה חותנך להתחתן עם צורבא מרבנן ושומר מצוה הוא עכ"ל והרב החבי"ף בספר ברכת מועדיך לחיים בריש דרוש א' לשבת כלה בנה עפ"י יסוד זה בנין נאה דרך דרש עי"ש דסבר וקביל סברת הרב נו"ב הלזו אמנם הרב חינא וחסדא בח"ב דף רכ"ה ע"ד דחה טעם הראשון שהרי רב נחמן אמר טעם דכוס של ברכה משום דליל שמורים היא משמע דלא ס"ל כרבא דאמר טעמא דלטובה מצטרף ולא לרעה וגם עולא דאמר שם בדף ק"י ע"א עשרה כוסות אין בו משום זוגות לא ס"ל כרבא כמ"ש התוס' בד"ה עשרה ונראה דכונתו לומר דבצירוף מאי דעולא נמי לית ליה הא דרבא אית לן למינקט כר"ן ועולא נגד רבא דאילו לא הוו פליגי אלא רב נחמן ורבא בלחוד הא ודאי דהוה לן למינקט כרבא דבתרא הוא ועיין כיוצא לזה בדברי מרן חיד"א בס' ברכי יוסף סי' תרצ"ג אות ד' אבל כיון שר"ן ועולא לית להו להא דרבא משמע ליה להרב דלית לן למינקט כרבא ועוד כתב דלפי מ"ש הרב מוהרש"א בחי' אגדות דהשלש ברכות של ברכת כהנים שהם ס' אותיות הם מגינים מן המזיקין וכו' עי"ש י"ל דלא מהני לענין זה ועל הטעם השני כתב דאין הכי נמי דאם יחלה הוא או חמיו צריכים ליזהר בשינוי שמו שלא יהיו שמותם שוים דאטו שמות שקלת מעלמא ואם לא דקדקו בשעת השינוי ונתנו לו שם חמיו ישנו שם חמיו ג"כ ויועיל להם ומסיק דכיון דבדברי ר"י החסיד לא בא הדבר מפורש ואין אתנו יודע טעמו של דבר כדי לדון עפ"י טעמו יש ליזהר גם בשוים בשם של שינוי השם ואם מצד איזה הכרח צריכים להתחתן ישנה איזה מהם את שמו אלו תוד"ק ובאמת דלפי מ"ש מרן חיד"א בפירושו לספר החסידים סי' תע"ז דטעם אזהרה זו שלא יהיו שוים בשמות הוא משום עין הרע נראין דברי הרב חינא וחסדא לפי מה שנוהגים דכשעושים שינוי השם השם הראשון נעקר מקריאת העולם וקורין אותו רק בשם השינוי ורק לס"ת נקרא בשניהם ויש שגם בחתימתם תופסים שני השמות אבל קריאת כל העולם אינה אלא בשם השינוי וקפדי בהכי ודאי יש לחוש לצוואת החסיד גם בזה אבל למה שנוהגים באיזה מקומות שכשעושים שינוי השם קורין לו שני שמות וכן הוא קריאה בפי כל בזה אפשר דאין לחוש משום עין הרע אם אינם שוים כי אם בשם האחד שכ"כ הרב צמח צדק החדש) בחאה"ע סי' קמ"ג דאם האחד שמו שמואל בנימין והאחד שמואל אין שום חשש כלל וכלל ואף שמה שנשאל הרב היה על נדון שאחר שכבר נשתדכו גבר חוליה של המחותנת ותולה בזה כי שמעה שיש לחוש בשידוך כזה

לצוואת ריה"ח ולזה השיב הרב דבחנם היא מצטערת ותולה בוקי סריקי בהשידוך שאין לחוש כלל מטעם הנ"ל מ"מ נראה דלדבריו כן נמי להשתדך לכתחלה נמי שפיר דמי גם הרב השיב משה בסי' ס"ט כתב כך קבלתי מחכם אחד בעסק שידוך אחד ואחד מהמחותנים נקרא בשני שמות ושם אחד מהשנים היה כשם חותנו הרוצה לשדך עמו והיה נקרא בפי כל בשני שמות ושאל את פי הגאון הצדיק אריה ליב אבד"ק קראקא והשיב דכל כי האי מילתא הוא הבו דלא לוסיף עלה וכל שיש איזה שינוי ממה שנאמר בהצוואה הולכין להקל הרי דגם להשתדך לכתחלה שפיר דמי גם הרב שם אריה בשו"ת אה"ע סימן ס"ה כתב גם נראה לי דאפי' בכלה וחמותה וחתן וחמיו אם האחד נקרא בשני שמות אברהם יצחק והשני רק אברהם או יצחק אין לחוש דזה לא הוי שמותיהם שוים דשני שמות כשם אחד הם גם שם שנשתקע ואין קורין בו כלל ג"כ אינו חשוב שם כלל לענין זה וסיים וכל זה אפילו למאן דקפיד וכ"כ רב גדול בדורנו יצ"ו בקובץ יגדיל תורה בקונטרס ט' סי' קכ"ח מסברא דנפשיה מתוך פלפולו (לפי מה שבאר בטעם הצוואה דכלה בחמותה וחתן וחמיו שלא יהיו שמותיהם שוים שהוא משום לתא דכבוד אב ואם עי"ש ובסי' קנ"ח אות ל"ב ובמה שהבאתי באות ה' בד"ה ומרן חיד"א) דאם החתן יש לו שם אחר זולת שם חותנו שפיר דמי וכתב שבנדונו שהיה רוצה להתחתן עם גאון אחד ישאל עצה מהרב בעל פ"ת והרב פ"ת גמגם לו מצד הצוואה וכשאמר לו דברים הנ"ל הודה לדבריו וגם הגאון המחותן הסכים לזה וכן נעשה מעשה עי"ש וכ"כ רב גדול בדורנו יצ"ו בקובץ יגד"ת הנ"ל בקונטרס יו"ד סי' קמ"ה אות יו"ד גם בשם הגאון מוהרש"ק עי"ש.

ומלתייהו דרבנן קדישי הנ"ל הם לפי הנראה במי שיש לו שתי שמות מלידה וההי"ד לשתי שמות מחמת חולי ובהאחד מהם שוים נראה דלשיטתם אין לחוש כלל אלא דלפי מ"ש הרב חינא וחסדא לפקפק משום דכיון דאין אתנו יודע טעם הצוואה אין לדון להקל ולא עבדינן פירוקא לסכנתא נראה דגם בזה יש חשש פקפוק אף שלזה שני שמות ולזה רק אחד מהם וידידי הרב המפורסם אם לבינה (אברהם מתתיה בע"ס נר למאור יצ"ו) כתב לי בענין זה במכתבו בזה"ל כבר נודע אשר התירו רבוותא בתראי בשיש לא' מהם ב' שמות וכ"כ בצ"ץ להרה"ק מליבוויץ ובקנאת סופרים ושם אריה והשיב משה וכן נהגו להונות אלא שמורין להבליע השם השוה והנראה שיצא להם זה ממ"ש בצוואה סי' כ"ז ישנה שם הא' והם מסתפקים בדבר ע"כ עצתם שכן אכן מצאתי בס"ד וה"ז כמבואר בפנים הס"ח בסי' תע"ז שכתב שם שלקח אשה ששמה רבקה או שם אחר וכו' שהיא משלשת או הוא משולש וכו' והנה דמשולש דוקא וכ"כ.

החכ"א ולאו הכי מנהג העולם וגם סותר הוא עם הצוואה סי' כ"ו והנראה עם שנבין מה זה שכתב או שם אחר באב ולא סיים הכי בבן ואשר אחזה לי כי הוא זה הך דינא דרבוותא וכונתו או עם עוד שם אחר לחמות ובמשולשים אתסר ואילו בצוואה בלאו שם אחר ולאו דוקא במשולשים וכמנהג העולם ובזה א"ש כל מה שי"ל בד"ז ולפ"ז דמבואר הוא בס"ח א"ץ לשנות ולהבליע השם הא' ועיני מצפות לתשו' בפירושי הלזה בהס"ח ובהלכה ובשידוכין מ"ע שהז"ג שמא יקדמנו אחר וה"ז בבל תאחר להשיב במוקדם עכ"ד נר"ו ואני הדל כתבתי לו דהגם דהרב חינא וחסדא הנ"ל פקפק ע"ד הנו"ב (ולפי פיקפוקו בדברי הנו"ב נראה דגם בזה יש לפקפק כנז"ל) כדאי הם הרבנים הנז"ל לסמוך עליהם למעשה ומ"ש שמורין להבליע השם השוה לא נתפשטה הוראה זו בינינו ולא אדע מה לכת"ר לשנות מה שנהגו להורות בזה מהיות טוב ומה שפירש דברי הסה"ח לא הבנתי דבריו ובכ"ז לפי שחביבים דברי סופרים יחיו העתקתי דבריו.

ועתה נתכבדתי מהרב עליון יצ"ו בחלק ראשון מספרו בית האוצר וראיתי מ"ש בזה בדף א' ע"ב עי"ש: ומה שכתבתי למעלה בשם הגאון מליבאוויץ בשו"ת צמח צדק דאם יש לאחד שתי שמות אין לחוש ראיתי עתה שכן כתב גם בספר צמח צדק פסקי דינים שלו בדף רי"ג ע"ג וז"ל ואעפ"כ נ"ל דבנד"ד אין לחוש כלל שהרי אין שמותיהם שוים (מר קעסיק בשם הכלה מוסא ואמו של החתן מוסא הינדא ונקראת בפי כל בשתי השמות יחד) וניחזי אנן לענין גיטין אם על זה שנקראת בשתי שמות כתב רק שם אחד ודאי הגט בטל מדאורייתא אם כן אין על שם אחד משמותיה רק ענין חצי השם כמו דן מדניאל עיין ט"ג לק"ש סי' א' ובביאורו שם סק"ב ואם מקצת קורין אותה רק בשם אחד היה בזה מקום חששא למקפידים מה שאין כן בנ"ד שכולן קורין אותה בשני השמות ומ"ש בספר חסידים ישנה שמה אולי וכו' הרי אפילו בשינוי שאח"כ כתב אולי וכו' היינו משום דלגבי גיטין נמי שם ראשון שהי' שם בפ"ע חשובשם דיש אומרים דאפילו נשתקע צריך לכותבו וכו' משא"כ בכה"ג דזה שמה מעריסה ב' שמות וסיפר לי א' משום רבינו ששאלוהו תרי גיסי שהיה בת של זו כשם אשתו של זו אם (הכלה) [החתן] ורצו לעשות שידוך והשיב שיוסיפו להכלה עוד שם אחד למשל שהיו קורין אותה רחל ויקראוה רבקה רחל וא"כ אפי' בשינוי סמך להקל בכה"ג כש"כ כששמה מעריסה בב' שמות עוד יש לסמוך ראיה ממ"ש בט"ג בדין שני שמות מחמת חולי שיש מקומות נהגו שמוסיפין שם ואומרים לא יקרא שמו יעקב אלא משה יעקב ואם על יעקב נגזר על משה יעקב לא נגזר ואם כן אם מהני לבטל הגזר דין אפי' כשמוסיפין אחר כך הגם דמ"מ נשאר שם הראשון שם גמור וכותבין דמתקרי עליו לבד משה יעקב דמתקרי יעקב כשנקרא

בו בפ"כ כמ"ש (צ"ל כש"כ) בכי האי גוונא דמתחלה נקבעו ב' השמות ביחד עכ"ל, גם אשור בס' חדש ממש מגדים חדשים לידידי הרה"ג בנימן שמואל אבד"ק טעלעפין יצ"ו בדף ס"ז ע"ג כתב דבשו"ת טוב טעם מהדורא ג' סי' רס"ג כתב להתיר באם אחד מהם יש לו שם אחר בצרוף שם השוה לשני אין קפידא ומותר להתחתן ושכן כתב בספרו קנאת סופרים בהשמטות לשיירי טהרה סי' כ"ו דף ל"ט ע"ד והביא גם דברי הרב שם אריה שהבאתי למעלה וידידי הגאון בע"ס מנחת משה אבד"ק קאמינקא יצ"ו בהסכמתו לספר הנ"ל הזכיר גם דברי הצ"ץ והשיב משה שהבאתי למעלה גם מצאתי בשו"ת אבן הראשה לידידי הגאון אליהו קלאצקי אבד"ק ברעזי יצ"ו בסי' ל"א שנשאל ממר גיסו חות דעתו הלכה למעשה אם יש חשש ליקח לחתן מי שיש לו שני שמות ושם אחד מהן שוה לשם החותן והשיב כבר ידוע מה שכתבו האחרונים דבצוואת החסיד היא דוקא כשהן משולשין והנו"ב כתב דכל הצוואות של החסיד לא היה אלא לזרעו והשב יעקב כתב שכמה גדולים לא הקפידו בזה אפי' לכתחלה והביא מ"ש בסדר הדורות דמש"ס דסוטה אמר שמואל סבא חמוה דרב שמואל בר אמי מוכח שלא הקפידו ליקח חתן ששמו כשמו ושמואל סבא אינו שני שמות שבימיהם לא קראו בשני שמות כאחד וכמ"ש באהע"ז סי' קכ"ט והביא ש"ס דמנחות דף כ"ט ראמי בר תמרי דהוא חמוה דרמי בר דיקולי וכתב שהזכיר אותו דהוא חמוה וכו' לפי שחתנו היה מפורסם יותר וכהא דמנחות שם אגרא חמוה דר' אבא ובסוטה שם חמוה דרב שמואל וכן בפסחים דף מ"ג ודף קי"ז רב נתן אבוה דרב הונא ובזבחים דף ע' ובכריתות דף כ"ה רב תחליפא אבוה דרב הונא בר תחליפא אמנם בחולין דף ק"י גרס רמי בר תמרי דהוא רמי בר דיקולי ולפי שתמרי ודיקולי עניינם שוה ולהגירסא דמנחות ג"כ יש שינוי קצת בין ראמי לרמי וכו' וכתב שטעם הצוואה שלא יהיו חתן וחמיו בשם אחד הוא משום דקיי"ל שאם שם אביו כשם אחרים משנה שמם וכו' לכן יש להקפיד שלא יהא שמו כשם חמיו לפי שתקרא תמיד לבעלה בשמו שהוא גם שם אביה ולפי זה היינו דוקא כשאבי הכלה הוא בחיים ולא אחר מותו דאדרבא קורין הבנים אחר שם האבות ולא שייך זה אם החתן נקרא בשני שמות והשם השני הוא שם שאין אבי הכלה נקרא כן דתו לא יחשבו השומעים שקוראה לאביה כשתקרא לבעלה בשני השמות יחד או בהשם השני לבד ובימים הקדמונים לא קראו בשני שמות כאחד וכן בכלה וחמותה פשוט דשרי כשיש לה שני שמות וכן להיפוך כשהאם נקראת תמיד בשני שמות ביחד והכלה נקראת בשם אחד לבד וקצת יש לומר דמשום הכי בימי הש"ס לא הקפידו בזה לפי שלא היו דרים בבית חמיהם כמ"ש בב"ב דף צ"ח ובקידושין דף י"ב ובפסחים דף פ"ז מה שאין כן האידנא שרגילים לדור בבית

חמיהם ולאכול על שלחנם דממילא לא תוכל להזהר מלקרות שם אביה בפניו וגם חשש הש"ס כשדר בבית חמיו שייך טפי בזה וא"כ יש לומר דכשיש היכר והבדל ביניהם שלזה קורין בשני שמות כאחד ליכא שום חשש וקפידא בדבר אלו תוד"ק הנה מה שכתב דדוקא במשולשים כבר כתבתי בזה באות הקודמת ובמה שכתב שיש לומר שהצוואות הן רק לזרעו ושכמה גדולים לא חשו עיין במה שכתבתי באות ה' בשני הפרטים ומה שכתב דשמואל סבא אינו שתי שמות פשוט הוא וברור שכן הוא אך מה שקרא ושנה ושתי פעמים) שבימיהם לא קראו בשני שמות כאחד וכמ"ש באהע"ז סי' קכ"ט ומשמע שכונתו לומר דמפורש בש"ע סי' קכ"ט בדברי מרן או בדברי הרמ"א שלא קראו בשניהם כאחד לא ידעתי איה מקום דב"ק בזה כי אם מפי דברי הרב טיב גיטין בליקוטי שמות ס"ק ל"ב שמענו זאת ששם כתב דבזמן הקדמונים לא הוה שכיח שיהיה לאיש אחד שני שמוה מלידה ויש במשמע לשון זה דדוקא מלידה הוא דלא היה להם שני שמות יחד אבל יתכן שעל ידי חולי קראו לו שם שני וצרפו עם הראשון ונקרא בשניהם יחד גם יש במשמע דלא הוה שכיח כלומר שלא היה נמצא כל כך לא שלא היה נמצא כלל וכבר הבאתי בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים במערכת גט סימן ל"ו אות ו' דף רל"ג ע"ב דיש סוברים שגם בזמן התלמוד היו נקראין בשני שמות מלידה עי"ש אבל האמת עד לעצמו דסבא אינו שם רק תואר על שהיה זקן ואין צריך לזה שום הכרח וראיה ומה שהביא מההיא דמנחות וחולין חידוש הוא שלא זכר שר מכל מה שהבאתי למעלה בענין זה באות ה' עי"ש ואתה תחזה מה שיש להעיר על הרב יצ"ו ומה שכתב שייחסוהו אחר חתנו לפי שהיה יותר מפורסם כן כתבתי גם אני הדל שם והבאתי מאבוה דשמואל שנתלה הגדול בקטן ממנו לפי שהיה מפורסם ביותר והוא דומה למאי דאיירינן (חמוה דפלוני) ומה שכתב בטעם הצוואה משום לתא דכבוד אב ואם כן כתבתי באות ה' בשם הנאון שואל ומשיב בספרו יד שאול וכתבתי שטעם זה אינו שייך לנו הספרדים עי"ש:

ח) נראה פשוט דבכינויים ליכא קפידא אם כינוי שניהם שוה ואין שמות העצם שוה ולא מבעיא בכינויים שכותבים עליהם המכונה אלא אפילו בכינוי שכותבים אותו בדמתקרי כגון בכור שיש נוהגים לכתוב דמתקרי לפי שבכור הוא לשון הקודש מ"מ כיון שאינו שם העצם אם שניהם שוים בו זה וזה נקראים בכור ליכא קפידא כ"כ הרב חינא וחסדא ח"ב דף רכ"ו ע"ח ולי ההדיוט מסתברא דלטעמא דמשום חשש עין הרע כל ששניהם שוים בכינוי אחד ויהיו נקראים בפי כל בכינוי אחד יש לחוש ואין הדבר תלוי בשם העצם ואם שוים בשם העצם ואין שוים בהכינוי (עד"מ שניהם שמם יהודה וזה כיניו בכור וזה כיניו גילבי וכיוצא) ונקראים בפי כל בכינוי שלהם או שהאחד נקרא כשמו

והאחד בכינוי וכשמותיהם שוים כיון שאין שניהם נקראים בשם העצם השוה נראה דליכא למיחש לעין הרע וכ"כ הרב השיב משה בסי' ס"ט במה שנשאל במי ששמו נפתלי ורוצה לשדך עצמו עם אחד ששמו הערץ ושם הקדוש שלו נפתלי אם יש לחוש משום צוואת ריה"ח והשיב להתיר מטעמים שכתב וסיים בסוף דבריו ובפרט דדבר המסתבר הוא דלא אמרה רק מחמת חשש עינא בישא וכיון שאין נקרא כן בפי ההמון לית לן בה וזה ברור עכ"ל הרי דס"ל דמשום עין הרע אין לחוש כי אם כששוים בשם שנקראים בפי ההמון וגם לפי הטעם שכתבו איזה מרבני האחרונים דמשום לתא דכבוד אב ואם נגעו בה דכששם הבעל כשם חמיו כשהיא תקרא את בעלה (בשמו שהוא כשם אביה) יהא נראה כאילו קוראה את אביה בשמו וכן בכלה בחמותה כשיקרא את אשתו בשמה (שהיא כשם אמו) יהא נראה כאילו קורא את אמו בשמה ועיין מה שכתבתי לעיל באות ה' בד"ה ומרן חיד"א וגם באות ז') מסתברא ודאי דכל ששניהם נקראים בפי כל בכינוי השוה אף שאין עצם השמות שוים איתא להאי קפידא:

ט) כלה וחמותה שהאחת נקראת שרה והאחת שרותה לגיעגוע וכן רבקה רבקולה מסתברא שגם בזה נאמרה הצוואה דלפי האמת שם אחד הוא ששרותה נגזר משרה וכו' כ"כ הרב או"ח שם וכתב עוד דבשמות הקאלאבריזי"ס ששם האב הוא כינוי להבן שאם האב נקרא חיים והבן משה קורין אותו משה חיים והכל יודעין תר"ל שמו משה ואביו חיים ועד"ז חוזר חלילה אם היה שם חמיו חיים ושם החתן משה חיים מסתברא דליכא קפידההכיון דשמו השני הוי ככינוי משפחה ולענ"ד יש לפקפק דנהי דמצד ההשוואה בשם החתן עם חמיו ליכא מ"מ הא איכא משום שני מחותנים בשם אחד דשם אבי הכלה חיים ושם אבי החתן חיים ואטו משום שנעשה לו ככינוי משפחה יצא מכלל שם:

י) שני מחותנים שלא יהיו משם אחד כתב הרב חינא וחסדא בדף רכ"ה סוף ע"ב ששמע מקשים משם מרן החבי"ף ממ"ש בברכות דף מ"ב ע"א רב יהודה הוה איעסיק ליה לבריה בי רב יהודה בר חביבא ותירץ הרב המחבר דבריה דר"י דקאמר לאו בריה ממש אלא בן אשתו דשייך לקרותו בנו כמ"ש בתשו' דשייכי לס' משפטים סי' מ"ח ואינו מחוור בעיני ויותר נכון מ"ש שם די"ל דאם מכוין לשם מצוה שרי וכן היה בזמן התלמוד והאידנא דאחסור דרי אסר ר"י החסיד שמא כונתו לנוי וכו' ונראה ודאי דלא סיימו קמיה דמר כל דברי הרב החבי"ף דאנכי הרואה דאיהו גופיה מייתבא דעתיה בהכי ממה שמקשים על ריה"ח במ"ש שלא ישא בת אחותו ובש"ס אמור רבנן דאיכא מצוה כמו שיראה הרואה בדבריו שבספר לב חיים ח"ב סוס"י כ"ו וכ"ש שתתיישב בזה קושיתו מההיא דרב יהודה הנ"ל וגם הרב השיב משה עמד בקושיא זו עי"ש בסי' ס"ט מה שיישב וכבר כתבתי באות

ה' דנראה מדברי מרן חיד"א דאין שום קושיא על הרי"ח משום מקום שבש"ס דיש לחלק בין זמן לזמן וכו' והאידנא יש לחוש בדברי כל הצוואות וראיתי למרן החבי"ף בספר רוח חיים באה"ע דף ל"ד ע"א שהביא צוואה זו וכתב דנ"ל דבנשים אם שמותיהם שוות לא איכפת לן עכ"ל ולי ההדיוט אין נראה לחלק בזה דאם הטעם הוא משום עין הרע נשי לא בעו חיי אתמהא ומי מפיס דבנשים לא שלטה עינא בישא ומה להאי בישא דאזיל בתר גברי וכי בשביל שאני זכר הפסדתי ולא מצאתי בעניות דעתי טעם לחלק בזה בין איש לאשה שו"ר שם באות י"ז מ"ש מר בריה הרב גדול הנאמר באברהם נר"ו דדוקא בשני מחותנים שמזכירים שמותם בכתובה ובבהכ"ן אחד במי שברך ועולין לתורה בספר אחד וכך בבית אחת כלה בחמותה הוא דאיכא למיחש לעין הרע אכן במחותנות אם החתן ואם הכלה דאינן נזכרות בכתובה ולא במי שברך וכו' וגם אינן בבית אחת ליכא למיחש לעי"ה ומזה יצא לידון דאם שני המחותנים אינם בעיר אחת ולא קרב זה אל זה בזה ליכא צוואת החסיד (בסוף דבריו כתב לנדונו דעל מה שצדד להתיר בנדונו לא הסכים כלל הרב מר אביו החבי"ף ודחה בשתי ידים כל הכתוב לאברהם) והאמת דאם היה מפורש בדברי החסיד דבמחותנות ליכא למיחש היו דבריו נכונים בטעמו של דבר אבל מאחר שלא מצינו כן מפורש בדב"ק מאן ספין להמציא טעמים ולדון על פיהם וגם מה שהמציא דאם בני מחותנים אינם בעיר אחת שרי נראה ודאי דכל הרבנים שהקשו על החסיד מעובדא דר' יהודה הוה איעסק לבריה בי רב יהודה בר חביבא הנז"ל לא שמיע להו כלומר לא ס"ל לחלק בזה דא"כ בקל היה להם לדחות דשמא לא היו שני המחותנים בעיר אחת וגם כל כל הרבנים שמביאים ראיות מהש"ס היפך צוואה דחתן וחמיו לא יהיו משם אחד היה להם לדחות באופן זה דחתן וחמיו לא היו שניהם בעיר אחת אלא ודאי דסברי דאין לחלק ושם ראיתי שהקושיא מש"ס דברכות דף מ"ב הביאה בשם מר בריה הרב פחד יצחק נר"ו והשיב לו דאין פירוש הגמרא שהיתה בת רב יהודה בר חביבא כי אם שעשה החופה בביתו וכן דרך התלמוד לומר כן כפי מ"ש הרב ברכת אליהו קו"ק בסוף הספר עכ"ל וכ"כ מר בריה באות י"ז הנז"ל וס' ברכת אליהו אין אצלי ולפי הנראה אישתמיט מנייהו סוגיא דכתובות דף ס"ב שהביא הרב השיב משה להוכיח דאיעסק בי פ' דאתמר בש"ס הכונה שלקח בתו לבנו ואולי משמע ליה דאין מזה הכרח לכל המקומות והא כדאיתא והא כדאיתא אלא דעיקר פירושו אינו נלע"ד דמה לנו לידע באיזה בית נעשית החופה אבל לפירוש הרב השיב משה ניחא דאשמעינן דליכא למיחש על ששניהם משם אחד מאיזה טעם שיהיה וגם בלא זה ודאי אין זה דבר רק להודיענו מי ומי המתחתנים ענבי הגפן בענבי הגפן:

יא) בבואי לעיר הזאת ראיתי מנהג בעדת הקירימצאקים הי"ו בפרק בתולה נשאת תשלח הכלה להחתן במתנה טלית בת ד' כנפות בכלל הנדוניא דהנעלת ליה ומקפידים ע"ז וכמה פעמים באו לידי קטטה ומריבה מחמת זה יש שיש לו ואינו רוצה ליתן ויש שהשעה דוחקתו ולולא כי קשה לבטל מנהגן של ישראל מה שאינו מנגד לדתנו הקדושה היה ראוי לתקן בהסכמת בני העיר לבטל את המנהג הזה אשר לא ראיתיו ולא ידעתיו בינינו הספרדים במקומותינו כלל ולא ידעתי טעם להמנהג הזה ומ"מ הייתי בשב ואל תעשה שלא לבטל מנהגם אף שהקטט שביניהם גם לי יגיע צער לתווך ולבצע ביניהם (וזה היה בשנים ראשונות כי עתה כבר הורגלו ונעשה להם קעע ואין פרץ ואין צווחה ביניהם על זה) ושוב אחר איזה שנים נדפס ספר יפה ללב לידידי הרב המפורסם שלשלת יוחסין מוהרי"ץ פאלאג'י יצ"ו וראיתי שם בדף ט"ל אות ז שכתב בשם ספר ליקוטי עצות ח"א ערך חיתון אות ג' דמנהג באשכנז שהכלה שולחת טלית להחתן ביום חתונתו ושכתב שיש ע"ז טעם גדול עפ"י הסוד והרב המחבר יצ"ו ישנו בנותן טעם לפי מ"ש הרב מג"א בסי' ק' סק"ג דמשמע בקידושין דף כ"ט שבחור שלא נשא אשה לא היה מכסה ראשו בטלית אפילו הוא ת"ח וכיון היא גורמת לו להזקיקו לטלית זז הנהיגו שיהיה הטלית משלה עי"ש והאמת שכך היה המנהג פשוט בעיר הזו שלא היו הבחורים מכסים ראשיהם בטלית כלל כנהוג אצל האשכנזים הי"ו וכתבו רמז לזה גדילים תעשה לך וסמיך ליה כי יקח איש אשה אמנם אחרי כי בכל תהלוכותיהם הם כמונו הספרדים הי"ו כמו זר היה בעיני המנהג הזה כמו שתמה על המנהג הזה הרב כנה"ג וראיית הרב מג"א אינה מוכרחת עיין להרב באה"ט בסימן י"ז סק"ד ולכן הודעתי ברבים כמה פעמים להוכיחם ע"ז והודעתי להם גודל מצות ציצית שקולה כתרי"ג מצות ושמצלת מידי עבירה גדולה כמעשה אותו אדם שהיה זהיר במצות ציצית וכו' וטפחו לו ציציותיו על פניו וכו' וכמה מעלות טובות שנאמרו בש"ס ע"ז בפרק התכלת דף מ"ג ומ"ד ולבחור המתכסה בטליתו תציל ממות כעובדא שבספר החסידים סי' תמ"ו (שאמרו בחלום לבחור אחד התורה כי מהרה תמות והתענה והתודה וכו' וחלה למות וראה אדם נושא משא גדול ובידו זהוב ודמות אדם אחד מתעטף בטלית א"ל בעל החלום הזכות שאתה בחור והתחלת מחדש להתעטף בטלית והזכות מהזהוב שנתת לעני ת"ח פדאוך מן המות ותחיה ומיד הזיע וניצול ונתרפא) נכנסו הדברים בלב ומתכסים בטלית גם הבחורים ומעטים הם אשר לא הטו אזנם ולפי זה לכאורה אין שייך טעם שכתב הרב נר"ו אבל יש מקום לטעם זה לפי שהבחורים מתעטפים רק בחצי טלית גדול ואחר החופה

מתעטפים בטלית גדול שלם ולכל הדברות כיון שיש טעם גדול עפ"י סודן של דברים חלילה לבטל מנהגם והנח להם לישראל בני נביאים הם.

ומתבאר מדברי הגאון שאילת שלום במהדורא תניינא סי' פ"ז שנתינת טלית להחתן הוא חוב ברור מאבי הכלה להחתן עבור שישא בתו שכתב (בד"ה ולענין) וז"ל ולענין שאלתו איך יברך החתן על הטלית שניתן לו מאת חותנו בעטיפה ראשונה אם ברכת הטוב והמטיב או שהחיינו הנה המנהג פשוט שמברך שהחיינו ולא הטוב והמטיב וכן נכון לדעתי משום שאין לברך הטוב והמטיב כיון שאין שותף עמו בטובתו ולא הוי רק כקונה בגד חדש שמברך שהחיינו ולא דמי להא דניתן לו במתנה דפסק בש"ע דמברך הטוב והמטיב דשם היינו כדכתב הרא"ש דבעני נחשב כוונת הנותן דזכהו השם יתברך במצות צדקה ובעשיר שמח הנותן שמקבלו והוי טובה גם לנותן מה שאין כן בנדון דידן דחוב הוא שהתחייב חותנו ליתן לו עבור שישא בתו ולא שייכי טעמים הנ"ל הרי שכתב שחוב הוא שמתחייב אבי הכלה להחתן:וכתב עוד (בד"ה ומ"ש בשם) ששמע שיש באיזה ספר שיש לברך על הנדן הטוב והמטיב אך הוא לא ראה בשום ספר כתוב כן ולא נהגו כן מעולם והטעם נראה משום דהנדן אינו אלא כהלואה שהרי החתן נותן כתובה בתוספת שליש והוא עליו חוב שריר וקיים וכל נכסיו אחראים לחוב זה ואף דאם מתה בחייו יורשה מכל מקום אינו אלא ספק דשמא ימות הוא בחייה או יגרשנה ולהכי אין שייך לברך על זה הטוב והמטיב ובשערי תשובה מביא בשם מור וקציעה דאם נשא אשה והכניסה לו נכסי מלוג מברך הטוב והמטיב נראה דמשום הכי דייק נכסי מלוג שאינם באחריותו והבעל נהנה במה שאוכל פירות ומחשב שפיר הטבה אלא דקשה דהא בעינן שותפות בהטבה וצריך לומר דמיירי שאביה נתן לה הנכסי מלוג ואם כן היא שותף עמו בהטבה ועיין במג"א מה שהביא בשם ספר חסידים במי שהוכרח לישא אשה עשירה מחמת עניותו ושלא ברצונו דמברך הטוב והמטיב ודיין האמת נראה דמיירי גם כן בהכניסה לו בתורת נכסי מלוג ואי דבעינן שותף בהטבה נראה דשם מיירי דהיה טפלי תלי ביה ולא היה לו ממה לפרנסם וזהו שדחקו לישא אותה שלא ברצונו והוי הטבה גם לבניו:

יב) מצוה גדולה לשמח חתן וכלה ולרקד בפניה וכו' כן הוא לשון רבינו הטור בסי' ס"ה וכן היתה גירסת מרן הב"י בטור אמנם בש"ע השמיט תיבת גדולה ולא ידעתי למה וכתב הרב כנה"ג בהגהט"ו דהמנהג פשוט להביא מנגנים מתוף ובכינור מינים ועוגב לשמחת חתן וכלה וראיתי העם נוהגים עכשיו בקושט' שכשיש שם שום אבל תוך שנה שהוא קרוב לחתן ולכלה שאין מביאים מנגנים בחופה וי"ר שאין להם סמך דהאיך ידחו שמחת

חתן וכלה מפני האבל דהא מעבירין את המת מלפני הכלה ועל זה סמכתי בחופת בני הי"ו שמתה אמו תמ"ה ונשא אשה תוך שנתה והבאתי מנגנים אחר זמן רב מצאתי בדרשות מהרי"ל ז"ל הלכות עירובי חצרות הובא שם אגב גרא שפעם א' מתה מושלת המדינה ולכבודה צוה המושל שלא לנגן בכל המדינה אותה השנה בשום כלי שיר ואירע להיות נישואין בישוב אחד תחת ממשלתו תוך אותו השנה ושאלו ממהרי"ל אם יעשו הנישואין בלי כלי זמר והורה להם שלא יעשו הנישואין כלל בלי כלי זמר דהוא עיקר השמחה של חתן וכלה ואי אי אפשר במקומם ילכו למקום שאפשר וכן עשו שהלכו שלש פרסאות ועשו שם הנישואין בכלי זמר ע"כ צא ולמד כמה הפליג הרב ז"ל שלא לעשות הנישואין בלא כלי זמר עכ"ל ועיין לרבני האחרונים בא"ח סי' של"ח: ומי שנשבע שלא ליכנס בחופת בן אחיו מתירין לו אפילו נשבע ע"ד רבים משום דלשמחת חתן וכלה הוי דבר מצוה כ"כ הרב קמח סולת דף קל"ג בשם הרב כנה"ג בשיירי יו"ד סי' רכ"ח בהגב"י ואינו מצוי אצלי לראות אם הביא ראיה לזה מדקי"ל בא"ח סי' תט"ו דמערבין עירובי תחומין ללכת למשתה של נישואין דאע"ג דקי"ל דאין מערבין ע"ת אלא לדבר מצוה הא נמי דבר מצוה חשיב ושרי וכתב מרן החבי"ף בספר רוח חיים סי' ס"ה (עמ"ש מרן מצוה לשמח חתן וכלה וכו') וז"ל ועיין ירושלמי פ"ד דדמאי שאמרו בשבת של פרונינא התירו משום איבה ופירש הר"ש והרע"ב פרונינא סעודת חתן וכלה בבחור שנשא בתולה ועיין פסחים דף ע"ט עכ"ל דברי הירו' הם גבי דמאי ומזה למד בתשו' אשכנזית שהביא מרן הב"י ביו"ד סוס"י קי"ב להתיר לאכול פת של עכומ"ז לנזהר עם שאינם נזהרים משום איבה וראייתו מהירוש' וכו' ועיין למרן חיד"א בספר מחזיק ברכה סי' שכ"ה אות ד בשם הרב מור וקציעה דפת שאפאה עכומ"ז בשבת והוא בעיר שרובה עכומ"ז אע"ג דאסורה לישראל בשבת לסעודת תתונה מותר לאכול הימנה וה"ד הרב חינא וחסדא ח"א בהשמטות דף מ' אות מ"ד.

ועוד מצינו שהקלו הפוסקים באיזה דברים מפני כבוד החתן וכלה ואי"ה ארשום איזה מהם להלן בל"ן אמנם חלילה להתיר משום שמחתם איסור קריבה לעריות כמו ששמעתי שיש מקומות שעושין ריקוד הטא"ס נערים עם בתולות תוקעים כפם זה את זו ומרקדין וסובבים והולכים מפינה לפינה מדחי אל דחי וכמה רעות רבות גורמים לעצמם כי השטן מרקד ביניהם ואש תוקד בקרבם וירעו וישחיתו לעשות הרע תועבת ה' אשר שנא וכבר הוכחתי בשבט פשעם בקונטרס הכללים בדין קריבה לעריות עיין במערכת הקו"ף באות ז ולא מבעיא באיסור קריבה לעריות דהוא איסור חמור מאד רע בעיני ה' דלא הותר חלילה משום שמחת חתן וכלה אף אם אינו עושה אלא דבר

שאיסורו מדרבנן מ"מ הוי אביזרא דג"ע ולדעת כמה פוסקים הדין נותן ליהרג ולא לעבור עליהם וא"כ פשיטא דאין להתיר משום שמחתם אלא אפילו כל איסור דרבנן דעלמא אין להתיר משום כבוד החתן והכלה או משום שמחתם כמ"ש ג"ע הרב חינא וחסדא בח"א בהשמטות הס' דף מ' ע"ד אות ח"ן בשם מרן חיד"א בשו"ת חיים שאל סי' מ"ג ורבותינו תקנו לברך בחופה שהשמחה במעונו וכשיש נדנוד עבירה אין לומר שהשמחה במעונו שאין זו שמחה אלא תוגה כמ"ש רבני האחרונים בשם ספר החסידים סי' שצ"ג דכשנשים יושבות בין האנשים או שיש ח"ו נבלות הפה ביניהם אין לברך שהשמחה במעונו ונדחקו ליישב מה שאין נזהרים בזה"ז ואומרים שהשמחה במעונו אף כשיש במקום אחד אנשים ונשים ורואין אלו את אלו ועיין להרב הלבוש בסוף חלק א"ח בליקוטי המנהגים סי' ל"ו שמשום שמורגלות בזה"ז נשים הרבה בין האנשים בכל השנה ורואות אלו את אלו ליכא למיחש בראיה בעלמא משום הרהורי עבירה ועיין להרב חינא וחסדא ח"א דף קט"ז ע"א ופשיטא דאין ללמוד מזה לריקודים ותקיעת כף אל כף שהן גופי עבירה ומי זה אשר יאמר זכיתי ודמיין בעיני כי קאקי חיוורי דמלבד דזה לא שייך אלא בראיה בעלמא דלא ניחוש להרהורי עבירה ולא בקריבה דהיא גופה עבירה ועוד דאם אמרו כן רבותינו בעלי הש"ס לפי גודל קדושתם וטוהר רעיונם המה הגבורים לכבוש את יצרם אשר היה בכחם לומר גירא בעינא דשטנא איך נלמוד מהם אנחנו אזובי קיר תשושי כח מלכבוש את יצרנו הרע האורב עלינו תמיד אף בדברים שאין נפשו של אדם מחמדתם וק"ו לעריות וכיוצא אין לנו אלא לגדור גדר לפנים מגדר ולעשות משמרת למשמרת ולהרחיק מכל הדומה לכיעור וכולי האי ואולי וכבר הבאתי בקונטרס הכללים שם דברי מי שגדול הרב תורת חיים מוסר השכל על זה לך נא ראה ואתה תחזה (אמר המעתיק תלמידו יסופרו אברהם נסים אשכנזי הי"ו על פי הסכמת דעת אדמו"ר המחבר יצ"ו אעתיק בסוף אות זו דברי קונטריסו במערכת הקו"ף הנ"ל): ומצינו מפורש בדברי הקדמונים דאין להתיר איסור משום שמחת חתן וכלה שעל מה שכתב הרמ"א בא"ח סי' תרצ"ו שיש מתירים ללבוש פרצופים וכו' בפורים שאין עושים אלא משום שמחת פורים וכו' כתב מרן חיד"א בספר ברכי יוסף שם והרב בית עובד בדיני סעודת פורים דף קפ"ט אות יו"ד בשם הרב בית חדש בתשובה שדחה היתר זה והעלה לאסור כל זה וכן כתב הרב כנסת הגדולה וסיים בברכי יוסף וז"ל וכן כתב מוהר"ש אבוהב בזכרונותיו שהרבו להשיב על המתירים ודבריהם באורים.

והרב בית חדש הביא דברי הרא"ם בס' יראים סי' צ"ו דאסר אפי' בשמחת חתן וכלה וכן מצאתי שאסר הר"מ לחתן וכלה וכתב שלא יעלה על הדעת שמפני היותם חתן וכלה

הותר להם איסור תורה ודב"ק באורך הנה הנם בתחלת החידושים שבריש ספר מעשה רוקח עכ"ל הרי שכתב מפורש שאפילו בשמחת חתן וכלה לא הותרו דברים האסורים משום שמחתם ולשמחה מה זו עושה אם ימרו את פי ה' לעשות הרע בעיניו חלילה ונראה ברור דאף שכתב דלא הותר להם איסור תורה אין כונתו לומר דאיסור דרבנן מיהת שרי דזה ודאי לא יתכן אלא דמשום דאיירי בלבישת פרצופים שיש בזה משום לא יהיה כלי גבר זכו' ומשום לא ילבש גבר וכו' שהן הן גופי תורה סירכיה נקיט לשון תורה ומצינו באיזה מקומות שנאמר לשון תורה אמידי דרבנן כמו שכתבתי במכתב לחזקיהו בחלק השיטהדף ס"ד ע"ד ודף ס"ה ועיין במה שרשמתי בקונטרס הכללים במערכת התי"ו אות מ"ו ואין להאריך כאן בזה וכל בעל שכל יודה על האמת שאין שום סברא להתיר איסור משום שמחת חתן וכלה:

וכבר צווחו קמאי דקמן רבותינו בעלי המוסר על כיוצא לזה במנהג הרע שנתפשט באיזה מקומות שמתייחדים ארוס וארוסתו ומטיילים זה עם זו כאח ואחותו ובאים לידי חיבוק ונישוק והם בנים משחיתים ז"ל רח"ל וסתמן נערות או בוגרות שהגיעו לפרק הרואה דם ועוברים אדאורייתא ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב שלדעת הרמב"ם כל מין קריבה לנדה אסורה מן התורה ולדעת הרמב"ן כל מין קריבה אסור מדרבנן מיהא ולאו דוקא חיבוק ונישוק אלא כל נגיעה מידו לידה אסורה יד ליד לא ינקה מדינה של גיהנם וזה שנים רבות ראיתי מוסר השכל חוצב להבות מפום ממלל רברבן רבינו יהונתן בספר יערות הדבש ושכחתי איה מקום כבוד דב"ק ועתה ברוך הוא לה' הרב מסגרת השלחן שהחזיר לי אבדתי כי ראיתי דבריו שם בדף קמ"ח ע"ב ולהלהיב לב בני ישראל הקדושים אמרתי הנה מה טוב להעתיק להבות דב"ק אולי אזכה שיהיו דברים היוצאים מלב טהור נכנסים באזני מי שיש לו לב לשמוע וחדל מעשות עוד כדבר הרע הזה או זה מן הכיעור והדומה לו והיה זה שכרי לעשות רצון אבינו שבשמים וז"ל בדף כ"א ע"א שמעו נא גוי קדוש אשר קדושתנו להתרחק מהעריות ומן היחוד לבל יקרב אל הטומאה זכאה חולקכון קדישי עליון אשר משמרין עצמן מאשה נדה אפילו בנגיעה ושיחה ופרישות ואיש העובר ע"ז הוא מתועב בעיני הבריות ברוכים אתם לה' ומחניכם יהיה קדוש אבל למה תפסתם החבל במקצת אשר יזהר איש מאשתו הנדה בכל מיני הרחקות ובתולה נדה יבוא המיועד לה הנקרא חתן אל הנערה הנקראת כלה והיא נדה לא טהרה מטומאתה והוא יחבקנה וישק לה אין אומר דבר ואדרבה כל אשר לא יעשה כן הוא בחזקת שוטה וכסיל וידברו אתו אבי ואם הנערה וקרוביה ורעיה בפנים זועפות כאלו אינו יודע נימוס העולם או לבבו חלק ממנה וכהנה דברי שטות ומחלת לב אוי לי

אמי כי ילדתיני הפרצה הזאת בדור הזה וכי יש חילוק בין אשתו נדה או בתולה נערה פנויה הלא הכל באיסור כרת מבלי הבדל ואם כי לפי דעת הרמב"ם וסיעתו וכדפסק הש"ע בהדיא אם יאמר חיבוק ונישוק לנערה נדה או מות תמות חייב אדם למסור עצמו להריגה טרם יעשה כזאת כי הוא בכלל ג"ע דקימ"ל יהרג ואל יעבור וכמה הפליג (על ענין הרופא למשמש לאשתו נדה עיין מ"ש לקמן סי' קצ"ה דין י"ז ד"ה הב"י אזיל לשיטתו וכו' עיין שם באורך) הרמב"ן להחמיר ברופא אי שרי ליה למשמש לאשתו נדה בדפק במקום סכנה ואין שם רופא אחר ודעתו להחמיר דהוי בכלל ג"ע יהרג ואל יעבור ואפי' המתיר שאני התם דאין כונתו לקריבה וחיבה רק להבחין החולי ולדעת סיבתו אבל זולת זה כ"ע מודים דהוא עומד במקום סכנת נפשות היש תירוץ ואמתלא בעולם לדבר הזה ואם יתלו עצמן במנהג קדמונים מלבד דלא שייך מנהג נגד תורת ה' והמקל ומפקפק בזה הוא רשע ואפיקורוס ודבר ה' בזה אף גם בדורות הקדמונים היו נוהגין להשיא בנותיהן בקטנות ורכות שנים אשר לא הגיע זמנם לראות ומדלא ראו לית כאן חשש נדה לכל הפחות אבל בזמנינו אשר רובן ככולן בוגרות ולהן אורח כנשים א"כ מה נאמר ומה נדבר באיסור נדה החמור מלבד גירוי יצה"ר בקשוי עצמו לדעת ומוציא שז"ל בעוה"ר אף כי איסור כזה האמור בתורת משה בהדיא והוא לאו שלוקין עליו כמ"ש הרמב"ם בהלכות א"ב מי הוא איש חכם ונבון דידע לומר תירוץ על זה או איזה דרך היתר יאמר לי אולי יתישב דעתי במקצת כי מאד לבבי הומה על עון כזה הנפרץ בישראל ועושה ממנו נימוס וסדר ואין שם על לב ויותר נעכר כאבי כי ימים המיועדים לקדושה ותהלות ה' פורים וחנוכה ומועדי ה' שהקב"ה משרה קדושתו ורוחו ממרום על עם קדשו אז יוסיפו לחטוא וכאשר יפקד אז מושב החתן אצל הכלה יבוא אליו אשם אצל משפחתה ונקה לא ינקה בנטירת שנאה תעורר מדנים הוי כאשר במסיבת המלך מלכו של עולם בימים קדושים כאלו נרדו נתן ריחו הסריח חכמת סופרים דודאים נתנו ריח ועל פתחיהם כל בוגדים ויבואו אל הנערה למען חלל קדוש ישראל הביטו וראו מאשר אזניכם ישמעו מאשר ספרו לכם מעון אבותינו מאשר מעלו מעל בה' ויעבדו אלהי נכר אשר הוליכו אבות בניהם לשרוף באש ואמר הנביא האבות בעצמם מלקטים עצים לשרוף בניהם ונשים מבכות ולבל יכמרו רחמים עליהם הביאו תופים ומחולות לבל ישמע קול הנער באשר הוא שם וגלל כן נקרא תופת בגיהנם ידעתי כי יחשבו לדבר עליהם כי קלקלה השורה למאד וכן לא יעשה ותחרקו שן למילי ותאמרו הלואי שיהיה לפנינו לנקום מהם נקמת ה' ולהכות באגרוף רשע המשל עליכם ימשול עם ה' הלא תוסיפו סרה יותר מהם כי הם הרגו בניהם ושרפום מיתה זמנית ואש מכבה ברגע א' כי כאשר יבא האש בקרב הנער ומת ואין לו

שום כאב מאש כלל ואתם ורפים בניכם ובנותיכם באש בגיהנם אש עד שאול תוקד אש אבדון שריפת נשמה וגוף קיים שריפת נצחיית והאבות ואמהות מלקטים עצים כי הכינו טבח יום מטבח לשחוט בניהם ובנותיהם ויערכו שלחן מכל מגדים ומעדנים ויקראו לחתן וכלה ויאמרו יקומו הנערים הילדים אשר אין בהם מום מעבירה ת"ל ולהם כח לעמוד בהיכל מלך מלכו של עולם ויצחקו לפניהם בחיבוק ונישוק וכדומה מקריבת ג"ע ואם הבנים שמחה כחנה וז' בניה כי תאמרו לאברהם אתה שחטת בן א' ואנחנו שוחטים הילדים הרבה בחורים וגם בתולות ויעשו תופים ומחולות ושעירים ירקדו שם ושמה הרגיעה לילית ושמה קוננו השטן וכת דיליה ומשמחתם עלה באשם ותעל צחנתם ובעז"ה ימותו בלא חכמה כי אף כשיזקינו לא יתוודו על עון הלז שעשו בהיותם חתנים שעלצו באילת אהבים בחיבוק ונישוק כי במה נחשב אצלם ואתם עם ה' אמרו נא היש בכם א' שהתוודה ביה"כ על עון זה שעשה בימי היותו חתן שעלץ בנערה בחיבוק ונישוק באיסור נדה הוי גוי אכזרי ישכחו ולא יחמלו חבלי יולדתם ומה אעשה להם כיום הזה הבנים בני והבנות בנותי כי נפשי הומה עליהם ונתאבלת אבל יחיד לכן מכאן והלאה אראה אי"ה לגדור גדר בזה בכל יכלתי ולא אהיה מרשה לכתוב קישורי התנאים עד שיתנו שניהם תקיעת כף לבל יגעו זה בזה יד ליד כל ימי חתנותם וע"ז אמר קהלת עת לחבוק ועת לרחוק מחבק ובלא"ה נקראים דברי תנאים וברית שכורתים לאלהי נכר לעבור על מצות ה' כל ימי קישור התנאים לכן הירא וחרד את דבר ה' יפן לקול דברי וישמע ולא יחוש שיצחקו עליו צעירים ויאמרו זה חסיד שוטה הטוב טוב אתה מאבותיך וכהנה דברים כי מוטב לו שיקרא שוטה כל ימיו ואל יהי רשע לפני המקום וכו' עכ"ל.
וכתב הרב מסגרת השלחן על דבריו ושפתים ישק ובאמת שפתים ישק ואשרי אדם שומע לו ואשרי האיש שיזהיר לבניו להתרחק מהכיעור ודומה לו קדוש יאמר לו. והרב הגדול ח"ק כמוהר"ר מנחם בכה"ר יצחק נווארא כתב פסק על זה הכי קרא שמו איסור קדושה הנה הוא בקונטרס פני יצחק ובס"ד העלה דאין צד זכות והצלה כלל להמקילים בדבר הזה ובפרט לסברת הרמב"ם וסיעתו דאיסור קריבה כגון חיבוק ונישוק הוא מן התורה דהכי קי"ל ואף לסברת הרמב"ן ודעמיה אסור מדרבנן וצריך לעשות חיזוק לדבריהם יע"ש בד"ק באורך.
אלה דברי הרב מסגרת השלחן בזה וידעתי כי נמצא עוד בספרים הקדושים תוכחות מוסר בעניינים אלו ואם אמרתי להעתיק כל דבריהם בזה נצא מגדר מלאכתנו בקונטרס הזה ודי בזה להעיר אזן שומעת תוכחת חיים ועיין לקמן באות י"ד (בד"ה ובאמת) ובספר קדמון ראיתי שכתב שהתקינו והכריזו ומינו ממונים על העבירות ולגדור דבר

הארוסים שלא יכנסו בבית הארוסות עד זמן כניסתם לחופה וכן ראוי להכריז ולתקן בכל מושבות בני ישראל (הספר הנ"ל לא ידעתי שמו ולא שם המחבר כי חסר בתחלתו קמ"ה דפיסוהדברים הנ"ל הן בדף רצ"ט והוא דרוש שהכין לדרוש בק"ק איסורא ליום כ"ד תשרי שנת השל"ה ומדף ש"ג עד סופו חסר גם כן בספר הנ"ל שבידי): שוב אשוב לדברינו הראשונים כי האף אמנם מצות שמחת חתן וכלה גדולה היא אך חלילה להתיר מפני זה שום איסור חמור וקל ועיקר שמחת חתן וכלה לשמחם בשיר השירים אשר למלך שהשלום שלו בשירות ותשבחות לאל יתברך אשר בחר בנו מכל העמים וזוהי שמחה של מצוה לבני ישראל עם קדושים.

להיות גדורים ומכל חטא ועון פרושים. ואוחזים מעשי אבותיהם גזע ישישים.

לשמור את חקי האלהים ותורותיו המשמח אלקים ואנשים: ואלה הדברים אשר בקונטרס שדי חמד חלק הכללים מערכת הקו"ף אות ז. קריבה לעריות אם אסור מדאורייתא עיין להרבנים ארעא דרבנן אות ס"ח ויעיר אזן מערכת האל"ף אות ע"א וברכת מועדיך לחיים בדרוש ז' לשבת תשובה ופני יהושע בח"ב סי' מ"ד ומה שהשיג הרב ש"ך על מרן הב"י ביו"ד סוף סימן קצ"ה עיין להרב בית שמואל סי' כ' סק"א ומה שכתב הרב ארעא דרבנן בכונת דברי הרדב"ז עיין בברכת מועדיך לחיים הנ"ל בדף ק"י והגיעו כפול בדף קט"ז עי"ש ומצאתי כתוב בקונטריסי בענין זה שכתבתי מזמן רב בזה הלשון קריבה לעריות דנחלקו הרמב"ם והרמב"ן בספר המצות סי' שנ"ג אם אסור מדאורייתא או מדרבנן עיין למרן הב"י ביו"ד סוס"י קצ"ה שכתב דלהרמב"ם דאסור מן התורה אסור לבעל שהוא רופא למשמש בדפק אשתו נדה אע"ג דאיכא משום פקוח נפש משום דהוי אביזרא דגילוי עריות ועיין בדברי הרב ש"ך שם שדחה דברי מרן והיה בהניח דגם להרמב"ם לא אסיר מן התורה אלא כשעושה דרך חיבה עי"ש ועיין בדברי הרב החסיד בארעא דרבנן אות ס"ח ולמרן חיד"א ביעיר אזן מערכת האל"ף אות ע"א ואולם הרב בית שמואל באה"ע סי' כ' סק"א השיב על דברי הרב ש"ך וכתב דבחנם השיג על מרן הב"י ז"ל כי בתשו' הרמב"ן מבואר שמבין בדעת הרמב"ם דאפילו אם אינו עושה דרך חיבה אסור מן התורה וחולק עליו וסובר דאסור מדרבנן יעי"ש וכל מה שנשאו ונתנו הרבנים הנז"ל היינו להתיר למשמש בדפק דיש צורך בדבר אבל בלתי שום צורך ודאי לכולי עלמא אסור אפילו נגיעה בעלמא ועיין להרב פתחי תשובה שם בס"ק י"ז שכתב בשם הרב מקור חיים שראה מורים בענין משמוש דפק להניח בגד דק על הדפק ואז מותר לבעלה הרופא למשמש בדפק על אותו בגד המפסיק עי"ש מכל זה מוכח ודאי דאפילו נגיעה בעלמא שלא לצורך אסור ומה מאד תמיה לי על מה שראיתי

למרן החבי"ף בספר לב חיים ח"ב שכתב בסי' ד' בתו"ד וז"ל והגם כי איסור קריבה שאסרה תורה היא קריבה של הנאה כגון חיבוק ונישוק כמבואר בדברי הרמב"ם וכמ"ש הריב"ש בסי' תכ"ה אבל נגיעה בעלמא לא שמענו עם כל זה נראה דאיכא איסורא ובזה יש ליזהר הרבה מלהתקרב לנערות בתולות לא מבעיא בחבוק ונישוק דיש איסור תורה ומלקות לדעת הרמב"ם ודעמיה אלא אפילו נגיעה בעלמא בדבר ההווה ורגיל בנשיקת ידים שנושקות הבתולות והפנויות לבני אדם גדולים מהן ובפרט לקרוביהן צריך ליזהר שלא ליגע בבשרה וכל שכן אם היא אשת איש כי אמרו במדרש ס' בשלח כל הנוגע באשה שאינה שלו מביא מיתה על עצמו עכ"ד והוא פלא מה שכתב דנגיעה לבד לא שמענו דהא בההיא דמישוש הדפק ליכא אלא נגיעה וכתב מרן דלהרמב"ם אסור במקום פקוח נפש ולדעת החולקים עליו מודו מיהא דאיכא איסורא אלא דלצורך רפואה שרו חכימייא אבל שלא לצורך ודאי אסור מן הדין ולא מדרכי חסידות וזהירות בעלמא כי על הן המנהג הזה שנושקות הבתולות ידי האנשים הגדולים מהן רע ומר הוא וכ"ש שאסור לנשואות כי כבר ידוע כי מילי דעריות דיצרו של אדם מתגבר ונפשו מחמדתן צריך להתרחק אפילו ממה שהוא מותר וסחור סחור אמרין לנזירא וכו' וכל שכן שמן הדין אסור כי אפילו ראיה לחוד ראיה מביאה לידי הרהור עינא ולבא תרי סרסורי דעבירה נינהו ובפרט ראיה ונגיעה בבשרה אפילו נגיעה כל דהו ואפילו סומא אסור משום נגיעה ועל ידי כמה הרחקות שעושה האדם כולי האי ואולי יוכל לנצח האויב הפנימי האורב עלינו תמיד האל יתברך ברחמיו יסייענו לכוף יצרנו ולעשות רצונו תמיד אמן.

וראיתי למרן החבי"ף בספר ברכת מועדיך לחיים בדרוש ז' לתשובה הביא שם כל דעות הפוסקים בענין איסור קריבה לערוית אי מדאורייתא או מדרבנן ובאיזה ענין שרי לבעל הנדה למשש בדפק עיש"ב ובדף קי"א (ד"ה גם) הביא דברי הרב ש"ך הנז"ל והביא לו סמוכות ממאמרי רז"ל עי"ש והוא פלא שלא זכר שר שחולק עליו הרב בית שמואל כנז"ל ועי"ש עוד בדף קט"ז ע"א ואילך ועיין להרב נודע ביהודה מ"ת חיו"ד סי' קכ"ב שכתב דפשט המנהג כדברי הרש"ך עי"ש שהעלים עין מדברי הרב"ש הנ"ל והרב בית יהודה בשו"ת אה"ע סוס"י ל"ג כתב דמדברי הירושלמי שהביאו התוס' בסוכה דף מ"ז ובריש פרק ג' דסוטה גבי תנופת מנחת סוטה דכהן מניח ידו תחתיה משום דאין יצה"ר מצוי לאותה שעה מוכח דקריבה מותרת מן התורה וקשה לדעת הסוברים דאסורה מן התורה וניתא ליה על פי דברי הרב ש"ך עי"ש שגם הוא לא ראה דברי הרב בית שמואל הנ"ל: והן עתה נדפס ספר חיים ושלום ח"ב וראיתי שם בסי' ט"ז שנשאל בענין נשיקת היד שנוהגות הנשים פנויות ונשואות ומסיק שלא ליגע ביד אשה כלל כלל בין פנויה

בין אשת איש ואם אי אפשר בלאו הכי יהיה ע"י הפסק מפה שיכרוך ידו במפה וצריך שתהיה מפה עבה כדי שלא ירגיש בבשר אלו תוד"ק (מנהג זה דנשיקות יד הגדולים הוא מנהג קדום עיין רמב"ן פ' ויצא ע"פ כי דרך נשים לי שאמרה רחל היה לי לקום לנשק ידיו אבל דרך נשים לי ולא אוכל להתקרב אליך):

ומה שכתב שעל צד ההכרח עכ"פ יהיה ע"י הפסק מפה הנה הרב תורת חיים במס' ע"ז לדף י"ז (בד"ה אבי ידייהו) כתב מדלא נקט ש"ס אידייהו ואחדייהו משמע דלא הוה מנשק להו על היד ועל החזה גופייהו אלא על בית היד ובתי החזה דהיינו על המלבוש שמכניסין בו היד והחזה והיינו דנקט עולא קריבה בעלמא אסור דאפילו בכה"ג דעביד הרחקה קצת אסור והא דמייתי ראיה מהא דאמרי אינשי אמרי' לך לך לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב לאו דאמרי ליה שלא יקרב אל תוך הכרם וילך סחור סחור סביבו מבחוץ דא"כ לכרמא לא תקרב לא א"ש דהל"ל לתוך כרמא לא תלך א"נ בכרמא לא תלך ועוד דא"כ לך לך סחור סחור תרתי למה לי אלא משום דכל היכא דכתיב סביב מתרגמינן סחור סחור לפי שהוא מן התיבות הכפולות כמו ירקרק אדמדם ואמרינן ליה לנזיר שילך לו מן הכרם וירחיק עצמו ממנו בתכלית הריחוק דאפילו סחור סחור לכרמא דהיינו סביב הכרם לא יקרב דאפי' קריבה בעלמא אסור: ונראה דאסור ללכת במחול עם הכלה בשבעת ימי המשתה אפי' אינו אוחז בידה ממש אלא בהפסק מטפחת כדרך שנוהגין מקצת ת"ח שבדור הזה אפ"ה לאו שפיר עבדי כדמשמע הכא דשום קריבה בעלמא אסור ואין לחלק בין כלה לאחרת דליכא האידנא מאן דמצי למימר דדמיא עליה ככשורה ולא אמרו חכמים אלא כיצד מרקדין לפני הכלה ולא עם הכלה וכה"ג פסק ש"ס בפ"ב דכתובות דאסור להסתכל בפני כלה כל שבעה כמו שאסור להסתכל באשה אחרת ואותן בני בליעל ההולכים במחול עם נשים דעלמא עליהן אומר הכתוב יד ליד לא ינקה רע מעונשה של גיהנם וראוי לגעור בהן וכל מי שיש בידו למחות וכו' עכ"ל העתקתי כל דברי קדשו לפי שהספר היקר הזה אינו מצוי ביד כל אדם (וגם בביח מדרשי מזמן קרוב השגתו) ולהבות דב"ק אמרות טהורות יורדות חדרי בטן ונכנסים ללב המטה אזן לשמוע דברי חכמים ואין מזה סתירה למ"ש מרן החבי"ף דיש לחלק כמובן:

ואני ההדיוט שמעתי שמרן החבי"ף היה לובש בתי ידים בכל זמנם קיץ גם חורף מחמת נשיקת היד הנהוג מאד בינינו בערי תוגרמה בלכת מצוה לקבל פני אביו או רבו או חכם גדול והוא בכלל כבוד אב ואם ורבו וכמ"ש מרן חיד"א בספר מורה באצבע אות קמ"ב כשישק ידי או"א אחר ערבית באור שבת יכוין לקיים מצות כיבוד או"א ומנהג פשוט במקומותינו בערי תוגרמה שאחר תפלת ערבית בליל שבת כל העם קטנים

וגדולים נושקים ידי חכם הקהל ההוא וכל הבנים ובנות כמו כן ידי או"א אחר קידוש ועם שהאשכנזים שבמקומות אלו הי"ו לא נהגו בכיבודים אלו ומהם למדו גם הספרדים הקרימצאקים שבמקומות אלו הי"ו ותמנע היתה כי מנע מהם כבוד זה לא בחול ולא בשבת ויו"ט וחושבים ליותרת הכבוד ואם ריק הוא (אין ברצוני להנהיגם ולהדריכם בזה וכיוצא לזה) מ"מ ממ"ש הרב יעב"ץ בספר עמודי שמים דף דש"ס ע"א ובשו"ת שאלת יעב"ץ ח"ב סי' קכ"ח שהביא הרב יפה ללב נר"ו ברס"י ער"א מתבאר דגם אצל האשכנזים יש מקומות שמתנהגים בכיבודים אלו לנשק ידי האבות והרבנים (אף שמלשון הרב באה"ט סי' רס"ב סק"ב בשם רב האר"י משמע דוקא ידי אמו בדברי הרב יעב"ץ מבואר כמו שכתבתי וגם לשון מרן חיד"א בספר מורה באצבע אות קמ"ב הוא כולל בנישוק ידי או"א אחר ערבית באור שבת וכוין לקיים מצות כבוד או"א וכתב הרב יפה ללב דהה"ד כשישק ידי הרב יכוין לקיים מצות כבוד הרב) גם הרב פתח הדביר בסי' רס"ב אות ד הביא דברי הרב יעב"ץ והביאו שם בפה"ד ויפל"ל מחלוקת אם צריך המברך להניח על ראש הנושק שתי ידיו או רק ידו אחת ולגודל חסידותו של מרן החבי"ף היה חושש שמא הנושק יד לא נטל ידיו וידיו טמאות וגם מפני הנשים והבתולות הנושקות ידיו (וכמדומה לי שכן ראיתי בעיני בהיותי באזמיר כשיצאתי מעיק"ו ירושת"ו בשנת התרי"ג והלכתי לקבל פניו או בבואו לקושטא בשנת התרכ"ג או תרכ"ד.

אמנם ברור לי שכן שמעתי שהיה מנהגו והיה טעמו כנז"ל) וזה ידוע ומפורסם לבני דורנו הקרובים והרחוקים שבכל ענייניו היה מתנהג בדרכי החסידות ומדקדק אפילו כחוט השערה וגם בזה צדיק יאחז דרכו של רבינו הקדוש שהיה מתנהג כן כדאיתא בירושלמי במסכת ביצה פרק משילין הלכה ב' (דף י"ט ע"ב מדפוס זיטאמיר) ר"י ורשב"ל תרויהון אמרין אנן לא זכינן לאורייתא אלא בגין דחמינן אצבעתיה דרבי מן גולגיקין דידיה ופירש הרב פני משה מן גולגיקין דידיה מן הבית יד שהיה תמיד על ידיה דרבי וזהו אמרם למה נקרא רבינו הקדוש שמעולם לא הניח ידו מטיבורו ולמטה וכי היאך אפשר זה אלא שהיה תמיד מכוסה בבית ידו ובלא בית יד לא היה נזהר בכך עכ"ל וזה בודאי היה טעמו של מרן החבי"ף להתנהג כמנהג הקדושים זי"ע ולמדנו מכל האמור שמה שנוהגות נשים לנשק ידי האנשים הוא מנהג רע ומר ואילו איישר חילי אבטליניה והוצרכתי להאריך קצת בזה להוציא מלב ידידי נפשי יחיו שחושבים שמה שאני רגיל שלא ליתן יד לנשק לשום אשה גדולה וקטנה נשואה ופנויה ואפילו לבנותי תחיו משנת חסידים היא ואינו כן אלא מצד הדין יש איסור בדבר דאפילו נגיעה כל דהו באשה אסורה ואין לך דבר שאינו רמוז בתורתנו הקדושה וכן אתה מוצא רמז הרומז על הארש בפרשת חיי שרה

בפסוק ואשים הנזם על אפה והצמידים על ידיה שכתב רבינו בעל הטורים וז"ל ואשם הנזם חסר יו"ד לומר שלא נגע בבשרה מחמת צניעות עכ"ל וה"ד הרב יפה ללב נר"ו בח"ב דף ק"ד ע"ב צא ולמד מעבדי אבות אשר היו זהירים אף קודם מת"ת אשרי האיש ירא את ה' סחור סחור לכרמא לא יקרב כיוצא לזה עינינו רואות וכלות מנהג רע ומר מתפשט והולך וילמדו ממעשיהם שכאשר יפגע איש את רעהו שלח ידיו בשלומיו תוקעים כף אל כף דרך חיבה וריעות ועושים כן עם נשי חבריהם ועל הרוב עם נשי שאר האומות וכן מהם עושים כן עם נשי ישראל ואם על נישוק יד יש קפידא כאמור הדברים ק"ו בתקיעת כף אל כף דרך חיבה ורעות ושלהבת אש תוקד בקרבם רח"ל ולזה לא יועיל אם יעטוף ידיו בבתי ידים וכבר הזהיר ע"ז רבינו יהודה החסיד בספר החסידים סי' תתר"ץ וז"ל לא יתקע יהודי בכף אשה עכומ"ז ולא העובדת כומ"ז בכף איש יהודי ולא יהודית בכף העכומ"ז ולא עכומ"ז בכף יהודית אעפ"י שהיד מעוטפת בבגד סייג לגילוי עריות עכ"ל וכבר ידוע דרשת רז"ל ע"פ יד ליד לא ינקה מדינה של גהינם ואם אמרו במרצה מעות מידו ליד אשה ק"ו בתוקע כף אל כף אש היא עד אבדון רח"ל:

מכלל הדברים השומע ישמע כי רע ומר המנהג המנוגע שנוהגים איזה בני אדם בימי החתונה לעשות ריקוד הבתולות (הנקרא טא"ס) סמוך לחופה או בתוך החופה ונאספו שמה בבית החתן או הכלה בחורים עם בתולות (כי לא באו להלל את שמו יתברך שבזה נאמר בחורים וגם בתולות כלומר בחורים לבד ובתולות לבדן כי לחלל קדושת שמו יתעלה הם באים ומסכת עירובין שנו כאן וגם ערב רב עלה אתם ה' יכפר להם) ויהי כנגן המנגן אש תוקד בקרבם ויקומו לצחק יחדיו יחובקו איש ואשה שלא זכו ויפשטו יד ליד ותקעו כף אל כף ויסבבו מפינה לפינה סביב רשעים יתהלכון ויבא גם השטן בתוכם מרקד ביניהם ויעשו זר מעשיהם הרבה ילדות עושה הרבה שכנים הרעים עושים ובעלי השיר יוצאים בשיר שירי עגבות וכל פה דובר נבלות אשר אין קץ לעונש המדבר והשומע נבלות פה שאפילו נחתם עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה נהפך עליו לרעה וכתיב ישעיה י"ב ט"ז) על בחוריו לא ישמח ה' כו' ולא ירחם כו' וכל פה דובר נבלה וזה כולל גם לאותם שאינם מרקדים רק שומטים חרפת הנרלים האלו המצפצפים בקולם ואינם משיבים להשתיקם בנזיפה מלבד האיסור החמור אשר ע"י ראייתם עוברים על מצות ה' ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם עינא ולבא סרסורי דעבירה ומידי הרהורי עבירה הקשים מעבירה לא יצאו ומלבד איסור ישיבתם בסוד משחקים ובמושב לצים כי על כל אלה יביא אלקים במשפט רח"ל והקדמונים לקדושים אשר בארץ הנהיגו שיהיו מתענים החתן והכלה בכניסתם לחופה כי יום סליחה היא להם לכפר עונותיהם ואלה

לא דיים שלא יתכפר להם על העבר כי יוסיפו על חטאתם פשעים ומרדים להכעיס את ה' ולמרות בתורתו ובמצותיו אוי לדור שכך עלה בימיו המקום ירחם ויטהר את לבבנו לעבדו בלבב שלם ולפני איזה שנים שעברו נודע לי כי גם בעיר הזאת התחיל להתפשט הנגע המנוגע ריקוד הנ"ל וביום ש"ק בהתאסף עם רב בבהכ"נ הגדולה צווחתי עליהם כי כרוכיא והודעתי להם כי בדיק בשמיה הריקוד הזה הנקרא טא"ס אותיות סט"א כי הוא עצת הסט"א הוא שטן הוא יצה"ר להתגרות בהם להרגילם לכל עבירות קלות וחמורות ופי מלאתי תוכחות חיים בס"ד הן על הבנים המשחיתים לעשות כמעשה ארץ מצרים מעשים אשר לא יעשו בעדת בני ישראל והן על האבות שאין מוחים ביד בניהם ובנותיהם וקולר תלוי על צואריהם וכל שיש בידו למחות בבני ביתו ואינו מוחה נתפס עליהם ועתיד ליתן את הדין וידעתי כי בטוב לבבם כי כל העדה כלם קדושים אבו לתוכחתי לשמוע בקול המדבר בשם ה' ולכבוד תורתו הקדושה וקבלו עליהם שלא לעשות עוד כדבר הזה עד עולם וגם בקונטרס אסיפת דינים במערכת חתן וכלה אות י"ב מידי דברי במצוה לשמח חתן וכלה כתבתי עוד בענין זה ועי"ש באות כ"ו הנה הבאתי דאיסור קריבה לנדה לאו דוקא באשתו נדה כמו שנראה מדברי הרב באה"ט (באה"ע סי' ס"א) אלא בכל הנשים אסור והבתולות הללו כלן נדות הן כי בזמן הזה אין מניחים לטבול בתולות משום חשש תקלה וכמ"ש הריב"ש בסי' תכ"ה והובא בקיצור במרן הב"י יו"ד סס"י קפ"ג ובבאה"ט שם ובא"ח סי' ש"ג ועיין במה שכתבתי בקונטרס אסיפת דינים במערכת יום הכיפורים סי' ג' אות ט' וכ"ש בנגיעה שהיא דרך חיבה חיבוק יד ליד רח"ל ועיין עוד בקונטרס זה במערכת ת"ה אות ב' מה שכתבתי במנהג הרע ה"ה ושמעתי שיש מקומות אשר שלא ברנון חכמים פשטה מספחת הנגע הזה וגדולי הדור העלם יעלימו עיניהם כי אין דורם יפה ואין בידם לגדור ולעצור ביד העושים אלה וכיוצא כי אין כח ב"ד יפה ותצא אש ומצאה קוצים דשו בה רבים נעשה להסכהיתר כמשפט העובר ושונה והוא רחום יכפר ואשרי אדם מפחד תמיד להרחיק עצמו מכל רע והוא יתברך יטע בלבנו אהבתו ויראתו כל ימי חיינו (עד כאן הגיעו דברי אדמו"ר המחבר יצ"ו בקונטרס הכללים מערכת הקו"ף שרמז באות זו):

יג) משום שמחת חתן וכלה יש פוסקים שהיו מתירים אמירה לעכומ"ז לעשות דבר שאיסורו מדרבנן דהוי שבות דשבות במקום מצוה ויש שהיו מתירים אמירה לעכומ"ז גם במלאכה דאורייתא והגם שבדבר שדברו הפוסקים בזה בפרטות אין המנהג כן מפני שחששו בדורות שלפנינו לקדושים אשר בארץ לתקלה שיצא ממנו בחילול שבת ויו"ט ולכן אסרו ולא הקלו לא כדברי מר ולא כדברי מר כמו שיתבאר להלן בס"ד בכל זאת

לא אמנע טוב ואעתיק דב"ק כי ממנו נקח להתלמד בדבר שיזדמן באקראי בענין שאין לחוש שיצא ממנו שום תקלה ח"ו אם אפשר לסמוך על דבריהם בדבר ההוא ולא יהא אלא כהלכתא למשיחא דרוש וקבל שכר.

הנה מרן בש"ע סי' של"ח ס"ב כתב יש מתירים לומר לעכומ"ז לנגן בכלי שיר בחופות והיא סברת ראבי"ה שהביא רבינו הטור וחלק עליו כמ"ש להלן והרמ"א הוסיף דאפי' לומר לעכומ"ז לתקן הכלי שיר שרי משום כבוד חתן וכלה אבל בלאו הכי אסור וכתב הרב מג"א בסק"ד דמ"ש הרמ"א דאפי' לומר לתקן שרי הוא הכרעת דעתו דאף דהמרדכי לא התיר אלא אמירה באיסורין דרבנן הכריע להתיר אמירה אפי' באיסור תורה משום דאיתא במוהרי"ל שפעם אחת גזר המושל וכו' ובאר דבריו הרב מחצה"ש דאע"ג דהאי עובדא בחול הוה מ"מ נשמע מהאי עובדא דעיקר שמחת חתן וכלה תלוי בכלי שיר לשן התיר אמירה אף בדאורייתא לתקן הכלי שיר והנה ע"ד הרמ"א ציין המציין מרדכי פרק משילין וא"כ אין זו דעת עצמו אמנם אין מזה סתירה להרב מג"א דאפשר קאי בשיטת הסוברים דהציונים שבהגהות הרמ"א לא מידו נגזרו כדעת הרבה מרבנן בתראי שרשמתי בקונטרס כללי הפוסקים סי' י"ד אות ד' ושם הבאתי דזימנין לא צדד המציין בציונו עי"ש וא"כ נוכל לומר דאף זו כיוצא בהן אמנם תמיה לי דהרמ"א עצמו יודיע דרכיו למשה שמ"ש בהגהות הוא שכן הבין מדברי המרדכי שהרי עמ"ש הטור בשם אבי"ה שמותר לומר לעכומ"ז לנגן בכלי שיר בחופות דאמירה לעכומ"ז במקום מצוה שרי ואין שמחת חתן וכלה בלא כלי שיר וכ"ש הכא דאפי' ישראל אין בו איסור אלא משום גזרה ואין לאסור לאמרו לעכומ"ז כתב בד"מ וז"ל ובמרדכי פרק משילין דאפילו לומר לעכומ"ז לתקן כלי שיר שרי משום כבוד חתן וכלה עכ"ל מבואר דתנא בתרא לטפויי אתא דמדברי האבי"ה שהביא הריב"ה לא למדנו היתר אלא האמירה לנגן ולא לומר לו לתקן והוסיף משה דבמרדכי מתיר אף לתקן אלמא משמע ליה הכי בכונת המרדכי דלא כמ"ש הרב מג"א גם לא ידעתי למה הוצרך להביא ממוהרי"ל שעיקר שמחת חתן וכלה הוא בכלי שיר והלא כן מבואר בדברי ראבי"ה שבטור הנז"ל ואולי הא עדיפא ליה להורות נתן עד היכן הגיע צורך הכלי שיר דכדאי הוא לעכב החופה מפני זה ובדברי הרמ"א בד"מ יש לדקדק דמשמע מדבריו דלראבי"ה שהביא הטור אינו מותר אלא האמירה לנגן וצא אמירה לתקן והרי מדברי ראבי"ה משמע דגם לתקן שרי שהרי קאמר טעמא דאמירה לעכומ"ז במקום מצוה שרי כו' וכ"ש הכא דאפי' ישראל אין בו איסור אלא משום גזרה דמתבאר דס"ל דגם האמירה למלאכה דאורייתא שריא לדעתו אלא דכי איתשיל אאמירה לנגן הוא דאיתשיל וקאמר דשרי דהא אפילו אמירה לתקן שרי משום שלא גזרו שבות

דאמירה במקום מצוה וכ"ש שיש להתיר האמירה לנגן כן הוא משמעות הלשון שכתב בשמו הריב"ה ועיין במה שרשמתי בכיוצא לזה בקונטרס כללי הפוסקים סי' ט"ז אות ל"ח וא"כ לא היה לו לכתוב ע"ד הראבי"ה הנ"ל (שמותר לומר לעכומ"ז לנגן) שבמרדכי מתיר אף האמירה לתקן דמשמע דלראבי"ה אין הדין כן אלא היה לו לכתוב וגם במרדכי וכו' ואפשר דמשמע להרמ"א דעל כרחין לפרש דברי ראבי"ה שלא כמשמעות הלשון ולא התיר אלא האמירה בדרבנן דוקא שהרי מרן הב"י בסימן ש"ז (כד"ה כתב הרמב"ם שאמירה) הביא שדעת ראבי"ה כדעת הרמב"ם שלא התירו אמירה במקום מצוה אלא כשהיא שבות דשבות עי"ש ומצאתי שהרב ערך השלחן שם באות ב' כתב דהרב מנחת כהן עמד בסתירת דברי ראבי"ה דאיהו ס"ל בעלמא דלא שרינן אמירה אלא במקום שהיא שבות דשבות ומדברי ראבי"ה שהביא הטור מוכח דס"ל להתיר אמירה במקום מצוה אפילו באיסור תורה ואין מצוי אצלי לראות מה שיישב וכתב עוד בשם הרב אליהו רבה שגם דעת המרדכי היא להתיר לומר לעכומ"ז לתקן כלי שיר ודחה דבריו דלהמרדכי ודאי לא הותר אמירה באיסור דאורייתא עי"ש ועכ"פ דעת הרמ"א ודאי כן היא מהכרעת עצמו כמ"ש הרב מג"א בכונתו או דס"ל כן גם בדעת המרדכי כדכתיבנא בעניותין עפ"י דבריו שבד"מ:

ועל דברי ראבי"ה הנ"ל כתב רבינו הטור וז"ל על מה שנתן טעם להתיר משום דאמירה לעכומ"ז שרי במקום מצוה אני כתבתי למעלה שאין להתיר אמירה לעכומ"ז אלא בדבר שהוא בעצמו דוחה שבת כגון מילה עכ"ל ומרן הב"י מראה מקום הוא לדברי הטור בסי' ש"ז ששם הביא מחלוקת הרמב"ם והתוס' בזה כיעי"ש והיה נ"ל שכונת רבינו הטור לחלוק בעיקר דינו של ראבי"ה וסובר דאינו מותר לומר לעכומ"ז ויתכן שזו היא דעת מרן בש"ע שכתב דינו של ראבי"ה בלשון יש מתירים וכיון שלא מצינו חולק על ראבי"ה היה ראוי לכתוב הדין בסתם ולא בלשון יש מתירים לולא דמשמע ליה דהטור חולק על ראבי"ה ופוסק כראבי"ה דבשל סופרים הלך אחר המיקל וכמו שסתם בסברא ראשונה בסי' ש"ז ס"ה דשבות במקום מצוה מותר ולרמוז סברת הטור כתבו בלשון יש מתירין אלא שאין זה מוכרח באשר נודע שכן דרך מרן בכמה מקומות לכתוב בלשון זה וכיוצא אף בדבר שאין שום חולק וכבר כתבתי בכלל זה בקונטרס כללי הפוסקים סי' י"ג עי"ש ועכ"פ א שאין הכרח מדברי מרן מ"מ היה נ"ל בדעת הטור דחולק על דינו של ראבי"ה דכיון שדחה טעמו ממילא אזדא ליה דיניה דאם מודה הוא בעיקר דינו כוותיה ולא מטעמיה היה לו לפרש כן.

אמנם ראיתי להרב ב"ח שם שכתב וז"ל ומ"ש רבינו ואני כתבתי למעלה וכו' כ' ע"ז מוהרש"ל ומ"מ נהגו העולם היתר לנגן בכלי שיר בחופה וכן ראיתי בתשו' אחרונים וכו' ואף רבינו הטור אינו חולק על עיקר הדין אלא הטעם שאמר דאמירה במקום מצוה שרי דמשמע בכל מצוה שרי על זה בלבד נחלק ואמר דלפי דעת התוס' לא שרינן ליה אלא במקום מילה אבל לענין כלי שיר בחופה ודאי שרי משום כבוד חתן וכלה דעדיף טפי וכדכתב מוהרי"ק בשרש פ' על ריקוד דשמחת תורה ע"כ עכ"ל הרב ב"ח ומדשתיק ליה משמע דכן היא גם דעתו בכונת ריב"ה והגם כי איני כדאי להבין דברי שני המאורות הגדולים הנז"ל זיע"א אף כי לחלוק עליהם מ"מ לענ"ד כונת הריב"ה היא כמו שכתבתי ודברי מוהרש"ל שהביא הרב ב"ח לא ידעתי איה מקום כבודם ועיינתי ביש"ש בפרק חמישי דמס' ביצה וראיתי שם בסימן ו' קרוב לסופו שהביא דעת ראבי"ה ומ"ש עליו הטור וכתב ע"ז וז"ל ואני אומר מאחר שמצינו שהתיר רבינו הקדוש לספק כלאחר יד (כמ"ש בירושלמי שם הלכה ה' דף י"ט ע"ד מדפוס זיטאמר אף שהיה קשה בעיני ר"מ שהיה גדול ממנו עד שאמר וכי הותרה שבת ואפי"ה לא נמנע לעשות בשמחת נישואין ואמירה לעכום"ז לא עדיף מניה להתיר (שלא התיר כן דצ"ל) בשמחת נישואין וכן ראיתי בתשו' אחרונים וכו' עכ"ל ושוב הביא לענין ריקוד דמוהרי"ק כתב בשורש ט' בשם רבינו האי שביום ש"ת מותר לרקד בשעה שאומרים קילוסים לתורה דנהגו בו היתר משום כבוד התורה כיון דלית ביה (נראה דצריך להוסיף תיבת אלא) משום שבות ע"כ ולפי זה נמי שרי לרקד לנישואין משום כבוד חתן וכלה בעת הנישואין והוא כבוד המקום עכ"ל וממ"ש הרב ב"ח בשמו דהטור לא חלק אלא על טעמו של ראבי"ה אבל בעיקר דינו מודה לו אין שום רמז מזה בדברי מוהרש"ל הללו ועם כי נאמן עלינו הרב ב"ח ועדותו נאמנה ובלי ספק ראה כן במקום אחר הנעלם מעיני מ"ממדבריו שביש"ש הנז"ל מתבאר לענ"ד שהבין בכונת הטור שחולק על ראבי"ה בעיקר הדין ומני"ר רב גובריה להכריע כדעת ראבי"ה עפ"י הירושלמי הנ"ל והוא תנא דמסייען בכונת רבינו הטור (ועיין לקמן בד"ה והרב מה שהבאתי מתשו' הרדב"ז בזה):

וכן מצאתי למרן החבי"ב בשו"ת לב חיים ח"ב סי' ט' דף י' ש ע"ב שכתב ולענין לנגן בכלי שיר ע"י עכומ"ז בחופות בשבת המרדכי בשם ראבי"ה מתיר משום שהוא דבר מצוה אמנם הטור בסי' של"ח הביא סברת ראבי"ה וחלק עליו וס"ל דאסור דלא התירו לנגן ע"י עכומ"ז אפי' במקום מצוה ומרן שם בש"ע ס"ב כתב סברת ראבי"ה בשם יש מתירין עכ"ד הרי שכתב מפורש דהטור חלק על ראבי"ה וחידוש הוא שלא הזכיר דברי הרב ב"ח בזה אף שבסמוך לו אחר זה הזכיר את הב"ח ולא יעיר במה שכתב בדעת רבינו

הטור ודבריו שם מגומגמים לענ"ד שכתב וז"ל והנה כתב מור"ם דנהגו להקל בכלי שיר ע"י עכומ"ז וכ"כ רש"ל בישׁ"ש פ"ה דביצה סי' ו' ושראה בתשובות האחרונים שגדולי הדור הורו להיתר וכ"כ הרב ב"ח והא"ר וזוטא כ' דס"ל דמ"ש מור"ם שנהגו להקל הוא אפילו שלא בחופות חתן וכלה אכן מדברי הלבוש והב"ח לא משמע כן וכ"כ בפ"מ בא"א סק"ה עכ"ל וס' א"ר וזוטא אין בידי לראות דב"ק אמנם הדבר פשוט לענ"ד דמ"ש הרמ"א שנהגו להקל היינו שלא בשמחת חתן וכלה דאילו משום שמחת חתן וכלה הדין נותן כן להתיר כמ"ש מרן והוסיף הרמ"א שנהגו אף שלא משום שמחת חתן וכלה שהרי כתב ואפי' לומר לעכומ"ז לתקן הכלי שיר שרי משום כבוד חתן וכלה אבל בלאו הכי אסור ומיהו בזה"ז נהגו להקל מטעם שיתבאר בסי' של"ט לענין טפוח וריקוד עכ"ל ושם בס"ב כתב די"א דבזה"ז הכל שרי דאין אנו בקיאין בעשיית כלי שיר וליכא למיגזר שמא יתקן כלי שיר דמילתא דלא שכיח הוא ואפשר שעי"ז נהגו להקל בכל עכ"ל הרי מבואר דעל מ"ש דבלא"ה אסור (דר"ל דשלא משום שמחת חתן וכלה אסור) קאמר דנהגו בזה"ז להקל ובסי' של"ט לא הזכיר כלל שמחת חתן וכלה מוכח ודאי דבכל ענין נהגו להקל מטעם דאין אנו בקיאין וכו' ומ"ש דמדברי הלבוש והב"ח לא משמע כן הנה הרב ב"ח לא הזכיר כלל מנהג זה ומר קעסיק בגוף הדין ואמר דנקטינן כדברי ראבי"ה וכ"כ בשם רש"ל והאמת דמדברי הרב הלבוש נראה דמה שנהגו להקל הוא דוקא משום שמחת חתן וכלה שהרי כתב י"א שמותר לומר לעכומ"ז לנגן בכלי שיר בחופות דאמירה לעכומ"ז במקום מצוה מותר שאין שמחת חתן וכלה בלא כלי שיר ואפי' לומר לעכומ"ז לתקן הכלי שיר שרי משום כבוד חתן וכלה וכן נהגו להקל וע"ל בסי' שאחר זה עכ"ל מ"מ נלע"ד דהשמטת הדפוס היא בדברי הרב הלבוש וצריך לתקן לשונו שיהא מכוון לדברי רבו הרמ"א והמעיין בדבריו שבסימן של"ט ששם הזכיר המנהג שנהגו להקל בטפוח וריקוד משום שאין אנו בקיאים וכו' וכמ"ש הרמ"א יראה שלא הזכיר כלל שמחת חתן וכלה וזה ברור לענ"ד:

וכל האמור בענין אינו אלא מצד הדין ומצד המנהג שהיו נוהגים בדורות ראשונים שכונתם וכל מעשיהם היה לשם שמים ומדבר המותר עפ"י הדין לא היו פורצים להתיר דברים האסורים ולכן העמידו הדבר על הדין ועל האמת שמשום כבוד חתן וכלה ושמחתם מצוה גדולה היא יש להתיר למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה אפילו שלא במקום שמחת חו"כ מהטעמים הנאמרים בדב"ק אמנם בדורות האחרונים אשר בעונותינו רבו פורצי גדרי התורה ואם יהיה היתר לנגן בכלי שיר ע"י עכומ"ז יבואו לידי כמה איסורים קלים וחמורים בחילול שבת ויו"ט כאשר כל מודה על האמת לא

יכחש בזה לכן בוטל השיר מדורות שלפנינו בכל תפוצות ישראל ואין למנהגו זה (לנגן בכלי שיר בשבת ויו"ט נשמחת חתן וכלה) כל עיקר כי בכל מושבות בני ישראל נהגו איסור בזה לא ראינו ולא שמענו שיהא מנהג זה הן עוד היום בשום מקום והטעם פשוט משום דאחסור דרי וע"י הניגון והריקודים ירקד השטן ביניהם ויכשילם בכמה מיני איסורים בחילול שבת ויו"ט נוסף על אשר נכשלים בימות החול מסכת עירובין שנו ויבואו האנשים על הנשים אש תוקד בקרבם ומידי עבירות גדולות לא יצאו אשר אם ראו זאת אבותינו לקדושים אשר בארץ היו מבטלים הניגון בכלי שיר והריקודים לגמרי כי אף מצות של תורה יש כח בידם להפר משום חשש תקלה שופר ולולב יוכיחו וכ"ש שמחת חתן וכלה שאף שקבלנו שמצוה גדולה היא וגדולים מרבותינו בעלי התלמוד היו מזלזלים בכבודם כדי לשמח חתן וכלה ומרקדין לפני הכלה ואומרים כלה נאה וחסודה לחבבה בעיני בעלה בכל זאת ודאי שאינה בסוג מצוה דאורייתא ופשיטא שיש כח בידם לבטלה מפני חשש תקלה ועכ"פ לבטלה בשבת ותתקיים בשאר הימים יש כח בידם לפי שקרוב לודאי הוא שיבואו לידי תקלות גדולות בחילול שבת ואף דבספר רוח חיים רס"י ס"ה ראיתי שציין לעיין בזרע אמת ח"ג חא"ח סי' ס"ט אם היא מ"ע מד"ת לשמח חתן וכלה וספר זה אינו מצוי אצלי ואני בער ולא אדע היכא רמיזא בדאורייתא ולכל היותר נראה שאינה אלא מדברי קבלה ודברי רבינו הגדול בספר היד ריש פרק י"ד מהלכות אבל קרו בחיל דאינה אלא מדבריהם שכ"כ מפורש מצות עשה של דבריהם לבקר חולים וכו' ולהכנים כלה ורק לשמח הכלה והחתן ולסעדם בכל צרכיהם ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור אעפ"י שכל מצות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים עשה אתה אותן לאחיך בתורה ובמצות עכ"ל הרי שאינה אלא מדבריהם אלא שנכלל בואהבת לרעך כמוך ועכ"פ ודאי לא מיקרו מצות עשה מד"ת וכן הבינו כמה רבנים שהבאתי בקונטרס הכללים במערכת הבי"ת אות קט"ז (בשדי חמד ח"א) מדברי הרמב"ם הנ"ל דמדרבנן הן כל הדברים הנ"ל עי"ש ואף אם היתה מ"ע של תורה היו יכולים לבטלה בשואת"ע מחשש תקלה כ"ש שאין בזה שום ביטול שמחת חתן וכלה ויכולים לשמחם בשבת בפיוטים ונעים זמירות שירות ותשבחות לאל יתברך ודברי בדיחותא ושמחת רעים אהובים ובאכילת בשר ושתיית יין דמי עדיפא שמחה זו משמחת החג דמפורשת בתורה ואין שמחה אלא בבשר ויין וכיוצא והרי באמת עם שמצות שמחת חתן וכלה היא כל שבעת ימי המשתה ואמרו ז"ל שעיקר שמחת חתן וכלה היא ע"י כלי שיר מ"מ לא יוכלו להעמיד לפניהם בכל שבעת הימים מנגנים בכלי שיר ובהכרח יצטרכו להפסיק

מזה איזה ימים מבנתיים והלא טוב לנו להפסיק ביום השבת כי הוא יום מנוחה לחי העולמים ויעשו שמחתם בשאר ימים יום או יומים או עשור כל חד לפום חיליה העשיר לו ירבה משתה ושמחה ככל אות נפשו וכיון שברור הדבר שיבואו העם לידי תקלות גדולות ראו להנהיג שלא יהיה שום ניגון בשבת ויו"ט ולכן אף במקומות שהיו נוהגין היתר לנגן בשבת ע"י עכומ"ז כמו בעוב"י קושטא שהיו נוהגים כן בזמן הרב כנה"ג כבר נתבטל המנהג כמ"ש בלב חיים שם גם אני הדל במשך כמה שנים שישבתי שם קרוב לי"ד אף שהיו במשך זה חופות חתנים שרים וסגנים לא ראיתי ולא שמעתי שהיה ניגון בכלי שיר בבית החופה כלל לפי שכבר נתבטל המנהג והיה כלא היה:

והרב ישרי לב בדף י"א ע"ג כתב בחופה להביא מנגנים עכומ"ז לנגן בכלי שיר בשבת עיין הרדב"ז הישנות סי' קל"ב שהתיר לומר לעכומ"ז מע"ש שיבא למחר לנגן עכ"ל והנה תשו' הרדב"ז הלזו כבר הביאה הרב מג"א בסי' של"ח סק"ד הנ"ל בשם הכנה"ג ואין כל חדש ותמיה לי שהיה לו לכתוב שעתה כבר נהגו בכל מקום שלא להביא מנגנים בכלי שיר בשבת כלל או לכל הפחות לכתוב מ"ש הרב מג"א בשם הרדב"ז דבארצו נהגו איסור זולת אם באים מאליהם לנגן ואף בזה אם יש לחוש להערמה אסור משום גדר ועוד תימה שלא ראה ושמע שבזמן הרב מר אביו היה מעשה שבאו גוים מנגנים בשבת מאליהן לנגן בבית חתן וכלה והרבנים מר אביו ובעל שרשי הים אסרו וגזרו משום גדר כמו שהעיד בשמם מרן החבי"ף בספר לב חיים הנ"ל בדף יו"ד סוף ע"ב ואחרשהשגתי שו"ת הרדב"ז עיינתי בתשו' הנ"ל היא בדפוס ווארשא תרמ"ב בח"ד סי' אלף ר"ב) וראיתי שהרב השואל שאלו אם מותר לשמוע כלי שיר בשבת לפי שראה בזה מנהגים מוחלפים כי בארץ יון נוהגים היתר ובארץ ישראל ומצרים ודמשק נוהגים איסור והשיב דע כי הנוהגים היתר סמכו על ראבי"ה דאמירה לעכומ"ז במקום מצוה שרי ואין שמחה לחתן וכלה אלא בכלי שיר אבל באלו הארצות אסרו דבר זה שאין להתיר האמירה אלא בדבר שהוא בעצמו מותר כגון מילה וכ"כ קצת פוסקים ואם כונתו על רבינו הטור לפי דרכנו נלמוד דמשמע ליה דהטור חולק על ראבי"ה וכמו שכתבתי למעלה) ומה שאמרו אין שמחה אלא בכלי שיר אפשר בארצותם הוא אבל בארצותינו יש שמחה בבשר ויין ושיר בפה לשורר ולשבח את ה' יתברך בשירים שתקנו הקדמונים עכ"ל הרי לך עדות נאמנה שבארץ ישראל ואגפיה נהגו איסור גם מימי קדם ושנים קדמוניות ועתה לפי הנשמע כבר פשט איסורו בכל ישראל ויחדלו הקולות תופים ומחולות קול מצהלות חתנים בחופתם ביום השבת ופורץ גדר יש"ן.

והרב ערך השלחן בסי' של"ח אסברה לן דמן הדין יש לאסור האמירה לעכומ"ז לנגן בשבת אף למאן דס"ל בעלמא דשבות במקום מצוה מותר משום דהיינו דוקא במצוה שאין בה הנאה אחרת אלא עשיית המצוה ומצות לאו ליהנות ניתנו משא"כ הכא דאיכא הנאת הגוף כמ"ש המרדכי בפ' הדר בשם ר' יואל והריב"ש בסי' שפ"ז בשם הרמב"ן גבי נר עי"ש וכ"כ בסימן שכ"ה אות ב' דאסור לומר לעכומ"ז בשבת שיקנה לו לחם לסעודת שבת דהא דשרינן שבות דשבות במקים מצוה ה"ד במצוה שאין בה הנאה אלא עשיית המצוה ומלל"ן אבל אי איכא הנאת הגוף לא הרי דהרב עה"ש ישנו בנו"ט לאסור האמירה לעכומ"ז מצד הדין דאין שייך בכיוצא לזה לומר דהתירו שבות דשבות במקום מצוה אלא דמצד זה לא היה לנו לאסור אלא האמורה בשבת עצמו אבל לומר לו מע"ש היה אפשר להתיר כמ"ש הרדב"ז שם דכיון דיש פוסקים מתירין לומר בשבת מסתיין לאסור בשבת עצמו אבל העיקר הוא שכבר פשט איסורו בכל ישראל שאסרו משום סייג וגדר מחשש שלא יבואו לידי חילול שבת בעצמם על ידי זה וחלילה לשום בר ישראל לפרוץ גדרן של אבותינו לקדושים אשר בארץ ואל תטוש תורת אמך ומעשה שהיה בעיר הזאת לפני איזה שנים ביום שמיני עצרת לעת ערב נתאספו איזה אנשים לשמוח בלילה בשמחת תורה ובטוב לבם ביין שלחו אחרי מנגנים והתענגו בניגון כלי שיר וכאשר נכנס יין הרקח בקרבם לא יכלו להתאפק עד שחללו יום הקדוש בנתינת מעות להמנגנים והלכו מבית לבית ותוף וכינור מנגנים לפניהם והיה בעונותינו חילול השם וחילול האומה היינו חרפה לשכנינו וקלסה לעיני כל האומות וכאשר שמעתי ותרגז בטני שלחתי אחריהם ובאו כלם והחרדתי עליהם חרדה גדולה אם חקתי יחללו ומצותי לא ישמורו ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם אמר ה' וברב דברים לו יחדל פשע כי תלי"ת נכנסו הדברים בלבם ונחמו על הרעה אשר עשו גזרתי עליהם ליתן פדיון נפשם לצדקה אשריהם ישראל קבלו עליהם את הדין בסבר פנים יפות ונתנו איש כופר נפשו ויבקשו מחילה וסליחה מה' אלקי ישראל ומתורתו הקדושה וקבלו עליהם שלא לשוב עוד לכסלה כי ידעו והבינו את אשר הרעו לעשות זר מעשיהם והוא רחום יכפר ועוד לא נשמע כדבר הרע הזה בקרב מחננו בחסדי האל יתברך.

עתה נדפס ספר נוה שלום להראבד"ק נא אמון יצ"ו וראיתי בהלכות שבת אות כ' שהביא איזה דברים בשם הרב שמו משה ומתוך הדברים נראה שבזמן הרב שמו משה (שהיה אבד"ק שם) היה המנהג לנגן שיר על ידי עכומ"ז ביום השבת לשמחת חתן וכלה ולכבוד ברית מילה ובהולכת ספר תורה חדשה לבית הכנסת בשבת ויום טוב והרב המחבר יצ"ו השיב על דבריו וכתב שכשנתקבל הוא שם לרב בטל את המנהג ההוא לגמרי עי"ש בדף

י"ז אמרינן לפעלא טבא איישר חיליה: יד) בחור שנושא בתולה מנהגנו אנחנו הספרדים שבשבת חתונה.

החתן יושב בסדר מליון לפני ההיכל ובעת קריאת התורה מוציאין ס"ת ונותנים לו ומוליכו לתיבה ואומרים לפניו שירי חתנים ועולה לתורה וקורין לו פרשת ואברהם זקן ותרגומה (אברהם סיב) בניגון ומתזיר הס"ת להיכל ומזמרים לפניו והוא בכלל שמחת חתן וכלה והוא מנהג קדום והוזכר בדברי רבינו הערוך באות חתן ובדברי הריטב"א למסכת יומא על דף ע' ע"א ואלא שיש חילופים ושינוים בענין קריאה זו כמו שיתבאר להלן איה"ש) וברבינו בחיי פרשת חיי שרה וישנו בנותן טעם לשבח להזהיר העם שלא יקח אשה לשם יופי ולשם ממון ושידבק בקרוביו וכו'.

וכן הוא מנהג הקרימצאקים הי"ו בעיר הזאת אמנם אלמין שנשא בתולה אין עושים לו שום אחת מכל אלה (כן נהגו בעיר הזאת וכמדומה שכן הוא גם במקומותינו אך לא אזכור זה בברור) ודבר זה מצוי מאד ולאיכא ולא יהיה עוד) אבל בהיפך בחור נושא אלמנה מילתא דלא שכיחא היא בעיר הזאת כי במשך כמה שנים אשר בתוך עמי אנכי יושב בעיר הזאת רק פעם אחת נזדמן שבחור נשא אלמנה בליל ערב שבת קודש ושאלוני איך יתנהגו עם החתן בבהכ"ן ביום ש"ק של חתונתו וגם אחר התפלה שמנהגם הוא שזקני הבהכ"ן ונכבדיה עם הש"ץ מלוים את החתן עד שיבא לביתו ובבואם אל שער החצר משוררים לפניו שירי חתן וכלה ונכנסים עמו לביתו בפיוטים וניגונים אם יעשו כן גם לבחור הזה (מנהג זה להוליך את החתן לביתו עם זקני הקהל בשבת חתונתו הוא מנהג נכון וקדום מאד והוזכר בטור סי' ס"ב והבאתיו לעיל בקונטרס זה במערכת ברכות סי' ב' אות י"א (בשדי חמד ח"א) והיו נוהגים בזמן קדמון שכשהולכים הקהל עם החתן לביתו היו מברכין שם ז' ברכות וע"ז כתב רבינו הטור דאינו מנהג טוב כיון שאין שם פנים חדשות שמרבים בשבילו והר"ן כתב שיש מעררים במנהג זה על שמברכין ז' ברכות בלא סעודה וכתב ליישב המנהג והביא דבריו מרן הב"י בד"ה וכתב הר"ן בשם הרמב"ן אבל כפי מה שנוהגין העדה הזאת אין שום פקפוק כי אין מברכים ז' ברכות רק מזמרים פיוטים ושירים נאים ומקדשים קידושא רבה ואוכלים מיני מגדים בלא סעודה והרמ"א בד"מ כתב ע"ד הר"ן ובזה"ז אין נוהגין כן משה ידבר על מדינתו אבל המנהג ההוא כאשר היה בזמן הקודם לברך ז' ברכות ג"כ הן עוד היום יש מקומות שנוהגים כן כמו שהעיד רב אח"א בספר השומר אמת בדף ע"ב אות כ"ח על מנהג מקומו שכן נוהגים בעיק"ו צפת תוב"ב וכתב דהרב נזר הקדש נין ונכד מרן חיד"א לא ישר בעיניו מנהג זה לברך ז' ברכות בלא סעודה וכשהיה הוא חתן בחופתו אישתמיט נפשיה מבהכ"ן טרם שיצאו

הקהל ויבקשוהו ולא נמצא עי"ש ובדף ל"ו אות ג' וגם בליל שבת כתב שם שנוהגים בעירו שמתפללין בבית החתן ואחר תפילת ערבית אומרים ז' ברכות בלא שום סעודה) ואמרתי שיחקרו מזקני העדה אם אירע כן בימיהם ואיך התנהגו בו בפרק ואמרו לי בשמם שהיה מעשה כזה בזמן פ' והתנהגו עמו כשאר בחור שנושא בתולה ועם שמתוך דבריהם הבנתי כי אין דבר זה ברור אצלם ואומרים רק דרך השערה בכל זאת אמרתי להם שאם רצון החתן הוא שיתנהגו עמו כאשר יעשו לבחור נושא בתולה כן יעשו לו וחפשתי בס' דבי רב ולא ראיתי שדברו בזה כי אם באלמון שנושא בתולה כתב הרב כנה"ג בסי' ס"ד הגהט"ו אות ב' (עמ"ש הריב"ה בשם רבינו אפרים דאם החתן רוצה לכנוס בלא סעודה כופין אותו לעשות סעודה) וז"ל אלמון הנושא בתולה וקרובי הכלה רוצים להוליך הכלה מבית אביה לבית בעלה בתוף וכנור כמשפט הבנות הבתולות והבעל מוחה וטוען שירבו בשמחה בבית אביה אבל בצאתה מבית אביה הרי היא ברשותו והוא אינו רוצה להרבות בשמחה מפני שהוא אלמון כיון שמנהג בנות הארץ הבתולות הנישואי' לצאת מבית אביהם בתופים ובכנורות אין הבעל יכול לעכב ע"ז כמ"ש הר' אפרים ז"ל בענין הסעודה ואעפ"י שהוא אלמן עולה עמו ואינה יורדתלשמחה ולברכה לפי דבריו שמחת הדרך אינו ברשות הבעל כיון שהולכין עמה האב או שלוחיו הראנ"ח ז"ל בכ"י.

אמר המאסף לפי הטעם שכ' הרב ז"ל דכיון דמנהג העיר לצאת בתופים ובמחולות עולה עמו ואינה יורדת ה"ה ג"כ אם המנהג לרקד ולטפח בתופים ובמחולות בעת הנישואין ובליל ראשון שמיחדים החתן עם הכלה בבית הבעל אם קרובי הכלה רוצים שיעשו לה כמשפט הבנות דכייפינן לבעל ואפי' שהוא אלמון ואפילו בביתו וכן עשיתי מעשה פה תירייא יע"א באלמן שנשא בתולה שלא היה רוצה לישב בסדר היכל ושיהיה לו שושבינין וגם לא רצה לקחת ס"ת בידו ושלא יקראו פרשת ואברהם זקן ואם יקראו אותה שלא ינגנו ויתרגמו אותה וכפיתי אותו לעשות כל הדברים האלה הנעשים לבתולה שנשאה בחור כיון שמנהג הארץ לעשות כל הדברים האלה לבתולה וה"ה כל הדברים שמנהג לעשות לאלמנה שנשאת לאלמן שכופין הבעל לעשותן עכ"ל ונראה דה"ה או כ"ש שעושים כל אלה לחתן בחור נושא אלמנה אם רצונו בכך דלפי הנראה שמחה זו קריאת (בקריאת הפרשה בניגון וזמר נעים) עושה רושם לשמח את החתן שעושין לו כן בפניו מה שתשמח הכלה והיא בביתה לפי מנהגנו שכבודה בת מלך פנימה ואינה הולכת לבית הכנסת כלל רק ששומעת שעשו כן לחתנה וכיון שעיקר בשמחה זו הוא החתן והוא בחור וחפץ בברכה לברך בס"ת וקריאה נאמנה הנהוגה בכל החתנים הבחורים מסתברא שיכולים לעשות כרצונו שהוא כבודו ומה גם שמעידים מבני העיר

שכן התנהגו ועשו מעשה כזה לפנים בישראל וכיון שקריאת פרשה זו לחתן מחזיקים אותה לששון ושמחת חתן וכלה גם לבחור שנשא אלמנה יש לעשות שמחה ואף שבעיקר שמחת חתן וכלה יש חילוק בין אלמון שנושא בתולה שחייב בשמחה כל שבעה ואילו בחור שנושא אלמנה דעת מרן בסימן ס"ד דאינו חייב בשמחה אלא שלשה ימים מ"מ בשלשה ימים מיהא ישנו בשמחה כשאר בחור שנושא בתולה וכיון שבחור זה נשא בעש"ק ויום השבת הוא יום שני לחופתו יכולים לשמחו בכל מיני שמחה שנוהגים לעשות לשאר חתנים כן דעתי העניה מסכמת וכן השבתי לשואלי דבר שאם כך הוא רצון החתן הזה יעשו כרצונו ליתן לו ס"ת לעצמו ולקרות לו ואברהם זקן בניגון וזמר כדרך שעושים לשאר חתנים אך החתן בעצמו וגם איזה מקרוביו לא רצו בזה והתנהגו עמו כאלמון נושא אלמנה ושמחתי שלא נעשה מעשה עפ"י שיקול דעתי העניה כי אולי משגה הוא דאף שבאלמון שנשא בתולה הדין נותן להתנהג עמו בכל הנז"ל כבחור נושא בתולה מ"מ אפשר שיש איזה חילוק בין בחור נושא אלמנה לאלמון נושא בתולה ונעלם ממני.

שוב אחר זמן ראיתי להרב אח"א בספר השומר אמת דף ל"ו אות ז שכתב וז"ל למנהג בקריאת ואברהם זקן שאין קורין כי אם לבחור שנשא בתולה הא ודאי כי היכי דאם היא אלמנה אין להוציא ס"ת אע"ג ששמח עמה ומברכים לו כל שבעת הימים וכמ"ש מרן בסי' ס"ב כ"ש לנושא בחזקת בעולה ונמצאת בתולה דאין מברכין לו אלא ג' ימים עיין חיים שאל סי' ל"ח אות ה"ן וחק"ל אה"ע סי' ל"א עכ"ל הרי כתב מפורש דאם היא אלמנה אין מוציאין ס"ת לקרות ואברהם זקן ומשמע שאף אם החתן רוצה בזה אין שומעין לו ומזה ללמד יצא לאלמון נושא בתולה בחזקת בעולה שהסכים מרן חיד"א לענין ברכה דאין מברכין כל שבעה דכ"ש הוא דאין מוציאין לו ס"ת ומוכח דבאלמון שנושא בתולה בחזקת בתולה גם הוא מודה דיש לו דין בחור נושא בתולה דמוציאין לו ס"ת כמ"ש הרב כנה"ג אלא דבבחור נושא אלמנה אין מוציאין לו ס"ת ובעניותי לא מצאתי טעם לזה למה יגרע כח שמחת החתן ואם באנו לחלק איפכא מסתברא דלענין הקריאה הזו שמחת החתן היא גדולה משמחת הכלה ואם כשהוא אלמון והיא בתולה כופין אותו ליקח ס"ת בזרועו וקורין לו ואברהם זקן משום כבוד הכלה וקרוביה כ"ש כשהחתן עצמו ראוי לאותה איצטלא ועיקר שמחת קריאה זו היא לו שיש לנו לומר שאם רצונו בכך עושים לו כרצונו גם במ"ש ללמוד מזה בק"ו לאלמון נושא בתולה בחזקת בעולה דאין מוציאין לו ס"ת כיון שאין מברכין לו כל שבעה כמ"ש בחיים שאל וכו' הנה ספר ח"ש אין מצוי אצלי ולפי הנראה הן הן הדברים שבשיורי ברכה סי' ס"ב אות ג' ושם כתב

מפרש דנותנים לו כל שבעה לשמחה אף דאין מברכין לו ב"ח כל שבעה וא"כ לא ידעתי מנ"ל להרב דמנהג קריאת פרשה זו להחתן בברכת חתנים תליא והלא מנהג זה הוא משום שמחת חתן וכלה וכיון שיש לו דין נושא בתולה לענין שמחה למה לא תהיה קריאה זו בכלל השמחה וצר לי מאד כי אין אצלי שו"ת הרשב"ץ שדבר בזה בח"ב סי' ט"ל ולא כנה"ג א"ח שדבר בזה בסי' רפ"ב כמ"ש הרב זכור לאברהם בח"א דף ע"ה ע"א ומ"מ אף שלענ"ד יש לפקפק בדבריו בשני הנדונים איני כדאי לסמוך על דעתי העניה עד אמצא סעד וראיה לדברי ולכן למעשה יש לחוש בדבר אולי יש טעם כמוס לזה ואנכי לא ידעתי שוב מצאתי שהרב פתח הדביר בח"ג דף קל"ג אות י"ד כתב בשם הרב כנה"ג סימן רפ"ב בהגהט"ו בד"ה ואיך שיהיה וז"ל ובבחור שנשא בעולה לא ראיתי מנהג קבוע שיש מקומות שמוציאין ויש מקומות שאין מוציאין ובמקומות עצמן המנהג משתנה והכל תלוי ברצון החתן עכ"ל והוא מסכים למה שכתבתי בתחלה מדעתי השפלה דתלוי ברצון החתן וחידוש הוא שלא הזכיר רב אח"א את דברי הכנה"ג בזה וצ"ל דעל מנהג מקומו דבר שבמקומו היו נוהגין שאין מוציאין ס"ת לבחור נושא אלמנה כיש מקומות שאין מוציאין שהזכיר הרב כנה"ג: אחר זמן רב השגתי ספר נוה שלום (שנדפס עתה בשנת תרנ"ד) לידידי הרב הגדול אבד"ק נא אמון מוהר"א חזן יצ"ו ובדף ז' ע"ב הובאה שם תשובת הרה"ג המפורסם מוהר"ם פארדו בעניינים אלו ובה העתיק דברי הרב כנה"ג בסימן רפ"ב שהזכיר הרב פתח הדביר אכן נודע לי שבפתח הדביר הביא הדברים בקיצור נמרץ ובתשובה הנ"ל הביא דבריו במלואם ושמחתי לקראתם ונכון לפני להעתיקם והוא שישנו בנותן טעם למה דוקא בנושא בתולה נוהגים.

בקריאה זו וז"ל ואומר שאפשר שהטעם שנהגו כן לשמחת החתן והכלה ובבתולה דשמחה דידה נפישא שאפי' אלמון שנשא בתולה צריך לשמוח עמה ז' ימים תקנו שיקרא החתן פרשת ואברהם זקן לרבוי השמחה אבל בבעולה דשמחה דידה מועטת דאפי' בחור שנשא אלמנה אינו אלא ג' ימים לא תקנו פרשת ואברהם זקן אי נמי שהתקון הזה נתקן להודיע לבני האדם שהיא בתולה ושכתובתה ק"ק כעין חילוק קליות ואגוזים ולפי אלו השני טעמים כל שהיא אלמנה אפי' שהוא בחור אין ראוי לקרות בפ' ואברהם זקן וכו' וכבר קרה מעשה פה תירייא בבחור שנשא אלמנה ערב חג השבועות והורתי שלא יוציאו ס"ת אחר בשביל החתן אלא שיקח החתן ספר שני שהוא חובת היום ולשמחת החתן צויתי שיקראו פ' ואברהם זקן בחומש ויתרגמו וינגנו אותה אמנם אם יארע כך ביום שאין בו ספר שני וירצה החתן שיוציאו ס"ת אחר לקרות בו ואברהם זקן לא אמחה בידו שראיתי בקוסטאנדינא יע"א אינן מוחין בבחור שנשא אלמנה ורוצה

להוציא ס"ת אחר עכ"ל (הצריך לענינו) ועוד הביא מה שכתב בספר שיירי כנסת הגדולה בסי' רפ"ב נשאלתי על ראובן בחור שנשא אלמנה ערב סוכות יום ד' ורוצה לקחת ס"ת ביום שבת קודש בקהל כמנהג הבחורים שנושאים בתולות וכו' אם מוציאין ס"ת אחר בעדו כיון דיום ש"ק הוא רביעי לחופתו שכבר עברו ג' ימים לחופתו אינו מן הראוי שיוציאו ס"ת אחר בעדו במקום שאינו צריך והשבתי דאעיקרא דדינא אם בחור שנשא אלמנה לוקח ס"ת הסכמתי במהדורא ראשונה בסי' זה דהכל תלוי ברצונו של חתן אם רוצה לקחת ס"ת יוציאו ואין כאן ביזיון של תורה כיון דלכבוד החתן הם עושים וגם ברכות לבטלה ליכא דכיון שהוא קורא חייב לברך דאפי' למאן דאמר דבחור שנשא אלמנה אין לו אלא ג' ימים לשמחה מה בכך כיון שיש לו שבעה לברכה ומאחר שמברכין כל שבעה וקורא לו שם חתן לברכה למה לאיקח ס"ת במקום שנוהגים ליקח ס"ת בחור שנשא אלמנה עכ"ל (נראה דמה שכתב במקום שנוהגים ליקח ס"ת אעיקרא דמנהגא קאי וכאילו כתב דבמקום שנוהגים בעלמא ליקח ס"ת בבחור שנשא בתולה או אלמון שנשא בתולה למה לא יקח גם בחור שנשא אלמנה) הנה למדנו מדבריו דאפי' אם יום שבת הוא אחר שלשה ימים מחתונתו והוא בחור שנושא אלמנה רשאים ליתן לו ס"ת כשאר החתנים אם רצונו בכך וכל שכן בנדון שלנו שהיה תוך שלשה ימי חופתו: וכתב עוד בהשומר אמת שם דהמאנס משודכתו שדינה כבתולה הן לענין שמחה והן לענין ברכה כמו שכתבו בחקרי לב סי' ל"ב ובשמש צדקה סי' ה' יש לומר דעדיף מנושא אלמנה כיון דאיש לא ידעה זולתו וכן עדיף מכונס בתולה בחזקת בעולה דאין לה שמחה דברכה אלא שלשה ימים וכן בנושא את הממאנת בבעלה שלא נבעלה לו כלל דהיא כבתולה שכתובתה מאתים ויש לה טענת בתולים כמ"ש בחק"ל שם יש לומר דהדין כן כלומר שקורין לו פרשת ואברהם זקן כשאר חתנים כן נראית כונתו והנה במאנס או מפתה משודכתו אם זכרוני אינו מכזיב כמדומה לי הן בעודני בעוב"י קושטא יע"א היה מעשה כזה ויורו המורים הרבנים הגדולים שלא להביא החתן בשבת חתונתו לבית הכנסת ויתפללו בביתו וכמדומה לי ששמעתי אז כי היה טעמם שלא רצו לכבדו ולשמחו ברוב עם הדרת מלך על שעבר עבירה ובעל נדה ולא אזכור אם בביתו הוציאו לו ס"ת ויקראו לפניו פרשת ואברהם זקן אם לא:.

והנה אם דברי הרב השומר אמת הם בדקדוק שכתב דבריו במאנס למעט מפתה משודכתו ויש מקום לחלק דדוקא באנוסה הוא דאין למנוע ממנו קריאת פרשה זו דבזה יש שמחה להכלה וקריאתה זו היא הללה שמתפרסם שבתולה היא ויעשו עמה כמשפט הבנות הבתולות ואם הוא חטא מה פשעה היא ולא לילקי כרמא בהדי הוצא

ולא תלקה עניה בעון רשע וכיון ששקדו רבותינו לשמח את בנות ישראל וקריאה זו היא מכלל השמחה לכן אינו נכון לשנות לו משאר חתנים אבל במפותה ששניהם לדבר אחד נתכוונו לעשות הרע בעיני ה' מדעתם למלאות תאותם ומסתמא מעשיהם גרמו להם ע"י קירוב דעת שביניהם והיו לאחדים בתשוקת אהבה נצמדים ועשו במחשך מעשיהם חיבוק ונישוק וכל תועבת ה' אשר שנא הרעו והשחיתו כמה פעמים אש תוקד בקרבם כארס של עכנא ולא יכלו להתאפק עד אשר הוציאו מחשבתם הרעה מהכח אל הפועל ארס נתנה יבולה ככל אשר זממו מתחלה הנה בזה אין אנו אחראין לשמחם ולשמחה מה זו עושה במקום גילה שם תהא רעדה אם כח ב"ד יפה לענשם ולייסרם עפ"י חקי הקיר"ה ואם אין לב"ד רשות לענשם עכ"פ גם לכבדם אינם חייבים וכיון שקריאת פרשה זו נדבת הציבור היא למחול על כבודם אף שבעלמא גדול כבוד הצבור וכמה דברים אמרו רז"ל מפני כבוד וטורח צבור וכבר האריך קצת בזה רבין חסידא בריש ספר שלמי צבור ועמ"ש במכתב לחזקיהו בחלק התשו' סימן ט' אם טורח צבור הוא מדאורייתא ואפילו בעיכוב ושהייה מועטת יש פוסקים דאיכא משום טורח צבור עיין להרב ט"ז בסי' י"ג סק"ג על בדיקת חוטי ציצית בשעולה לקרות בתורה ובדברי המפרשים שם ולמרן החבי"ף בספר נשמת כל חי ח"א סי' ז' ולג"ע הרב פתח הדביר בח"א רס"י קמ"ח וכל מה שהתירו והקלו באיזה דברים ולא חשו לטורח צבור אינו אלא מטעם מחילת הצבור על טרחתם וכבודם ואף זה כיוצא בהם שלא חשו בקריאת פרשה יתירה משום שמחת חתן וכלה שכבוד הצבור מחול להם אבל בחתן וכלה אשר הרעו לעשות נבלה בישראל אנן סהדי דלא מחלי ליקרייהו והדר דינא שלא להטריח את הצבור בקריאת פרשה זו ואפשר דיש חשש ברכה שאינה צריכה ולכן יש סברא לומר דעל כיוצא לזה לא הנהיגו אבותינו הראשונים ומפני זה כתב הרב השומר אמת כל דבריו בזה במאנס ולא במפתה ואם כנים אנו בזה י"ל דההיא עובדא דנהירנא מפותה הואי כמובן והמעיין בדברי הרב שמש צדקה בחאה"ע סי' ה' (בסוף ד"ה ולענין קידושין ובהגהת מר בריה אהבה רבה באות ג') עיניו תחזנה שיש פנים מסבירות לחלק כן ק ובחפשי בספרי דבי רב ראיתי שהרב פתח הדביר בח"ג דף קל"ג אות י"ד כתב בשם מרן החבי"ף בס' ספר חיים סי' ו' אות כ"א שבחור שעבר עבירה עם נערה שנתפתתה ותהר ממנו וכנסה לחופה בימי עיבורה אין מוציאין לו ס"ת לקרות ואברהם זקן כמשפט כל החתנים לא מבעיא אם נשאה באמצע השבוע עד שביום השבת כבר כלו ימי השמחה אלא אפי' הנישואין ביום ה' שיום השבת מכלל ג' ימי השמחה אין לקרות לחתן בפרשת ואברהם זקן ואפילו לקרות הפרשה בחומש ולתרגמה כדי לשמחו לא יעשו שהרי דברי מרן החבי"ב הם

בבחור שלא עבר עבירה דנשא אשה בעולה דאז עבדינן ליה כל מה דהוא צבי לכבדו ולשמחו אבל כשעשה עבירה גדולה אשר ינאף את אשה נדה ובלא ברכה והיא הרה לזנונים לא יהא חוטא נשכר לכבדו ולשמחו במקום שראוי לענשם ולקונסם ולהלקותם (במקומות שיש רשיון לזה) מצד חקי הקיר"ה) ושלא ינשאו זה לזה ואדרבא אסור לעשות להם שום כבוד ובזה יוסרו אחד אנשים ואחד הנשים ולא יעשו כמעשיהם עי"ש שהביא ראיות לזה והוסיף הרב פה"ד דאף אם החתן הזה רוצה להתפלל בביתו בשבת חתונתו בעשרה ושיביאו לו ס"ת לקרות פרשת השבוע כמו שעושים לשאר חתנים נושא בעולה אין להתיר לו דעיקר היתר הולכת ס"ת לבית החתן הוא משום דחתן כמלך ונקרא אדם חשוב ולבני אדם החשובים מוליכים ס"ת וזה אשר עשה נבלה כזאת איך יתכן לתארו לאדם חשוב ומלך להתיר להוציא ס"ת מהיכל קדשו בגללו זה לא יעלה על לב אנוש וכיון שראוי הוא לענשו ולקנסו וכו' כמ"ש בספר חיים א"כ ילך לבהכ"ן ויתפלל שם כי היכי דלימטי ליה כיסופא וכל העם ישמעו ויראו ולא יתפלל בביתו אף אם לא יקראו לו פרשת ואברהם זקן ואפי' בחומש דאין לו בזה עונש ובזיון כ"כ דלא מיפרסמא מילתא ומוטב לו שיתבייש, בפני כל קהל עם אולי יקל מעליו חומר העון ושב ורפא לו אלו תוד"ק ולכאורה מדבריהם הללו יש סתירה למ"ש הרב השומר אמת הנ"ל בשני דברים. א) במ"ש דהמזנה עם המשודך שלה יש לה דין בתולה הן לברכה והן לשמחה ואילו בפתח הדביר מבואר דאין לה דין בתולה ואין מברכין לו אלא ג' ימים בלבד. ב) במ"ש דיש לקרות לו פ' ואברהם זקן ואילו הרבנים שבפה"ד כתבו דאין להוציא לו ס"ת ואף לא לקרות לו בחומש כנז"ל אמנם לפי מה שכתבתי לחלק בין אנוסה למפותה אין מדבריהם שום סתירה דאינהו דאמור במפותה ומר הוא דאמר באנוסה דכיון דהיא לא פשעה ואנוסה היא אין סברא להעניש את המאנס בדבר הנוגע העדר וחסרון כבוד גם לה אבל כשהיא מפותה שניהם ראוים לעונש ומהיכא תיתי לכבדם ולשמחם ופוק חזי מ"ש הרב חת"ס סי' קכ"ג בפנוי הנושא מפותת עצמו שנסתפק הרב השואל אם לברך ברכת חתנים כל שבעה כלבחור או לא ודעת הרב השואל לברך כל ז דלא כמ"ש הרב מוהרש"ל בשו"ת נו"ב מ"ת סי' פ"ב והשיב לו דיפה כיון ולו שומעין שאמר כהלכה ובכל זאת כתב מאוס ימאסו הנואף והנואפת ואינם ראוים לברכה ואיך יקבלו פניהם פנים חדשות כל שבעה והמה בועלי נדות חוטא בל יתנאה אך אם ימצאו רעים כמותם לחדש פנים כל ז' יברכו להם כל שבעה הנך רואה דכשהיא מפותה דשניהם עבריינים, ס"ל דאין לכבדם לחדש פנים כל ז' ואשר יכבדום ויקדימו להם פנים על שם אחיהם יקראו בנחלתם כזרזיר הה

לך אחר העורב וכ"ש וק"ו שאין לכבדם בפומבי ופרהסיא גדולה ברוב עם הדרת מלכו של עולם יהי כבוד ה' לעולם והחטאים בנפשותם לא יבואו בקהל ה' עד עולם:

ובאמת נדון הרב שמ"ץ שציין בהשומר אמת היה באנוסה ובה הוא דאמר רב דיש לה דין בתולה לברכה ולשמחהולא נפלאת היא לחלק בין מפותה לאנוסה כמו שכתבתי אלא דמתוך דבריו נראה דגם בנבעלה מדעתה ס"ל דיש לה דין בתולה לברכה ושמחה דכשרצה לדמות נדונו למחזיר גרושתו דאינו מברך ברכת חתנים בסעודה אף לדעת הרדב"ז דמברכין בשעת כניסתה לחופה דחה לזה ואמר דלא דמי למחזיר גרושתו דהא מיהא היתה נשואה לו בקידושין הראשונים וכו' וכשהחזירה עתה אין כאן שמחה אבל הבועל משודכתו שלא מדעתה ורצונה שתקפו יצרו ירא וחרד שלא יתפס כגנב אוכל לחם סתרים בלא שמחה בודאי בבא לכנסה ע"י חופה שמחתו גדולה לאכול חוליו בטהרה ולמה לא יברכו בכל שבעה ימי המשתה ואם הלכה רופפת בידך פוק חזי מאי עמא דבר בפרט במדינת איטאליה של יון שבעו"ה פשט המנהג המנוגע שהחתנים נכנסים לבית כלותיהם ביום ובלילה ומשחקים והשטן מרקד ביניהם ובאים לידי הרגל דבר עד שפעמים בכניסתה לחופה כריסה בין שיניה ואינן אנוסות אלא מפותות ואעפ"י כן לא נמנעו מלברך כל שבעה ואין מוחה כ"ש וק"ו דאין למנוע מלברך כשהוא לאונסה ולבה בל עמה דקרקע עולם היא ואין שמחה גדולה מזו לבא עליה כדרך כל הארץ כשהיא שפויה ודעתה מיושבת עליה דממש פנים חדשות באו לכאן וכבתולה דיינינן לה לכל דבריה עכ"ל (שם בסוד"ה ולענין) מבואר בדבריו דגם במפותה מנהג פשוט הוא ליתן לה דין בתולה לברכה כל שבעת הימים ולא ערער על המנהג ולמד ממנו לנדונו בק"ו ודלא כמה שחשבתי לחלק בין אנוסה למפותה וצריך לעיין בספר חק"ל שציין הרב השומר אמת וכן בגוף דברי הספר חיים שציין הרב פתח הדביר ולא שכיחי גבאי ולפי הנראה המעשה שבספר חיים הנ"ל הוא הנדון שבשו"ת חיים ושלום ח"ב סי' ע"ד והוא במפותה שאינה משודכתו אלא משודכת לאיש אחר ומתבאר שם דמחלק לענין שמחה בין בא על נערה שנתפתתה לו ואינה משודכתו (דזה גרע טפי) לנערה מפותה והיא משודכתו וא"כ יש חילוק בין נדון הרב אח"א לנדון שבספר חיים כמובן אלא דהאמת הוא דלפי הטעם שכתבו הרבנים הנ"ל דמשום שעבר עבירה גדולה לעשות בישראל נבלה אין ראוי לכבדו ולשמחו מסתברא ודאי דאין לחלק לענין הכיבודים הללו בין שאינה משודכתו למשודכתו וזה פשוט לענ"ד:

ואנכי הדל נשאלתי לפני איזה שנים במעשה שהיה בעיר פ' בבחור משודך חתן הדר בבית חמיו כי אין לו אב ואם גם מקום ללון והוא ישן וכו' והיא ישנה וכו' ויהי היום

נתפתתה לו ונתעברה ממנו ועד שלא יתפרסם הדבר הכניסום לחופה ואחר שהוכר עוברה ונודע הדבר הודה ויאמר צדקה ממני ובעיר הנ"ל נוהגים אשה כי תזריע וילדה זכר ואם נקבה תלד בשבת הלידה מכבדים את האבי הבן או הבת בבהכ"ן בקריאת התורה ובמצות השייכות לס"ת ולכן שאלו איך יתנהגו עמו בשבת הלידה והשבתי דאם היה נודע זה קודם חופתו היה ראוי להתנהג עמו ככל היוצא מפי המאורות הגדולים חיים שנים (ספר חיים והרב מוהר"ח פונטרומילי בספר פתח הדביר הנ"ל) אם יש רשות לזה עפ"י חקי הקיר"ה כי את דתי המלך נעשה ונשמע ומשום שלא נודע הדבר בעתו ונתכבד בכל הכיבודים בזמן חופתו כחתן יכהן פאר תחת אפר מעטה עון עצמו אינו נמחק והוסיף על חטאתו להתלבש באיצטלא שאינה ראויה לו וברך ברכה שאינה צריכה לו בקריאת פרשה ואברהם זקן יגלו שמים עונו כי תלד אשתו ולד של קיימא וידעו כל העם כי לזנונים הרתה הנה כי כן אם יש רשות עפ"י חקי הקיר"ה יגזרו עליו לבא בשבתו לבהכ"ן ולא יכבדוהו בשום מין כיבוד הנהוג כי מנעו ה' מכבוד ולפי שידעתי את האיש כי איננו פרוץ בעריות חלילה ומתהלך בדרך ישרה אך הפעם כאש בנעורת יצריה אלבשיה ויצא הענל הזה בטחתי כי יקבל דינו בספ"י וידע נאמנה כי לטובתו אדרוש כל העובר עבירה ומתבייש בה מוחלין לו על כל עונותיו ויתגלגל זכות על ידו למען ידעו כל העם כי יש אלקים שופטים ולא ילך איש איש א בשרירות לבו לעשות הרע בעיני ה' וכן היה קבל דינו בשמחה והתנהגו עמו כמשפט כתוב למעלה ושב ורפא לו והוא רחום יכפר.

טו) אם נמצא טעות בס"ת בקריאת החתן פרשת ואברהם זקן כתב הרב זכור לאברהם בח"א במערכת ס"ת דף ע"ה ע"א דאין צריך להוציא ס"ת אחרת ויסיים בו הקריאה ולא יברך ברכה שאחר הקריאה כיון שאין קריאה זו מן הדין ואינה אלא מנהג בעלמא ולמד כן ממ"ש הרב שלמי צבור בדף ר"פ ודף רצ"ג ע"ד דאם נמצא טעות ביום שמחת תורה בקריאת החתן בראשית אין צריך להוציא ס"ת אחרת כיון דאין חיוב לקריאה זו ואינה אלא מנהג בעלמא.

והנה בדין חתן בראשית שנמצא בו טעות נחלק הרב מוהרא"ז בס' ה"ב שערי אפרים בשער ח' אות ס"ד על הרב ש"ץ ופסק דאם נמצא הטעות באמצע הקריאה יוציאו ס"ת אחרת ויברך לפניה ולאחריה אבל אם לא הרגישו בהטעות עד אחר שבירך לאחריה אין צריך להוציא ס"ת אחרת עי"ש והנה מ"ש דיברך בס' שני לפניה כ"כ לפי מ"ש שם בשער ה' עי"ש ומנהגנו אינו כן אלא אם נמצא טעות שצריך ס"ת אחרת אינו מברך בס"ת הכשרה ברכה שלפניה אלא גומר הקריאה ומברך לאחריה ומ"ש דאם הוא באמצע

הקריאה צריך להוציא ס"ת אחרת באר טעמו בפתחי שערים שם דמ"ש הרב ש"ץ דאיכא משום בושת הס"ת להחזירו ולהוציא אחרת הרי גם אם יגמרו הקריאה בלא ברכה איכא בושת אלא דבאמת בס"ת פסולה אין לחוש לבושת כיון שבאמת צריכה תיקון וכיון שנהגו לקרות פרשה זו אין לגמור הקריאה בלא ברכה לאחריה ולברך על ס"ת זו אי אפשר משום דאיכא חשש ברכה לבטלה לכן צריך להוציא ס"ת אחרת ולברך אלו תוד"ק ומעתה לפי דבריו נראה דהה"ד בנמצא טעות בס"ת של החתן בקריאת דואברהם זקן יש להוציא ס"ת אחרת לגמור בה הקריאה ולברך אחריה דכיון שכבר נהגו בקריאה זו איכא משום בושת אם יגמרו הקריאה בלא ברכה כן היה נלע"ד אמנם הרב אח"א בס' השומר אמת דף ל"ו אות ט' כתב דנ"ל דגם להרב שע"א שחולק בחתן בראשית מ"מ בזה מודה דשאני קריאת חתן בראשית שהוא מנהג שנתפשט בכל ישראל משא"כ במנהג קריאת ואברהם זקן שלא נתפשט בכל ישראל ועם שאין נלע"ד שתהיה כן דעת הרב שע"א אלא לדעתו כל קריאה שנהגו בה הרי קבעוה חובה ואיכא בושת לגמור בלא ברכה ומה לי נהגו בה כל ישראל ומה לי מקצתם באתרא דנהיגי בה מיהא קבעוה חובה וכבר כתבתי באות י"ד דמנהג זה הוא מנהג קדמון מזמן הגאונים ונתפשט בהרבה מתפוצות ישראל מ"מ נלע"ד דהדין אמת שאין צריך להוציא ס"ת אחרת ולברך עליה עפ"י סברא בעלמא דאיכא בושת לגמור הקריאה בלא ברכה מאחר שעיקר הקריאה אינה מן הדין אלא מנהג הבו דלא להוסיף עלה להצריך להוציא ס"ת אחרת לא בחתן בראשית ולא בקריאת החתן בפרשת ואברהם זקן ולא יהא אלא ספק שב וא"ת עדיף וכן ראיתי שפסק הרב מעשה אברהם בחא"ח סי' ל"ד שכיון שאין קריאה זו מן הדין אלא מנהג בעלמא כמ"ש בערוך והרשב"ץ ומוהר"י הלוי סי' פ"ב אם נמצא טעות אין צריך להוציא ס"ת אחרת אלא יגמור פרשת ואברהם זקן באותו הספר ולא יברך לאחריה וכן פסק גדול בדורנו הרב מוהרא"ף נר"ו בספר ויען אברהם בחא"ח סוס"י כ"ד וכתב כן גם בשם מר אביו בספר ספר חיים סי' ז' אות ו' דלא כהרב בע"ס קנין פירות במעשה שהיה בנא אמון שהורה בזה לסיים בס"ת זו ולברך אחריה ונדפס עתה ספר נוה שלום לידידי הרה"ג מוהר"א חזן אבד"ק נא אמון וראיתי בדף ז' אות ט"ו שציין בזה לעיין בספר פתח הדביר ח"ג סימן קפ"ג סי"ד (והוא ט"ס וצ"ל סי' רפ"ב כי החלק ג' מתחיל מסי' רמ"ב) ועיינתי שם ואין שם שייכות לדין זהטז) חתן שאירע לו אבלות אחר שנכנס לחופה שהדין נותן שיגמור ימי הרגל שלו ואח"כ מונה ימי אבלות כמו שכתבתי בקונטרס זה במערכת אבלות (בשדי חמד ח"א) אות רט"ז על מה שנשאלתי בחתן שאחר שנכנס לחופה מת אביו בפתע פתאום רח"ל ושם בארתי בס"ד איך יתנהג בכל דבר השייך לאבלות כיעי"ש ודבר זה נשמט משם איך

יתנהגו עמו ביום ש"ק חתונתו בכל מה שנוהגים לעשות לכבוד ולשמחת חתן כקריאת פרשת ואברהם זקן וכיוצא ששאלוני ע"ז ואמרתי שיעשו לו ככל הנהוג בכל החתנים אין נגרע דבר שלא יהיה כאבלות פרהסיא ואמרו בשם זקני העיר שלפני ארבעים שנה בערך אירע כן בעיר הזאת והתנהגו כן עם החתן ההוא ובנדון שלפנינו לא נעשה כן לפי שהחתן לא רצה בזה בשום אופן אבל עכ"פ הדין נראה פשוט כן וכן ראיתי עתה להרב השומר אמת בדף ל"ו אות ח' דחתן שאירע לו אבלות עושה שורה כמנהג אף למי שחולק באבי הבן משום דחתן ימי חופתו הם לו כרגל ועדיף מרגל וכו' והוא פשוט:

יז) בקריאת פרשת ואברהם זקן לחתן יש מקומות שנוהגים שהחתן קורא בס"ת בסדר חובת היום ואח"כ פרשת ואברהם זקן מתוך החומש וכדעת הרשב"ץ בח"ב סימן ט"ל והריטב"א ביומא כמו שכתב בשמם הרב ערך השלחן בסי' קמ"ד באות ב' כ"כ הרב אח"א בספר השומר אמת דף ל"ו אות ג' ושו"ת הרשב"ץ אין מצוי אצלי ועיין בתשובה שבספר מים רבים סי' ו' (בסוף ד"ה תדע שכן) ובדברי הרב המחבר שם בסי' ח' (בד"ה עוד הוסיף להביא ראיה) במ"ש אליבא דהרשב"ץ ודו"ק.

ש"ר שהרב מעשה אברהם בא"ח סי' ל"ד שהזכיר שם דברי הרשב"ץ שנשאל על מה שנוהגים בכמה מקומות להוציא בשבת חתוכה שתי תורות וכו' על מה אדני המנהג הוטבעו ושהשיב שאין לו יסוד ולא רמז בתלמוד ומפני המאורע של יום הוא שהזקיקו לשתי תורות וכו' אלה הדברים שכתב בשמו שם ולא סיים כל לשונו בזה ומדברים אלו נראה דהחתן קורא פרשתו בס"ת ולא בחומש ועיינתי בדברי הרב ערך השלחן וראיתי שכתב בשמו דקורא ע"פ כמ"ש הערוך וכ"כ הריטב"א בחי' יומא דף ע' ועיין מוהר"י הלוי סי' פ"ב ופמ"א סימן ל"ז עכ"ל ובדברי הריטב"א ג"כ לא נזכר לקרותה בחומש אלא בע"פ ודבריו הם עמ"ש בש"ס דטעמא דקורא בג' ובעשור שבחומש ע"פ ולא מייתינן ס"ת אחריתי היינו משום דחד גברא בתרי ספרי איכא פגמא כתב ע"ז וז"ל פי' וכיון שכן לקרוא בע"פ עדיף ומכאן נהגו לחתן בפרשת ואברהם זקן לקרותה בע"פ מפני שכבר קרא בפרשת היום והוה ליה חד גברא בתרי ספרי דאיכא פגמא ויש מקומות שמוציאין ס"ת לפרשת ואברהם זקן ואין החתן קורא בפרשת היום והוה ליה תרי בתרי ספרי וקשה ע"ז איך ברך החתן לפניו ולאחריו על פרשת ואברהם זקן והמנהג הראשון הוא הטוב והתפוס מימות הגאונים עכ"ל הרי שלא הזכיר לקרותה בחומש אלא שקורין אותה בע"פ גם בערוך בערך חתן כתב שפרשת ואברהם זקן קורין אותה בע"פ אחר שקורא בתורה בעניינו של יום ג' פסוקים גולל ס"ת וקורא ואברהם זקן שלשה פסוקים על פה ואח"כ מברך כדרך שעשה כ"ג ביוה"כ שנוטל ס"ת ומברך וקורא אחרי מות ואך בעשור וגולל

ס"ת וקורא ובעשור שבחומש הפקודים על פה ואח"כ מברך ואין גוללין לפרשת ואברהם זקן לפי שאין גוללין ס"ת בצבור ואינו קורא בתחלה ואברהם זקן על פה לפי שצריך לראות הכתב קודם שיברך אלו תוד"ק והרי הוא ג"כ לא הזכיר לקרותה בחומש אלא בע"פ ומה שקשה ע"ז דקי"ל דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ כבר באר הריטב"א שם קודם לכן על מה שהכ"ג היה קורא בעשור שבחומש הפקודים ע"פ וכן ע"פ ק"ש ואת קרבני לחמי וגם פסוקים אחרים שקורין בבהכ"ן ע"פ כפסוקי דזמרא ודבתר השכיבנו והללא וכתב ליישב דנראה מהירושלמי שלא אסרו לקרות ע"פ אלא דברים שבכתב שהם מחובת קריאה בצבור אבל פסוקים שאדם קורא לשינון בעלמא או דרך שבח ותפלה והודאה אינו בכלל זה ומיהו נראה שאף הקורא בתורה שבכתב לחובת קריאתה ולומדה אפי' ביחיד אסור לקרות ע"פ ולכן לא היה קורא רב יוסף (שהיה סגי נהור) בתורה שבכתב רק תרגום כדאמרינן כדמתרגם רב יוסף עכ"ל ודברי הירוש' הללו הביא גם הסמ"ג בעשין ר"ט קרוב לסופו ועפי"ז דחה הרב ערך השלחן בסי' מ"ט מה שהוכיח הרב מקראי קדש דהא דדברים שבכתב וכו' אינו אלא מדרבנן מדאמרינן דמה שכ"ג קורא ע"פ ולא מייתינן ס"ת אחריתי הוא משום ברכה שאינה צריכה והרי כתבו התוס' והרא"ש בסוף ר"ה דברכה שא"ץ אינו אסור אלא מדרבנן והיכי שרינן איסור תורה מפניה ולזה דחה בעה"ש דאין איסור קריאה ע"פ שייך בכ"ג ביוה"כ כמ"ש הסמ"ג בשם הירוש' (וחידוש הוא שלא זכר שר את יוסף שכבר קדמו מרן חיד"א בספר ברכי יוסף שם לדחות ראית הרב מק"ק עפ"י דברי הסמ"ג בשם הירוש' וכל יומא שמעתתיה דרב יוסף סני בפומיה דמר) וכתב להוכיח מסוגייא דסוטה ר"פ א"ן דף ל"ג ע"א דהוא מדאורייתא עי"ש ש"מ דנקטי רבנן כי הא דבירושלמי ואם כן: אמור מעתה דלפי זה בקריאת פרשת ואברהם זקן שאין קורין אותה בתורת חובת קריאה (עד שמזה תמה הריטב"א איך מברכין עליה כנז"ל) אין בקריאתה משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם בע"פ ולפי זה מתבאר דמ"ש הרב אח"א הוא שלא בדקדוק וצ"ל שקורין ואברהם זקן בע"פ.

גם בתשובות הרב בית יהודה בחא"ח סי' ס' (בד"ה זאת אומרת) כתב שמנהגם שהחתן קורא בסדר היום ואחר שבירך ברכה לאחריה החזן קורא פרשת ואברהם זקן בע"פ עי"ש אלא דתמיה לי למה לא הנהיגו לקרותה אחר קריאתו בס"ת קודם שיברך לאחריה על מה שקרא בס"ת בסדר היום ותהיה קריאה זו בברכה לפניה ולאחריה כמו שמפורש כן בדברי רבינו הערוך הנ"ל שעושים לחתן כדרך שהיה עושה כה"ג ביום הכפורים ומשמע מדבריו דאיכא קפידא שתהיה קריאת החתן מתברכת בין לפניה בין לאחריה שהרי על

מה שהוקשה לו למה אין קורין פ' ואברהם זקן בתחלה יישב משום דקי"ל דאין מברך עד שיראה הכתב ואכתי תקשי יקרא תחלה פרשת ואברהם זקן בע"פ ואת"כ יראה הכתב בסדר היום ויברך ויקרא אלא ודאי מוכח דמהדרינן שתהיה קריאת החתן בואברהם זקן ג"כ מתברכת לפניה ולאחריה כדרך קריאת הכה"ג ביוה"כ ואף שהריטב"א כתב סתם שקורא ואברהם זקן ע"פ ולא פירש אם קודם הברכה שלאחר קריאתו בסדר היום או אחריה נראה דסתמו כפירושו דכיון שכתב שמכאן נהגו וכו' משמע שגם החתן עושה כדרך שכה"ג עושה ביוה"כ וא"כ קשה מה ראו על ככה לנהוג לקרות פרשת ואברהם זקן אחר הברכה שעל קריאתו בסדר היום ובכל מה שעלה בדעתי לומר טעם למנהג זה לא נתקררה דעתי כי אחרי שמפורש כן בדברי רבינו הערוך מה להם לשנות ולברור להם דרך אחרת ואנכי לא ידעתי ודאתאן עלה עיניך הרואות שכתבו הרבנים הנז"ל דפרשה זו קורא אותה על פה ומ"מ אף שבדברי הרבנים הנ"ל לא נזכר קריאתה בחומש ראיתי בשו"ת הרב מוהר"ר מילדולה שבספר מים רבים סי' ז' שכתב ששמע שבערי תוגרמה יש שקורין אותה ע"פ ויש שקורין אותה בחומש וכ"כ שם (בד"ה ומי הוא) בשם ספר תקון יששכר שאחר שברך על קריאתו בס"ת לאחריה קורין לו ואברהם זקן בחומש בלא ברכה (ומה שסיים ואמר וכ"כ הרד"א נוהגין בכל המקומות אחר שקורין בס"ת בסדה"י לקרוא עם החתן בספר שני ואברהם זקן וכו' כונתו לומר שגם הרד"א הזכיר המנהג הזה אלא שיש הפרש במנהג זה דיש קורין בחומש ויש בס"ת) וכ"כ הרב המחבר שם בסי' ח' בשם הרב פמ"א ח"ב סוס"י ל"ז דיש ק"ק בשאלונקי נוהגים לקרותה בחומש:

ומדברי הריטב"א הנז"ל יש סתירה למ"ש הרב מור וקציעה ה"ד הרב פתח הדביר בסי' קט"ז אות ב' עמ"ש רבינו הטור שם דאע"ג דתניא דפסוק שנאמר בלשון יחיד אין מכנים לרבים וכן בהיפך וקרא כתיב רפאני ה' וארפא ואנו אומריסרפאנו ונרפא פי' הרמ"ה דה"מ כשקורא הפסוק דרך קריאה אבל כשאומר דרך תחנה ותפלה מותר לשנות מיחיד לרבים וכו' ולזה כתב הרב מו"ק דלא זו בלבד דמותר לשנות אלא צריך לשנות שאל"כ הוי קורא דברים שבכתב בע"פ דאסור והרי הריטב"א קרי בחיל עפ"י הירושלמי דכל שאינו קורא בתורת חובת קריאה אף שקורא בע"פ לית לן בה וכתב בפירוש דמה שאומר דרך שבח ותפלה והודאה אינו בכלל זה וא"כ שפיר כתב הרמ"ה דמותר ולשנות אם ירצה אבל לא שמוכרח לשנות והרב פה"ד השיגו מטעמים אחרים משום דבדבר השגור בפי כל ליכא משום דברים שבכתב וכו' כמ"ש הראשונים והובא סברתם בטור וב"י סי' מ"ט ועוד י"א דלא אסרו אלא בקורא בניגון ובטעמים וכו' עי"ש ולא זכר שר מדברי הריטב"א הללו כיעי"ש ואף להרדב"ז שרמז הרב מג"א בסי' מ"ט (שם ציין ח"א סי' קל"ח

והיא בדפוס ווארשא תרמ"ב בחלק ד' סי' אלף ר"ה) שנראה שאינו סומך לגמרי בדברי הירושלמי לפי שפשט המאמר אי אתה רשאי לאמרם בע"פ לא משמע הכי וגם טעמו של הירושלמי כיון דלא פרישו ליה בגמרא דילן משמע דלא ס"ל ותו כיון שנתנה בכתב צריך שינהוג בה ויקרא בכתב כעין נתינתה מ"מ לגבי פסוקים שאומרים בתפלה כתב שם מפורש דכיון שהם דרך תפלה שפיר דמי והיינו הך דרפאנו ה' ונרפא:

ולפי דרכנו למדנו דהנוהגים לקרות להחתן פרשת ואברהם זקן בחומש היינו משום דחוששים למ"ש הרדב"ז הנ"ל דאין לסמוך עמ"ש בירושלמי דמשמעות המאמר אינו כן וכו' ואין היתר אלא באומר פסוקים דרך תפלה וקריאת פרשה זו שאינה דרך תפלה צריך לקרותה בכתב וגם המנהג האחר שהביא הרב אח"א שם בשם הרב פרח מ"א שקורא תחלה בסדר חובת היום ואח"כ קורא בספר אחר פרשת ואברהם זקן נראה שהוא ג"כ לחוש לזה שלא לקרותה בע"פ ואין ס' פמ"א מצוי אצלי לראות מה אמר על המנהג הזה דלפי הנראה יש לפקפק דהו"ל חד גברא בתרי ספרי שמפני זה הנהיגו הגאונים לקרותה ע"פ ולא אמרו שיביא שתי תורות כמ"ש הריטב"א הנז"ל וכתב עוד שם (בהשומר אמת) דהמנהג הנכון הוא שיקרא החתן תחלה בסדר חובת היום ואח"כ יקרא בחומש פרשת ואברהם זקן והעיד שכן המנהג בארץ הצבי ופרוודהא ואף במקום שנהגו לקרות ואברהם זקן בס"ת אם רצה החתן לעשות כמנהג הנכון הנ"ל רשאי ואין בזה חשש משום משנה מנהג המקום כמ"ש הרב מים רבים בסי' ח' בשם הרב משנת חסידים שעשה כן לבנו אף שהיה מנהג מקומו לקרותה בספר וכ"כ הרב בית יהודה בסימן ס' דכל עיקר מנהג זה אינו אלא לכבוד החתן ואם ירצה לוותר ולמחול על כבודו שלא יוציאו לו ס"ת לקריאת פרשה זו הרשות בידו עי"ש ונראה ודאי דכ"ש אם כל הצבור מסכימים לשנות המנהג (שנהגו להוציא ס"ת לחתן לקריאתו) ולנהוג כמנהג הנכון הנ"ל דשפיר דמי ואפשר שמטעם זה שינו המנהג בארץ ישראל שכתב הרב כנה"ג וה"ד הרב יד אהרן במ"ב בסי' רפ"ב הגהט"ו אות ח' שהיו נוהגים שהחתן קורא בסדר חובת היום וגוללין הס"ת לקרות פרשה ואברהם זקן אף דאין גוללין ס"ת בצבור משום כבוד החתן אין הצבור מקפידים וכתב ע"ד דעתה המנהג שקורא בסדה"י ומברך לאחריה ואח"כ קורין המזמרים פרשת ואברהם זקן ומתרגמין אותה בלא ברכה כיעי"ש הרי ששינו המנהג והמירוהו בטוב ממנו ולא חשו משום לעז על הראשונים וכן נמצא בכמה ענינים בכיוצא לזה שמשנים מנהג הקדמון כשיש בו איזה גמגום אף אם אינו מנהג בטעות גמור ויש כמה חילוקי דינים באיזה ענין לא חיישינן משום לעז עיין במה שרשמתי בקונטרס הכללים במערכת הלמ"ד והרב מעשה אברהם בא"ח סי' ל"ד תמה על מה שהעיד הרב כנה"ג במנהג ארץ

ישראל דהרי שלוחי ארץ ישראל מעידים שאין כן המנהג ומסתמא לא נשתנה ממה שהיה מימי קדם ולא ראה דברי הרב יד אהרן שהבאתי עי"ש.
ובעיר הזאת נוהגים להוציא ס"ת לעצמו לקריאת החתן ואינו קורא בסדר חובת היום כי אם בואברהם זקן ומברך לפניה ולאחריה ובאמת קשה בעיני המנהג הזה דאף שהוזכר מנהג זה בפוסקים וכתבו דאף דאין קריאה זו קריאת חובה כלל אלא מנהג מברכין עליה ואין שום חשש ברכה לבטלה וכתבו שכן יש ללמוד מדברי מרן החבי"ב בכנה"ג סי' תרס"ט ואין ס' כנה"ג א"ח מצוי אצלי ולפי הנראה דבריו הם על חתן בראשית שאינו אלא מנהג ומדבריו למדו לחתן בקריאת ואברהם זקן ולדעת הרב אח"א שהבאתי באות ט"ו אין לדמות מנהג קריאת החתן בחופתו לקריאת חתן תורה וכן אין לדמות מנהג זה לקריאת ההלל בר"ח שמברכים אעפ"י שהוא מנהג ועוד דברים כיוצא לאלו דיש לחלק כנז"ל ועיין במה שרשמתי בקונטרס זה במערכת ברכות סי' א' אות י"ד בעניינים אלו (בשדי חמד ח"א) ועכ"פ עינינו הרואות לחד מקמאי הריטב"א הנז"ל דאין רוח חכמתו נוחה במנהג זה ותמה איך מברכין אקריאת ואברהם זקן אך בכל זאת לא רציתי לשנות המנהג שנהגו בו משנים קדמוניות כי ירא אנכי לפשוט יד במנהג קדום שיש לו סמך בדין כאשר הזהירונו מהפוסקים ראשונים ואחרונים בכמה עניינים שונים כמו שרשמתי בקונטרס הכללים במערכת המ"ם אות ל"ח ובפרטות בקריאת פרשת ואברהם זקן האריך הרב בית יהודה בסי' ס' ומפיו לפידים יהלכו בתוכחת מגולה להחכם שרצה לשנות מסדר מנהגם עי"ש דב"ק בנעם שיח ולא זו בלבד לא רציתי לבטל המנהג מן הכלל כולו אלא אף לתלמידיי וחתניי יחיו לא הורתי לשנות מהמנהג כאשר חשב לעשות הרב עמנואל חי ריקי שכתב הרב מוהר"ר מילדולה בשו"ת מים רבים סי' ז' בשמו כי כשיעשה חופה לבנו לא יקח ס"ת לקריאת ואברהם זקן כמנהג מקומו כי חושש לברכה לבטלה (כן מפורש שם בד"ה ובדידי והרב אח"א שכתב בשם הרב מים רבים סי' ח' שהרב משנת חסידים עשה כן לבנו כנז"ל הנה בסי' ח' לא מצאתי דבר זה כי אם בסי' ה' והיא תשו' מר גיסו של הרב המחבר ושם לא כתב אלא כמו שכתבתי שאמר לעשות כן אבל מי יודע אולי בשעת מעשה לא מלאו לבו לשנות המנהג) אף שיש איזה דברים נהוגים ביניהם ויש לה על מה לסמוך ואני מניחם לעשות כמנהגם ובעצמי איני מתנהג כמותם ויש איזה דברים אשר גם לתלמידי יחיו אגלה להם להתנהג כמוני ואת צנועים חכמה אבל בדבר זה שהוא בפרהסיא ואוושא מילתא אף שהוא בשב ואל תעשה כקום עשה דמי ואין דעתי נוחה לשנות ממנהגם אחרי שיש להם על מה שיסמוכו ומנהגם תורה ואף בדבר שנראה לי פשוט שהוא מנהג בטעות לא אקפוץ לבטלו ולדחתו בשתי ידים עד

אחר הישוב והתבוננות ולפעמים אתייעץ עם רבני גאוני דורנו יחיו ועין בקונטרס זה במערכת אכילה לה אות ו' בשדי חמד ח"א דוגמא לדבר) והאל יתברך יצילנו משגיאות ויהיו כל מעשינו לשמו יתעלה.

עתה ראיתי תשובת הרה"ג מוהר"ם פארדו אשר הובאה בס' נוה שלום החדש (להראבד"ק נא אמון יצ"ו) בדף ז' ע"ב ומתוך דברי תשובתו מובן שהיו במקומו איזה מערערין במנהג זה שנוהגים גם שם (נא אמון) וחשף זרוע לבטל את המעוררין והביא דברי הרב כנסת הגדולה בא"ח סי' רפ"ב שמעיד בגדלו שנוהגים בכל המקומות בשבת חתונה אחר שקורין בסדר היום קורין לחתן בס"ת בפרשת ואברהם זקן בס"ת שקראו חובת היום שגוללין וכו' ואף שאין גוללין ס"ת בצבור מפני כבוד הצבור הנה הצבור מוחלים על כבודם לשמחת החתן וכתב הטעם שנוהגים כן דוקא בחתן שנשא בתולה והביא גם מה שכתב בשיירי כנסת הגדולה שם (והעתקתי דבריו לעיל בסוף אות י"ד) וסיים הרב מוהר"ם הנ"ל הרי דהמנהג יסודתו בהררי קודש ואין שומעין למי שרוצה לשנות מנהג ישראל והבא למחות במנהג זה עובר בחמשה קולות וכו' ואפי' במקום שאין נוהגים מנהג זה אם רצה החתן שיוציאו לו ס"ת ושיקראו פרשה זו שומעין לו כל שכן שבמקום שכבר נהגו כן אין שומעין להמערער כי המנהג נכון וישר הוא ולא מנהג גרוע כמו שעלה על דעת המוחה אלו תורף דב"ק ואני הדל כבר כתבתי למעלה באות י"ד שמנהג זה הוא מנהג קדום והוזכר בדברי רבותינו הערוך והריטב"א ורבינו בחיי ואין לי לתמוה על הרבמוהר"ם הנ"ל שלא זכר דברי קדשם אחרי שספרי כנסת הגדולה א"ח ושיירי כנסת הגדולה הנ"ל אינם אצלי ואולי כבר הוזכר דב"ק בהם אך תמיה לי שלא זכר דברי הרב בית יהודה שרשמתי באות זו אשר הרבה להשיב בתוכחת מגולה להחכם שרצה לשנות מסדר מנהגם בקריאת פרשה זו וכ"ש שאין שומעים למי שבא לעקור את הכל:

יח) ברכת חתנים בקונטרס זה במערכת ברכות סימן ג' (בשדי חמד ח"א) רשמתי איזה פרטים בדיני ברכת חתנים עי"ש והנה מנהג פשוט הוא שברכות אלו מברך אותם אחר ולא החתן בעצמו בין ברכת אירוסין בין ברכת נישואין אף שמשמעות לשון הפוסקים בסי' ל"ד גבי ברכת אירוסין הוא שהחתן עצמו מברך (ונראה מדברי הרב אח"א בספר השומר אמת דף ע"ב אות כ"ו שכן הוא מנהג עירו וגם אם הוא ע"ה מקרין אותה לו מלה במלה כמ"ש בשמו בסוף אות זו עי"ש) מ"מ כך נתפשט המנהג יש מקומות שהחזן מברך ויש מקומות שהרב מאריה דאתרא הוא המברך וכן המנהג במקומות אלו וכתבו הטעם שאין החתן עצמו מברך כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע לברך בעצמו ועיין

להרבנים באה"ט שם ופ"ת בשם הרב נו"ב ועוד יש טעמים בזה הביאם הרב כנה"ג שם משום יוהרא ומשום שאין ברכה זו אלא שבח והודאה ולא ברכת המצוה עי"ש ובסי' ס"ב בהגהט"ו אות י"ד ולכל הדברות היה נ"ל פשוט באם לא ימצא איש אחר לברך יכול לברך החתן בעצמו וכל כי הא מילתא דלא שכיחא היא ולא שייך ביה מנהג ואף דמדברי הרב הדרישה בזה נראה דלפי הטעם שלא לבייש את שאינו בקי אי אפשר לחתן לברך בשום אופן שהרי כתב וז"ל ורש"ל בביאורי סמ"ג כתב הטעם משום יוהרא ומ"ה אם אין אחר אלא הוא יברך בעצמו וכ"כ המרדכי ועכשיו המנהג שאין החתן מברך כלל ושמעתי הטעם שלא לבייש את שאינו יודע וכן בקריאת התורה ג"כ אין העולה קורא אלא הש"ץ משום ה"ט עכ"ל דנראה דדוקא לטעמא דיוהרא הוא דיכול החתן בעצמו לברך כשאין שם אחר היודע לברך אבל לטעמא דכדי שלא לבייש את שאינו יודע, אף כשאין אחר אין לו לברך בעצמו מ"מ ראיתי להרב באה"ט שכתב הטעם שלא לבייש וכו' וסיים בשם הדרישה ואי ליכא אחר יברך החתן נראה שהבין דמ"ש הדרישה דאי ליכא אחר יכול לברך בעצמו דין זה הוא לכל הטעמים ועם שאין נראה כן לענ"ד מתוך דברי הרב הדרישה מ"מ לענין דינא נראה נכון לפסוק כן דאף את"ל דלטעמא שלא לבייש גם אם אין אחר יודע לברך לא יברך בעצמו מ"מ בשעת הדחק יש לנו לסמוך על הטעם דמשום יוהרא דמצי לברך בעצמו כשאין אחר כמ"ש הרב הדרישה וכיון דהוא מילתא דלא שכיחא אין בו תורת מנהג כמו שרשמתי בקונטרס הכללים במערכת המ"ם אות ל"ז עי"ש.

כל זה היה נראה פשוט בעיני אמנם ראיתי בספר זכרנו לחיים ח"א דף ל"ז ע"ב שכתב וז"ל חתן והוא ש"ץ ואין שם ש"ץ אחר אי יברך ברכת אירוסין הוא עצמו או לא אריך למיעבד הכי בדבר זה נשאל הרב פני מבין דנ"ז רע"ג והעלה דלא נכון לעשות כן וצריך שיברך אחר עכ"ד ואין ספר זה מצוי אצלי ומשמעות הלשון הוא דלעיכובא קאמר שצריך לחזור אחר ש"ץ אחר שיברך ולא יברך הוא עצמו בשום אופן אבל יותר נכון לומר דכונתו היא שלפי מנהג המקומות שהש"ץ הוא המברך היינו כדי שיברך בניגון וטעמים ולזה צריך ש"ץ בדוקא כי הוא היודע פרק בשיר ומכיר ורגיל בעבודתו ולזה נשאל אם אין ש"ץ אחר אם יוכל החתן עצמו שהוא ש"ץ לברך שאעפ"י שיש בכל העם הנמצאים במזמוטי חתן וכלה מי שיודע לברך הברכות מ"מ אין פרקו נאה כהש"ץ דלאו כ"ע האי פרקא גמירי ולזה השיב דאינו נכון דיברך החתן בעצמו ויברך אחר אחד מהנמצאים שם שיודע לברך אף שאין פרקו נאה אבל אם אין שם מי שיודע לברך כלל זולת החתן גם הרב פני מבין יודה דיברך החתן בעצמו ואין צריך לעכב עד שיחזרו אחר ש"ץ או איש אחר

היודע לברך כן נראה לצדד בכונתו ומי שנמצא בידו ספר התורה הנ"ל ישכיל על דבר לאמתו: ולענין השבע ברכות כתב מרן חיד"א בספר שיורי ברכה בסי' ס"ב וז"ל אין ראוי שיברך החתן עצמו ז' ברכות לפי שז' ברכות הם שבח לשם יתעלה וברכה לחתן וכלה וישראל ולכן הראוי שיברך אותם הגדול שבנמצאים ואין ראוי שיברך אותם החתן לפי שהם ברכה לו ואין ראוי שיברך אדם ברכה כזו לעצמו והרמב"ם כעס על החתן שברך ברכות אלו לעצמו כ"כ רבינו אברהם בן הרמב"ם בשם מר אביו חידושים שבספר מעשה רקח בתחלתו דף א' וידעתי שגדול אחד בירך ז' ברכות לעצמו ואני בעניי אמרתי דנעלם ממנו דברי הרמב"ם ושהוא ז"ל הקפיד על זה עכ"ל הרי דאיכא קפידא עד שכעס רבינו הגדול על החתן שבירך לעצמו וגם מרן חיד"א לא הוכשרה בעיניו הוראת הגדול שבירך לעצמו ובכל זאת משמע לי דלא הקפידו אלא כשיש שם אחר שיכול לברך.

שו"ר להרב חינא וחסדא בח"א דף ק"י ע"ג שהביא מ"ש במעשה רוקח הנ"ל וכתב דנראה מדברים אלו דהוי לעיכובא אלא דיש להסתפק אי איכא חתנים אחרים בסעודה ההיא אם יכול לברך או לא ואולי י"ל דבדאיכא חתנים אחרים הגם דמברך לאידך מתברך הוא ע"ד כל המתפלל ע"ח הוא נענה תחלה וש"ד דלא הוי ברכות לבטלה ובהכי אתי שפיר מה שראיתי לרבינו הכנה"ג בספר דינא דחיי דף כ"ו ע"ג גבי מ"ש בש"ס בברכת חתנים דחתנים מן המנין דנ"ל דאפילו לא היה אחר ביניהם אלא עשרה חתנים שאכלו כאחד מברכין אותה וזה היפך מ"ש במעשה רקח בשם הרמב"ם אבל לפי מ"ש לחלק א"ש עכ"ל ומשמע דר"ל דכשיש חתנים אחרים דיכול לברך החתן בעצמו הוא אף בדאיכא בהדייהו גדול אחר ובמטו מניה דמר אין דבריו נלע"ד דאם יש עמהם גדול נלע"ד דלדעת הרמב"ם הגדול מהם צריך לברך ואף אם אין אחר גדול מהם משמע לי דאינו נכון שיברך החתן עצמו אף כשיש חתנים אחרים עמו כל שיש אחר שיכול לברך להם ואם אין נמצא עמהם מי שיכול לברך אף אם אין חתנים אחרים עמו יכול לברך בעצמו כנלע"ד וצ"ע למעשה: ומה שכתבתי למעלה בשם הרב פני מבין שהביא בזכרנו לחיים הנה עתה ראיתי להרב אח"א בספר השומר אמת דף ע"ב אות כ"ו שכתב וז"ל ברכת האירוסין מברך החתן עצמו וגם אם הוא ע"ה מקרין אותה מלה במלה ובארץ הצבי וארם נהרים וארם צובה שראיתי שהחזן מברך וכ"כ הכנה"ג סל"ד מהט"ז יו"ד ס"א סי"ז וכ"מ קצת ממ"ש הרא"ש בע"פ והמרדכי בפ"ק דכתובות דמפסיקין בנתיים בקריאת הכתובה ואם החתן מברך ברכה זו והש"ץ ז' ברכות אמאי הוצרך להפסיק בקריאת הכתובה ועיין להרב לב מבין ריש הלכות אישות מה שפלפל בזה לתת סמך שיברך אותה הש"ץ ממילא מוכח כשהוא עצמו טפי עדיף אבל ז' ברכות אין ראוי לחתן לברך כמ"ש בח"ש ח"ב

סל"ח אות נ"ח מהרמב"ם וכ"ה בתיקונים דף כ"ו כמ"ש הרמ"ז שם עכ"ל הנך רואה חיים שנים מכחישים זה את זה בכונת הרב פני מבין דהזכרנו לחיים כתב בשמו דאין נכון שיברך החתן בעצמו ורב אח"א אמר אליבא דיהיה דטפי עדיף שיברך החתן בעצמו ואם דברי הרב הם בשתי מקומות (שבזל"ת ציין לדף נ"ז ע"ג והשומר אמת ציין ריש הלכות אישות ולא ציין דפי הספר) הני מילי דמר סתראי נינהו: ואם אפשר לברך ברכת חתנים ביום שבת קדש כשמוליכים נכבדי הקהל את החתן לביתו כתבתי למעלה באות ח"י: יט) מרן החבי"ף בספר לב חיים ח"ב סימן כ"ו האריך להכריח דמ"ש בצוואות ר"י החסיד סי' ל"ז ובגוף הספר החסידים סימן תע"ז שלא לעשות חופות שני חתנים בשבת אחת אינו אלא לחופת שני אחים או שתי אחיות אבל שני חתנים דעלמא וכן הכלות אין לחוש לזה כלל אף אם יעשושורה לכלם בבהכ"ן אחת לית לן בה והביא מכמה.

רבנים שהיו גורסים בסה"ח בפירוש דההקפדה בזה אינה אלא בשני אחים או שתי אחיות ומי שירצה לחוש למה שנראה מסה"ח לפי גירסתנו אינו יכול לדחות שאר חתנים אלא הוא ידחה מפניהם אלו תוד"ק: כ) בחור ובתולה שהזמינו ליכנס לחופה ביום פ' וכבר היה טבחם טבוח וגם באו כמה אנשים מעיירות אחרות לכבודם ויום או יומים לפני החופה נחלה החתן בחולי גדול מסוכן וחסו על כל ההוצאות שלא ילכו לאיבוד ועל כבוד האורחים ולקחו את החתן בעצם חליו בידיהם והעמידוהו תחת החופה שהיה בביתם וסדרו להם חופה וקידושין אילו היה בא מעשה לידי לא הייתי מניחם לעשות כן דיש חשש מצד הדין דהוי חוצה שאינה ראויה לביאה כמבואר בתשו' הרא"ש שבהרמ"א סי' ס"א ס"ב דאשה חולת מות שהכניסוה לחופה ומתה אין הבעל יורשה דהוי חופה שאינה ראויה לביאה ואין לחלק בין אשה לאיש וכו' ואף ששם מתה ובנדון זה הבריא אח"כ מ"מ איך נעשה לכתחלה לברך ז' ברכות דחיישינן שמא ימות בפרט בחולי מסוכן אף דרוב חולים לחיים מ"מ אין לעשות כן לכתחלה ועוד הקדמונים תקנו להתפלל שלא תבאנה בנות ישראל לידי חליצה והתירו גט שכ"מ בלילה מחשש זה ואיך נכניס אותה לכתחלה לספק תבא לידי חליצה שמא ימות ודעת שוטים הוא לעשות כן לכתחלה אלו תו"ד הרב שם אריה בחאה"ע סימן פ"ג ואנכי הרואה דכבר היה מעשה כזה בזמן הרב מוהר"י עאייש במי שהכין כל צרכי חופתו וקרא לו שם שבת שקודם החופה (כב"ת אשיוא"ר ר"ל שבת של נדוניא והוא התחלת החופה ומרבין בשמחה בבית הכלה) כנהוג וביום א' חלה חולי גדול ויהי החולי הולך וחזק ונבוכו קרוביו אם להכניסו לחופה והסכימו והכניסוהו לחופה ובשעת ברכת חתנים העמידוהו אצל הכלה עמידה שיש עמה סמיכה וליל החופה לא בא אליה שהוסיף חליו וגבר עד שכמעט הגיע להיות

גוסס וקרוב להתיאש מן הרחמים ושאלו להרב אם ימות אם תזכה הכלה בעיקר ותוספת כש"ת בית יהודה חאה"ע סי' י"א) ולא רפרף על המעשה שלא היה ראוי להכניסו לחופה כמו שהרעיש הרב שם אריה וכתב שזה דעת שוטים) משמע דס"ל דאין חשש בדבר אם שני הצדדים מרוצים בכך דכיון דרוב חולים לחיים יכולים לסמוך ארחמי שמים מרובים ושם באר דע"כ לא נחלקו הפוסקים בחופת נדה אי הויא חופה או לא אלא בנדה שאינה ראויה מחמת אריה דאיסורא דרביע עליה אבל כשיהיה העיכוב מצד חולי ואין המניעה הכרחית אלא מחמת היזק הגוף אם ירצה לחבול בעצמו רשאי ואין לך דבר המונעו מלבא אליה הילכך י"ל דבחלה הוא או היא חופה הראויה לביאה מיקריא ובהורמנותיה דמר יש לפקפק בדב"ק חדא במאי דמשמע ליה דמה שאינו ראוי מחמת איסור מיקרי אינו ראוי טפי ממה שאינו ראוי מחמת מציאות הענין דאדרבא איפכא שמעינן לה מדברי הרבנים ב"ח וט"ז א"ח סי' ל"ב ס"ק ח"י בדין דכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו דלא אמרינן הכי אלא במה שאינו ראוי בעצמו אבל מה שבעצמו ראוי ואריא דאיסורא הוא דרביע עליה לא מיקרי אינו ראוי לבילה וכן הבאתי בקונטרס הכללים במערכת הכ"ף אות ל"ז בשם הרב שאגת אריה סי' ו' ועוד איזה פוסקים עי"ש הרי דמה שאינו ראוי מחמת איסור קיל טפי ואף דיש קצת לחלק בנושאים בין חסר מציאות דבילת מנחה לחסר מציאות הביאה מחמת החולי מ"מ זה יועיל להשוותם אבל לא להעדיף את האינו ראוי מחמת איסור לאינו ראוי מחמת היזק גופו ועוד במאי דפשיטא ליה דאם ירצה לחבול בעצמו רשאי צ"ע דמפורש בדברי הרמב"ם בהלכות חובל ומזיק פ"ה דאסור לחבול בעצמו ורבני האחרונים שקו"ט אם אסורו מדאורייתא או אינו אלא מדרבנן והרב ארעא דרבנן במערכת החי"ת אות נד"ר הביא מ"ש מרן הב"י ביו"ד סי' רל"ו בשם הר"ן דאינו אלא מדרבנן ושבועה חלה עליו ועיין במה שרשמתי בקונטרס הכללים במערכת האל"ף (בשדי חמד א"א) אות מ"א ולהרב שם אריה בשו"ת ליו"ד סי' ז"ך דכ"ע מיהא איסורא איכא למר מדאורייתא ולמר מדרבנן ואיך נקיט בפשיטות דאם רצה לחבול בעצמו רשאי ועי"ש שכתב להכריח דמחמת חולי לא חשיבא אינה ראויה לביאה בין בחלה הוא בין בחלתה היא והוקשה לו מתשו' הרא"ש (שהביא כשם אריה) וכתב ליישב ופסק בנדונו שאם ימות תזכה בכתובתה ולפי שאינו מדין שלפנינו קצרתי בדבריו ואתה תחזה.

כא) מה שנהגו שאין נושאין נשים אלא במילוי הלבנה כמו שכתב מרן ביו"ד סי' קע"ט ס"ב והרמ"א באה"ע סי' ס"ד ס"ג כתב הרב מעשה אברהם בחאה"ע סימן ה' דף קמ"ו ע"ד דאין זה אלא בבחור ובתולה אבל באלמון ואלמנה אין מקפידים על זה כמו שאין

נוהגים בנישואי אלמון ואלמנה להקפיד בכמה דברים שנוהגים בנישואי בחור ובתולה כגון לזרוק על ראשם תטים ואורז ומיני מתיקה והוא לסימנא טבא וכן לעשות החופה תחת אויר השמים שיהא זרעם כככבי השמים לרוב כמו כן לענין נישואין שלא במלוי הלבנה וכתב שהעידו לפניו שכן נהגו מימי עולם ומשנים קדמוניות וכתב טעם לזה ויש לפקפק בטעמו ואין לה להאריך בזה אמנם ראה זה חדש אצלי כי מלשון הפוסקים המדברים בענין זה (תשובה להרמב"ן במיוחסות סי' רפ"ג והרב הנמקי יוסף שהביא מרן בב"י ובש"ע והרמ"א והרב הלבוש שכתבו בלשון נישואין לישא במילואה שלא לישא עד מילואה וכיוצא) היה נראה לי שההקפדה היא על יום כניסה לחופה שזהו משמעות לשון נישואין ובמקומות שנוהגים לעשות הקידושין וברכת אירוסין יום או יומים לפני החופה ידקדקו שיהא יום הכניסה לחופה שהוא יום הנישואין במלוי הלבנה דכניסה לתופה בעינן שתהיה במלוי הלבנה ואולי על הקדושין אינם מדקדקים שיהיו במלוי הלבנה ויקדשו בסוף חדש זה ויכנסו לחופה בתחלת חדש הסמוך כן הייתי מבין ממנהג זה עד עתה שראיתי במעשה אברהם שם בתחלת הסימן שכתב וז"ל ומה שכתבו שלא לישא נשים לאו היינו יום ז' ברכות שהוא יום א' מהחופה דהא קחזינא רובא דעלמא אין מקפידין לעשות) מלפשית) יום א' של חופה בחסרון הלבנה לפי שזה תלוי בנשים כמובן אלא עיקר המנהג ואיכא קפידא הוא בשעת הקידושין וכן נהגו פה אאאאא אשה במלוי הלבנה ש ם עכ"ל:

הנך רואה גדול הנאמר באברהם מעיד בגדלו דרובא דעלמא לא זהירי בכניסה לחופה שלא תהי בחיסור הלבנה ועל פי זה היה אפשר ליישב קצת מה שדקדק הרב בספר המקנה הביא דבריו הרב פתחי תשובה שם בסק"ה על מה שכתב הרמ"א בא"ח סי' תקנ"א ס"ב נוהגים להחמיר שאין נושאין נשים מי"ז בתמוז תיפוק ליה שהוא אחר חצי חדש דיש לומר דקמשמע לן דאף במקומות שנוהגים לקדש איזה ימים לפני יום החופה עיין בדברי הרמ"א באה"ע סי' ס"ב ס"ג ולהרב פתחי תשובה שם סק"ה בשם ספר המקנה ואם כן מצד חיסור הלבנה אם קידש אותה במילוי החדש יכול לישא אותה בי"ז לחדש מכל מקום להיות אתחלתא דתלתא דפורענותא נוהגים להחמיר שלא לישא מי"ז בתמוז ואף אם נאמר דבעל המנהגים והרמ"א לא ידעו ממנהג איזה מקומות בהספרדים שמקדשים יום או יומים לפני החופה מכל מקום בלא זה גם כן יש ליישב דהא גם להרמ"א משכחת קידושין בלא חופה עיין בדבריו שבסי' ל"ג ואם כן יש לומר דאף אם קידש כמה ימים מקודם ובא אחר כך לכונסה כבאופן ההוא או על ידי חופה ממש מי"ז בתמוז נוהגין להחמיר משום תלתא דפורענותא אף שאין חשש בענין זה משום

חיסור הלבנה כן היה אפשר ליישב על פי דברי הרב מעשה אברהם: אלא דלעניות דעתי אין כן משמעות לשון הפוסקים אלא על הכניסה לחופה הוא דקפדי דהוא עיקר בנין ביתם ואם תמצא לומר דקפדי על הקידושין מכל מקום גם על הכניסה לחופה ודאי קפדינן דלשון נישואין מורה על הכניסהלחופה כמו שכתב מרן הבית יוסף בסי' כ"ז בשם תשובת הרשב"א דהאומר הרי את נשואתי אינו כאומר הרי את אשתי דמקודשת דלא מתקריא נשואה עד שתבעל או שתכנס לחופה ואף למה שכתב הרב קהלת יעקב בקונטרס מענה לשון ח"ב אות שצ"ג בשם הר"ש חאקאן שבכנסת הגדולה בכללים נפרדים סי' ע"ה ובשם התוס' והרדב"ז דלשון נישואין כולל גם קידושין עי"ש מכל מקום כניסה לחופה לא אימעיטא מלשון נישואין אלא דגם קידושין בכלל נישואין שקולים הם ויבואו שניהם וכיון דנקטי הפוסקים במאי דקמן לשון נישואין מוכח ודאי דגם על הכניסה לחופה קפדינן ובקונטרס הכללים במע' הנו"ן אות כ"ט הבאתי דברי הפוסקים לענין אם אירוסין נכללין בלשון נישואין ואיני מופנה כעת להתיישב בדב"ק כי נראה לי הדל פשוט דבמאי דקמן בכניסה לחופה ודאי קפדינן ולהלן איה"ש אכתוב מה שנראה לי הדל ליישב דקדוק זה ולגבי דידן אין נפקא מינה מאחר שהקידושין והחופה סמוכים בשעה אחת:

ומה שתירץ הרב המקנה על דקדוקו על הרמ"א כנז"ל על פי מה שכתב הרב מגן אברהם בסי' ת"ץ סק"ט בשם הרמ"א בתשו' (וז"ל לכן דקדקתי וכתבתי והעם נהגו ולא כתבתי סתם וכן נוהגין) לא זכיתי להבין דלעניות דעתי נראה דכונת הרמ"א היא לחלק בין נוהגין סתם דהכונה דנוהגין כן על פי בית דין שהנהיגו להם כן ובין והעם נהגו דמשמע שהם נהגו כן מעצמם שלא על פי הוראת בית דין כבההיא דסי' ת"ץ שהביא הרמ"א בתשובה דכמה פוסקים כתבו לברך והעם נהגו שלא לברך ואם כן בהא דסי' תקנ"א שכתב ונוהגין להחמיר מי"ז בתמוז ולא כתב והעם נוהגין וכן במאי דקמן שכתב ונהגו שלא לישא נשים אלא בתחלת החדש ולא כתב ונהגו העם הכונה בשתיהם היא שנהגו על פי מורים שהנהיגום כן ולא שנהגו מעצמם שלא תורה כונה זו אלא כשנאמר נהגו העם או העם נהגו אבל נהגו לבד משמעותו כנוהגים דלפי הנראה כונת הרמ"א בחילוק זה הוא על דרך דאמרינן בתענית (דף כ"ו ע"ב) דרב אמר הלכה כר"מ ור"י אמר נהגו העם כר"מ ורבא אמר מנהג כר"מ ואמרינן דלמאן דאמר הלכה דרשינן לה בפרקא ולמאן דאמר מנהג בפרקא לא דרשינן אורויי מורינן ומאן דאמר נהגו אורויי נמי לא אורינן ואי עביד עביד ופירש רש"י דנהגו העם משמע שהם מעצמם נהגו כן פסע עי"ש: ובדרך זו בחר לו הרמ"א שעל מנהג שאינו כשר וראוי להורות כן יכתוב ונהגו העם או והעם נהגו

שמשמעות לשון זה הוא שנהגו מעצמם אבל לשון מנהג או נהנו נוהגים בלא כינוי העם יתפרש שנוהגים כן על פי בית דין שהורו להם והנהיגום בזה וא"כ כשכותב איזה מנהג בלשון ונהגו בלבד הרי הוא כאילו אמר ומנהג או ונוהגין דאורויי נמי מורינן ומדקדוק לשון הרמ"א בתשובה שלא כתב דקדקתי וכתבתי ונהגו ולא כתבתי ונוהגין דמזה הוא משמע דהחילוק הוא בין נוהגין לנהגו) אלא כתב לכן דקדקתי וכתבתי והעם נהגו ולא כתבתי סתם וכן נוהגין עכ"ל להורות נתן דכונת חילוקו הוא בין סתם (נהגו) למפרש (ונהגו העם) אבל בין נהגו לנוהגין אין שום חילוק ומשמעות שניהם שוה כן נראה לי הדל בכונתו ואם כן אינו מתיישב דקדוקו על הרמ"א בזה (ולקמן בד"ה והנה בעל כתבתי שנראה לי הדל שאין כונת הרמ"א בכתבו לשון ונהגו העם לומר שאין עיקר לאותו המנהג כהוראת הלשון בההיא דתענית אלא אף שהאמת הוא שהעם נהגו כן מאליהן יש למנהג ההוא טעם כעיקר לכן ראוי לנהוג עי"ש):

ועוד יתכן דלא כתב הרמ"א בתשובה שדקדק לכתוב וכו' שמורה מזה שאין המנהג ההוא מוסכם מכל הפוסקים אלא אם כותב והעם נהגו כההיא דסי' ת"ץ והעם נהגו שלא לברך אבל אם כותב ונהגו העם אף שבלשון הש"ס בתענית הנ"ל נהגו העם רוצה לומר אורויי נמי לא מורינן מכל מקום הפוסקים ישתמשו בלשון זה אף על מנהג שהוא הלכה והן מורין כן כמו שמצינו בדברי רבותינו בעלי התוס' במסכת ברכות ד נ"א ד"ה מעיקרא נהגו העם לברך כל הברכות אחר הנטילה והוא דין מוסכם גם הרמ"א בסי' תקס"ב ס"ח כתב מיהו נהגו העם לקבלם בקבלה אחת וסגי בהכי וכן דעת מקצת רבוואתא עכ"ל ופשיטא דאורויי נמי מורינן הכי שהרי לא מצינו מי שחולק בדין זה כי אם הרא"ש נסתפק בו כמו שכתב מר בריה הריב"ה וכיון שדעת מקצת רבוואתא דסגי בהכי הרי כלל גדול הוא בידינו במילתא דלמר פשיטא ליה ולמר מספקא ליה נקטינן כמאן דפשיטא ליה דאין ספק מוציא מידי ודאי וכלל זה שריר וקיים בין בלשונות הש"ס בין בלשונות הפוסקים כמו שמתבאר ממה שרשמתי בקונטרס כללי הפוסקים סי' ט"ז אות י"ט: ואם כן בההיא דסי' תקס"ב הדין נותן דאורויי נמי מורינן ובכל זאת כתבו בלשון נהגו העם וכן הוא לשון המרדכי והגמי"י שהביא מרן בב"י נהג העם וכו' ולכן צ"ל דדוקא בוהעם נהנו הוא דאפשר להבין שתהיה הכונה כנהגו העם שבש"ס דתענית אבל לא בנהגו העם שבלשון הפוסקים כיון שמצינו שמשתמשים בו בדבר שהוא נכון להלכה אבל לשון זה והעם נהגו כעת לא ראיתי שנשתמש בו הרמ"א אלא בההיא דסימן ת"ץ ולכל הדברות תמיה לי על הרב המקנה שבנה דיוקו על דברי הרמ"א בסי' תקנ"א ולמה לא דקדק כן גם על מה שכתב מרן ברס"י תצ"ג נוהגים שלא לישא אשה בין פסח לעצרת עד ל"ג

בעומר וכו' דתיפוק ליה דאחר הפסח הוא זמן החיסור ולא היה לו לכתוב אלא נוהגים שלא לישא מר"ח אייר וכו' כדקשיא ליה בההיא דסי' תקנ"א דלא היה לו לכתוב אלא שנוהגים שלא לישא מר"ח אב.

ואף שבישובו מתיישב גם זה מכל מקום היה לו להעיר בדבר ולא ניחא לי לומר דמשום דימי החיסור שבההיא דסי' תצ"ג הם מועטים נגד שאר ימי הספירה לא ק"ל על מה שמרן כללם בהדי רוב ימי הספירה מה שאין כן בההיא דסי' תקנ"א לא הוה ליה למיכללינהו כי ברבים היו נגד ימים שמר"ח עד התענית: וגם היה לו להעיר על מה שכתב הרמ"א שם ברס"י תצ"ג מיהו מל"ג בעומר ואילך הכל שרי והיכי שרי מל"ג בעומר ואילך לישא אשה והרי הם ימי החסור ודוחק לפרש דהכל שרי דקאמר ר"ל דשרי מצד המנהג של ימי הספירה ואין הכי נמי דמצד המנהג של חיסור הלבנה אינו מותר לישא אלא ביום ל"ג עצמו שהוא כמו יום טוב כמו שכתב הרמ"א שם בס"ב ונפקא מינה בהיתר זה לענין שיהא מותר מר"ח סיון שאז אין בו משום חיסור וקא משמע לן דאין בו גם משום מנהג בימי הספירה דכל זה דוחק וגם מדברי רבני האחרונים שם מתבאר שהבינו מדברי הרמ"א כמשמעות לשונו שבכל יום שמיום ל"ג ואילך מותר לישא אלא שכתבו שזה הוא להנוהגים היתר בתספורת וכו' עיי"ש בדב"ק ואין להאריך ואיך שיהיה מה שכתבתי לחלק בין נהגו סתם לנהגו העם נראה לי הדל נכון דרק בנהגו העם הוא דאמרינן בההיא דתענית דר"ל דנהגו העם מעצמם ואין עיקר להמנהג: ובאמת שבעיקר דברי הש"ס דתענית הנ"ל דנהגו העם מורה דאין למנהג ההוא עיקר ואורויי לא מורינן קשיא לעניות דעתי דהא אמרינן בחולין (דף קל"ו ע"ב) והאידנא נהוג עלמא כתלת סבי כר' אילעי בראשית הגז כר"י בד"ת כר' יאשיה בכלאים ונקטינן כוותייהו עיי"ש בתוס' ובדברי הפוסקים ומה בין נהגו העם לנהוג עלמא הן אמת דבקונטרס כללי הפוסקים סי' י"ד אות ח' הבאתי מה שכתבו הרבנים ארח מישור ופרמ"ג כלל מחודש בדברי הרמ"א דכשכותב והכי נהוג כונתו דראוי לנהוג כן ואם נאמר כן בנהוג עלמא שבש"ס שר"ל שראוי שינהגו לא קשיא מידי דנהגו העם לחוד ונהוג עלמא לחוד אלא דמלבד דאנא עניא שדינא נרגא בהאי כללא שאינו פשוט לומר כן כיעי"ש ועוד דלישנא דהאידנא נהוג עלמא אינו מורה על העתיד וצ"ע.

ואולי יש ליישב בדוחק דלא בכל המקומות משמעות לשון נהגו העסהוא שאין למנהג ההוא עיקר אלא דוקא בההיא דתענית דקים ליה להש"ס דרבי יוחנן אתא לאפלוגי אדרב ורבא אתרווייהו הוצרך לפרש דבהא פליגי אבל בעלמא לשון נהגו העם אפשר לפרשו כההיא דנהוג עלמא כתלתא סבי שיש לו עיקר ונקטינן נמי הכי ועוד יתכן לחלק דלשון

נהגו העם יתכן לפרשו על דלת העם (כאמרם עם הארץ) שעמי הארץ נהגו כן ואם היה אומר רבא נהגו העולם לא היינו מפרשים דלא מורינן דהעולם כולל גם התלמידי חכמים והיינו הך דנהוג עלמא (נחזור לדברי הרב המקנה) ועל כל פנים מתבאר מכל הרשום בכתב דדקדוקו של הרב המקנה אינו מתיישב על פי דברי הרמ"א בתשובה כמבואר וגם מה שחשבתי ליישב על פי דברי הרב מעשה אברהם דלא הקפידו בזה אלא על הקידושין לא הכניסה לחופה כבר כתבתי דלא נתקררה דעתי בו לפי שנ"ל מלשון הפוסקים דיש קפידא בזה בכניסה לחופה שלא תהיה בחיסור הלבנה.

אמנם מה שנראה לי ליישב בפשיטות הוא על פי מה שמתבאר מדברי התשובה להרמב"ן ריש סי' רפ"ג שמנהג זה להקפיד על מילוי הלבנה לא היה פשוט בכל המקומות (שכן כתב שם וז"ל מה שנוהגין שאין נושאים נשים עד מילוי הלבנה באלו הארצות אינו ניחוש אלא כשם שמושחין את המלכים וכו') ואם כן שפיר קאמר הרמ"א בא"ח דנהגו שאין נושאין נשים מי"ז בתמוז וכו' דאף במקום שלא נהגו להקפיד על מילוי הלבנה מכל מקום משום ימי בין המצרים קפדי שלא לישא משבעה עשר בתמוז: וגם לפי מה שכתב הרב מעשה אברהם שנהגו במקומו מימי עולם שאין מקפידים על מילוי הלבנה אלא בבחור ובתולה ולא באלמון ואלמנה מתיישבים גם כן דברי הרמ"א דודאי לגבי ימי בין המצרים מקפידים גם באלמון ואלמנה ועיין מה שכתבתי בקונטרס זה במערכת בין המצרים סי' א' אות י"ג בשדי חמד ח"א) אף שאין מקפידים בהם בשאר החדשים משום חיסור הלבנה ויתכן דבעל המנהגים שממנו מקור דברי הרמ"א בסי' תקנ"א לא שמיעא ליה האי מנהגא דחיסור הלבנה כלל או כי במקומו לא היו מקפידים בזה כמו שלא היו מקפידים בשאר ארצות בזמן הקודם (כפי המבואר בתשובות הרמב"ן הנ"ל) או כי ידע מהמקומות ההן לכן כתב דמי"ז בתמוז מיהא נוהגין שלא לישא אשה והרמ"א אף כי כל יקר ראתה עינו דברי התשו' להרמב"ן ודברי הנמק"י שהביאו מנהג זה אף אם בזמנו כבר פשט מנהג זה בכל מושבות בני ישראל בכל זאת צדיק עת"ק לשון בעל המנהגים כמות שהוא כיון שהדבר אמת משה אמת ותורתו אמת:

וקרוב לזה נראה דאפשר ליישב בדרך אחרת דאף אם נאמר דמרן והרמ"א ובעל המנהגים כבר נתבאר להם שמנהג זה שלא לישא בזמן החיסור פשט בכל ישראל מקדם קדמתה ואם היו דבריהם (שבימי הספירה ותלתא דפורענותא) רק על ימי החיסור ודאי לא היו צריכים לכתבם דתיפק לי משום שהם ימי החיסור שאין נושאין בהם בלאו טעמא דימי הספירה ודפורענותא אבל כיון שדבריהם מיצרך צריכי לימים שאינם מהחיסור כמר"ח אייר עד ל"ג בעומר ומר"ח אב עד התענית אינו מן הקושי אם יכתבו המנהג בכולל ימי

החיסור כיון ששייך לאומרו גם בהם אף שאינו צריך ומצאתי און לי מדברי הרב ב"ח בסי' תקע"ג שכתב דלפי מ"ש הרמ"א שם דחתן ביום החופה מתענה בר"ח ניסן מפני שהוא יום תענית צדיקים בסי' תק"ף הוא הדין דחתן הנושא ביום כ"ח כסליו שהוא גם כן אחד מן הימים שמתענים בהם ולא עדיף מר"ח ניסן מתענה בו ביום חופתו ומה שלא הזכירו הרמ"א הוא לפי שאין רגילין לעשות נישואין בסוף החדש עכ"ל ולכאורה יש לתמוה איך נתיישבה דעתו בזה והרי מצינו להרמ"א שכתב דבר לימי החיסור אף שאין רגילין לעשות חופה בסוף החדש והיינו ההיא דסי' תקנ"א אמנם לפי מה שכתבתי לחלק בין פט לכלל ניחא כמובן (ועיין לקמן בד"ה ולפני איזה שנים): ודאתאן עלה (בעיקר מנהג זה שלא לישא בחיסור הלבנה) לפי הנראה נתפשט בתפוצות ישראל למקפידים על זה כמו שכתב הרב מעשה אברהם ומוכח מדבריו שם להמעין בגופן שלהן) דבנדונו שכבר היה טבחו טבוח והכל מזומן לסעודה והיה ביום י"ז לחדש אב הנחמות והנושא בא לשאול אחר כל אלה לולא שהיה הנדון אלמון שבא לישא אלמנה היה מורה לדחות את הנישואין אף שהיה הפסד מרובה כמובן דשמעת מינה דקפידא טובא איכא במילתא אלא דלפי הנראה אפשר דאין להחמיר בזה וכמה דברים שיש בהם חשש איסור הותרו במקום הפסד מרובה וכל שכן בזה שאין שום נדנוד איסור ורק מנהג בעלמא לסימנא טבא ויש לומר דלא נהגו כן אלא לכתחלה אבל לא במקום הפסד מרובה ופשיטא דאין שייך לומר דנתפשט המנהג אף בענין זה דכל כי הא מילתא דלא שכיחא ואין בזה תורת מנהג ומכל מקום לכתחלה ודאי קפדינן: וכן ראיתי למרן החבי"ף בספר לב חיים ח"ב סי' כ"ו שהזכיר מנהג זה שכתב (בד"ה אצל זה תינח) דזמן הנישואין של כל ימות השנה לא יעלו ימי מספר של ד' חדשים שלמים דדל מנייהו חצאי החדשים שאין נושאין בהם מפני חיסור הלבנה ומפסח עד י"ח לחדש אייר מפני הספירה ותלתא דפורענותא וכו' עי"ש.

וזה הסכים עם מ"ש במעשה אברהם דמנהג מקומו (אזמיר) להקפיד שלא לישא בזמן חיסור הלבנה ולא תעזוב נפשי שאול במה שנראה מדבריו דמי"ח אייר ואילך נושאין נשים באייר הלא הם ימי החיסור והיה נראה להכריח מזה כדברי הרב מעשה אברהם דאין מקפידין על הכניסה לחופה רק על הקידושין ואם כן יכולים לקדש קודם החיסור וליכנס לחופה אחר ל"ג בעומר (אלא.

דלזה קשה דאם כן היכי מדלו מנייהו כל ימי החיסור של כל החדשים, והרי אפשר להתנהג כן בכל החדשים לקדש קודם החיסור וליכנס לחופה בימי החיסור) או הכריח כמו שכתבתי דמקום הפסד מרובה לא קפדינן בהא והוא הדין אם הוא שעת הדחק מצד

אחר דאין להקפיד אף שאין הפסד ממון ומאחר שרבים מקפידים שלא תהיה חופות שני חתנים בשבת אחת ויש גם כן מקפידים על ימי אג"ה (יום א' יום ג' יום ה') שבכל חודש ומקפידים על ימי הגבלה שלא לישא בהם ואם לא יהיה להם היתר בימי החיסור שבחדש זה יהיה להם דוחק גדול ולכן לא הקפידו בחיסור שבחודש זה אבל האמת דאין להכרית לא זה ולא זה שהרי גם לשון הפוסקים בסימן תצ"ג נוהגים שלא לישא בין פסח עד ל"ג בעומר דמשמע דמל"ג ואילך שרי תיקשי לן ומי שרי והלא ימי החיסור הם אלא ודאי צ"ל דכונתם דמצד הספירה אינו אלא עד ל"ג בעומר ונפקא מינה לאלמון ואלמנה דלא קפדי אחיסור ועם שמה שכתב בלב חיים הוא על בחור ובתולה כמו שיראה הרואה בדב"ק נמשך אחר לשון הפוסקים בהא דימי הספירה: ועל כל פנים למדנו מדבריו גם כן שמנהג פשוט הוא ביניהם שלא לישא בימי החיסור ואם זכרוני אינו מכזיב בזה כמדומה לי שזה מנהג פשוט שמקפידים על זה בעיק"ו ירושת"ו ציון היא עיר מולדתי ובעי"ת קושטא יע"א אשר גרתי בה קרוב לי"ד שנה (כי בשנת התרי"ג גרשוני עוני להבדיל בין קודש לחו"ל עם ב"ב ודרתי שם עד מקצת שנת התרכ"ז):

ואני בבואי מחרן לגור בארץ הזאת גר אנכי בארץ ודעתי לשוב לשלום אל בית אבי אל ארצנו ונחלת אבותינו איה"ש) ראיתי שבני העיר הזאת ובפרטות עדת הקרימצאקים יחיו אין מקפידין בזה והרבה מהם יחיו נושאים נשים אחר חצי החדש ומיעוטא דמיעוטא מדקדקים על זה והדבר תמוה בעיני שאחר שהוזכר מנהג זה בדברי מרן ובדברי הרמ"א שמעינן דמנהג כשר הוא ונתפשט בין בספרדים בין באשכנזים הי"ו ואלה הצאן עדת הקרימצאקים הי"ו מתנהגים על הרוב כמונו הספרדים ובאיזה דבר מתנהגים כמנהגי האשכנזים שהנהיגום כן (להשערתי הרבנים ומ"ץ שהיו להם מלפנים מרבני אשכנז ומדוע לא ינהגו מנהג זה שהוא מנהג בספרדים ובאשכנזים ובכל זאת הרעשתיעליהם כי כפי המובן מדברי הרב המקנה שכתב בשמו בפתחי תשובה הנז"ל מנהג שנהגו העם מאליהם הוא ולא על פי הוראת ב"ד ואורויי לא מורינן אף דשדינן נרגא בעניותין ולדידי חזי דמנהג זה לא נופל הוא משאר המון מנהגי ישראל וקרוב לומר דמה שאין מקפידים בזה הוא מחסרון ידיעת בית רבם אהני לן שיטתיה דסבא דאורייתא הרב ספר המקנה דלא למידרשה בפרקא ושלא למחות ביד חזקה על שאינם מדקדקים בזה ולכן אם אדע שאיש פלוני יחזר לעשות חופתו בזמן החיסור בודאי חיובא רמיא להודיעו אך על הרוב לא אדע עד אחר שהזמינו כל צרכי החופה או אפילו מקצת הכנה והתחלת החופה אין דעתי נוחה למחות בהן וה' הטוב לא ימנע טוב מהם בכל ימי הלבנה המלאה החרבה:

ותלמידי היקרים האחים המבורכים ידידי נפשי הגבירים ר' משה ור' מאיר פסח הי"ו הם המדברים להמליץ טוב בעד מנהגם כי לא זו בלבד שאין לפקפק עליו כי אדרבא מנהג הגון וכשר הוא שלא להקפיד בזה לפי דעתם כי נכון יותר לעשות חופה בחיסור הלבנה מבמילואה והוא על פי מה שהראוני מאמר מסופר אחד במכ"ע הצפירה תרמ"ה ותורף דברי הכותב הם להכריח ממה שכתב בספר מנורת המאור סי' קל"א ומספר צרור המור בפרשת בא ובד"ה ואמר ראש חדשים) ממה שכתב בהצופה להמגיד שנה רביעית (מאמר השפעת הירח על הארץ ואלאיה) כל בתר איפכא מהמנהג הזה ואדרבא לישא אשה במילוי הלבנה מגרעות נתן ויש חשש סכנה ח"ו וסיים דבריו ואמר ולו ידע ההמון את כל הרעות ההן אשר יפעול מילוי הלבנה לא נשא אשה בלי ספק כי אם בעת חסרון הלבנה ובליל חשך ואפלה ואשר הובא מנהג זה בש"ע יו"ד ואבן העוזר וכו' הוא בעבור אשר כבר החזיק בו ההמון ולא יכול עוד לפרוש ממנו ולכן לא כתבו עליו בש"ע שכן ראוי לנהוג אך נהגו ובתענית (דף כ"ו ע"ב) ומאן דאמר נהגו וכו' ובפי' המיוחס לרש"י נהגו משמע מאליהם א אינו עיקר עכ"ד הסופר לדעתו וכונתו לומר דגם לדעת בעלי הש"ע (מרן והרמ"א) אשר כל בית ישראל נשען עליהם אין למנהג זה עיקר ולכן לא כתבו שכן ראוי לנהוג רק נהגו וכמו שאמרו בתענית וכו' כן נראית כונתו וקצת סיעתא לדבריו מדברי הרב ספר המקנה שבפתחי תשובה הנ"ל כמובן אלא שהרב המקנה לא אמר לבטל את אשר נהגו מפני זה ויוכל להיות שסובר שמנהג זה הוא כמו המנהג בההיא דסי' ת"ץ שרבני האחרונים הסכימו עליו וההוא ספרא בקש לעקור את הכל:

ואנכי לא ידעתי את האיש ואת שיחו אך עכ"פ ידוע היא מליצת הקדמונים אין חולקים כבוד לרב ואין נושאין פנים בהלכה ורשות ביד כל אדם לגלות דעתו וסברתו והבוחר יבחר וההכרח יאלצני לבוא במשפט להוכיח שאין לסמוך על דבריו הללו לפי שדברים שבכתב (מכתבי העתים בישראל) יד הכל ממשמשין בהם, אף מאן דלא גמיר סברא וגמרא וסומכין על המאמר ההוא להבדיל כמשה מפי הגבורה ולא יצטרכו לשאלת חכם כאשר באזנינו שמענו בכמה עניינים כיוצא לזה יכחישו הבעלי בתים יודעי קרוא מקרא במכ"ע את דברי רבניהם על פי מאמר שקראו במכ"ע לא כדברים הנאמרים בספר (דלאו כולי עלמא ידעי לה ויצטרכו לשאול פי הרב והמו"ץ והוא יברר וילבן אם לסמוך על אשר אמר עם הספר ועל פיו יקום דבר) הם דברים שבמכ"ע כי עליהם יסמכו ראשם ורובם בלתי שאלת חכם כידוע ומפורסם (ועליהם נאמר ומקלו יגיד לו וכדרשת חז"ל כל המיקל נעשה מגיד לו): ואף גם זאת כל הרואה ושומע מאמר במכתבי עתים הנ"ל והוא לא ידע להעמיק בדבר לא זו בלבד שיקל ראש נגד מנהג זה כי גם יבוא לתת דופי בדרך כלל

במנהגי ישראל כי יאמר לכו חזו מנהג שתפסו בו אבותינו ואבות אבותינו כמה מאות שנים שוא שקד שומר המנהג כי הביא עליו קללה ולא ברכה והפרט יעיד על הכלל מדהא ליתא וכו' ויהרסו אל ה' לפרוץ גדר כל המנהגים אשר נצטוינו אליהם מאל תטוש תורת אמך שאל אביך ויגדך ואפילו מנהג שנראה גרוע לעין כל לאו כל אדם זוכה לערער עליו ולבטלו ומנהג מבטל הלכה אמרו חז"ל וכבר הפליגו הפוסקים במקומות רבו מספר שאין רשות ביד שום אדם לבטל מנהג מקומו אף כי מנהג שנתפשט בכל ישראל מכמה מאות שנים אפס קצהו תראה במה שרשמתי בקונטרס הכללים במערכת המ"ם אות נ"ח בעניינים אלו הנה הבאתי דברי רבותינו גדולי האחרונים מוהריק"ו והרדב"ז שאין לבטל בקל שום מנהג המקום שאם כן בעיר זו יבטלו מנהג זה ומנהג אחר בעיר אחרת ועל ידי זה יבוטלו מנהגי ישראל שהם תורה ורב לא רצה לבטל קריאת ההלל בר"ח אף שהיו מברכים ולדעתו היא ברכה לבטלה כיון שכבר נהגו אבותיהם אלו תורף דבריהם ונמשכו אחר דבריהם כל רבני האחרונים שהבאתי שם והרמ"א בתשו' סי' כ"א כ' בשם מוהרי"ק בשרש קמ"ד דאם נמצא המנהג באיזה פוסק אין לבטל אפילו בשעת הדחק אין לשנות המנהג אפי' יש במנהג צד איסור אין לבטלו כמו שכתב מוהרי"ק בשורש ט' ובמנהג דהכאת המן שמוהרי"ל לא היה חושש לו כתב הרמ"א בסימן תר"ץ סעיף ז' שאין לבטלו ולא שום מנהג כי לא לחנם הוקבעו: ועוד הבאתי מה שכתב רבינו מוהרשד"ם דכל אדם בריא בחיובא לחפש ולבקש טעם להצדיק המנהג אף שהוא נגד הדין ואם כך במנהגים פרטים בעיר פלוני ובעיר פלוני קל וחומר בן בנו של ק"ו במנהג כולל שנתפשט בכל ישראל בכל מקומות מושבותיהם כמנהג זה שעליו אנו דנים שהוא מאושר ומקויים מפי סופרים וספרים זה כמה מאות שנים מדור דורים עלי דידן רמיא להיות מהדרים שכן ראוי להיות חוזר אחר קיומו ויחזקהו במסמרים ולא תהיה כלה דוחקא וחתן נאה חמד בחורים נעצבים בפרק הכונס בימים המאורים ונהפוך הוא שמחה וששון ישיגו קול ששון וקול שמחה ושר בשירים.

כי באלה חפצתי יאמר ה' אדיר אדירים וירא אלהים את האור כי טוב השמים מספרים והלכת בדרכיו כי זה כל האדם מילדי העברים האמנם לא נודעתי במאמרים גלויים במכתבי העתים ומה אני לאטרוחי רבנן קדישי גאוני דורנו יצ"ו לשאול בעצתם מה יאמרו בדברי הסופר ולא בעינא בזה פן אהיה כחוכא להם דבר פשוט וברור שאם יבואו כל רוחות שבעולם לא יזיזו זיז כל שהוא ממנהג גלוי וידוע ומפורסם מאבות אבותינו לקדושים אשר בארץ ומה ידענו ולא ידעהו וכחס על הנייר ועל איבוד זמן יקר ישיבונו אחור ותשובה תולה וכשאני לעצמי עצור במלין לא אוכל להתאפק אמרתי

אשפוך שיחי בקונטריסי ואולי יזכינו האל יתברך להוציא ספרי זה לאור הדפוס ויהיו דברי אלה קרובים רצויים ומקובלים לפני חכמי ישראל רבני גאוני דורנו ישמח לבי גם אני: והנה בעל המאמר יסד ארש לכסות עינים שלא יטפחו על פניו דברי רבותינו המאורות הגדולים מרן הב"י והרמ"א אשר העלו על שלחנם מנהג זה ואמר שכתבו נהגו לומר שאין מנהג זה עיקר וכההיא דתענית וכו' ולכן לא כתבו שראוי לנהוג כן וכו' והלא מראש כבר כתבתי בראשית מאמר שיש לחלק דההיא דתענית הוא בנהגו העם וכן הם דברי הרמ"א בתשובה (דקדקתי לכתוב והעם נהגו) דבלשון זה הוא שיש להבין שהעם מאליהם נהגו כן ואין כל הפוסקים מסכימים לזה ואף בלשון זה ממש (כלומר שלא יכתבו ונהגו בלבד אלא יצרפו אליו תיבת העם לומר העם נהגו או ונהגו העם בלשון זה כשישתמשו בו הפוסקים אין כונתם לומר שאין למנהג זה כל עיקר (כמשמעות הלשון בהש"ס דתענית) וממקומו הוא מוכרע מדברי הרמ"א בתשו' בההיא דסי' ת"ץ כמו שיתבאר להלן בס"ד אבל אם כותבים הפוסקים איזה מנהג בלשון נהגו לבד (בלא העם) משמעותו כאילו כתבו ונוהגים או והמנהג וכיוצא ללשונות שמשתמשים בו במנהגים מוסכמים מהפוסקים ועם כי דבר זה ברור בעיני שבמקומו: רבו מספר משתמשים הפוסקים ומכללם רבותינו בעלי הש"ע בלשון זה (נהגו) במנהגים ישרים ונכונים ומוסכמים ולהטריחהקולמוס בזה הוא שלא לצורך לפי דעתי ויש לחוש מפני ביטול בית המדרש.

בכל זאת להוציא מלבן של מחוסרי אמונה אשר למראה עיניהם ישפוטו ולא ישמעו לקול מלחשים שכן הוא האמת ארשום פה איזהו מקומן בדברי מרן ובדברי הרמ"א מאשר ראו עיני בדב"ק לידע ולהודיע כי כן ארחות צדיקים לכתוב ונהגו במנהגים מצודקים מאושרים ומקויימים כראי מוצק חזקים ומזה ישמע חכם ויבין זאת דמה שכתבו בש"ע במנהג זה בלשון נהגו לא משום שאין לו עיקר כדברי הסופר ואתן מקום לדברי אלה בסוף האות הזאת במדור בפני עצמו שלא לבלבל את הקורא וכעת אכתוב מה שיש להכריח מדברי הפוסקים שדברו במנהג זה שכונתם לקרב את המנהג הזה: הנה במאי דקמן לשון רב הנמק"י הוא כמו שנהגו לישא אשה במילואה לסימן טוב ובד"מ באה"ע כתבו בזה הלשון כתב הר"ן בסוף פרק ד' מיתות ואשגרת לישן הוא וצ"ל נמקי יוסף כמו שכתבתי בקונטרס כללי הפוסקים סי' ד' אות ד') דנוהגים שלא לעשות נישואין אלא כשהחדש במילואו ואין בזה משום ניחוש עכ"ל עכ"ד הד"מ וכן הוא לשון תשובות המיוחסות להרמב"ן בסי' רפ"ג מה שנוהגים שאין נושאין נשים עד מילוי הלבנה באלו הארצות אינו ניחוש אלא כשם שמושחין המלכים.

על המעיין דתמשך מלכותייהו כן עושים במילוי ולא בחסרון לסימנא טבא הוא כדרך שמושכין יין בצינורות לפני חתנים ואין בו משום דרכי האמורי עכ"ל הרי דמ"ש בנמק"י בלשון מה שנהגו כתבו הרמ"א בד"מ בשמו בלשון נוהגין ובמפה כתבו בלשון ונהגו והרב הלבוש ביו"ד כתבו בלשון מה שנהגו העולם (שהוא כלשון נהגו העם) ומסיים ואין זה משום ניחוש אלא לסימן טוב וכו' מכל זה מוכח ודאי דנהגו או נוהגים הכל אחד ומפורש בתשובה להרמב"ן דמ"ש וסימנא טבא הוא הם דברי עצמו שמסכים להמנהג ולא כמו שאפשר לפרש בלשון הנמק"י והרב הלבוש שמ"ש לסימן טוב ר"ל שהעם העושים כן חושבים זה לס"ט ודחה הדוחה לומר שהוא אינו מסכים שהוא סימן טוב רק דעת העם הוא כותב אבל בתשובות להרמב"ן אי אפשר לפרש כן אלא דברי עצמו הם) ואף אם היה הרמ"א כותב בזה ונהגו העם לא היינו יכולים לפרש שכוונתו שאין למנהג זה עיקר כמו שנפרש בההיא דתענית שהרי גם בההיא דסי' ת"ץ שכתב בדקדוק והעם נהגו אין כונתו לומר שאין למנהג ההוא עיקר שהרי המעיין בתשובתו עיניו תחזנה אשר הרבה להשיב והראה פנים מסבירות לקיים את המנהג שלא לברך מכמה טעמים נכונים לא אחת ולא שתים ולא שלש כי הולך על ארבע טעמי תריצי ישרים וברורים ומאירים מזהירים כמו שיראה הרואה בדברי תשובתו בגופן שלהן וכדבריו הסכימו האחרונים בדן ההוא הלא בספרתם).

ואם כן בהכרח לומר שלא נשתמש בלשון זה אלא להורות שהמנהג הזה אין כל הפוסקים מודים בו אלא העם נהגו כן מאליהן ומכל מקום המנהג יש לו על מה לסמוך וכן ראוי להורות זאת היא כונתו בההיא דסי' ת"ץ וכן נמי בהא דקמן אך אם היה כותב ונהגו העם לא היה לנו הכרח לומר שכונתו שאין לזה המנהג עיקר אלא היינו מפרשים כמו העם נהגו שבההיא דסי' ת"ץ שאם היתה דעתו שאין למנהג זה עיקר לפי שיש בו חשש סכנה ורעה נגד פני המנהג לא היה לשתוק אלא לפרש ולומר שראוי לבטלו שאפילו במנהג שאין שום חשש איסור ולא חשש סכנה בקיומו כשאין דעת הרמ"א נוחה בו כותב בפירוש שאין לחוש לאותו המנהג עיין לדוגמא בא"ח סי' תע"א ס"ב ויש מחמירין שלא לאכול פירות כדי לאכול חרוסת לתיאבון ואין לחוש למנהג ההוא ויש מחמירין שלא לפרר המצות וכו' ואין לחוש גם לזה ועוד ארשום בזה איה"ש בסוף האות הזו (בד"ה מכלל) וק"ו במנהג שלדעתו יש בו צד איסור בעצמו משום חשש סכנה שהוא גם כן איסור משום ושמרתם מאד לנפשותיכם דודאי לא ידום ולא יקבל שכר על השתיקה ומצינו לרבינו הרמ"א בסי' תרס"ד במה שכתבו הראשונים שיש סימן בליל הושענא רבא בצל הלבנה כתב על זה דמפני שם החשש דלא ליתרע מזליה נראה לו שיותר טוב

להיות תמים עם ה' ולא לחקור עתידות ואם כך מפני חשש בעלמא ודלא ליתרע מזליה) ק"ו בדבר שהסכנה מרחפת בו שעליו להגיד לאדם ישרו שלא להתנהג כן ואם מפני הרגל ההמון לא יוכל לפרוש אולת זה הוא יעשה את שלו והשומע ישמע ואם כן היתה חובה עליו לגלות דעתו שאין ראוי לקיים המנהג הזה:

ובפרט לפי מה שכתבתי דמוכרח מלשון תשובה להרמב"ן דרוצה בקיומו של מנהג זה כי השבח השביח את בני ישראל כי הוא לסימנא טבא וגם דברי הרב נמקי יוסף מטין לזה אם כן אחר שראה הרמ"א דב"ק ואם אין דעתו מסכמת לזה (על פי חכמת הטבע וספר מנורת המאור וצרור המור וכו') פשיטא ודאי שצריך להודיע דעתו שראוי לבטל המנהג הזה ולא לבד שלא הועיל לנו בהביאו המנהג הזה שתיקתו היתה יפה לו מדבור כי עתה שהעלה על השלחן הטהור את המנהג הזה יעלה על דעת הרואה והשומע שמנהג הגון וישר הוא ככל המון מנהגי ישראל שהם תורה וכמו שהוא האמת לדעתי ותהי האמת נהדרת) דלאו כ"ע גמירי דנהגו העם ר"ל דאין לו עיקר ורב גדול בדורו של הרמ"א לא נחית לזה ושאל לו שדעת מוהרי"ל היא בהפך והוצרך להשיבו כי בדקדוק כתב והעם נהגו כלומר דאין כן דעת הפוסקים ולא הספיק לו בזה משום שהיה קשה עליו ואם כן למה הביאו למנהג זה אחרי שאין כן דעת הפוסקים לכן הוצרך לבאר שלדעתו אין להזניח המנהג ויש לו קיום והעמדה מכמה טעמים שבאר בתשובתו עי"ש הרי שלולא שהמנהג ההוא ראוי והגון הוא לא היה עולה על שלחן מלכים כלל: ומרן בש"ע כתבו בלשון זה נהגו שאין מתחילין בב"ד ואין נושאין נשים אלא במלוי הלבנה הנה כלל שני עניינים בדבור אחד ועל שניהם הוא אומר נהגו ועל אין מתחילין בב"ד לא מצינו שום פקפוק אף לדברי הסופר הי"ו וכתב עליו בלשון נהגו א"כ גם המנהג דאין נושאין וכו' יגיד עליו רעו דאין בו שום פקפוק לדעת מרן וכן היא דעת הרמ"א והפוסקים שקדמום והבאים אחריהם כל ישרי לב קיימו וקבלו המנהג הזה והוא שריר וקיים בלי ספק ומה שהוכיח הסופר הי"ו ממה שלא כתבו על המנהג הזה שכן ראוי לנהוג אין זה כלום לפי דעתי הדלה שלא בכל המקומות יכתבו שכן ראוי לנהוג (כי אם במקומות מועטים ונער יכתבם על צד איזה הכרח שראו באותו המנהג מאן דשדי ביה נרגא כההיא דסי' תר"ץ סי"ז שמוהרי"ל לא חשש למנהג להכות המן והוצרך הרמ"א לכתוב דאין לבטלו כי לא לחנם הוקבע) ועל הרוב בכל המקומות יביאו המנהג בסתם וסתמו כפירושו דיש מקום למנהג ההוא וכשלא הוטב בעיניהם יכתבו בפירוש שאין לחוש לו או שאין לקיימו ושראוי לבטלו וכיוצא:

ולפני איזה שנים (בשנת תרל"ח או תרל"ט) במכתב ששלח לי ידידי רב מופלג הסמוך למדינה זו מר ניהו הרב הגדול מוהר"ר שניאור זלמן פינסער האבד"ק חארסאן נ"י ראיתי שהוציא מכלל זה נישואין בזמן חיסור הלבנה) חדש אדר וחדש אלול דבשניהם לית דחש להא דחיסור הלבנה והעיד שפעמים רבות מזדמן שנושאין נשים בכלה דאדר ובכלה דאלול גם בימי החיסור והעיד כן בשם גדולי הרבנים בעיירות גדולות ואמר מר דנ"ל הטעם שהקלו בהם לפי שבחדש אדר נאמר בו והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליו"ט וכל החדש במשמע ומשנכנס אדר מרבין בשמחה ובר ישראל דאית ליה דינא בהדי וכו' דבריא מזליה וכן חדש אלול איתא במגילת תענית פרק ו' וז' דבי"ז בו איתנטיל רומאי מיהודה וירושלים שהיו מצירין להם מלכי יון מושיבין קסטראות בעיירים ומענים את הכלות ואח"כ היו נשואות לבעליהן ולא היה אדם מבקש לישא אשה מפני הקסטראות וכו' ובת אחת למתתיהו בן יוחנן כהן גדול כשהגיע זמנה להנשא וכו' ולא הניחו אותו וכו' וגברה ידם על מלכי יון וכו' ובאותו היום שבטלוהו עשאוהו יום טוב ואף דבטלה מגלת תענית עם כל זה ודאי דנעשה מזלא דנישואין בריא בחדש אלול ומזלו הוא גם כן מזל בתולה אשר על כובודאי דעל ידי הנס הזה נתבטל לגמרי החשש דמילוי הלבנה בחדש זה שהרי הנס נעשה בי"ז בו וגם הוא מכלל ימי רצון שעלה משה בהר לקבל לוחות אחרונות ובתשב"ץ סי' תס"ד ותס"ה נתן טעם לכל מנהגי אירוסין ונישואין שהם דומה בדומה ממש לכל העניינים שנעשו במגלת תענית וסיים דבריו נקוט האי כללא בידך כל המנהגים של חתן ושל כלה אנו למדין ממתן תורה עכ"ל ויום ל"ג בעומר ידוע שהוא יום טוב גמור ועל כל פנים לא נראה ולא נשמע במדינתנו מי שיפקפק בדבר עכ"ד הרב הנ"ל נ"י בענין זה:

ולפי דבריו יש ליישב מה שדקדקתי למעלה (בד"ה ועוד יתכן) על מה שכתב מרן בריש סי' תצ"ג דנוהגים שלא לישא מפסח ועד ל"ג בעומר דלא הוה ליה למימר אלא מר"ח אייר דעד ר"ח אייר תיפוק ליה משום שהוא ימי האיסור ולדברי הרב נ"י אתי שפיר דחדש ניסן שנעשו בו נסים ונפלאות לישראל בריא מזליה ואין בו משום חיסור הלבנה ויש בו מצד המנהג בימי הספירה אבל מה שדקדקתי בדברי הרמ"א שם לפי משמעות לשונו דבכל הימים שמיום ל"ג שרי לישא וכו' לא יתיישב בזה דנהי דיום ל"ג עצמו חשוב יום טוב ושרי לישא בו ואין בו משום חשש איסור כמו שכתב הרב נ"י מכל מקום כאן שלא נעשה בו נס לכללות ישראל לא חשיב בריא מזליה שימשוך אחריו את כל ימי החדש שלא יהא לחוש משום החיסור (כמו בכל חדש אלול ואדר) ואין סברא לומר דמשום שיום ל"ג עשאוהו כיום טוב מושך את ימי כל החדש שאחריו אף שלא נעשה בו נס כללי

דחשיבות היום טוב מהני לזה שאם כן גם בחדש סיון ותשרי לא יהיה לנו לחוש שבהם ימים טובים לישראל וגם במה שכתב דחדש שנעשה בו נס לישראל כחדש אדר חשיב כולו כימים טובים ומבורכים ולא חיישינן ביה משום החיסור יש לפקפק דאם כן נוציא מן הכלל הזה גם את חדש כסליו שנעשה בו נס גדול לישראל ומאי שנא דנהגו להקל בכלה דאדר ודאלול ולא גם בכסליו ובפרט בימי חנוכה עצמם לא היה לנו לחוש משום חיסור הלבנה וכבר הבאתי למעלה (בד"ה ולפי דברו) מה שכתב הרב בית חדש בסי' תקע"ג דמה שלא כתב הרמ"א החתן ביום חופתו בכ"ח בכסליו יתענה שהוא מתענית צדיקים היינו משום שבלאו הכי אין רגילים לעשות נישואין בסוף החדש מתבאר יפה דגם בחנוכה שנעשה בו נס גדול תשועה ופורקן נוהגים שלא לישא בימי החיסור: והן אמת דהרבנים מגן אברהם בסי' תקע"ג סק"ב ופרי מגדים באשל אברהם סי' תק"ף סק"ה חלקו על הרב ב"ח וכתבו דחתן ביום כ"ח כסליו לא יתענה משום שיש חילופי נוסחאות אם מה ששרף יהויקים המגלה היה בכ"ח כסליו או ביום אחר ושמעת מינה דסברי דאפשר לעשות חופה בסוף החדש אבל אין מזה הכרח שלא נתפשט המנהג בחנוכה דאינהו דאמור כאשר יצטרך על פי איזה הכרח לעשות החופה ביום כ"ח כסליו לא יתענה בו דודאי מפני איזה הכרח כאשר יהיה האופן יתכן לעשות החופה בימי החיסור כמו שכתבתי למעלה שאם לא כן לא היה צריך הרב ב"ח לכתוב דינו כמובן ואם כן שפיר נוכל להוכיח מדברי הרב ב"ח דפשט המנהג גם בימי חנוכה.

ובאמת לולא שהעיד הרב הנ"ל שכן מנהג פשוט אצלם על פי הוראת הגדולים לא היתה דעתי העניה נוחה בזה ומשמעות דברי כל הפוסקים המדברים במנהג זה (דשלא לישא בחיסור הלבנה) הוא דכל חדשי השנה שוים בזה וגם צריך לעיין בגוף מס' מגלת תענית ן (כעת אינה בידי) אם אין בשאר חדשי השנה כיוצא להא דבחדש אלול ואין להאריך עוד על כל פנים למדנו מפי עדות הרב הנ"ל נ"י דגם גדולי דורנו לא הזניחו את המנהג הזה כדברי הסופר הי"ו אך בחלקות ישיתו ויחנו בחסרות שני חדשי השנה הנ"ל ובכן לי הדל כבוד הסופר הנ"ל במקומו מונח ואין לנו לזוז ממנהג זה כי הוא שריר וקיים ככל מנהגי ישראל שהם תורה ואף אם לפי חכמת הטבע מילוי הלבנה תפעל רק רע וקללה במקום ברכה אנחנו מאמינים באמונה שלמה ותגזר אומר ויקם לך צדיק גוזר והקב"ה מקיים והרי כמה גדולים צדיקים הרמב"ן והרב הנמקי יוסף ובעלי הש"ע וכמה אלפים רבנים שמכמה דורות שלפני פנינו ברכו את המנהג הזה באמרם שהוא לס"ט בטח יהפוך ה' את הקללה לברכה לטוב לנו ולבנינו עד עולם טבא הוא וטבא ליהוי נס"ו: מוצא שפתי אשמור ובא לציון מקומות שראיתי בדברי רבותינו מרן והרמ"א שמביאים

מנהגים שאין עליהם פקפוק בלשון נהגו או ונהגו ולא אטפל לרשום כי אם אשר ראיתי בדב"ק בחלק א"ח ומהחלק הזה נלמוד דרכם בקודש בשאר החלקים כי הוא מקור מים חיים וזה החלי בס"ד.

הנה מרן הב"י בעשרים וחמשה מקומות הגיד שדרכו בקדש בשלחנו הטהור לכתוב נהגו ונהגו במנהגים טובים וישרים ואלו הם. א) בסי' י"א סי"ד ונהגו לעשות בסוף כל חוט קשר והוא מנמקי יוסף והרקח ורבינו ירוחם ואין שום מפקפק על המנהג וכן הוא בכל מה שארשום אי"ה כאשר יראה הרואה (ושם בסט"ו ויש מתירין וכן נהגו וכן בכמה מקומות כיוצא לזה ואלו לא ארשום לפי שיש ביד הדוחה לדחות כמובן וארשום רק מ"ש נהגו ונהגו).

ב) בסי' ל"ב סל"ו נהגו שפרשת קדש לי וכו' ובב"י באר הטעם והעלהו על שלחנו הטהור ג) שם סעיף מ"ד ונהגו שיהא שער של עגל. ד) סי' ל"ה נהגו במנין השיטין וכן לשון הטור. ה) סי' ל"ו ס"ב נהגו שלא להניחם כל היום וכן לשון הטור. ו סי' מ"ו, ס"ב נהגו לסדרם בבית הכנסת.

ז) סי' מ"ז ס"ט נהגו לומר פרשת ברכת כהנים. ח) סי' קכ"ח ס"ד נהגו שלא ליכנס לביה"כ.

ט) סי' קל"א ס"ד נהגו שאין נופלים על פניהם לא בבית החתן וכו' י) שם ס"ו נהגו שלא ליפול על פניהם בט"ו באב. יא) סי' קל"ה סעיף יו"ד נהגו לקרות כהן אחר כהן בהפסק ישראל יב) סי' קל"ט ס"ג ונהגו ששליח צבור כשרוצה מברך וקורא יג) שם ס"ה נהגו לכסות הכתב בין גברא לגברא.

יד) סי' חק"ן סעיף י"א ונהגו שלא לברך עד אחר ניגוב טו) סי' רכ"ה ס"ג ונהגו שלא לברך עד שעת אכילה. טז סי' רצ"ז ס"ד נהגו לברך על ההדס יז) סי' שמ"א ס"ג נהגו להתיר גזרות הקהל.

יח) סי' תע"ג ס"ד נהגו שיהיה זרוע ונהגו שיהיה צלי ועי"ש בב"ח ס"ה. יט) סי' תצ"ג ס"ד נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה וכן הוא לשון הטור.

כ) סי' תק"ב ס"א נהגו היתר במפוח של בעלי בתים. כא) סי' תקנ"א ס"ב ונהגו לאסור וכו' כב) סי' תקנ"ב ס"ז נהגו לישב על גבי קרקע בסעודה המפסקת ובטור כתב זה בלשון דין בלא מנהג והוא מוסכם מכל הפוסקים.

כג) סי' תרי"א ס"ב והאידנא נהגו לאסור וכן הוא בטור על פי הש"ס. כד) סי' תרכ"א ס"ה נהגו לידור צדקות וכו' ובב"י מביא דברי המרדכי שיש ראיה מהספרי כה) סי' תרל"ט ס"ח נהגו שאין מברכין על הסוכה אלא בשעת אכילה והוא על פי סברת ר"ת

שהביאו הרא"ש והמרדכי והרב המגיד כתב שכן נהגו העולם: כה תאמר לבית יעקב לידע ולהודיע שלשון זה (נהגו) נאמר על מנהגים טובים שיש להם טעם כעיקר ועוד מצינו באיזה מקומות שכותב בלשון ונהגו העולם והוא מנהג שריר וקיים ופשוט בכל ישראל עיין בסי' כ"ה סי"ג נהגו העולם שלא לחלוץ תפילין עד אחר קדושת ובא לציון וביום שיש בו ס"ת.

נוהגים וכו' וביום ר"ח וכו' ובסי' כ"ז ס"ח ונוהגין העולם לכרוך על הזרוע וכו' ובסי' רכ"ה ס"ג נהגו שלא לברך וכו' הם דברי הרא"ש שהביא בב"י בלשון ונהגו העולם ובסי' ל"ו ס"ג והסופרים נהגו ובסי' תק"ב ס"א ונהגו היתר במפוח וכו' הוא מהתוס' שכתבו זה בלשון והעולם נהגו והשמיט מרן תיבת העולם ובסי' י"ב ס"ג מנהג העולם כרש"י והיכא דלא אפשר יש לסמוך על ר"י ובסי' ל"ד ס"א ומנהג העולם כרש"י והרמב"ם ובסי' רע"ב ס"ז ומנהג העולם כסברא הראשונה: והוסיף משה (רבינו הרמ"א) על הסכום הנ"ל אחד עשר כוכביכלכל ברורים כלם אהובים לא רחוקים והיו הקרובים למען דעת כי כן דרכו גם כן לכתוב לשון זה על מנהגים טובים ואלו הם.

א) בסי' ג' סי"א ועכשיו וכו' נהגו לקנח וכו' ופוק חזי מאי עמא דבר. ב) סי' ד' ס"א וי"א וכו' וכן נהגו ובב"י הביא מרן שכתב הרד"א שנהגו לברך וכו' וכתב מרן ואיני יודע טעם לברך והרמ"א בד"מ ישנו בנו"ט לקיים המנהג וכתב סברתו במפה וסיים וכן נהגו.

ג) סי' מ"ו ס"ט ונהגו לסדר ברכת התורה. ד) סי' נ"ז סעיף א' ונהגו שהשליח צבור מאריך בברכו.

ה) סי' קכ"ג ס"א ונהגו לומר אח"כ יהי רצון. ו) סי' קכ"ז ס"ג ונהגו לומר בשחרית שים שלום.

ז) סימן קכ"ח ס"ה ונהגו להקל בקצת מקומות. ח) שם סעיף כ"ג על כן נהגו לשלשל הטלית ונהגו גם כן לומר הפסוקים אך יותר טוב שלא לאמרם.

ט) שם סמ"ד ונהגו שנושא כפיו אף שאינו נשוי. י) שם נהגו בכל מדינות אלו שאין נשיאות כפים אלא ביום טוב.

יא(סי' קל"ד ס"ב ונהגו לעשות כן אחר קריאת ס"ת. יב) סי' קנ"ד ס"ח ונהגו ליהנות בכמה הנאות.

יג) סי' קס"א ס"ג ונהגו קצת להקל אבל יש להחמיר וכו'. יד) סי' רס"ט א' ונהגו לעמוד כשמקדשין בבית הכנסת.

טו) סי' רע"ג ה' נהגו ליתן לתינוק. טז) סי' ער"ה י"ב נהגו לכסות הקטנים שלא יהיו ערומים.

יז) סי' ר"ף ד'' ונהגו להזכיר אחר קריאת התורה. יח) סי' רצ"ה א' ונהגו להזכיר אליהו הנביא.
יט) סי' רצ"ו א' ונהגו לומר קודם הבדלה כ) סי' ש"ג סכ"ו נהגו לאסור. כא) שם נהגו להקל.
כב) סימן שי"ח ט"ז ונהגו להחמיר מיהו במקום צורך. כג) סימן שנ"ה ג' הולכי ספינות נהגו לעשות.
כד) סי' תכ"ט ס"ב ונהגו שאין מתענים בו תענית כלל. כה) סי' תס"ז ס"ח ולכן נהגו ובד"מ אות ד' כתבו בלשון וכן המנהג.
כו) סי' תק"ט ס"ג ונהגו וכו' ובד"מ באר שכן שורת הדין. כז) סי' תקל"ו ס"א וכן נהגו וכו' ובב"י שם וכן נוהגין העולם וסומכים וכו' והכי נקטינן.
כח) סי' תקנ"א ס"ז ונהגו להקל. כט) סי' תקס"ה ס"ג ונהגו בכל הצומות שלא לאומרו כי אם במנחה ומרן בב"י כתב בשם ר"י שנהגו העולם כן וכתב הרמ"א בד"מ אות ב' וכן הוא המנהג.
ל) סי' תקצ"ב ס"א לומר היום הרת ובד"מ כתבו בשם מוהרי"ל בלשון פסק דין בלא מנהג לא) תרי"ג ס"ד ונהגו בזה וכו' ובד"מ כתבו בשם מוהרי"ל בלשון ואנו נוהגין. לב) סי' תרמ"ח ס"ב ונהגו להכשיר וכו' לג) סימן תרנ"א ס"ז ונהגו להסיר התפילין.
לד) סימן תרס"ט עי"ש כמה פעמים. לה) סי' תרע"ד ס"א נהגו להחמיר.
לו) סי' תרצ"א ס"ב ונהגו שלא לתייגה גם נהגו וכו' ונמצא גם כן שכותב בלשון זה על נוהגים פרטיים בסי' ל"ב סל"ב מיהו נהגו הסופרים. ובסי' תקמ"ז ס"ו ונהגו בני אשכנז וכו' ושם בד"מ כ' זה בשם התה"ד שכ' וכן נוהגים באשכנז וכו' ושינה הלשון בהגהותיו וכתב ונהגו במקום נוהגין להורות דהכל אחד היינו נהגו היינו נוהגין וכשם שיש המון רב מנהגים שונים בלשון נוהגין ושרירים וקיימים כן גם כן בלשון ונהגו וזה ברור: מכלל הדברים אתה תשמע שלא בכל המקומות שיביאו רבותינו מרן והרמ"א מנהגן של ישראל יתנו עדיהן לומר שראוי המנהג הזה (כמו שנראה מדברי הכופר הי"ו) דהא ודאי ליתא כמו שמתבאר מתוך כל הרשום למעלה (במנהגים שהביאו בלשון נהגו מלבד שיש כמה מאות מנהגים שכתבום בלשון נוהגים ונוהגים המנהג ומנהג וכיוצא הרבה מאוד) שהביאו המנהג בסתם וסתמו כפירושו שהוא עיקר שאל"כ היו מערערים במנהג ההוא כמו שמצינו למרן בכמה מקומות.
א) בסי' כ"ג ס"ב. ב) בסי' ל"ב סט"ו.

ג) סי' מ"ו ס"ו לברך הנותן ליעף כח ואין דבריהם נראין. ד) שם ס"ז יש נוהגים לברך וכו' וטעות בידם.
ה) ברישׁ סי' ס"ח יש מקומות וכו' ונכון למנוע מלאומרם ו) סי' קנ"ד הנוהגים וכו' מוחים בידם. ז) ר"ס רס"ט נוהגין וכו' ויותר טוב להנהיג וכו'.
ח) סי' תצ"ג ס"ג נוהגין וכו' וטעות בידם. ט) מה שנהגו וכו' יש למנוע המנהג.
י) סימן תרצ"ו ס"ב לאסור של זה אינו מנהג: עיניך הרואות שדרך מרן הוא הקדוש שמנהג שלא הוכשר כ"כ בעיניו לא יביאנו בשתיקה כהודאה ויאמר מפורש שאינו נכון וכיוצא גם הרמ"א יאחוז צדיק דרכו כי במנהג שיש לו לפקפק כותב שאינו נראה שאינו נכון ויש למחות וכיוצא ללשונות אלו.
א) סי' מ"ז ס"ו וכן נהגו אבל יותר טוב וכו'. ב) סי' קכ"א ס"ג המנהג הפשוט וכו' ואינו נראה ג) סי' קכ"ח סכ"ו נהגו גם כן לומר וכו' אך יותר טוב שלא לאומרו.
ד) סי' קנ"ט ס"ו ונהגו להקל אבל הסברא ראשונה עיקר. ה) סי' קס"א ס"ז ונהגו קצת להקל אבל יש להחמיר.
ו) סי' רמ"ב נהגו וכו' ולא ראיתי לחוש לזה. ז) סי' רנ"ג ס"ב ונוהגין להקל וטוב להחמיר.
ח) שם והמנהג להקל אך טוב להחמיר ט) סי' רנ"ז ס"ג אין לנהוג כן. י) סימן רע"ו ס"ב נהגו וכו' ויש להחמיר.
יא) סי' רצ"א ס"ד פשט המנהג וכו' אבל יש להחמיר. יב) ובסי' רצ"ט ס"י המנהג להקל אבל העיקר כסברא הראשונה.
יג) סי' תרכ"ד, ס"ב ואין לנהוג בחומרא זו. יד) סי' תרס"ד ס"ז והמנהג פשוט וכו' ויותר טוב וכו'.
וכבר כתבתי למעלה (בד"ה והנה בעל המאמר) מ"ש בסי' תע"א ס"ב ומתבאר שכן ארחות צדיקים טובים השנים מרן והרמ"א לגלות דעתם כשאין המנהג הגון בעיניהם ואם כן מוכת ודאי הא סתמא שתיקה כהודאה דמיא שאין על אותו מנהג פקפוק וממילא במנהג זה שאנו דנים עליו שלא כתבו עליו שום ערעור דעתם מסכמת לנהוג כמנהג זה כי נכון הוא: ולא אכחד כי נמצא בדברי מרן בש"ע שעל כמה מנהגים כותב עליהם הנפק (אין לערער מנהג יפה מנהג כשר וכיוצא) וארשום אשר ראיתי והם בסי' ו' ס"ד ובסי' כ"ד ס"ה ומנהג יפה וכו' והכל הוא חיבוב מצוה ובסי' נ"ג ס"י ובסי' ס"א סי"ב ובסי' קמ"ד ס"ב ובסי' קנ"ד ס"י ובסי' ע"ר ובסי' ש"ך סי"ח ובסי' תי"ז ובסי' תמ"ב ס"ו ובסי' תנ"ה ס"ה ובסי' תס"א ס"א ובסי' תקנ"א סעיף ב' ובסי' תקס"ו ס"ד ובסי' תקצ"א ס"ו ובדברי הרמ"א נמצא כהנה וכהנה.

עיין בסי' ג' סי"א ובסימן ח' ס"ו ובסי' ט' ס"ה ובסי' ל"ז ס"ג ובסי' מ"ו ס"ח ושם ס"ט ובסי' ס"א ס"ג ובסי' קל"ט ס"ה ובסי' קפ"ב ס"ב ובסימן קפ"ח ס"ב ובסי' קצ"ג ס"ג ובסי' קצ"ט סעיף יו"ד ובסימן רל"ד ס"א ובסי' רל"ו ס"א ובסי' רמ"ב ובסי' רמ"ח ס"ג ובסי' רנ"ו ובסי' רנ"ז ס"ו ובסי' רס"ב ס"א ובסי' ער"א סי"ב ובסי' רע"ט ס"ד ובסימן רפ"ב ס"ד ובסי' שכ"ה ס"י ובסי' של"ז ס"ב ובסי' של"ט ס"ג ובסי' שס"ו ס"ג ובסי' תנ"ג ובסי' תנ"ה ובסי' תק"ד סעיף א' ובסי' תקפ"ה ס"ד ובסי' תק"ץ ס"ד ובסי' תר"ה וכן נוהגין במדינות אלו ואין לשנות כי הוא מנהג ותיקון יש מקומות וכו' והכל מנהג יפה ובסי' תרי"א ס"ב ובסי' תרנ"א ס"ט ובסי' תרנ"ד ובסי' תרע"א ס"ז ובסי' תר"ץ סי"ז ובסי' תרצ"ה ס"ב ועם כי לא נוכל לידע טעם פרטי על כל ענין מהנז"ל למה הוצרכו לזה נוכל לומר דרך כלל כמו שכתבתי למעלה, דכשנראה בעיני קדשם שיש מקום לגמגם במנהג ההוא ואולי ראו ג"כ באיזה מהם שהיה מי שגמגם הוצרכו לומר בפירוש שמנהג הגון וכשר הוא ואין להרהר אחריו על כל פנים מיעוטא דמיעוטא הוו דוכתי הנ"ל נגד כמה מאות מנהגים שהוזכר בדבריהם בלתי סעד ולא דחיה כאשר רשומים אצלי כל המקומות שנזכר איזה מנהג בדבריהם בלשון והמנהג או ונוהגים וכן נוהגים וכן המנהג ולא יכולתי לפרטם פה כי ברבים היו ולא כתבתי אלא מקומות שכותבים ונהגו ולא ערערו בדבר דמוכח ודאי דלדעתם אין חשש ופקפוק במנהג ההוא וכן הדבר במנהג הזה שכתבו מרן והרמ"א בלשון נהגו אין בו חשש כלל כן נראה לי הדל ברור בס"ד:

הודעתי הן כתיב כאן כי כל אשר כתבתי לפלפל בלשון זהנהגו העם אם משמעותו הוא דאורויי לא מורינן או דמורינן נמי הכי היה מפני שנעלמו ממני אז דברי הראשונים התוס' והרא"ש ורבינו יהודה החסיד ורבינו בצלאל בשיטה מקובצת שלו וחידושי הריטב"א והבאתי דב"ק בקונטרס הכללים במערכת הנו"ן אות ל"ט באריכות ועיני הרואות תחזנה מישרים כי דעת כל הראשונים שוה בזה שעל הרוב לשון ונהגו העם דאמור רבנן בש"ס הכונה דאורויי נמי מורינן וההיא דתענית שאני משום דקאי אפלוגתא דמר אמר הלכה ומר אמר מנהג ומר אמר נהגו העם ובזה נסתר בנין הרב הסופר הי"ו עד היסוד בה שאף אם רבותינו בעלי הש"ע היו כותבים נהגו העם לא היה לנו לפרש אלא שנהגו ומורים כן ורק בוהעם נהגו הוא שכתב הרמ"א בתשובה שדקדק לכתוב כן וכו' כמו שכתבתי למעלה בעזר ה' אלהים חיים: אף גם זאת להודיע כי בספר כנסת הגדולה החדש בחוברת רביעית נדפסו כל הדברים האלה בשמי הדל במאמר מנהג שנהגו נומר מ' ובסוף המאמר בנומר נ"א נשמט שם סיום המאמר ונמנה החסרון בנומר צ"ב עי"ש אמנם יש שם שיבושים רבים ונדפסו דברים אלו גם בספרי דברי חכמים בסי' קי"ח

וגם שם יש כמה טעיות ועתה הכל מתוקן בקונטרס זה בס"ד ואחר שנדפס כל הנ"ל נתוסף עוד בענין זה מאיזה ספרים שהשגתי אחרי כן ואיזו הערות מרבני דורנו יצ"ו כאשר אבאר בס"ד: הנה ידידי הגאון אבד"ק יאסי יצ"ו בקבלתו את הספר דברי חכמים כבדני בספר היקר אורי וישעי וראיתי שם בסימן קכ"ה שנשאל שלפעמים נחוץ לעשות חופה ונישואין בימים אחר מולד הלבנה (כן כתוב בספר ונראה שיש איזה טעות סופר וכונתו על ימי חיסור הלבנה כמובן בתשובתו) שאם לא יעשו יוכל לבא לידי ביטול הנישואין אי שפיר דמי להעמיד החופה ובתשובתו הביא דברי מרן והרמ"א שביו"ד סי' קע"ט ושבאהע"ז סי' ס"ד והביא גם דברי הרב המקנה שדקדק על מה שכתב הרמ"א בסי' תקנ"א בשם המנהגים דאין נושאין מי"ז בתמוז דלא מסמני דתיפוק לי דהם ימי החיסור ומה שתירץ על פי דברי הרמ"א בתשובה דוהעם נהגו משמעותו שאינו מנהג מוכשר ומוסכם (כמו שהבאתי למעלה בראש אות זו בד"ה ומה שתירץ) דמובן שלדעת הרב המקנה אין מנהג זה מוסכם ונכון כל כך וסיים הרב יצ"ו שנראה לו גם כן ראיה להתיר מדקימא לן דאין נושאין נשים בחול המועד משום דאין מערבין שמחה בשמחה או משאר טעמים שנאמרו במועד קטן דף ח' ע"ב ואם איתא דאסור לעשות נישואין בחיסור הלבנה למה הוצרכו לאסור מטעמים הנ"ל תיפוק ליה שהם ימי חיסור הלבנה אלא ודאי דאין אסור מן הדין כלל וגם מדברי מרן והרמ"א דקדק דלא החליטו לאסור מן הדין אלא מטעם מנהג שכן משמע מדכתבו בלשון ונהגו דאי איכא איסורא הוה להו למימר לישנא דאסור בהדיא ומדנקטי לשון מנהג משמע דחומרא בעלמא הוא מחשש שהכוכבים הצומחים בהם קשים הם וכמבואר בטורי זהב סי' קע"ט והיינו היכא דאפשר להמתין אבל לצורך גדול ודאי דאין לחוש וכדקימא לן בכל מידי דחשש סכנה דשרי לדבר מצוה דשומר מצוה לא ידע דבר רע כמבואר בסי' תנ"ה לענין מים ללישת המצות וכן בקטלנית יש הרבה דעות דמותרת להתיבם מטעם זה והביא לשון הזהר הקדוש בפרשת עקב דף רמ"ג גבי הא דאין מתחילין ביום שני (עיין בש"ע יו"ד כי' קע"ט אין מתחילין בב"ד) שהיקל מטעם דשלוחי מצוה וכו' וכמו כן כאן לענין נישואין ועל כל כבוד חופה דיש להתיר לצורך הרבה אלו תורף דב"ק: והצדק אתו דאין בזה שום צד איסור מן הדין ורק מנהג א הוא שנהגו כן וגם לא בכל הארצות (כמו שכתבתי למעלה דמוכח כן מלשון הרמב"ן שכתב מה שנוהגים שאין נושאין נשים עד מילוי הלבנה באלו הארצות עיין לעיל בד"ה ובאמת) ודבר זה היה פשוט אצלי עד שלא היה צריך להטריח הקולמוס בזה.

וגם מה שכתב דיש להתיר משום צורך גדול לעשות החופה בימי החיסור הדין אמת וכן כתבתי אני הדל למעלה לדבר פשוט דמפני איזה הכרח וסבה עושים החופה בימי חיסור הלבנה (עיין בד"ה והן אמת): ומה שהכריח דמן הדין מותר מדאמרינן דאין נושאין בחול המועד משום דאין מערבין שמחה בשמחה או משאר טעמים ותיפוק לי משום שהם ימי החיסור אלא ודאי דמן הדין מותר הנה אף שיש ביד הדוחה לדחות דשאני ימי חול המועד שהם ימים טובים ומבורכים על דרך שכ' האבד"ק חארסאן שהבאתי למעלה (ב"ה ולפני איזה שנים) כבר כתבתי דמדברי הרב בית חדש בסי' תקע"ג מתבאר יפה דגם בימי חנוכה שהם כימים טובים ומוצלחים ומבורכים שנעשה בהם נסים ונפלאות שייך מנהג זה שלא לישא בימי החיסור ועיין לעיל בד"ה ולפי דבריו והוא הדין לימי חול המועד.

ועוד דסברא זו לחלק בין ימים סתם לימים מבורכים מהניא רק לכשנאמר דאין איסור מן הדין אלא מצד המנהג אבל אם נאמר דמן הדין אסור נראה דאין סברא לחלק כן ואם כן הוכחתו דמן הדין מותר היא נכונה רק שהיא משנה שאינה צריכה דפשוט דאין צד איסור אלא מנהג נכון הוא דאיכא ומה שכ' בטעם ההיתר משום דסמכינן אשומר מצוה לא ידע דבר רע הנה אם נאמר דחשש הסכנה בזה הוא על פי דרך הטבע בטבע העולם יש לפקפק אם מועיל בכגון זה הא דשומר מצוה לא ידע דבר רע לפי מה שכתבתי לחלק בזה בקונטרס הכללים במערכת השי"ן אות ח"ן ונדפס בדברי חכמים סי' פ"ב לחלק בין ענין סגולייי לענין טבעי עי"ש והבאתי שם דיש סוברים דדוקא כשעושה המצוה לשם שמים ומצוה כתקנה אפשר לסמוך בזה ולא כל אדם זוכה: ובשו"ת דבר אליהו להגאבד"ק טרלא בסי' ט"ז (בד"ה ובדרך אגב) כתב וז"ל אמרתי ליישב מנהג העולם שאין משגיחין ונושאין נשים אף לאחר חצי חודש והלא הדין מבואר ביו"ד סי' קע"ט ובאהע"ז סי' ס"ד שאין לישא אשה אלא במילוי הלבנה ורציתי לומר מדמתיר כאן הש"ע (בא"ח סי' תצ"ג) לישא לאחר ל"ג בעומר דהוא לאחר מילוי הלבנה שמעינן דאין קפידא וגם מדאסרו לישא בחול המועד והא בלאו הכי אסור דהוא לאחר מילוי הלבנה ולמה הוצרכו לאסור מטעם יום טוב וגם מדמותר להחזיר גרושתו מכל זה מוכח דאין קפידא כל כך אף בבתולה או אפשר דבאלמנה או גרושה אין להקפיד כלל ומזה גם כן יש להוכיח מדמותר בחול המועד לישא גרושה אלמא דאין לו שמחה כל כך אם כן היה הסברא דאף בימי הספירה מותר בכי האי גוונא אף קודם ל"ג בעומר אך מסתימת הפוסקים נראה דאסור: והנה לכאורה לפי זה יסתרו פסקי הש"ע אהדדי אך יש לומר שאין סתירה מזה כלום דהא עיקר הטעם במילוי הלבנה הוא משום סימן ברכה וסימנא טבא אבל כד חזינן

דהיום בעצם הוא מבורך וטוב אין להשגיח כלל על חסרון הלבנה לכן בחול המועד אי לאו מטעם דאין מערבין שמחה בשמחה היה מותר דהימים בעצמם המה מבורכים וכן בל"ג בעומר דהיום בעצם הוא מוצלח וכן ממנו ואילך לכן אין להקל בשאר חדשים אם לא ביום שאירע בו הצלחה או קדושה והיה בזה שלום וכו': וראיתי דבר תימה בתשובה המיוחסת (סי' רפ"ג) וז"ל תשובה לרמב"ן מה שנוהגים שאין נושאין נשים עד מילוי הלבנה אינו ניחוש וכו' עיי"ש הרי דבזמנו היה מנהג שלא לישא כלל אף בחצי חודש הראשון אלא עד מלוי הלבנה ממש ולא מקודם ולא מלאחריו ודבר תימה הוא הלא שעת המלוי אינה אלא רגע אחד וברגע שנתמלאה מילואה בשלימות התחיל מיד להתחסר וכמדומה לי שטעות סופר יש בדבריו וצריך להיות מה שנוהגין שאין נושאין נשים אלא עד מילוי הלבנה וחסר שם תיבת אלא וכתבתי זאת מחמת שראיתי להאחרונים שהאריכו בדברי הרמב"ן אלו והנראה לענ"ד כתבתי ע"כ דברי הרב יצ"ו ולי הדל גם בלא הגהה מובן שאין כונתולומר שאין נושאין נשים אלא ברגע המילוי אלא הכונה שממתינים מעשות החופה בימים של חיסור הלבנה עד אשר יבואו ימי המילוי ומיום המולד והלאה הכל הם בכלל מילוי הלבנה עד גמר חצי חדשה וזהו שסיים הרמב"ן כן עושים במילוי ולא בחסרון ומה שכתב לחלק בין בחור ובתולה לאלמנה וגרושה יש לו רב מעשה אברהם שסובר כן כמו שכתבתי בראש אות זו ומה שכתב על אחר ל"ג בעומר שכל הימים הבאים אחריו מתברכים מיום הל"ג וכו' עיין במה שכתבתי למעלה (בד"ה לפי דבריו) ואההיא דאין נושאין בחול המועד כבר כתבתי בסמוך על דברי הגאון אורי וישעי יצ"ו: עתה ארשום בס"ד איזו הערות שקבלתי מרבני דורנו יצ"ו במכתב לחזקיהו בענין זה.

א') ידידי הרב הגדול מוהר"ר דוד שור אבד"ק טאלנא יצ"ו כתב וז"ל ומידי דברי לכת"ה מצאתי עצמי חיוב בדבר לבא בקול תודה לפני כ"ת כאשר עברתי על בתרי אמריו כי נעמו הגם כי ת"ל יש לי לפלפל פלפולים עצומים בהם לא היו ברצוני להטרידו שיקדיש חלק מעתותיו לשית מהלכי עשתנותיו בהם וכו' אך הדבר הזה כאבן מעמסה וכו' חזיתי בספר דברי חכמים סי' יק"ח אשר הביא מהצפירה.

אשר הא דאיתא בש"ע דאין נושאין רק במילוי הלבנה דהיא היפך מספר צרור המור וספר מנורת המאור עי"ש והגם דכ"ת בא בלבו בוער כאש לבלי לבטל מנהג ישראל רק לא ראו עיניו ספר צרור המור לא רצה להכות קדקדם אשר שגו או זדו ברואה ותהי בם היפך להפוך דברי אלקים חיים לכן הנחוץ כרוך להעתיק דברי הרב צרור המור פרשת בא וז"ל ואמר ראש חדשים להורות שעתידים להתחדש כמו הלבנה המתחדשת ובזכות

זו יזכו לאור וכו' וכן רמז להם להורות להם שהיו כמו בריה חדשה וכו' כמו היום נולדו כמו הבע"ת שמתחדש ונולד מאותו זמן והלאה וכו' וזהו לכם ראש חדשים וזהו סימן טוב לכל החדושים בעולם וכן רמז החודש הזה וכו' להרחיקם מחוקי מצרים כי מ"כ כי בעבודת מצרים וכו' והחודש להם ועבודתם הוא בהיות הלבנה בשלימות אורה ותקפה מאז מתחילין ומונין החודש ממילוי למילוי וכו' הם מתחילין ממלוי הירח ותוקף אורה אתם מתחילין החודש בעת מולדתה עכ"ל הנה מבואר ההיפך וכל רואה בו יחכם ויערב ויבוסם לו כל דברי חז"ל ומנהג ישראל תורה היא ובספר מנורת המאור חפשתי ולא מצאתי עכ"ל יצ"ו: ב) ידידי הגאון מוהר"ר דוד שיפמאן מעיהק"ו טבריא יצ"ו כתב לי לעיין בדרשת בנו לחתונתו הנקרא בשם דורש וקבל שכר באחרית דבר שם ימצא השייך לענין זה ועיינתי שם וראיתי שציין לעיין בשו"ת בנין ציון ויש אתי ספר בנין ציון שו"ת החדשות אך לפי הנראה כונתו לשו"ת בנין ציון מהדורא קמא שאינו מצוי אצלי: ג) ידידי הגאון מוהר"ר יאודה ליב איסתירין אבד"ק שעדרין יצ"ו כתב לי וז"ל הנה בדברי חכמים האריף כלשון הזהב של משה רבינו הרמ"א לענין נהגו ובסוף מסקנתו לחלק בין נהגו העם להעם נהגו והביא מגמרא דתענית דף כ"ב ונפלאתי על כת"ר אמאי לא זכר כלל דברי תשובת הרב מים חיים בסי' כ"ז תשובת הגאון מוהר"ם בן יעב"ץ מה שהשיב לקדוש ד' מהר"י הבעש"ט זצלה"ה וכתב שם גם כן לדייק בלישנא דרמ"א ממש כהך לישנא דגמרא תענית דיש חילוק בין נהגו למנהג והלכה ע"ש בד"ק כי טוב.

עכ"ד יצ"ו ועמו הסליחה. הפלאה זו איני יודע מה היא אחרי שכבר כתבתי למעלה (בד"ה הודעתי הן כתיב) שבקונטרס הכללים במערכת הנו"ן אות ט"ל הארכתי בס"ד בענין זה ולא רציתי להאריך עוד בקונטרס זה שכבר ארכו הדברים יותר מדאי וקבעתי להם מדור בפני עצמו בחלק הכללים כאחד משאר כללי הש"ס ומקומו מוזכר בקונטרס זה למען יעיין הקורא שם כשאזכה להדפיס אותה המערכה בעה"י ומעתה אין לו להתרעם גם מקום ללון על מה שלא זכרתי דברי הגאון הנ"ל טרם שיראה את הכתוב במערכת הנו"ן כי אולי שם הובאו גם דבריו.

אמנם האמת אגיד כי נעלמו ממני דברי הגאון מים חיים ועתה רשמתי שם דב"ק לעיין בדב"ק כשאגיע לסידור אותה המערכה איה"ב ואפריון נמטייה ומחזיקנא טיבותא לידידי הרב יצ"ו בזה: ד) וידידי הגאון משה מישל שמואל שפירא אבד"ק ראגאווא יצ"ו במכתבו אלי כתב וז"ל בכנה"ג ח"ד במאמר מנהג שנהגו כתב הדר"ג חקירות שונות בענין נישואין בחיסור הלבנה והנני לציין איזה הערות בזה.

א') ס פר אחד במכה"ע הצפירה ערער מאד על שנושאין נשים במילוי הלבנה שיש חשש סכנה בדבר על פי מה שכתב במנוה"מ סי' קל"א ובספר צרור המור בפרשת בא ואשר הובא מנהג זה בש"ע יו"ד סי' קע"ט הוא בעבור אשר כבר החזיק בו ההמון ולא יכול עוד לפרוש ממנו ולכן לא כתבו בש"ע שכן ראוי לנהוג אך נהגו ובתענית כ"ו ע"ב ומאן דאמר נהגו כו' משמע מאליהם אבל אינו עיקר ע"כ תו"ד הסופר והדר"ג הרם נפשו בשפק תנוח.

אם כדאי הסופר לדחותו כלאחר יד ונשא ונתן בהם והנה כשאני לעצמי אם אין מאמר הסופר הלז לפני אך רוב הסופרים במכה"ע כפי אשר שמענו ונדעם יש רשות ורשות בידנו לדין בחקירותיהם הבל ובפקפוקיהם כפי מה שעינינו רואות ומה גם כטענתם הוא להורות ולדין היפוך הכתוב בשו"ע ונו"כ אשר מפיהם אנו חיים והמה לנו למאורות בספרי התורות: והנה עיינתי בספר מנוה"מ סי' קל"א ואינני רואה בדבריו שום מאמר שיורה שיש סכנה בנישואי מילוי הלבנה וספר צרור המור איני תחת ידי לעיין בו מה הוא שח בזה והנה הסופר סיים ולו ידע ההמון את כל הרעות ההן אשר יפעל מילוי הלבנה לא נשא אשה בלי ספק כי אם בעת חסרון הלבנה כו' עכ"ל.

ואנכי הרואה אתר דהסופר תלי זיניה עליה מנוה"מ סי' קל"א הלא כה דבריו ונהגו לקרות בר"ח מזמור ברכי נפשי את ה' שיש בו פסוק עשה ירח למועדים ללמדינו שמילואה ומיעוטא אינו לעשות רושם בבנ"א כמו שחושבים החוזים בכוכבים, אלא לספור בחידושה המועדים הנקראים מועדי ה' שצונו לעשות כסדר מהלך כוכבי ללכת. להודיענו שהוא יתברך שליט ומושל על הכל וכו' ובידו להחליף כפי ערך הכלל או הפרט והכל כרצונו ונרמז בכתוב וחנותי את אשר אחון וכו' יעי"ש ויעו"ש בסי' קל"ב שגם ברכת הלבנה מורה על כך שאל יחשוב שום אדם שיש ברשות שום גברא לעשות שום דבר בעולם טוב או רע בלתי מאמר קונו ועושה ויעויין שבת דף קנ"ו באורך מה שהורונו חז"ל דאין מזל לישראל וכמה מאורעות לזה יעו"ש ובמחברים הקדמונים שנו"נ בגדרי המזל לישראל.

והנה שפתי הרמב"ן ברור מללו בתשובה סי' רפ"ג מה שנוהגין שאין נושאים נשים עד מילוי הלבנה באלו הארצות אינו נחוש אלא כשם שמושחין המלכים על המעין דתמשך מלכותו כן עושין במילוי ולא בחסרון וסימנא טבא הוא כדרך שמושכין יין בצינורות לפני חתנים ואין בו משום דרכי האמורי עכ"ל הרמב"ן וכבר אמרו בחולין צ"ה אע"פ שאין ניחוש יש סימן ויעיין בשילהי הוריות ובמס' כריתות השתא דאמרת סימנא מילתא יהא רגיל אינש למיכל בריש שתא קרא רוב"י וסילקא כו' ודאי דיש לנו לעשות נישואין

במילוי החודש שהוא סימן טוב להזיווג שילכו הלוך וגדול בהוספת אורה ולא בחיסור החודש שמורה סימנא מילתא כמו הלבנה שהולכת הלוך וחסר ואם גם עפ"י סדר מערכת הכוכבים היה איזה ענין לפי ההשקפה מורה לא כן יותר יש לנו להשגיח על הסימן טוב של מילוי הלבנה לעשות הנישואין דוקא במילוי דברכת הלבנה וקביעות ר"ח הכל מורים שהשי"ת מחליף את הזמנים לטובה לעם ישראל שאינם נתונים תחת המזל כמש"כ בזה בעל מנוה"מ והחשש שחש הסופר ממערכת השמים כבר נצטוינו מאותות השמים אל תחתו וגו': ב) ראו זה מצאתי וראיתי בספר בנין ציון מהדורא קמא סי' קמ"א נשאל הגאון מוהרי"ו עטטלינגער מהרבר' פנחס שיפער וזה תו"ד השאלה דמלשון הרמב"ן בתשו' סי' רפ"ו שכתב מה שנוהגין שאין נושאין נשים עד מילוי הלבנה באלו הארצות אינו ניחוש אלא כשם שמושחין המלכים על המעין דתמשך מלכותו כן עושין במילוי ולא בחסרון וסמנא טבא הוא וכו' יעי"ש מפשטות לשונו משמע דהנוהגים לדקדק בענין הנשואין אין עושין הנישואין רק בחצי כ"ט י"ב תשצ"ג הלבנה במילואה לא קודם ולא אח"כ שאז הלבנה היא בחסרון ע"כ: והגאון מהרי"ו עטלינגער זצ"ל השיבו שדוחק לומר שכונת הרמב"ן על הרגע של מילוי הלבנה כו' ולכן ודאי כוונת הרמב"ן כמו שפירש הרמ"א שאין נושאין בחצי האחרון של החודש שאז הלבנה הולכת וחוסרת אלא ממתינין עד תחלת החודש עת מילוי הלבנה דהיינו כשהלבנה מתמלאת והולכת וכו' ומקור המנהג שחושבין מילוי הלבנה לסימן טוב יצא ממש"א בסנהדרין דף מ"ב ולברך הטוב והמטיב (פירש רש"י הטוב והמטיב שכל שעה היא מטיבה לנו במילואה תמיד שמוספת להאיר לעולם) ומתרץ אטו כי חסר מי מברכינן דיין האמת ויעי"ש בפירש"י, ועוד סמך משמור פרשת בא החודש הזה לכם הלבנה בראשון של ניסן מתחלת להאיר וכל שהיא הולכת מאירה עד ט"ו ימים ומט"ו עד שלשים אור שלה חסר כך ישראל ט"ו דור מן אברהם ועד שלמה כיון שבא שלמה נתמלא דוס קוס של לבנה כו' ומשם הולכין פוחתין והולכין וכו' יעי"ש הרי שבעת מילוי הלבנה הוא סימן לעליה וחסרונה סימן לירידה וכן מפורש בתיקוני זוהר סי' ס"ט יעי"ש ועל פי זה נתיסד המנהג במקום שנהגו שלא לישא רק עד ט"ו לחודש וכדעת הרמ"א ע"כ תו"ד הבני"צ.

ודברי הבני"צ האלו הם בטעמן ונועמן להראות ולהורות כי יסודתו של המנהג הלז ממקום קדוש תהלך בבבלי ומדרש ותיקוני זוה"ק ואשכחנא תנא רבא דמסייע למר הדר"ג הרם העומד בפרץ בעד המנהג הלז: ג) והנה המחברים הקשו על המנהג הלז שלא לישא בחיסור הלבנה ממש"א מ"ק ח' כמה טעמים על המשנה דאין נושאין נשים במועד ולמה לא אמרו הטעם משום דחוה"מ הוא בעת חיסור הלבנה.

והנה לפי דברי הרב מעשה אברהם שהביא הדר"ג דבאלמן שנשא אלמנה שאין מקפידים לעשות הסימנים לטובה כגון לזרוק על ראשם חטים ואורז ומיני מתיקה ולהעמיד החופה תחת השמים שיהיה זרעם ככוכבי השמים לרוב כן לענין נישואין שלא במילוי הלבנה אין להקפיד באלמון ואלמנה יעו"ש ויש להסמיך קצת ממה שאמרו בכתובות י"ד ארמלתא מאי תני רב יוסף ארמלתא לית לה כיסני ויעיי"ש.

אולם לפי זה תיהדר הך דינא גם על בחור שנשא אלמנה וזה לא שמענו ויל"ה בזה ועל פי דברי הרב מעשה אברהם אפשר ליישב גם הקושיא הנ"ל ממ"ק ח' י"ל דקאי אאלמון שנשא אלמנה ואף שבמשנה נאמר להדיא לא בתולות ולא אלמנות וי"ל בדוחק דקאי על אלמנה מן האירוסין והיא בתולה ועיין יבמות מ"ב מה דמפרש הגמרא המשנה אחד בתולות ואחד בעולות שנתארמלו או שנתגרשו בין מן האירוסין בין מן הנשואין וה"נ דכוותיה.

אולם באמת נראה לפי עניות דעתי מאחר דהמנהג הלז הוא משום סימנא טבא ולא מעיקר הדין יש לומר דהתנא שנה המשנה לפי עיקר הדין אם בא האיש לשאל לפי שורת הדין וזה ודאי דבמקום שיש חשש מכשולות באיסורי לאווין וחייבי עשין דוחין המנהג מפני המכשולות ויעויין בנחל אשכול להגאון מוהרצ"ב אורבאך זצ"ל על ספר האשכול להראב"ד קדמון בסוף ה' שלוח הקן שכתב, וגם אנחנו שנות ראינו רעה יוצאה מהחזק במנהג שלא לישא אלא במילוי הלבנה שגרם חופת נדות ויחוד ואיסורי כרת בדור תהפוכות לא החזקנו כלל עכ"ל.

והמחבר נחל אשכול היה גאון וצדיק כאשר הרבה בשבחו הגאון מוהר"ר ישראל סאלאנטער זצ"ל וסיפר לנו בשמו הגריע"ק קראזער ועל פי זה חיסר גם קושית המקנה מא"ח סי' תקנ"א ס"ב שכתב להחמיר שאין נושאין מי"ז בתמוז ואילך תיפוק ליה שהיא לאחר חצי חודש כן מה שדקדק הרד"ג הרם ממש"כ הרמ"א בסי' תצ"ג נוהגין שלא לישא אשה מר"ת אייר וכו' ולפי מש"כ י"ל דהרמ"א קאי במקום שרואין הב"ד שיש חשש מפשילות דאי משום המנהג על חיסור הלבנה היו הב"ד מרשים לעשות נישואין בלא הקפדה אבל משום אבילות דבין המצרים או ספירה מחמירים אף בכי האי גוונא כן נראה לעניות דעתי לכאורה:

ד) ויעויין בשו"ת יהודה יעלה חלק אה"ע סי' כ"ד שגם הוא דרך קסתו נגד המנהג הלז ופשיט אליה שגם הש"ע לא אמר דיש לנהוג כן אלא אשמעינן דנהגו כן בזמנם ואין למחות בידם משום או מעונן ומהאי טעמא לא כתב כן מרן המחבר הדין הלז בש"ע אהע"ז רק ביו"ד בדין מנחש ומעונן ואך הרמ"א העתיקו באה"ע כמזכיר שאין למחות

בהנוהג כן משום ניחוש וראיה לזה ממ"ק ח' משיטת דגמרא על הא דאין נושאין נשים במועד ומא"ח סי' תקנ"א ס"ב כו' והאריך בזה ועוד אפילו היה בדברים אלו לחוש מדין הגמרא מכל מקום במקום מצוה אין לחוש דשומר מצוה לא ידע דבר רע וגדולה מזו התיר בנו הגאון חר"ץ והנוב"י סכנתא דקטלנית במקום יבום מה"ט דשומר מצוה לא ידע דבר רע אף על גב דקטלנית סכנתא ואיסורא הוא מדין המשנה והגמרא ואם כן הוא הדין נמי וכל שכן האי דאין נושאין אלא במילוי הלבנה דלדבר מצוה אין לחוש כלל ואם כן מי שכבר הגיע לעשרים שנה ולא נשא שהקב"ה אומר תפח עצמותיו פשיטא דשהוויי מצוה לא משהינן ואדרבא משום חסרון הלבנה סימנא בעלמא הוא וחששא שמא השעה וזמן מוצלחת היא ושמא לא אבל קללת הקב"ה הנ"ל היא ודאי ואין ספק מוציא מידי ודאי עד כאן תורף דברי היהודה יעלה בקוצר אמיר ומעין דבריו כתב גם כן הגאון אבד"ק יאסטי נ"י בספר אורי וישעי ס"א והנה הראיות שהביא ממ"ק ת' ואו"ח סי' תקנ"א כבר כתבתי מה שיש להשיב ולדחותם ומה שכתב דאין לחוש בזה בנישואין משום דשומר מצוה לא ידע דבר רע לכאורה יש להשיב ע"ז דמאחר שהרמ"א כתבו המנהג הלז להלכה וכל עיקרו אינו אלא בנישואין הלא התקנה הלז נתקן במקום מצוה דהא בכל נישואין איכא מצוה חוץ ביש לו אשה ובנים (ועיין ביצה ל"ז ברש"י דגם בזה איכא קצת מצוה משום לערב אל תנח ידיך ובתוס' שם בזה) ומש"כ כשהגיע לעשרים שנה יש לחיש ביותר לקללת הקב"ה מעל הקפדת הזמן לדעתי י"ל מאחר דנותנין לבתולה יב"ח הכנה של החתונה בכל ענין אף אם כבר הגיע לשנות ך' ולא חיישינן לקללת הקב"ה ולישהוויי מצוה וצ"ל מאחר דהוא הכשר אל הנישואין לית לן בה ויעיין כתובות דף ז' ע"ב מפ"מ אמרו בתולה נישאת ליום הרביעי כו' שקדו חכמים על תקנות בנו"י שיהא אדם טורח ג' ימים בסעודה כו ויעיין שם וה"נ דכוותיה לענין זמן חיסור הלבנה מאחר דממתינן לעשות החתונה בעת שמסומן יותר למזל ולברכה אין כאן משום שהויי מצוה ויל"ה קצת זכר לדבר ממש"א פסחים דף צ"ב ערל והזאה ואיזמל העמידו דבריהם במקום כרת ויעיין תוס' שבת דף ד' ע"א וה"נ י"ל דמאחר שיש לעשות נישואין בעת מצלחת ומסמנא מילתא וכמש"א הכ' ביום טובה היה בטוב שוב אין בהמתנת איזה ימים על זמן המסומן חשש קללת הקב"ה מאחר דגם ההמתנה נעשה ברצון חכמים ובצדיקים נאמר ותגזר אומר ויקם לך ולא יהא ענין רוחניי גרע מענין גשמיי דעל כמה עניינים שפלים מעניינים הגשמיים מאחרים זמן החתונה ועל ענין רוחניי לעשות זמן החתונה בעת מסומן ומוצלח אשר גם דעת רז"ל הורונו שסימנא מילתא ודאי דיש לנו להשהות קצת לעשות בזמנו ומועדו: ה) ויעי"ש עוד בשו"ת יהודה יעלה שכתב שקצת משמע שגם

נישואי יצחק אבינו את רבקה אמנו היה אחר מילוי הלבנה לפי מש"כ בפדר"א פט"ו ובמד"ר פ' נ"זדרבקה נולדה בשעת עקידה והעקידה היה ביו"כ כמו שכ' בע"מ ובמסכת סופרים פכ"א בת ג' שנים וג' ימים היתה כשיצאה מבית אביה ואע"ג שבאותו היום באו לביתו של יצחק סתמא ביום שלאחריו הוציא יצחק בתוליה באצבע כמש"כ בפרק דר"א שם שהרי שעת ערב באה ואח"כ נשאה לאשה או בי"ד בתשרי או אחר עבור ימי החג דהיינו בכ"ג בתשרי כיון דאין נושאין נשים במועד ולא בערב הרגל עכ"ל היהודה יעלה. והנה במסכת סופרים שלפנינו נמחק שתי מלות "וג' ימים" וכן במסכת הנדפס עם פי' מקרא סופרים ליתא כלל לשתי מלות אלו ובאמת מאחר שהיתה כבר בת ג' שנים כבר היתה עומדת להבעל ולמה המתינו לו בני עירו של בתואל עוד ג' ימים ויעיין בנחלת יעקב שיגע לתרץ שבתואל טעה והיה סבור שהיא אך בת ג' שנים ודוחק אולם אף לפי הגיר' של ג' ימים י"ל בפשיטות דמאחר דנולדה ביוה"כ א"כ יוכ"פ של קץ שנה השלישית שלה הוא יום ראשון של שנה רביעית שלה ויום י"א וי"ב בתשרי הרי כבר כלו הג' ימים וביום הי"ב באה ליצחק ונשאה באותו יום או נשאה למחרת ביום י"ג הרי גם כן עדיין בעת חיסור הלבנה וקודם ערב הרגל: ו) סוף דבר לענ"ד הנכון הוא דודאי יש במנהג זה חלוקי מנהגים כמש"כ הרמב"ן שאין נושאין נשים עד מילוי הלבנה באלו הארצות כו' משמע דבארצות אחרות אין מקפידים על מנהג זה וכ"כ הבנין ציון דבמקומות שנוהגין מנהג פולין אין מקפידין ואין איסור בדבר ויוכל היות שבמקומות ההם עושין סימנים אחרים טובים ויעיין כתובות י"ז ביהודה חילוק קליות ראיה בבבל דרדוגי משחא ארישא דרבנן וכמה סימנין טובים שהם עושים לנישואין ויעיין גיטין נ"ז ע"א דהוו עבדי גנזא מארזא דנטעי כי מתילידיו החתן והכלה וגם עתה יש כמה חלוקי מנהגים לסימנא טבא בארצות שונות זה מזה ולפי זה על אותן ארצות שאין מקפידין על חיסור הלבנה ודאי יש לומר עליהם מאן דלא קפיד לא קפדי בהדיה ויוכל לזרז א"ע להמצוה של נישואין והזריז לדבר מצוה מוקדם לברכה אולם בארצות אשכנז ואנו שנמשכין אחר מנהגי אשכנז ודאי דיש לנו לחוש אל המנהג הלז בכל תוקף וכמש"א שם בערבי פסחים מאן דקפיד קפדי בהדיה וה"נ דכוותיה אך גם באשכנז והנגררים אחר מנהגם לדעתי אין הדבר לעיכובא ורשות ביד ב"ד השופטים צדק ומשפט משום חשש מכשולות וכיו"ב להתיר המנהג לפרקים ולשון חכמים מרפא ותיכף לת"ח ברכה שלוחי מצוה שנאמנין בשליחותם לציית את הוראת רבם אינם ניזוקין בזה ובבא וכל רעה להם לא יאונה ויעיין ביערות דבש להגאון ר' יונתן זצ"ל מה שצווח ככרוכיא על הקרובות של החתן והכלה ורצה לגדור גדר לעשות ת"כ בשעת התנאים שלא יגעו החתן והכלה

עד ימי החתונה ויעיי"ש ויעיין בספר חופת חתנים סי' א' מש"כ בזה: ז) והנה הרה"ג מ' שניאור זלמן נ"י הגאב"ד חארסאן כתב לו להעיד שראה מעשה שבחדשי אדר ואלול נושאין בכל החודש ואף מגדולי הרבנים ראה שאין מקפידים על כך והרה"ג הנ"ל טעמא טעים דבחודש אדר נאמר בו והחודש אשר נהפך להם מיגון לשמחה כו' (הכל ככתוב אצלי למעלה בד"ה ולפני איזה שנים) וסיום דבריו נקוט האי כללא בידך כל המנהגים של חתן ושל כלה אנו למדין ממתן תורה עכ"ל הרה"ג מוה' ש"ז נ"י.

והנה אף שלא נזכר בפוסקים מעליותא דחדשי אדר ואלול לענין נישואין בימי חיסור הלבנה מ"מ נאמן עלינו הרה"ג מו"ה ש"ז נ"י ודבריו דברי טעם ושכל טוב הן. ומה שהרהר הרד"ג הרם נ"י אם אין במגילת תענית גם בשאר חדשי שנה כיו"ב להא דחדש אלול אנכי הרואה בגוף מגלת תענית ואין בשום חדש כיו"ב דחדש אלול עוד יתרה בו נלע"ד עפ"י המבואר בחז"ל דחדשי אדר ואלול הן המה היו ירחי דכלה שבם נקבצים הישיבות מכל המקומות ונושאין ונותנין במלחמתה של תורה עד שמעמידין דבר על בוריו והלכה לאמתה וכו' עכ"ל המדרש תנחומא בפרשת נח ויעויין בפירש"י בברכות דף י"ז ע"ב ד"ה שבחא דאורייתא ובפי' רב ניסים שם ובסדה"ד במנהג הישיבות בסוף דור שביעי של האמוראים ויעיין שם באורך ולפי זה יש לומר על פי זה גם כן סניף להעדר הקפדה של נישואין בחיסור הלבנה בחדשים אלו משום דבחדשים אלו שקבצו ורבצו תורה הרבה בשתי הישיבות לא חשו כל כך לחיסור הלבנה דתורה אגוני מגני ואצולי מצלי בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה ולשון נופל על לשון ירחא דכלה ויעיין במדרש שה"ש במה שהמשיל הדורש לכלה ולכן זכות התורה היא המסיעה להגין מכל רע ואולי בהקבץ כל הבחורים לומדי למד בשתי הישיבות היו כל החרדים ותאבים להשיא בתם לת"ח נאספים גם כן להדבק בד' ולבחור חתנות מרבנן ומפני כבוד התורה והרבנן קבעו כל החדשים אדר ואלול לנישואין על כל פנים סניף מיהו ליהוי ללמד סניגוריא להמנהג הלז שהביא לנו הרה"ג מוהש"ז נ"י:

ח) עוד אחת אביא העירה מה שנסתפקתי בזה זה רבות בשנים אם המולד מתחיל באותו יום ואז שני ימים ר"ח אם נכון לעשות הנישואין קודם המולד באותו יום כיון דהוי ר"ח וסימנא טבא הוא או עכ"פ קודם המולד שייך הוא לסוף החודש שלעבר והוי זמן חיסור הלבנה ואין לעשות נישואין בו והיה נלע"ד דאין להקפיד בו כל כך מאחר דעכ"פ כבר נחקדש החודש וכבר קרא השם שהוא מועד ר"ח לא תנוח ההקפדה על חיסור הלבנה וכבר כתבתי דאין הקפדה משום מערכת המזלות דהא עיקר קביעות ר"ח וברכת הלבנה מורה שהשי"ת מחליף הזמנים וקפדת הנישואין במילוי הלבנה הוא רק משום

סימנא טבא ואם כן ודאי כיון שנתקדש החודש הוי סימנא טבא שיתחדש המזל לששון ולשמחה ואף המערכת השמים תלוי בקידוש ב"ד החודש והמחברים בארו בזה כמה אגדות חז"ל ובתוכם גם מאמר המדרש רבא פרשת ואתתנן כשמתכנסין מה"ש לפני הקב"ה לומר אימתי ר"ה אימתי יום הכיפור אומר להם מה אתם שואלים אני ואתם נלך אצל ב"ד שלמטה מנין דכתיב אשר לו אלהים קרובים אליו אשר לו אומה קרובה אין כתיב כאן אלא אשר לו אלהים קרובים אליו הוא וכל פמליא שלו בארו דכוונת המאמר לומר דכל סדר הנהגה העליונה למשטריהם וסדריהם לזמניהם ולמועדם תלוי הכל רק בקביעות ב"ד שלמטה והן עתה דברתי בזה עם ידי"ן הגאון פה"ד מוה' אליה דוד ראבינאוויץ שליט"א גאב"ד פאניוועז הי"ו והגיד לי גם הוא כי באה מעשה בשם איזה רב להקפיד בזה מלעשות הנישואין אף בר"ח קודם המולד אך הוא אין דעתו נוחה מהקפדה זה ומשעה שנתקדש החודש נתחדש החודש גם לזה לסימן טוב ומזל טוב:

ט) כן עמש"כ הדר"ג בענין נהגו שנזכר בפוסקים וכן במלת ונוהגין ואסף מלא חפנים ציונים מש"ע א"ח בזה הנה תוכן דברי הסופר במכה"ע הצפירה לחלק בין ונהגו ובין ונוהגין כבר כתוב עלי ספרים ספר המקנה וספר תשובה מאהבה וספר תשובת מהרי"א אסאד ומחדש בספר אורי וישעי סי' קכ"ה וע"ד הכללים בענין לשון ונהגו ונוהגין העירני רב גדול אחד מידידי ש"י הוא ניהו הגאב"ד ע"ת הסמוכה לפאניוועז מוה' אברהם ברוין נ"י בעל המחבר ז"ז כ' בספר מים חיים להגאון מוהר"ח ראפפורט כתוב שמה תשובה מהגאון מו"ה מאיר בהגאון החכ"ץ ודקדק מלשון הרמ"א ביו"ד סי' נ"ה סעיף ה' שכתב ומזה נתפשט המנהג באלו המדינות להטריף שבורה בעצם וכו' מכל מקום המנהג להטריף וכו' אבל אם חזר ונקשר נוהגין להכשיר וכמושי"ת עכ"ל הרמ"א בשינוי הלשון בין המנהג ובין נוהגין יעיי"ש והאריך בציונים עוד מכמה מקומות בפוסקים ואין הספר תחת ידי לעיין בו: וידידי הרה"ג משה קאצענעלענבויגען דומ"ץ במעזריטש מח"ססו"ת אהל משה יצ"ו כתב לי וז"ל סיוע למה שכתב בסי' יק"ח שמעתי בשם הגר"א עת לחבוק ועת לרחוק מחבק עת לחבוק הוא הח"ו שבעיתים (ושנת סי' ג') לרמוז כי עד מלוי הלבנה יעשה נשואין ולרחוק מחבק שהוא עת ט"ז לאחר מלוי הלבנה ירחיק מחבק וכן מצאתי בפירושו לתקונים עכ"ד יצ"ו:

כב) במאי דקי"ל בש"ס והביאו הרמ"א בסימן ס"ה ס"ב א מבטלין ת"ת להכנסת כלה שכתבו הרבנים חמ"ח וב"ש דחיוב זה הוא אפילו למי שתורתו אומנותו אך הרב קרבן נתנאל בפ"ב דכתובות ע"ד הרא"ש בסי' ה' כתב דלא אמר הרא"ש דמבטלין ת"ת הוא חיובא דלא כהיש סובר ם שהביא שם דאינו אלא רשות) אלא לגבי שאר העם אבל למי

שתורתו אומנותו אינו חייב לבטל לימודו דאל"כ מאי ריבותיה דר"י בר אלעאי שאמרו עליו שהיה מבטל ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה אלא ודאי מי שתורתו אומנותו רשאי דלא כהב"ש וכו' ע"כ והנה כתב כן לפי שלא ראה מ"ש הרב"א באס"ז שם בשם חי' הריטב"א עיקר הפירוש דברייתא כפשטה דמבטלין בחיוב קאמר ומ"ש על ריב"א לאו למימרא דשאר רבנן לא מבטלו אלא באו לומר שהדבר חובה לכל מכם אפילו מי שתורתו אומנותו כר"י בר אלעאי וכ"כ בשם ליקוטי הגאונים בשם הרמב"ן מדאמרי' אמרו על ר"י בר אלעאי שהיה מבטל אלמא שאר רבנן לא מבטלי ואינו נכון אלא מעשה שראו לר"י ב"א הביאה לראיה שמבטלין עכ"ל וידוע דכשהאחרונים לא ראו דברי הראשונים נקטינן כדברי הראשונים וכן פסק הרב חינא וחסדא בקו"א שבתחלת ח"ב דף יו"ד ע"ב:
ואם עיקר חיוב זה הוא דוקא כשרואה הכנסת הכלה אבל ידיעה בלא ראיה אינו מזקיקו לבטל לימודו הוא מחלוקת דהרב חמ"ח ס"ל דאינו אלא כשרואה ההכנסת כלה והרב ב"ש ס"ל דכיון דשנו חכמים בלשון הברייתא מבטלין ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה כשם שלהוצאת המת בידיעה בלא ראיה מבטלים כן בהכנסת כלה וה"ד הרב באה"ט וגדול בדורנו סב"ק הגאון נציב מלך זצ"ל בספרו הנכבד העמק שאלה בפרשת חיי שרה שאלתא י"ד ובפ' ויחי שאלתא ל"ד סק"ב נותן כנגד היסוד של הרב ב"ש וכתב להוכיח מדברי רבינו השאלתות ומדברי הפוסקים דאין חיוב לבטל לימודו משום הוצאת המת אלא דוקא כשרואה שמוציאין את המת ואף בזה דוקא כשאין לו כל צרכו אבל אם אינו רואה שעת הוצאתו אינו חייב לבטל לימודו כמשמעות לשון הש"ס הרואה את המת ואינו מלוהו וכן הוא לשון רז"ל במס' שמחות פי"א כך הוה ר"י ב"א עושה בשעה שהיה רואה את המת ואת הכלה מקלסין היה נותן עיניו בתלמידים וכו' ומסיק דלא כהב"ש סי' ס"ה סק"ג עי"ש ועיין לקמן בסמוך:
עוד נחלקו בדין זה אם בהוצאת כלה יש חילוק בין אין לה כל צרכה ליש כל צרכה (כמו בהוצאת המת) שהביא באס"ז (בסוף ד"ה מבטלין ת"ת בשם תלמידי רבינו יונה וז"ל ולענין הוצאת כלה נראה כיון שהוא מפני כבוד החיים לחבבה על בעלה די לה כשמוליכין אותה לפי כבודה ויש אומרים דלגבי כלה אין לה שיעור ולעולם מבטלין כי ברוב עם הדרת החתן והכלה ומוסיף יותר בשמחה ובחבוב ודייק הכי מדאמרינן מעבירין את המת מלפני הכלה דמשמע שיותר היו חוששין לכבוד הכלה מלכבוד המת ודייק נמי דקאמרינן כל צרכו ולא קאמר כל צרכה ע"כ עכ"ל ומוכח מסיגנון הלשון דאף דבתחלה כתבו להשוות כלה למת מ"מ מכי שמיעא להו סברת הי"א הדרי בהו ודקו במילתא מדמשמע דיותר חשו חז"ל לכבוד הכלה מלכבוד המת ומדאמרו כל צרכו וכו'

וא"כ כן עיקר לדינא ולפי זה מוכח ודאי דסוגיין דעלמא כדעת הרב חמ"ח וכהסכמת גאון עוזינו העמק שאלה זצ"ל שהרי בעיירות גדולות שנמצאים בהן ת"ח הרבה ורבנים דיתבין ועסקין באורייתא תדירא לא ראינו ולא שמענו שכלם יבטלו לימודם להכנסת כלה אף שיודעים כי ביום הזה יכפר על פ' כי יקח איש אשה וכ"ש לפי הנהוג ששולחין פתקאות הזמנה ומתפרסם עי"ז באיזה יום באיזו שעה ואין כולם הולכים כי אם השייכים אל החופה מצד קורבה או אהבה ורעות ובעיר קדשנו ירושלים היקרה תוב"ב מנהג קדום הוא בשבת שלפני החופה הקרובים מוליכים את החתן לבית הרבנים ולבית החכמים הרשומים לנשק ידיהם קדש ולקבל מהם ברכת צדיקים שיהא זיווגם עולה יפה וע"י זה יודעים כלם יום חופתו ובכל זאת לא כל החתנים זוכים שיבואו כל הרבנים והחכמים הרשומים שבדור לחופתו והכל לפי כבודו כי הם עוסקים בתורת ה' חפצם ואין רוצים לבטל תמידין כסדרן וחלילה לומר שכלם עושים שלא כדין ולומר שדנין בהיקש הויה ליציאה ובלעדם יש כדי צרכם לא יתכן שהרי מוכח דהעיקר כדעת הי"א וא"כ בהכרח לומר דנקטי עיקר כסברת הרב תמ"ח דאינו חייב לבטל לימודו אלא כשרואה הכנסת כלה וכיון שצדיקים יושבים בבית מדרשם ואין רואין הכנסת הכלה אף שיודעים לכוין את השעה רשאים הם שלא לבטל לימודם משום ההכנסת כלה ומצאתי לג"ע הרב חינא וחסדא בקו"א שבתחלת ח"ב דף יו"ד ע"ג שעמד בזה למה אין נזהרים בדין זה לבטל ת"ת להכנסת כלה וניחא ליה דסומכים עמ"ש התר"י דהכנסת כלה היא כהוצאת המת דכשיש לו כדי צרכו אין מבטלים ודוקא כשידוע שאין לו כדי צרכו הוא דצריכים לבטל אבל לא מספק וכן הדין בהכנסת כלה ולפי מה שכתבתי דנראה מסגנון לשון התר"י דחזרו להודות כדברי הי"א אין בזה כדי סמיכה וכתב עוד דישוב זה לא מהני אלא לגבי רבנן ותלמידהון ומה נענה על שגם הבעה"ב שאין עוסקים בתורה אין נזהרים בזה וניחא ליה דמסתמא אבי החתן ואבי הכלה מזמינים קרוביהם ואוהביהם יחד עשיר ואביון א"כ יש להם כפי כבודם לכן נוהגים שלא להתבטל מעסקיהם לצאת לקראת חתן וכלה וגם בזה יש לפקפק שהרי גם המזומנים לבא להוצאת כלה לא כולם יבואו לשליש ולרביע לא שמענו ולפי טעמו אין להם על מה שיסמוכו והביא עוד שם מה שנחלקו החמ"ח והב"ש אם תלוי בראיה או אף בידיעה חייב לבטל ת"ת וכתב דנ"ל דמחלוקת זו תלוי בפלוגתא דהרר"י עם הי"א והאריך קצת בזה עי"ש דב"ק:

ובעיקר מחלוקת הנ"ל בהא דמבטלין תלמוד תורה להכנסת הכלה אם הוא אף ביש כדי צרכה ראיתי עתה בשו"ת הגאון מוהר"ם שיק בחא"ח סי' ב' שתמה בזה דהרי באבות דר"ן פ"ג מבואר דדוקא בכדי צרכה מבטלין עי"ש ומעשה רב והצ"ע ולפי זה יש לקיים

דברי הרב חינא וחסדא דהעולם סומכים על השנוי במסכת סופרים דדוקא בכדי צרכה מבטלין ועם שהרב הנ"ל שם הוכיח מדהוסיפו מסדרי התפלות בהנוסח אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא וכיילו בהדייהו הכנסת כלה והלוית המת וזה לא נמצא במתני' דמסכת פיאה ולא בברייתא דבמסכת שבת וצ"ל דסברי כיון דתני ותלמוד תורה כנגד כולם וכיון דבתלמוד תורה אוכל פירותיהן וקי"ל דמבטלין תלמוד תורה להכנסת כלה שמעינן דהכנסת כלה עדיף מת"ת ומשום דאתי בק"ו מת"ת לא הוצרך התנא למיתני הכנסת כלה אבל מסדרי התפלות נקטי בפירוש ולא סמכו על דאתי בק"ו ומזה הכריח דסוגיין דעלמא כסברת האומרים דגם ביש לה כל צרכה מבטלין שאם לא כן איך סתם ותני דבהכנסת כלה אוכלין פירות בעולם הזה וכו' אלא ודאי לעולם מבטלין תלמוד תורה מפני הכנסת כלה ואם כן שפיר מוכח דאוכלין הפירות בעולם הזה וכו' ואף דבסידור התפלה אמרינן נמי ולויית המת ובההיא לכ"ע הוא דוקא בכדי צרכו יש לומר דילפינן לכת לכת מהוצאת כלה דבשניהם נאמר לכת טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה וכו' אלו תורף דב"ק עי"ש מכל מקום לגבי דידן שבסדורי תפלות שלנו לא הוזכר הכנסת כלה יש לומר לאידך גיסאדסוגיא דידן כמו שאמרו במסכת אבות הר"ן דדוקא לכדי צרכה מבטלין וק"ל: כג) אחות לנו קטנה.
והנה היא לאה מב"ת היתה כאלמנה. והלכה והיתה לאיש למשה הי"א היתה למנה.
עי' חו"ק בראשית השנה. בעשרת ימי תשובה בשנת שש מאות ול"ת (תרל"ח) שנה.
למנין שאנו מונין בקראסוב באזר קריה נאמנה. ולא עלה על דעתי הקטנה.
שום חשש ופקפוק בראשונה כי לא ידעתי שום מנהג בזה ולא ראיתי כתוב בספר שום דבר מזה גדולה וקטנה. אך אם יום או יומים יעבור ואשמע את הקול לעזה המדינה הזקן שבהם ההוא אמר נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי שום חופה וקידושין בימים הקדושים האלה ימי סליחה וכפרה תפלה ותחנה.
עד שמפני זה כי יקח איש אשה בחדש זה מידי שנה בשנה. אין קיחה אלא בכסף אחרי אשר נכספה וגם כלתה נפשנו בתפלתנו ביום אדיר בימי שנה.
ואם חל יוה"כ ברביעי וכ"ש ובחמישי בשבת וירבו שמחות בישראל נדחקים לעשות חופת אחד מהם תכף בליל מוצאי יוה"כ ליתן ריוח בין הדבקים (כן היה מנהגם מאז אמנם בעה"י בטלתי מהם מנהג זה והיה כלא היה בעיר הזאת אחרי שידעתי כי היו אנוסים לחלל את יום הקדוש לזלזל בו בכמה דברים המתנהגים ביניהם בהכנסת כלה בתולה נשאת לבחור והיו עושים גם ביוה"כ כמעשיהם בחול ולא הועיל להם אזהרות וציווים אחת ושבע כי כבר דשו בה ולמצוה יחשב בעיניהם לכבוד הכלה ושבשתא דעל

על ולא מצאתי להם פרופה בזה בזולת זה לשרש אחר המנהג כי ביטולו זה הוא קיום הדת וקדושת יום אדיר בימי שנה) אלה דברי הזקן ודבריו הרעידו את לבבי כי לא מלבי לזלזל בשום מנהג כל שאינו ברור בעיני שראוי לבטלו ועיינתי שנית בדברי הפוסקים ולא מצאתי בספרי דבי רב דשכיחי גבאי הם המדברים בזה ועיינתי בפנקסי הכתובות שבעיר הזו (שבו רושמים כל החופות הנעשות בכל ימות השנה מידי שנה בשנה ביום פ' הכניסה פ' לפ' סך כך וכך לנדונייתה) חדשים גם ישנים ולא ראיתי רשום בהם שום חופה שנעשית בימים האלו אות היא כי עדות הזקן נאמנה.

ולא נפלאת היא ליתן טעם לשבח למנהג הזה כי הימים האלה נזכרים ונעשים ימי תשובה ובחופה דשכיח שכרות לא יבצר מקלות ראש וכמה איסורין חטאת היחיד והצבור ובמקום גילה נכנס יין אין שם רעדה ולכן אין מהראוי להביא אותם לידי מכשולות כן נראה פשוט בטעם מנהגם והוא נכון אך כל זה אינו אלא בחופת בחור עם בתולה שמרבים בשמחה ריקודין ומחולות ותוף וכינור ויין משתיהם יעבירם על דעת קונם חלילה אבל בנישואי אלמון ואלמנה אין קול ששון ושמחה.

ואין קול עונה שיר ושבחה. והיתה זאת להם ליגון ואנחה.

על אבדן חברת נעורים אשר ישבו במנוחה. ומי יתן והיה גדול הבית האחרון ומצאן מנוחה.

ונסו יגון ואנחה. ואף כי גם נישואי אלמון ואלמנה נעדר מספר הזכרונות הנ"ל אולי לא אתרמי להוכי מגרש ומגורשת לא ימצא כ"כ בעיניהם (כאשר הודעתי כקונטרס זה במערכת גט סי' א' אות ד' בשדי חמד ח"א) ואלמון ואלמנה מיעוטא דלא שכיח כולי האי לא יבא ולא יהיה לכן לדעתי בנישואי אלמון ואלמנה אין שום חשש והאמת שאם ידעתי מזה קודם מעשה לא הייתי ממהר לעשות מעשה עד שאתייעץ ברבני גאוני דורנו יצ"ו ובשנת התרל"ט הראוני בהצפירה שנה ההיא בנומר מ"א צד רכ"ג שהזכיר סופר אחד מנהג זה שלא לישא בימ"ת בשם ספר מטה אפרים וספר זה אין נמצא אצלי ולא ראיתיו עד הנה הא למדת כי לא דבר רק הוא וצריך לעיין בגוף הספר אם מנהג זה הוא דוקא בבחור ובתולה או גם באלמון ואלמנה וקצת משמע מדברי הרב יד אהרן שהביא הרב ברך את אברהם פריסקו בדף ק"ז רע"א דלא משכחת חופה בעשרת ימי תשובה שכתב דממ"ש הרמב"ם בתשו' שהביא הרשב"ץ בח"ג סי' ל"ה וסי' ע"ט דאם חל מילה בט"ב ויוה"כ שאין מביאים כוס כלל ומי שיברך בפה"ג בימים אלו הוי ברכה לבטלה נלמוד שאם יש חופה ביום עשרה בטבת או צום אסתר שכולם בתענית אין מברכין על הכוס עכ"ל ומדלא אמר סתם שאם יש חופה בתענית צבור ונחית לפרש יו"ד בטבת וצום

אסתר ושייר צום גדליה משמע קצת דליכא ביה קופה ואחכי לא נקיט ליה כי היכי דלא נקיט י"ז בתמוז וט"ב.

אחר זמ"ר השגתי ספר מטה אפרים וראיתי בסי' תר"ב אות ה' וז"ל נוהגים שלא לעשות נישואין בימים אלו ומ"מ אם מחמת אונס וסיבה אירע שעשו נישואין ביום צו"ג אם הוון נדחה מותרים החתן והכלה לאכול אחר שיצאו מחופתם אבל תוך ז' ימי המשתה אין להקל עכ"ל ואכתי מבעיא לי אם מנהג זה הוא כולל גם לאלמון ואלמנה כמו שנראה מסתמיות דבריו שלא חלק ואם באמת הטעם כמו ששיערתי נראה דבאלמון ואלמנה אין חשש לעשות חופתם בימים אלו וגם בעיקר המנהג עם שנראה נכון מצד הסברא מטעם שכתבתי אמנם איני זוכר אם כן הוא המנהג בינינו הספרדים דמ"ש הרב מטה אפרים אינו מוכרח שכונתו שכן נוהגים בכל העולם ואולי רק האשכנזים נוהגים כן ועכ"פ מה שהוסיפו מאנשי העיר הזאת לומר שגם בכל חודש אלול אין נוהגים בו לעשות חופה לא ראיתי ולא שמעתי מנהג זה ואני מעיד על עצמי שנכנסתי לחופה בעיק"ו ירושת"ו בחדש אלול והיה הכנסת כלה בבית הרב הגדול המפורסם מוהר"ר יצחק פרחי והיו על החופה כמעט כל גדולי הדור רבני גאוני תקיפי דארעא דישראל זיע"א וכן מתבאר ממ"ש מרן החבי"ף בס' לב חיים ח"ב סי' כ"ו (בד"ה אבל זה תינח) ששם פרט כל הימים שאין נושאין נשים בהם הן מצד הדין והן מצד המנהג ולא מני בהדייהו כל חדש אלול כיעי"ש (ולפי דרכנו נלמוד מדבריו דחדש תשרי שוה לשאר חדשים שנושאין בהם כל חצי חדש ראשון מדלא הוציא מכלל הימים הראוים לישא את ימי התשובה כיעי"ש וכיון שלא נמצא מנהג זה בשום ספר וקרוב לומר שרק דרך השערה אומרים כן ומשנה שלמה שנינו המלך והכלה (כל שלשים יום) ירחצו את פניהם נראה לכאורה דאין לחוש לזה והן אמת שבמכתב ששלח לי ידידי הרב הגדול מוהר"ר שניאור זלמן פינסקער האבד"ק חארסאן נ"י העיד שגדולי הרבנים מסדרים חו"ק בכל חדש אלול עד התחלת ימי הסליחות (כפי מנהגם שמחילים לומר סליחות אחר נצבים) ואז אין מסדרים וישנו בנו"ט לפי שהם ימי בכיה על תמרורי עונותינו בכל השנה וכו'.

ולפי זה לדידן דנהגינן באמירת הסליחות מר"ח אלול כמ"ש מרן יש לומר דאין ראוי לעשות חופה בכל החדש כמו לדידהו אחר אתם נצבים לפי מה שנראה מדברי מכתבו דמניעת החופה תליא באמירת הסליחות דבימים שאומרים סליחות אין מסדרים חו"ק וכיון שבעיר הזאת הקרימצאקים הי"ו נוהגים באמירת סליחות כל חדש אלול וגם מתבאר ממה שכתבתי למעלה שנוהגים כמנהג זה שהזכיר הרב מטה אפרים יוכל להיות שנוהגים מנהג זה כל חדש אלול שאומרים בו סליחות אלא דמדברי הרב מטה

אפרים עצמן נראה דאין מנהג זה תלוי באמירת סליחות מדהביא מנהג זה בסי' שהוא אחר ר"ה ולא הביאו בסימן תקפ"א בדיני אמירת הסליחות וכשבא מעשה לידי עיינתי בספר הזכרונות שבעיר הזו ומצאתי בארבעה שנים שכבר נעשו בעיר כמה חופות בחדש אלול ומזה נתברר לי שמה שאומרים קצת מהם שאין נוהגים לעשות חופה בכל חדש אלול שגגה היא בידם וכן עשינו בנדון שנשאלתי ונתפשט המנהג כן בריש גלי בלי פקפוק ובמקומותינו יש מדקדקים ומקפידים שלא לעשות חופה בכל חדש מרחשון ובמכתבי להרב הנז"ל נתגלגלו הדברים להודיעו ממנהג המדקדקים הנ"ל ובתשובתו אלי כתב כי לא ראה ולא שמע מעולם מי שמקפיד ע"ז ומה שנקרא מרחשון אינו לשון מרירות אלא על שם שבו רביעה ראשונה והוא מלשון כמר מדלי והאריך קצת בזה במכתבו הנ"ל הלא הוא כמוס עמדי ובאמת לא ראינו אינו ראיה וכבר הוזכרמנהג זה בלב חיים ח"ב סי' כ"ו הנ"ל שכתב ויש הרבה שאין נושאין בחדש מרחשון עי"ש ואם זכרוני אינו מכזיב כמדומה לי שכן המנהג בעיק"ו ירושת"ו וקושט"א יע"א ועם שהאמת הוא שמה שנקרא מרחשון הוא על שם טיפת גשמים שיורדים בו וכבר הביא כן הרב קמח סולת בדף דק"ן ע"ב בדיני חדש מרחשון מ"מ חששו העולם למ"ש עוד שם שי"א שנקרא מרחשון על שם שאין בו יו"ט ולא נזכר שם החדש בשום אופן וי"א על שם שבו מתה שרה ומטעם זה סדר הרב קמח סלת כל דיני אבילות ואנינות בחדש זה כיעי"ש דלפירושים האלה מרחשון הוא לשון מרירות ולכן נמנעים מלישא בו אך בעיר הזאת אין מדקדקים בזה ונהרא נהרא ופשטיה: אחר זמ"ר נדפס (שנת תרמ"ט) ספר אברהם אזכור לגדול בדורנו יצ"ו הרב המפורסם בחבורים רבים מוהר"א פלאג"י יצ"ו וראיתי שם בדף כ' אות קכ"ג שכתב וז"ל חתן דהוכרח לעשות החופה בתוך יו"ד ימ"ת וחל יוה"ך בשבת ושאלו על עלית ס"ת בפרשת ואברהם זקן ולתרגמה בניגון כמו שנוהגים לסימנא טבא מתי יעשו זה ויגורתי לומר להם דביוה"ך יעשו כזאת אלא אני אמרתי בחפזי דיום ב' או יום ה' דמוציאין ס"ת דילך לבית הכנסת ויעלה ג' בעלית ס"ת וטרם יברך ברכה אחרונה יגללו הס"ת לפרשת חיי שרה ויקראו לו ואברהם זקן עם התרגום בניגון ואח"כ יאמר ברכה אחרונה וקדיש וצא יוציאו ב' ספרים כי בחול לא מצינו לא תוספת עולין ולא ב' ספרים ומאותו פרק פשטה הוראה זו בעירנו וינהגו וילכו כסדר הזה כמה וכמה חתנים אשר הם בדוחק העתים שלא להרבות בהוצאות החופה והנח להם לישראל דמעיקרא זהו מנהג ואינו בכל מדינה ומדינה עכ"ל מתבאר מדבריו דלא נכון לעשות חופת בחור ובתולה בעשרת ימי תשובה ומשמע שכן הוא המנהג אצלם אם לא על צד ההכרח אחד היה ופרסמו: כד) בעיר הזאת היה המנהג בעדת הקרימצאקים

הי"ו לעשות החופה ביום הששי בבקר אחר תפלת שחרית ומפני כמה קילקולים שהיו נמשכים מהמשתה ושמחה שנהוג ביניהם לעשות קודם החופה והיה המשתה בלילה שלפני החופה הוצרכתי לשנות מנהגם בשני דברים.

א) שלא יהיה המשתה הזה בלילה כלל (מפני כמה מכשולות שהיו במשתה הבחורים בלילה שאין רצוני לפרטם להעלותם בספר) והמשתה הזה עם כי לא עלתה בידי לבטלו עכ"פ יהיה ביום עד סמוך למנחה קטנה ואז יתפללו מנחה ואחריה החופה. ב) נמשך מזה שלא תהיה שום חופה בערבי שבתות וערבי ימים טובים כי מחמת המשתה הזה אשר אי אפשר לבטלו יבואו לידי חילול שבת ויו"ט ח"ו וברוך ה' תקנה זו קיימת מאז ועד עתה וכן תהיה לעולם בעה"י אך זוהי שקשה שע"י שהמשתה הזה נעשה ביום החופה לא נתקיימה מחשבתי שתהיה החופה קודם הלילה כי בשהיה המשתה בלילה היה להם שהות הרבה להמשיך המשתה מתחלת הלילה שבני אדם מצוים בבתיהם עד אור הבוקר מה שאין כן ביום יצא אדם לפעלו ולעבודתו וקשה להתאסף יחד עד סמוך לחצי היום מלפניו או מלאחריו וצריכים הכנה רבה להוליך את החתן לבית המרחץ ולהחזירו לביתו ולהלבישו כחתן יכהן פאר בתוף וכינור ואחר כל זה לעשות המשתה ושמחה כמנהגם וימשך עד שעה או שתים בלילה ותהיה החופה בלילה וצר לי מאד על זה כי האף אמנם דינא יתיב דמקדשין בלילה כהסכמת הפוסקים וכן פשט המנהג בכמה מקומות מ"מ למיחש מיהא בעי לסברת רבינו ישעיה הראשון והרב מוהר"י מינץ שהביא הרב כנה"ג בסימן כ"ו בהגב"י אות ו' דהקידושין בלילה הם ספק קידושין דשמא מקשינן הויה ליציאה גם לזה מה יציאה בלילה לא אף הויה ביום והרבה צווחתי על זה ולא זכיתי שיקובלו דברי בזה אף שיבטיחוני קודם החופה לעשות החופה ביום לא יוכלו להקים מוצא שפתם מחמת המשך המשתה ובפרט בימי טבת הקצרים וכיון שלדברי כל הפוסקים מותר לקדש בלילה לא רציתי להחזיר המנהג כבראשונה כי מהמנהג ההוא יצאו תקלות רבות בכמה איסורין ויש לנו לסמוך ע"ד רוב ככל הפוסקים שסוברים דמהני קידושין לילה כיום וכן דעת רבינו מוהרש"ל ביש"ש לכתובות (שנדפס בימינו) בפ"ק דכתובות פסקא ב' דשם שקו"ט בהכינו לעשות החופה בע"ש ומחמת קטט ומריבה נמשך עד הלילה אם יש להתיר לקדש בליל שבת משום שהוא דבר מצוה והפסד מרובה (ועיין בזה בדברי מרן הב"י בא"ח סי' של"ט ובשאר פוסקים שם) וסיים ע"ז אבל בשאר לילות אפילו לכתחלה שרי דלא כא"ז שכתב בתשו' אשה שקבלה גרושין בלילה אינו גרושין וספק אי אמרינן ה"ה בקידושין דאיתקוש אהדדי וצמצא כתוב במרדכי ריינוש שבימיו היו חולקים עליו גדולי הדור אף גבי גט וכן בקידושין והרמב"ם כתב להדיא

מארסין כל ימות החול בין ביום בין בלילה וכן הורה מוהר"י וויל בתשו' עכ"ל הרי לך שגדולי דורו של רבינו הא"ז חלקו עליו וכן דעת רבותינו הרמב"ם וגדולי האחרונים ולכן יש לקיים אשר תקנתי בעה"י שלא יהיה משתה הבחורים בלילה אלא ביום אף שנמשך מזה לעשות החופה בלילה ובכל זאת בחופת בנותי תחי' ובחופת בניי אלו תלמידיי יחיו הנהגתי ואנהיג איה"ב כמנהגנו לעשות החופה דוקא ביום ליכנס הכנסת כלה) בכי טוב וכן הוא מנהג עדת האשכנזים דפה הי"ו ועל הרוב) והרב כנה"ג איישר חיליה ושינה מנהג עיר תיריא שהיו נוהגים לעשות החופה בלילה והחזירו לנהוג לעשותה דוקא ביום ועיין למרן החבי"ף בספר נשמת כל חי ח"ב סי' ב' וממני ראו וכן עשו איזה בע"ב והשתדלו בכל כחם להשכים התחלת משתה הבחורים ועשו החופה ביום אדם דן גזרה שוה וירא אלקים את האור כי טוב מצא אשה מצא טוב מי יתן ויהיו דברי אלה נכנסים באזני כל העם הזה לטוב להם ולבניהם עד עולם:

אחר ששלחתי מערכה זו (חתן וכלה) לבית הדפוס השגתי תשו' רבינו עקיבא אייגר מהדורא תניינא וראיתי מה שכתב בסי' ע"א ומתבאר שאין בין האשכנזים יצ"ו מנהג קבוע בכניסה לחופה אם ביום או בלילה והוא שנשאל שהמנהג בכמה מקומות לאחר הקידושין והחופה עד הלילה אם נכון הדבר והשיב אין יסוד בראשונים ולא באחרונים לזה רק באהע"ז סי' קכ"ג בהגהה כתב ואין לגרש לכתחלה בלילה והגט פשוט שם הביא דברי הרא"ם הטעם דהוי כתחילת דין ומדמה לחליצה והרא"ם בח"ב סי' ל"ו העלה דגט בלילה מדאורייתא אינו גט ומגמגם על קידושין משום דכתיב ויצאה והיתה ויש צדדין בדבר וביאר (רעק"א) צדדי הספק דיש לומר דלזה אין שייך היקש הויה ליציאה כיון דבגט עצמו לא כתיב קרא לפסול בלילה רק מסברא כיון דגובה כתובתה הוי כתחלת דין וכיון דהסברא ליתא בקידושין ממילא אין לפוסלו ומדאמרינן בשילהי גיטין גבי המגרש אשתו ולנה עמו בפונדקי וכו' אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ובעל והן לשם קידושין יש ראיה דבקידושין מהני מדינא בלילה דהא לנה משמע בלילה ומהני וכו' ולכן בשעת הדחק אם נמשך עד הלילה יש לסמוך להתיר לקדשה כיון דאף בגט רבו המקילים ושלא בשעת הדחק ראוי ונכון לקדש ביום ואי משום טבילת הכלה כבר הסכימו עבודת הגרשוני בסי' כ' ופנים מאירות ח"ב סי' ד' ובתפארת למשה ואורח מישור וסדרי טהרה דמותרת לטבול בשביעי אחר הנץ החמה דלא כהשפתי כהן ומכל מקום אם מנהג העיר בשביל הטבילה נראה דקבלו עליהם להחמיר כדעת השפתי כהן ואין לשנות מנהגם כדברים המותרים וכו' כיון דקידושין בלילה אין קפידא כל כך כנראה מהרמ"א שהשמיט זה לענין קידושין ובגט פשוט סימן קכ"ג תמה מסוגיא ערוכה בקידושין

דף ח' ודף י"א דקידשה בלילה (וכתב לדחות ראיה זו דעיקר יסוד החומרא בגט הוא משום דקיימא לן דחליצה בלילה פסולה דהוי כתחלת דין והכי נמי גטהוי תחלת דין ואם כן סוגיא דקידושין מצינן למימר דהיא אליבא דמאן דאמר דחניכה בלילה כשרה וכו' דכגמר דין דמי ממילא גם גט כשר בלילה ולר' אליעזר על כל פנים משכחת לה דאישתכח ביני זוזי וכן ההיא דדף י"א יש לומר דר' זירא סובר דחליצה כשרה בלילה) ולפי מה שכתב השער המלך ריש הלכות גירושין לתרץ קושית הגט פשוט הנ"ל דיש לומר דהרא"ם סובר דבקידושי כסף לא מקשינן ליציאה ומסתפק רק בקידושי שטר עיי"ש עם שלפי הנ"ל אין הכרח לומר דגם בקידושי כסף מספקא ליה אמנם דבריו מספיקין ליישב ראיה דילן מההיא דלנה עמו בפונדק דיש לומר דבאמת כסף וביאה מהני בלילה אבל לא קידושי שטר על כל פנים זכינו לדין מכח ראיה דילן דלמנהגנו דמקדשין בכסף מותר בלילה אלו תורף דב"ק ומכוונים דבריו למה שכתבתי אני הדל דלכתחלה ודאי נכון לעשות החופה ביום לחוש לדברי הפוסלים אבל אין לאסור מדינא:

כה) נהגו בעיר הזאת לעשות סעודה לזקנות (במידי דמיזן מתוקים מדבש) בבעילת מצוה ועם כי לא נהגו כן במקומותינו הנה מנהג זה הוא קדום והביאו הרש"ל בח"ש בכתובות ע"ד התוס' דף ה' ד"ה מהו וז"ל מכאן יש לדקדק דהיו עושים סעודה לבעילת מצוה אפילו היכא דכבר היו הנישואין אבל בחיבורי שדיתי ביה נרגא עכ"ל ועכ"פ יש סמך למנהג זה וגדולה מזאת יש מקומות שנוהגין שאם פירסה נדה קודם החופה וזמן טבילתה הוא אחר כלות ימי החופה עושים סעודה בליל טבילתה ומברכים ז' ברכות אלא דלא הוטב מנהג זה בעיני הרב מר בריה דרב קרבן נתנאל הובאו דבריו בנתיב חיים סי' רמ"ח דאף דיש סמך לסעודה זו מ"מ אין לברך ברכת חתנים אחר שכלו ימי השמחה ואף שנמצא כן בהג"א ע"ד הרא"ש בפרק אעפ"י סי' ו' בשם ספר המקצועות הנה הפוסקים לא הביאו דבריו לפי שי"ל דקאי בשיטת הרמב"ם דחופת נדה אינו קונה ולא קי"ל הכי וגם י"ל דהג"א מיירי בתוך ימי השמחה וכו' ולכן מסיק שלא לברך ב"ח על סעודה זו כשהיא אחר כלות ימי החופה ואף שבאותו מקום (שכשאל הרב מהם) נהגו כן עפ"י הוראת הרב דשם אין לנהוג כן לברך אלו תוד"ק ומר אביו הרב נתיב חיים סמך שתי ידיו עליו שדבריו טובים ונכוחים שלא לברך והמברך הויא ברכתו לבטלה והביא ראיה לדבריו עי"ש.

עיניך הרואות כי מנהג זה לעשות סעודה לבעילת מצוה לא דבר רק הוא ומ"ש הרש"ל שבחיבורו שדי נרגא דבריו הם בישו"ש למס' כתובות (שנדפס בימינו) בפ"ק סי' יו"ד ולפי שאינו מצוי ביד כל אדם הנה מה טוב להעתיק את דב"ק וז"ל התוס' מפרשים על הא דאיבעי לקמן אי שרי למבעל בשבת משום חבורה אייר אף אליבא דמתניתין אחר

תקנת עזרא דלא היתה נשאת אלא בד' ופריך היכא שלא בעל אי שרי למבעל בשבת דמסתמא לא חייבו חכמים להמתין עד יום ב' או עד יום ה' וכתבו מי ששאל האבעי לא ידע גזרה שמא ישחוט בן עוף דאי ידע לא הוי קמבעיא ליה מאחר דלא ידע עדיין החכמים דמתירין לבעול בשבת מכאן יש מדקדקים שעושים סעודה לבעילת מצוה דהא הכא איירי שנשאת בד' ואפ"ה איכא חשש דבן עוף היכא דיבעול בליל שבת ונפ"מ דהוי סעודת מצוה ונ"מ לנדרים וכה"ג וטעות בידם כי לא עלה על דעת התוס' כן דמסתמא גזרה דבן עוף דליל שבת הוי כגזרה דמוצאי שבת דהיינו צורך הנשואין ודעת התוס' הכי דהך בעיא אי מותר לבעול בשבת איירי סתמא ואיירי אף אליבא דידן דנשאת בכל יום ואליבא דידן דנשאת בששי צריכים אנו לפרש דלא ידע הגזרה דישחוט בן עוף לצורך הנשואין אבל היכא שכבר נשאת ליכא חיוב סעודה כלל אלא בעילת מצוה לחוד וכן הא דאמרינן והלכתא מותר לבעול בתחלה בשבת קאי אפי' היכא שנשאת בששי כדפירש"י לעיל סי' ז' עכ"ל וקצת יש לפקפק במ"ש בנתיב חיים הנז"ל ממאי דקי"ל דבמקום מנהג לא להודיע להחתן תתלה אשר אמרינן ספק ברכות להקל וא"כ לכשתמצא לומר דמנהג זה הוא עפ"י מ"ש בספר המקצועות שבהג"א משום דס"ל כשיטת הרמב"ם דחופת נדה אינו קונה וצריך לברך אף אחר שכלו ימי השמחה כמו שצדד הרב א"כ מאחר שנהגו כן אין לערער עליהם דגדול כח המנהג וצריך להתיישב במה שרשמתי בענין זה בקונטרס זה במערכת ברכות סימן א' אות ח"י סק"ו (בשדי חמד ח"א) לעת הפנאי בל"ן:

כו) נהגו בעיר הזאת שלא לדקדק בכניסה לחופה אם טהורה היא (כמנהג הכשר שכתב מרן בש"ע סי' ס"א ס"ג) וכמנהג שהזכיר הרמ"א שם ואם לא טהורה היא הוא ישן בין האנשים וכו' כמשפט כתוב בש"ס ופוסקים וכבר כתבו רבני האחרונים דאף שאין למחות ביד המנהג מ"מ יש לחוש לדעת מקצת גאונים ורבינו מוהר"י בן מיגאש והרמב"ם שסוברים שלא תנשא כשאינה טהורה ואין מברכין להם ברכת חתנים ואין חילוק בין כשאינה טהורה מחמת שהיא נדה לכשיושבת ז' נקיים מחמת דם חימוד כמ"ש מרן חיד"א בספר שיורי ברכה יו"ד סי' קר"ץ אות ה' בשם הרב מוהר"י זיי"ן בתשו' כ"י וירא שמים לא ישא עד שתטהר בין בנדה בין בז' נקיים וכן ראוי לעשות לחוש לסברת הרמב"ם ולסברת מרן שכתב גבי נדה כשר הדבר ובחימוד כתב עבר וכנס וכתב שהסכים עמו רב גדול ושגם בספר חיים שאל הביא תשו' מר אביו שהעלה דאין להתיר אלא כשהדבר מוכרח ושהסכימו ע"י רבנן דמתיבתא שבעיר קדשנו ירושלים תובב"א ובשם מר רבו בספר נחפה בכסף סי' קי"ט כ' דלסיבה קלה התיר לכנוס תוך ימי החימוד וע"י שמירה שלא תתייתד עמו כמו בנדה ועיין להרבנים זכור לאברהם בח"א חיו"ד דף

רל"א ובחאה"ע באות נדה ובח"ג שציין שם ועבודת משא דף צ"ג סי' מ"ב שמן המשחה בהלכות איסורי ביאה סי' ק' ולמרן החבי"ף בספר רוח חיים סי' קב"ץ: אחד הרואה במלתייהו דרבנן קדישי הנז"ל דיש מקילין בדם חימוד דקיל והיינו בקטנה שלא ראתה דם מימיה אבל נערה ובוגרת שכבר הגיעו לפרקן וראו דם מכבר הרי הן נדות גמורות ואין להן קולת דם חימוד והסכמת דעתם דלכתחלה בלתי שום הכרח וסבה אין להקל בדבר שיש לחוש לדעת הרמב"ם ודעמיה שלא לישא אשה שאינה טהורה וכן התנהגתי בנישואי בנותי תחיו לאורך ימים ושנים ועטרותיהן בראשיהן חתנים מן המנין יחיו דשנים ורעננים יפרו וירבו וידגו לרוב בנים ובני בנים נטעי נאמנים גידולי הקדש לתורה ולעבודה ויראת ה' טהורה הנה נחלת ה' בנים ישאו ברכה מאת ה' ברכה טעונה מדה טובה מרובה מושבעין ועומדין בשבח המגיע לכתפים מנייהו מלכי חכמים מחוכמים זרעא מעליא רובץ בין המשפתים חיים וקיימים לעד גם עד זקנה ושיבה והעושר והכבוד כחדא שריין טובים השנים אכי"ר: ובעיקר סברת הרמב"ם דבעינן חופה הראויה וחופת נדה לא הוי חופה כבר האריכו הראשונים והאחרונים ואתה תחזה פלפלא חריפתא בדברי הרב ישועות יעקב בסימן ס"א ומה שהקשה שם לשיטת הרמב"ם מדאמרינן בההיא דאף אשה אחרת מתקנין לכה"ג שאם תמות אשתו יכנוס זו והלא כיון דחמשה עינוים מן התורה ובכללן תשמיש הוי חופה דלא חזיא וכו' עי"ש.

יש לפקפק שהרי בכונס נדה גם לדעת הרמב"ם יש תקנה ע"י שמודיעים אותו כי לא טהורה היא וכמ"ש הרב ב"ש בסי' ס"ד סק"ה והרי הכה"ג יודע שהיום אינה ראויה ומהניא חופה לכ"ע וצ"ל דהרב ישו"י קאי בשיטת הרב. בית מאיר שהזכיר הרב פ"ת בס"ק י"ב עי"ש אך תמיה לי לפום ריהטא שהרי דעת הרמב"ם דרך אכילה ושתיה הם מן התורה אבל שאר עינויים הם מדרבנן כמ"ש רבין חסידא בספר ארעא דרבנן במערכת החי"ת אות רב"ן ובקונטרס הכללים במערכת העי"ן כתבתי בזה ואכמ"ל ודע שאף שכתבתי שנהגו בעיר הזו כמנהג שהזכיר הרמ"א וכו' מ"מ לא ככל מ"ש הרמ"א דטוב להודיע להחתן תחלה אשר לא טהורה היא וכתב מרן החבי"בבכנה"ג בסוף הגהט"ו דבתשו' כתב טעם לזה והרב מסגרת השלחן בסי' קב"ץ דף קמ"ט ע"א כתב דהמנהג פשוט לישא גם את שאינה טהורה אמנם כתב שם דנותן החתן הטבעת לכלתו ע"י זריקה ולא מידו לידה (כמו שכתבתי בשמו לקמן בסוף ד"ה וכן תמיה) וא"כ זו היא הודעתו:

וגם נוהגים שאף כשאינה טהורה נותן החתן טבעת הקידושין באצבע הכלה כדרך החתנים המקדשים כלותיהם הטהורות בלתי שום שינוי ויש להם על מה שיסמוכו ולרגל מלאכתי ארשום בס"ד מה שראיתי שדברו רבני האחרונים בזה הנה ראש המדברים בזה

מר ניהו מוהרי"ל בדרשות וה"ד מרן החבי"ב בכנה"ג סימן ס"א בסוף הגהט"ו דאם אינה טהורה לא יגע בה אך מניח מעצמה ליפול באצבעה ולא רפרף על דבריו אמנם הרב באה"ט שם בסק"ח כתב על דבריו ואנן לא נוהגין כן אלא החתן בעצמו נותן הטבעת באצבעה דקודם שקדשה בטבעת לא הויא אשתו ומיד כשקדשה בטבעת מתרחקת ממנו אם אינה טהורה עי"ש ובעניותי איני מבין דבריו שהרי מוהרי"ל חשש משום קריבה לנדה דכתיב ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב דדרשינן מיניה כל מיני קריבה ונחלקו הפוסקים אם כל קריבה לעריות ונדה אסורה מדאורייתא או אינה מדאורייתא אלא קריבה של חיבוק ונישוק וכמו שרשמתי בקונטרס הכללים במערכת הקו"ף אות ז בס"ד ולכ"ע אסור מדרבנן כל מין קריבה ונגיעה ומפורש בתשו' הריב"ש סי' תכ"ה דלאו דוקא באשתו נדה אלא בכל אשה נדה דעלמא אסור כל מין קריבה ועיין בדברי הרמ"א יו"ד סס"י קפ"ג וגדולה מזאת מבואר בדברי היש מפרשים שהביא ה"ה בפ"ד מהלכות אישות והביא דבריו מרן הב"י בסוס"י זה שמפני חשש איסור זה הוא שאסר הרמב"ם לקדש אשה נדה שעמ"ש הרמב"ם שאין ראוי לקדש את נדה כתב שטעמו שמא יגע בבשרה והרמב"ם בכל אותו הפרק לא מיירי בכונס את אשתו (שדיני חופה הלא הם כתובים בפרק עשירי) רק במארס לבד וחשש שמא יגע בבשרה ומשמע דר"ל דאף אם נזקיק אותו שלא יתן כסף קידושיה בידה ממש אלא ע"י זריקה לרשותה וכיוצא באופן המועיל עפ"י הדין לענין קידושין בכל זאת חיישינן שמא יתן בידה ויגע בבשרה דאל"כ מהי תיתי למיחש שמא יגע בבשרה) ולזה כתב מוהרי"ל דאף דאנן נקטינן דיכול לקדש את הנדה (וכ"כ הרמ"א בד"מ אות ג' ע"ד הרמב"ם הללו דהאחרונים חולקין וכן נוהגין) מ"מ צריך שלא יגע בבשרה דמאי דלא קי"ל כהרמב"ם היינו שלא לאסור קידושי נדה אף אם אין נוגע בבשרה משום חשש שמא יגע בבשרה אבל ליגע בבשרה ודאי אי אפשר להתיר וכמה דיות נשתפכו בהיתר מישוש הדפק באשתו נדה חולה והוא רופא ומביא ראיה הרב ש"ך ביו"ד סוס"י קצ"ה דשרי ממנהג פשוט שרופאים ישראלים ממשמשים הדפק של אשה אפילו אשת איש או עובדת כומ"ז אעפ"י שיש רופאים אחרים עכומ"ז דש"מ דאיסור נגיעה באשה נדה לאו דוקא באשתו כי כל הנשים שוו בזה ועיין בדברי הרב יערות הדבש שהבאתי לעיל במערכה זו אות י"ב (בד"ה וכבר אותו) וא"כ מאי קאמר הרב באה"ט דקודם שקדשה לא הויא אשתו דמשמע דלא קפדינן בנגיעת נדה אלא באשתו ואין הדבר כן לענ"ד וצ"ע:

והרב מוהר"י עאייש בשו"ת בית יהודה סי' ל"ג נשאל ע"ז והשיב דלכאורה נראה דאפי' למ"ד דאיסור נגיעה באשה נדה היא מדרבנן משום שמא יבא לידי הרגל דבר אף דדבר

זה שהוא נעשה בפני רבים ליכא חשש הרגל עבירה לא פלוג רבנן וכי הא דתנן לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה וכתב הרשב"ץ בח"ג סי' ח"ן דאסור אפי' בפני אחרים ואף דיש לחלק דשאני קידושין דעיקרן בפני עדים דאי אפשר בינו לבינה וגם הוא עוסק במצות בוראו ית"ש ואין לחוש שיבא לידי עבירה דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה (כ"כ בדברי הרב ב"י ואיני מבין למה הוצרך לזה והלא היא גופא נדה וע"ז אנו דנים וצ"ע) מ"מ אין להקל בלא ראיה וכ"ש למ"ד דהוא איסור תורה וגדולה מזו אסרו למשש בדפק וכו' אע"ג דלא העמידו דבריהם גבי חולי דעלמא גבי נדה החמירו וכו' ומיהו התוס' בסוכה דף מ"ז גבי תנופה כתבו וז"ל ובירושלמי דסוטה (והביאהו גם כרפ"ג דסוטה) משמע קצת דהוי בנגיעה ממש גבי תנופת מנחת סוטה דפריך ואין הדבר כיעור מביא מפה ואינו חוצץ מביא כהן זקן ואפילו תימה ילד אין יצה"ר מצוי לאותה שעה עכ"ל ור"ל דהתם דהוי בעזרה בכינופיא דכל הנשים עומדות שם וכל הרוצה לראות יבא ויראה כיון דרבים מצויים אין יצה"ר מצוי אלא שיש לפרש מטעם אחר כיון שעל דבר ערוה דנים אותה ומגלים נבלותה משו"ה ליכא למיחש שיבואו לידי מכשול ומסיק ולכן כשר הדבר להושיט לה הטבעת על ידי אחר והוא יאמר הרי את מקודשת ומיקרי קידושין על ידי עצמו עכ"ל ומשמעות דב"ק הוא שהאחר יתחוב הטבעת באצבע הכלה ואם לכך נתכוון תמיה לי מה לי הוא מה לי אחר דאת"ל דס"ל כמו שנראה מדברי הרב באה"ט דאיסור נגיעה בנדה באשתו אמרו ולא באשה דעלמא מלבד מה שקשה שזה לא יתכן כמו שכתבתי ע"ד הבאה"ט ועוד דא"כ גם ע"י עצמו אין לחוש דבהא שפיר קאמר הרב באה"ט דאכתי לא הויא אשתו עד דמקדש לה ואף אם נפרש דאחר דקאמר היינו אחד מקרוביה אביה או אחיה מלבד דאין זה במשמע דסתם קאמר ע"י אחר ועוד מי זה אמר דאין איסור (באב את בתו ואח את אחותו הגדולות) בנגיעה בבשרן משום ערוה ומשום נדה ואם באנו לחלק בין נגיעות דעלמא לנגיעה בהושטת הטבעת א"כ גם ע"י עצמו שפיר דמי ואם כונתו שיושיט לה ע"י קטן דאין מוזהר על הנגיעה ואע"ג דקטן אינו נעשה שליח לקדש דהכל כשרין להיות שליח לקידושין חוץ מחרש שוטה וקטן שאינם בני דעת כמבואר בש"ס ובפוסקים בסי' ל"ה כבר תקן לזה באמרו שע"י שאומר הוא הרי את מקודשת לי חשיב מקדשה בעצמו וא"כ הושטת הטבעת ע"י הקטן מעשה קוף בעלמא הוא וכבר ידוע דדעת קצת מרבני האחרונים דטלי קידושיך מע"ג קרקע בקידושי בסף או שוה כסף (לאפוקי קידושי שטר דמקיש הויה ליציאה דטלי גטך מע"ג קרקע לא מהני) מהני דלא אמרי' בזה איתקוש הויות אהדדי עיין בדברי המפרשים באה"ע סי' ל' ולהרב באה"ט שם סק"ח ופ"ת בריש הסימן וא"כ גם הרב ב"י אפשר דקאי בשיטה זו ולכן ס"ל

דיכול להושיט הטבעת ע"י קטן ולומר לה הוא הרי את מקודשת לי כל כי הא ודאי דוחק לפרש בכונתו דהו"ל לפרש וגם לא ניחא לי לומר שט"ס הוא וצ"ל להושיט ע"י אחרת ור"ל שיתן לאיזהו אשה את הטבעת קידושין והיא תתחוב באצבע הכלה דא"כ לא הו"ל למימר אחרת כלל אלא תושיט לה הטבעת ע"י אשה באופן שחזרתי על כמה צדדין ולא יכלתי להלום דב"ק לפי ענ"ד:

וכן תמיה לי על הרב מוהר"י עטייה בקונטרס פלפלת כל שהו שבתוס' זרע יצחק בסי' ט"ז שהביא תורף דברי הרב ב"י הנז"ל וכתב דנ"ל תקנה אחרת שהחתן יזרוק לידה טבעת הקידושין ולא תגע בה ידו ואף שיש אוסרים לזרוק דבר לאשתו נדה וכמ"ש הרב כנה"ג ביו"ד סי' קצ"ה הגהט"ו אות ד' מ"מ נסמוך על דברי המתירין ובפרט שיש לומר דלא אסרו זריקה לאשתו נדה אלא לדבר הרשות אבל חתן הבא לעשות מצוה בעצמו ליתן הקידושין מידו לידה משום חיבוב מצוה לעשות המצוה בעצמו ולא ע"י שליח ולשמחה ולא ליתנם בארץ אפשר דהכל מודים שיכול ליתן ע"י זריקה ואין כאן בית מיחוש וכו ועוד יש מקום לחלק דלא דמי לאשתו נדה דהא אכתי לאו אשתו דכלה זו מתי תהי אשתו כשתקבל הקידושין ובמאי דביני וביני לאו אשתו היא עד שיאמר לה ותקבלם ומיד יסיר ידו ויפרוש ממנה ועוד כתב דאפשר לפרוס מפה על יד הכלה ואז מותר להניח באצבעה והרוצה להחמיר אף ע"י מפה יעשה בזריקה והעיד שכן מנהג מקומו עפ"י הוראת רבנן קדישי ותיקון זה עדיף ממ"ש הרב בית יהודה להושיט ע"י אחר דמצוה בו יותר מבשלוחו ע"כ תו"ד הנך רואה שגם הרב הנ"ל קאי בשיטה זו דמה שאסור בנדה אינה אלא באשתו ולכן כתב דאף למאן דאוסר זריקה מידו ליד נדה היינו דוקא באשתו וזו שעדייןאינה אשתו שפיר דמי והדברים תמוהים כמו שכתבתי ולפי הנראה לא היה בידו ספר כנה"ג אה"ע רק חיו"ד ולכן לא הזכירו אבל תימה שלא ראה דברי הרב באה"ט הנז"ל ומה שכתב די"ל דלא אסרו זריקה אלא לדבר הרשות אבל חתן זה שרוצה ליתן בידה משום חיבוב מצוה לשמחה ולא ליתנם בארץ י"ל דהכל מודים דשרי יותר נכון לומר דחתן זה שרוצה ליתן בידה ולא ליתנם בארץ לא משום חיבוב מצוה אלא מעיקר הדין דהא כמה פוסקים סברי דטלי קידושיך מע"ג קרקע הוי ספק קידושין ומוהרי"ל פשיטא ליה דלא הוו קידושין והרב חת"ס אה"ע סי' פ"ב ס"ל דהכי אית לן למינקט וכתב דאם הפוסקים שנסתפקו בזה המה ראו דברי מוהרי"ל הוו הדרי בהו וא"כ מצד הדין יש לו לחוש שלא ליתנם בארץ אלא בידה וגם במ"ש שיותר טוב תיקון הזריקה משום מצוה בו יותר מבשלוחו יש לפקפק שהרי כשמקדשה בהושטת הטבעת ע"י אחר והוא אומר לה הרי את מקודשת לי כתב הרב בית יהודה דחשיב מקדש

ע"י עצמו כמו שכתבתי למעלה בשמו ובמה שהביא בשם הרב כנה"ג לענין זריקה מידו לידה לא ידעתי למה לא הזכיר דברי הרמ"א בסי' קצ"ה ס"ב ואולי הכנה"ג הביא דברי הרמ"א ואין מצוי אצלי כי אם כנה"ג להלכות מליחה וכזאת וכזאת תמיה לי על הרב עיקרי הד"ט בחיו"ד סי' כ"א אות ד' הן על מה שמתבאר שכן דעתו לחלק באיסור נגיעה לנדה בין אשתו לאחר והן במה שלא הזכיר דברי הרמ"א לענין זריקה מיד ליד כיעי"ש גם אשור להרב נחמד למראה בפ"ב דבכורים דף קצ"ג ע"א שעמד בענין זה ותמה על הרב ב"י שלא ראה מ"ש מוהרי"ל ומ"ש על דבריו הרב באה"ט דקודם שקדשה בטבעת לא הויא אשתו וסיים וז"ל וא"כ תורה יוצאה שהחתן בעצמו נותן הטבעת באצבעה וכן פשט המנהג בעירנו איזמיר וכו' עכ"ל ואברהם הולך בשיטת הרבנים הנז"ל דכל שאינה אשתו אין לחוש משום נגיעה בנדה ולי ההדיוט הדבר תמוה לומר כן וג"ע הרב חינא וחסדא נר"ו בח"א בציוני חתן וכלה שבסוף ספרו באות ח' עמד ג"כ על מנהג איזמיר שהחתן בעצמו נותן הטבעת באצבע הכלה וכ' הטעם שכיון שהחתן הוא מבוהל באותה שעה מרוב הנצבים עליו במזמוטי חתן וכלה אוהבים וקרובים שמשני צדדים אן לחוש להרגל דבר והביא תשו' הרב ב"י הנז"ל והשיב על כ דבריו שאין לחוש בזה ויש לפקפק בדבריו ואין בטעמו כדי שביעה וחידוש הוא שלא זכר דברי הרב באה"ט הנז"ל ואם לא נתקררה דעתו בטעמו היה לו לבאר ולא ראה ג"כ דברי הרב עיקרי הד"ט שם שישנו בנו"ט לשבח שנהגו כן כדי שלא לפרסם הדבר לעיני הנצבים אם טהורה היא או לא והוא הנכון לענ"ד דע"י הפירסום יש חשש הירהור ומעין דוגמא מצינו שהתירו חפיפת הנדה בלילה כשהוא בענין שאם תעשה ביום יתפרסם זמן טבילתה ונשים צנועות מתביישות ומצניעות טבילתן כמ"ש בתשו' הרש"ל סי' ו' שהובא בשו"ת אור לי סי' קל"ג (בד"ה והוא שנשאל) עי"ש והרב מסגרת השלחן בסי' קב"ץ דף קמ"ט ע"ב פקפק על טעם הרב עיקרי הד"ט וכתב שנוהגים בפאדווא ובסיינא לקדשה על ידי זריקה והיא מתקנת הטבעת באצבעה:

וראיתי להרב ישרי לב דף מ"ד ע"ג אות ל"ב שהביא מ"ש הרב ב"י לקדש ע"י אחר והוא יאמר לה הרי את מקודשת וכתב ע"ד ואין המנהג כן וציין יד אהרן בסי' מ"ד וכנה"ג הנז"ל בשם מוהרי"ל והרב המניה נר"ו כתב דבס' הגיד מרדכי סי' ד' הפליא להקשות על הב"י מסוגיא ערוכה וכתב הוא נר"ו ע"ד ואין כאן תימה אלא מדברי הה"מ שלא חש לדברי היש מי שאומר וכבר קדמו הי"א שם ויש ליישב דברי הה"מ דהחשש הוא שמא יגע בבשרה אחרי כן וע"כ לכתחלה אין ראוי לעשות כן ויש סמך לזה דאם כמו שהבינו שהוא הנחת הטבעת שמא ס"ד הא ודאי נגע בה ובבשרה ודוחק ליישב כמ"ש

מוהרי"ל שהביא הכנה"ג דא"כ למה לא סייעו הכנה"ג מדברי הה"מ וכו' ועיין חינא וחסדא הנז"ל ובשו"ת בנין ציון סי' קצ"ט עכ"ד נר"ו ולפי שס' יד"א והגיד מרדכי ובנין ציון אין מצוים אצלי (כי הבנין ציון שיש לי כמו שמוזכר בקונטרס זה בכ"מ הוא התשו' החדשות שנדפס בשנת התרל"ח כמה שנים אחר שנדפס הישרי לב) לא אוכל להבין דברי חכמים הנז"ל דהמובן הוא שכונתם על דברי הה"מ בפ"ד מהלכות אישות דין י"ב שהבאתי למעלה שכתב שיש מי שאומר שטעם הרמב"ם שכתב שאין ראוי לקדש אשה נדה הוא מחשש שמא יגע בבשרה ואיני מבין מאי ק"ל להרב יד אהרן על הרב ב"י מזה ונהפוך הוא דיש מזה סיעתא לסברתו מדברי היש מי שאומר ומ"ש שהרב המגיד לא חש לדברי היש מי שאומר לא ידענא היכא רמיזא שהרי הה"מ הביא דברי היש מ"ש ולא כתב ע"ז דבר כיעי"ש ומ"ש דכונת היש מ"ש הוא על אחרי כן ולא על נתינת הקידושין אינו נלע"ד וכבר כתבתי למעלה (בד"ה וגם) מה שנ"ל בכונתם והוא האמת לענ"ד והרב אח"א בספר השומר אמת דף ע"ב אות ז"ך הביא דברי הרב ב"י וכתב דהבאה"ט וי"א לא חשו לנגיעה בטבעת הקידושין וסיים וכשגם ידעתי דהרב יד אהרן ובסמ"ר השיגו דלא ראה דברי המ"מ מ"מ ראוי להחמיר כיון דאיכא למ"ד הכי ומ"ש הב"י ע"י אחר אני חוכך בזה ואני עושה מעשה שתפתח ידה ויתננו לה מהאויר ויאמר הרי את מקודשת עכ"ל ומה שכתב דע"י אחר חוכך בזה אולי הוא מטעם שכתבתי אני הדל למעלה דלגבי איסור נדה מה לי הוא מה לי אחר ואיך שיהיה הנה הבאתי כל דברי רבני האחרונים שראיתי בענין זה ולפי הנראה ברוב המקומות פשט המנהג שלא לחוש לנגיעה זו כמו שנוהגים בעיר הזאת ויש להם על מה שיסמוכו כאמור למעלה.

וראיתי באיזה חופות של האשכנזים שבעירנו הי"ו שהכלה לובשת לכבוד בתי ידים לבנים ובשעת נתינת הטבעת באצבעה אומר לה הש"ץ הי"ו להסיר הבית יד שתקבל הקידושין ואני הייתי מסדר הקידושין כנהוג ולאו אדעתאי לומר לו שלא יעשה כן ואדרבא לפי מה שהבאתי מדברי הרב זרע יצחק שכתב תקנה לכלה נדה שתפרוס מפה על ידה לקבל הקידושין מיד אדרבא הכי עדיף שתקבלנה כל הכלות ביד מעוטפת בבית יד שאם לא טהורה היא הרי אינו נוגע בבשרה ממש וכיון שעושות כן כל הכלות לכבוד בעלמא אין כאן משום הרגש ופירסום שאיננה טהורה ואיה"ש אזהירנ שלא יעשה עוד כן והנח להן לבנות ישראל יעשו בזה כרצונן: זאת להודיע כי אשר היה פשוט בעיני דאין שום חשש בנתינת טבעת הקידושין בידה ע"י בתי ידים ואדרבא נכון לנהוג כן וחשבתי להזהיר את הש"ץ שלא יצוה להסיר הבית יד מהכלה כנז"ל הנה עתה נתכבדתי בספר שמחה לאיש די שדר לן המחבר מר ניהו הרב הגדול תנא דירושלמאה גאון יעקב יש"א

ברכה יצ"ו וראיתי שם בחא"ח סי' ד' שכתב שבעיר בוקרשט נוהגים לקדשה בבתי ידיה ושהרב הגדול מוהר"י פראג יצ"ו אמר דלא נכון לעשות כן וצריך שלא יהיה דבר חוצץ כמ"ש הרב כרם שלמה אה"ע סי' פ"ו ומני"ר הרב המחבר הביא טעמו ונימוקו דמקיש הויה ליציאה כמו שהזהירו מסדרי הגיטין שלא להיות טבעת בידה בקבלת הגט והאריך קצת לדחות טעמו מכמה אנפי ובסו"ד הביא מ"ש הרב הלק"ט ח"ב סי' ר"ס דלא איתקוש אהדדי לכל מילי וטלי גטך מע"ג קרקע לא מהני ובקידושין מהני וכו' ומסיק דאין לחוש לדברי הרב כרם שלמה וכתב דהשואל הרב המובה"ק איש ירושלים יצ"ו עשה מעשה שלא להצריך להוציא הבית יד שלא להטריח את הצבור שלפעמים הבתי ידים אדוקים בבשרה מחמת הזיעה ובקושי וטורח להוציאם ושהאריך הרב השואל להתיר אלו תוד"ק יצ"ו וכבר הבאתי דברי הרב מוהר"י עטייה שיש תקנה לכלה שפרשה נדה ליתן מפה בידה וכו' ומ"ש והרוצה להחמיר יזרוק לה וכו' היינו משום חשש נדה אבל משום חציצה בקידושין נראה מדברי דאין שום חשש בדבר ומ"מ מהשעשה הש"ץ הי"ו לא נפלאת היא שלפי הנראה כן דעת רבני האשכנזים הי"ו ואינהו בדידהו שפיר עבדי:

כז) מה שנוהגים לקרות לחתן בשבת חתונתו פרשת ואברהם זקן אם צריך בדוקא בשבת או יוכלו לקרות לו בשני או בחמישי למעט ההוצאות כתבתי לעיל בסוף אות כ"ג עיין שם: כח) חתן שלא ידור בבית חמיו עיין במה שרשמתי בקונטרס הכללים במערכת החי"ת אות קב"ל: כט) נשאל הרדב"ז בחדשות סי' רל"ח אם מותר החתן בתוך שנתו לצאת לסחורה למדינה אחרת והשיב דמלשון הגמרא בפרק משוח מלחמה משמע דלאו דלא יצא בצבא ועשה דנקי יהיה לביתו שנה אחת לא איירי אלא לצאת למלחמה אבל שלא ילך בסחורתו לתועלתו ולהנאתו אין זה בכלל וכי אם אין לו אומנות אלא זה ימות ברעב או ישאל על הפתחים והלאו לא יתחלק בין עניים לעשירים וכן לשון הסמ"ג סו' ר"ל ובמצות עשה סי' קכ"א שלא יצא בצבא כלל וכו' ולא הזכיר שלא יצא בסחורה אלא שלא יצא לאחד מן הדברים שכופין את הרבים לצאת ואם הוא ירצה לצאת עובר בלאו ועשה וכן כתב הרמב"ם בשביעי מהלכות מלכים אין מספיק מים ומזון ולא מתקן דרך ולא שומר בחומה ולא נותן לפסי העיר ולא יעבור עליו לשום דבר בעולם שנאמר לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר לעבור עליו בשני לאוין לא לצרכי העיר ולא לצרכי הגדוד ואם אסור הוא לסחורה היה לו להזכיר זה שהוא חידוש יותר ומה שכתוב בספר המצות להרמב"ם ולא תעשה שי"א) ודע כי החתן עצמו מוזהר מלצאת מביתו בסחורה כל שנתו שיבוש הוא בספרים אפשר מן המעתיק בלשון ערבי או המעתיק הספר אבל בלשון ערבי כתוב וכו' והכוונה כי החתן בעצמו מוזהר שלא יצא לדרך כלומר לצרכי

רבים אבל לצורך עצמו למה לא יצא להרויח לשמח את אשתו אם שאין לו מה יאכל אין לך עצב גדול מזה:

ולפי הנראה דברי הרב החינוך בפרשת כי תצא מצוה תקפ"א ותקפ"ב (שמתבאר שסובר דלאו דוקא למלחמה אלא הוא הדין לכל דבר אסור לו לצאת תוך שנתו) מיוסדים על פי דברי הרמב"ם בספר המצות הנ"ל ולא שמיע ליה כלומר לא סבירא ליה מאי דמתרגם לה הרדב"ז וזה לשון הרב החינוך מצות תקפ"א שנמנע החתן לצאת מביתו כל השנה כלומר ללכת במסעות רחוקים ונמנע גם כן השר הצבא מלהוציאו בעל כרחו כלומר להוציאו ללכת למלחמה או לעשות מהמלאכות הצריכות לצרכי המלחמה וכו' ומשמע דמה שכתב שנמנע ללכת במסעות רחוקים כונתו על שאר עניינים ולא על מלחמה וצרכי המלחמה ובמצוה תקפ"ב כתב שישמח החתן עם אשתו שנה אחת כלומר שלא יסע חוץ לעיר לצאת למלחמה ולא לעניינים אחרים לשבת זולתה ימים רבים אלא ישב עמה שנה שלמה מיום הנישואין ולזה נאמר נקי יהיה וכו' משרשי המצוה וכו' על כן גזר עלינו שנשב עם האשה המיוחדת לנו להקים זרע שנה שלמה מעת שנושא אותה כדי להרגיל הטבע עמה ולהדביק הרצון אצלה ולהכניס ציורה וכל פעלה בלב עד שיבא אצל הטבע כל מעשה אשה אחרת וכל עניינה דרך זרות כי כל טבע ברוב יבקש ויאהב מה שרגיל בו ומתוך כך ירחיק האדם דרכו מאשה זרה ויפנה אל האשה הראויה לו מחשבתו ויוכשרו הילדים שתלד לו ויהיה העולם מעלה חן לפני בוראו וזהו שאמרו אחד הנושא את הבתולה או האלמנה או היבמה חייב בזה שכולן ראוין לכך לפי הטעם אבל לא מחזיר גרושתו וכו' ונוהגת מצוה זו וכו' ולענין שראוי לכל אדם לשמחה ולישב עמה שנה אחת נוהגת בכל מקום ובכל זמן והעובר על זה ופירש ממנה תוך שנה לעמוד זולתה ואפי' במחילתה ביטל עשה זו ומכל מקום הרוצה לצאת לדבר מצוה או לשמוח עם רעו על דעת שישוב לימים מועטים בשמחה מן הדומה שאין בזה ביטול מצוה ויש אומרים שבמחילתה מותר עכ"ל:

דבריו ברור מללו שדעתו שגם לסחורה ולכל דבר אסור לצאת לימים מרובים אלא שלימים מועטים ולצורך מצוה מספקא ליה דאולי אין בזה ביטול מצוה אבל על כל פנים דמתו מבוארת שבכלל המצוה הזאת הוא שלא לצאת לשום דבר אפילו להנאתו ולתועלתו אם הוא לימים מרובים ולאו דוקא למלחמה וצרכיה וכנראה למד כן מדברי הרמב"ם שבס' המצות הנ"ל ואף שספר המצות לא היתה יד הכל ממשמשת בו דכמה מהקדמונים לא הגיע לידם העתקת הספר המצות כמו שכתב הרב יד מלאכי בכללי הרמב"ם אות נ"א בשם הרא"ם בפירושו להסמ"ג בהלכות חמץ ומצה שהסמ"ג לא ראה

ספר המצות להרמב"ם ושכן הסכים הרב נחפה בכסף והוסיף שגם הרב המגיד לא ראה אותו ובזה השיג עליו שהרי בראשון מהלכות חמץ דין ז' ובריש הלכות אישות הזכיר הרב המגיד את ספר המצות ובשם הרדב"ז בח"ב קובץ ג' סי' רנ"ז מלשונות הרמב"ם כתב דשמא לא הגיע לידי הראב"ד ובעל מגדל עז העתקת ספר המצות כי בלשון קדר חברו הרי שכמה גדולים לא ראו את ס' המצות מ"מ אין מזה הכרע לומר שגם הרב החינוך לא ראה אותו ושפיר נוכל לומר שעל פי הדברים שראה בספר המצות כתב כן וישנו בנותן טעם לשבח ככתוב בדב"ק ויתכן שמה שכתב הרדב"ז בשם השואל שראה מחמירים בזה כונתו על שראה כן בספר החינוך הנ"ל ועלה בדעתו דאזלי למד הרב החינוך כן מדברי הרמב"ם בספר המצות ולכן ביאר שאין כן כונתו כנז"ל כן אני אומר בדרך השערה כי אין לי ידיעה ברורה שמזכיר הרדב"ז את ספר החינוך כי אף שרבנים רבים מייחסים אותו להרא"ה בר פלוגתיה דהרשב"א וקדים טובא להרדב"ז הנה מלבד שיש מפקפקים ואין מסכימים לזה ועוד דאין מקדימת הזמן הכרח ברור לזה שכמה ספרי הקדמונים לא היו בידי רבנים הבאים אחריהם כנודע וספר המצות להרמב"ם יוכיח שכמה רבנים לא ראוהו כמו שכתבתי:

שוב ראיתי שהרב חכמת אדם בקונטרס בינת אדם בשער בית הנשים סי' ל"ז שהביא מה שכתב הרדב"ז שטעות המעתיקים הוא במנין המצות להרמב"ם וכו' וכתב על זה ובודאי לא ראה שכן מפורש בליקוטי הפרדס ובספר החינוך שהרי לא הביא דבריהם וכן משמע במנין המצות להרמב"ם עצות עשה רי"ד וז"ל שצונו להתיחד החתן עם אשתו שנה תמימה שלא יצא חוץ לעיר ולא יצא לצבא אבל ישמח וכו' ומדכתב שלא יצא חוץ לעיר ולא יצא בצבא מוכח דאפילו לסחורה אסור ומה שלא כתב הרמב"ם היינו משום שכתב שם דהיוצא בצבא עובר בשני לאוין ואם כן יש לומר דבאמת לסחורה אינו מוזהר בלאו אבל הוא בעשה דושמח את אשתו ומה שהקשה הרדב"ז דאם כן מי שאין בידו להתפרנס וכו' יש לומר דבודאי אם האשה מוחלת הוא פטור כמו בשמחה בשבעה ימי המשתה שיכולה למחול כדאיתא באה"ע סי' ס"ב אף דיש לומר דהתם אינו אלא תקנת חכמים ובזה שייך לומר אי אפשי בתקנה זו אבל שנה ראשונה הוא מן התורה אפשר דלא מהני מחילתה מכל מקום אינו מוכרח הנך רואה שהחליט הרב שלא ראה הרדב"ז בזה דברי החינוך וליקוטי פרדס מדלא הביאם שנראה מזה שראה הרדב"ז את ספר החינוך אלא שבדבר זה נעלמו דבריו ממנו ולי ההדיוט אין הכרח ממה שלא הביאם בפירוש שסמך על מה שכתב השואל שראה מחמירים והבין שכונתו שראה בספרים שמחמירים בזה: ולפי דרכנו למדנו שדעת הרב חיי אדם שהעיקר כמו שכתבו בליקוטי

פרדס והחינוך שגם לסחורה אסור ומפרק כלאחר יד מה שהכריח הרדב"ז ממה שלא כ הרמב"ם בחבורו דבר זה דהוא משום שאינו עובר על זה בלאו וכו' ועם שזה אלא גדול דאף אם לא היה אפשר להרמב"ם לכלול יציאה לסחורה בהדי יציאה לצבא משום דלא ראי זה כראי זה שיוצא לצבא עובר בלאו ויוצא לסחורה עובר רקבעשה על כל פנים היה לו לכתוב ביחוד והיוצא לסחורה מבטל מצות עשה כמו שכותב כן הרמב"ם בכמה דינים שמבאר איזה מן הפרטים הוא בלאו ואיזו במצות עשה מכל מקום בהכרח לקבל הלחץ זה הדחק ליישב דעת הרב החינוך שסובר דאסור והס כי לא להזכיר שלא דקדק חלילה בדברי הרמב"ם:.

ומדברי רבינו החינוך בטעם המצוה הזאת נראה דיש לפשוט ספקו טהור של מרן מוהרד"ף בספר ספרי דבי רב בפרשת כי תצא דף רפ"ב ע"ב הביא דבריו הרב חינא וחסדא בח"ב בציונים שבסוף הספר סי' ק"ה דף ר"ל ע"ב בהא דממעטינן מדכתיב אשה חדשה מחזיר גרושתו שאינה חדשה אצלו וז"ל מספקא לי המחזיר גרושתו מן האירוסין הואיל וחדשה הוא לו לענין בעילה מי קרינן בה חדשה או לא והרב המחבר כתב שנראה פשוט לחלק בין נשואה לארוסה ולמד כן מדברי הירושלמי וכן פסקו הפוסקים בדין דאין נושאין נשים בחול המועד ולהחזיר גרושתו מותר דהיינו דוקא גרושה מן הנישואין אבל מן האירוסין אסור להחזיר וכו' עי"ש ולדעתי הקצרה כן מתבאר מדברי רבינו החינוך הנ"ל כמובן ותימה שלא זכרו שרים דב"ק ולא היה צריך לדמות מילתא למילתא וממקומו הוא מוכרע (ועיין לקמן בד"ה אחר שכתבתי): עוד ראיתי בחינא וחסדא שם בסוף הסימן שכתב וז"ל ונראה ברור דאפילו אם נחלה החתן אחר החופה וישב בחליו רוב השנה וכן אם אסרוהו בבית האסורים וישב שם אפילו אם היה שם שנתו עולה לו השנה אף דלא שימח עמה ותיכף אחרי שיצא השנה יכול ליסע לעיר לעשות חפצו ורצונו בכל אופן שיהיה ואין צריך למנות מחדש שנה אחרת דהוי אנוס עכ"ל ולי הדל אין נראה שיהיה פשוט כן ואדרבא מדברי רבינו החינוך יש ללמוד קצת דאם היה חבוש בבית האסורים כל השנה ולא היתה אשתו עמו אינה עולה לו אותה השנה אי אזלינן בתר טעמא דבעינן דליהוו גייסי אהדדי עד שיכנס ציורה וכל פעלה בלב וכו' וכיון שהיה בבית האסורים ולא באו אל תכלית המבוקש אף אם עברה שנה או יותר עוד לא יצא ידי חובתו בזה ועם שיש לצדד בזה על כל פנים נראה שאינו פשוט לומר דעלתה לו שנתו כדפשיטא ליה להרב חינא וחסדא.

וראיתי בספר מנחת חינוך בפרשת כי תצא בסי' תקפ"ב שהניח דברי הרב החינוך בצ"ע וז"ל גם מה שכתב הרב המחבר דאסור לעמוד זולתה בשנה ראשונה ועובר בעשה בש"ס

וברמב"ם אינו מוזכר זה רק למלחמה ולצרכי העיר ועל זה באו הלאוים והעשה נקי וכו' היינו דאין רשאים להטיל עליו אבל זה פשוט דמותר לצאת לביתו למרחקים שנה ראשונה ומנא ליה להרב המחבר דחתן אסור ואי מדכתיב ושמח את אשתו כיון דלא מצינו כן בש"ס ובשום מקום לא נוכל לדרוש דינים מדעתנו מפשט המקרא רק פירוש קבלת חז"ל וכעת לא מצאתי ברמב"ם ואין עולה על זכרוני בשום פוסק דבר זה שחתן שנה ראשונה לא יעמוד זולתה ימים רבים ודברי הרב המחבר צריכים עיון כעת עכ"ל ואני הדל חמה אקרא על גאון נפלא שכמותו שלא ראה דברי רבינו הגדול בספר המצות הנ"ל שמתבאר שסובר כן ועם שמדבריו בחבורו מוכח שאינו סובר כן כדכתב הרדב"ז שאם כן היה לו לכתוב דבר זה שהוא יותר חידוש מכל מקום אין מזה השגה על רבינו החינוך שיכול להיות שהוא סובר שכיון שמפורש כן בדבריו שבספר המצות אף שממה שכתב בחבורו לא משמע הכי לא שבקינן המפורש מפני הסתום ועל כל פנים אם ראה הגאון הנ"ל את דברי הרמב"ם והרדב"ז היה מזכירם והיה מסתייע מדברי הרדב"ז אלא מוכח שלא ראה דב"ק והוא חידוש לגודל בקיאותו ומה שכתב דאין לדרוש מדעתנו וכו' הנה לפי מה שהסביר הגאון חתם סופר בחלק יו"ד סי' רנ"ד והבאתי דב"ק בקונטרס הכללים מערכת הטי"ת אות ט"ו (בד"ה וכתב) דהיכא דנפיק חומרא דרשינן טעמא דקרא הרי הכא נמי שפיר דרשינן טעמא דקרא להחמיר גם לסחורה:

ומצאתי שדבר בענין זה ידידי הרה"ג מוהר"ר חיים הכהן אבד"ק טראבלוס מחבר ספר לב שומע יצ"ו בספרו הבהיר מצות המלך בדף י"ד אות כ"ו ותורף דבריו הוא שהביא דברי ספר המצות ודברי הרדב"ז הנ"ל ושוב כתב שהרב אבק דרכים בדרך שלום סי' ט' כתב בשם הרדב"ז דדוקא אם אין לו מה יאכל מותר ותמה עליו שהרי כתב שלא לחלק בין עניים לעשירים ובשם הרב דברי מרדכי סי' ג' כתב שהרמב"ם חזר בו ממה שכתב בספר המצות ומסכים שמותר לצאת לסחורה וציין לעיין בספר דבר משה בחלק אהע"ז סי' כ"ח ובס נתיב מצותיך דף קל"ב אלו תורף דב"ק צר לי מאד כי מהספרים הנ"ל אין גס אחד מצוי אצלי (כי מה שציין ספר דבר משה לפי הנראה כונתו על ח"א או על ח"ב שאינם אצלי כי אם החלק ג') ואיני יודע אם הזכירו דברי הרב החינוך שהבאתי ומי שנמצא בידו ספרים הנ"ל יראה מסקנתם לדינא וכפי הנשמע מנהג העולם שלא להקפיד בסחורה ויש להם על מה שיסמוכו: אחר שכתבתי כל הנ"ל ראיתי שהרב חינא וחסדא בח"ב הנ"ל בסי' ק"ו דף ר"ל ע"ד הביא דברי הרדב"ז הנ"ל וכתב דלכאורה מדברי הרב החינוך נראה שלא כדבריו והביא תורף דברי הרב החינוך וכתב דיש לומר שגם הרב החינוך מודה דלצורך פרנסתו שהוא פיקוח נפש מותר לצאת אפילו לימים רבים דנם

כלתו ניחא לה בהכי ואף שעדיין נראה דאפילו לצאת לדבר מצוה או לשמחה דלדעת הרדב"ז אסור אף לימים מועטים ולדעת הרב החינוך מותר יש לומר דהרדב"ז איירי ביוצא לדעת להשהות חוץ לעירו ימים רבים דהיינו שנה אחת דאקרא דנקי וכו' קאי אבל לימים מועטים אפשר דיודה להרב החינוך דמותר וכתב שבדבר משה ח"א סי' כ"ח עמד בדין זה והביא דברי הרב החינוך ודברי הרמב"ם בספר המצות וכתב (בחינא וחסדא) דאף שהרדב"ז כתב שהוא טעות סופר הרב דבר משה לא ראה תשובת הרדב"ז כי תשובות החדשות להרדב"ז לא נדפסו בימיו וסיים דנראה לו בדין זה דאם החתן יוצא עבור דוחק מזונות שבעירו אין לו מקום להתפרנס אף בדוחק מותר לו לצאת דהוי כפיקוח נפש שדוחה כל התורה וגם זה יהיה על פי רשותה ומחילתה ומ"מ אם אפשר לבא לביתו לכל הפחות פעם אחת בתוך השנה יבא אבל אם יכול להתפרנס בעירו אף בדוחק אז אף שאם יצא מעירו ירויח יותר בכגון דא אז לימים מועטים מותר אבל לא לימים מרובים וכן לדבר מצוה וכן לשמחה ועל ה' ישליך יהבו ולפי הנראה כשהביא ספקו של מרן מוהרד"ף לענין מחזיר גרושתו מן האירוסין לא ראה אז דברי הרב החינוך שאם כן היה פושט ספקו מדבריו כמו שכתבתי למעלה: ולענין אי מהני מחילתה הביא (בחינא וחסדא) שם מה שכ' הר מלאכת הקדש בדף רט"ז ע"ד על דברי רש"י בפרשת כי תצא על פסוק נקי יהיה לביתו אף בשביל אשתו וז"ל כתב הרמב"ם בספר המצות דע כי החתן מוזהר שלא לצאת מביתו לסחורה כל שנתו ונראה שאם יוצא ברשות אשתו פטור וצריך להתיישב בדבר ותמה עליו שלא זכר דברי הרב החינוך שהוא מחלוקת אי מהני מחילה או לא מסתברא כדברי הרב החינוך דאסור ואין לסמוך על מחילתה שנותנת בעל כרחה שלא ברצונה כיון שאינה יכולה להפציר בבעלה וחוששת שאם לא תרשנו תהיה שנואה בעיניו ולכן הסברא נותנת דלא מהני מחילתה אלו תורף דב"ק וזה שלא כדברי הרב בינת אדם שהבאתי למעלה (כד"ה שוב ראיתו) דפשיטא ליה דמהני מחילה. והאמת שלפי הטעם שכ' הרב החינוך מסתברא דלא מהני מחילה אבל להרדב"ז שאינו סובר טעם הרב החינוך שאם כן היה אוסר גם לצאת לסחורה שפיר יש לומר דאין הכי נמי דלסחורה נמי אסור ומי שאין לו מה יאכל יקח רשות מאשתו ומחילתה מהני: עתה ראיתי להגאון חת"ס (שצוין הרב פתחי תשובה בסי' ס"ד אות ב') בחלק אהע"ז ח"ב סי' קנ"ה שהאריך בענין זה ובתחלת דבריו הביא מה שנחלקו הרמב"ן והרא"ם בפרשת כיתצא על פסוק לא יצא בצבא ולא יעבור עליו שהרמב"ן פירש דעליו דקרא קאי אצבא דלעיל והרא"ם כתב דעליו אהאיש קאי וכו' וביאר דבין למר ובין למר ממעטינן כל שארי עניינים שאינם מהצבא כגון יציאה לסחורה שמותר אפילו לחתן בתוך שנתו וכן משמע

מלשון רמב"ם בשביעי ממלכים וכן מבואר להדיא בסמ"ג עשין קכ"א ולאוין ר"ל דאינו אסור אלא בענייני מלחמה ושמירת העיר ובסמ"ק דלא מנה רק מצות הנוהגים לא הביא כלל הך עשה דנקי יהיה ולא הלאוין דלא יצא ולא יעבור והיינו משום שאינם נוהגים אלא בשעה שהיה מלכות לישראל ולא בזמן הזה כלל ראה לבד זה מצאתי בספר המצות להרמב"ם במצות עשה רי"ד משמע נמי דלא קאי אלא אמלחמה וכן בלאוין שי"א מבואר דלא קאי אלא אמלחמה אך סיים ודע כי החתן עצמו מוזהר לצאת מביתו לסחורה כל שנתו ושקיל וטרי במה שכתב הרמב"ם דאף דאיכא שני לאוין לא יצא ולא יעבור אינו נמנה בשתי מצות והרמב"ן השיגו וסיים איך שיהיה צריך עיון תינח אי נימא דלא מיירי אלא בדברי צבא שפיר יש לומר דלעולם עובר על שני לאוין וכו' אבל אי נימא דגם היוצא לסחורה עובר בלאו זה וכו' אלא על כרחין נראה ברור דלא לאו ולא עשה אמרו הרמב"ם אלא מסברא כיון דהזהירה תורה שלא להכביד עולו בשום ענין מלחמה משום שיהיה נקי לביתו לשמוח עם אשתו שמעינן שמצוה לשמח עמה ושלא לצאת לסחורה ולא ראה דברי הרדב"ז שהבאתי למעלה שכתב שטעות הוא בספרים וכו' ומה שכתב שכן משמע מדבריו שבהלכות מלכים כונתו למה שכתב הרדב"ז מדלא כתב דבר זה שהוא יותר חידוש ולא שמיעא ליה מה שכתב הרב בינת אדם דלא נקט ליה משום שאינו עובר על זה בלאו וכו' לפי שסובר כמו שכתבתי אני הדל למעלה (וסיים כחתם סופר):

ואפשר עוד דתליא בפלוגתא דאי דרשינן טעמא דקרא הכא דמפרש טעמא ושמח אשתו על כרחין אתא להוסיף איסור סחורה כל דבר המונעו משמחת אשתו ולר' יהודה דלא דריש בעלמא טעמא דקרא אם כן אף דמפרש טעמא לא נאסור מניעת שמחת אשתו אלא על ידי עול שמטילים אחרים עליו לצבא המלחמה אבל לא ביוצא לרצונו בסחורה והרמב"ם גבי בגד אלמנה פסק כר' יהודה אמנם בספר החינוך פרשת כי תצא מבואר דמצות עשה ולאו זה נוהג בזמן הזה ביוצא לסחורה וגם הטעם שנתן מבואר דנוהג גם ביוצא לסחורה אלא שקשה למה נוהגת מצוה זאת גם בנוטע כרם ובונה בית ודוחק לומר כדי שלא יחמוד בית וכרם אחר אם כן גם בלובש בגד חדש נימא הכי דכתיב לא תחמוד כל אשר לרעך וראיתי בטעמי מצוה של ר' מנחם הבבלי טעם אחר הגון שבשעה ראשונה דעתו שקועה באהבת אשתו ולבו בל עמו לעשות לצבא ולכן הנושא אשה על אשתו גם כן נקי יהיה לביתו פירוש ויעשה בלא לב ויקלקל יותר מאשר יתקן וטעם זה שייך גם בבית וכרם ולפי זה מותר לעשות לסחורה של עצמו ואפשר החינוך מודה לטעם זה וסובר בבית וכרם ליכא אלא טעמו של ר' מנחם ובאמת מותר לצאת לסחורה ובאשה יש טעם נוסף שלא יהרהר באחרת ולכן אסור אף לסחורה ויותר היה

ראוי לומר הטעם מפני האשה שתקבע דעתו באשה ולא תהרהר באחר אבל לא ידעתי מי נתן לנו רשות לחדש דינים על ידי טעמי מצות נעו מעגלותיה לא תדע וכו' וסיים ומכל מקום לדעתי הרב החינוך יחיד הוא בדבר הזה זולת הרמב"ם במנין המצות שמשמע קצת לזהירות בעלמא ומכל מקום בחיבורו לא פסק כן ויש לפקפק כמו שכתב דתלי האי דינא בפלוגתא דדרשת טעמא דקרא ושהרמב"ם פוסק כר' יהודה דלא דריש טעמא הלא מר הוא דאמר בחתם סופר חלק יו"ד (ד"ה ונ"ל) דגם ר' יהודה דלא דריש טעמא דקרא מודה דהיכא דלפום טעמא נפיק חומרא מחמרינן והכא נמי הרי נפיק חומרא כי דרשינן טעמא למיסריה בסחורה ומה גם לפי מה שכתב הרב שהטעם מפורש בכתוב ודאי דכיון דהוא חומרא אית לן למידרשיה דהא היכא דמפרש קרא טעמא אין הדבר פשוט דלר' יהודה לא דרשינן טעמא וכמו שמתבאר ממה שכתבתי בקונטרס הכללים במערכת הטי"ת אות י"ד (בד"ה ולדעת ר' יהודה) וכל שכן היכא דאיתנהו לתרווייהו חומרא ומפורש בקרא (נחזור לדברי הרב חתם סופר שסיים בענין זה וז"ל:

ונראה דאף להחינוך לא מיבעיא לתלמוד תורה מותר כדאשכחן בפרק אף על פי דאזלי לבי רב ומשמע מיד אחר הנישואין וגם החינוך עצמו כתב בדבר מצוה מותר וכן בדין דלא עדיף מוצא צבא דלמלחמת מצוה יוצא אפילו חתן מחדרו והכי נמי לתלמוד תורה אלא אף למזונות נמי דהוי מצוה כמבואר בריש פרק אלו מגלחין ואף דלהרווחה פליגי תנאי מכל מקום בזמן הזה הכל הוא למזונות כבש"ע א"ח סוף סי' רמ"ח ובטורי זהב שם סק"ה ועיין היטב בירושלמי ריש פרק מקום שנהגו ועוד נראה דלענין סחורה אם נישאת לספן או לגמל פשיטא דאדעתא דהכי נישאת שאחר הנישואין ישכים למלאכתו כדרכו ולא נצרכה אלא למי שנשא ואחר כך נזדמנה לו נסיעה ובכל זאת אמינא דליכא קפידא אלא לטייל בעלמא אבל לסחורה בזמננו הכל הוי דבר מצוה ולכל הפחות נטילת רשות מהני כדכתב החינוך לחד דעה ואין להחמיר בזה כי לדעתי העיקר כמו שכתבתי למעלה בדעת רוב הפוסקים אלו תורף דב"ק ודברים של טעם הם וכבר כתבתי שכפי הנשמע כן עמא דבר החתן יוצא מחופתו נכנס ויוצא למרחקים לרגלי סחורתו באין פוצה פה ומוחה בדבר: ל) מנהג העולם כשמעמידים את החתן והכלה תחת החופה לסדר הקידושין מעמידים את הכלה לימין החתן וכ"כ הרב כנה"ג בסי' ס"א הגב"י אות ג' צריך להעמיד החתן לשמאל הכלה כדי שתהיה הכלה לימין החתן הר"ם מינן סי' ק"ט וכן נהגו בקושטא רבתי ושמעתי הטעם משום דכתיב נצבה שגל לימינך וס"ת כלה וכ"כ בדרשות מוהרי"ל ופה תיריא היו נוהגים להעמיד החתן לימין הכלה ומנעתי מנהג זה ונהגתי להעמיד הכלה לימין החתן עכ"ל.

הנה הפליג הרב בזה ולא הוכשר בעיניו מה שנהגו בתיריא ולא נתקררה דעתו עד שבטלו והנהיג כפי מ"ש הקדמונים הנ"ל אמנם אני הדל איני מקפיד בזה מטעם שאכתוב להלן ופעם אחת היה בעת סידור הקידושין אחד הלומדים שבעיר ידיד נפשי יצ"ו ומפני הכבוד לא דבר לי מה שבלבו לפקפק על שלא השגחתי בהעמדת הכלה לימין החתן ולמחרתו שדר פתקא לשאול הגיע אם בכונה עשיתי או דלאו אדעתאי אמר עם הספר ראה בס' וכן המנהג פשוט בין האשכנזים הי"ו להעמידה לימינו ומדקדקים ומקפידים ע"ז והשבתי לו כי הצדק אתו לפי שאין בידו ספר בית עובד (כי ספר זה לא נתפשט בין האשכנים הי"ו) ואנכי הרואה שם בדברי ברכת נישואין אות ב' דף ר"ג אחר שהביא מ"ש בכנה"ג הנ"ל כתב שהרב יד אהרן כתב בשם הרב האר"י שזהו קודם החרבן אבל בזמננו זה צריך להעמיד החתן בימין הכלה על דרך השיב אחור ימינו עכ"ל ופשיטא לי דאילו הרב כנה"ג אך הוא ראה אחד קדוש מדבר הוא הארי החי היה מחזיק במנהג שנהגו בתיריא בראשונה וכ"ש שלא היה מבטלו וכבר כתבתי בקונטרס זה בכמה מקומות דברי מי שגדול מרן חיד"א בס' ברכ"י א"ח סי מ"ו אות י"א דאף דקבלנו הוראות מרן קים לן דאלמלי ראה מרן דעת קדוש האר"י גם הוא היה פוסק כן ומזה נתפשט בעולם לברך בכל יום ברכת הנותן ליעף כח אף שמרן פסק שלא לברך פשט המנהג עפ"י כתבי האר"י ואם כך בברכה שיש חשש ברכה לבטלה ק"ו לדקמן שאינו אלא מנהג ודאי שיש לנו לנהוג כמותו ולכל הפחות שלא למחות ביד הנוהגים כן זאת היפה לי שלא להקפיד ולדקדק על ימין שהוא שמאל עד ישקיף ה' השקפה לטובה וירם ימינו אנא ה אב הרחמן מלך גואל ומושיע תעז ידך תרום ימינך שלח לנו משיחנו רב להושיע הושיעה ימינך ועמו ועלו מושיעים בהר ציון הר זה קנתה ימינו בבנין אפריון דחשיב ופקיע ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה לבלתי סור מן המצוה ימין ימינך ה' נאדרי ימין ה' עושה חיל ויהי להם למושיע בב"א: